

EĞİTİM
yayınevi

İLETİŞİM VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARI 2023

COMMUNICATION & EDUCATION RESEARCH 2023

EDİTÖR: PROF. DR. NİLÜFER PEMBEÇİOĞLU

İLETİŞİM VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARI 2023

COMMUNICATION & EDUCATION RESEARCH 2023

EDİTÖR: PROF. DR. NİLÜFER PEMBEÇİOĞLU

EĞİTİM
yayınevi

İLETİŞİM VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARI 2023

COMMUNICATION & EDUCATION RESEARCH 2023

Editör: Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 47830

E-ISBN: 978-625-6613-92-8

1. Baskı, Aralık 2023

Kütüphane Kimlik Kartı

İLETİŞİM VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARI 2023

COMMUNICATION & EDUCATION RESEARCH 2023

Editör: Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu

V+576 s., 160x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-6613-92-8

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM

yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Eğitim Publishing Group, Inc. P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
+90 537 512 43 00
bilgi@kitapmatik.com.tr

 kitapmatik
İnternetten Kitapçınız

İÇİNDEKİLER

CİNSİYETSİZLEŞTİRME VE BTS ÖRNEĞİ	1
Özlem Özgür GÜLMEZ	
ABDÜLHAMİD DÜŞERKEN FİLMİNDE ABDÜLHAMİD DÖNEMİ VE ORYANTALİZM YANSIMALARI	
ORIENTALIST REFLECTIONS ON ABDÜLHAMİD AND HIS ERA IN THE MOVIE “THE FALL OF ABDULHAMİD”	89
TASNEEM SULTAN HAMİD ALİ	
FERYAD FİLMİ ÖRNEĞİNDE AZERBAJCAN-KARABAĞ GERÇEKLERİ .	154
Emin HAŞİMOV	
TRANSFORMATION OF THE “INTERNET CELEBRITY ECONOMY” IN CHINA BETWEEN 2015-2017	239
Nilüfer PEMBECİOĞLU	
PORTRAYAL OF CHILDHOOD: ANALYSIS OF CHILDREN’S REPRESENTATION IN BOLLYWOOD CINEMA THROUGH ‘TARY ZAMEEN PER’ AND ‘BUMM BUMM BOLE’	304
Musa KHAN	
EXPLORING THE TAPESTRY OF CHILD MATRIMONY IN PAKİSTANİ CİNEMA - AN IN-DEPTH EXPLORATION OF AFİA NATHANİEL’S “DUKHTAR” CINEMATIC PORTRAYAL	316
Musa KHAN	
REPRESENTATION OF WOMEN’S GLOBAL İSSUES IN SERİOUS MİNİ GAMES STUDY CASE: THIS İS A TRUE STORY BY NETFLIX	326
Latifah AYDIN	
EMPOWERING STUDENTS’ SOCIAL-EMOTIONAL COMPETENCE THROUGH EDUCATION AND COMMUNICATION	347
Eirini VEGIANNIS, Julia A. SPINTHOURAKIS	
USING EXPERİENTİAL ACTIVİTİES AND COMMUNİCATION TO RAİSE PRİMARY SCHOOL CHILDREN’S AWARENESS OF DİVERSİTY TO ADDRESS RACIAL DİSCRİMİNATION	360
Asimina A. BOUCHAGIER, Julia Athena SPINTHOURAKIS, Konstantinos GEORGOPOULOS	
CREATIVE İNDRİES: REİMAGİNİNG NORWEGİAN MYTHOLOGY BY İNTEGRATING İT TO EMOTİONS AND ENVİRONMİENTAL CONSCİOUSNESS	
YARATICI ENDÜSTRİLER: NORVEÇ MİTOLOJİSİNİN ÇEVRE BİLİNCİ VE DUYGULARLA BAĞLANTILANDIRILARAK DÖNÜŞTÜRÜLMESİ	383
Nilüfer PEMBECİOĞLU, Nebahat AKGÜN ÇOMAK	
İMPRESSIONS FROM AN ELDERLY CARE HOME.....	396
Sıla YURTSEVEN	

ÇOCUK VE SİYASAL SOSYALLEŞME

CHILDREN AND POLITICAL SOCIALIZATION 403
Osman SÜMER

AİLE EĞİTİM ÇALIŞMALARINDA OKUL VE AİLE İŞ BİRLİĞİNİ GÜÇLENDİRMEK: BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ OLARAK BUZ KIRMA ETKİNLİKLERİ

**STRENGTHENING SCHOOL AND FAMILY COOPERATION IN FAMILY
EDUCATION ACTIVITIES: ICEBREAKER ACTIVITIES AS A COMMUNICATION
METHOD 427**
Nuran TUNCER

SOSYAL BECERİ GELİŞİMİNİN TEMELLERİ: ETKİLİ ÖĞRETİM STRATEJİLERİ KULLANMA..... 443 Şükran CALP

İLKOKULDA BİLİM YOLCULUĞU: BİLİMİN DOĞASI VE BİLİMSEL SÜREÇ BECERİLERİ İÇİN DERS PLANLARI

**A JOURNEY INTO SCIENCE AT ELEMENTARY SCHOOL: LESSON PLANS FOR
UNDERSTANDING THE NATURE OF SCIENCE AND DEVELOPING SCIENTIFIC
PROCESS SKILLS..... 474**
Demet ŞAHİN KALYON

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BOŞANMIŞ EBEVEYN ÇOCUĞU OLMAK: ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE MÜDAHALE SÜREÇLERİ BAĞLAMINDA BOŞANMAYA BAKIŞ ..... 500 Pınar AKSOY

ATASÖZLERİYLE BÜYÜYEN ZİHİNLER: ÇOCUKLARA KÜLTÜRÜN TAŞINMASI VE DİLİN GÜCÜ ..... 527 Halit ÜNEŞ

AİLE EĞİTİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER: EBEVEYNLERİN BİLİNÇLENME YOLCULUĞUNDA ETKİLİ İLETİŞİM STRATEJİLERİ METHODS AND TECHNIQUES USED IN FAMILY EDUCATION: EFFECTIVE COMMUNICATION STRATEGIES ON PARENTS' AWARENESS JOURNEY.. 541 Nuran TUNCER

ERKEN ÇOCUKLUKTA “ÖLÜM” KAVRAMI VE GELİŞİMİ: YAKINININ ÖLÜMÜ SONRASINDA ÇOCUĞA YÖNELİK YAKLAŞIM VE MÜDAHALE SÜREÇLERİ..... 556 Pınar AKSOY

CİNSİYETSİZLEŞTİRME VE BTS ÖRNEĐİ¹

Özlem Özgür GÜLMEZ²

Abstract

Many classifications that people use to define each other may well be based mostly on the issue of gender. Definitions such as girl-boy, woman-man, male-female are frequently used in our daily lives. Gender-based classifications can be found in the oldest literary works and holy books, reinforcing the idea that this distinction is as old as the history of humanity. Indeed the duality of men and women has been a determining issue in every society from past to present.

Some of the gender-based social movements increased rapidly in recent years and are drawing attention to individuals who adopt the behaviors of the opposite sex, while others suggest being genderless. Defining oneself being male or female depends on the mood of the person that emphasizes the “fluidity” of switching from one gender to another without any limits regarding the day, hour, week, or month. The fluidity of an unpecific gender as “normal” offers an alternative definition for being “sexless”. This alternative perspective repeated by well-known media idols and exemplified by personal experience normalizes genderlessness as a discourse. Children and young people who are during their process of character development are exposed to these representations.

One of the important representatives of Kpop is the BTS group. BTS has a great number of fans mainly children and young people. This group spoke in front of world leaders at the United Nations General Assembly in support of the United Nations 2030 goals and was touted as an “extraordinarily outstanding young men group that connects with young people around the world” and is the most well-known representative for the fluid gender orientation.

This study aims to question, with the use of the NEM Gender Role Inventory and the definition of words for children for a better understanding, the effect of BTS on the gender perceptions of children aged 9-14.

¹ Bu çalışma, eőerin yayınlanan ilk halidir (This work is the first published version of thesis) Gülmez, Ö.Ö., (2022), T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Medya Ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu

² Özlem Özgür Gülmez, ozlem.gulmez@semerkand.com

Keywords: *De-Gendering, Gender, Gender, Fluid Gender, Gender Orientation, Gender Preference, Child, Young, Fashion, Language, Discourse, Normalization, Role Model, Learning by Model, Role Theory, Genderless Music, Genderless Fashion, Genderless Language, Music, Idol, Queer, Judith Butler, Simone de Beauvoir, BTS, Korea, Kpop, Kdrama, Hallyu, Korean Music, Cultural Industry, Cultural Imperialism, Far East, Music Industry*

1. GİRİŞ

KPop son yıllarda çocukların ve gençlerin ilgiyle takip ettiği bir müzik kültürü olarak dikkat çekmektedir. BTS müzik grubu Kpop'un önemli temsilcilerindendir. Her bir sanatçının "idol" olarak adlandırıldığı bu müzik türü sadece ses sanatı olarak kalmayıp bir yaşam tarzı sunmakta, kendine özgü bir alt kültür üretmektedir. İdollerini hayranlıkla takip eden çocuklar ve gençler onlara özenmekte, onlar gibi olmaya gayret etmektedir.

1.1. Problemin Tespiti

BTS müzik grubu, şarkı sözleri ve söylemleriyle hedef kitle seçimini özenlik, özenlik, gençlik dönemindeki çocuklar olarak belirlemiştir. Bu hedefe uygun içerikler üretmektedir. Dış görünüşleri, jest ve mimikleri, tutum ve davranışları ile bazen kadın bazen erkek gibi algılanan yedi BTS grubu üyesi, kadın veya erkek olarak tanımlanabilecek net bir cinsiyet sergilemekten çekinmekte, cinsiyetsiz varoluşu normalleştirmektedir. Hayran kitlelerini "Akışkanlık" olarak tanımladıkları bu davranışlarıyla etkilemektedirler. BTS grubu üyeleri "Akışkan Cinsiyet" ve "Cinsiyetsizleştirme" alt kültürü oluşturmaktadır.

2018 yılında UNICEF "Sınırları Olmayan Jenerasyon (Generation Unlimited)" kampanya temsilcisi seçilen, 2018 ve 2021'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma ile tüm dünya liderlerinin önünde varoluşu onaylanan, alkışlanan BTS grubu, cinsel yönelimin ve cinsel kimliğin oluştuğu kritik özenlik dönemindeki çocuk ve gençleri etkilemekte, onlara cinsiyetsiz yaşam konusunda örnek olmakta, cinsiyetsizliği önermekte, cinsiyetsiz toplum algısını pekiştirmektedir.

1.2. Amaç ve Kapsam

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gittikçe yükselen yeni toplumsal hareketlerden birisi de cinsiyet/toplumsal cinsiyet alanındadır. Bireyin doğuştan gelen cinsiyetini sonradan öğrendiği rollerle hayata geçirdiğini vurgulayan bu yaklaşımın dikkat çeken söylemlerinden birisi de cinsiyetin öğrenilebilir ve değişken olduğudur.

Cinsiyet yöneliminin kritik yaşları olan özenlik döneminde rol modeller aracılığıyla pekiştirilen cinsiyet rolleri, bireyin hayatını şekillendirecek kadar

önemlidir. Geçmişte bireyin yakın çevresindeki rol modellerle belirlenen cinsiyet algısının günümüzde medya ve popüler kültür aracılığıyla oluşturulan idollerden etkilendiği, bilinçli olarak belli bir hedefe yönlendirildiği, çocuk yaştaki kitlelerin hedef davranışa kanalize edildiği gözlemlenmektedir.

Bu çalışma BTS müzik grubunun kitleleri nasıl etkilediği, eril ve dişil cinsiyet kimlikleri hakkındaki algıları nasıl şekillendirdiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. BTS müzik grubu üyelerinin 9-14 yaş arasındaki gençler tarafından hangi cinsiyet rolünde algılandığını tanımlamak için katılımcılar grubun en sevdiği üyesini belirtip soruları bu üyeyi düşünerek cevaplamıştır. En sevdiği ve empati kurduğu üyenin davranışlarını hangi cinsiyet rolünde gördüğünü tanımlaması istenmiştir. Böylelikle dinleyici gençler zihninde nasıl bir cinsiyet tanımı oluşturduklarının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

1.3. Çalışma Yöntemi

Araştırmanın amacı doğrultusunda literatür taraması yapılmış, referans olabilecek ölçekler, envanterler incelenmiştir. Kişilerin cinsiyetlerine dair rolleri belirlemek için kullanılan yöntemlerden birisi Sandra Lipsitz Bem tarafından 1974 yılında geliştirilmiş olan Bem Cinsiyet Rollerı Envanterı (Sex-Role Inventory-BSRI) Envanter; “Kadınsılık (Femininity)”, “Erkekşilik (Masculinity)” ve Androjenlik (Androgynous/ Sosyal Kabul/ Belirsiz Cinsiyet Rolü) ölçeklerini ölçen 20’şer sıfattan oluşmaktadır. Toplam 60 sıfatın kabul düzeyine göre tanımlanmıştır. Sıfatlar “1- Hiç uygun değil”, “2- Genellikle uygun değil”, “3- Bazen uygun değil”, “4-Kararsızım”, “5-Bazen uygun”, “6-Genellikle uygun”, “7-Her zaman uygun” değerleri arasında sıralanır (Dökmen, 1991).

Envanterin Türk kültürü için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması sayesinde cinsiyet rollerinin belirlenmesi gereken araştırmalarda güvenle kullanılabilir olduğunu tespit edilmiş (Dökmen, 1991), gerek kadın, gerek erkek açısından %70’in üzerinde Türk kültürü ile uyum saptanması (Özbyay ve ark. 2011 ve İlhan, 2012) uygulamada kullanılabilir olmasını sağlamıştır.

Bem Cinsiyet Rollerı envanteri Türkçe’ye çevrilmiş, Ek1 olarak sunulmuştur. Çocukların anlaması zor kelimeler TDK sözlük kullanılarak en basit şekilde açıklanmış, çocukların yaş grubu ve anlama düzeylerine uygun hale getirilmiştir. Hazırlanan çalışma Google form üzerinde oluşturulmuş, sosyal medyada duyurulmuş, farklı ortaokullarda okuyan gönüllü katılımcılar tarafından doldurulmuş ve gelen sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu ölçeklerinden elde edilen puanlara göre katılımcının seçtiği BTS grubu üyesinin hangi cinsiyeti temsil ettiği, popülerleştirdiği tanımlanmaya çalışılmıştır.

1.4. Çalışma Planı

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş bölümünde çalışmanın tespiti, amacı ve metodolojisi açıklanmıştır. İkinci bölümde; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farka yoğunlaşırken cinsiyetsizleştirmenin temel fikrini oluşturan kuramlardan birisi olan Queer kuram ile bağlantısı açıklanmaya çalışılmıştır. Cinsiyetin doğurganlık ile bağlantılı, doğuştan gelen bir zorunluluk değil, kişinin tercihine göre şekillenebilecek bir süreç olduğunu kabul eden kuram, bireysel tercihin iktidar ilişkileri yönünü de ele alınmıştır. Medyanın cinsiyet ile ilgili kalıp yargılara etkisine değinilmiş, bireyin “normal” tanımını ve gerçekliğini değiştirme etkisine sahip medya aracılığıyla sunulan idollerin karakter gelişim sürecindeki çocukların cinsiyet algıları üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Çocukların cinsiyet edinimini tanımlayan kuramlara yer verilmiştir. Bir medya ürünü olarak sunulan Kore kültür dalgası “Hallyu” etkisiyle şekillenen yeni müzik anlayışı ve BTS grubunun etkilerine değinilmiştir. Kpop ve BTS grubunun cinsiyetsiz müzik, cinsiyetsiz dil, cinsiyetsiz moda kullanarak sergilediği duruşa dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde; hazırlanan Bem Cinsiyet Rolü Envanterini en sevdiği BTS grubu üyesini düşünerek cevaplayan 9-14 yaşları arasındaki 63 katılımcının değerlendirmelerine yer verilmiştir. Çocuk ve gençlerin BTS karakterlerinin cinsiyetlerini nasıl algıladıkları ölçülmüştür.

2. CİNSİYET, TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSİYETSİZLEŞTİRME

İnsanları birbirinden ayırmanın temel özelliklerinden birisi doğum ile birlikte belirlenen cinsiyet olmuştur. Cinsiyetin ne olduğu ilerleyen yıllarda hayatta sahip olacağı role dair temel bilgiyi vermiştir. Binlerce yıl devam eden bu düzen 20. yüzyılda “toplumsal cinsiyet (gender)” ve “cinsiyet (sex)” kavramı ayrışması ile birlikte cinsiyetin yönetilebilir/yönlendirilebilir bir süreç olduğuna odaklanmıştır. Böylelikle cinsiyetin yeniden inşa edilebilir sosyal bir yapı olduğuna dikkat çekilmiştir. İnşa sürecinde en önemli hedef kitle olarak cinsiyet edinimi sürecindeki çocuklar ve gençlerin seçilmesi kaçınılmazdır. Bu süreçte etkilenmeye, müdahale açık olan çocuk ve gençlerin cinsiyet rollerini nasıl öğrendiğini ve dolayısıyla alternatif bir hedef olarak cinsiyetsizleştirmeye nasıl yönlendirileceği önemli ve çok iyi anlaşılması gereken bir süreçtir.

Doğum ile birlikte belli olan ve doğurganlık özelliği ile birbirinden ayrılan ikili cinsiyet tanımlamalarına alternatif olarak üretilen ve toplumsal cinsiyet kavramının birey ve toplum üzerindeki etkilerini anlamak cinsiyetsiz birey ve cinsiyetsiz toplum anlayışına dair fikir verecektir. Kuramsal temelin dayandırılabilceği bir çerçeve olarak Queer teoriye değinilmelidir.

Queer teorinin kurucusu Judith Butler, cinsiyeti bir inşa süreci olarak tanımlamaktadır. Cinsiyetin doğal bir süreç değil, öğrenilmiş rollerle üretilen toplumsal bir inşa olduğu ve dolayısıyla değişebilir, değiştirilebilir olması

sebebiyle aslında “cinsiyet” kavramının yerine “toplumsal cinsiyet” kavramının gerekliliğini savunur. Böylelikle kişi istediği her cinsiyete, herhangi bir sınır olmadan geçiş yapabilecektir.

Feminist teorinin fikir öncülerinden Simone de Beauvoir bireyin cinsiyetinin sosyal ve kültürel olarak üretildiğini iddia eden ilk isimlerden ve feminist teorinin fikir öncülerindedir. Moda ve dil gibi unsurlarla cinsiyet kimliklerinin pekiştirildiğine dikkat çekmesi yönüyle ele alınacak, müzik dünyasındaki kostümler, şarkı sözleri, sanatçı söylemlerine dikkati yönlendirmektedir. Beauvoir, cinsel kimliklerin sorgulanmasını, cinsiyetin doğal bir gerçeklikten çıkarılması gerektiğini, “ebedi kadınlık” algısının bir yanılsama olduğunu, kadınlığın öğrenilen ve dolayısıyla değiştirilebilen bir kimlik olduğunu belirtir. Bir yönüyle de cinsiyet hakkında sonradan elde edilmiş, yapay ve insana toplum tarafından dayatılan değer ve performans biçimlerini eleştirir. Dönemsel olarak incelendiğinde üniversitede öğretim üyesi olma, çalışma, seçme ve seçilme hakkı gibi bugün normal kabul edilen hakların elde edilmesi için verilen bu mücadele ile elde edilen kazanımlar bugün tezimizin konusu olan müzik dünyasında kendisine özgü bir alt kültür oluşturarak toplumda yer bulmaya çalışan cinsiyetsiz rol modellerin müzik, moda ve dil aracılığıyla normalleştirilmesine alternatif bir bakış sunmaktadır.

Cinsiyeti bir iktidar alanı olarak gören Michael Foucault ise beden üzerinden kurulan iktidar mekanizmalarına dikkat çeker. Kalıplaşmış ilişki biçimlerinin arkasında arayan bakış açısıyla cinsiyetsiz bireyleri hedefleyen çalışmaların nasıl bir beden/cinsiyet/iktidar arayışını temsil ettiğine değinmek için Foucault’nun görüşlerine yer verilmiştir.

Dil ve kelime kullanımı birçok konuda olduğu gibi cinsiyet normlarını da belirleyen bir araç olarak dikkat çeker. Bireyin düşünme biçiminin ifadesi olan dil, cinsiyet/toplumsal cinsiyet alanında çalışmalar yapılan Luce Irigaray’a göre toplumsal dönüşümün anahtarıdır. Toplumsal dönüşüm için dilin dönüşmesi gerektiği savunmuştur. Dil, bireyin özgür düşüncesini ifade fırsatı verirken kendisini queer, biseksüel, aseksüel, cinsiyetsiz vb. olarak tanımlayan bireyler için de kendi sözcük ve söylemlerini oluşturma imkânı sunmaktadır. Dilin günlük hayatta en yaygın kullanıldığı alan ise medyadır.

Toplumsal cinsiyet teorisine göre; toplumsal cinsiyet görünümleri kültürel olarak üretilir, medya ile pekiştirilir. Kitle iletişim araçlarının, özellikle de sosyal medyanın aynı anda tüm dünyaya hitap edebilmesi kültürün geçmişe oranla çok hızlı küreselleştiğini gözler önüne sermektedir. Birçok kişi tarafından tercih edilip popüler olan bu kültür ürünleri, kültürün alınıp satılabilen, maddi boyutunu ifade etmektedir. Günümüzde herkes için hazır içerik sunan medyatik kültür, popüler kültür, dünya çapında sınır tanımamaktadır. Medya “Normal” tanımımızı ve gerçekliğimizi değiştirme gücüne sahiptir.

Çocuklara yönelik medya ürünlerinde homoseksüel, aseksüel, biseksüel, cinsiyetsiz stereotipler oluşturulduğu ve dikkat çeken sıklıkta temsil edildiği gözlemlenmektedir. Geleneksel medyada eşik bekçisi engeline takılan queer kimlikler sosyal medyada sınırsız temsil imkânı bulmaktadır.

2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Nedir?

“Aristoteles’e göre ruh beden üzerinde, akıl duyu üzerinde, erkek de kadın üzerinde egemendir. Tanrısal ruh ile ilişkili olan Saf Akıl (nous) yalnızca erkekler için özgüdür ve yeryüzündeki her şeyden üstündür.” (Berktaş, 2010:24) Aristoteles’in inanç ve söylemi erkek egemenliğine ufuk açan bir söylemdir. Çünkü ulaşılması gereken bir ideal/saf akıl tanımlayan Aristoteles, insanlığın gelişim yönünü belirlemiş ve erkekliğin üstünlüğünü ilan ederek, onu toplum üzerinde mutlak egemen bir yerde konumlandırmıştır. Günümüzde cinsiyete dayalı toplumsal rollerin tanımı daha farklılık göstermektedir. “Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, kadının ve erkeğin toplum içinde üstlendikleri rol ve sorumluluklarını ifade etmektedir.” (Kalan, 2020) Bu bağlamda, zaman içinde toplumsal cinsiyet ilk anlamda bir üstünlük belirtmekten çok, toplumsal rollerin farklılığına vurgu yapan bir kavram haline almıştır.

Beauvoir’in eleştirilerine göre binlerce yıldır süregelen, erkeğin “ötekisi” kadın algısı, kadını doğa ile erkeği kültür ile ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla kültürün doğaya hâkim olması gibi erkek de kadına hâkimdir. Bu durumda kadın kültür oluşumundaki etkisi göz ardı edilmektedir. Levi- Strauss’a göre insan olma özellikleriyle erkekler gibidir. “Doğurganlık- biyolojik yeniden üretim değeri” özellikleri ise onların erkekler tarafından çeşitli şekillerde yönlendirilmelerine sebep olur. Toplumsal ve siyasal yapı ile ilgilenen düşünürlerin erkekler arası sözsüz bir anlaşma ile toplumsal yapının oluşturulduğuna dikkat çekmektedirler. Kadın “rasyonel akıldan uzak olması” ve “annelik” sıfatını taşımasından dolayı kamusal alanda erkeklerden daha az yetkiye sahip, genel anlamda erkeklerle bağımlı, ikincil varlıklar olarak görülmüştür. (Berktaş, 2010:24-33) Bu zaman içinde işlenmiş toplumsal bir algı olması nedeniyle, zaman içinde kadının hem rolünü hem de kendilik algısını değiştiren bir söylem olmuştur.

Eril veya dişil özellikler bireysel bir algı olmayı aşmış toplumları sınıflandırmak için de kullanılmıştır. Kültürlerarası araştırmalar yapan ve Kültürel Değerler Kuramı’nı geliştirerek 30 yılı aşkın süredir öncülüğünü koruyan Geert Hofstede dünya kültürlerini “eril” ve “dişil” olarak ayırarak tanımlamıştır. (Ulusoy, 2007:425) Toplumların genel eğilimlerini dişil veya eril özellikler sergileyen bir çerçeve içerisinde tanımlayan Hofstede, toplumların birbirleriyle ve toplum ile ilişkilerini kategorileştirmekte bu tanımları kullanmaktadır. Dişil toplum tanımı ise şu şekilde yapılmıştır: “toplumdaki kadın, erkek tüm bireyler sevgi dolu, anlayışlı, merhametli vb. insanı merkeze alan özellikler sergiliyorsa “dişil kültür” özellikleri sergilediği söylenmiştir.” (Sargut, 2001:180)

Giddens'a göre, cinsiyet, bedenin erkek ya da dişi olarak tanımlayan anatomik ve fizyolojik farklılıkları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. (Giddens, 2008: 505) "Toplumsal cinsiyet kadın ile erkek kimlikleri ve davranışları arasındaki ilişkiyle ilgilenir." (Giddens, 2008:149) "Cinsiyetin toplumsallaşması" ise cinsiyet farklarının aile ve medya yolu ile öğrenilmesi sürecidir. (Giddens, 2008:507) Bir toplumda genel olarak normal kabul edilen cinsiyet rolünü tanımlayan davranışlar, o toplumdaki bireylerin nesiller boyunca ailelerinden öğrendiği davranış pratiklerinin yansımasıdır. Örneğin Türkiye dişil kültür grubuna giren bir ülkedir. Toplumların eril ve dişil sıfatlar yönünden incelendiği aşağıdaki tabloda, dişil ve eril kutupların toplum tarafından genel olarak algılanışından hareketle yapılan nitelendirmeler bulunmaktadır. Toplumun genelinin düşüncesini belirtmekle beraber diğer yönleri ile birlikte bu tablo, reklam verenler başta olmak üzere medya alanında kültürlerarası çalışma yapan kişilerin başvuru kaynaklarındandır. Tabloda görüldüğü gibi dünya üzerindeki hem bireyler hem de toplumlar cinsiyet temelli bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

Eril Kültür	Dişil Kültür
Saldırgan	Şefkatli
Yükselme tutkusu övülen davranıştır	Merhamet ve sevgi övülen davranıştır
Dediğim dediklik ve tavır koyucu davranışlar takdir edilir	Nazik, sıcak ve sevgi dolu olmak takdir edilir
Yarışmacı olmak önemlidir	Sadakat önemlidir
Aile ve toplum baskıcıdır	Aile ve toplum duygulara önem verir, toleranslıdır
Kendine güven çok önemlidir	Sevgi dolu olmak çok önemlidir
Bağımsızlık arayışı yoğundur	Anlayışlı olmak önemlidir
Tavır koyucu	Sıcak

Tablo 1. Eril Kültürler ile Dişil Kültürler Arasındaki Farklar (Sargut, 2001:179).

İkinci Dünya savaşında azalan erkek nüfus, kadınların iş hayatında daha fazla yer almasına sebep olmuştur. Çalışan kadının ev işlerinden sıyrılma çabası, teknolojik gelişmelerin ortaya çıkışıyla kadının ev dışına ayıracak daha fazla zamanı olmaya başlamıştır. Böylelikle kadın ev ve iş arasında bölünmüştür. Başta reklamlar olmak üzere ideal kadın tasvirinin değişmesine sebep olmuştur. 1960-1970'li yıllar arasında çok kültürlülük, kültürel çoğulculuk kavramı arasında etnik ayrımcılığın üzerine gidilmiştir. Bu sürecin hemen sonrasında cinsiyet ayrımcılığına dayanan feminizm akımı ortaya çıkmıştır. (Ulusoy, 2007:423, 407) Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'ndeki Kadın Çalışmaları Grubu, medya ve kadın çalışmalarında feminist yaklaşımla birçok araştırma yapmıştır. Feminist kuramcılar, toplumsal cinsiyetin evrensel bir gerçeklik değil, toplumsal bir inşa olduğu görüşüyle toplumsal cinsiyet sayesinde cinsiyet ayrımcılığına yeni anlamlar üretme çabasına girmişlerdir.

(İrvan, 1997:468, 486) Bu akım sayesinde cinsiyet kavramı ilk kez ciddi bir analiz ve eleştiriyeye tabi tutulmuştur.

“Toplumsal cinsiyetin analitik bir kategori olarak ilgi uyandırması 20. Yüzyılın sonlarına denk gelir.”(Scott, 2007: 34) Toplumsal cinsiyetin bir kategori olarak analiz edilmeye başlanması, bu konunun bilime dâhil edilmesine işaret eder. Böylece, cinsiyet ile ilgili akademik çalışmalar yapılmaya ve yayınlanmaya başlanmış ardından da cinsiyet ile ilgili farklı düşünce akımları toplumlar içinde ses getirmeye başlamıştır. Her yaklaşım, kendi özgün cinsiyet tanımını, anlayışı ve cinsiyet idealini oluşturarak toplumsal cinsiyet kavramının perspektifini genişletmiştir. Mesela, radikal ve liberal feminizm yaklaşımına göre toplumsal cinsiyet, cinsiyet farklarının kaçınılmaz sonucudur. “Liberal feminizmde kadınlar temelde erkeklerle aynıdır ancak eşit değildirler, radikal feminizmde kadınlar erkeklerden farklıdır ancak eşit değildirler.” (İrvan, 1997:483) Bir yandan liberal feminizm, olanı korumayı ve dahi bunun sayesinde toplumsal yapıyı düzeltmeyi ve korumayı hedeflerken, radikal söylem kavramların yapı sökümünü önermektedir. “Liberal feminist yaklaşıma göre kadınlar dişliliklerini kaybetmeden kamusal alana çıkmalıdır. Hatta bozulmaya başlayan ahlaki özellikleri bu alandaki üstünlüğü ile düzeltilmelidir. Radikal feminist yaklaşıma göre ise doğuştan gelen cinsiyet üzerine kurulan binlerce yıllık kültür sorgulanmalı, alt üst edilmelidir.” (İrvan, 1997:485-486)

Scott, toplumun temel kaynağı sayılan aile ve akrabalık ilişkilerine odaklanan toplumsal cinsiyet yaklaşımının günümüz modern toplumunun karmaşık yapısı içerisinde yetersiz kaldığını, bu kavramın iş gücü piyasası, siyaset ve eğitime kadar çok daha büyük bir açıdan incelenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Çünkü “Toplumsal cinsiyet iktidar ilişkilerini ortaya koymanın asli yoludur.” İnsan etkileşiminin karmaşık yapısını çözmek isteyen araştırmacılar, edebiyat, resim, tarih gibi alanlarda kadın ve erkek kavramının izini sürmüştür. Tarihçiler cinsiyet kavramının toplumsal ilişkileri nasıl oluşturup meşrulaştırdığına dikkat çekmektedir. (Scott, 2007:40-46) Cinsiyet pratik ve teorik her alan için farklı bir tanıma sahip olabilir. Örneğin, “siyaset teorisinde toplumsal cinsiyet monarşilerin saltanatını meşru kılmak ya da eleştirmek ve yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılmaktadır.” (Scott, 2007:46) Bir yandan da cinsiyet edebi bir çevre için farklı bir tanıma bürünebilir. Barthes, çağdaş kadın söyleminin popüler basılı yayın organlarından birisi gördüğü Elle dergisinde yer alan kadın romancıların tanımına dikkat çekmektedir. Her bir yazar fotoğrafının altında yer alan “.... Çocuk , ... Roman” üretmiş olarak yapılan kadın tanımı modern toplumlardan birisi sayılan Fransız toplumunun kadın-erkek algısını yansıtmaktadır. Modern toplum bir yandan kadına “hiç canınızı sıkmayın. Erkeklerin yaratım koşuluna pekâlâ yetişebilirsiniz” derken bir yandan da erkeklere “kaygılanmayın, kadınlar elinizden alınmayacak,

doğası gereği doğurmaktan geri kalmayacaktır” diyerek ikircikli söylem sunmaktadır. Kadın sınıfının varlığının erkeklerinkine bağlı olduğunu dolaylı bir söylemle zihinlere yerleştirmektedir. (Barthes, 2011:52) Ne kadını tam olarak bir alt sınıf veya ikinci sınıf olarak göstermekte, ne de kadını erkeklere galip olan bir konuma yerleştiren bu söylem sayesinde, kadınları ve kadın romancıları küstürmemek ve erkekleri de toplumsal hâkim rolünden etmemek amaçlanmıştır.

“Cinsiyet rolü yönelimi” olarak adlandırabileceğimiz “toplumsal cinsiyet (gender)” kavramı ile “cinsiyet (sex)” kavramı hem kelime hem de anlam içeriği açısından birbirinden farklıdır. “Cinsiyet” kavramını kişinin doğuştan getirdiği düşünülen biyolojik cinsiyeti olarak tanımlayabiliriz. “Toplumsal cinsiyet”, kişinin davranışlarıyla sergilediği cinsiyet rolleridir. “Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları” ise, tüm kadın ve erkeklerin hayatta sahip oldukları rollere ilişkin, sahip oldukları varsayılan düşüncelerdir. Bu düşünceler toplum tarafından kabullenilmiş, son derece geniş, katı kurallarla korunan, iyi tanımlanmış, bireyin kendisini ve karşısındaki insanları sınıflandırması için ihtiyaç duyduğu “ben” ve “öteki” kavramını oluşturan önemli bir güçtür. Bollough & Bollough’un yirmi beş ülkede yaptığı çalışmada, Williams ve Best’in otuz ülkeyi içeren araştırmasında çıkan sonuca göre “tipik” erkek ve kadın özellikleri ortaya konulmuş, kültürler arası genellenebilir “kadın” ve “erkek” kalıp yargıları olduğu fikri desteklenmiştir. (Demirtaş, 2002)

Connell, “Dünyada küresel bir toplumsal cinsiyet düzeni”nin var olduğunu iddia etmektedir. Kuramını bu iddia üzerinde temellendirmektedir. Bu düzeni oluşturan etmenleri ise şöyle sıralamaktadır:

- Uluslararası ve çok uluslu şirketler: Cinsiyet ayrımına göre işbölümü yapan
- Uluslararası sivil örgütler: Cinsiyet ayrımına göre iş yapan. Ör: Birleşmiş Milletler
- Uluslararası medya güçleri: belli bir anlayışı yayınlarıyla pekiştiren
- Küresel sermaye, mal, emek pazarları: gittikçe yerel alana daha çok giren ve cinsiyetçilik yapan organizasyonlar. (Giddens, 2008:514)

Toplumsal Cinsiyet ve İktidar kitabıyla toplumsal cinsiyet soru/sorunlarına toplum, kişi ve cinsel politika boyutunda pratiğe dayalı çözümler öneren R.W. Connell, cinsiyetin sadece kişilikle ilgili olmadığını, büyük oranda sosyal bir yapı olduğuna dikkat çeker. Toplumsal cinsiyet politikalarına yön verecek “pratik teorisini” geliştirir. Connell’in üzerinde durduğu ve eleştirdiği bir yaklaşım Georg Herbert Mead tarafından ortaya atılan, Talcott Parsons, Georg Simmel gibi isimlerce öne çıkarılan “Rol Teorisi”dir. Rol teorisine göre kadın veya erkek olmanın anlamı, toplum tarafından üretilen kadın ve erkek rollerini

oyunayan bireyleyce yeniden üretildiğini söyler. Bunun için çocukluk döneminde rol modeller tarafından uygulanan ve normal kabul edilen davranışları öğrenmek önem taşır. Kişinin cinsiyetiyle belirlenen genel bir rolün tıpkı bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi oyuncular tarafından oynanmasına dayanır. Hem bireye hem de gruba uygulanabilecek bir yöntem olması dolayısıyla da kullanışlı bir bakış açısıdır. Toplumsal yapıyı kişiliğin oluşmasıyla birleştirir. Kadın ve erkek davranışlarının birbirinden farklı olmasının sebebini doğuştan gelen cinsiyet farkına odaklamayıp alternatif bakışlar bulma imkânı sunar. Cinsiyet farklarını biyolojik indirgemeciliğin dışına taşır. (George Herbert Mead’ın Sosyolojisi, Anonim, bt) Connell’in bakış açısı, cinsiyeti farklı yorumlama ve anlama imkânı sunar. En önemlisi de, toplumun içinde yaşarken ve yine toplumsal bir cinsiyet kimliğinin içindeyken, bu durumdan soyutlanarak bir kuram geliştirme imkânı sağlar. Connell’in getirdiği kuramsal yenilik, Parson’un toplumsal rol teorisidir. “Parsons’un bireyin taklit ederek davranışları öğrendiği, taklit ettiği davranışın ise toplum tarafından hazırlanmış, sahnede sergilenen bir tiyatro oyunu senaryosu olduğu “Toplumsal Rol” teorisini eleştirir.” Parsons toplumsal cinsiyet alanını görenek ve toplumun istikrarı açısından ele almaktadır. (Yapısal İşlevselcilik, Anonim, bt) Connell, Parsons’un önerdiği toplum içinde öğrenilen rollerin, sadece kabul edilenleri gözeterek inşa edilmiş cinsiyet rollerini gözetmesini eleştirir. Connell’in getirdiği eleştiri sayesinde, biyolojik getiriler ve toplumsal öğrenme kadar, kişinin sosyal ve siyasal seçimleri de toplumsal cinsiyetin genel geçer kurallar çerçevesinde öğrenilmesinin ve uygulanmasının dışında bir alanda tanımlanmasına olanak sağlar.

Connell, toplumsal cinsiyet teorileri iki başlık altında toplar. Dışsal teoriler, cinsiyet dışı alanda teorileşmeyi arar. İçsel teoriler olarak adlandırdığı grupta yer alan cinsiyet rolü teorisini iktidar ilişkilerini göz ardı ettiği için eleştirir. Kategorik teorileri ise heteroseksüel yapıyı desteklediği, kadınlık ve erkeklik arası geçişi mümkün kılmadığı yönüyle eleştirir. Rol teorisini içsel toplumsal cinsiyet teorilerinden birisi olarak tanımlar. Bu teoriye göre rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşir. Anne, aile, öğretmenler, arkadaş grupları ve medya bireyin cinsiyet rolü görüşlerini etkileyen kadın ve erkek olmayı öğreten toplumsallaşma/içselleştirme araçları olarak özenle üzerinde durulması gereken konulardır. “İtici gücünü rol düşüncesinden en verimli araştırmalardan bazıları, söz konusu beklentilerin kitle iletişim araçları kapsamında tanımlama biçimlerine bakar.” (Connell, 2019 s.86)

Medya, akran grupları bugün de rahatça gözlemlenebildiği gibi çocukların algılarını şekillendirme gücüne sahiptir. Çünkü akran gruplarına kabul edilebilmek, konuşulan sohbele dâhil olabilmek için bu jargonu bilmek, popüler olanı onaylamak gerekir. Beklentiler bireyi şekillendirir. Beklentilere

uyduğu ölçüde onaylanır, uymadığında ise dışlanır. Rol jargonuna göre hareket etmeyenler ise farklı şekillerde cezalandırılır. “Klişeleşmiş kişiler arası beklentiler gerçekten de toplumsal olgulardan ve rol teorisinde öbür insanların kendilerini uygunluğu ödüllendirdikleri ve kendilerinden ayrılmaları cezalandırdıkları görüşüyle etkin kılınır.” (Connell, 2019, s.87) Bu yönüyle cinsiyet rolü kazanımına Freud ve diğer psikodinamik açıklamalara alternatif oluşturur. Rol tanımlarını değiştirme imkânı sunar. “Pozitif ayrımcılık” kampanyaları rol değişimini çalışmalarının bir örneğidir. Biyolojik bir yaklaşımla kadın ve erkek rolü terimleri altında yatan imaj, sabit bir biyolojik temel ve işlenebilir toplumsal üst yapıya işaret eder. Belli koşullar altında hangi üst yapının üretilmekte olduğu ve bu ikiliğin nereye ulaşmak istediğine, cinsiyetler ve konumları arasındaki farklı tutumlara odaklanır. Toplumsal cinsiyet teorisini günlük yaşam pratiklerindeki farklı tutumlara odaklayarak basit anlaşılır bir şekle dönüştürür. Ancak tutumların ait oldukları gerçekleri gözden kaçırmakla eleştirilir. Normatif standart bir örnek olay analizi etrafında bir kadınlık/erkeklik tek tip kadınlık/erkeklik belirler ve bu yönüyle eleştirilir. (Connell, 2019, s.84-93) Connell, toplumsal cinsiyet rolü teorisini iktidar ilişkilerini göz ardı ettiği ve direnişleri açıklayamadığı için eleştirir ve kendisi pratik teorisi adını verdiği gündelik yaşam deneyimleri ile bütünleşen bir teorileştirme ortaya koyar. “Çok yönlü kadınlıklar ve erkekliklerin, toplumsal cinsiyete ve yapılarının yaşatılma biçimine ilişkin temel bir olgu olduğunu” iddia eden Connell, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tarihselliğine, yapısına, beden ve toplumsal pratik arasındaki ilişkiye odaklanmak gerektiğini söyler.

Gaye Tuchman’ın 1978 yılında “Hearth and Home” isimli çalışması medya ve kadın konusundaki ilk araştırmalardan biridir. Bu çalışmada televizyonun, kadın ve erkeğin nasıl olacağına ilişkin mesajların medya aracılığıyla sunularak kalıplar oluşturulduğunu ve bu kalıpların kadınları doğru temsil edemediğini, neticede kadınlara yönelik sembolik bir imha gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Kadın geleneksel annelik rolünden süper kadına geçiş yaparken kazandığı ekonomik güç tüketim toplumunca kullanılmasına sebep olmaktadır. Tüm bu roller yine erkekler tarafından belirlenmektedir. (Timisi, N. 2004:29-31) Kadınların kendi seçimleriyle belirlediği rolleri yoktur. Kadınların elde etmek istedikleri ve Batı’da kendilerine verilmeyen budur: Rollerde seçim özgürlüğü.

2.1.1. Queer ve Judith Butler

Toplumsal yaşamda dil, dini ırk, cinsiyet gibi unsurlardan kaynaklanan farklılıklar her zaman olmuştur. “Françoise Heriter tarihteki ilk ikiliğin erkek ve kadın arasındaki ayırmadan yola çıkılarak oluşturulduğunu söyler. Sonrasında kurulan ikilikler bu ayırma dayanılarak oluşturulmuştur. Bu nedenle, ruh-beden, rasyonel-duygusal, özel-kamusal, hetroseksüel-homoseksüel, doğal-siyasal güzel-çirkin gibi Batıda Descartes’a dayandırılan ruh-beden ayrımı yaklaşımı,

İslami düşüncede de şahadet âlemi (gözle görülen âlem) ile berzah âlemi (ölümden sonra başlayıp da kıyametin kopmasına kadar devam eden özel zaman dilimi) ayrımı ile yer bulmuştur.” Farklı kültürler ve düşünce sistemlerinin, mantık silsilesinin bir göstergesi olması bakımından farklılıkları kategorize etme yöntemleri hakkındaki örnekler çoğaltılabilir. Heriter’in de belirttiği gibi, bütün farklılıklar ne kadar değişik kültürün ve düşünme biçiminin süzgecinden geçerse geçsin, hep aynı temele; cinsiyet kavramına gelip dayanacaktır.

Farklılıkların belirleyici olduğu toplumsal yaşam içerisinde, son yüzyılda yaşanan savaşlar, göçler, doğal afetler, ekonomik krizler ve küresel krizler gibi birçok etken nedeniyle yaşanan toplumsal değişimler nedeniyle cinsiyet rollerinde yaşanan değişimler, cinsiyet kavramının da yeniden ele alınması ihtiyacını doğurmuştur. Feminist kuramcılarının dayanak noktası olan cinsiyet kavramının üzerine üretilmiş bir çok kuram bulunmaktadır. Bunlardan birisi Judith Butler tarafından kuramlaştırılan “Queer” teorisidir.

Queer kelimesi Türkçe’ye “acayip, tuhaf, yamuk vb” olarak çevrilebilir. “Normal” tanımının içinde barındırdığı “Anormal” kavramına odaklanır. Bedenin doğurganlığı ile sınıflandırılan ikili cinsiyet ayrımı üzerinden üretilen iktidar ilişkilerine dikkat çeker. Bu ikili anlayışının dışlama biçimleri ürettiğini iddia eder. “Homoseksüelliği” yaşadığımız “Heteronormatif” düzenin anormali olarak tanımlamanın aslında bir sistem sorunu olduğuna değinir. Dolayısıyla her türlü cinsiyet yönelimlerini normal kabul eder. (Queer Teorinin Kavramsal ve Düşünsel Gelişimi, Anonim, bt) Bu yönüyle tezin konusu olan cinsiyetsizleştirme, akışkan cinsiyet, biseksüellik, aseksüellik gibi farklı cinsiyet yönelimlerini normalleştirmede tercih edilen bir yaklaşım, bir nevi şemsiye kuram olduğu gözlemlenmiştir.

“Cinsiyeti reddetmeyen ama büken” bir kavram olarak akışkan cinsiyet 2014 yılında Facebook tarafından sunulan 56 farklı cinsiyet tercihidenden birisi olarak sunulmuştur. Toplumsal cinsiyet (Gender) kavramının altında yer alan 20’den fazla terimden birisi olan akışkan cinsiyet yöneliminde olan bireyler, dildeki cinsiyet ifadelerini reddederler. Cinsiyetli dillerde yer alan eril veya dişil kişi zamirlerini değiştirmek üzerine çaba sarf ederler. İngilizce gibi ikili cinsiyet zamirleri bulan bir dilde erkek “he”, kadın “she” ikilemesine alternatif olarak “they” zamirini tercih etmektedirler. Bu bireyler günlük hayat tercihlerini, söz ve davranışlarını sosyal medyada paylaşımları ile akışkan cinsiyeti normalleştirmektedir. Kendisini gey olarak tanımlayan erkeklerin %35’i, lezbiyen kadınların %36’sı kendilerini kadın veya erkek olarak sınıflandırılmaktan kaçınmakta, akışkan cinsiyeti tercih etmektedir. (Dönmez, 2015) Görüldüğü gibi aktif olarak doğumdaki cinsiyetinin tam tersi yönde tercihte bulunan bireyler kendilerini her hangi bir cinsiyete ait hissetmedikleri için karşı cinsin kimliğini yüklenmek istememektedirler. Bedeni araç, arzuyu

(cinsel isteği) amaç olarak gören bu yaklaşıma göre akışkan cinsiyet “toplumsal cinsiyet kimliği ya da ifadesi sabit olamayan, duruma ya da zamana göre değişen insan için kullanılan ifadedir. (Gender Fluid, Anonim, bt)

Queer teorisinin temel metni kabul edilen Cinsiyet Belası kitabında, cinsiyetin doğal bir süreç olmadığını, öğrenilmiş rollerle inşa edildiğini savunur. Bu ayrım cinsiyete çoklu yorum yapma fırsatı vermesi, öznenin birliğini tartışmaya açması yönüyle üzerinde durmuştur. Buna göre cinsiyet kültürel bir inşa olduğu için değişebilir, değiştirilebilir. Cinsiyet kavramının aslında var olmadığını, toplumsal cinsiyetin onun yerini alması gerektiğini savunur. Bu durumda isteyen istediği gibi inşa edebileceği bir cinsiyete sahip olabilir. Eril, dişil gibi ikili tanımlar anlamını yok olur. Bireyin kendisini tanımlamak istediği her cinselliğe, her hangi bir sınır koymadan izin vermek gerekmektedir. Cinsiyete itiraz ederek toplumsal cinsiyet olarak tanımlandığında cinsiyetin değişmezliğini yıkıp baştan beri toplum tarafından inşa edilen bir süreç olarak tanımlama imkânı doğar. Dolayısıyla cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında farklılık kalmayacaktır. Cinsiyeti külterel bir inşa olarak tanımlamak cinsiyetin değişmezliği kalıbını yıkmamanın temeli olacaktır. Toplumda bulunan cinsiyet kavramının da inşa edilmiş bir kavram olduğuna vurgu yapar. Toplumsal olan, toplumda var olan her türlü kavramın aslında toplumsal değerler ve algı tarafından inşa edilerek elde edildiğini, toplumsal performans olmadan, kişinin doğuştan getirdiği niteliklerin toplum içindeki yaşanmışlıklardan ayrılmadan fark edilemeyeceğini ifade ederek kuramının temelini oluşturur. (Butler, 2014:50-52)

Kadınlık ve erkekliğe dair tanımların içimizden gelen bir istek olmadığını, doğumdan itibaren kişiye yüklenen rollerden oluştuğunu, kadın ve erkek biyolojik cinsiyetlerini farklı algılamamızın aslında içine doğduğumuz toplumun bir kurgusu olduğunu iddia eder. Aslında cinsiyet kavramını toplumsal bir kurgu olarak tanımlamak, onu eleştirilemez ve değiştirilemez doğallıktan çıkarmak anlamına gelir ve doğal olmayan her kavram gibi eleştirmeye, yeniden oluşturmaya açmak demektir. Böylece, toplumsal bir kurgu haline gelmiş cinsiyet kavramını yıkıp yeniden anlamlandırmak, yapı sökümü uğratmak mümkün olacaktır. “...Toplumsal cinsiyetin tözel etkisi performatif olarak üretilmiş ve toplumsal cinsiyeti tutarlı kılan düzenleyici pratikler gereği zorla var edilmiştir. Dolayısıyla miras aldığımız töz metafiziği söylemi içinde toplumsal cinsiyetin performatif olduğu ortaya çıkar, yani o imiş gibi yaptığı kimliği kuruyordur. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet her zaman bir yapma edimidir, ama yapılandıran önce var olduğu söylenebilecek bir özneye ait değildir.” (Butler, 2014:77) Öznenin eylemle var olduğu toplumsal düzlemde, eylemleri olmadan bir kişiliği veya kimliğinin olmadığına vurgu yapar. Bir yandan öznenin de toplumdaki yerinin performatif olduğunu söylemektedir.

Burada, özne kendi başına var olan değil, her zaman toplumla, toplumsal alanla, toplumsal değerler ve eylemlerle birlikte var oluşu bakımından, toplum tarafından yapılandırılmış bir kimlik olarak tanımlanır.

Kadın ve erkeklerin davranış şekillerinin, cinsel istek duydukları kişiyi tespit etmelerinde toplum tarafından öğretilen değerlerin, yargıların ve inanışların belirleyici olduğunu savunur. Kadın veya erkek olarak tanımlanan ikili cinsiyet algısının bilinçli veya bilinçsizce gün boyu tekrar edilen davranışlar sonucu oluştuğu, geçmişten bize ulaştığı, bizden geleceğe aktarıldığının üzerinde durur. “Doğal farklılıklar gibi gözükken kadın ve erkek davranışlarının toplumsal ön kabuller sonucu birey tarafından öğrenilerek şekillendiğini açıklar. Toplumsal cinsiyetin inşa edilmiş olduğu görüşünü ele alan kimi değerlendirmelerde, toplumsal cinsiyet anlamlarının anatomik olarak farklılaşmış bedenlere işlendiği fikri belli bir determinizmle sunuluyor ve bu bedenler amansız bir kültürel yasanın edilgen alıcıları olarak kavranıyor. Toplumsal cinsiyeti “inşa” eden “kültür” böyle bir yasa ya da yasalar dizisi üzerinden kavrandığında toplumsal cinsiyet, eskiden “biyoloji kaderdir” formülasyonunda olduğu denli belirlenmiş ve sabitlenmiş oluveriyor. Bu sefer biyoloji değil, kültür kader oluyor.” (Butler, 2014:53) Toplumsal cinsiyetin biyolojik değil toplumsal belirlenimini ön plana çıkaran bu ifadesiyle özellikle insanın doğacağı kültürü seçemeyişine vurgu yaparak, bunun dışındaki her unsurun yeniden yapılandırılabilir oluşuna dikkat çekmektedir. Kuram, doğum nedeniyle kültürel yapının seçimini yapma şansı olmayan bireylerin, doğumdan sonra kazandığı her türlü cinsiyet rollerini bağlayıcı değerlerin bireysel düzlemde yeniden yapılandırılmaya müsait olduğunu göstermektedir.

Kimliğin yapı bozumu olarak adlandırılabilir bir süreçle ikili cinsiyet algısını yıkıp cinsel çeşitliliğin kabul edilmesi, zengin bir cinsiyet anlayışı geliştirilmesi gerektiğini söyler. “Cinsiyet açısından bu şu anlama gelir: Sadece cinsiyetin nasıl kurulduğunu, doğallaştırıldığını ve ön varsayım olarak kurulduğunu göstermek yetmez, aynı zamanda ikili cinsiyet sistemine karşı çıktığı, kategorilerin tutarlılıklarının sorgulandığı, cinsiyetin toplumsal yaşamının değişime ve dönüşüme açık kılındığı anların da izini sürmek gerekir.” (Butler, 2014:216) Bu kuramla sadece bir özgürlük veya değişimin değil, aynı zamanda kavramsal ve bireysel bir zenginliğin de elde edilebileceğini savunmaktadır. Bu nedenle, cinsiyette bireysel tanım zenginliği ve özgünlüğü elde edilebilecek toplumsal fırsatları gözlemek taraftarıdır.

İkili cinsiyet algısının biyolojiyi temel almasını eleştirir. Kimliklerin yapılandırılmasında çeşitlilik açısından sınırlı bir alan oluşturulmuş olmasından ve yeni kimliklere yer açma çabasından dolayı toplumsal cinsiyeti sorunsallaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet biçimlerinin çoğalmasının heteroseksüelliği normalleştiren “kadın” ve “erkek” kimliklerinin yitirilmesinin

mümkün olacağını iddia eder. “Toplumsal cinsiyet normlarının kaybı, toplumsal cinsiyet biçimlenimlerinin çoğalmasıyla, tözel kimliğin dengesinin bozulmasıyla ve zorunlu heteroseksüelliğin doğallaştırıcı anlatılarının baş kahramanlarını -“erkek” ve “kadın”- yitirmeleriyle sonuçlanacaktır... Kimliğin bir sonuç olmasının anlamı, onun ne kaderin emriyle belirlenmiş ne de tümüyle yapay ve keyfi olduğudur.” (Butler, 2014:238)

Cinsiyeti bir performans olarak algılamak gerektiği üzerinde durur. İkili kategori yerine beden, kimlik ve arzu merkezinde bir düşünme sistemi önerir. Yukarıda belirtildiği gibi kimliğin bedensel işaretler ve söylem ile inşa edildiğini, bir çeşit “üretim süreci” olduğunu açıklar. “Arzunun, bedensel hareketin ve edimin “nedeni” eyleyenin “kendisinde” konumlandırılabilirse, tutarlı görünen toplumsal cinsiyeti üreten siyasi düzenlemeler ve disiplinler pratikler başarılı bir şekilde gözden uzaklaştırılır. (Butler, 2014:224-225) Eylemin bizzat müsebbibi ve alanı olan özneyi koymayı ve böylece toplumsal tanımlardan uzakta, özneyi özgürleştirmeyi hedefleyen Butler’ın aradığı, bu pratikler için toplumsal engellerden arınmış bir alan ve buna müsamaha gösteren bir toplumdur.

Performatiflikten kasıt (yöneltilen eleştiriler doğrultusunda) serbest bir oyun ya bir tiyatro, dolayısıyla bir performans değildir (Butler, 2014, 330). Bu anlamda cinsiyet, istenildiği zaman değiştirilip, bir giysi gibi giyilip çıkarılabilecek bir şey değildir. Performatiflik Jagose’nin de ifade ettiği gibi “öznenin yaptığı değil, öznenin içinde inşa edildiği bir süreçtir”; dolayısıyla da irade ya da bir seçimin ürünü değildir (Jagose, 1996: 87). Zira öznenin icra ettiği performatif süreçte onu kısıtlayan normlardan tümüyle bağımsız olduğu düşünülemez. Fakat bu normlar, kesintiler ve kopuşlarla ihlal edilip yeniden anlamlandırılabilir (Direk, 2009: 81). Tüm bu tartışmaların özünde vurgulanmak istenen, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, bedenler ve kimliklerin doğal olmadığı, dolayısıyla mutlak olmadığı, değişime ve dönüşüme açık, kaygan zeminlerde bulunduğuudur. Kendilerine istisnai bir alan üretme çabasına giren yeni cinsiyet tanımları veya tanımsızlıklarının var olması için, akışkan cinsiyettekilerin geleneksel cinsiyetten kopuşu desteklemekte, bazen bu forma geri dönüşlerindeki kısıtlamaların tamamının ortadan kaldırılması için de mücadele vermektedir. Kendileri olağan buldukları bu durumlarını, olağan bir durum olarak her yerde yaşama özgürlüğünün arayışıdır.

Bedenin nasıl tanımlanacağını bireye bırakmayı teklif edilir. Bu üç kavram birbiriyle ilişkili olabileceği gibi ilişkisiz de olabilir. Bedenin bağımsız olarak kurumsallaştırılması gerektiğini savunur. Androjen kimliklerin kurulması için teorik altyapıyı hazırlar. Böylelikle bedenler her iki cinsi sembolize edebilecektir. “Toplumsal cinsiyetin inşa edilmişliğini cinsiyetten tümüyle bağımsız bir şey olarak kuramsallaştırdığımızda toplumsal cinsiyetin kendisi yüzgergezer bir yapıntı haline gelir; böylece erkek ve eril, erkek bedeni imlediği gibi pekâlâ dışı

bedeni de imleyebilir, kadın ve dişil de, dişi bedeni imlediği kolaylıkla erkek bedeni imleyebilir.” (Butler, 2014:51) Cinsiyetin sadece kıyafet değiştirmekle beden görüntüsüne yapılan bir müdahale olmaktan ötede, toplumsal değerlerden arındırılarak psikolojik değişime de müsait olduğunu savunmaktadır. Tam da bu noktada akışkan cinsiyet (gender/fluid) kavramına sosyolojik bir zemin hazırlar. Son zamanlarda, müzik, film, dizi gibi kültür endüstrisi ünlülerinden peş peşe gelen açıklamalar dikkat çekmektedir. Kendisini net olarak kadın veya erkek olarak herhangi bir cinsiyetle tanımlamayı reddeden, bazen hafta, bazen gün, bazen saat kadar kısa bir sürede cinsel tercihini kadın veya erkekten yana değiştirebileceğini belirtenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. (Steinmetz, 2017)

Müzik kliplerinde tercih edilen beden dili, dans figürleri, giyim tarzı, makyaj ile oluşturulan görsel dil beden sunumunun en dikkat çekici örneklerinden birisidir. Birkaç dakika içerisinde insanların gözlerini ekrandan ayırmadan defalarca seyretmelerini sağlayacak kadar dikkatleri beden üzerinde toplamayı başarır. BTS kliplerinde görülen kimi zaman dişil kimi zaman eril görünümüler Butler’ın belirttiği gibi bir bedenin her iki cinsiyeti de taşıyabileceğini gözler önüne serer. “...“beden”, ya üzerine kültürel anlamların işlendiği edilgen bir ortam olarak ya da temellükçü ve yorumlayıcı bir iradenin, kendine kültürel bir anlam belirlemede kullandığı araç olarak beliriyor. İki durumda da beden yalnızca, bir grup kültürel anlamla ancak haricen ilintili bir araç ya da ortammış gibi resmediliyor. Oysa “beden”in kendisi de bir inşadır, tıpkı toplumsal cinsiyetli öznelere alanını teşkil eden sayısız “bedenler” gibi. Toplumsal cinsiyet işaretinden önce bedenlerin imlenebilir bir varoluşları olduğu söylenemez; dolayısıyla şöyle bir soru doğar: Beden ne ölçüde toplumsal cinsiyetin işaret(ler)i için de ve üzerinden varlık bulur?” (Butler, 2014:54) Beden ve toplum ilişkisini, kişinin özneliğini ortaya çıkardığı bilinen bir özneleşme süreci olmaktan öteye taşıyarak, bedenin toplumsal olanın ifade edildiği yer olması bakımından daha az anlam ve değer taşımasının gerekliliğini savunur. Beden-toplum ilişkisini zayıflatarak, özne-beden ilişkisini güçlendirmektedir. Bu da BTS gibi görüntü ve müzik birliğini mamule dönüştüren bir grup için daha çeşitli ve çok satılabilir imaj üretme imkânı sunar.

“Queer teori açısından belirleyici olan duruş, aslında Butler’ın yukarıdaki açıklamasında geçen bir kelimedede temellenir: normalleşme.” Her normal, kendi anormal tanımını içinde barındırır. Normal ölçünün dışındakiler marjinal kabul edilir ve “anormal” olarak tanımlanır. Biyolojiye atıf yapan heteronormatif düzenin kendini “doğal olan” olarak ortaya koymasına diğer cinsiyet tanımlarının anormal kabul edilmesinin öncülüdür. Bu sebeple “biyolojik cinsiyetin, tarihsel ve kültürel bir inşa” olarak toplumsal cinsiyetle olan ilişkisinin sorgulanması gerekir. (İlkay Özküraplı, S.196-197) Bu bakış açısıyla Queer teorisinin cinsiyetin

normal tanımını değiştirmek üzerine odaklandığı söylenebilir. Esas mesele, doğuştan getirilmiş ve seçim imkanı vermeyen cinsiyetin, birey düzeyine inildiğinde toplumsal tanımlar ile kendi kimliğine uygun düşmemesinden ve Queer'e konu olan LGBTT bireylerin kendilerini oldukları bu haliyle topluma ait hissetmemelerinden ve toplum tarafından kabul görmemelerinden kaynaklanır. Bu nedenle Queer'in cinsiyeti sorgulanabilir bir tanım olarak görmesi, kendi içinde yaşadığı meşruiyet krizini çözmek için bir yol bulmaya çalışmasından da kaynaklanmaktadır; denebilir.

En sabit ve değişmez olduğunu düşündüğümüz biyolojik cinsiyetin aslında toplumsal bir belirlenim olduğunu görmek, heteronormatif sistemin sızdığı ve normal belirlendiği alanın genişliğini görmek açısından önemlidir. Heteronormatif sistemin hizasını bozan bu imkânsız kimlikler, sabit olmayan, olumsal, kaygan, değişip dönüşebilen özneler olarak Queer teorisinin merkezinde yer alırlar. Akışkan cinsiyet tanımıyla Queer hem kuramsal hem uygulamalı bağlamda kendine yeni bir sunum ve ifade alanı kazandırmıştır. Akışkan cinsiyet savunucuları ve uygulayıcıları, Queer teorisinin tanım bakımından çeşitlilik ve uygulama bakımından ivme kazanmasına yardımcı olurlar.

LGBTİ bireyler heteronormatif düzenin biyolojik cinsiyet-toplumsal cinsiyet-cinsel yönelim hizasını bozdukları için toplum ve iktidarın kurumları (adli merciler, tıp vb.) tarafından anormal ya da sapkın olarak nitelenen "imkânsız kimlikler" (Durudoğan, 2011: 88) olarak ortaklaşır (Delice, 2004). Birçok trans birey biyolojik özelliklerinin aksine karşı cinsiyetin bir üyesi olarak kabul edilmek ve öyle yaşamak, bu nedenle cinsiyet geçişi yapmak ister (Güngör, 2013: 204-211). Toplumun kendilerini beklentileri doğrultusunda konumlandırma beklentileri, ancak onların ihlal ettiği her türlü toplumsal normun yeniden tanımlanması ile mümkündür. Bir LGBTİ birey olup da Queer teorisini savunmalarının esas nedeni budur. Kendi deneyimlerinin toplum tarafından çektiği tepkiye karşılık geliştirdikleri yaşam tarzlarının kuramsal savunusu olan Queer, savunucuları yine farklı cinsel kimliklikleri bir arada taşıyan heteronormatif sistem tanımının dışındaki eşcinsel/çoklucinsel kimlikli kişilerdir. Queer kuramcıları, heteronormatif sisteme söylemsel veya siyasal bir karşı duruş sergilemekten öteye geçmiş, kendileri de savundukları bu farklı cinsel deneyimi yaşayan kişilerdir. "Aslında arzu ettikleri, bedenlerinin cinsiyetlerinin yeniden belirlenmesidir ve bu durum da biyolojik cinsiyetin yeniden yapılandırılabilir olduğunu bir kez daha göstermektedir" (Berghan, 2011).

2.1.2 Queer ve Simone de Beauvoir

Teorik ve politik bağlamları olan Queer ortalama otuz yıllık bir geçmişe sahiptir. Genellikle, eşcinsel bireyleri aşağılamaya yönelik homofobik bir yaklaşımın dışavurumu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kullanımını ise 1990

yılından başlatabiliriz. Bu yılda, New York Onur Yürüyüşü'nde kendine Queer Nation adını veren bir grup, "Queerler Bunu Okusun!" başlıklı bir bildiri dağıtarak sözcüğü sahiplenmiştir. Yine aynı yıl içerisinde, California Üniversitesi'nde Theresa de Lauretis'in düzenlediği konferansı "queer teori" olarak başlıklandırması ve queer teorisinin temel metinleri olarak kabul gören Judith Butler'ın Cinsiyet Belası (Gender Trouble) ve Eve K. Sedgwick'in Epistemology of Closet kitabının yayınlanmasıyla queer akademiye de giriş yapmıştır" (Halperin, 2003: 340-341) (Queer Teori, anonim, bt).

Queer kuram temsilcileri ve Butler tarafından ilgi ile takip edilen isimlerden birisi Simone de Beauvoir'dir. Feminist hareket ortaya çıkmadan yıllar önce, kadınların akademisyen olmadığı bir dönemde kaleme aldığı, 1949'da yayınlanan feminizmin manifestolarından sayılan İkinci Cinsiyet kitabında bireylerin cinsiyetlerinin sosyal ve kültürel olarak üretildiğini iddia eder (Deniz Soysal, 2019, s. 853). Hem doğal hem de sosyal olarak yapılandırılmış bir tarafı bulunan cinsiyetin sosyal tarafına vurgu yapılması zamanın şartları için yenilikçi bir eylemdir. Cinsel kimlikleri sorgulaması ve ataerkil toplum yapısının temel unsurlarını sorgulaması bakımından Beauvoir'in çalışması öncüdür. Feminist söylemin öncülü olmuş, ikinci dönem feminizmin en büyük temsilcisi kabul edilen Beauvoir, mottolaşan ifadesi "Kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesini kendi cümleleri ile şöyle anlatır: "Kadın olmak doğal bir gerçek değildir. Belli bir tarihin sonucudur. Kadını kendi başına tanımlayan biyolojik veya psikolojik bir kader söz konusu değil. Kadın öncelikle medeniyet tarihinin bir ürünü ve böylece şu anki konumuna gelmiştir. Daha sonrasında, birey olarak her bir kadın kendi kişisel tarihinin, özellikle de çocukluğunun ürünüdür. Bu şekilde kadın olarak tanımlanır ve doğuştan gelmeyen veya özünde bulunmayan "ebedi kadın" veya "kadınlık" denilen şey onun içinde yaratılmış olur. Çocuk psikolojisini daha çok araştırdıkça daha derine indikçe kız bebeklerin kadın haline getirildiğine dair daha çok kanıt ortaya çıkıyor." Erkek çocukların bağımsız davranışlarına, saldırgan tutumlarına, argoya, cinselliğini sergilemesine izin verilirken kız çocukların cinsel organını gizlemeye, iffetli olmaya yönelmesi toplum tarafından teşvik edilir. Bu gibi tutumlarla çocuğun cinsel kimliği inşa edilmiş, üretilmiş olur. Çocukluk dönemi cinsel kimliğin inşası için kritik bir önem taşır (Ümid Gurbanov, 2019).

Çocuk hayatı boyunca kendisini tanımlayacağı kimlikleri kazanırken bir çevre içinde yetişir. Ailede başlayan çevre okul ve sosyal ilişkiler ile devam eder. Yetişilen mekândan zamana kadar her şey çocuğu şekillendirir. Evinde, odasında, bilgisayarın başında olan bir çocuk mekânsal olarak bu tanıma uysa da zihinsel olarak çok renkli bir dünyanın içindedir. İnternette gezinirken her anlamda sınırsız dünyalar arasında kendi tercihlerini yaşamakta, oyunlar ve videolar aracılığıyla sunulan duygusal tanımlar arasında kendi kişiliğini

oluşturmaktadır. Görsel, işitsel, dokunsal yöntemlerle çocuğu avcunun içine alan yeni medya araçlarının gücü temelde yine görmeye dayanmaktadır. Çünkü: “görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir... Düşündüklerimiz ya da inandıklarımız nesnelere görüşümüzü etkiler... Yalnızca baktığımız şeyleri görürüz. Bakmak bir seçme edimidir.” (John Berger, 2011:7) İlk yapılan bakmak ve görmek eylemi olduğu ve en belirleyici eylem de yine bakmak ve görmek olduğu için, öğrenme ediminin özellikle bakmak ve görmek üzerinden şekillenmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Görerek öğrenilenlerin seçilebileceğini vurgulayan Berger, burada algının seçiciliği üzerindeki özgür seçimi de hatırlatmaktadır. İnsanın eğilim ve ilgisi doğrultusunda yapacağı seçimler, algısını yönlendireceği konuyu belirler. Bunlar sadece basit bir seçim olmaktan öte, kişinin dış ve iç dünyasını belirleyen faktörlerin karmaşıklığı veya diğer bir deyişle sentezi olmaları bakımından, çok zengin bir duygu ve düşünce yelpazesinden seçilerek ön plana çıkarlar. Bu nedenle, Berger görmeye değil, özellikle bakmaya vurgu yapmaktadır, çünkü baktıklarımız görmeyi istediklerimizdir. Tam da bu nedenle bakmak bir seçme edimine dönüşür.

Beauvoir'a göre tarihte kadının doğurganlığı sebebiyle doğa ile özdeşleştirilip yüceltiildiği dönemden sonra erkeklerin doğaya hükmedebilen fiziksel gücüyle ön planda olduğu, kadını arka plana ittiği, bir çeşit efendiköle ilişkisine benzeyen süreçler yaşanmıştır. Kadının ev içi hizmetle, aile bireylerini mutlu etmeyle görevlendirildiği zamanda dünyaya gelen bir kadınla doğurganlığı sebebiyle yüceltiildiği zamanda dünyaya gelmek arasında fark olması normaldir. Bunun gibi pek çok sebep kimliği şekillendirir (Beauvoir, İkinci Cinsiyet S.16-17). Doğa şartlarında hayatta kalma mücadelesi, toplumsal yaşam ve siyasal yaşam gibi insanlığın tamamını ilgilendiren unsurları kadın-erkek birlikteliği ve dayanışması belirlemiştir. Bu dayanışmada taraflar farklı güç ve yeteneklere sahip olduklarından, toplumsal dayanışmaya da kendi niteliklerine göre katılmak zorunda kalmışlardır. Burada Beauvoir'in dikkat çektiği nokta önemlidir: Erkek doğurganlığa karşı savaşta gösterdiği öldürme kuvvetiyle üstün gelmiştir (Beauvoir, İkinci Cinsiyet s. 92). Batı tarihi düşünüldüğünde, Beauvoir'in bu satıları ikinci dünya savaşı sırası ve sonrasında kaleme aldığı düşünülürse, erkeğin savaşdaki öldürme ediminin, kadın doğurganlığını geçtiğini vurgulaması yerindedir. Ayrıca tarihsellikten başka, tarih yazımında, tarihi önemli olaylarda erkeğin başaktör ve belirleyici olması, ataerkil toplumunun bir sonucudur. Bu nedenle Beauvoir'in dediği gibi “erkek doğurganlığa karşı savaşta gösterdiği öldürme kuvvetiyle üstün gelmiş” ve tarih yazımını gerçekleştirmiş, toplumsal iş bölümü, toplumsal değerlerin belirlenimi ve değiştirilmesi gibi her konuda Beauvoir'in gözlemediği Batı erkeği, Batı kadınına öncülük etmiştir.

20. yüzyılın ortalarına kadar liderlik erkeksi bir özellik olarak tanımlanmaktaydı. Gerçek hayatta, iş dünyasında, siyasette kadın liderlere rastlanma oranı çok düşüktü. 1940'lardan sonra bu oran artsa da kadın liderler kendilerinden erkeksi davranışlar beklediğini ifade etmektedirler. Erkek liderler otorite, iş odaklılık, emir verme, yapısalcılık, değişim özellikleri gösteren iş odaklı liderlik becerileri sergiler. Kadın liderler katılımcı, ilişkiye odaklanan, dönüştürücü, bireyi önemseyen, takım odaklı ve sosyal özellikler ile birey odaklı liderlik becerilerine yatkın görünmektedirler (Minibaş-Paussard, Erkmen, Karksak, 2011: 47-49). Kadın ve erkek liderler üzerinden yapılan karşılaştırma, kadınların insan ve aile, erkeklerin de iş odaklı olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunlar liderlik dışındaki toplumsal rollerde de, kadın ve erkek bireyler arasında farklılıklar ele alındığında gözlemlenebilecek türden özelliklerdir. Herkes için genel geçer bir ayrım yapılması imkansız olsa da, kadın ve erkek hakkındaki genel kanı, kadın ve erkeği anne ve baba rolleri ile özdeşleştirmiş ve diğer bütün rolleri de bu başat iki rol üzerinden tanımlama yoluna gitmiştir. Çünkü "insan fizyolojik şartların yanı sıra mekan, zaman, uygarlık, teknik vs. gibi bir dizi şarta bağlı olarak var olur" (Çeviri Konuşmalar, 2018). Özelde bazı şartlar değişse de, genelde toplumdaki şartlar kadın ve erkek için benzer rolleri üretmeye devam eder.

Beauvoir, kadınların kendisini zincirleyen toplumun kodlarını çözerek özgürlüğüne kavuşabileceğini düşünerek bu kodları tanımlamaktan geçtiğine inanır. (Çeviri Konuşmalar, 2018) Kodların çözümü için kodları tanımlayan, kodların yeni kodlarla yer değiştirmesi için belirlenmesini savunan tutumuyla, bir yandan toplumsal bir dönüşümün de nasıl yapılması gerektiğine dair ipuçları vermesi bakımından özgün bir yeri bulunan Beauvoir'in fiziksel güzellik ve moda konusunda da kendine özgü bir bakışı vardır. De Beauvoir, kadının fiziksel güzellik kalıplarıyla sınırlandırıldığını söyler. Evli kadınların giyinip süslenip evde eşini beklemesi, çocuğunu büyütmesi, ev içi işleri yapması gibi görevleri yerine getirmelerinin beklentisini oyuncak bebek benzetmesiyle anlatır. Bebeğini süsleyen kız çocuk büyüdüğünde kendisini süsleyecektir. Dolayısıyla "Kadın olmak eğitimin sonucudur" (Sally J. Scholz, (2010), p.406. akt. Deniz Soysal 2019 s. 854) Kadın olmayı çocuk yaştaki oyunlar, ilgiler ve yönlendirmelerin etkilediğini söyleyen Beauvoir, insanın doğal yollarla getirdiği kadınlık güdülerinin aile sevgisi, bakımı, eşin kendisine ilgili göstermesini beklemesi gibi kadınlık hallerinin öğrenilmiş olduğunu söylemektedir.

Beauvoir, sadece evli kadınlar bu düzeninin parçası değildir. Bekâr kadınlar da güzellik, diyet, moda endüstrisi gibi dış baskılarla nesneleştirilmiştir. Bu baskıdan kurtulmanın yolu ise "sosyal normların" yapı olarak tanınması olduğuna inanıyordu (Macat, 2015). Doğal olan bir kavramın eleştirilecek bir tarafı olamaz diye düşünen Beauvoir, doğal olanın değiştirilemeyeceğini veya

doğal olana müdahale etmenin zor olduğu düşüncesiyle, değişimini arzuladığı cinsiyet kavramının toplum tarafından yapılandırılmış olması fikriyle yola çıkarak, cinsiyet kavramının değişimini öngören bir zemin hazırlamıştır.

Soysal'a göre; Beauvoir erkek giyimi rahatlık üzerine kurulduğunu, kadın giyiminin ise kadını cinsel haz nesnesine dönüştürdüğünü belirtir. "Toplum, kadının kendisini erotik bir nesne yapar." (5, Beauvoir, *The Second Sex*, p.572. akt. Deniz Soysal 2019 s. 855) Çiçekler, mücevherler, tüyler, inciler, brokarlar, ipekler, pırlantalar... Beauvoir'e göre insan içinden geldiği için bu tür elbiseleri giymez. Gece elbisesi/tuvalet giyme örneğinde olduğu gibi toplumun statü sahibi kadına kendini teşhir fırsatı verdiği durumlarda kullandığı bu tür elbiseler normalden daha erotiktir. Bu özelliğine ek olarak iletişimsel bir işlevi de vardır. Elbisesinden "yerleşik kurallara tabi olup olmadığını anlayabiliriz" (15 Beauvoir, *The Second Sex*, p.575). Giyinme ve süslenme için gereken malzemeleri aramak, bulmak, seçmek, satın almak, birleştirmek, sipariş vermek ve saklamak bir oyunun parçasıdır. Yürüyüşü, gülüşü, duruşu, elbisesi, makyajı, ayakkabıları, takıları ve giysisi, saçları hepsi bir performanstır. (akt. Deniz Soysal 2019 s.856-857) Giyinmek, akıl hastaları hariç herkese göre ve her zaman "ötekinin bakışı" içindir. Dolayısıyla, "yalnızca kendim için giyinirim" ifadesinde hiçbir doğruluk payı yoktur. (23 Beauvoir, *The Second Sex*, p.579. akt. Deniz Soysal 2019 s.859) Bilinçli her türlü toplumsal ifade alanının, toplumsal kurallar ve algı çerçevesinde yönlendirilişi Beauvoir'in dikkatini çekmiştir. Bilinçli olan her insanın toplumsal alanda, kıyafetlerde kendini bir nevi teşhir edeceği gerçeğinden hareketle, toplum içinde toplumdan öğrenilmiş davranışlarıyla yine toplumun neresinde olduğunu ifade etmesi beklenmektedir. Toplum içinde topluma kendini ifade etmek, yine toplumun belirlediği ölçü ve sınırlar içinde gerçekleşir. İşte Beauvoir'in gözlemlediği, cinsiyet kimliklerindeki yapılandırılmışlık buradadır. Cinsiyet hakkında sonradan elde edilmiş, yapay ve insana toplum tarafından dayatılan değer ve performans biçimleri, Beauvoir tarafından eleştirilmiştir. Beauvoir'in kitabı yayımlandıktan yaklaşık yirmi sene sonra noda akımları değişmeye başlamıştır. Bu akımların paralelinde erkeklerin giysilerinde çiçekli desenler, çeşitli mücevher aksesuarlar, kadınlara ait tüyler, inciler vs. görülmeye başlamıştır. Beauvoir'in dediği gibi bunlar tepki çekmişlerse de, müzik dünyasının özgün dünyasında kendisine çeşitli alt kültür rol modelleri oluşturarak toplumdaki yerini almışlardır.

2.1.3. Queer ve Michel Foucault

Queer kuram temsilcileri ve Butler tarafından ilgi ile takip edilen Michael Foucault, *Cinselliğin Tarihi* isimli kitabında 18. Yüzyıldan itibaren psikoloji, pedagoji, hukuk, tıp gibi birçok farklı alanda cinsellik üzerine yoğunlaşan çalışmalar yapıldığını tespit etmektedir. Foucault, modernitenin etkisi ve güç

ilişkileri üzerine çalışmalar yapmıştır. Özne ve öznel deneyimi açıklamayı hedef almıştır. Öznel deneyimi açıklamak için öznenin değil o deneyimi kuran söyleme odaklanır. “Söylemler bizleri inşa eder” derken söylemi kuran iktidarı/ iktidar sistemlerini anlamak ve açıklamak gerektiğini açıklar. Böylelikle kendisinden önce fark edilmeyen iktidar ilişkilerinin herkesin dikkatini çekmesini sağlar. “... Bilgi ve söylem gibi cinsellikte bir iktidar stratejisi olarak normalleştirme sürecinin bir diğer basamağını oluşturur.” (Coşkun, 2010 s. 83) Heteronormativiteyi (heteroseksüelliğin normal kabul edilmesi) iktidar tarafından savunulan bir güç ilişkisi kodu olduğunu iddia eder. Foucault’ya göre iktidar varlığını heteronormativite üzerinden sürdürür. (Turkey Beyond Borders, 2021) Heteronormativite’nin iktidar aygıtı olarak konumlandığını ifade eden Foucault’nun iktidarın toplumsal yüzünün geleneksel cinsiyet anlayışı üzerinden kurulduğunu söylemektedir. Heteronormativitenin APA tarafından yapılan genel tanımı şöyledir: “Heteroseksüelliğin normal cinsel davranışı tanımlamak için standart olduğu ve erkek-kadın farklılıklarının ve cinsiyet rollerinin normal insan ilişkilerinde doğal ve değişmez esaslar olduğu varsayımı. Bazı sosyal teorisyenlere göre, bu varsayım, normatif ilkesinden sapan insanları (örneğin gey erkekler, lezbiyenler, biseksüeller, trans bireyler) değersizleştiren, marjinalleştiren ve onlara karşı ayrımcılık yapan sosyal ve yasal kurumlara temel olarak gömülüdür ve bunları meşrulaştırır.” (<https://dictionary.apa.org/heteronormativity>) Foucault gibi iktidarın yerini belirlemek çalışmaları yapan bir sosyolog için anahtar kelime, bir kavramı veya normu meşru kılan değerdedir. Foucault eleştirisini kurmak için, iktidar, meşruiyet, heteronormatif, heteroseksizm ve homoseksizm gibi kavramları kullanmıştır.

Foucault eşcinselliğin modern bir oluşum olduğunu ve bu bağlamda köklerini hem patriarkanın hem de heteroseksizmin iktidarını temsil eden modernizmin parlak yüzyılı olarak XIX. yüzyılda bulduğunu iddia eder. Şüphesiz bu tarih öncesinde de aynı cinsiyetten insanlar arasında yaşanan cinsel ilişkiler var olagelmıştır. Fakat eşcinsellik bir sorunsal olarak ele alınmamıştır. Foucault, Cinselliğin Tarihi (Historie de la sexualité) isimli kitabında cinselliğin doğal değil, iktidar söylemi tarafından üretilen tarihsel bir kategori olduğunu söyler. Aynı şekilde eşcinsellik de XIX. yüzyılda adli kurumlar, tıp ve psikiyatri tarafından; hastalık, sapkınlık olarak kategorilendirilerek patolojikleştirilmiş, marjinalleştirilmiş bir iktidar kategorisi olarak işlemeye başlamıştır (Foucault, 2007) (Queer Teori, anonim, bt).

Foucault’ya göre kurumların ve kalıplaşmış ilişki biçimlerinin arkasında gizli kontrol mekanizmaları vardır. İktidar özne üzerinde kurduğu yönetme söylemini baskı ve zorlamayla değil, empoze ederek, bir çeşit hegemonya düzeni içinde elde eder. Normal davranış kalıbının nasıl edinildiğini, özne için davranışın nasıl normalleştirildiğini açıklar. Bunun tarihsel söylem ve

pratiklerle oluşturulduğuna dikkat çeker. “İktidar biçimleri bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama müdahale eder.” (Michel, Foucault, Özne ve İktidar, s.63. akt. Akagündüz) İktidarın neyi hedeflediğini tespit etmek Foucault’nun teorisi için çok önemlidir. İktidar biçimlerinin odak noktasını tespit etmekte kullandığı iktidarın hedefinin bireysellik ve gündelik yaşamın organizasyonu oluşu, kendine ait olmayan değerlerin kişinin kendine ait alanını etkilediğini belirtmesi bakımından ayırt edicidir.

Foucault, modern öznenin tanımlanmasında cinsellik tanımının önemine değinir. Cinselliğin insan doğasının vazgeçilmez bir unsuru olduğunu kabul etmez. “Foucault “Normal insan kurgudur” derken öznenin normal kabul ettiği davranışları nasıl edindiğini açıklar. “İktidar biçimleri bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama müdahale eder.” (Michel, Foucault, Özne ve İktidar, s.63. akt. Akagündüz) Konuya Hıristiyan özne üzerinden değerlendirir. Beden önce kilisenin sonra kapitalizm ve siyasi kurumların etkisi altında tanımlandığını belirtir. Hıristiyan geleneğin bedeni kullanarak bireyleri kontrol altında tutmaya çalıştığını, Aydınlanma düşüncesiyle sonrasında beden üzerinden siyaset düşüncesine dönüştüğünü, modernite ile cinsellik söylemin nesnesine dönüştüğünü anlatır. “Son birkaç yüzyılda, belli bir eğilim bizi ne olduğumuz sorusunu cinselliğe sormaya itti ve bu cinsellik doğal cinsellik değil, söylem cinselliği. Kendiliğimizden cinsellik mantığının etkisi altına girdik.” (Michel, Foucault, Cinselliğin Tarihi, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 62. akt. Akagündüz) Foucault, insanın kendi eliyle üretilmiş söylemler vasıtasıyla kurulan mantığın etkisi altında, kendi doğallığını yitirerek bedenin siyasete araç kılınmasını eleştirmiştir. Bedenin siyasi söylemlerin aracı olmaktan çok bireyin kendine ait özgürlük alanı olmasını savunan Foucault’un nihai amacı, bedeni her türlü iktidar söyleminden arındırmaktır. Bunun için giriştiği eleştirel mücadelede, cinsiyetin tarihsel oluşumundan bahseder.

Foucault 18. yy sonlarından itibaren ortaya çıkan yönetim biçimini öncekilerden ayırır. “Modern iktidarlarda belirleyici olan artık hükümdar değil yönetim sistemleri, toprak değil insandır. Siyasetin konusu insan yaşamıdır. Bu nedenle siyasi veriler biyolojiden referans alır. Biyoloji bir ideolojidir. Modern iktidarda devlet bedeni çeşitli kurumlar ve pratiklerle ekonomik, politik olarak kullanışlı hale getirir. Foucault için özneleştirilme, bireylerin iktidar tarafından çeşitli söylemler etrafında düzenlenebilir hale gelmesi anlamını taşır” (Foucault, 2011: 63). “Özne, iktidara tabi olduğu ve iktidarın söylem pratiklerine göre kendisini inşa ettiği sürece kendisini bir özne olarak var edebilir (Butler, 2005:

10). Foucault'nun iktidar pratiklerine “kendilik teknolojileri” demesinin sebebi budur. Foucault bu durumu “Toplumumuz gösteri değil, gözetim toplumdur... Ne bir amfiteatr ne de bir sahnenin üzerindeyiz, bizler panoptik bir makine içindeyiz” (Foucault, 1995: 217). sözleriyle ifade etmektedir. Bu gözetlenme hali, hegemonyanın içsel olarak inşasında belirleyicidir. Yaşam deneyimlerimiz üzerine söz söyleyen ideolojilerin doğallaştırıcı bir söylemle desteklenerek yaygınlaştırılması modern iktidarın sıklıkla başvurduğu bir tekniktir. Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların doğuştan geldiği, yoksulların zekâ düzeyinin zenginlere göre düşük olduğu, bazı etnik grupların tembel olduğuna ilişkin haberler gazeteleri süslemektedir. Bir şeyin doğal olduğunu iddia etmek, o şeyin değiştirilemez olduğunu ima etmektir; örneğin eğer kadın-erkek arasındaki eşitsizlik doğal durumdan kaynaklanıyorsa, buna karşı direnmenin anlamı yoktur. Feminizmin toplumsal cinsiyet kavramını ortaya atarak, cinsiyetin toplumsal inşasına dikkat çekme çabası olmuştur. (Toplumsal Cinsiyet Rejimi Temelinde Beden Politikaları, anonim, bt)

Panoptikon bedensel olanın her anının gözlemlenebilmesini sağlayan ve bu nedenle de gözetlemeden başka bir eylem yapmasa bile müdahalesiz hiçbir an yokmuş gibi hissettiren bir hapisane yapısıdır. Bu benzetme, iktidar söyleminin insan bedenini ve seçimlerini her an yönetmekte olan bir sistemin içinde olduğunu fark ettirmesi bakımından, modernite içindeki birçok bireysel farklılığın uyandırılması ve uygulanması noktasında kolaylık sağlamasını hedefler.

“Beden sahip olduğumuz bir şey değildir, olduğumuz şeyin bir parçasıdır. Hayatı ruhsal, zihinsel ve fiziksel olarak bütünsel biçimde deneyimleyebilmemiz için varlığımızın yaşama uzanan boyutlarından biridir. Birinin bedeni davranışlar, semboller, giyiniş ve beğeniler üzerinden bize o kişinin yaşı, cinsiyeti, sınıfı, ideolojisi, etnisitesi, kimi zaman mesleği hakkında fikir verir. İzlenimlerimizin temeli, çoğunlukla bedenseldir. Bedene dayalı göstergeler, bu sınıf dışı kategorilerin teşvikinde sıklıkla kullanılır. Modern iktidar için beden; erkek ve kadına ilişkin toplumsal rollerin belirlenmesinde, erkek-kadın/ruh-beden/doğa ve bilinç arasında hiyerarşiye dayalı bir mesafenin oluşturulmasında, zaman zaman da kapitalizmin temel referanslarını oluşturan üretken olan- olmayan emek, kullanım değeri-değişim değeri gibi kategorilerin çerçevelerinin çizilmesinde merkezi bir referans olagelmıştır.” (Toplumsal Cinsiyet Rejimi Temelinde Beden Politikaları, anonim, bt)

İnsanın dünyayı deneyimlemesinin ilk yolu bedenseldir. Bu nedenle her türlü öznel bilgiye önce beden ile ulaşılır. Beden bir araç olmakla birlikte kişinin kendisinden bir parça olduğunu da söyleyen Foucault, modern iktidarın her türlü ilişki ve iletişim biçiminin belirlenmesinde, beden aracılığı referans olarak kapitalizm tarafından merkezi bir önemde kullanılmaktadır. Beden

maddi dünya ile ilişki kurulmasını sağlayan bir bütün, bir algılayıcı, bir veri elde etme aracı olarak, kapitalist hiyerarşinin ilk muhatabı olması bakımından, kapitalizme ait her türlü ideolojinin tahakküm ettiği en önemli alandır.

Toplumsal cinsiyet sadece bedeni değil insanın psikolojisini de belirleyen bir kategoridir. Biyolojik olduğu kadar psikolojik bir bağlama sahiptir. Çünkü cinsellik bedenin şekli veya organları kadar ruhsal/duygusal sorunlarını ve duruşlarını da ilgilendirmektedir. Cinsiyeti beden, bedeni de iktidarın belirlenmesine karşı çıkan bir toplumsal cinsiyet eleştirisi, Foucault açısından öznenin oluşum sürecini iktidarın baskısından özgürleştirilmesi bakımından gereklidir. Foucault'ya göre, cinsellik ve bedenin her türlü cinsel arzusu, iktidar tarafından denetlenmeye ve her türlü sapkınlık veya meşru cinsellik, bilim tarafından kategorik hale getirilerek belirlenmeye ve sınırları çizilmeye çalışılmıştır. (Akgündüz, 2013, s.7) Her türlü cinsel edimin ve beden arzularının belirlenmesi iktidarın kurallar tanımlamak ve denetim kurmak için gereklidir. Bedenin ihtiyaçları ve arzuları insanların eğilimlerini ve beklentilerini de belirleyecek bir unsur olduğu için, kuralların tanımı kadar insanların düşünüş ve yaşayış biçimlerinin belirlenmesi iktidar organlarını bu ihtiyaçların doğrultusunda hâkim kılabilmek için gereklidir.

2.1.4. Queer ve Dil

Cinsiyet kavramı, farklı düşünürler tarafından farklı bağlamlarda ele alınmıştır. Her düşünürün kendine özgü kurmak istediği bir savunusu bulunmaktadır. Örneğin Foucault tüm çalışmasını Hristiyan kültür ve söylem içinde yapar. Irigaray Batı düşünce sisteminde “cinsiyet farklılığı kültürü” oluşturmak ister. Çözüm bulamayacağını düşünüp doğu felsefelerine Budizm ve Yoga'ya odaklanır. Beden tartışması yapar. Kendi düşünce sistemini doğu felsefesiyle karşılaştırmalı olarak geliştirmenin yollarını arar.

Cinsiyet doğal olmakla beraber yapılandırılırken, toplumsal işaretlerden faydalanılır. Bu işaretler toplumdan bireye, bireyden topluma ve bireyden bireye olmak üzere üç farklı boyutta ilerler. İletişimin üç boyutunu da kapsayan dil, cinsiyet araştırmaları yapan kuramcıların dikkatini çekmiş ve bu konuya eğilmişlerdir. “Fransız kuramcılar Luce Irigaray, Helene Cixous ve Julia Kristeva'ya göre erkeğin merkezde olma iddiası, sadece din ve felsefeyle değil dille de desteklenir. Düşüncenin ifade şekli olan dil, cinsiyet söyleminde önemli bir yer tutar. Dünyaya yeni gelmiş bir insan yavrusunun birkaç sene içinde hiçbir çaba sarf etmeden öğrendiği dilin yüklendiği anlamlara odaklanırlar.” (Castells (a) 2008:440-441) Bir bebeğin bu anlamlarla algılayacağı ve tanımlayacağı dünyanın başkaları tarafından daha kendisi doğmadan önce belirlemiş olduğunu ise fark etmesi ise uzun zaman alır. Dünya ve içindeki her şey yeni doğan bir bebeğe ulaşana kadar bir çok kültürel ve tarihsel olayın

sonucu olarak, doğallıktan uzaklaşmış ve yapılandırılmış bir biçimde ulaşır. Bu tespit edilmesi ve farkına varılması gereken bir durumdur. Yoksa doğal ile üretilmiş olanın ayırımını yapmak imkânsızlaşır.

“Gerçekliği ‘olduğu gibi’ değil, dillerimizin olduğu gibi görürüz. Dillerimiz de medyalarımızdır. Medyamız metaforlarımızdır. Metaforlarımız kültürümüzün içeriğini oluşturur. Nail Postman” (Castells (a) 2008:440-441) Gerçeklik ile insan arasındaki bağ dolayımıdır. Metafor bir dolayımıdır. Metafor anlamın kendisi değildir. Bu nedenle, dil ile kurulan her türlü bağ bir dolayımından geçmeye muhtaçtır. Dolayimsız bir iletişim aracı olan dil yoksa o zaman doğal bir iletişim diye bir şey de yoktur. Doğal olmayanın yapılandırılmış olması, onun eleştirilmesine imkân verse de eleştirilmesini gerektirmez. Her yapılandırılmış olan insan hayatına zarar verecek diye bir kaide yoktur. Ancak zaman içinde değişen değerler nedeni ile kendi eliyle ürettiği değerli artık eterli bulmayan insanın, yeni değerler çerçevesinde eski değerleri irdelemesi, kültür ve düşünce tarihinin gelişimi için insanlığın duyduğu bir doğal ihtiyaçtır.

Toplumsal cinsiyet Monique Wittig’in ileri sürdüğü gibi gramer normları üzerinden doğallaştırılıyorsa, bu demektir ki toplumsal cinsiyeti en temel düzeyde başkalaştırmak kısmen toplumsal cinsiyetin sunulduğu gramere karşı gelerek mümkün olacaktır (Butler, 2014:25). Queer hareketinin dil hakkındaki tespiti kendi özgün dil ifadelerini oluşturması bakımından önemlidir. Cinsiyetin toplumsal görünüşü sadece giyim, moda, gündelik hayat içindeki davranışlar ve seçimlerde değil, dilde de kendini göstermektedir. Dil çerçevesi geniş ve insanlarla beraber ile yaşayan ve kültür ile sürekli etkileşim halinde olan bir iletişim birimidir. Tamamı metaforlar ve semboller sistemi olan dilin, bireylerin özgün ve hücrel hayatlarını ifadeye dökmekte özgün kullanıma izin vermesi gerektiğini ifade eder. Queer’ler kendi sözcük ve söylemlerini oluşturmakta cesaretlendirmiştir. “Queer teori için dil ve söylem önemli yer tutar. Kavramlara ve dile daha çok yapı sökümcü ve post yapısalıcı olarak yaklaşırlar.” (Turkey Beyond Borders, 2021)

Aslında Queer’lerin yapı sökümcü olmaktan başka bir çareleri yoktur, çünkü heteronormatif dilde yerleşmiş ifadelerin yaygın kullanımına karşı bir duruş sergilemek için, önce ifadelerin yerinden çıkarılması ve yerine kendilerinin uygun gördüğü değerlerin bulunduğu sözcükler yerleştirirler.

Erkek ve kadın çocuklar ile iletişim bakımından farklı konumdadır. Bedensel durumları nedeniyle kendi çocuklarının doğumu ve gelişimi sırasında farklı rollere sahiptirler. Bu farklılık Irigaray’ın da dikkatini çekmiştir ve bu konuda bir çalışmada bulunmuştur. “Çocuklar, ergenler ve yetişkinlerle yaptığı araştırmalarda cinsiyetin dil üzerindeki etkilerini ve yansımalarını inceleyen Luce Irigaray, erkek ve kadın bedeninin farklı ilişki potansiyeline sahip olduğuna dikkat çeker. Anelik, çocuğun anne karnında büyümesi kadına özgü

bir durumdur. Bedenin içinde bir çocuk yapmak kadını, bedenin dışında çocuk yapan erkekten ayırır.” (Murat Erşen, 2018) Irigaray’ın teorisi kadın ve erkek bedeninin farklılıkları nedeniyle oluşan ayrıma dayanmaktadır.

Irigaray batı düşünce sisteminde “cinsiyet farklılığı kültürü” oluşturmak ister. Kadınları dışlayan sosyal yapıya hizmet eden dil kadınlar için tehlikelidir. Toplumsal dönüşüm için dilin dönüşmesi gerektiğini belirtir. Cinsiyet farklılığının bir yandan dili belirlediğini aynı zamanda da dil tarafından belirlendiğini savunur. “Erkeklerin oluşturduğu dil ile kadınlar konuştuğu sürece kendilerine ait benlikleri olamayacağını belirtmiştir. Kadın erkeklerin belirlediği dil içerisinde erkeklerin amaçları uğruna kendine yabancılaşmaktadır. Kadın kendine ait olanı geliştiremediği müddetçe adlandırılmaya, konumlandırılmaya mahkûm kalacaktır.” Bu değişimi beklemek yerine fırsatları değerlendirerek harekete geçmek gerekir. (Murat Erşen, 2018) Kadının kendi alanının erkekler tarafından tanımlanmış olması nedeniyle, kadının aktifleşip kendi dilini ve yaşam alanını kurması gerektiğini söyleyen Irigaray, dil ve cinsiyet kavramları arasındaki etkileşimin kendi lehlerine çevrilmesi gerektiğini savunur.

Eşcinsel hareketin özgürlük ve hak mücadeleleri kapsamında yürüttüğü kimlik politikaları, bu bağlamda farklılığa değil benzerliğe vurgu yapar. Nitekim Batı’da eşcinsellerin tüm hak edinimlerini heteroseksüellerle benzerliklerine vurgu yaparak kazandığını biliyoruz. Üstelik heteroseksüellerle yapılan karşılaştırma, eşcinsel özneleri de sabitlemektedir. Dolayısıyla, yürütülen kimlik politikalarında eşcinseller içerisinde de farklılıklar yerine benzerlikler gözetilir. Benzerliğe yapılan vurgu, aynı zamanda özcü ve de normalleştiricidir. Bu çerçevede örnek olarak cinsel tercih yerine cinsel yönelimin kullanıma sokulmasını hatırlayabiliriz. Tercih kelimesi, cinsel arzunun nesnesinin değişebilir olduğu anlamına geleceği için genellikle eşcinsel hareket tarafından kullanılmak istenmez. Zira eşcinsellik kişinin iradesinden bağımsızdır, değiştirilemez ve doğuştan olduğu kabul edilir. Tıpkı heteronormatif sistemin heteroseksüelliği tanımlaması ya da etnisite tanımı gibi... Dolayısıyla, içine hapsedildiği ikiliğin diğer tarafıyla aynı haklara sahip olmayı talep eden eşitlikçi hak mücadeleleri, bu aynı ikiliği yeniden üreterek aslında iktidarı güçlendirir. Fakat bu durum eşitlikçi hak mücadelelerini olduğundan daha değersiz yapmaz. Sorun, nihai amaç eşit hakları elde etmek olduğunda, bu hakkı tanıyacak olan sistemin sorgulanmadan, eleştirilmeden bırakılmasıdır (Sullivan, 2003, 23; Erdem, 2012: 50-51). Hakların elde edilmesinde, cinsel yönelimdeki farklılıkları doğal saymış olmaları, LGBT’ye meşru bir zemin kazandırmıştır. (Queer Teori, anonim, bt)

“Queer toplumsal olarak öncesi de olan bir kavramdır. Queer, toplumsalın değişebilir bir esnekliğe sahip olduğu inancından hareketle ortaya çıkmıştır... Farklılaşma stratejilerinin’ bir kuramını da kurmuşlardır. Butler ve Kristeva’nın

farklı cinsiyet kimliklerini anlamlı bir cinsiyet kimliği kategorisi olarak tanımlama çabası, Queer olarak bilinen teorinin de geliştirilmesinde öncül olmuştur. Queer'in farklı oluşu, sadece yeni bir şey söylemesinde değil, aynı zamanda yeni bir şey istemesindedir: iktidar aygıtının tahakkümüne karşı farklı cinsel kategorilerini tanıtır kılmak. Farklı cinsel kategoriler sayesinde otonom(özerk) alanlar oluşturarak, kendi adına hareket etme ve kendi değerlerini belirleme özgürlüğüne sahip olmak isteyen LGBT bireyler, aklın sınırlarını belirleyen modern sonrası postmodern dönemde, akıldışı değerlerin toplumsallaşmasını sağlamak yönünde öncülük etmektedirler.” (Yazıcı, 2018 s. 58) Modernitenin tüm çabasıyla belirlemeye çalıştığı rasyonalitenin sınırlarını alt üst etme yönündeki eylemleri ile kendine yeni bir alan oluşturma sürecine giren postmodernitenin bir çok akıl dışılığı akılcılaştırma, akılcı olmasa bile meşru ve kabul edilebilir hale getirme çabası bulunmaktadır. Bu nedenle, bir çok yeniliğin altında, modernitenin akıl ile sınırlandırdığı ve belki de kısıtladığı insanlığı modernlik ile toplum dışına itilmiş değerlerle yeniden buluşturma isteği yatmaktadır. Bu değerlerin doğru ya da yanlışlığının sadece kişilerin şahsi görüşüne bırakılmasına taraf olan postmodernite, kendi fikirsel akışkanlığını cinsiyet ve cinsel kimlikler üzerinden de sürdürmektedir.

“1970’ler LGBT bireyler için hem mücadele hem de özgürleşme yılları olmuştur. ‘LGBT olmanın bir hastalık olmadığı’ yönündeki bildiriler ve kitle iletişim araçları tarafından bu bireylerin hayatına dair sorunların sunumu, ‘queer’ kavramının olumsuz çağrışımlarını yumuşatmakta etkili olmuştur. “Yetmişlerin ortasında, ayrı toplumsal alanlara yönelen lezbiyenler ve gey erkekler, kendi alt kültürlerini oluşturmuşlardır” (Ulusay, 2011, s. 11). Kendileri gibi olmak için kendiliklerine bir yaşam alanı açarken, LGBT bireyler -daha sonra queer ismiyle anılacak olan- alt kültürlerinin oluşmasını da sağlamışlardır.” (Yazıcı, 2018 s. 58) Müzik alt kültür oluşturan önemli bir kaynaktır. Farklı kültürlerin yayılmasında, yeni kültürel bir oluşumun yayılmasını sağlamakta müzik kitlelerde karşılığını bulan bir ifade türüdür. Queer, cross-dressing veya eşcinsel görüntünün kullanıldığı 1970’li yıllardan sonraki müzik gruplarından başlayıp ilerleyen yıllarda devam eden çok sesli bir eşcinsel hareketten kuvvetle doğmuştur.

1980’lerde AIDS sebebi olarak eşcinselliğin tanımlanması bir karşı duruş oluşmasına sebep olmuştur. LGBT bireyler ve onları destekleyenler, yayılmakta olan AIDS salgınına karşı mücadele etmek için bir araya geldiklerinde, ortaya davranış çeşitliliği bakımından zengin bir topluluk çıkmıştır. Bu topluluğu tanımlamak üzere ‘queer’ kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Böylece Queer hareketinin ivme kazanması, ‘80’lerde farklı cinsel kimlikleri içeren birçok filmin yapılmasını sağlamıştır. (Yazıcı, 2018 s.62) İletişim araçlarının içerikleri de yaşanmakta olan zamanının söylemine uygun mesajlar içerir. 1980’lerde

hız kazanmış olan Queer'in bir sonucu olarak eşcinsellik harici farklı cinsel yönelimleri destekleyen söylemler artmaya başlamıştır.

Türkiye'de ve dünyada "1990'ların ilk yarısında, eşcinselliğin hastalık ve anomali olarak görülmesiyle mücadele eden, tanınma talebi yanında heteroseksizm eleştirisine odaklanan bir eşcinsel hareketi" (Bora, 2017, s. 791) geliştirmiştir. 'Queer' ismi ilk 1991 Toronto Festival'inde kullanıma girmiş ve 'queer' kelimesinin bilindik aşağılayıcı vurgusuna bir tepki olarak bu kelimeye LGBT bireyler tarafından sahip çıkılmış ve bu kavram olumlanmaya başlanmıştır. (Yazıcı, 2018 s.63) Queer kavramındaki değişim, dilin kendi varlığı içinden çıkararak kitlesel hareketlerin içinde akışkanlık kazanmasına bir örnek oluşturur. Bu, bir kelimenin olumsuz manasından çıkarılıp olumlu bir manaya büründürülmesinden öteye, toplumun olumsuz ve gayri meşru saydığı bir durumu olumlu ve kabul edilebilir görülmesi için yapılmış bir harekettir.

Kimliğe dayalı dayanışma inşa etmek uğruna "kadınlar"ın sorunsallaştırılmamış birliğine sık sık atıfta bulunulsa da, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım nedeniyle feminist özne bölünmeye uğrar. Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım ilk başlarda "biyoloji kaderdir" ifadesine itiraz getirmek için kullanılmıştı, aynı zamanda da cinsiyet biyolojik anlamda ne derece geri çevrilemez görünürse görünsün toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucu ne de onun kadar sabit bir şey olduğu savı için de kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyetin cinsiyete getirilen çoklu yorum olarak tanımlanmasına fırsat veren bu ayrım nedeniyle öznenin birliği zaten tartışmaya açık bir meseledir. (Butler, 2014:50) Öznenin toplum içinde kendi olarak ifade alanı bulması pek mümkün değildir. Özne ya toplumun ana akım kültürleri ile ya da alt kültürleri ile yapılandırılır. Öznenin kendine ait öz ve doğal hali olamaz. Bu nedenle, "biyoloji kaderdir" in karşısında duran LGBT'lerin biyoloji ve cinsel yönelim değişebilir sözü de yine toplum tarafından, ancak toplumdaki bir azınlık tarafından yapılandırılmış bir söylemdir. Toplumsal cinsiyetin değişkenliğinden bahsetmek mümkün olduğu gibi, öznenin birliğinin de tartışmaya açık olduğunu belirtir. Öznenin de yapılandırıldığı ve zaman içinde değişebilir bir unsur olduğuna vurgu yapmaktadır.

İkili bir toplumsal cinsiyet sistemini varsaymak, toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasında mimetik bir ilişki, bir yansılama ilişkisi olduğu, toplumsal cinsiyetin cinsiyeti aynaladığı ya da cinsiyet tarafından başka şekillerde kısıtlandığı inancını korumaktır. Oysa toplumsal cinsiyetin inşa edilmişliğini cinsiyetten tümüyle bağımsız bir şey olarak kuramsallaştırdığımızda toplumsal cinsiyetin kendisi yüzgezer bir yapıntı haline gelir; böylece erkek ve eril, erkek bedeni imlediği gibi pekâlâ dişi bedeni de imleyebilir, kadın ve dişi de, dişi bedeni imlediği kolaylıkla erkek bedeni imleyebilir Kuram, bedenler

arası cinsiyet geçişliliğin mümkün olduğunu göstermek üzerine kurulmuştur. “Şimdiden bariz olan şu ki, cinsiyetin iç istikrarını ve ikili çerçevesini fiilen sağlama almanın yollarından biri, cinsiyetin ikiliğini söylemsellik öncesi bir alana atfetmekten geçer.” (Butler, 2014:53)

Bu terimler içinde Kadınların “cinsiyet” ile özdeşleştirilmeleri, hem Beauvoir hem de Wittig’e göre kadınlar kategorisi ile kadın bedenlerinin görünürde cinselleştirilmiş özelliklerini örtüşürmek, dolayısıyla erkeklerin sahip olduğu farz edilen özgürlük ve özerkliği kadınlara bahşetmemektir. İşte bu nedenle cinsiyet kategorisi yok edildiğinde, kadın düşmanı bir kapsamlama edimiyle kişinin -kendi kaderini tayin eden cogito’nun- yerine geçmiş olan bir nitelik, yani cinsiyet de yok edilmiş olacaktır. Bir başka deyişle, yalnızca erkekler “kişi”dir ve dişil olan dışında toplumsal cinsiyet yoktur: Cins (gender), cinsiyetler (sexes) arasındaki siyasi karşıtlığın dilsel dizinidir. Cinsi burada tekil olarak kullanıyorum, çünkü zaten iki cins yoktur, tek bir cins vardır: dişil. “Eril” ise bir cins değildir. Çünkü eril, eril olan değil, genel olandır. Wittig cinsiyetin imhasını savunur, böylece kadınlar evrensel özne statüsü üstlenebileceklerdir. (Butler, 2014:70) Wittig’in radikal açıklamaları, erilin var olmadığı ve fakat ancak dişilin var olduğu söylemi, dişili evrensel özne statüsüne taşımak istediği içindir. Wittig’in radikal kuramı kabul görürse yeryüzündeki genel olan erillik, evrensel eyleyen ve karar veren olarak dişile engel olabilecek her türlü tahakküm kuvvetinden arındırılmış olur. Böylece, radikal feminizm nihai amacına ulaşabilir.

Cinsiyet üzerinde biyolojik eğilimler ve ihtiyaçların reddini yaparken toplumsal olanın bedeni şekillendirme biçimlerinden de bahseder. “Beauvoir’ın ileri sürdüğü, “kişi kadın doğmaz, kadın olur” iddiasında bir doğruluk payı varsa eğer, kadının kendisi oluşum sürecinde olan bir terimdir, başladığı veya bittiği söylenemeyecek bir oluş, bir inşa edıştır. Süregiden bir söylemsel pratik olarak müdahaleye ve yeniden anlamlandırılmaya açıktır. Toplumsal cinsiyet en şeyleştirilmiş şekillerini alırken bile o şekil almanın kendisi ısrarcı ve sinsi bir pratiktir, çeşitli toplumsal yollarla sürdürülür ve düzenlenir... Toplumsal cinsiyet bedenini tekrar tekrar stilize edilmesidir, kaskatı bir düzenleyici çerçeve içinde tekrar edilen bir dizi edimdir.” (Butler, 2014:88-89)

Benim savım ise “yapılanın ardında bir yapanın” olmasının şart olmadığı, daha ziyade “yapanın” yapılan içinde ve yapılan vasıtasıyla değişken bir biçimde inşa olduğudur. Bu görüş, kendiliğin edimler üzerinden kurulduğunu öne süren varoluşsal kurama dönüş değildir, çünkü varoluşsal kuram hem kendilik hem de edimleri için söylemsellik öncesi bir yapı olduğunu savunur. Beni ilgilendiren mesele ise, kendiliğin ve edimlerinin birbirlerinin içerisinde ve birbirleri aracılığıyla söylemsel olarak değişken inşasıdır. (Butler, 2014:233) Kendiliğin ve edimlerin birbiri içindeki ve birbirlerini bir vasıta kılarak sayısı

belki de sonsuzu bulan olasılıklar sayısınınca değişebilmesi için zemin hazırlar. Böylece özne var olmadan önce onu bağlayacak her türlü değer ve bağlamı reddeder. Bunun için şu soruyu sorar: “Kimlik siyasetinin “öncüllerini” zayıflatmanın ve fantazmatik boyutlarıyla sergilemenin yolu nedir?” (Butler, 2014:239)

Arzunun birincil heteroseksüelliğini varsayan örtük inşanın, birincil biseksüellik görünümünü kazandığında bile olduğu gibi kaldığını gördük. (Butler, 2014:240) Ana-akım eşcinsel hareketin heteronormatif değer inşasına karşı çıkışta zayıf kaldığını belirtir. Toplumsal cinsiyetin düzenleyici bir norm olduğunu söyler. “Toplumsal cinsiyet, eril ve dişil kavramların üretildiği ve doğallaştırıldığı bir mekanizmadır” (Butler, 2014: 75, Kalan, 2011:77)

Toplumsal cinsiyet teorisine göre; toplumsal cinsiyet görünümleri kültürel olarak üretilir, medya ile pekiştirilir. Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları (stereotipleri) kadın ve erkeklerin karakteristik davranışları, kadın ve erkeklere uygun farklı eylemlere ilişkin genel inançları içerir (Yavuz, 2007:500) (Kalan, 2010:78). Toplumsal cinsiyet ile ayrılmış birçok değer ve kavram dilde yerini bulur. Dilin gündelik hayattaki en yaygın kullanımı kitle iletişim araçlarıyla olmaktadır. “Toplumsal cinsiyet ve kitle iletişimi ilişkisine bakıldığında medyanın çocuğun sosyal öğrenme sürecindeki etkileri gündeme gelmektedir.” (Kalan, 2010:80) Çocuğun gelişim sürecinde etkilendiği medya kanallarının dili çocuğun dünyasını şekillendirmektedir. Çocuğun ne gibi kavramlar ve değerlerle şekilleneceğini ise dünyanın gebe olduğu yenilikler gösterecektir.

2.2. Çocukların Cinsiyet Edinimi

Hayata zigot olarak başlayan bir insan 46 kromozomdan müteşekkil bir hücredir. Bu kromozomların 44 tanesi vücut kromozomu, 2 tanesi ise cinsiyet(eşey) kromozomudur. Cinsiyetle ilgili bu 2 kromozoma X ve Y isimleri verilmiştir. Kromozomlar XY şeklinde bir araya gelirse bebeğin doğuştan getirdiği cinsiyet erkek, XX biçiminde oluşursa dünyaya gelecek olan bireyin cinsiyeti dişi olacaktır. (İnsanlarda Cinsiyet Kavramı, 2014:153) Bireyin bedensel oluşumunu sağlayan kırk dört kromozoma karşılık cinsiyetini belirleyen sadece iki tane kromozomun, hayat şeklini ve tercihlerini belirlemesi ironik bir durumdur. Hayatın gidişatı, insanların kişiye tavırları, toplumda alacağı rollerin hepsi neredeyse bu iki kromozomun ne olduğuna göre şekillenmektedir.

Çocuğun cinsiyet farkı ile ilgili ilk soruları 2 yaş civarında başlamaktadır. Kendi cinsiyetinin farkına varması 3-4 yaş civarında olmaktadır. (Asımgil, 1993: 329) Bu döneme kadar kız ve erkek çocuklar küçük farklar da olsa birbirlerine daha çok benzemektedirler. Okul öncesi dönemde çocuğun cinsiyet ile ilgili

ilk kavrayışları ve soruları başlamaktadır. Genellikle “Bebeklerin nereden geldiği” ilk soru olmaktadır. Ailenin sorulara doğru ve çocuğun yaş özellerine uygun şekilde merakını giderecek cevaplar vermesi ile bir süre sonra sorular azalmakta ve kesilmektedir. Gelişim sürecinde kendi cinsel organının farkına varan çocuğun ilgi alanlarından birisi de budur. Yine ailenin göstereceği doğru yaklaşım ile bu konunun çocuğun birincil gündeminden çıkarak sağlıklı gelişimi sağlanacaktır. (Dodson, 1990:141-145) Çocuğun sağlıklı gelişimi için ilgisinin odak noktasını konular üzerinde eşit dağıtmaya çalışmak faydalı bir yaklaşım olacaktır. Yoksa her hangi bir konu çocuğun gözünde olduğundan daha değerli ve büyük veya daha değersiz ve küçük görülebilir. Bu da öğrenmesi ve farkında olması gereken konularda aşırıya giderse takıntılı, yetersiz uyarılırsa ilgisiz bir tavır takınmasına sebep olabilir. Sonuç ise psikolojik bir rahatsızlık olabilir. Bu nedenle, her konu hakkında dengeli cevaplar, dengeli bir ilgi çocuğun sağlıklı yetişmesine imkan verecek önemli bir yaklaşımdır.

Geçmiş toplumlarda çocukların ebeveynlerini giysisiz görmelerinin düşünülemez kadar ahlak kurallarına aykırıyken günümüzde normal kabul edilmesinin özellikle 9-10 yaşından itibaren çocukta erken uyarılmaya sebep olduğu için sakıncalı olmaktadır. (Dodson, 1990:146) Bu nedenle çocuklar karşısında ebeveynin giyinik olması ve buna dikkat edilmesi çocuğun sağlıklı bir birey olarak gelişmesinde önem arz eder. “3 yaş civarındaki erkek çocuklar annelerini, kız çocuklar babalarını diğer cinsteki ebeveynden kıskanarak gelecekteki anne-baba rolüne hazırlanmaktadır.” (Dodson, 1990:147-151) Cinsiyet kimliklerinin öğrenilmesi de yine taklit yoluyla ve model alarak öğrenme ile gerçekleşir. “Yörükoğlu’na göre 3-6 yaş arasındaki çocuklar kendi cinsindeki ebeveyni örnek alır. Özdeşim denilen bu ruhsal süreç sayesinde hem kişiliğini hem de cinsel kimliğini oluşturur. Kız çocuk anneye hayran olup onun gibi giyinip süslenir, davranışlarını taklit eder. Erkek çocuk ise baba gibi güçlü olmak ister. Onun beğendiği özelliklerini benimseyerek kişiliğine yerleştirir. Karşı cinsteki ebeveynine ise duygusal yakınlığı artar, sahiplenme hissi doğar.” (Yörükoğlu, 1990:25) Çocuğun ebeveyni taklit etme, özdeşleşme ve karşı cins ebeveyni üzerinden hissi olarak kurduğu iletişim ile kendi cinsiyet kimliğinin gerektirdiklerini yerine getirmeye başlar. Toplumsal öğrenmenin ilk ayağı olan ailedeki cinsiyet kimliği öğrenimi bu sayede başlar. “6 yaşından itibaren başlayan 11-12 yaşına kadar devam eden okul döneminde erkek veya kız kimliği iyice kazanılmaktadır. Aynı cins ile grup oluşturma, karşı cinsi rakip, aşağı görme, küçümseme ve rahatsız etme eğilimleri görülür. Cinsel ilgi ve meraklar ergenlik döneminde ortaya çıkmak üzere uykuya yatmıştır.” (Yörükoğlu, 1990:27-28)

Cinsel ilgi ve meraklar azalsa da, cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği oluşmuştur. “5 yaşına gelen bir çocuk kız ya da erkek olarak cinsel kimliği belirlemiştir.

Cinsellik konusundaki temel tavrı oluşmuştur.” (Dodson, 1990:154) “Bu farklar neden oluşur? Diye sorulduğunda hormonal ve genetik etmenler ile sosyal çevre etkileri konusunda uzmanlar farklı yüzdeler içeren sonuçlara ulaşmışlardır.” (Dodson, 1990:135) Çocuğun aynı cinsten olan ebeveyn ile cinsel özdeşimin başladığı 3-4 yaşlarından itibaren ailenin çocuğun anatomik yapısına uygun tutumlar sergilenmelidir. Aksi taktirde: “Cinsel özdeşimde kararsızlık, yanlış duygu ve algı kalıplarının gelişmesi söz konusu olabilir.” (Yavuzer,1990:99) “Çünkü çocuklar cinsel kimliklerini, kendilerinden bu yönde beklenen davranış biçimlerini çeşitli gözlemler, işlemler ve duygusal bağlarla öğrenirler.” (Elkin, 1995:76) Çocukların öğrenmesi sırasında cinsiyetine uygun görülen ödüllendirilmesi veya uygun olmayanın cezalandırılması sayesinde çocuk hangi davranışlarla devam etmesi gerektiğini ve hangi davranışları bırakması gerektiğini öğrenir. Ödüllendirilen davranış kuvvetlenirken, cezalandırılan davranış söner.

Anne ve babanın cinsiyet kazanma sürecinde çocuğa destek olması gerektiğini söyleyen Aydın, bu sürecin isim koyma, aynı cinsteki ebeveyni model alma, biyolojik cinsiyetine uygun eğitim verilmesi gibi süreçleri yürütme görevini de güzel ahlaklı bir nesil yetiştirmek için ailenin sorumlulukları arasında saymaktadır. “Kişinin kendi cinsiyetine bağlı kimliğe kavuşması, kimlik kavramı ve ruh sağlığı için çok önemlidir.” (Aydın, 2010:225-229) Ayrıca Aydın, %100 dişi veya erkek olunamayacağını, erkeklerin dişil özellikler sayılan sıcaklık, sevecenlik ve duygusallık konusunda hassas olmalarının, kız çocukların ise eril özellikler sayılan kararlılık, bağımsız ve mantıklı düşünme gibi tutumları ile çok katı genellemelere gidilmeden ama doğuştan cinsiyete uygun bir yönlendirmenin önemine dikkat çekmektedir. “Çocukların cinsiyete bağlı kişiliklerinin gelişmesinde ebeveynin çocuğunun cinsiyetinden dolayı mutluluk duyması önemlidir. Kız çocukları olmadığı için üzülüp oğlunu kız gibi yönlendiren bir aile çocuğun cinsiyet eğitiminde farklı yönelimlere sürüklenmesine yol açmaktadır.” (Dodson, 1990:139) Bu da çocukların ilerideki hayatı için sağlıklı bir ortam hazırlamaktadır. Cinsiyet kimliğinde belirginlik olmayan, arada kaldığını hisseden bir çocuğun daha sonraki yaşlarında da benzer duygu ve düşünceleri deneyimlemesi muhtemeldir. Bu nedenle çocuğun eril ve dişil özelliklerin gerekli olan kısımlarından alarak bir karakter oturtmasına yardımcı olmak gerekir. Ancak bu özellikler onu ait olmadığı bir cinsiyet kimliğine yönlendirerek dengesini yitirmesine sebep olmamalıdır. “7-8 yaştan buluş çağına kadar geçen yıllarda cinsel merakın sönmeye çok rastlanan bir durumdur. Ergenlik ile beraber vücut kimyasında yaşanan değişiklikler cinsellikle ilgili konuların önemli bir gündem oluşturmasına sebep olur.” (Yavuzer, 1990:104-106) İslam kültüründe, erillik ve dişillik dair unsurlar birbirinden ayrılarak doğuştan cinsiyete uygun hareket etmek toplumsal yapı

açısından önem taşımaktadır. Hareket, konuşma ve giyim gibi konularda iki cinsin birbirine benzememesi gerektiği vurgulanmaktadır. (Arslan, 1989:120-123)

“Cinsellik ve cinsiyet arasındaki ayırım önemlidir. Cinsellik erkekle kadın arasındaki biyolojik farktır. Cinsiyet ise sosyo-kültürel standartlarla belirlenen ‘erkeklik’, ‘dişilik’ arasındaki farktır.” (Asimgil, 1993: 327) Cinsellik doğuştan getirilen, biyolojik şartlara dayalı olan kimlik belirleyici bir yönelimdir. Ancak tek başına yeterli değildir. Bu yönelimin toplumdaki sıfatlarla nitelenerek belirgin bir hale gelmesi ve bir tanımın içine girmesi gerekir ki, toplum ve kişinin kendisi tarafından görülen net bir cinsel karakteristik ortaya çıkabilsin. Bu karakteristiğin ortaya çıkması için genellikle toplumda mevcut olan tanımlar bireyler tarafından kullanılır. Bireyler daha doğmadan önce kültürel, tarihsel ve dinsel bir süreç sonucunda oluşmuş değerler belirlenmiştir. Aslında bu bir taraftan birey için olumlu bir durumdur çünkü bireyin toplumsal ve bireysel hayatını yaşanılır hale getirmesi için her şeyi baştan sona icat etmek zorunda kalmaz. İnsanlığın bilgi ve servet birikiminin üzerine gelen her yeni bir yer, sıfır noktasından başlamadıkları için insanlığın ilerlemesine katkı sağlama imkanı bulurlar. Ancak diğer bir yandan da tarihsel ve kültürel perspektifin genişliği, kavramların, kuramların ve yaklaşımların da çokluğu anlamına gelir. Bu da seçim yapılacak yolların, yönlerin ve kavramların çokluğu ve çeşitliliği anlamına gelmektedir. Bu nedenle günümüzdeki çeşit bakımından zenginlik seçim özgürlüğünü getirmekle beraber seçim zorluğunu da getirmektedir. “Geçmişle karşılaştırıldığında günümüz çocuklarının zihni doğru ve yanlış konusunda daha karmaşıktır. Eski çocuklar ailelerinde ve yakın akrabalarında gördükleri toplumsal cinsiyet rollerini model alarak kolayca cinsiyet rolü kazanmakta, toplumsal cinsiyet tanımlarının net olduğu bir alanda tercih kullanmaktaydı. Günümüz çocukları ise hızlı şehirleşme ile çalışan ebeveynlerden oluşan çekirdek aile içinde yeterince anne babasıyla vakit geçirememek, medya mesajlarının kafa karıştırıcılığı, yakın akrabalık bağlarından uzak kalmak gibi zorluklar arasında cinsiyet rollerini keşfetmeye çalışmaktadırlar.” (Elkin, 1995:78-79) Rollerin öğrenilmesi ve kazanımı sırasında işleyen süreç modern hayat şartları göz önüne alındığında, modern öncesi dönemde iletişim ve ulaşım olanaklarının azlığı nedeni ile daha yerel kültüre ait, yöresel özelliklerini kaybetmemiş, özgünlüğünü koruyan bir formata sahipti. Ancak bilişim çağı, modernite ve küreselleşme gibi, benzer enformasyonun farklı kültürler ve toplumlara dağılımı kültürel benzeşmeye neden olduğu için, günümüzdeki kültürlerin her geçen gün daha küre-yerel hale gelmesi, muhakkak ki çocukların gelişiminde de bir etki oluşturmaktadır. Ancak bu yeni sürecin ve çocukların psiko-sosyal eğitiminin beraber incelenmesi doğru ve müspet bir sonuç elde edilmesini sağlar. Bu nedenle şimdi çocukların cinsiyet rolünü kazanması sırasında nasıl bir süreç izlediği hakkındaki kuramlara bakmakta fayda vardır.

Cinsiyete ait rollerin nasıl kazanıldığına dair farklı teoriler vardır. Bebeklik döneminde kazanılmaya başlanan benlik kavramı ve toplumsal cinsiyet rollerini inceleyen Damarlı, cinsiyet rollerinin bireyin toplumsallaşma sürecinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü gelişimini açıklamaya yönelik kuramları dört aşamada derlemiştir:

2.2.1. Psikodinamik Kuram

Psikanaliz'in ve Psikoanalitik Kuram'ın kurucusu olan Sigismund Scholomo Freud, herkesin cinsellik güdüsüyle ve biseksüel/çift cinsel yönelimli olarak doğduğunu iddia eder. Çocuğun cinsiyeti ve cinselliği ilk olarak anne ve babasının varlığı ile öğrendiğini iddia eden Freud, çocuk ile ebeveyn ilişkisine cinsiyeti belirleyici aşamalar atfeder. “Erkek çocukların üç-altı yaş arasında karşı cinsteki ebeveyne duyduğu yasak duygulardan, hadımlık kaygısından, oedipus kompleksinden dolayı kendi cinsiyetindeki ebeveyn ile “özdeşim” kurarak toplumsal cinsiyet rollerini edindiğini savunur. Kız çocukların ise aynı yaşlarda babalarını elde edemeyeceklerini anlayıp, anne-baba ilişkisinden ikincil bir zevk alarak anne ile özdeşim kurduklarını savunur.” (Demirtaş, 2002) Çocuğun dünyasında ilk görme ve örnek alma imkanı buldu kişiler anne ve babasıdır. Çocuğun en yakını ve ilk örnekleri olduğu için çocuğun anne ve babayı örnek almaktan da başka bir şansı yoktur. Bir yandan da çocuğun yetişkinlik evresine gelene kadar kısıtlı çevrede kalıyor olması, çocuk ve öğrenecekleri için de güvenli bir ortam oluşturur. Freud, bu süreci cinsiyet ve cinsel kimliklerin öğrenildiği bir süreç olması bakımından incelemiştir.

Bireylerin kadınlık ve erkekliğe nasıl yöneldikleri sorusu üzerine çalışan Freud, psikoseksüel gelişim kuramıyla, cinselliğin iki boyutuna dikkat çekmektedir. Doğuştan gelen cinsiyet ve toplumsallaşma sürecinde elde edilen toplumsal cinsiyet. Toplumsal cinsiyet sürecinin ise çocuğun kendi cinsinden olan ebeveyn ile kurduğu iletişim süreciyle doğru orantılı olarak geliştiğini iddia etmektedir. Aile, toplum tarafından beklenen normları çocuklarına öğretir. Kız çocuk anneden, erkek çocuk babadan nasıl davranacağını öğrenmekte, toplumsal cinsiyet kazanmaktadır. (Damarlı, 2006) Kendi hem cinsinden cinsiyet kimliğini ve bu cinsiyete ait davranış kalıplarını öğrenen çocuk, toplumdaki kendi cinsel kimliği bakımından pratiklere dayalı bir eğitimden geçer. Freud öğrenim sırasında cinsiyetle ilgili dört ana başlığın süreç için belirleyici olduğunu vurgulamıştır. “Freud cinsiyet rolü gelişimi şu şekilde sıralamıştır:

- a. Anatomik cinsiyet farklılıklarını fark etme
- b. Aynı cinsten ana-babayla özdeşleşme
- c. Bir toplumsal cinsiyet kimliği geliştirme
- d. Toplumsal cinsiyet tiptemeli davranışları benimseme” (Demirtaş, 2002)

Çocuğun doğumundan sonraki büyüme aşamasında, gösterdiği gelişim ile ilgili farklı teoriler ortaya atılmıştır. Bu teorilerden Freud'un çocuğun gelişim aşamalarını incelediği psikoseksüel gelişim kuramında, bireyler beş dönemde gelişimini tamamlamaktadır.

Bu dönemler şunlardır:

1. Oral Dönem: (0 - 18 ay) bebeğin ilgisi ağız bölgesindedir. Ağız ile ilgili etkinlikler
2. haz alma noktasıdır.
3. Anal Dönem (1,5-3,5 yaş) ilgi anüstedir. Dışkılama ile ilgili süreçler önemlidir.
4. Fallik Dönem (3-5 yaş) Henüz yetişkinlik düzeyinde olmamakla birlikte ilgi cinsel organa yönelir.
5. Latent Dönem (5- 13 yaş) cinsel ilgi ve güdüler azılır hatta yok oluş.
6. Genital Dönem (12- 13 yaş) cinsel dürtüler yeniden genital organ odaklı ve yetişkin cinselliği anlamında ortaya çıkmaya başlar.”

Bu yaş grubu içinde oluşan toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında üç temel aşama söz konusudur; çocukların cinsiyet arasındaki farklılıkların farkında olmadıkları dönem, farklılıkları anlamaya başladıkları dönem ve ödipal dönem. Bu dönemlerde çocuğun maruz kaldığı sosyal kodlar ve iletiler onun toplumsal cinsiyet rollerini etkilemektedir.” Çocukluk yıllarında öğrenilenlerin her hangi bir eleştirel bilgi ile sınanmadan direkt olarak çocuğun zihnine işlediği hatırlanırsa, o zaman bu hassas dönemde farklılıklar, benzerlikler, aile, cinsiyet, gibi hayata dair temel kavramların bu yıllarda öğrenilip oturduğunu görmek mümkündür. Çocuğun gelişimini gösteren tek kuram psikoseksüel kuram değildir. Çocuğun gelişimi ile ilgili pek çok kuram bulunmaktadır.

2.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Birey, çocukluktan başlayarak doğa, sosyal hayat ve kendi varlığıyla ilgili bilgiler ve düşünce biçimleri edinmeye başlar. Sosyal öğrenme kuramı, temelinde bireylerin başkalarını gözlemleyerek öğrenmeyi gerçekleştirdiğini öne sürer. Bandura tarafından ortaya atılan sosyal öğrenme kuramında iki öğrenme sürecine yer verilmektedir: Edimsel Koşullanma, Model Alma ve Taklit. Bu kuramdan cinsiyet rollerinin öğrenilmesinin açıklanması boyutunda da yararlanılmıştır (Dökmen, 2004:53). Toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu, çocukların toplumsal cinsiyet düşüncelerinin şekillenmesi açısından önem taşımaktadır.

Özellikle kitle iletişimindeki toplumsal cinsiyet temsilleri çocukların toplumsal cinsiyet kimliklerinin oluşumunda etkili olmaktadır. Bu etki yetişkinler ve çocuklar arasındaki mesafeyi giderek kısaltmaktadır. Çocukluğun

masum dünyasının yıkılışı insanlığın en büyük değerlerinden olan masumiyetin de yok oluşu anlamına gelmektedir. “Çocukluğun Yokoluşu” adlı eserinde çocukluğun kitle iletişim araçlarının etkisiyle biçim değiştirdiği ve günümüz çocuklarının yetişkinliğe erken adım attıklarını vurgulamaktadır. Postman bu konuda şu örneği verir: “Amerika’da oniki ve onüç yaşındaki kız çocukları, en yüksek ücretli modeller arasında yer almaktadır. Bu kızlar, tüm görsel iletişim araçlarında yayımlanan reklamlarda bilmiş ve cinsel çekiciliğe sahip yetişkinlerin kılığında giysiler içinde gayet rahat bir erotik hava içinde halka sunulmaktadır” (Postman, 1995:13). Çocukların yetişkinleşmesi, yetişkinliğe özenmesi toplum içindeki yaş hiyerarşisini bozmakta ve daha önemlisi çocukların çocukluklarını yaşamasına engel olmaktadır. Kaldı ki çocukların daha çocukluk yıllarında erotik bir nesne olarak sunulması, insanlık onurunu yıkıcı bir durumdur.

Ödül ceza yöntemiyle öğrenme olarak özetlenebilecek edimsel koşullanma ve ebeveynler, arkadaşlar ya da televizyondaki bir kişiliğin davranışlarının model alındığı gözlenen figürlerin söz konusu olduğu taklit süreçleri önem kazanmaktadır. (Dökmen, 2004: 54- 55). Gözleme dayalı öğrenme olarak da tanımlanan sosyal öğrenme kuramına göre birey, sosyal çevresinde yer alan davranışları gözlemleyerek öğrenir. Çocuklar için ebeveynleri, arkadaşları, öğretmenleri ve kitle iletişim araçları model oluşturmaktadır. Çocuk bu modeller aracılığıyla gözlemlediği davranışı öğrenir ve pekiştirmeler aracılığıyla öğrendiği davranışı içselleştirir (Yıldız, 2007:117). Özlem Gündüz Kalan, s.78. buradan hareketle, çocukların eğitiminin özel saatler içerisine sıkıştırılmayacağını, çocukların her gördüğünü öğrendiğini söyleyebiliriz. Bu çok önemli bir ayrıntıdır. Çocukların iyi veya kötü gördüğü her şeyi öğrenecek olması, yanlış bir şeye maruz kaldıklarında da sansürsüz öğrenecekleri anlamına gelir ki, bu sağlıklı bir birey ve sağlıklı bir toplumun yetişmesinde büyük bir tehlike anlamına gelir. O zaman çocukların maruz kaldıkları mesajlar, içinde buldukları çevre ve duyup görecekları her şeyi ebeveynin kontrol etmesi gerekir ki, iletişim araçlarının yaygınlaştığı çağımızda ne yazık ki bu çok kapsamlı bir denetlemeyi gerektiren zorlu bir süreçtir.

Sosyal Öğrenme Kuramı, cinsiyet rolü gelişimine dair kendinden sonra gelen birçok araştırmaya yön vermiştir. Kuramlar içerisinde öneme sahip Sosyal Öğrenme Kuramına göre, “toplumsal cinsiyet kimlikleri çocukken ve iki yolla kazanılır. Doğrudan öğrenme (farklı pekiştirme) ve gözlem. Her iki yöntemi kullanarak toplumun algılarını çocuğa öğretme göreve öncelikle anne babaya aittir. Kitle iletişim araçları, kardeşler, arkadaşlar, öğretmenler gibi diğer sosyalleşme araçlarının önemine de dikkat çekilmektedir.” (Demirtaş, 2002)

Sosyalleşme araçları çerçevesinde, gözleme yoluyla öğrenen çocuk model aldığı kişilerin davranışlarını taklit eder. Ancak davranışın devamlılığı

için kuram, ödülün gerekliliğinden, davranışın sonlanması için de cezalandırma gerekebileceğinden bahsetmektedir. “İnsan davranışlarını model alma ve ödül-ceza ile yönlendirilebileceği fikrine dayanan bu kurama göre, toplum tarafından ödüllendirilen davranışlar pekiştirilip öğrenilir. Kız ve erkek çocuklar hem çevrelerini gözlemleyerek hem de toplum tarafından cinsiyetlerine uygun davranışları ödüllendirilip uygun olmayan davranışları cezalandırılarak toplumsal cinsiyete dair görüşlerini kurarlar.” (Damarlı, 2006) Sosyalleşme sırasında çocuğun öğrenmesine katkı olacak şeyleri ödül sonucunda, eksi olacak şeyleri ceza sonucunda öğrenmesi, toplumsal normların işleyerek çocuğun kendi toplumsal cinsiyet kalıp ve sınırlarını belirlemesine yardımcı olur.

Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramına dayanarak öğrenmenin, çevreden etkilenerek oluşturulan düşüncelerle gerçekleştiğini söylemektedir. Gözlem, öğrenme için gerekli olan çevreden etkilenmeyi, taklit yoluyla öğrenme ise model almayı ifade ettiği gibi her iki kavram birbiri yerine de kullanılabilir. Davranışçı öğrenme kuramlarının temelini oluşturan klasik ve edimsel koşullanma ile öğrenilen bilgilerin, gözlem ve taklit ile öğrenilenlerden çok daha az olduğunu açıklamaktadır. (Davarcı, 2008) Gözlem ve taklitin öğrenmede çok etkili olmasının sebeplerinden biri, görülen şeyin tanımının açık, anlaşılmasının kolay ve uygulamaya dökülecek bilginin gören kişiye gördüğü anda hazır olarak gelmesindedir. İnsanın hareket ve eylemlerin tarifini alıp hayalinde canlandırarak veya belli davranışların kendisine telkini ile bir davranışı eyleme dökmesi, görerek öğrendiği bir şeyden daha dolaylı bir süreç gerektirdiği için, öğrenmeye katkısı daha azdır.

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre bireyler cinsiyetlerine dair davranış kalıplarını sosyalleşme sırasında öğrenmektedirler. Sosyalleşmenin bir aracı olan medya toplumdaki değer yargılarını pekiştirmek veya değiştirmek yönünde birbirine zıt iki işlevi yürütebilmektedir. Önyargı olarak isimlendirebileceğimiz kalıp yargılar bireyin hayatı anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır. Kadın ve erkeğin ilgi alanlarını birbirinden ayırarak cinsel medya aracılığıyla tanımlanmakta ve desteklenmektedir. (Özcan, 2007) Görerek öğrenmeyi destekleyen bir araç olarak medya, davranışların öğrenmesi ve tekrar edilmesinde güçlü bir motive aracıdır. Görerek öğrenmenin kolaylığı ve medya kanallarının çokluğu ve kolay ulaşılabilirliği nedeni ile cinsiyet kalıplarına dair birçok doğru veya yanlış bilgi, medya vasıtasıyla iletişimsel bir dolaşıma girmektedir. Bu nedenle toplumda medya nedeniyle kolay ulaşılabilir, kolay tüketilebilir ve tekrarlanan davranışların toplumsal yapıyı yönlendirmekte olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Ne var ki, “”ahlak gelişimi, sosyal gelişimin bir parçasını oluşturur. Bireyin neyin doğru ve neyin yanlış olduğuna dair kanaatlerini belirleyen temel unsur ahlaklıdır. Çocuk büyürken toplumun onayladığı davranışları doğru, onaylamadıklarını ise yanlış olarak anlamlandırıp

kişisel gelişim sürecini ilerletir.” (Ertürk, 2011: 70-71) Ahlak eğitimi ciddiye alınmalı, bir bireyin sosyal ve psikolojik gelişiminde en başat unsur olduğu kabul edilerek bireye insani refleksler kazandırmakta kullanılmalıdır.

“Bandura (1986), bireylerin başkalarının deneyimlerini gözleyerek de birçok şeyi öğreneceğini belirtmektedir. Bandura’nın yaptığı şu deney şiddetin gözlemlenerek öğrenilebildiğini açıkça göstermektedir. Bandura doksan santimetre boyunda Bobo olarak adlandırılan şişme bir palyaço bebeği olası kurban olarak kullanmıştır. İçine kum doldurularak haciyatmaz biçimine dönüştürülen bebeğe her vurulduğunda yıkılmadan ayağa kalkmaktadır. Deney kapsamında anaokuluna giden kız ve erkek çocuklarına, yetişkin erkek ve bayanların palyaçoya aniden saldırarak yumrukladıkları bir film izlettirilmiştir. Daha sonra çocuklara yetişkin gözetimi olmaksızın Bobo ile oynamaları için izin verilmiştir. Kontrol grubu öğrenciler filmi izlemedikleri için Bobo ile vurmadan oynamışlardır. Ancak deney grubunda film izlettirilen çocuklar filmde izledikleri davranışları Bobo üzerinde uygulamışlardır.” (Ulaş, Epçapan, Koçak, b.t.) Kontrol grubu ve deney grubu arasındaki fark görerek öğrenmenin önemini göstermektedir. Deney grubundaki çocuklar Bobo’ya vurmanın doğru veya yanlışlığını sorgulamadan gördüklerini uygulamıştır. Kontrol grubu kendi hallerinde bırakıldıkları için Bobo’ya şiddet göstermek aklına bile gelmemiştir. Burada görülenlerin doğru veya yanlış olmasından çok, çocuklar tarafından bir eylemin görülmesi veya görülmemesinin önemli olduğu açığa çıkmaktadır.

Sosyal Öğrenme Kuramı’na göre çocuklar önce 2 gruba ayrıldığını, kız veya erkek olduğunu anlar. Sonra bu sınıfların birbirinden farkını ve kendi dâhil olduğu grubun özelliklerini kavrar. 2–2,5 yas arasında toplumsal cinsiyetlerinin yani kız mı erkek mi olduklarının farkına varırlar. 3,5–4,5 yaş arasında mevcut toplumsal cinsiyetlerinin kalıcılığını anlarlar. 4,5–7 yaş arasında toplumsal cinsiyetin tutarlılığını anlarlar. (Damarlı, 2006) Yedi yaşına kadar toplumsal cinsiyet farklarını ve kendi kimliğinin hangi cinse ait olduğunu anlayan çocuk, yedi yaşında tutarlı bir cinsiyet görüşüne sahip olur. Görüldüğü üzere Sosyal Öğrenme Kuramı ile Bilişsel Gelişim Kuramı arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

2.2.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

“Biliş (cognition) insanın, kendini ve çevresini anlama/yorumlama ve öğrenme eylemlerini gerçekleştirmesini sağlayan zihinsel etkinlikleri gösteren bir kavramdır.” (www.wikipedia.com) İnsanın her türlü farkındalığının yer aldığı biliş, öğrenmenin gerçekleşmesinde en önemli unsurdur. Bu nedenle öğrenme ve gelişme kuramları içerisinde biliş kavramı önemli bir yere sahiptir. Biliş kavramını kullanan Jean Piaget geliştirdiği Bilişsel Gelişim Kuramı ile çocuklardaki bilişsel yapıyı dört evrede incelemiş ve öğrenmenin farklı boyutlarıyla bu dört evrede geliştiğini savunmuştur. Bu evreler şunlardır:

“1.Duyusal motor dönem (0-2 yaş)

2.İşlem öncesi dönem (2-5/6 yaş)

3.Somut işlemler dönemi (6/7-11/12 yaşlar) - (somut işlemsel dönem olarak da adlandırılır.)

4.Soyut işlemler dönemi (11/12 ve sonrası) - (formel işlemsel dönem olarak da adlandırılır.)” (www.wikipedia.com)

Piaget’in teorisini geliştirerek Ahlak Gelişim Aşamaları Teorisi’ni ortaya atan Lawrence Kohlberg, ABD, Meksika, Tayvan ve Türkiye’de yaptığı araştırmalarda, ahlak gelişim aşamalarının benzer yaş aralıklarında, benzer gelişimler sergilediğini ortaya koymuştur. Piaget’in kuramından istifade eden Kohlberg’in Piaget’le kuramının karşılaştırıldığı bir tablo, iki kuram arasındaki farkı görmekte daha faydalı olacaktır.

Tablo 2: Bilişsel Gelişim ve Ahlak Gelişimi Kuramlarındaki Gelişim Aşamalarının Karşılaştırması (Kaynak: <http://www.belgeci.com/kohlberg-ve-ahlak-gelisimi.html>)

Piaget: Bilişsel Gelişim	Kohlberg: Ahlak Gelişimi
Duyusal-motor Dönem(0-2 yaş)	_____
İşlem öncesi dönem (2-7 yaş)	Gelenek öncesi düzey(3-9 yaş)
Somut işlemler dönemi (7-12 yaş)	Geleneksel düzey (9-14yaş)
Soyut işlemler dönemi(11 yaş üstü)	Gelenek sonrası düzey (14 yaş üstü)

Kohlberg tarafından geliştirilen bu kurama göre, sosyalleşmede etkin rol çocuğa aittir. Çocuk zihinsel süreçleri sırasında toplumsal cinsiyeti anlaması gerekir. Çocuk, toplumsal süreçler karşısında pasif bir alıcı değildir. Etkin bir öğrencidir. (Demirtaş, 2002) Çocuğun ahlak gelişiminde çocuğun da aktif rol aldığını belirten Kohlberg, kendi öğrenmesi ile de farklı yönlere gidebileceğini söylemektedir. “Çocukların eril veya dişil özellikleri benimsemeleri, kendilerini bu tanımlardan birisi ile kimliklendirme tercihinde bulunmalarının sonucudur.” (Güldü, Kart, bt) Bu sayede çocuğun da aktif rol aldığı, kendi seçimlerini yaptığı bir kimliklenme sürecinden geçmesi fikri, bilişsel kurama da yeni bir boyut kazandırmıştır.

2.2.4. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı

Sandra Bem tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı’na göre, toplumsal cinsiyet, kişilerin dünyayı izlediği bir mercektir. (Damarlı, 2006) Toplum, çeşitli dinamikleri ile cinsiyet algılarına dair zihinsel bir algı oluşturur. Çocuk öğrenme süreciyle bir cinsiyet şeması geliştirir. Bu şema ile cinsiyete bağlı özellikleri tanımlar. Kendisi de bu şemaya uygun davranmayı zihninde kodlar. (Güldü, Kart, bt) Çocuk kendini toplumsal olayların içinde konumlandırmak için cinsiyet koduna ihtiyaç duyar. Vereceği tepkiler, düşüneceği fikirler ve hissedeceği duyguların her birisi için ayrı bir öğrenme yaşamış olması gerekir ki, toplumsal iyiyi ve ya toplumsalın kabul ettiğini yerine

getirebilirsin. Çocuk, ceza ve ödül sistemi sayesinde, toplum tarafından kabul edilen ile edilmeyen arasında bir fark olduğunu anlamaya başlamıştır. Sandra Bem'in Toplumsal Cinsiyet Şemasında toplumsal cinsiyet, çocuk tarafından topluma bakmak için kullandığı ana penceredir. "Bu kuram, Sosyal Öğrenme Kuramı ile uyumlu olarak, çocuğun toplum içinde öğrendiği kadınlık ve erkeklik rollerini benimsediğini, toplumda birey olarak değer kazanma ihtiyacı duyan çocuğun öğrendiği tanımlara uygun olarak hareket ettikçe benliğinin onaylandığını ve pekiştirdiğini iddia etmektedir. Çocuk kendisine gelen bilgileri mevcut zihinsel cinsiyet şemalarına göre algılamakta, kodlamakta ve örgütlemektedir." (Demirtaş, 2002)

Kodların öğrenildiği, algıların şekillendiği bir araç olarak medya, toplumsal olay ve olguların dağıtımında aktif rol alırken, çocuğun bu araçtan öğrendiği tek şey genel bilgiler değildir. Çocuk kendi şahsına ait cinsiyetiyle ilgili de birçok veriyi medya aracılığıyla elde eder. "Cinsiyetin toplumsallaşması, aile ve medya gibi casusların yardımıyla toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi sürecidir. Cinsiyetin toplumsallaşması süreci bebeğin doğumu ile başlar. Çocuklar, biyolojik cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen normları ve beklentileri öğrenerek içselleştirirler. Böylelikle bu normlara ve beklentilere uygun 'cinsiyet rollerini' erkek ve dişi kimliklerini (erillik ve dişillik) benimserler." (Giddens, 2008:526)

2.2.5. Rol Model Alarak Öğrenme

Tezimizin konusu olan çocuklara yönelik medya ürünleri ile toplumsal cinsiyet ilişkisini irdelemeden önce, "M.Ö.= Medya Öncesi" dönemlerde toplumsal cinsiyet nasıl kazanılırdı sorusuna ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır. Büyük aile yapısı içinde, aile büyüklerinden öğrenilen davranış kalıplarının yanı sıra masallar kültür aktarımındaki rolünü toplumsal cinsiyet öğreniminde de göstermektedir. Çocuk edebiyatının bir tür olarak var olmadığı dönemlerde bile masallar var olagelmıştır. Binlerce yıllık kültür birikimini yeni nesillere aktaran masallarda kadın ve erkek davranış kalıpları, cinsiyet rolleri, kişilik tipleri, sosyal ilişki türleri stereotipler vasıtasıyla öğretilmiştir. Masallar tarih boyunca, kurguları, stereotipleri, hikâye örgüsü gibi unsurları ile günümüzde çizgi filme eşdeğer rol üstlenen bir ürün olarak görülebilir. Kahramanlık öykülerinin ön planda olduğu masallarda bireyin gelişimini tamamlaması anlatılmaktadır.

Masal kadınları çoğu zaman yan karakter konumundadır. Yavuz tarafından derlenen 90 masalın yarısında kadınlar ana karakterdir. Her şartta kadın karakterler hayatta var olabilmek için mücadele etmek zorundadırlar. Kadın tiplerini 7 başlık altında toplayan Yavuz'un bu sınıflamalardan sadece 1 tanesi kadını olumlulamakta diğer tüm sınıflamalarda kadın kötü ve öteki konumundadır.

Yavuz'un elde ettiği veriye göre masallardaki kadınlar şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

- Mutluluğu yakalamak için uğraş veren, olayların gidişini yönlendiren akıllı, vefalı,özverili, girişken kadınlar
- Kıskanç ve iftiracı kadınlar
- Kötü kalpli üvey anneler, büyücü kadınlar ve acımasız dev anaları
- Cinsel tacize uğrayan kadınlar
- Eşlerine ihanet eden kadınlar
- Yalan ve kurnazlıkla mutluluğa ulaşmak isteyen kadınlar
- Akılsız, beceriksiz, sağduyu sahibi olmayan kadınlar. (Yavuz, 1996:103-104)

Bir mesaj dağıtım aracı olarak masalların medyatik metnine bakılırsa, kadınların görünümünün pek de olumlu olmadığı görülür. Yavuz'un çalışması sonucunda kadınları tek örnek hariç hep olumsuz karakter olarak gösteren bu masallar, anlatan ve dinleyen kişi için kadın hakkında olumsuz bir toplumsal yargının dağıtımına aracılık etmeleri anlamına gelmektedir. Kadınların hakkındaki olumsuz yargıları çoğaltan masal metinleri, toplumun tarihsel perspektifi ve genel toplum yargısı hakkında bilgi vermesi bakımından da incelenirse, kadınların neden olumsuz algılandığı ve olumsuz gösterilmeye çalışıldığı daha iyi anlaşılır. Bunun için toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisini irdelemekte fayda bulunmaktadır.

İnsan zihni yaşam içinde farklı öğrenme tekniklerinden istifade eder. Özellikle çocukluk yıllarında öğrenme daha önemlidir. Hem çocuğun kendine yeni olan bu dünyayı tanıması, hem merak ettiği dünyayı keşfetmesi ve ileriki yıllarda öğrendikleriyle kuracağı yaşam biçimi belirlemesi bakımından çocukken öğrenilen bilgiler hayata yön vermesi bakımından önemlidir. “Öğrenme, zihinsel mekanizmanın işlemesiyle ve duyu organlarının algılamalarıyla biriken olaylar (taklit, telkin vs) yoluyla oluşmaktadır. Öğrenme beraberinde bir değişimi (olumlu ve olumsuz) getirir.” (Aydın, 2010: 164-173) Örnek/model olmak eğitimde temel ve etkili bir yöntem olarak bildirilmektedir. Çevrelerini gözlemleyerek öğrenen çocuklarda iki şekilde öğrenme gerçekleşmektedir: Modele bakarak yani taklit yoluyla ya da kendini bir başkası ile aynı bir veya aynı tutarak onun davranışını benimseme yani özdeşleşme yoluyla öğrenme.

Model alınan örnek ve veya özdeşleşme için seçilen kişi çocuğun kendisinden ne alacağı ve öğreneceğini belirleyeceği için önemlidir. Model alınan kişi eğer toplumca olumsuz karşılanan hal ve hareketlere sahip ise, çocuk bunun iyi veya kötü ayrımını yapamayacağı için, alınan model ve yaşanan özdeşleşme olumsuz yönde olur. “Aile, millet ve ırklara özgü davranış kalıplarının yerleşmesinde birinin diğerinde gördüğü davranışı modellemesi etkili olmaktadır. Bu özellik

olumlu davranışları kabullenmeyi sağlayacağı gibi olumsuz davranışlara da yönlendirebilir. Model yoluyla öğrenmede davranışın kabul edilmesini sağlayan 2 farklı sebep sıralanmıştır. “Çocuk, ya modelin yaptığı davranışın sonucunda elde ettiği iyi veya kötü sonuçları gözlemleyerek öğrenir, ya da taklit ettiği davranış sonunda kendisinin aldığı olumlu ya da olumsuz tepkiye göre öğrenir.” (Aydın, 2010: 164-173)

Çocuğun gelişimi sırasında çevre faktörünün şekillendirici bir unsur olması nedeniyle, çocuğun muhatap olduğu mesajlar ve kişiler ebeveynin seçiminde olmalıdır. Bunu denetlemek çok zor olmakla beraber, yine de akıllı seçimler yapmak, okuyacağı kitap, gideceği okul vs. gibi çocuğun sosyal çevresini belirlemek mümkündür. Eğer çocuk ile birebir ilgilenilirse, çocuğun değerli bir eğitimden geçmesi ve kişilik özellikleri yerine oturmuş, kendine ve topluma faydalı bir birey olması da mümkündür. Burada çocuğun eğitiminin ciddiye alınması, çocuktan önce ebeveynin eğitilmesi ve en önemlisi de eleştirel medya okuryazarlığı hakkında bilgi edinmesi gerekir. Bilişim çağında bilişim araçlarından yayılan her tür mesajın çocuğun küçük dünyasında faydalı veya tehlikeli olma ihtimali vardır. Bu nedenle, çocuğun duygu ve düşüncelerinin bozulmaması, hayat algısının sağlıklı kalması için model olarak öğrenme potansiyeli yüksek olan çocukları, ebeveyn tarafından seçilmiş bir reel ve sanal çevredeki kişilerle karşı karşıya getirmekte seçici davranmak gerekmektedir.

Model olarak öğrenmeye iyi bir örnek de Ezop masallarında bulunur. “M.Ö. 7. yy’da yaşayan Ezop’un “Anne ve yavru yengeç” masalında doğru yürümesini isteyen annesine “O tür yürüyüşü sende görmedim ki” cevabıyla aktardığı gibi çocuk/yavru gördüğünü modelleyerek şekillenmektedir.” (Güneş, 2008:92-94) Taklit etmek için ilk başka yapılacak eylemin bir benzerini başka bir bireyde gözlemlemek, çocuk gibi hiç sosyal deneyimi olmayan bir birey için çok gereklidir. Ezop masallarından seçilen bu örnekte de yavru yengecin, annesinin hiç yapmadığı “doğru yürüme” eylemini çocuğundan beklemesi gerçek dışıdır çünkü çocuğun küçük dünyasında ilk gözlemlediği kişiler en yakınları olan ebeveynleridir. Yengeçlerin yanlamasına yürüdüğü hatırlanırsa, asla doğru yürümeyen anne yengeçten yavru yengecin düz bir doğru ekseninde yürüebilmesinin bir yolu bulunmaz.

14-21 yaş arası kimlik arayışı döneminde çocuklukta bilinçsizce uygulanan hayat kurallarını sorgulama sürece yaşanır. Bu süreçte çocuk örnek modeller (idoller) arar. Genellikle akran grubundan gelen etkileşimlerin önemli olduğu bu dönemde örnek olan seçilen idolün yürüyüşünü, oturuşunu, sigara içişini vb. taklit ettiği ve içselleştirdiği görülür. (Güneş, 2008:92-94) Erken çocukluk yıllarından sonra, ilerleyen yaşlarda kimlik arayışına giren çocuk, büyümek ve yetişkin olmak için farklı insanları, farklı deneyimleri, farklı hareket ve karakter özelliklerini kendisine örnek alabilir. Seçimlerinin sonucunu

öncede kestiremeyeceği için, karşısına çıkacak kişilerin seçimi ve idol almayı hedeflediği karakterleri, ebeveyn ve öğretmenlerinin yardımıyla yapmasında fayda vardır.

2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Medya

Kültür insanların birlikte yaşamaları ile ortaya çıkan bir pratikler, seçimler ve değerler sistemidir. Özellikle bu konu üzerine eğilen kültürel çalışmalar, sosyolojide önemli bir yere sahiptir. Kültürel çalışmalar içinde eleştirel duruşu ile ön plana çıkan Frankfurt okulu düşünürleri, “Kitle iletişim araçlarıyla kuşatılmış bir dünyada kültürün kitleselleştiği üzerinde dururlar.” (Güngör, 2011:230,231) Kültürün kitleselleşmesi, aynı kültürün bir çok farklı yerdeki ve düşüncedeki insanı birleştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Kültürün kitleselleşmesi, endüstrileşmesi ile oluşan sözlü ve görsel dil daha önceki yüzyıllardan farklı özelliklere sahiptir. Elitist kültürlerin tersine, çok kolay anlaşılabilen, zorlayıcı düşünsel süreçler barındırmayan, hızlı ve değişken yapıdaki bu kültür medya aracılığıyla çok sayıda kişiye ulaşmış ve onlar tarafından kabul edilmiştir. Bazı araştırmacılar tarafından “popüler kültür” olarak tanımlanan bu anlayış televizyonculuğun dili ile de son derece uyumludur.

Birçok kişi tarafından tercih edilip popüler olan bu kültür ürünleri, kültürün alınıp satılabilen, maddi boyutunu ifade etmektedir. Günümüzde herkes için hazır içerik sunan medyatik kültür, dünya çapında sınır tanımamaktadır. Geleneksel kültür yapılarına alternatifler sunan hatta yerini alan medyatik kültür, yerel kültürlerin yerini teknolojik alt yapıli uluslararası kültür dolaşımına sokulan ticari ürünlerle dolduruyor. McLuhan’a göre kitle kültürü dünyasında tek amacı ‘rol sahibi olmak’ olan çocuklar ise oyunun bir parçası olmaya mahkum edilmektedir. (Altıntaş, 2008) Küreselleşmenin bir sonucu olarak tüm dünya çocukları aynı popüler kültür etkilerine maruz kalmaktadır. Tuna’ya göre yenedünya düzenin en önemli unsuru olan lanse edilen küreselleşme aslında Batı kültürünün dünya egemenliğini sürdürebilmesi için ve hatta mutlaklaştırması çabasıdır. Küreselleşme, devlet yapılarının batılılaşması, uluslararası batı sermayesinin dünya üzerinde serbest dolaşımı, binlerce yıllık doğu batı ayrışmasının batı lehinde dönüşümünü sağlayan çok büyük bir ideolojidir. (Tuna, 2002:255) Uluslararası medya tekelleri küreselleşmenin önemli enstrümanları olarak hizmet vermeye, gün geçtikçe büyümeye devam etmektedirler.

Çocuğun kişilik ve karakter gelişimi mutlaka bir kültür içerisinde ve o kültürden etkilenecek gerçekleşmektedir. (Çamdibi, 2008:27) Şahsiyet oluşumunda önemi büyük olan çocukluk yıllarında oluşan izler daha kalıcı ve belirgin olmakta, adeta şahsiyetin çekirdeğini oluşturmaktadır. Çocuğun kalbinin çok önemli olduğuna dikkat çeken Gazali, onun bir mum gibi kolayca şekillenebilecek bir cevher olduğunu, iyi veya kötüye yönlendirme

sorumluluğunun ebeveyn ve öğretmenlerde olduğuna değinmektedir. Çünkü bu dönemde çevreden kolayca etkilenebilmektedir. (Çamdibi, 2008:227, 236) Kişiliğin belirlendiği yıllarda popüler kültür ile yoğun olarak muhatap olan çocuklar ister istemez popülerleşmektedir. Popüler kültürün kolay anlaşılabilir, ulaşılabilir ve tüketilebilir olması, daha zor elde edilen rafine kültürel değerlerinse ancak belirli bir eğitim sonucunda ulaşılabilir ve anlaşılıyor olması ve ayrıca çocukların daha kıymetli olana yönlendirilmemesi gibi sebeplerden, çocuklar popüler kültür ürünleri ile baş başa kalmaktadır. Çocukların popüler kültür ürünlerini kritik yapması söz konusu olmadığından, popüler kültür ürünlerini olduğu gibi alarak, kendi dünyalarını şekillendirirler. Bu da ebeveynlerin kontrol edemediği popüler kültür ürünlerinden öğrendiklerini taklit etmelerine sebep olur. Bu çocukların gördüklerini hemen öğrenip taklit etmeleri iyiye de kötüye de yönlendirilebilecek bir durumdur. Çocuklar gördüklerine ve duyduklarına inanarak büyümektedirler. Piaget, çocuğun dünyaya gelişyle beraber, dünyayı algılamak ve anlamlandırmak için zihinsel şemalar oluşturduğunu söyler. Bu şemalar; bilginin en temel birimini oluşturur. 7-12 yaş döneminde soyut düşünce yavaş yavaş gelişmekte, algısal düzeyden sembolik düşünceye kayarak yetişkin düzeyine yaklaşmaktadır. Bu dönemde televizyonun dil gelişimi ve bilgi düzeyini arttırmada olumlu etkilerini ortaya koyan araştırmalar vardır. (Bilişsel Gelişim Kuramları, anonim, bt)

Medya eskiden olduğu gibi bugün de normal tanımımızı ve gerçekliğimizi değiştirme gücüne sahiptir. Yeni iletişim teknolojilerinin başlangıcı sayılabilecek olan gazete ve dergiler görme, radyo işitme, televizyon hem görme hem de işitme duyularına hitap ederken, dokunmatik teknolojilerle görme, işitme, dokunma duyusu da aktif olmaktadır. İnsanlar aktif olan duyuya göre gerçekliğe karar verme eğilimindedir. Duyunun aktivasyonu, ihtiyaç ve ilgilerin de yönünü belirler.

Medyanın duyulara hitap etme özelliği artarken, gerçeklikle benzerliği de artar. Gerçekliğe benzeyen deneyimler yaşamayı olanaklı kılar. Evinde, odasında, bilgisayarın başında olan bir çocuk mekânsal olarak evinde olsa da zihinsel olarak çok renkli bir dünyanın içindedir. İnternette gezinirken her anlamda sınırsız dünyalar arasında kendi tercihlerini yaşamakta, oyunlar veya videolar aracılığıyla sunulan duygusal tanımlar arasında kendi kişiliğini oluşturmaktadır. Yeni medya araçları ile bir çok duyuya hitap eden gerçeğe yakın bir dünya deneyimi içinde çocuk, kendine özgü bir dünya oluşturmakta serbesttir. Her ne kadar görsel, işitsel, dokunsal yöntemlerle farklı duyu organlarına hitap etse de, çocuğu avucunun içine alan yeni medya araçlarının gücü temelde yine görmeye dayanmaktadır.

Queer kimliklerin temsili geleneksel medya araçlarında daha fazla eşik bekçisine takılırken sosyal medya ile birlikte çok daha fazla temsil edilme

imkanı bulmaktadır. Dolayısıyla LGBT bireylerin görünürlüğü ve kendi reklamlarını yapma fırsatları artmıştır. Ancak bu görünürlük herhangi bir yaş grubu ayırmadan her kesime hitap etmektedir. Özellikle ünlülerin çocuklarını cinsiyetsiz yetiştirdiklerini duyurmalarından sonra oldukça artan bir ilgi ile takip edilmeye başlamıştır. Youtube’da yer alan cinsiyetsiz büyüyen çocukların videoları milyarlarca izlenme almakta, merak uyandırmaktadır. Türk toplumu gibi modernleşirken geleneksel ile bağı bir nebze de olsa korumaya çalışan toplumlar düşünüldüğünde bir çocuğun ailesinde akışkan cinsiyetli bir yetişkin görme ihtimali son derece düşüktür. Oysa ki medya aracılığıyla gün geçtikçe artan bir hızda cinsiyetsiz bireylerle karşılaşmaktadır. Bu sebeple akışkan cinsiyet ve cinsiyetsizlik durumu için medyanın oluşturduğu merakla başlayan bir süreçten bahsedilebilir.

2.3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Çocuk Medyası

Toplumsal cinsiyet kavramının oluşturulmasında önemli kavramlardan biri özdeşleşmedir. Freud’un Kişilik Teorisi’nde anahtar rolü üstelenen “özdeşleşme” kavramı çocuğun kendi cinsindeki anne ve babaya benzemeye çalışması ile başlayan ve onun cinsel kimliğini ve toplumsal cinsiyet rolünü kazanmasını sağlayan temel süreçtir. “Küçük yaşlarda anne ve baba ile başlayan bu süreç ilerleyerek anne baba yerine koyulabilecek, onların otoritesini temsil edebilen kişi veya gruplar için de geçerlidir. Bu referans kişi öğretmen, futbolcu, film oyuncusu, işadamı vs. kişiler olabilmektedir. Psikolojik bağ ile bağlı olunan bu kişiler özellikle sosyal sınıf değiştirme, statü kazanma ihtiyaçlarını tatmin etmektedirler.” (İnceoğlu, 2004:143) Çocukların özdeşleşmek için seçtikleri kişiler, onların hayallerini, arzularını ve hayattan beklentilerini karşılamak için seçilir. Bu kişi çocuğun hayattan beklentisine farklılaşabilir. Medya kanalları da izleyicilerin özdeşleşme ihtiyacına hitap eden işler yaparak, hem hedef kitlesini genişletir hem de yaptığı işin popüleritesini artırır.

Özellikle Hollywood sinemasının ideolojik temelleri olduğuna dair yapılmış incelemeler sinemanın egemen ideolojinin yaygınlaştırıcısı olduğunu belirtmektedirler. “Yıldız – Star” sistemi özdeşim mekanizmasını harekete geçirerek ideolojiyi yaymak için etkili bir araçtır. Oluşturulan stereotipler üzerinden verilen mesajlar alıcı konumundaki izleyiciler tarafından daha kolay kabul görmektedir. (Takımcı, Sebik, 2010:11) Stereotiplerin kullanım yaygınlığı hem izleyici tarafından anlaşılmasının kolay olması hem de kabul edilmesinin kolay olmasıdır. Stereotipler stilize ve idealize edilmiş karakterlerdir. Diğer bir deyişle, özellikle bazı özellikleri belirginleştirilerek basitleştirilmiş ve filmin konusunu işler hale getirmek için karakter derinlikten yoksun bırakılmıştır. Böylece, izleyici konuya odaklanmakta zorluk çekmez. Oluşturulan öykü evreninin içinde karakterlerin yüzeyselliği, kurgulanmış film evrenindeki yasaların da işlemesine yardımcı olur. Ancak Film senaristlerinin ilk ve tek amacı

bu değildir. Aynı zamanda izleyici kitlenin mesaj alımlamasını kolaylaştırmak ve alımlayıcı mesajın ideolojisini yönetmek için de bunu yapmaktadır. “İzleyici ilk olarak idealize edilmiş, cinsel arzu nesnesi versiyonu olan kadın yıldız ile özdeşleşmektedir. İkinci aşamada ise kadın izleyici öykü çizgisini taşıyan erkek karakterlerle özdeşleşmektedir. Son olarak da erkek kahramanın amacını takip ettiği görünüm ile özdeşleşmektedir. Bir dizi klişe içeren ilişki seyirciyi ayrıcalıklı görgü tanığı yapmakta ve kendisi için hazırlanmış olan bakış açısını kolayca benimsemektedir.” (Takımcı, Seylan, 2011:83)

İdealize karakterler film kişilerini daha vurgulu yapmaya yaramaktadır. Filmlerin kahramanları, özdeşleşim kurmak için özellikle stilize edilirler. Kahramanlık ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen Nare’ye göre kahraman; “İnsanlığın olumlu niteliklerini simgeleyen kültürel bir modeldir ve genellikle toplumun önemli değerlerini yansıtır... Bir kimlik prototipidir... İşlevi, duygusal öğeleri kültürden bireye iletmeştir.” (Nare, 1996:192) Kahramanların toplumsal bir rolü ve misyonu vardır. Bireylere kültürel değerler kazandırmak, insanî refleksleri uyarmak ve izleyicilere olumlu duygular kazandırmak gibi, misyonu bulunan kahramanlar herkes tarafından onaylanan, toplumun vicdanını simgeleyen kişilerdir. Kahramanın film (çizgi film, çizgi roman, dijital oyun vs.) içindeki diğer karakterlerle olan ilişkisi de hem bir şeyler öğretmek, hem de esere heyecan kazandıracak bir unsur olarak kullanılır. “Etkileyici çelişkiler filmin geneline de pozitif devinimler katacaktır. Filmin karakterlerinin çelişkileri ne kadar orijinal olursa, kendi aralarında ortaya çıkacak ilişkiler yumağı o denli sürükleyici olur...” Chion (Gökçearslan, 2010)

Rigel’e göre çizgi/animasyon film üreticileri dünyayı tek bir pazar olarak gördüklerinden hazırladıkları tiplerin fiziksel görünümünü de tüm dünyada pazarlanabilir olduğunu düşündükleri şekle büründürmektedirler. Japon karakterlerin sarışın, kahverengi saçlı, iri gözlü tek tiplleşmiş görüntüleri, etnik kimliği yadsımanın önemli bir göstergesidir. (Rigel, 1994:29,30) Film içinde gösterilen bedenler üzerinden toplumun arzu ve güç ilişkileri gözlemlenebilmektedir. (Takımcı, 2010:12) Bireylerin neyi düşünmesi gerektiğine dair karar vermenin bir uzantısı olan “öne çıkarma - priming” ve bir durumun belli yönlerini öne çıkarma olan “çerçeveleme - friming” tercihlerini kullanan yapımcılar izleyiciyi etkileme, düşüncelerini yönlendirme gücünü elinde bulundurmaktadır. (Sarıgül, 2010: 122) Daha çok basın yayın sektöründe görülen öne çıkarma ve çerçeveleme teknikleri aslında çizgi/animasyon filmlerin storyboard ile belirlenen görsel yapısında da yaşanmaktadır. “Televizyon yayınlarının içerdiği örtülü ya da açık cinsellik mesajları, erotik filmler, sapkın davranışlar çocuklarda vaktinden önce uyarılmış bir cinsellik algısı ortaya çıkarmaktadır. 12-17 yaş arasındaki 1792 çocuk ile yapılmış olan bir çalışmada televizyonda seksüel içerikli programları izlemenin seksüel davranışları

tetiklediği saptanmıştır. Yapılan çeşitli araştırmalar çocukların cinsel rollere yönelik kalıp oluşturmada televizyonun etkili olduğunu göstermiştir.” (Ulaş, Erçağan, Koçak, b.t.)

Bahadır 2005 yılında Konya bölgesinde yaptığı anket çalışmasında, medya içeriklerinin cinsellik ve müstehcenlik açısından çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri sorgulanmıştır. Ankete katılanların %65’i reklamları, %19’u sinema ve dizi filmleri, %9’u ise çizgi filmleri cinsellik ve müstehcenlik açısından rahatsız edici bulunduğunu bildirmiştir. Yaklaşık olarak her 10 kişiden 1 tanesi çizgi filmlerde rahatsız edici boyutta cinsellik ve müstehcenlik algıladıklarını bildirmektedirler. (Bahadır, 2005)

2.3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Beden Sunumu

Toplumun kendi içindeki unsurları algısına göre kadın ve erkek cinsiyetinin sunumu da değişmektedir. Bilim ise cinsiyeti ideolojik bir bakış açısıyla tanımlamaktadır. Örneğin, “sosyal bilimler açısından “beden” fiziksel bir yapı değil, toplumun ideolojisinin sembolüdür. Din, kültür, sosyal yapı, iktidar ilişkiler hep beden merkezli kontrol mekanizmaları kullanmaktadırlar. Hristiyan felsefesinde, bedenin günahkâr oluşu ve çile ile arınabileceği görüşü dinin beden üzerindeki ideolojik açılımına ve günümüz anlayışını anlamlandırmak için bilinmesi gereken bir bilgidir. Cinselliğin ilk adımı olan beden sunumu günümüzde de uygulanan bir hegemonya aracıdır. Simone de Beauvoir böylelikle bedenin toplumsallaştığına dikkat çekmektedir. Erkekler, yanında bulunan kadının bedenini güzellik, çekicilik, zekâ, incelik, zenginlik, ahlak, yetenek gibi özelliklerin göstergesi olarak kullanmaktadır.” (Takımcı, 2010:1-7) Kadını kendi öz-benliği ve varlığı dışında bir statü belirtisi olarak gören bu görüş, kadını bir insan olmaktan uzağa taşımaktadır.

Kadınlara yönelik mitleri ve gerçekleri *İkinci Cins* kitabında inceleyen Simone de Beauvoir, kadın tanımının erkeğin ötekisi olarak yapıldığına dikkat çeker. Beauvoir’e göre kadına iki etiket tercihi sunulur. “İyi kadın” anne, bakire, “kötü kadın” cinselliği ile erkeğin başını döndüren kişidir. (Özcan, 2007) Kadını ikili zıtlıklarla iyi ve kötü kadın kurgusu içinde sınırlandıran mitsel algı, kadınları anlamakta ve anlatmakta yetersizdir. “İçinde bulunulan kültürü sembolize eden, iktidar tarafından idealize edilen bir beden kurgulanmakta ve iktidar tarafından kitle iletişim araçları aracılığıyla halka empoze edilmektedir. Bu standartlar “normal” tanımıyla bireyin yaşam standardı haline dönüşmektedir.” (Takımcı, Sebik, 2010:8) Standartlar nedeniyle kadın ve kadınlık tek bir kalıbın içine alınarak sembolleştirilmekte ve gerçeklikten uzaklaştırılmaktadır.

Kitle iletişim aracı içerisine giren insan görüntü boyutuyla incelenmektedir. Yani ekrandaki kadın görüntüsü kadınlık kavramının tanımını içermektedir. Kadın bedeninin metalaştırılması olarak kullanıldığı birçok çalışmada

değınilmiştir. Medya alanında yoğunlukla reklamlarda dikkat çeken bu durum aslında genel anlamda her medya alanına yayılmıştır. Çizgi filmlerde kalça ve göğüsleri büyütülerek dikkat çeken kadınlar, program sunucuların dekolte giysileri ile bedenleri ile birlikte program sunmaları veya sunucuyu asiste esmeleri, dijital oyunlarda son derece seksi kadın figürlerinin savaştırılması gibi görsel tanımlar yaygınlaşmıştır.

Günümüzde çocuklara yönelik en popüler kadın stereotipi “Barbie” öykünmesi ile sıfır beden olarak adlandırılan vücut ölçülerinde, uzun sarı saçlı, mavi gözlü, uzun bacaklı, ince belli, büyük kalça ve göğüsleri ile dikkat çeken, her yönüyle mükemmel olarak tanımlanan, cinsel çağrışımı yüksek ve tamamen kadın bedeni formudur. Böylelikle kadın bedeni çok küçük yaşlarda Barbie filmleri ve ticari ürünleri ile kadınlar için dayatılan beden formları çocuğun oyun dünyasında kolayca yerini almaktadır. (Eroğlu, 2006) Çocuklar sarı saçlı, mavi gözlü ve belirgin kadın şekli ile bir kadın stereotipi ile baş başa kalmaktadır. Bu imajlar, çocukların kadın algısının belirli bir forma girmesine sebep olmaktadır. “Çocukların çevresini saran bu tek-tip bebekler ve bu bebekler etrafında kurulan dünya, çocuğun bebekte temsil edilen vücut formunu ideal bir güzellik olarak mutlakaştırmasına neden olmaktadır.” (Öldüren Eğlence, 2007) Çocuğun güzellik algısı tek tipleştiği için diğer formlar çocuklara çirkinmiş gibi görünür. Bu da güzellik kıstasını çok sınırlı bir çerçeveye koymaya, sarı saçlı, mavi gözlü olmayan çocukların kendini çirkin ve eksik hissetmesine de sebep olabilir.

Sussex Üniversitesi’nden Helga Dittmar’ın, *Developmental Psychology* dergisinde yayınladığı makalede Barbie bebeklerin hepsi bugün sıfır beden olarak adlandırdığımız, ideal kabul edilen vücut ölçülerine sahip, büyük göğüslü ve genelde mavi gözlü - sarı saçlı, uzun bacaklı tipler olarak kız çocukların kendi bedenlerinden hoşnutsuzluk duymalarına sebep olduğunu açıklamıştır. Dittmar’a göre bir insanın bu özelliklerde olma ihtimali 1/100.000’dür. Diğer bir deyişle, Barbie’yi mutlak güzellik formu olarak kavrayan her 100 bin kız çocuğunun 99 bin 999’u hayatlarını vücutlarından memnun olmadan sürdürmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda da anoreksia bulimia gibi yeme bozuklukları ortaya çıkmaktadır. (Tezel, 2010) Amerikalı üst orta sınıf özellikleri gösteren Barbie, dünyanın dört bir yanına ulaşarak üreticisi olan Amerikan İdeolojisini tüm dünya çocuklarına sunmaktadır. Bir Hollywood yıldızı gibi Batı merkezli bir hayat sunmaktadır. Ve Batılı bir insan tipini tarif eder. Böyle bir benlik sunarken melez ırkları ötekileştirir. (Eroğlu, 2006) Farklı coğrafyaların, yerel farklılıklarından kaynaklanan farklı insan formları, farklı boy uzunlukları ve göz renkleri gibi doğuştan getirilen, insanın seçiminde olmayan özelliklerin yabancılanmasına ve beğenilmemesine neden olan Barbie bebek imajı, bir Amerikan rüyasının ürünüdür. Amerikan rüyasını farklı bölgelere pazarlama

stratejidir. Yalnız acı olan şudur ki, bu pazarlama stratejisinin hedef kitlesi masum çocuklardır ancak bu kapitalist çıkarıcılık için korunması gereken bir durum değildir.

Gerçek dünyada kadınlara dayatılan Barbie vücut ölçüleri, sarı ve uzun saçlar, mavi gözlerle oluşan güzellik anlayışı, Barbie'ler üzerinden dolaysızca çocuğun oyun dünyasına girmekte ve onu baskı altına almaktadır. “Psikolojide 6-11 yaş arası döneme Latency Period adı veriliyor. Bu yaşlar arasında, yani biyolojik olgunlaşma öncesinde, çocuk, ileride derinleştireceği yetenekler ediniyor. Barbie'ler bu biyolojik olgunlaşma öncesi dönemde kız çocuklarının muhayyilesini yetişkin bir kadının yaşamı ve sorunlarıyla boğarak cinsiyet meseleleri dışında bir alanda yetenek sahibi olmalarının önünü kesiyor. Barbie'ler kusursuzluklarıyla çocukların sevgi ve merhamet gibi duygusal yetenekler geliştirmelerini de önüyor.” (Eroğlu, 2006) Beden ve güzellik odaklı Barbie ve hayatının çocuklara beden ve güzellik ile eğlence kavramı dışında verebileceği bir artısı yoktur. Bu da çocukların gelişimini olumlu yönde etkilemekten çok olumsuz etkilemekte ve çocukların gelişmek yerine gerilemesine sebep olmaktadır.

Kadınların sarışın ve fattan olmakla tanımlandığı tek yer Barbie bebek imgesi değildir: “Türk sinemasında Tiyatrocular Dönemi olarak adlandırılan 1920-1939 yılları arasında “fattan, maceracı, şuh kadın” bu özellikleri taşımaktaydı. Genellikle iyi kadınlar esmer, kötü kadınlar da boyalı sarışın olmaktadır. Yani seyircinin baştan kimin iyi kimin kötü olduğunu bilip hataya düşmemesi için bu fiziksel ayırım da yapılıyordu.” (Takımcı, Seylan 2010:80) Kadınları iyi ve kötü olarak ayırmakta fiziksel özelliklerin kullanılması, bunun medya için erken dönem sayılan bir dönemde yapılmış olması, karakterlerin imajlaştırılmasında mitlerin ve toplumsal genel yargıların etkili olduğunu göstermektedir. Kadın yalnızca bir imaj olarak görünmez perdede; aynı zamanda çeşitli sosyolojik ve siyasal açıklamaların ve stratejilerin de bir aracı olur.

Ülkemizde kadının beden sunumu iktidarlar tarafından onlarca yıldır toplum üzerinde uygulanan bir güç olarak varlığını hissettirmiştir. İlk adım kıyafetler üzerinden yapılan değişim ile başlamıştır. Türk modern ve muhafazakâr imgeleminde kadının kamusal varlığını edebiyat ürünleri üzerinden inceleyen Durna, kadının siyasal stratejinin bir aracı olarak kavrandığını iddia etmektedir. Modern Türkiye'nin kuruluşunda reformları hayata geçiren erkekler, bu süreçte kadına iki rol belirlemişlerdir. Birinci olarak kadınlar, reformların görünür olmasını sağlayacak “bedenler” olarak tasarlanmış, dış görünüşleri ile reformu sembolize eder hale dönüştürülmüştür. İkinci olarak kadınlar, reformların “yozlaştırma ve gelenekleri yıpratma” potansiyelini azaltıcı konumda değerlendirilmiş, ailenin devamlılığını sağlama kutsal görevi anneye yüklenmiştir. Durna, Mustafa Kemal tarafından çizilen “ölçülülük” çerçevesini şöyle açıklamıştır: “Buna göre kadın ne 'Ecnebinin bizi görmek istedikleri

gibi gerçek hayattan uzak' olmalı, ne de 'bize aykırı bir biçimde aşırı gösterişli giyim kuşama' sahip olmalıdır." (Durna, 2010: 95)

Cumhuriyet döneminde kadınlar üzerinde iki farklı grup oluşturulmaya çalışıldı. Bu gruplara hem ailenin ihtiyacını hem de toplumun siyasal ihtiyacını karşılamak bakımından iki farklı misyon yüklenmiştir. "Durna, bir grup seçkin kadının kamusal alanda görünür kılınarak "cumhuriyet modernleşme projesinin sözcüsü" ilan edildiğine dikkat çeker. "Öteki" kadınlarınsa ev işlerini en iyi yapacak şekilde eğitildiğini vurgulamaktadır. Anne statüsündeki kadının görevi ise ulus için, "modern asri hayata" uyum sağlayacak çocuklar yetiştirmektir." (Durna, 2010, s. 85-121) Moderniteye uyum sağlamada Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlar anne olarak ve modernlik değerlerinin toplumsal ve siyasal alanda kabul edilir ve uygulanır olmasında önemli bir unsur olmuştur. Kadınlar toplumun hem arka planında hem de görünen yüzünde rol ve görev sahibi olarak, toplumda sahip olduğu konumlarını modernliğin toplumsal ve siyasal kurumlarına yeni değerleri aşılamaştır. "Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki aile, kadın ve kadının toplumsal rollerine yönelik politikaların, Kemalist modernleşme paradigmasının hem "sözcüsü" hem de "muhafazakarlaştığı" en temel nokta olarak tanımlanmaktadır. "Büyükçe bir aile" olarak tanımlanan ulus devletlerin "anası" olan kadın, aynı zamanda dayanışmacı, modern, üretken, fedakâr gibi kelimelerle yüceltilmekte, devletin evdeki temsilcisi gibi görülmektedir. Bir yandan Batılı anlayışla modern çocuklar yetiştirirken bir yandan da Batılı tüketim kalıplarının dışında bir ahlak aşılama görevindedir. Bir yandan Batı modelinde, modern ve asri evlatlar yetiştirirken diğer yandan bu çocuklara batılı tüketim anlayışlarının aksine ulusal kalkınmayı sağlayacak tasarruf ahlakı aşılama görevlidir." (Durna, 2010, s. 85-121) Cumhuriyet döneminde kadın hem kalkınmayı hem de modernleşmeyi organize etmekle görevlendirilmiştir. Hatta bu bir devlet politikasına da dönüştürülmüş ve kadınların toplumsal organizasyonu da sağlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin kalkınma ve modernleşme hareketinde kadınlarla ilgili uyguladığı stratejiyi diğer ülkelerden de örnek alanlar olmuştur. "Türkiye'den hareketle başlanan bu tutum tüm dünyada da benzer şekilde ilerlemiştir. Naziler, 1933 yılında iktidara geldikten sonra kadın politikasını "mutfak, kilise, çocuk" sloganıyla duyurmuş, kamu yönetimindeki üst düzey kadınları görevlerinden azletmiştir. (Durna, 2010, s. 85-121)

2.3.3. Bir Medya Üretimi Olarak Hallyu (Kore Dalgası)

Bugün sosyal medya ile yayılan Kpop, Kdrama gibi ürünlerden normal tanımının değiştiği, akışkan cinsiyetin normal kabul edildiği gözlemlenebilmektedir. Kpop'un dünyada gördüğü ilginin her geçen gün artması bu kültürün bir dalga halinde dünyaya yayılmasına sebep olmuştur. "Hallyu, kelime anlamı Kore Dalgası'dır. Kore'nin tüm dünyada kültürel anlamda hızlı ve popüler olmasını

temsil eder.” (Yılmaz, 2019 s.157) Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada geniş bir kültürel yayılımın adı olan Hallyu, yayılım hızını arttırmaya ideoller aracılığı ile devam etmektedir. “İdol, Kpop sanatçılarının genel adıdır. Sadece müzik alanında değil oyuncu, dansçı, DJ, model, sunuculuk gibi birçok rolü üstlenebilen kişilerdir.” (Yılmaz, 2019 s.157) İdoller, dünyada yaygınlaşan popüler Kore kültürünün görünen imajıdır. Popüler Kore kültürünü temsil eden ideollerin, anlaşılması ve tüketilmesi kolay olan özellikleri ile geniş bir hedef kitlesine hitap etmesi amaçlanmaktadır.

Hayranı oldukları grubun üyelerinin mahrem hayatını ihlal edebilen, hayran oldukları grup veya üyeleri ile sürekli meşgul olan hayranlıkta aşırılığa kaçmış insanlara verilen Kore dilindeki isim Saesang’dır. (www.wikipedia.com) Saesang’ları futbol tutkunu olan holiganlara benzetmek de mümkündür. Çünkü ikisi de hayranlıktaki aşırılığın ifadesidir. Bu aşırılığı elde etmiş olan kitle iletişim araçlarının başarısıdır. Kitle iletişim araçlarının her geçen gün daha büyük bir kitleye hitap etmesini kuramsallaştıran Frankfurt Okulu düşünürleri, “Kitle iletişim araçlarıyla kuşatılmış bir dünyada kültürün kitleselleştiği üzerinde dururlar.” (Güngör, 2011:230,231) Kültürün kitleselleşmesi, endüstrileşmesi ile oluşan sözlü ve görsel dil daha önceki yüzyıllardan farklı özelliklere sahiptir. Elitist kültürlerin tersine, çok kolay anlaşılabilen, zorlayıcı düşünsel süreçler barındırmayan, hızlı ve değişken yapıdaki bu kültürü medya aracılığıyla çok sayıda kişiye ulaştırmış ve onlar tarafından kabul edilmiştir. Bazı araştırmacılar tarafından “popüler kültür” olarak tanımlanan bu anlayış televizyonculuğun dili ile de son derece uyumludur. Anlaşılması ve tüketilmesi kolay imajları bulunan idolleri bir tüketim nesnesine dönüştüren popüler kültürün dili, bu dili büyük kitlelere ulaştıran kitle iletişim araçlarının kitlelere hitap etme gücü ile birleşince belki de Saseang’ların ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

Birçok kişi tarafından tercih edilip popüler olan bu kültür ürünleri, kültürün alınıp satılabilen, maddi boyutunu ifade etmektedir. Günümüzde herkes için hazır içerik sunan medyatik kültür, dünya çapında sınır tanımamaktadır. Geleneksel kültür yapılarına alternatifler sunan hatta yerini alan medyatik kültür, yerel kültürlerin yerini teknolojik alt yapıli uluslararası kültür dolaşımına sokulan ticari ürünlerle dolduruyor. McLuhan’a göre kitle kültürü dünyasında tek amacı “rol sahibi olmak” olan çocuklar ise oyunun bir parçası olmaya mahkûm edilmektedir. (Altıntaş, 2008) Kore kültürünü yaygın hale getiren birçok Kore dizisi, Kore müzik grupları ve idollerinin amacı, kitle kültürü içinde ticari bir yere sahip olmaktır. Ancak McLuhan’ın da belirttiği gibi, çocukların da amacı kitle kültürü dünyasında bir rol edinmektir. Kitle kültürü eleştirel bir duruşa sahip olamayacak olan çocukları, hedeflediği ticari amaca doğru sürüklemekte ve kendi kitlesel ürünlerini tüketmeye mahkûm etmektedir. Çünkü çocuklar henüz, önünde mevcut bulunan tüketimi kolay popüler kültür ürünleri dışında bir dünyanın olduğundan habersizdirler.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak tüm dünya çocukları aynı popüler kültür etkilerine maruz kalmaktadır. Tuna'ya göre yenedünya düzenin en önemli unsuru olan lanse edilen küreselleşme aslında Batı kültürünün dünya egemenliğini sürdürebilmesi için ve hatta mutlaklaştırması çabasıdır. Küreselleşme, devlet yapılarının Batılılaşması, uluslararası Batı sermayesinin dünya üzerinde serbest dolaşımı, binlerce yıllık Doğu-Batı ayrışmasının Batı lehinde dönüşümünü sağlayan çok büyük bir ideolojidir. (Tuna, 2002:255) Aynı mesajın çok faklı kültürdeki çocuklara dağıtılması, çocukların aynı düşünme, aynı hissetme ve aynı beklentilere sahip olmasına sebep olmaktadır. Bu aynılık kültürel farklılıkların zenginliğine engel olurken, çocukların popüler kültürün sığ değerlerine hapsolmasına da sebep olur.

Uluslararası medya tekelleri küreselleşmenin önemli enstrümanları olarak hizmet vermeye, gün geçtikçe büyümeye devam etmektedirler. Çocuğun kişilik ve karakter gelişimi mutlaka bir kültür içerisinde ve o kültürden etkilenerek gerçekleşmektedir. (Çamdibi, 2008:27) Bir insanın karakter oluşumunda çevre faktöründen etkilenmemesi mümkün değildir. Özellikle de çocukken edinilen bilgiler insanın gelecek hayatı için daha belirleyici bir dönemdir. “Şahsiyet oluşumunda önemi büyük olan çocukluk yıllarında oluşan izler daha kalıcı ve belirgin olmakta, adeta şahsiyetin çekirdeğini oluşturmaktadır. Çocuğun kalbinin çok önemli olduğuna dikkat çeken Gazali, onun bir mum gibi kolayca şekillenebilecek bir cevher olduğunu, iyi veya kötüye yönlendirme sorumluluğunun ebeveyn ve öğretmenlerde olduğuna değinmektedir. Çünkü bu dönemde çevreden kolayca etkilenebilmektedir.” (Çamdibi, 2008:227, 236) Hakkında bilgi ve deneyim sahibi olmadığı bir dünyadan alacağı her bilgiyi daha kolay alan çocuk zihni, doğru bilgi ve deneyimlere yönlendirilerek çevreden alacağı etkiye bir yön verilebilir. “Kişiliğin belirlendiği yıllarda popüler kültür ile yoğun olarak muhatap olan çocuklar ister istemez popülerleşmektedir. Çocuklar gördüklerine ve duyduklarına inanarak büyümektedirler.” (SF. 90-91)

Çalışmaya konu olan özellikle çocuk hayranları etkileyen ancak yetişkinlerin de çokça ilgi gösterdiği, yeni bir popüler kültür dalgası olan Hallyu'yu tanımlamakta fayda vardır. Korece Hallyu denilen Kore dalgası da bir popüler kültür dalgasıdır. Kore Dalgası/Hallyu; 1990'lı yıllarda Güney Kore popüler kültür ürünlerinin, önce Asya'da başlayan ve devamında Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika, Orta Doğu, Afrika ve Avrupa'da yayılması anlamına gelen bir kavramdır. Popüler kültür ürünleri; önce Kore dizilerini, Kore popüler müziğini (K-Pop) gibi medya içeriklerini kapsar. Ancak medya ürünlerinin yaygınlaşması aynı zamanda Kore yemeklerinin, modasının, kırtasiye ürünlerinin ve Korece dilinin de dünya çapında bilinirliğine ve bu kültüre hayranlıkların oluşmasına katkı sağlamıştır. “Hallyu 1990'lı yıllarda önce Asya'da başlayan ve devamında Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika,

Orta Doğu, Afrika ve Avrupa'ya yayılan kültürel bir olgudur. Bu yayılma “Korean Wave/Kore Dalgası” olarak ifade edilir. Kore Dalgası, Hallyu'ya olan medyatik ve akademik ilgi sayesinde dünyanın her yerinde yapılan araştırmalar doğrultusunda ‘Dünya Hallyu Çalışmaları Kurumu’ (World Association of Hallyu Studies) kuruldu. Güney Kore Hükümeti Hallyu'nun promosyon çalışmalarını kendi eliyle yaparak, Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı, ‘The Korea Foundation for International Culture Exchange’ çatısı altında ve diğer merkezi kuruluşlarla birlikte akademik ve akademik olmayan çok fazla etkinliği organize eder” (Hwang ve Epstein, 2016: ix).

Kore popüler kültürü akademik alanyazına Kore Dalgası, K-Pop, K-Drama olarak geçmiştir. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünden itibaren “Kore” adıyla sözü edilen bölge, Kore yarımadasında bulunan “Güney Kore Cumhuriyeti” devletini ve bu ülkenin kültürünü ifade etmektedir.

Kore Dalgası'nın kültürel içerikleri; Kore yapımı dizileri, filmleri, popüler müziği, oyunlar, moda ve kozmetik ürünlerini kapsar. Ayrıca Hallyu, hükümet destekli pazarlama stratejileri ile birlikte tüm eğlence ve alışveriş pazarını da etkisi altına almış bir popüler kültür stratejileri olarak tanımlanır. Hallyu, devlet tarafından da desteklenmesi bakımından diğer ülkelerdeki birçok popüler kültür ürününden de ayrılmaktadır. Kore dalgasının çıkışı yine Kore hükümetinin desteğiyle olmuştur.

Kore Dalgası'nın hükümet destekli yaygınlaşmasının arkasında önemli bir gelişme vardır. Başkanlık Bilim ve Teknoloji Danışma Konseyi Başkanı Kim Young Sam'in 1994 yılında 'Jurassic Park' filminden elde edilen gelirin, 1.5 milyon Güney Kore otomobil markası Hyundai'nin satışına eşdeğer olduğundan etkilenmesi, Güney Kore'nin medya potansiyelinin farkına varmasına neden olur. Kim Dae Jung hükümeti 1999 yılında 'Kültürel Endüstrinin Teşviki Hususunda Kanun Çerçevesi' oluşturarak daha somut temeller atar ve milli hazineden kültürel endüstri sektörüne ciddi bir yatırım yapar. Ardından gelen hükümetler de bu yatırımları sürdürür. Bu ulusal politika gündemi Hallyu'nun yaygınlaşmasını güçlendirir. Hükümetin çabalarını meşrulaştıran, kültürel içerik endüstrisinin büyümesiyle ilgili söylem böylece Hallyu ile ayrılmaz bir biçimde bağlantılı hale gelir. Buna göre, çeşitli fan grupları Güney Kore dışındaki bölgelerde Kore popüler medyasına yönelik tüketim kalıpları ve farklı beğeni düzeyleri Kore Dalgası'nın doğrusal ve aşamalı yayılımını oluşturur (Hwang ve Epstein, 2016: 1, s. 37)

Hükümetin çabalarıyla oluşturulan kültürel içerik endüstrisinin büyümesiyle farklı hedef kitlelere de hitap eder hale gelir. Çevre ülkelerle olan kültürel yakınlık, diğer ülkeler için Kore kültür idollerinin ilgi çekici, kolay anlaşılır ve tüketilebilir olması, Kore dalgasının hem yakın hem de uzak kültürlerden takipçilerinin olmasını sağlamıştır. Ryoo'ya göre (2009: 140), “günümüzde Kore dizilerinin, şarkıcıların ve filmlerin Asya genelinde araştırmacılar tarafından

gözlemlenen popülerliğinin en muhtemel açıklaması Güney Kore'nin yüksek gelir seviyesi ve komşu Asya ülkeleri ile paylaşılan kültürel yakınlığıdır. Kore Dalgası, Asya dışında dünyanın diğer bölgelerinde ise küreselleşmiş bir kültürün içinde insanların farklı kültürlerden oluşan melez kültürleri dijital teknolojiler aracılığıyla ve daha kolay ve daha hızlı benimsemesiyle gerçekleşir” (akt. Marinescu, 2014: 6). Kore dalgasıyla dünyaya yayılan idollerin öncesindeki popüler kültür ürünleri ile arasındaki farklılık, dijital teknolojiler sayesinde farklı kültürleri bünyelerinde sentezleyerek yeni melez bir kültür sahibi olan popüler kültür takipçileri için bir sorun olmamıştır.

“Kore Dalgası'nı 21. Yüzyılda dünyanın her yerinde melezleşmiş ulusal, kültürel ve etnik sınırların ulus ötesi haline gelmiş etkisi olarak tanımlayan düşünürler bu varsayımlarını özellikle Hollywood tipi kültürel ürünlere Doğu Asya'nın bir cevabı olarak tanımlamaktadırlar. Shin, Güney Kore'nin küreselleşmeye karşı, melez ve homojen bir küresel kültür yaratarak yeni bir pazarlama stratejisi yarattığını belirtir” (akt. Marinescu, 2014: 6). Kendi özgün kültüründen istifade ederek, küreselleşen yeni kültürün karşısında durmaktansa bu kültüre uygun homojen bir kültür üretmeyi tercih eden Güney Kore, Kore Dalgası ile coğrafi konumunun, dil farklılığının, kültürel özgünlüğünün dezavantajını avantaja çevirmiştir. “Güney Kore popüler kültürünün yaygınlaşmasındaki faktörler ele alındığında Güney Kore'nin dil açısından bariz dezavantajı olmasına rağmen, medya ve kültürel ürünlerinin çok kültürlü ve çok yönlü içeriklere sahip olması görünürlüğünü artırmış ve avantaja dönüşmüştür. Kore kültür ürünlerinin başarısında önemli bir unsur da endüstriyel alt yapı ve iletişim sektörüne dayalı pazarlama stratejileri ve iletişim teknolojilerine bağlı yeni ürünlere yönelik artan talep, Kore kültür endüstrisinin ekonomik ilerleyişini desteklemiştir” (Marinescu, 2014: 7-8).

2.3.4. Kore Dalgasının Bir Ürünü Olarak KPOP ve BTS

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Güney Kore'nin medya sahiplik yapıları incelenerek televizyon ve popüler kültür dinamikleri temellendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmada, Kore Dalgası, Hallyu'nun Doğuşu ve K-Drama, K-Pop, K-Movies, K-Culture içerikleri üç döneme ayrılarak kategorileştirilmiştir. Güney Kore'den başlayarak Asya ülkelerine ve dünyanın diğer bölgelerine yayılan kültürün, tanımı yapılarak tarihsel süreçler incelenecektir. Güney Kore popüler kültürü ile ilgili alanyazına Kore dizileri; K-Drama, Kore popüler müziği; K-Pop, Kore filmleri; K-Movies, Kore kültürel ürünleri; K-Culture olarak geçmiştir. Bu kullanımdaki “K” harfi “Kore'yi” işaret eder.

Türkiye'de Güney Kore Hayranlığı ise öncelikle Güney Kore ile tarihi arka planda yer alan kültürler arası yakınlık sebepleri incelenecek ve Türkiyeli Güney Kore fanlarının sosyal ağlarda oluşturdıkları kendilerine özgü hayranlık kültürü araştırılacaktır.

Türk kültürünün İslam dini ve ahlaki çerçevesinde şekillenmiş tarihsel derinliği olan bir yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle Türk kültürünün aile, toplum, vatan gibi ana arterlerini oluşturan kavramlar en çok değer verilen ve kutsallığı tartışılmaz unsurlardır. Bu değerlerin toplumsal devinimlerle günümüzde değişimi gözlemlenebilse de, kendi özgün kültür ve din anlayışında Türk kültürü ile Asya halklarının kültürleri arasında çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Belki de bu sebepten dolayı; “Türkiyeli Kore Hayranları, Güney Kore kültürünü Türk kültürü ile benzer görmektedir. Hayranlar özellikle aile kavramı, büyüklere saygı, geleneklere bağlı olma, ataerkil toplum yapısı gibi konularda Güney Kore ile Türkiye’nin benzer geleneksel kodlara sahip olduklarını düşünmektedir. Güney Kore kültürü; Türkiye’de Kore dizileri ve Kore popüler müziği etkisi ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla etkili olmuştur. Kore dizisi izleme sonucu Korece öğrenme, Güney Kore’de eğitim alma, Güney Kore yemeklerini tatma, kozmetik ve kırtasiye ürünlerini satın alma gibi istekler oluşmaktadır.” (Taşdemir, 2018) Kore Dalgası, Güney Kore ülkesinde üretilen her ürünün genel bir reklamı olması bakımından her türlü Kore firmasının tekil reklam ve halkla ilişkiler girişimlerinin önüne geçmiştir. Kore Dalgası, Güney Kore’de üretilen her türlü mamulün genel bir reklamıdır.

“Çok sık gündeme gelen, dünyanın dört bir yanından gencin severek takip ettiği Kpop BTS Hip-Hop türünde eserler vermeyi tercih etmektedir.” (Yılmaz, 2019, S. 29) 1992 Bugünkü anlamıyla olmasa da ilk Kpop örnekleri Seo Taiji and The Boys, Batı müziği ve yerel Kore müziklerini harmanlayarak ortaya çıkar ve büyük etki oluşturur. Gençleri hem görünüşleri hem de yaptıkları müzikle etkiler. Zamanla etkisini kaybeder. (GZT) Birkaç grubun bireysel örnekler verdiği ilk Kpop örneklerinin kısa sürede etkisini kaybetmesinin sebebi, mesajı yayacak bir kanalın olmamasıydı. Bu nedenle bireysel girişimlerin sesini duyurabilecek bir kanalın “2003 TVXQ kurulmasıyla ikinci kuşak KPop dönem başlar. Bugün de varlığını sürdüren gruplar ve solo şarkıcılar ortaya çıkar. Birçok grubun aylarca yıllarca eğitim aldıktan sonra aynı yıl ortaya çıkması da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. 2012 yılında PSY Gangnam Style tüm dünyada büyük beğeni toplar ve bir dönüm noktası olur. 2013 BTS ilk albümünü çıkarır. Albümle birlikte sonradan ARMY-Asker ismini alacak hayran grubu oluşmaya başlar.” (Gzt) Hayran grubunun oluşmasında, kurulan televizyon kanalının ve imaj ile müzik bütünlüğüyle sağlanan yeni görsel kültürün taze, farklı ve egzotik fikirlerle dolu olması oldukça etkili olmuştur.

“3 Kasım 2015 Prestijli müzik listesi Billboard 200’e girer. Öncesinde ve sonrasında birçok ödül kazanır. 2017 BTS yeni logosu ve isimlerinin yeni açılımı Beyond The Scene – Sahnenin Ötesinde ile yeni bir albüm çıkarır. Albümdeki DNA isimli şarkıları Billboard 100 listesinde 7. Sıraya yükselir. 2018 Time dergisinde kapağında yer alır. Billboard 100 de yerini alır. Amerika

kökenli olmayan ve bu listeye giren iki gruptan birisi Beatles diğeri BTS'dir. Güney Kore başkanı tarafından ülkenin kültürüne ve diline katkılarından dolayı Kültürel Liyakat Nişanı alır. 2019 Time dergisinin belirlediği "En etkili 100 isim" arasında birinci olur." (GZT) BTS'nin bu başarısı Güney Kore hükümetinin yatırım yaparken planladığı ve istediği bir başarıdır. Bu nedenle BTS'nin sonucunu reklam ve halkla ilişkilerin yaptığı pazarlama stratejisi olarak görmek gerekir. BTS ve Kpop türleri Güney Kore'nin ve kültürünün genel bir reklam olması itibarıyla başarıya ulaşmış bir örnektir.

2020 – Times dergisi "Eğlence Sektöründe Yılın İnsanı" olarak derginin kapağında yer alan. (Korezin) Aynı yıl UNICEF, grubu kuran müzik şirketi Big Hit Entertainment iş birliğiyle şiddet ve cinsel saldırıya maruz kalan çocukları korumak adına Love Myself kampanyası düzenler ve büyük bir bağış toplanır. 2018 UNICEF gençlik temsilcisi seçilir ve tüm dünyadaki gençlere hitaben "Sınır Tanımayan Nesil" kampanyası tanıtımında konuşma onuru verilir. BTS harflerinin açılımını Bangtan Sonyeondan – Kurşun Geçirmez İzçiler olarak yapar. İsme yükledikleri anlam: "...gençleri kurşunlar gibi hedef alan basmakalıp düşünceleri, beklentileri ve eleştirileri engellemek istiyor olmalarıdır. " (There is a behind story of naming for BTS, YamanTV Ep.23 Retrieved Mar 5, 2018'den Akt. Yılmaz, 2019, s.13) İlk bakışta olumlu gibi gözükken bu ifade bir kültürün sahip olduğu tüm değerleri hedef aldığı göstermektedir. Çünkü yaş grubu özelliği olarak var olanı ötekileştirip kendi kimliğini ortaya çıkarmaya çalışan bir ergenin ilk yaşayacağı çatışma yaşadığı/ yaşayacağı alanın aile ve aileyle aktarılan kültür olması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak çatışmanın çeşitli araçlarla bilinçli bir şekilde yönetilmesi dikkat çekici bir konudur. Gençlerin hareketlerini ve seçimlerini özgürce yaşayabilecekleri bir ortam oluşturmak için, gençlere eleştirileri, beklentileri ve basmakalıp düşünceleri bir kenara bırakıp, kendi arzu ve hayallerinin peşinde koşmalarını telkin etmektedir. BTS'nin yan anlam olarak grubun ismine yüklediği anlamın, düşünsel bir akıma dönüşeceğinin, hayranları kendilerine verdikleri anlam yönünde etkileyeceğinin farkındadırlar.

ARMY'nın açılımı Adorable Representative M.C for Youth – Gençliğin Sevimli Marka Temsilcisi anlamındadır. Kısaltma aynı zamanda İngilizce asker anlamına da gelmektedir. ARMY üyeleri gruba ve grubun yaptığı her şeye büyük bir sadakatle bağlıdır. Sayısı milyonları bulan bir kitle olarak dünyanın dört bir yanında "BTS'in her platforma öncü olmasını sağlamak için her şeyi yaparlar." Yedi üyeden oluşan grubun sekizinci üyesi ARMY'lerdir. Sosyal medyayı aktif kullanır, sürekli çeviri yaparak tüm dünyada gruba dair haberlerin çok hızlı dolaşımını sağlarlar. "Güney Kore fan kulüpleri "Hayranı oldukları sanatçı ve gruplara bağlılıkları adanmışlık boyutundadır." (Yılmaz, 2019, s. 160) Belirli bir sayıya ulaştıklarında kendilerine özel bir ada ve renge sahip

olurlar. Bazen bu adanmışlık takıntı boyutunu alır. Seasang ismini alan çılgın hayranların varlığı ise BTS vb. grupların başarısının zirvesidir. Hayranlarını kendi reklamlarını yapan bir tüketici haline getirmişlerdir.

Kpop birçok elemente sahip bir kültürün parçasıdır. Dünyanın dört bir yanında, farklı dil ve kültür özelliğine sahip dinleyici kitlesi oluşturmayı başarmıştır. Müziği izlenir hale getiren klip, sahne performansı, Tv, sosyal medya şovlarıyla görselliği de etkin bir şekilde kullanır. “Bugüne kadar dünyada görülmemiş büyüklükte ve adanmışlıkta hayran kitlelerine sahiptir.” Ancak bu kültürün de kendi içinde kuralları vardır. Mesela grup üyeleri; fit ve mükemmel görünmek zorundadır. Her zaman kibar, zarif ve titiz olmaya özen göstermelidir. Alkol ve uyuşturucudan uzak durmalı ve skandallara karışmamalıdır. (s.8) Aslında bütün bunlar, Kpop endüstrisinin hitap ettiği hedef kitleye karşı imajını korumak amacıyla konulmuş kurallardır. Çocuk ve ergen yaşlardaki gençleri ekran başına ailelerin engeline takılmadan bağlamak için yapılmış bir planlamadır. Amacı çocukların kültür veya ahlakını yozlaşmaktan korumak değil, hayran kitlesini ve ticari prestijini kaybetmemektir. Amaç bu olsa da, çocuğunun ne izlediği ve ne ile ilgilendiği üzerine ilgi gösteren aileler için olumlu bir etki oluşturmaktadır. Çünkü sayılan kurallar, ailelerin de çocuklarının örnek almasını istemediği unsurlara engel olmayı hedeflemektedir.

3. BULGULAR

3.1 Anket Araştırma Konusu

Anket araştırması BTS grubunun dinleyicileri tarafından hangi cinsiyet özelliklerinde algılandığını konusunu ele alacaktır. Bu alanda literatür taraması yapılarak, kaynaklar doğrultusunda yapılan incelemede Türkiye geneli üzerinden bir bakış açısı çizilerek örnekler incelenecek, tartışılacak ve değerlendirilecektir. Ayrıca konunun her bir BTS üyesi üzerinden incelenmesi için de bir araştırma gerçekleştirilecektir.

3.1.1 Araştırma Problemleri

BTS grubu üyelerinin müzik, giyim, beden dili gibi özellikleriyle birlikte 9-14 yaş grubu çocuklar tarafından hangi cinsiyet kalıp yargılarıyla tanımlandıkları, algılandıkları açısından incelenecektir. 9-14 yaş grubu çocukların eril, dişil, androjen cinsiyet tanımlarının ne boyutta olduğudur. Araştırmanın problem cümleleri şu şekildedir:

- 9-14 yaş arasındaki çocukların BTS grubu üyelerini eril cinsiyet özelliklerinde algılanma durumu nedir?
- 9-14 yaş arasındaki çocukların BTS grubu üyelerini dişil cinsiyet özelliklerinde algılanma durumu nedir?

- 9-14 yaş arasındaki çocukların BTS grubu üyelerini androjen cinsiyet özelliklerinde algılanma durumu nedir?

3.1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

- Araştırma kullanılan anket formu ile sınırlıdır.
- Araştırma Türkiye sınırları ile sınırlıdır.
- Araştırma 9-14 arasındaki yaşlarla sınırlıdır.

3.1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H₁: BTS müzik grubu üyeleri aynı zamanda hem eril hem de dişil algılanmaktadır.

H₂: . BTS müzik grubu 9-14 yaş arasındaki çocukların cinsiyet algılarını cinsiyetsizleştirme yönünde etkilemektedir.

H₃: BTS müzik grubu aynı anda hem eril hem de dişil görünüşleri ile cinsiyetsizleştirmeyi normalleştirmektedir.

3.1.4. Araştırmanın Anakütle ve Örneklem Süreci

Araştırma evrenini Türkiye'nin 7 farklı bölgesinde bulunan il ve o il sınırları içinde bulunan ilçelerde ikamet eden 9-14 yaş aralığındaki ilkokul ve ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Anket çalışması 64 kişi üzerinden yürütülmüştür. Araştırma linki sosyal medyada paylaşılmış ve gönüllü katılımcıların anketi doldurması beklenmiştir. Bununla beraber ankete katılım gösteren kişilerin anket sorularını cevaplama noktasında istekli olmaması, bu etkinliğe katılımını sağlamak için gönüllük süreçleri karşılaşılan zorluklardır.

3.1.5. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu toplamda 67 sorudan oluşmaktadır. Anket formu araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Konuyla ilgili olarak yerli ve yabancı literatür taranmış Sandra Bem tarafından hazırlanan BEM Cinsiyet Rolü Envanteri ölçek olarak tespit edilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Anket 08.01.2022-21.01.2022 tarihleri arasında Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan il ve bu illere bağlı ilçelerde yaşayan ilkokul, ortaokul öğrencilerine uygulanmıştır.

3.2. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde anket formu kapsamında elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3 Cinsiyete İlişkin Bulgular

	Frekans	Geçerli Yüzde
Erkek	24	38,1
Kadın	39	61,9
Cevaplamayan	-	-
Toplam	63	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 62'si erkek ve yüzde 38'i kızdır. Buna göre katılımcıların çoğunluğu kızlardan oluşmaktadır.

Tablo 4. Yaşa İlişkin Bulgular

	Frekans	Geçerli Yüzde
9	6	10,7
10	11	19,6
11	7	12,5
12	19	33,9
13	7	12,5
14	6	10,7
Toplam	56	100,0
Cevaplanmayan	7	

Araştırmaya katılanların yüzde 10,7'si 9 yaşında, yüzde 19,6'sı 10 yaşında, yüzde 12,5'i 11 yaşında, yüzde 33,9'u 12 yaşında, yüzde 12,5'i 13 yaşında, yüzde 10,7'si 14 yaşında olup yüzde 11,1'i yaşını cevaplamamıştır. Buna göre katılımcıların en yüksek olduğu yaş grubu 12 yaştır.

Tablo 5. Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	Geçerli Yüzde
İlkokul	13	20,6
Ortaokul	13	20,6
İmam Hatip Ortaokul	27	42,9
Özel Okul	10	15,9
Cevaplamayan	13	-
Toplam	63	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 20,6'sı ilkokul, yüzde 20,6'sı ortaokul, yüzde 42,9'u imam hatip ortaokul, yüzde 15,9'u özel okul öğrencisidir. Yüzde 20,6sı okul belirtmemiştir. Buna göre katılımcıların çoğunun İmam Hatip Ortaokulu öğrencisi olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Sınıf Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	Geçerli Yüzde
4. sınıf	15	29,4
4. Sınıf	5	9,8
5. Sınıf	7	13,7
6. Sınıf	18	35,3
7. Sınıf	6	11,8
Cevaplamayan	12	-
Toplam	63	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 29,4’ü 4.sınıfa, yüzde 9,8’i 5.sınıfa, yüzde 13,7’si 6.sınıfa, yüzde 35,3’ü 7.sınıfa, yüzde 11,8’i 8.sınıfa gitmektedir. Sınıfa ilişkin soruyu 12 katılımcı cevaplamamıştır.

Tablo 7. BTS Üyelerinin Seçimine İlişkin Bulgular

	Frekans	Geçerli Yüzde
J-Hope	7	11,1
Jimin	19	30,2
Jungkook	10	15,9
Kim Seok-Jin	7	11,1
RM	4	6,3
Suga	10	15,9
V	6	9,5
Toplam	63	100,0

Tabloda yer alan isimler alfabetik sıra ile dizilmiştir. Araştırmaya katılanların yüzde 11,1’i J-Hope’u, yüzde 30,2’si Jimin’i, yüzde 15,9’u Jungkook’u, yüzde 11,1’i Kim Seok-Jin’i, yüzde 6,3’ü RM’i, yüzde 15,9’u Suga, yüzde 9,5’i V’yi en sevdikleri BTS üyesi olduğunu belirtmiştir. Buna göre katılımcıların en çok Jimin karakterini beğendikleri ortaya çıkmaktadır.

Demografik incelemenin ardından BEM Cinsiyet Rolü Emvanteri’nde (Sex-Role Inventory-BSRI.) yer alan sorular katılımcılar tarafından cevaplanmıştır. Emvanter; “Kadınsılık (Femininity)”, “Erkeksilik (Masculinity)” ve Androjenlik (Androgynous/ Sosyal Kabul/ Belirsiz Cinsiyet Rolü) ölçeklerini ölçen 20’şer sıfattan oluşmaktadır. Toplam 60 sıfatın kabul düzeyine göre tanımlanmıştır. Sıfatlar “1- Hiç uygun değil”, “2- Genellikle uygun değil”, “3- Bazen uygun değil”, “4-Kararsızım”, “5-Bazen uygun”, “6-Genellikle uygun”, “7-Her zaman uygun” değerleri arasında sıralanmıştır.

Emvanterde karışık sıralama ile verilen soruların “Dişil Özellikler” olarak tanımlanan özellikler ve soru numaraları aşağıdaki gibidir.

1 Ağır başlı ve ciddi	22 İncinmiş duyguları tamir etmeye istekli
3 Anlayışlı	23 Kaba dil kullanmayan
5 Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı	24 Kadınsı
6 Boyun eğen	30 Merhametli
7 Cana yakın	31 Namuslu
9 Çocukları seven	34 Sadık
11 Duygusal	36 Sevecen
14 Fedakâr	37 Sıkılgan
16 Gönül alan	39 Tatlı dilli
19 Hassas	40 Yumuşak, nazik

“Ağırbaşlı ve ciddidir” kriteriyle yapılan değerlendirmede katılımcılar %23,8 oranıyla “Kararsızım” ve “Hiç uygun değil” tercihlerinde bulunmuştur. Katılımcıların %39,7’si BTS üyelerinde bu özelliğin bulunduğunu, %36,5’u bulunmadığını belirtmiştir. Genel değerlendirmede BTS grubu üyeleri ağır başlı ve ciddi algılanma oranı daha yüksektir (Bknz. EK2 Tablo8). % 50,8’i “Anlayışlıdır” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo10). % 38,1’i “Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlıdır” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır. %20,6’sı “Genellikle katılıyorum” cevabı verdiği düşünüldüğünde katılımcıların büyük çoğunluğunun BTS grubu üyelerini başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı olarak tanımladığı görülmüştür (Bknz. EK2 Tablo12).

Katılımcıların %31,7’si “Boyun eğen bir kişidir. (Boyun eğen; isteyerek veya istemeyerek uyan, katlanan)” tanımına “Hiçbir zaman uygun değil” olarak tanımlamıştır. % 14,3’ü “Genellikle katılıyorum”, %17,5’i “Kararsızım” cevabı verdiği düşünüldüğünde BTS grubu üyelerinin boyun eğmeyen kişiler olarak nitelendirildiğini düşündürmektedir. (Bknz. EK2 Tablo13) Burada Bem Cinsiyet Envanterinin yapıldığı yıllarda kadını tanımlayan bir sıfat olarak seçilen bu tanımın günümüz kadın algısından belirgin bir şekilde farklılaştığı dikkat çekmektedir. Günümüzde yapılan kadın tanımında boyun eğmeyen ve güçlü kadın vurgusu baskın olduğu göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Katılımcıların %46’sı “Cana yakındır.” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır. (Bknz. EK2 Tablo14). %47,6’sı “Çocukları sever.” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo16). %22,2’si “Duygusaldır” tanımına “Genellikle katılıyorum” olarak cevaplamıştır. %12,7’si kararsız, %17,5 oranıyla “Her zaman katılıyorum”, “Bazen katılıyorum” cevapları göz önüne alındığında katılımcıların BTS grubu üyelerini duygusal olarak nitelendirdiklerini düşündürmektedir (Bknz. EK2 Tablo18). %44,4’ü “Fedakârdır” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo21). %52,4’ü “Gönül alan bir insandır. (Gönül alan: uygun bir davranışla karşı tarafı sevindiren, kırgınlığı ortadan kaldıran,

küsmüş birisini memnun edecek şekilde davranan.)” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo23). %23,8’i “Hassas bir insandır” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo26). %30,2’si “İncinmiş duyguları tamir etmeye isteklidir” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo29). %39,7’si “Kaba dil kullanmaz” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo30). %60,3’ü “Kadınsıdır” tanımına “Hiçbir zaman katılmıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo31). %49,2’si “Merhametlidir” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo37). %39,7’si “Namusludur” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo38). %47,6’i “Sadıktır” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo41). %52,4’ü “Sevecendir” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo43). %31,7’si “Sıkılgandır.(Utangaçtır)” tanımına “Kararsızım” olarak cevaplamıştır. Bu cevaptan katılımcıların bu kavramı tanımlayamadıklarını düşündürmüştür (Bknz. EK2 Tablo44). %46’sı “Tatlı dillidir” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo46). %58,7’si “Yumuşak huylu ve naziktir. Başkalarına karşı saygılıdır.” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 47). Envanterde karışık sıralama ile verilen soruların “Eriş Özellikler” olarak tanımlanan özellikler ve soru numaraları aşağıdaki gibidir.

2 Ailesine karşı sorumlu	21 İdealist
4 Baskın, tesirli	25 Kendi ihtiyaçlarını savunan
8 Cömert	26 Kendine güvenen
10 Duygularını açığa vurmayan	27 Kuralcı, katı
12 Erkeksi	28 Lider gibi davranan
13 Etkileyici, güçlü	29 Mantıklı
15 Girişken	32 Otoriter
17 Gözü pek	33 Risk almaktan çekinmeyen
18 Haksızlığa karşı tavır alan	35 Saldırgan
20 Hırslı	38 Sözünde duran

Katılımcıların %34,9’u seçtiği BTS grubu üyesini “Ailesine karşı sorumludur” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo9). %33,3’ü “İnsanları etki altına alabilen, baskın, etkili kişilerdir.” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo11). %46’sı “Cömerttir.” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo15). %22,2’si “Duygularını açığa vurur” tanımına “Genellikle katılıyorum” olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo17). %36,5’i “Erkeksidir” tanımına “Her zaman katılıyorum” olarak cevaplamıştır. BTS grubu üyelerini farklı düzeylerde de olsa “Erkeksi” bulanların oranı %66,6’dır. “Erkeksi” olmadığını düşünenlerin toplamı %28,5’dir. “Kararsız” olarak cevaplayanlar

%4,8 olarak gerçekleşmiştir (Bknz. EK2 Tablo19). %39,7'si "Etkileyici ve güçlüdür" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo20). %34,9'u "Girişkendir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo22). %27'si "Korkusuz, gözü pektir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo24). %39,7'si "Haksızlığa karşı tavır alır" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo25).%33'ü "Hırslıdır" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo27). %42,9'u "İdealisttir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo28). %30,2'si "Kendi ihtiyaçlarını savunur" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo32). %39,7'si "Kendine güvenir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo33). %39,7'si "Kurallara dikkatle uyar" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo34).%23,8'i "Lider gibi davranır" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo35). %33,3'ü "Mantıklıdır" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo36). %33,3'ü "Otoriterdir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo39).%17,5'i "Zararı göze almaktan çekinmez" tanımına "Her zaman katılıyorum" ve "Sık sık katılıyorum" olarak cevaplamıştır. Bu iki değer toplamı %35 olmaktadır (Bknz. EK2 Tablo40). %54'ü "Saldırgandır" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo42). %49,2'si "Sözünde durur" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo45).

Envanterde karışık sıralama ile verilen soruların "Eril Özellikler" tanımında olanlar ve soru numaraları aşağıdaki gibidir.

41 Uyabilen	51 Güvenilir
42 Kibirli	52 Ketum
43 Geleneksel	53 Candan, içi dışı bir
44 Samimi-cana yakın	54 Ciddi, ağırbaşlı
45 Mutlu	55 Düşünceli, ince ruhlu
46 Yardımsever	56 Nazik ve anlayışlı
47 Verimsiz, yetersiz, müsrif	57 Tiyatrocu
48 Kıskaç	58 Doğru sözlü
49 Sevimli	59 Sağı solu belli olmaz
50 Huysuz	60 Sistemsiz

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ölçekleri üzerinden yapılan anket ve genel değerlendirme sonuçları EK 2'de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Aşağıda en yüksek geçerlilik yüzdesine sahip cevaba yer verilmiştir. Katılımcıların%55,6'sı "Yardımseverdir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 48).%31,7'si "Karamsardır" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 49).

%34,9'u "Özenlidir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 50). %66,7'si "Yapmacıktır" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 51). %30,2'si "Mutludur" tanımına "Her zaman katılıyorum" ve "Genellikle katılıyorum" olarak cevaplamıştır. Katılımcıların %60,4'ü mutlu olduğunu düşünmektedir (Bknz. EK2 Tablo 52). %23,8'i "Ne yapacağı önceden bilinmez" tanımına "Kararsızım" olarak cevaplamıştır. Cevap dağılımına bakıldığında birbirine yakın puan değerlendirmeleri görülmüştür (Bknz. EK2 Tablo 53). %54'a "Güvenilirdir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 54). %31,7'si "Kıskançtır" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır. %27'si ise kararsız olduğunu belirtmiştir (Bknz. EK2 Tablo 55). %47,6'sı "Dürüsttür" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 56). %39,7'si "Sır tutar" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır. (Bknz. EK2 Tablo 57). %47,6'sı "İçten ve samimidir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 58). %50,8'i "Kibirlidir" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2,8 Tablo 59). %50,8'i "Sevimlidir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 60). %15,9 oranıyla "Resmi davranır" tanımına "Kararsızım", "Bazen uygun", "Genellikle uygun", "Her zaman uygun" cevaplarını vermişlerdir. Dolayısıyla olumlu cevap verenler katılımcıların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Katılımcılar farklı oranlarda da olsa BTS grubunun resmi davrandığını düşünmektedir (Bknz. EK2 Tablo 61). %39,7'si "Sıcakkanlıdır. Herkesle hemen dost olur, sevimlidir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 62). %63,5'i "Yetersizdir" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 63). %28,6'sı "Yeni koşullara uyum sağlayabilir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır. %19'u "Genellikle katılıyorum", %20,6'sı "Bazen katılıyorum" cevabını vererek olumlu yönde değerlendirmiştir (Bknz. EK2 Tablo 64). %42,9'u "Düzensizdir" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır. Diğer oranlarla düşünüldüğünde düzenli olduğu düşünüldüğü görülmektedir (Bknz. EK2 Tablo 65). %50,8'i "İnce düşünceli ve naziktir" tanımına "Her zaman katılıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 66).% 42,9'u "Sıradandır" tanımına "Hiçbir zaman katılmıyorum" olarak cevaplamıştır (Bknz. EK2 Tablo 67).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların birbirlerini tanımlamak için kullandığı sınıflandırmalardan en çok bilinen, kullanılan, farkında olmadan tekrar edilen yöntem cinsiyete dayalı olmandır. Kız-erkek, kadın-erkek, bay-bayan gibi kelimelerin günlük hayatımızda ne kadar çok kullanıldığı kolayca gözlemlenebilir. Bu kadar kolay görülebilir olması, elimize ulaşan en eski edebi eserlerde ve kutsal kitaplarda da cinsiyete

dayalı sınıflandırmalara rastlanması, bu ayırımın insanlık tarihi kadar eski olduğu kanaatini pekiştirmektedir. Kadın ve erkek ikiliği, geçmişten günümüze her toplumda belirleyici ve ayırıcı bir unsur olmuştur.

Son yıllarda büyük bir hızla çoğaldığını gözlemlenen cinsiyet temelli toplumsal hareketlerden bazıları karşı cinsin davranışlarını benimseyen bireylere dikkat çekerken bazıları da cinsiyetsiz olmayı önermektedir. Ne zaman, nasıl olduğu tamamen kişinin arzusuna göre değişen bu süreç, gün/saat/hafta/ay gibi zaman sınırı olmadan, bir cinsiyetten diğerine geçmeyi “akışkanlığı” vurgulamaktadır. Akışkan cinsiyetin normal kabul edilmesi kadın ve erkek ikiliği yerine “cinsiyetsizlik” alternatifini sunmaktadır. Tanınmış medya idollerince sıkça tekrarlanan, bizzat yaşanarak örnek olunan cinsiyetsiz yaşam alternatifi, özellikle karakter gelişim sürecindeki çocuklar ve gençlerin sıkça maruz kaldığı bir söylem olarak cinsiyetsizliği normalleştirmekte, cinsiyetsiz bir toplum önermesi sunulmaktadır.

Çocuklar ve gençlerin severek takip ettiği, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda dünya liderleri önünde Birleşmiş Milletler 2030 hedeflerini desteklemek için konuşma yapan, “Dünya çapındaki gençlerle bağlantı kuran olağanüstü seçkin genç erkekler grubu” olarak lanse edilen, Kpop’un önemli temsilcilerinden BTS grubu, cinsiyetsizleştirme ve akışkan cinsiyet yöneliminin marka yüzü, marka elçisi olarak tanımlanabilir.

BTS’in 9-14 yaş çocukların cinsiyet algıları üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada BEM Cinsiyet Rolü Envanteri kullanılmış, çocukların anlamasını kolaylaştırmak için bazı kelimelerin açıklamaları eklenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun 12 yaşında, kız ve İmam Hatip Ortaokulu öğrencisi olduğu görülmüştür. Katılımcılar en çok Jimin karakterini beğendiklerini belirtmiştir. Toplumun geleceği demek olan genç/çocukların algılarını, düşünce şemalarını, normal tanımlarını bilmek gelecekte bizi neyin beklediğine dair fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır. Çocuk ve gençlerin binlerce yıldır var oluşu tanımlayan temel unsurlardan varsayılan cinsiyet konusunda medya ve müzik aracılığıyla değiştirilen/değişen algılarını fark etmek, yönelimlerini görmek bugünün imkânlarını kullanarak yarına yatırım yapmak için doğru politikalar üretme fırsatı sunar. Bu nedenle, BTS ve benzeri gruplar nedeniyle yayılmakta olan popüler kültürün cinsiyet ve beden mesajları dikkatle incelenmeli, çocuklara/gençlere sunduğu önermeler göz ardı edilmemelidir. Yeni nesilleri popüler kültürün ve küresel mekanizmaların sığ mesajlarından koruyup kurtarmak için alternatif söylemler geliştirmek, kültürel farkındalık kazandırmak, medya okuryazarlığı alanında bilinçlendirmek koruyucu tedbirlerden bazılarıdır. Sosyal medya ve akran grubu etkisiyle hızla büyüyen hayran kitlelerini takıntı düzeyine varan bağlılık seviyesine ulaşmadan bilinçlendirmek, medya ile sunulan mesajların anlamı ve mesajı üreten küresel

elitler hakkında bilgilendirmek, genç bireylerin benlik algılarına yapılacak yatırımlardır. Cinsiyetsizleştirme mesajının aracı olan BTS gibi kitle kültürü ürünlerini birer idol değil meta olarak algılamalarını sağlamak gerekmektedir. Çünkü bedeni gösteri toplumunun metası haline getiren medya endüstrisi patronları rol model alınan idolleri piyasaya sürmekte genç/çocukların benlik algılarını, değerlerini sarsmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, M. E. (2008) Din Eğitimi Açısından Sihir Ve Büyü İçerikli Filmlerin Etkilerine İlişkin Çocukların Algıları. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi
- Aries, P. (1996) Centuries of Childhood Robert Baldick (çev.), Londra: Pimlico, Akt. Heywood, C. (2003) Baba Bana Top At. E. Hoşsucu (çev.) , İstanbul: Kitap Yayınevi (orijinal baskı tarihi 2001)
- Aydın, M. Z. (2010) Ailede Ahlak Eğitimi. 3. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları
- Aydın, M. Z. (2010) Ailede Ahlak Eğitimi. 3. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları
- Bayramoğlu, Y. Queer Teori 18.01.2021 <https://www.turkeybeyondborders.org/project/yener-bayramoglu-part-bolum-1/> (15.03.2021)
- Beauvoir, S. D. (2019) İkinci Cinsiyet 1. Cilt Olgular ve Efsaneler. G. Savran (çev) 1. Baskı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Berktaş, F. (2010) Felsefe'nin Kadına Bakışı. Durudoğan, H. Gökşen, F. Oder, B. E. Yüksek, D. (drl), Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları : 24-33
- Beyond He or SHe Mart 2017 <https://time.com/magazine/us/4703292/march-27th-2017-vol-189-no-11-u-s/> (13.09.2019)
- Bilişsel Gelişim Kuramları https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/bilisel_ve_dil_gelisimi/2/index.html (15.9.2021)
- Budak, E. Akbaş, A. (2008) Okul Öncesi Çocuğun Gelişimi ve Eğitimi. İstanbul: Katre Yayınları
- Butler, J. (2014) Cinsiyet Belası ve Kimliğin Altüst Edilmesi. B. Ertür (çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık (orijinal baskı tarihi: 1999)
- Castells, M. (2008) Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Birinci Kitap Ağ) Toplumunun Yükselişi.2. Baskı. E. Kılıç (çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal baskı yılı: 2000)
- Chevron, N.T. (2011) Medyanın Şiddete Dayalı İşleyişi ve Çocukların Maruz Kaldığı Olumsuzluklar. Şirin, M.R. (Ed.) Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları
- Coşkun, C. (2010) Michael Foucault: Özne ve İktidar. Erzurum:Atatürk Üniversitesi SBE
- Çamdibi, H. M. (2003) Din Eğitiminde İnsan ve Hayat. İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Çamdibi, H. M. (2008) Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi. 3. Baskı İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Çeviri Konuşmalar (2019, Ekim 17) *Simone de Beauvoir aşk, kıskançlık ve kadınlar üzerine konuşuyor (1959 / Türkçe altyazılı)* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=zIU7OY1p8Vk> (11.06.2019)
- Dökmen, Z. (1991) Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Geçerlilik ve Güvenlik Çalışması, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt 35, Sayı 1 (1991) <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/4660/4591>
- Dönmez, S. (2015) Seksle İlgili Çizgileri Büken Yeni Kavram Akışkan Cinsiyet <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/seksle-ilgili-cizgileri-buken-yeni-kavram-akiskan-cinsiyet-350847> (10.09.2020)

- Elden, M. (2004) Reklamların Çocuklar Üzerindeki Etkilerinin Fiziksel, Zihinsel, Psikolojik ve Toplumsal Gelişimleri. RTÜK Eğitim Dairesi, Reklamların İzleyiciler Üzerine Etkileri. Ankara: RTÜK
- Elkin, F. (1995) Çocukun Toplumsallaşması. N. Güngör (çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları (orijinal baskı tarihi 1972)
- Elkind, D. (1999) Çocuk ve Toplum. D. Öngören (çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (orijinal baskı tarihi 1993)
- Erdoğan, İ. (Ed.) Medyada Hegomonik Erkeklik ve Temsil. İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Ergun, D. (1993) 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı. 6. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Fine, C. (2010) Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması. K. Tanrıyar (çev.) , İstanbul: Sel Yayınları (orijinal baskı tarihi 2010)
- Foucault, M. (2012) Cinselliğin Tarihi. H. U. Tanrıöver (çev.) , 4. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1976, 1984)
- Gender Fluid <https://www.dictionary.com/e/gender-sexuality/gender-fluid/> (15.9.2020)
- Gender sexuality, gender fluid <https://www.dictionary.com/e/gender-sexuality/gender-fluid/> (20.02.2021)
- George Herbert Mead'ın Sosyolojisi https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/sosyoloji_tarihi_2/14/index.html (20.02.2021)
- Güler, D.A. (2013). Soyutun Somutlaştırılması: Çizgi Filmlerin Kültürel İşlevleri. M.R. Şirin (Ed.) 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı 1. İstanbul: RTÜK
- Güneş, A. (2011) Çocuk Eğitiminde Doğru Bilinen Yanlışlar. İstanbul: Nesil Yayınları
- Güngör, N. (2011) İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Güngör, N. (2011) İletişime Giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Heywood, C. (2003) Baba Bana Top At. E. Hoşsucu (çev.) , İstanbul: Kitap Yayınevi (orijinal baskı tarihi 2001)
- Holmes, M. (2009) Gender And Everyday Life. New York: Routledge Taylor& Francis Group
- Hünerli, S. (2011) Namahrem Anime: Japon animelerinde Erotizm, Cinsellik ve Mahrem. H.Köse, (Ed.). (2011) Medya Mahrem. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s: 321-336
- İnceoğlu, Y. G. Akıner, N. (2008) Medya ve Çocuk Rehberi İletişim Araştırmaları İçin Rehber Kitap. Konya: Eğitim Kitapevi
- İrvan, S. (2002) Medya Kültür Siyaset. 2. Baskı. Ankara: Alp Yayınevi
- Kalan, Ö. G. (2010) Medya Okuryazarlığı ve Okul Öncesi Çocuk: Ebeveynlerin Medya Okuryazarlığı Bilinci Üzerine Bir Araştırma. *İ. Ü. İletişim Fakültesi Dergisi* 39 s. 59-73
- Kalan, Ö. G. (2010) Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı: 'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme. *İ. Ü. İletişim Fakültesi Dergisi* 38/ s. 17-89
- Kandıyoti, D. Saktenber, A. (Ed.). (2005) Kültür Fragmanları. 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları
- Karaçay, Y. (2002) Çocukluktan Evliliğe Ruh Sağlığı. İstanbul: Zafer Yayınları
- Macat (2015, Ağustos 3) An introduction to Simone de Beauvoir's the second sex- a macat literature analysis, [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=Dgc0-Cn4AAs>
- Minibaş-Paussard, J. Erkmen, T. Karsak, B. (2011) Kadın Yöneticilere İlişkin Sosyal Temsiller: Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir İnceleme. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 15 zb 43-58 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gsuilet/article/viewFile/5000004773/5000005273> (25.02.2013)
- Murat Erşen (2018, Şubat 8) *Luce Irigaray - "Cinsiyet Farkı"* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=6-2r-4BQN9s>
- Nare, S. (1996) Kahramanlık ve Toplumsal Cinsiyet. N. Arat (Ed.) Kadın Gerçeklikleri içinde. s. 191-202
- Onur, B. (2005) Türkiye'de Çocukluğun Tarihi. Ankara: İmge Kitapevi

- Özdemir, R. (2011) Aile Okulunda Çocuk Eğitimi. 2. Baskı. İstanbul: Eşik Yayınları
- Postman, N. (1995) Çocukluğun Yok Oluşu. K. İnal (çev.), Ankara: İmge Yayınevi. (orijinal baskı tarihi: 1982)
- Postman, N. (2010) Öldüren Eğlence Televizyon. O. Akınhay (çev.), 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1985)
- Queer Teori https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/toplumsal_cinsiyet_tartismalari/10/index.html (20.02.2021)
- Queer Teorinin Kavramsal ve Düşünsel Gelişimi https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/toplumsal_cinsiyet_tartismalari/10/index.html (13.08.2021)
- Salzman, C.G. (2003). Yengeç Kitap Çocukları Yanlış Eğitimcinin Yolları. A. Çankırılı (çev.) İstanbul: Bordo Zafer Yayınları
- Samancı, Ö. (2004) Animasyonun Ölenemez Yükselişi. İstanbul: Arsanat Yayınları
- Sargut, S.(2001) Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim. Ankara: İmge Kitabevi
- Sarıgül, A.E. (2010) Basın, İktidar ve Temsil. D. İ. Takımcı (Ed.) Medya Temsilleri içinde. İstanbul: Nobel Yayın
- Scott, J. W. (2007) Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. A. T. Kılıç (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı (orijinal baskı tarihi 1998)
- Scott, J. W. (2007) Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. A. T. Kılıç (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı (orijinal baskı tarihi 1998)
- Seksle İlgili Çizgileri Büken Yeni Kavram Akışkan Cinsiyet (23.09.2019) <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/seksle-iligili-cizgileri-buken-yeni-kavram-akiskan-cinsiyet-350847> (22.02.2021)
- Soysal, D. (2019) That All Children Should Be Free: Beauvoir, Rousseau, and Childhood. İnsan&İnsan Yıl 6, 22, Güz 2019, 853-864 <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.549153>
- Steinmetz, K (2017) Beyond 'He' or 'She': The Changing Meaning of Gender and Sexuality, <https://time.com/magazine/us/4703292/march-27th-2017-vol-189-no-11-u-s/> (05.08.2020)
- Şimşek, S. (2013) Duygusal Zeka Bağlamında Medyada Yayımlanan Reklamların Çocuklar Üzerinde Oluşturabileceği Davranış Biçimleri. M.R. Şirin (Ed.) 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı 1. İstanbul: RTÜK
- Takımcı, D.İ. Sebik, Ş. (2010) Sinemada Beden, İktidar ve İdeoloji: 1990 Sonrası Türk Sinemasında Beden Temsili. D. İ. Takımcı (Ed.) Medya Temsilleri içinde. İstanbul: Nobel Yayın s. 2-31
- Takımcı, D.İ. Seylan, G.A. (2010) Popüler Türk Sinemasında Kentli Kadın Temsili: "İssız Adam" D. İ. Takımcı (Ed.) Medya Temsilleri içinde. İstanbul: Nobel Yayın s.79-89
- Timisi, N. (2004) Reklamlarda Kadının Kuruluşu. RTÜK Eğitim Daire Başkanlığı, Reklamların İzleyici Üzerindeki Etkileri. Ankara:RTÜK
- Timisi, N. (2011) Medyada Çocukları Koruyucu Önlemler , M.R. Şirin (Ed.).Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı Anne Baba, Öğretmen ve Medya Çalışanları İçin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları
- Toffler, A., Toffler H. (1996) Yeni Bir Uygarlık Yaratmak. Z. Dicleli (çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi, (orijinal baskı tarihi 1994)
- Topçu, N. (2013) Sosyoloji. 4. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları
- Toplumsal Cinsiyet Rejimi Temelinde Beden Politikaları https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/toplumsal_cinsiyet_tartismalari/9/index.html#konu-1 (20.02.2021)
- Toplumsal Cinsiyet Rejimi Temelinde Beden Politikaları https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/toplumsal_cinsiyet_tartismalari/9/index.html#konu-1 (14.08.2021)
- Tuna, K. (2002) Yeniden Sosyoloji. İstanbul: KaraKutu Yayınları

- Turkey Beyond Borders (2021, Şubat 19) *Dr. Yener Bayramoğlu Part/Bölüm 1* [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=Lh0E01_FwOA (14.08.2021)
- Ümid Gurbanov, (2019, Şubat 9). *Simone de Beauvoir: feminizm üzerine (1967)*. [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=ANCU3ogzx2Y> (13.08.2021)
- Yapısal İşlevselcilik https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/cagdas_sosyoloji_teorileri/2/index.html (13.08.2021)
- Yavuz M. H. (1996) Masal Kadınları N. Arat (Ed.) Kadın Gerçeklikleri içinde. s.103-129
- Yavuzer, H. (2000) Ana Baba Okulu, H. Yavuzer (Ed.) 2. Baskı. İstanbul: Remzi kitapevi
- Yaylagül, L. (2010) Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar. 3. Baskı. Ankara: Dipnot Yayınları
- Yazıcı, E. S. Türk Bağımsız Sinemasında Suç ve Ceza Kavramlarının Toplumsal Cinsiyet Açısından Algılanışı: 9, Ara, Nar Filmlerinin Retorik Çözümlemesi, Anadolu Üniversitesi SBE, Eskişehir: 2018 Doktora Tezi
- Yorulmaz, B. (2011) Sinema ve Din Eğitimi. İzmir: Işık Akademi Yayınları
- Yörükoğlu, A. (1990) Gençlik Çağı. 7. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım

EKLER

EK 1

DEMOGRAFİK FORM

Giriş açıklama metni: **Katılacağınız anket Arel Üniversitesi Medya ve Kültürel Çalışmalar Programı Yüksek Lisans Tezi için BTS müzik grubunun etkilerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır.**

Katılıminız için teşekkür ederiz.

Rıza/onay formu metni: **Ankete katılmayı kabul ediyorum / etmiyorum**

Demografik form:

Yaş: **9 – 10 – 11 – 12 – 13 – 14 – diğer .....**

Sınıf: **4. sınıf – 5. sınıf – 6. sınıf – 7. Sınıf – 8. Sınıf – diğer...**

Cinsiyet: **Kız – Erkek**

Yaşadığınız il ve ilçe:

Okul türü: **İlkokul / Ortaokul / İmam Hatip Ortaokulu / Özel Okul**

En sevdiğiniz BTS üyesi hangisi? **J-Hope / Jimin / Jungkook / Kim Seok-Jin / RM / Suga / V**

Bundan sonraki soruları en sevdiğiniz BTS üyesini düşünerek cevaplayın.

BEM CİNSİYET ENVANTERİ ANKET FORMU

*Hiç uygun değil *Genellikle uygun değil *Bazen uygun değil *Kararsızım

*Bazen uygun *Genellikle uygun *Her zaman uygun

Ağırbaşlı ve ciddi.
Ailesine karşı sorumludur.
Anlayışlıdır.
İnsanları etki altına alabilen, baskın, etkili kişilerdir.
Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlıdır.
Boyun eğen kişilerdir. (Boyun eğen; isteyerek veya istemeyerek uyan, katlanan)
Cana yakındır.
Cömerttir.
Çocukları sever.
Duyularını açığa vurur.
Duygusaldır.
Erkeksidir.
Etkileyici ve güçlüdür.
Fedakârdır.
Girişkendir.
Gönül alan bir insandır. (Gönül alan: uygun bir davranışla karşı tarafı sevindiren, kırınglığı ortadan kaldıran, küsmüş birisini memnun edecek şekilde davranan.)
Korkusuz, gözü pektir.
Haksızlığa karşı tavır alır.
Hassas bir insandır.
Hırslıdır.
İdealisttir. (Hedefleri olan ve hedefini gerçekleştirmeyi yaşam tarzı haline getiren kişilerdir.)
İncinmiş duyguları tamir etmeye isteklidir.
Kaba dil kullanmaz.
Kadınsıdır.
Kendi ihtiyaçlarını savunur.
Kendine güvenir.
Kurallara dikkatle uyar.
Lider gibi davranır.
Mantıklıdır.

Merhametlidir.
Namussudur.
Otoriterdir.
Zararı göze almaktan ekinmez.
Sadıktır.
Saldırgandır.
Sevecendir.
Sıkılgandır. (Utangaçtır)
Sözünde durur.
Tatlı dillidir.
Yumuşak huylu ve naziktir. Başkalarına karşı saygılıdır.
Yardımsverdir.
Karamsardır.
Özenlidir.
Yapmacıktır.
Mutludur.
Ne yapacağı önceden bilinmez.
Güvenilirdir.
Kıskançtır.
Dürsttir.
Sır tutar.
İçten ve samimidir.
Kibirlidir.
Sevimlidir.
Resmi davranır.
Sıcakkanlıdır. (Herkesle hemen dost olur, sevimlidir.)
Yetersizdir.
Yeni koşullara uyum sağlayabilir.
Düzensizdir.
İnce düşünceli ve naziktir.
Sıradandır.

EK 2 BEM CİNSİYET ROLÜ ENVANTERİ'NE GÖRE ANALİZ TABLOLARI

Tablo 8. Ağırbaşlı ve ciddidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	15	23,8	23,8	23,8
	2,00	3	4,8	4,8	28,6
	3,00	5	7,9	7,9	36,5
	4,00	15	23,8	23,8	60,3
	5,00	9	14,3	14,3	74,6
	6,00	8	12,7	12,7	87,3
	7,00	8	12,7	12,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 9. Ailesine karşı sorumludur.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	3	4,8	4,8	17,5
	3,00	4	6,3	6,3	23,8
	4,00	12	19,0	19,0	42,9
	5,00	7	11,1	11,1	54,0
	6,00	7	11,1	11,1	65,1
	7,00	22	34,9	34,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 10. Anlayışlıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	2	3,2	3,2	12,7
	3,00	4	6,3	6,3	19,0
	4,00	5	7,9	7,9	27,0
	5,00	4	6,3	6,3	33,3
	6,00	10	15,9	15,9	49,2
	7,00	32	50,8	50,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 11. İnsanları etki altına alabilen, baskın, etkili kişilerdir.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	13	20,6	20,6
	2,00	5	7,9	28,6
	3,00	3	4,8	33,3
	4,00	7	11,1	44,4
	5,00	6	9,5	54,0
	6,00	8	12,7	66,7
	7,00	21	33,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0

Tablo 12. Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlıdır.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	11	17,5	17,5
	2,00	5	7,9	25,4
	3,00	2	3,2	28,6
	4,00	3	4,8	33,3
	5,00	5	7,9	41,3
	6,00	13	20,6	61,9
	7,00	24	38,1	100,0
	Total	63	100,0	100,0

Tablo 13. Boyun eğen bir kişidir. (Boyun eğen; isteyerek veya istemeyerek uyan, katlanan)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	20	31,7	31,7
	2,00	9	14,3	46,0
	3,00	5	7,9	54,0
	4,00	11	17,5	71,4
	5,00	5	7,9	79,4
	6,00	10	15,9	95,2
	7,00	3	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0

Tablo 14. Cana yakındır.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	7	11,1	11,1
	2,00	4	6,3	17,5
	3,00	5	7,9	25,4
	4,00	3	4,8	30,2
	5,00	6	9,5	39,7
	6,00	9	14,3	54,0
	7,00	29	46,0	100,0
	Total	63	100,0	100,0

Tablo 15. Cömerttir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	9	14,3	14,3	14,3
	2,00	4	6,3	6,3	20,6
	3,00	2	3,2	3,2	23,8
	4,00	3	4,8	4,8	28,6
	5,00	5	7,9	7,9	36,5
	6,00	11	17,5	17,5	54,0
	7,00	29	46,0	46,0	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 16. Çocukları sever.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	7	11,1	11,1	11,1
	3,00	4	6,3	6,3	17,5
	4,00	8	12,7	12,7	30,2
	5,00	8	12,7	12,7	42,9
	6,00	6	9,5	9,5	52,4
	7,00	30	47,6	47,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 17. Duygularını açığa vurur.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	9	14,3	14,3	14,3
	2,00	7	11,1	11,1	25,4
	3,00	7	11,1	11,1	36,5
	4,00	6	9,5	9,5	46,0
	5,00	11	17,5	17,5	63,5
	6,00	14	22,2	22,2	85,7
	7,00	9	14,3	14,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 18. Duygusaldır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	9	14,3	14,3	22,2
	3,00	5	7,9	7,9	30,2
	4,00	8	12,7	12,7	42,9
	5,00	11	17,5	17,5	60,3
	6,00	14	22,2	22,2	82,5
	7,00	11	17,5	17,5	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 19. Erkeksidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	6	9,5	9,5	22,2
	3,00	4	6,3	6,3	28,6
	4,00	3	4,8	4,8	33,3
	5,00	6	9,5	9,5	42,9
	6,00	13	20,6	20,6	63,5
	7,00	23	36,5	36,5	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 20. Etkileyici ve güçlüdür.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	5	7,9	7,9	17,5
	3,00	5	7,9	7,9	25,4
	4,00	4	6,3	6,3	31,7
	5,00	3	4,8	4,8	36,5
	6,00	15	23,8	23,8	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 21. Fedakârdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	7	11,1	11,1	20,6
	3,00	2	3,2	3,2	23,8
	4,00	7	11,1	11,1	34,9
	5,00	5	7,9	7,9	42,9
	6,00	8	12,7	12,7	55,6
	7,00	28	44,4	44,4	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 22. Girişkendir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	8	12,7	12,7	22,2
	3,00	3	4,8	4,8	27,0
	4,00	7	11,1	11,1	38,1
	5,00	11	17,5	17,5	55,6
	6,00	6	9,5	9,5	65,1
	7,00	22	34,9	34,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 23. Gönül alan bir insandır. (Gönül alan: uygun bir davranışla karşı tarafı sevindiren, kırgınlığı ortadan kaldıran, küsmüş birisini memnun edecek şekilde davranan.)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	3	4,8	4,8	14,3
	3,00	5	7,9	7,9	22,2
	4,00	4	6,3	6,3	28,6
	5,00	8	12,7	12,7	41,3
	6,00	4	6,3	6,3	47,6
	7,00	33	52,4	52,4	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 24. Korkusuz, gözü pektir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	9	14,3	14,3	14,3
	2,00	4	6,3	6,3	20,6
	3,00	4	6,3	6,3	27,0
	4,00	8	12,7	12,7	39,7
	5,00	10	15,9	15,9	55,6
	6,00	11	17,5	17,5	73,0
	7,00	17	27,0	27,0	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 25. Haksızlığa karşı tavrı alır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	9	14,3	14,3	14,3
	2,00	5	7,9	7,9	22,2
	3,00	3	4,8	4,8	27,0
	4,00	7	11,1	11,1	38,1
	5,00	4	6,3	6,3	44,4
	6,00	10	15,9	15,9	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 26. Hassas bir insandır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	8	12,7	12,7	22,2
	3,00	2	3,2	3,2	25,4
	4,00	6	9,5	9,5	34,9
	5,00	10	15,9	15,9	50,8
	6,00	16	25,4	25,4	76,2
	7,00	15	23,8	23,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 27. Hırslıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	5	7,9	7,9	20,6
	3,00	6	9,5	9,5	30,2
	4,00	3	4,8	4,8	34,9
	5,00	7	11,1	11,1	46,0
	6,00	13	20,6	20,6	66,7
	7,00	21	33,3	33,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 28. İdealisttir. (İdealist; hedefleri olan ve hedefini gerçekleştirmeyi yaşam tarzı haline getiren kişilerdir.)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	4	6,3	6,3	15,9
	3,00	5	7,9	7,9	23,8
	4,00	7	11,1	11,1	34,9
	5,00	4	6,3	6,3	41,3
	6,00	10	15,9	15,9	57,1
	7,00	27	42,9	42,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 29. İncinmiş duyguları tamir etmeye isteklidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	6	9,5	9,5	22,2
	3,00	1	1,6	1,6	23,8
	4,00	9	14,3	14,3	38,1
	5,00	6	9,5	9,5	47,6
	6,00	14	22,2	22,2	69,8
	7,00	19	30,2	30,2	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 30. Kaba dil kullanmaz.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	13	20,6	20,6	20,6
	2,00	3	4,8	4,8	25,4
	3,00	4	6,3	6,3	31,7
	4,00	6	9,5	9,5	41,3
	5,00	4	6,3	6,3	47,6
	6,00	8	12,7	12,7	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 31. Kadınsıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	38	60,3	60,3	60,3
	2,00	7	11,1	11,1	71,4
	3,00	2	3,2	3,2	74,6
	4,00	4	6,3	6,3	81,0
	5,00	8	12,7	12,7	93,7
	7,00	4	6,3	6,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 32. Kendi ihtiyaçlarını savunur.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	9	14,3	14,3	14,3
	2,00	4	6,3	6,3	20,6
	3,00	3	4,8	4,8	25,4
	4,00	7	11,1	11,1	36,5
	5,00	9	14,3	14,3	50,8
	6,00	12	19,0	19,0	69,8
	7,00	19	30,2	30,2	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 33. Kendine güvenir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	5	7,9	7,9	15,9
	3,00	3	4,8	4,8	20,6
	4,00	3	4,8	4,8	25,4
	5,00	5	7,9	7,9	33,3
	6,00	17	27,0	27,0	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 34. Kurallara dikkatle uyar.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	2	3,2	3,2	12,7
	3,00	6	9,5	9,5	22,2
	4,00	6	9,5	9,5	31,7
	5,00	8	12,7	12,7	44,4
	6,00	10	15,9	15,9	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 35. Lider gibi davranır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	15	23,8	23,8	23,8
	2,00	6	9,5	9,5	33,3
	3,00	8	12,7	12,7	46,0
	4,00	7	11,1	11,1	57,1
	5,00	7	11,1	11,1	68,3
	6,00	10	15,9	15,9	84,1
	7,00	10	15,9	15,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 36. Mantıklıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	6	9,5	9,5	19,0
	3,00	3	4,8	4,8	23,8
	4,00	6	9,5	9,5	33,3
	5,00	8	12,7	12,7	46,0
	6,00	13	20,6	20,6	66,7
	7,00	21	33,3	33,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 37. Merhametlidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	7	11,1	11,1	11,1
	2,00	3	4,8	4,8	15,9
	3,00	2	3,2	3,2	19,0
	4,00	4	6,3	6,3	25,4
	5,00	3	4,8	4,8	30,2
	6,00	13	20,6	20,6	50,8
	7,00	31	49,2	49,2	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 38. Namusludur.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	7	11,1	11,1	11,1
	2,00	1	1,6	1,6	12,7
	3,00	6	9,5	9,5	22,2
	4,00	14	22,2	22,2	44,4
	5,00	2	3,2	3,2	47,6
	6,00	8	12,7	12,7	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 39. Otoriterdir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	12	19,0	19,0	19,0
	2,00	6	9,5	9,5	28,6
	3,00	1	1,6	1,6	30,2
	4,00	21	33,3	33,3	63,5
	5,00	6	9,5	9,5	73,0
	6,00	7	11,1	11,1	84,1
	7,00	10	15,9	15,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 40. Zararı göze almaktan çekinmez.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	9	14,3	14,3	14,3
	2,00	8	12,7	12,7	27,0
	3,00	3	4,8	4,8	31,7
	4,00	11	17,5	17,5	49,2
	5,00	10	15,9	15,9	65,1
	6,00	11	17,5	17,5	82,5
	7,00	11	17,5	17,5	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 41. Sadıktır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	3	4,8	4,8	17,5
	3,00	3	4,8	4,8	22,2
	4,00	4	6,3	6,3	28,6
	5,00	6	9,5	9,5	38,1
	6,00	9	14,3	14,3	52,4
	7,00	30	47,6	47,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 42. Saldırgandır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	34	54,0	54,0	54,0
	2,00	8	12,7	12,7	66,7
	3,00	5	7,9	7,9	74,6
	4,00	8	12,7	12,7	87,3
	5,00	3	4,8	4,8	92,1
	6,00	2	3,2	3,2	95,2
	7,00	3	4,8	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 43. Sevecendir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	2	3,2	3,2	15,9
	3,00	2	3,2	3,2	19,0
	4,00	2	3,2	3,2	22,2
	5,00	5	7,9	7,9	30,2
	6,00	11	17,5	17,5	47,6
	7,00	33	52,4	52,4	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 44. Sıkılıgandır. (Utangaçtır)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	14	22,2	22,2	22,2
	2,00	8	12,7	12,7	34,9
	3,00	4	6,3	6,3	41,3
	4,00	6	9,5	9,5	50,8
	5,00	20	31,7	31,7	82,5
	6,00	5	7,9	7,9	90,5
	7,00	6	9,5	9,5	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 45. Sözünde durur.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	3	4,8	4,8	12,7
	3,00	3	4,8	4,8	17,5
	4,00	6	9,5	9,5	27,0
	5,00	8	12,7	12,7	39,7
	6,00	7	11,1	11,1	50,8
	7,00	31	49,2	49,2	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 46. Tatlı dillidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	3	4,8	4,8	14,3
	3,00	1	1,6	1,6	15,9
	4,00	6	9,5	9,5	25,4
	5,00	6	9,5	9,5	34,9
	6,00	12	19,0	19,0	54,0
	7,00	29	46,0	46,0	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 47. Yumuşak huylu ve naziktir. Başkalarına karşı saygılıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	4	6,3	6,3	6,3
	2,00	5	7,9	7,9	14,3
	3,00	3	4,8	4,8	19,0
	4,00	2	3,2	3,2	22,2
	5,00	4	6,3	6,3	28,6
	6,00	8	12,7	12,7	41,3
	7,00	37	58,7	58,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 48. Yardımseverdir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	2	3,2	3,2	12,7
	3,00	4	6,3	6,3	19,0
	4,00	4	6,3	6,3	25,4
	5,00	4	6,3	6,3	31,7
	6,00	8	12,7	12,7	44,4
	7,00	35	55,6	55,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 49. Karamsardır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	20	31,7	31,7	31,7
	2,00	11	17,5	17,5	49,2
	3,00	6	9,5	9,5	58,7
	4,00	12	19,0	19,0	77,8
	5,00	7	11,1	11,1	88,9
	6,00	3	4,8	4,8	93,7
	7,00	4	6,3	6,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 50. Özenlidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	4	6,3	6,3	6,3
	2,00	6	9,5	9,5	15,9
	3,00	2	3,2	3,2	19,0
	4,00	9	14,3	14,3	33,3
	5,00	10	15,9	15,9	49,2
	6,00	10	15,9	15,9	65,1
	7,00	22	34,9	34,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 51. Yapmacıktır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	42	66,7	66,7	66,7
	2,00	4	6,3	6,3	73,0
	3,00	5	7,9	7,9	81,0
	4,00	5	7,9	7,9	88,9
	5,00	1	1,6	1,6	90,5
	6,00	1	1,6	1,6	92,1
	7,00	5	7,9	7,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 52. Mutludur.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	4	6,3	6,3	6,3
	2,00	5	7,9	7,9	14,3
	3,00	3	4,8	4,8	19,0
	4,00	7	11,1	11,1	30,2
	5,00	6	9,5	9,5	39,7
	6,00	19	30,2	30,2	69,8
	7,00	19	30,2	30,2	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 53. Ne yapacağı önceden bilinmez.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	13	20,6	20,6	20,6
	2,00	4	6,3	6,3	27,0
	3,00	9	14,3	14,3	41,3
	4,00	15	23,8	23,8	65,1
	5,00	4	6,3	6,3	71,4
	6,00	8	12,7	12,7	84,1
	7,00	10	15,9	15,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 54. Güvenilirdir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	6	9,5	9,5	9,5
	2,00	5	7,9	7,9	17,5
	4,00	4	6,3	6,3	23,8
	5,00	4	6,3	6,3	30,2
	6,00	10	15,9	15,9	46,0
	7,00	34	54,0	54,0	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 55. Kıskançtır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	20	31,7	31,7	31,7
	2,00	6	9,5	9,5	41,3
	3,00	5	7,9	7,9	49,2
	4,00	17	27,0	27,0	76,2
	5,00	3	4,8	4,8	81,0
	6,00	6	9,5	9,5	90,5
	7,00	6	9,5	9,5	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 56. Dürüsttür.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	2	3,2	3,2	11,1
	3,00	3	4,8	4,8	15,9
	4,00	4	6,3	6,3	22,2
	5,00	2	3,2	3,2	25,4
	6,00	17	27,0	27,0	52,4
	7,00	30	47,6	47,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 57. Sır tutar.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	1	1,6	1,6	14,3
	3,00	1	1,6	1,6	15,9
	4,00	15	23,8	23,8	39,7
	5,00	4	6,3	6,3	46,0
	6,00	9	14,3	14,3	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 58. İçten ve samimidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	7	11,1	11,1	11,1
	2,00	3	4,8	4,8	15,9
	3,00	2	3,2	3,2	19,0
	4,00	3	4,8	4,8	23,8
	5,00	4	6,3	6,3	30,2
	6,00	14	22,2	22,2	52,4
	7,00	30	47,6	47,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 59. Kibirlidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	32	50,8	50,8	50,8
	2,00	9	14,3	14,3	65,1
	3,00	5	7,9	7,9	73,0
	4,00	7	11,1	11,1	84,1
	5,00	6	9,5	9,5	93,7
	6,00	2	3,2	3,2	96,8
	7,00	2	3,2	3,2	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 60. Sevimlidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	5	7,9	7,9	15,9
	3,00	3	4,8	4,8	20,6
	4,00	2	3,2	3,2	23,8
	5,00	4	6,3	6,3	30,2
	6,00	12	19,0	19,0	49,2
	7,00	32	50,8	50,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 61. Resmi davranır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	6	9,5	9,5	22,2
	3,00	9	14,3	14,3	36,5
	4,00	10	15,9	15,9	52,4
	5,00	10	15,9	15,9	68,3
	6,00	10	15,9	15,9	84,1
	7,00	10	15,9	15,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 62. Sıcakkanlıdır. Herkesle hemen dost olur, sevimlidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	8	12,7	12,7	12,7
	2,00	3	4,8	4,8	17,5
	3,00	4	6,3	6,3	23,8
	4,00	2	3,2	3,2	27,0
	5,00	10	15,9	15,9	42,9
	6,00	11	17,5	17,5	60,3
	7,00	25	39,7	39,7	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 63. Yetersizdir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	40	63,5	63,5	63,5
	2,00	7	11,1	11,1	74,6
	3,00	3	4,8	4,8	79,4
	4,00	4	6,3	6,3	85,7
	5,00	5	7,9	7,9	93,7
	6,00	1	1,6	1,6	95,2
	7,00	3	4,8	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 64. Yeni koşullara uyum sağlayabilir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	5	7,9	7,9	15,9
	3,00	4	6,3	6,3	22,2
	4,00	6	9,5	9,5	31,7
	5,00	13	20,6	20,6	52,4
	6,00	12	19,0	19,0	71,4
	7,00	18	28,6	28,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 65. Düzensizdir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	27	42,9	42,9	42,9
	2,00	12	19,0	19,0	61,9
	3,00	8	12,7	12,7	74,6
	4,00	8	12,7	12,7	87,3
	5,00	2	3,2	3,2	90,5
	6,00	3	4,8	4,8	95,2
	7,00	3	4,8	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 66. İnce düşünceli ve naziktir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	5	7,9	7,9	7,9
	2,00	3	4,8	4,8	12,7
	3,00	5	7,9	7,9	20,6
	5,00	8	12,7	12,7	33,3
	6,00	10	15,9	15,9	49,2
	7,00	32	50,8	50,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tablo 67. Sıradandır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	27	42,9	42,9	42,9
	2,00	5	7,9	7,9	50,8
	3,00	4	6,3	6,3	57,1
	4,00	8	12,7	12,7	69,8
	5,00	6	9,5	9,5	79,4
	6,00	4	6,3	6,3	85,7
	7,00	9	14,3	14,3	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

ABDÜLHAMİD DÜŞERKEN FİLMİNDE ABDÜLHAMİD DÖNEMİ VE ORYANTALİZM YANSIMALARI¹

ORIENTALIST REFLECTIONS ON ABDÜLHAMİD AND HIS ERA IN THE MOVIE “THE FALL OF ABDULHAMİD”

TASNEEM SULTAN HAMİD ALİ²

Öz

Osmanlı devletinin tarihini ve modern Türkiye’yi etkileyen en önemli dönemlerinden birisi Abdülhamid dönemi sayılmaktadır. Bu dönem Türk sinemasında yeterince ilgi görmemiş, ele alınmamış ve konu olarak seçilmemiştir. Bu çalışma, 2003’te beyaz perdeye taşınmış olan “Abdülhamid Düşerken” filminde yansıtılan Abdülhamid Dönemi ve Oryantalizm Yansımalarına odaklanmıştır. Bu çerçevede çözümlenen filmde oryantalist motifler ve simgeler olup olmadığı belirlenip ortaya çıkartılarak nasıl bir Oryantalizm etkisi altında kaldığı açıklanmaya çalışılmaktadır.

Özelikle oryantalist açıdan ele alınan kadın konusu, daha fazla ilgi çekmektedir. Batılılaşma kavramı çerçevesinde, Türk kadınının sunumu, temsili ve dönemin yansımaları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, genellikle oryantalist bakış açısının modern çağdan uzak ve despot bir yönetim şekline sahip olduğu varsayımından hareket edilerek, filmde, Osmanlı devletinin o dönemdeki yönetim biçiminin nasıl yansıtıldığı ele alınmıştır. Bu bağlamda, incelenen film, o dönemin Osmanlı yönetiminin aynı zamanda batı ülkelerin medeniyet beşiği olduğunu ve yüksek insani haklara sahip olan bir dünya sunduğunu da vurgulamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Oryantalizm kuramı tarihsel gelişme sürecinden başlayarak detaylı bir şekilde incelenmiş ve alanyazın taraması ile birlikte sunulmuştur. İkinci bölümünde Abdülhamid ve onun dönemi

¹ Bu çalışma, eserin yayınlanan ilk halidir (This work is the first published version of thesis) Hamid Ali, Tasneem Sultan, (2019). TC İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu

Acknowledgements: I express my gratitude to my exceptional advisor, Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu, for her unwavering support and encouragement during my thesis work. Additionally, I am grateful to my friends for continuously inspiring me during this process.

² Tasneem Sultan Hamid Ali, tssnn@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-8937-5161

araştırılıp, dönemin ve yönetici olarak Abdülhamid'in önemine dikkat çekilerek bu dönemin filmde nasıl ele alındığı incelenmiştir. Abdülhamid'in yurtdışındaki ve yurtiçindeki basın yansımaları, güçlü propaganda nitelikleri ve bunların bazılarının filmdeki yansımaları dikkat çekicidir. Üçüncü ve son bölümde filmin göstergebilimsel bir bakış açısı ile incelenmesi ve bulgular ile sonuçlar yer almaktadır. Temel olarak Barthes'in göstergebilimsel çalışmaları çerçevesinde, filmin film içi ve film dışı göndermeleri, yer değiştirmeceleri, eksilteleri, bağlaçları ve dilsel tutarlıkları göz önünde bulundurulmakta, ayrıca filmdeki durumsallık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, metinlerarası geçişlilik ve eylem kodları ile ilgili bulguları sunmaktadır.

Sonuç olarak, çalışmanın özünde, Abdülhamid düşerken filminin genel anlamda Batının oryantalist söylemini içselleştirme potansiyeline sahip olmakla birlikte bunu çok yetkin ve donanımlı bir biçimde gerçekleştirmediğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Abdülhamid, Göstergebilim, Self Oryantalizm, Sinema, Barthes

Abstract

One of the most important periods in the history of the Ottoman Empire and modern Turkey is accepted to be the period of Abdülhamid. This period has not received enough attention in Turkish cinema and has not been addressed much or handled as the subject of a film. This study focuses on the reflections of Orientalism and the reign of Abdülhamid in the 2003 film of "Abdülhamid Düşerken".

Handling the film as the one yielding more orientalist codes, motifs and symbols, the film is chosen as the subject of analysis. The issue of women, especially from the orientalist point of view, attracts more attention. Within the framework of the concept of westernization, the presentation, representation and reflections of the period were taken into consideration in the film. In addition, based on the assumption of the orientalist point of view portraying the Ottoman State as a despotic and not much contemporary form of administration, the analysis also dwells on how the Ottoman state was reflected in that period. In this context, the film examined emphasizes that the Ottoman administration of that period was also the cradle of civilization of the western countries and offered a world of human rights.

In the first part of the study, the theory of orientalism is examined in detail starting from the historical development process and presented it with the literature review. In the second part, Abdülhamid and his period were questioned and attention was given to the era and the importance of Abdülhamid as a leader. National and international media reflections of Abdülhamid and strong

propaganda qualities seem to be reflected in the film as well. In the third and the last part of the study, analysis of the film through a semiotic perspective and findings as well interpretations are given. Basically, within the context of Barthes' semiotic point of view, the film presents many anaphoric, cataphoric and exophoric references, ellipsis, substitutions, conjunctions and lexical cohesions within the film. The analysis also yield information regarding the intentionality, acceptability, informativity, intertextuality, situationality, codes of action and codes of culture in the film.

In conclusion, the study argues that the film "The Fall of Abdülhamid" has the potential to internalize some Western type of orientalist discourse in general, but it is a bit far away from reflecting orientalism in its real sense.

Keywords: Orientalism, cinema, semiotics, self orientalism, Abdulhamid, Barthes

1. GİRİŞ

Abdülhamid çağı, üç kıtada 600 yıl süren Osmanlı saltanatının sona erdiği dönemlere denk gelmektedir. Onun çağı, kargaşa ve polemiklerle doluydu ve emperyalizmin yükselişine tanık oldu. Yeni güçlerin ve yeni- dünya sistemin doğuşuna tanıklık etti. Osmanlı devleti Avrupalılar tarafından "hasta adam" olarak adlandırılmış, parçalanması beklenen bu devletten herkes kendi paylarına düşecek mirası beklemeye başlamışlardı. Ancak, beklenmedik bir şekilde, 'hasta adam' ölmeden hemen önce yeni bir padişah tahta geçti. Sürdüğü politika ve ülkeyi yönetme şekli, devleti bir çeyrek asır daha fazla ayakta tutmaya yardımcı oldu. Abdülhamid'in çağı, Türk tarihinin ve Orta Doğu'nun en önemli dönemlerinden biridir ve bunun yansıması günümüze kadar devam etmiştir.

Sinema, kitlesel izleyiciler için tarihi olayları hayata geçirmek adına eşsiz bir rol üstlenmektedir. Geçmiş olaylar hakkında hikâyeler anlatmak veya günümüz meselelerini yansıtmak olsun, sinema tarihin başından bugüne kadar insanlık için tarihsel ana bilgi kaynağı olmuştur. Bir film bize geçmiş hakkında çok şey anlatabilir. Tarihle birebir örtüşmese de belli bir dönemi yansıtabilen filmlerin çekilmesi, insanlığın tarihe olan ilgisini ve genel anlamda duyarlılığı artırabilir. Diken'e göre, (2008:22) medya bir anlamda bizi kör ederek toplumun sinemalaştırdığı gerçekliği görmemizi sağlıyor ve gerçek gerçeği görmemizi engelliyor. Onun değerlendirmesine göre, sosyolojik bakış açısı toplumsal yaşamı katmanlaştırma ve şeyleştirme eğilimindedir, bu yüzden düzenliliklere, tekrarlanan pratiklere, sistemlere, yapılarla ve tiplere yani klişelere odaklanır (2008:26). Oryantalizm de bir anlamda neredeyse tümüyle klişelere ve stereotipleşmiş anlatılara dayanmaktadır. Dayan'a göre, (1974:28) '*kurmaca sinema*' kendisini öznel sinema olarak konumlandırmaktadır. Bu

durumda sinema filminin örneğin tarihsel bir perspektifte anlattıklarına inanıp inanmamak da tümüyle izleyiciye bağlıdır.

Her ne kadar kurmaca ve fantezi daima gerçekliğin içinde geçerse de (2008:27), filmlerin yani kurmaca ile gerçekliğin birbirine zıt iki alan olmadığı da belirtilmelidir. Bu yüzden, belgesellerin ötesinde, sinema filmlerinin de tarihe ışık tutmak, belli bir dönemi ya da insanı anlatmak gibi önemli işlevleri bulunmaktadır ancak bunu birebir hakikat şeklinde yapmayabilir. Morin'e göre, sinema hem temsil eder hem de gösterir. "Gerçeği, gerçek dışı olanı, bugünü, gerçek yaşamı, hafızayı ve rüyayı aynı müşterek zihinsel düzeyde" (kendince: yani anlatanın bakış açısından) yeniden birleştirir, oluşturur." (Morin, 2005:202).

Bu çalışmanın amacı, Türk sinemasında Abdülhamid dönemini incelemektir. Abdülhamid dönemi ile ilgili bilgi ve belgeler çok geniş bir örnekleme oluşturmakta olduğundan, bunlar arasından bir çalışma konusu olarak bu araştırma 'Abdülhamid Düşerken' filmi incelemektedir. Çalışmanın temel konusu olan dönem, tarih açısından Türkiye ile Avrupa ülkeleri tarafından ortak yaşanmış bir dönemdir. Dolayısıyla, bu ortak tarihi aktaran bilgi kaynakları çok çeşitli, ama bazı kaynaklar daha baskın ve etkileyici olduğundan iletilen bilgi değişebilir ve bir kaynak çerçevesinde yanlış temsillere neden olabilir. Bu nedenle, Edward Said'in kuramsal çerçevesinde ve Barthes'ın göstergebilimsel bakış açısında bu filmin oryantalizm yansımalarının çözümlemesinin yapılması en uygun yöntem olarak görünmektedir.

Bir filmdeki görüntüleri ve sembolleri çözümlemenin en etkin yollarından biri göstergebilimsel çözümlemedir. Bu çalışmanın ilk bölümü oryantalizm hakkında olacaktır. Öncelikle, oryantalizmin tarihsel arka planını nasıl başlatıp, nasıl bir akademik çalışma alana dönüştüğünü ve akademik oryantalizmin sanattaki oryantalizmden nasıl farklı olduğunu açıklamaya çalışacaktır. Bundan sonraki bölümlerde oryantalizm ilkelerini Edward Said tarafından sunulduğu şekliyle ele alınmaktadır. Ayrıca oryantalizmden kaynaklanan 'Oto-oryantalizm' kavramını da açıklayacaktır. Aynı zamanda genel olarak sinemadaki oryantalizm hakkında ve sonra da Türk filmlerinde oryantalizm hakkındaki açıklamalar sunulacaktır.

İkinci bölüm Abdülhamid ve onun dönemi hakkındadır. Öncelikle, Abdülhamid karakteri ve saltanatı hakkında bir tarihsel gelişim bilgisi verilecektir. Ayrıca, İkinci Meşrutiyet dönemi, İttihat ve Terakki ve 31 Mart olayları *Abdülhamid Düşerken* filmiyle doğrudan ilgili olduğu için tarihsel açıklamalar bu konulara da değinmektedir. Ayrıca, Abdülhamid en çok yerli ve yabancı propagandayla karşı karşıya kalan liderlerden biri olduğu için propaganda konusu da ele alınmıştır.

Bu tezin üçüncü bölümünde Abdülhamid ve döneminden bahseden yabancı ve Türk filmlerinden de söz edilmektedir. Ayrıca, filmin temelini oluşturan romanın özetine değinilerek, filmin çözümlenmesini içermektedir. Göstergibilimsel bir bakış açısı ile çözümlenen filmin ardından gerek anlatıdaki gerekse görüntülerdeki sembollerinin çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Oryantalizmin film üzerindeki etkisinin bir kanıtı olarak sunulan diğer çizimler, filmde kullanılan yabancı mizansen ve konu benzerlikleri de çözümlenmelerde değerlendirilmiştir. Son olarak araştırmadan çıkan bulgular ve sonuçlar sunulmuştur.

Bu araştırma kapsamında yanıtları aranacak sorular şunlar olacaktır

1. ‘*Abdülhamid Düşerken*’ filmindeki Abdülhamid karakteri sinemada ne şekilde temsil edilmiştir.
2. ‘*Abdülhamid Düşerken*’ filmindeki Abdülhamid dönemi sinemada ne şekilde temsil edilmiştir.
3. *Abdülhamid Düşerken* filminde ne çeşit oryantalist motifler ve simgeler bulunmaktadır?

1.1. Oryantalizmin ve Oryantalizming Tarihsel Arka Planı

‘Oryantalist’ sözcüğü İngilizcede ilk kez 1779 yılında, Fransızcada ise 1799 yılında kullanılmıştır (Yıldırım, 2003:18). Oxford English Dictionary oryantizm sözcüğünü ‘geleneğin ortaya çıktığı on sekizinci yüzyıldan bu yana Asya veya Doğu kültürleri, tarihleri, dilleri ve toplumları konularında uzman olan araştırmacıların, yani oryantalistlerin inceleme alanı ve çalışmaları’ olarak tanımlamakta ve sözcüğün anlamının İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen dekolonizasyon sürecine kadar pek fazla değişime uğramadığını belirtmektedir (1939–45) (Macfie, 2002:3).

‘Oryantalist’ sözcüğü Fransız Akademi Sözlüğü’ne 1838 yılında girmiş ve İslam alanında uzmanlaşmış kişileri (*islamisant*) belirtmek üzere kullanılmıştır (Yıldırım, 2003: 19). Ancak oryantal çalışmalar çok daha eskilere tarihlenmektedir. Oryantal çalışmaların tam olarak ne zaman başladığını belirlemek zor olsa da bazı araştırmacılar Doğu kavramının ortaya çıkışının “batı” medeniyetlerinin beşiği olan Yunan uygarlığı dönemine rastladığını öne sürmektedir. Bazı araştırmacılar söz konusu kavramın on birinci yüzyılın başlarında ortaya çıktığını savunurken bazıları da Kur’an-ı Kerim’in Latinceye ilk çevirisinin tamamlandığı 1143 tarihini referans almaktadır (Yıldırım, 2003:20). Oryantalizmin kurucularının Guillaume Postel (c. 1510–81), Jacob Golius (1596–1667) ve Edward Pococke (1604–91) olduğunu iddia eden araştırmacılar da mevcuttur. Kimi görüşlere göre oryantalist çalışmaların başlangıcı 1798’de Napolyon’un Mısır’ı işgalidir (Irwin, 2006: 23).

Oryantalizm doğu dillerinin incelenmeye başlanması ile akademik alanın odağına yerleşmiştir. Oryantalizmin kurumsallaşmasının Doğulu (*Oriental*) Jones olarak da bilinen Sir William Jones'un 1784 yılında Bengal Asya Topluluğu'nu kurmasıyla başladığını söylemek mümkündür (Irwin, 2006:122). Ancak batıda araştırılmaya başlanan ilk Asya veya doğu dili, Orta Çağ'da Hristiyan din âlimlerinin Süryanice ve Keldanice dilleriyle birlikte kullandığı İbranicedir. On üçüncü yüzyılın ortalarında, Haçlı Seferleri sırasında Batılılar ikinci bir Asya dilinde uzmanlaşmak durumunda kalmış ve Arapçayı odaklarına almışlardır. Ancak dini nedenlerle başlayan Arapça çalışmaları akademik nedenlerle devam etmiş, on beşinci yüzyılda büyük Avrupa üniversitelerinde klasik Yunan ve Romalı yazarların eserlerini Arapça çevirileri üzerinden çalışmayı kolaylaştırmak amacıyla çeşitli çalışmalara başlandı (Hübinette, 2003).

Yukarıda da belirtildiği gibi, Doğulu Jones 1784 yılında Bengal Asya Topuluğu'nu kurdu (bkz. Irwin, 2006:122). On dokuzuncu yüzyılın başlarında Napolyon'un Said'in Oryantalizm hakkındaki görüşünü sadece Emperyalizmle bağlantılı olarak meşrulaştırmak için kullandığı Mısır'ı işgalinden kısa süre sonra Hindistan İngiliz hakimiyeti altına girmiştir. Ancak Said'in eleştirilerinin yanı sıra çoğu araştırmacı da Doğulu dillerine gösterilen ilginin aslında öncelikli nedeninin dini olduğunu ısrarla öne sürmektedir. Irwin ise bu sürece ilişkin olarak, "Oryantalizm akademik çalışmaların üzerine ve filolojik ayrıntılara gösterilen özenle yakın ilişkili olarak kurulmuştur," demiştir (Irwin, 2006: 8).

Osmanlı imparatorluğu gücünün doruğunda olduğu on altıncı yüzyılda Batı dünyası ise farklı Hristiyan mezhepleri arasında büyük ve kanlı çatışmalara neden olacak bir dini reform sürecine girmek üzereydi (Lockman, 2009: 40). Osmanlı imparatorluğu Avrupa için uzun bir süre boyunca bir korku unsuru olarak kalmıştı; zira Batı folklorunda Türkler (Müslüman ile eş anlamlı olarak kullanılır hale gelmişti) haşin, şiddet yanlısı ve yobaz bir ırk olarak tanımlanıyordu. Bu imaj uzun süre boyunca Türklerin Osmanlı haremindeki cinsel serüvenlerinin konu edildiği korkunç ve ilginç pek çok hikâyeye birlikte varlığını sürdürmüş ve bu durum Osmanlıların Batı'nın gözündeki esrarengiz, cinselliğe düşkün ve şehvetli imajını daha da pekiştirmişti (Serdar, 2009:87).

Mackfie 'oryantalizm' sözcüğünün İngiltere'deki kullanımının değişimine ilişkin tarihsel bir analiz gerçekleştirmiştir. 1755 yılında Dr. Samuel Johnson *Dictionary of the English Language* (İngiliz Dili Sözlüğü) çalışmasında oryantalizmi (*oriental* kökünden türemiş bir sözcük olarak) 'doğu dillerine ilişkin bir deyim: doğulu konuşma üslubu' olarak tanımlamıştır. 1769 yılında ise Holdsworth *On Virgil*'de oryantalizmin Homer eserlerinde sıklıkla rastlanan örneklerine dikkati çekmiştir. 1775 yılında Warton *A History of English Poetry* (İngiliz Şiirinin Tarihi) adlı eserinde İngiliz şiirinde ejderhalara yapılan atıfların

oryantalizmin kesin bir işareti olduğunu öne sürmüştür. 1779'da ise Johnson D Pocock'u 'yüce bir oryantalist' olarak nitelemiştir. Johnson kaleme aldığı sözlükte Doğu (*Orient*) sözcüğünü şu şekilde tanımlamıştır: sıfat (oriens, Latince). 1. Güneşin doğuşu. 2. Doğulu, doğuya ait. 3. Parlak, ıslık ıslık, şatafatlı, göz alıcı. Araştırmacı, Doğulu (*Oriental*) sözcüğünün tanımını ise şu şekilde yapmıştı: sıfat (oriental, Fransızca). Doğulu, doğuda bulunan: doğudan gelen, dünyanın doğu kesiminde yaşayanlar. İngiliz edebiyatında doğu (*orient*) ve doğulu (*oriental*) sözcükleri doğunun incisi, doğunun ateşini, 'gerçek doğuluları', doğulu kralları, doğu ilmini, 'İslamın parlak/doğulu (*orient*) ayını', doğu işi kilimleri, doğu işi dokumayı, doğulu Yahudileri, doğu haşhaşını, doğu cüzzamını ve doğu porselenini tanımlamak için kullanılıyordu (Macfie, 2002).

Doğunun gitgide daha çok keşfedilmesi 'Doğu' kavramının kullanım alanlarını artırmış ve yaygınlaştırmıştır. Doğuyu konu alan çoğu on sekizinci yüzyıl edebiyatı eseri bugün Ortadoğu olarak bildiğimiz bölgeye gönderme yaparken, eserlerdeki 'Doğu' ifadesinin kapsamı on dokuzuncu yüzyıl metinlerinde Kuzey Afrika, yirminci yüzyılda ise Orta ve Güneydoğu Asya'yı da içine alacak şekilde genişlemiştir (Lowe, 1991:7). Bu noktada İngiltere'nin Hindistan'da ve Arap dünyasının büyük bölümünde hüküm sürmesine karşın uzun bir süre boyunca Doğu araştırmaları ile pek ilgilenmediğini, bu konuda bayrağı Almanya'nın taşıdığını da belirtmek gerekir. İngiltere'nin Arap, Asya ve Afrika dillerine ve kültürlerine gösterdiği ilgi İkinci Dünya Savaşı sırasında doğmuştur (Irwin, 2006:237). 1930'lu yıllardan itibaren Oryantalizm Amerikan üniversitelerinde de kendine yer bulmuş, söz konusu üniversitelerde Avrupalı ve Arap Oryantalistleri istihdam edilerek ilgili bölümler açılmıştır (bkz. Irwin 247). 'Oryantalizm' kavramının kullanım alanının Doğu dillerinde veya edebiyatlarında uzman bir araştırmacı veya doğu stilinde çalışmalar yapan bir sanatçı tanımlarından ideolojik ve politik bir terime kayması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dekolonizasyon dönemine denk gelmektedir. Bu değişimin ardındaki itici güç tıpkı Edward Said gibi Doğu ülkelerinden birinde doğmuş veya yaşamış olan (Amerikalı) araştırmacılar olmuştur (Macfie, 2002).

1.2. Akademik Oryantalizm Ve Sanatta Oryantalizm Arasındaki Fark

Sanatta oryantalizm ile akademik oryantalizm arasında bir fark bulunmaktadır. MacKenzie'nin de kitabında söz ettiği gibi, çoğu araştırmacı için oryantalizm bir sanatsal-tarihsel terimdir. Bunun nedeni ise bu kavramın kapsamının belirli bir grup on dokuzuncu yüzyıl sanatçısının resimleri ile sınırlandırılmış olmasıdır. Söz konusu kullanımın babası Doğuya yolculuk etmiş ve Doğu üzerine eserler vermiş olan Theophil Gautier'dir (MacKenzie, 1995: 43). Batılı ressamın eserlerine yansıttığı 'Doğu' Yakın Doğu (Türkiye, Mısır, Suriye, Lübnan ve Filistin) ve Kuzey Afrika'nın kıyı kesimlerini kapsamaktaydı. Bunun nedeni ise Avrupalı sanatçıların söz konusu alanlara Arabistan, İran veya Hindistan'a göre

çok daha kolay şekilde ulaşabilmesidir. Söz konusu Uzakdoğu ülkeleri ise on dokuzuncu yüzyıla kadar yabancılar için bir gizem olarak kalmıştır. Ressamlar Osmanlı ve Venedik hâkimiyetinde kalmış olan Yunanistan, Balkanlar, İstanbul ve İspanya ile de yakından ilgileniyorlardı (Germaner & İnankur, 1989). Oryantalizmin bu biçiminin kökleri Rönesans sanatına dayansa da on dokuzuncu yüzyılın başlarında Romantizm akımının yeniden canlanmasıyla hem sanat koleksiyonerleri hem de sanat eleştirmenleri sayesinde popülerlik kazanmıştır. Bazı ressam (çoğunlukla Fransız) cami, pazaryeri ve diğer ortak alanları fon olarak kullandıkları tür resimleri çizmişler ve eserlerinde gündelik hayatı işlemişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın ilk Oryantalist çizimleri Doğuyu Fransız hâkimiyeti altında aydınlanan ve eğitilen köksüz, kanunsuz veya barbar bir yöre olarak tanımlayan Fransız emperyalizmine destek propagandası olarak tasarlanmıştır (Meagher, t.y.).

Oryantalistler tarafından ele alınan bazı tipik konular arasında köleler ve köle pazarları, Bedevi savaşçıları, camiler ve haremlerdeki çıplak egzotik kadınlar da vardı. Bu türün en ünlü temsilcileri Oryantal öznelerde şiddet ve zalimlik temalarını ele alan Eugène Delacroix, Fransız emperyalizmini destekleyen resimleriyle ünlü bir tarih ressamı olan Antoine Jean Gros ve açık giyimli cariye tasvirleriyle ünlü Oryantal tür ressamı Jean-Léon Gérôme ve Jean-Auguste-Dominique Ingres'tir. Oryantalist ressamlar yirminci yüzyılda arka plana itilseler de Oryantalizm aralarında Renoir, Matisse, Paul Klee, Kandinsky ve Oryantalist temaları benimseyen diğer ressamların da olduğu Avrupalı ressamın eserlerinde varlığını sürdürmüştür (Anika, 2016).

1.3. Said'in Oryantalizmi

Said *Orientalism* (Oryantalizm) adlı ufuk açan kitabıyla oryantalizm konseptini baştan aşağı değiştiren bir araştırmacıdır. Günümüzde oryantalizm kavramını Edward Said'in getirdiği eleştiriden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Said kitabında oryantalizm kavramını Antonio Gramsci ve Foucault gibi sosyal bilimcilerden ödünç aldığı fikirlerle açıklamaktadır. Ancak oryantalizme ilişkin temel fikirleri açıklamadan önce Said'in oryantalizm tanımlarından söz etmek yararlı olacaktır.

Said oryantalizmin ne olduğuna ilişkin temel sorusunu birbirini kapsayan birkaç cevapla karşılamaktadır. Araştırmacıya göre oryantalizm her şeyden önce 'Doğunun Batı ve Avrupa deneyimindeki özel yerine dayalı bir kavram olduğunu kabullenmenin bir yoludur'. Ancak Said için oryantalizm kavramının daha resmi üç boyutu bulunmaktadır:

(1) Oryantalizm bir akademik alandır. 'Doğu hakkında bilgi veren, yazan veya araştırma yapan herkes oryantalisttir ve 'ister antropolog, ister sosyolog, ister tarihçi veya filolog olsunlar, söz konusu kişilerin yaptığı Oryantalizm olsun olmasın bu kişiler birer oryantalist olarak anılırlar'; (2) daha geniş ancak

daha derin bir seviyede, ‘Oryantalizm “Doğu” ve (çoğu aman) “Batı” arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimidir”; (3) yukarıdaki iki tanımla bağlantılı olarak oryantalizm bir tahakküm kuruluşudur:

“On sekizinci yüzyılın sonlarını oldukça kaba bir başlangıç noktası olarak alırsak, Oryantalizm Doğu ile mücadele üzere kurulmuş tüzel bir kuruluş olarak tartışılabilir ve analiz edilebilir; bu kurum Doğu ile hakkında açıklamalar yaparak, imajını yöneterek, onu tanımlayarak, öğreterek, yerleşik düzene geçirerek, ona hükmederek mücadele etmektedir. Kısacası Oryantalizm hükmetmenin, yeniden yapılandırmanın ve Doğu üzerinde hâkimiyet kurmanın Batılı biçimidir.” (Said, 1979: 2-3).

Said özellikle de son yorumunda sözünü ettiği gibi Foucault söylem kavramına başvurmuştur.

1.3.1. Bir Söylem Olarak Oryantalizm

Foucault’nun söylem kuramı söylemi dilbilimsel bağlamla sınırlayan geleneksel kavramın ötesine taşımıştır. Söylemin ne dilin eşdeğeri ne de dilin gerçekleştirdiği bir şeyin tasarımı olduğunu ifade eden Foucault bu görüşünü “Söylem bir dil ve üzerine konuşulacak bir konu değildir,” ifadesiyle belirtmiştir (1972: 169). Söylem daha ziyade bir şey üzerine düşünme ve konuşma biçimidir. Geleneksel olarak ‘söylem’ terimi dilbilimsel bağlamda kullanılmakta ve kabaca bir bütün olarak yazının veya konuşmanın içindeki geçişler olarak ifade edilmektedir. Ancak Michel Foucault söylem kavramına farklı bir anlam yüklemiştir. Ona göre söylem belirli bir konuya ilişkin belirli bir görme ve düşünme biçimi yaratmaya olanak sağlayan bir dizi sözceden ibarettir. Söylem farklı kurumsal ortamlarda (aile, hapisane, hastane ve akıl hastaneleri gibi) pek çok birey tarafından oluşturulabilir. Söylemin bütünlüğü veya “tutarlılığı” ise söylemin tek bir konuşucudan veya “öznenen” çıkıp çıkmadığından bağımsızdır. Ancak her söylem sadece orada anlamlı olabileceği durumlar inşa eder. Bir söylem yaratan bir kişi kendisini söylemin öznesi olarak konumlandırılmalıdır. Örneğin, Batı dünyasının doğası gereği üstün olduğu inancını taşımasak bile “Batı ve diğerleri” söylemini kullandığımızda kendimizi kaçınılmaz olarak Batı’nın üstün bir medeniyet olduğunu farz eden bir konumdan seslenirken buluruz. Foucault’nun da belirttiği gibi, “Bir ... sözcce yazar ve yazarın söyledikleri arasındaki ilişkilere bağlı olarak değil; yazarın (söyleminin) öznesi olması durumunda herhangi bir birey tarafından nerede konumlandırılabilmesine ve konumlandırılması gerektiğine göre tanımlanır” (Foucault,1972: 95-96).

1.3.2. İktidar ve Bilgi

“Onlar kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeleri gerekir.” Said Foucault’nun temelini bilgi ve güç arasında kurduğu ilişkiden alması

nedeniyle Oryantalizm'in başında Marx'tan bu alıntıyı yapmıştır (Said, 1979). Geleneksel olarak bilgi gerçekliğin nesnel bir yansıması ve nötr bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bilgiyi Foucault delilik, suç ve cinsellik anormalliklerinde araştıran Foucault, bilginin tanımını da geleneksel sınırların dışına taşımıştır. Foucault'ya göre bilgi iktidarın etkisiyle artık nesnel gerçekliğin doğru bir yansıması olmaktan çıkarak nötr olmayan ve güçlü bir olguya dönüşür. İktidar her tür entelektüel alan da dâhil olmak üzere her yerdedir. Foucault'ya göre gücün amaçları ve bilginin amaçları birbirinden ayıramaz; bilgi sayesinde kontrol ederiz ve güçle bilgi birbirine bir şekilde bağlıdır; bilgide güç vardır ve bu güç bilginin özüdür. Foucault bilginin ve gücün yüzeyinde bilginin özünde ise gücün yer aldığı ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu öne sürmüştür. Ona göre güç kendi özel anlamına sahip, üstyapı ürünü olmayan ve temel bir ögedir. Bilgi masum değildir; güç operasyonlarıyla yakından bağlantılıdır (Foucault, 1972). Edward Said "Doğu" hakkındaki "bilginin" Avrupa'da nasıl üretildiğini ve yayıldığını incelediği Oryantalizm adlı eserini Foucault'nun bu içgörüsüne dayandırmıştır. Ona göre Doğu'ya ilişkin bilginin Foucault'nun üzerine çalıştığı bilgiden bir farkı yoktur; gücün etkisindedir ve gerçek Doğu'yu yansıtmamaktadır. Oryantalizm'de yansıtılan bilgi diğer entelektüel alanlarda olduğundan daha belirgindir. "Doğu sınıf, mahkeme, hapishane, resimli bir kılavuz ile sınırlandırılmış olarak görülüyor. Dolayısıyla Oryantalizm'in Doğu'nun bu alanlardaki; sınıftaki, mahkemedeki, hapishanedeki bilgisi veya inceleme, çalışma, yargılama, disiplin veya hükmetmeye ilişkin kılavuzu olduğu söylenebilir." (Said, 1979: 41). Oryantalistler Doğu hakkındaki çalışmalarının gerçek Doğu'yu yansıttığına inansalar da söz konusu çalışmalar güç faktörü nedeniyle gerçek Doğu'yu yansıtmaktan uzaktır. Söylem kuramı ile bağlantısı ise Foucault'nun güç kuramıdır. Foucault'nun bilgi kuramına yaptığı belki de en büyük katkının güç faktörüne yaptığı vurgu olduğunu söylemek mümkündür. İktidar sahibi olanlar bilineni ve bilinme şeklini kontrol etmektedir ve bu bilgiye sahip olanlar olmayanlar üzerinde güce sahiptir. Dolayısıyla "Doğu'yu" bilmenin bu biçimi Doğu üzerinde güç sahibi olma anlamı da taşımaktadır. Said'in çalışması diğerinin temsilini oluşturma sürecinde yazmanın ve yazınsal metinlerin önemine daha fazla önem atfetmektedir. Said kolonyal söylemi inceleme sürecinde yazını merkeze koyma ısrarını on dokuzuncu yüzyıl romanının İmparatorluğun kurulmasının bir parçası olduğunu ve emperyalizmi dönemin baskın ideolojisi kılmak üzere imparatorluk kontrolünün kuvvetlerine refleks olarak hareket ettiğini öne sürdüğü sonraki çalışmasında daha da detaylandırmıştır (Ashcroft, 1998:72).

1.3.3. Foucault'nun Söylemi ve Said'in Oryantalizmi

Said oryantalizmin iç mantığının iktidar ve bilgi dinamikleri ile ilişkisinin Foucault'nun söylem konseptine uyduğunu ifade etmektedir. Batı'nın

söylem sistemi Doğu'yu kendi baskın konumundan Doğululaştırmıştır. Said oryantalizmin Batı'nın Doğu'ya hükmetme, Doğu'yu yeniden yapılandırma ve Doğu'da otorite kazanma biçimini yansıttığını öne sürmektedir (Said, 1979). Said'in yaptığı oryantalizm tanımı Batı'nın Doğu farkındalığının ve Doğu konusunda geliştirdiği akademik ve entelektüel geleneklerin özüdür. Metin türleri, sanat, müzik, yazın, film ve kıyafet kültürünü de kapsayan geniş bir alanda gerçekleştirilen sonraki çalışmalar Said'in oryantalizm konseptini destekler niteliktedir (MacKenzie, 1995).

Foucault'nun bilgi analizi perspektifi dâhilinde oryantalizm, karakterlerin altında sınıflandırılabilirdiği- enerjik Batılıya karşı şehvete düşkün Doğulu, rasyonel Batılıya karşı öngörülemez Doğulu, nazik beyaz adama karşı zalim sarı adam gibi- tipolojiler yaratan bir söylem olarak değerlendirilmiştir. Bir söylem olarak oryantalizm yerküreyi keskin bir çizgiyle Batı ve Doğu olarak ayırmaktadır; Doğu genellikle tuhaf, egzotik ve gizemli olmanın yanı sıra şehvet düşkünü, mantıktan uzak ve potansiyel olarak tehlikeli görülmektedir. Doğunun tuhaflığı yalnızca doğu kültüründe yer alan yetenekli ve özellikle de dilbilim, dil ve yazınla ilgilenen uzmanlarca anlaşılabilir. Oryantalizmin görevi ise doğu toplumlarının ve doğu kültürlerinin olağanüstü karmaşıklığını daha anlaşılabilir ve yönetilebilir bir boyuta indirgemektir. Uzman Doğu'nun gizemlerini Doğu söylemi üzerinden ve temel çerçeve ve tipolojiler açısından temsil etmekteydi (Turner, 1994). Said'e göre oryantalizmin amacı Doğu'yu Doğululaştırmaktı ve temel kolonyal eşitsizlikler bağlamında öyle de yaptı (Said, 1979: 5).

Dil doğası gereği temel aynılık ve farklılık ikiliğine dayanmaktadır; oryantalist söylemin temel özelliği 'Batı'nın benzersizliğinin' nedenini açıklamak için farklılığı vurgulamaktır. Batı esaslı, gelişmiş, insani, üstün, orijinal, aktif, yaratıcı ve erkeksi bir "birey" olarak görülürken Doğu ('öteki') (Batı'nın veya 'birey'in bir tür yeraltı temsilcisi) mantıktan uzak, sapkın, geri kalmış, ilkel, despot, alt sınıf, sahte, pasif, kadınsı ve cinsel açıdan ahlaksız olarak değerlendirilmektedir. Said'e göre, oryantalistler tarafından icat edilmiş diğer 'oryantalist' fanteziler bir 'Arap zihniyeti', 'oryantal ruh' ve 'İslami Toplum' konseptini kapsamaktadır. Tüm bunlar Doğu'ya hükmetmek, Doğu'yu yeniden yapılandırmak ve Doğu üzerinde otorite sahibi olmak, yani Avrupa emperyalizmini ve koloniciliğini teşvik etmek üzere bilinçli veya bilinçsiz olarak tasarlanmış bir 'tam hegemonik sistemin' inşasına katkı sağlamaktadır. Said'in ifadesine göre:

"Doğu'nun yaratıldığına veya benim tabirimle "Doğulaştırıldığına" ve böyle şeylerin sadece hayal gücünün bir gereği olarak gerçekleştiğine inanmak samimiyetten uzaklaşmaktır. Batı ve Doğu arasındaki ilişki bir güç, hükümdarlık ve karmaşık bir hegemonyanın değişken seviyelerine ilişkin bir ilişkidir. ... Doğu

sadece “Oryantal” olduğunun keşfedilmesi nedeniyle değil, “kamuya açık” görüldüğünden de Doğululaştırıldı (Said, 1979: 5).

1.3.4. Kültür Hegemonyası

Hegemonik fikirler bir toplumda yaygın şekilde kabul görmüş ve otoriter bir statüye erişmiş fikirlerdir. Said Gramsci'nin politik toplumu sivil toplumdan ayırmasından başlayarak oryantalizmin sivil toplum alanında - üniversitelerde, okumuş toplumların akademik dergilerinde, dış politikanın beyin takımı, yazarlar, şairler, antropologlar ve dilbilimciler tarafından - oluşturulmuş olsa da politik toplumun unsurlarıyla bağlantılıdır (McCarthy, 2010). Oryantalist Doğu anlayışı hegemonyası da söz konusu kentsel kurumların doğrudan hükümetin ve devletin politik güçleriyle kurduğu ilişkiden doğmuştur. Bu nedenle oryantalizm,

“Her şeyden önce politik güçle hiçbir şekilde doğal bir bağlantısı olmayan, ancak gücün farklı türleriyle dengesiz bir alışveriş içinde olacak şekilde üretilmiş olan ve varlığını sürdüren ve bir dereceye kadar politik güç (kolonyal veya emperyal bir oluşum), entelektüel güç (karşılaştırmalı dilbilim veya anatomi gibi egemen bilimler veya modern politika bilimleri), kültürel güç (damak tadı, metin ve değer muhafazakârlığı ve kanonları), ahlaki güç ('bizim' yaptığımız ve 'onların' 'bizim' gibi yapamaması veya anlayamaması gibi fikirler) ile dönüşümlü olarak şekillenmiş bir söylemdir.” (Said,1979)

Gramsci gücü/otoriteyi elinde bulunduran elit kesimin refahlarını, güçlerini ve statülerini güçlendirmek ve sürdürmek amacıyla kendi felsefelerini, kültürlerini ve etik değerlerini kitle iletişimi yoluyla yaydığını öne sürmektedir. Hegemonya bağlamında ise, elit kesimin kamusal bilginin, inançların, tavırların, normların, değerlerin, ahlakın ve ideolojilerin üreticileri olduğundan, sembolik otoritelerinin aynı zamanda ideolojik otorite olduğu da öne sürülebilir. Van Dijk, farklı toplumsal grupların haberlerde ne şekilde betimlendiğine ilişkin analizinde gücü/otoriteyi elinde bulunduran elit kesimin toplumun genelini oluşturan sıradan insanlardan tamamen farklı şekilde betimlendiği sonucuna varmıştır. Van Dijk, çalışmalarının sonucunda toplumun sıradan insanların kitlesel medyada çok az yer bulduğunu ve Batı'nın alan, konut, istihdam ve eğitim gibi kıymetli kaynaklarını tehdit eden sorunlu, verimsiz, ilkel ve yoksul insanlar olarak yansıtıldığını gözlemlemiştir (Dijk, 2008:43-44).

1.3.5. Doğululara Atfedilen Stereotipler ve Klişeler

Hall'e göre, stereotip, karmaşık farklılıkların “kartondan kesilmiş basit bir figüre” indirgenmesinden kaynaklanan tek taraflı bir tanımdır. Farklı özellikler bir arada var olur veya tek bir özellikte toplanmaktadır. Böylece bu abartılı sadeleştirme de bir özneye veya mekâna atfedilmektedir. Özellikleri öznenin tanınmasını sağlayan işaretler ve “kanıtlar” haline gelmektedir. Bunlar öznenin

varlığını, özünü tanımlamaktadırlar (Hall, 1992). Said çalışmasında oryantalist söylemde Doğu'yu betimleyen farklı imaj ve stereotipleri şu şekilde açıklamıştır:

“Doğulular veya Araplar ahmaklık, “iğrenç bir dalkavukluk eğilimi” nedeniyle “enerji ve inisiyatiften yoksunluk”, entrikaya yatkınlık, kurnazlık ve hayvanlara karşı hoyratlıkla itham edilmektedir; Doğulular ne yolu ne kaldırımını kullanabilir (yetersiz zihinleri zeki Avrupaluların anında kavradığı yolların ve kaldırımların yürümek için yapıldığı gibi basit bir bilgiyi anlamaktan acizdir); Doğulular müzmin yalancıdır, “uyuşuk ve güvenilmezdir” ve Anglo-Sakson ırkının duruluğuna, doğrudanlığına ve asaletine ters olan tüm özelliklere sahiptir” (1979: 38)

Yukarıda da belirtildiği gibi, oryantalist söylem nedeniyle yinelenen belirli stereotipler ve klişeler mevcuttur. Örneğin, Doğulu kadın imajı daima bedeninin göğüs gibi mahrem bölgelerini açıkta bırakmasına karşın yüzünü veya başını kapatan bir kıyafet içerisinde bir dansöz gibi şehvetli figürlerle bağdaştırılmaktadır. Doğulu kadınlara ilişkin yaygın imajlardan biri de bastırılmış ve yüzü peçeli kadın imajıdır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında erkekler egzotik, romantik ve zaman zaman şehvet düşkününü olarak resmedilirken günümüzde fanatik, terörist ve yine şehvet düşkününü olarak betimlenmektedir. Bu tür klişe ve stereotipler “diğer” kültürünü basitleştirilmiş ve gerçekdışı tasvirlerle indirgemektedir.

1.3.6. Örtük ve Açık Oryantalizm

Said Oryantalizm kitabının üçüncü bölümünün ilk kısmında oryantalizmin “örtük” ve “açık” yönlerinden söz etmektedir. Örtük oryantalizm on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda oluşturulan ve oryantalizm üzerine sonraki dönemlerde oluşturulacak fikirlerin temelini teşkil eden arka planını ifade etmektedir. Oryantalizmin bu türü herhangi bir değişime uğramamaktadır. Ancak örtük oryantalizmin aksine açık oryantalizm söz konusu örtük özelliklerin modern Doğu politikasına nasıl dâhil edildiğini ifade etmektedir. Örtük Oryantalizmin değiştirilmesi mümkün değilken, Açık oryantalizm değişebilir ve değişir. Örtük oryantalizm, oryantalizm tarihi boyunca Doğu'nun neden “Batı'nın ilgisine, yeniden yapılandırmasına, hatta kurtarmasına muhtaç” bir yer olarak görüldüğünü açıklar.” (Said, 1979: 206)

On dokuzuncu yüzyılda, oryantalizmin açık kuramlarını en iyi açıklayan, Said'in “ırk eşitsizliğinin biyolojik temellerine ilişkin fikirleri” olmuştur (a.g.e.). Bu da İngiltere ve Fransa'nın kolonyal güçlerinin “Doğu'ya girdiklerine ve sahip olduklarına” ilişkin inançlarının temelini teşkil etmiştir.” Aslında Doğu'nun zayıf ve itaatkâr olduğuna ve sadece Batı'nın bir parçası olarak anlaşılabilmesine ilişkin kökleşmiş fikirler sonraki yüzyıllarda kolonyal fikirleri doğurmuştur. Doğu'ya ilişkin bilginin daha geniş alanlara yayılması

ve Doğu ve oryantalistler arasındaki metafiziksel ve fiziksel mesafelerin azalması buna neden olan iki mekanizma olarak gösterilebilir. İkinci mekanizma incelendiğinde, o dönemin örtük ve açık oryantalizmi arasında bir gerilim olduğu görülmektedir. Oryantalistler Doğu'daki devletlere önerilerde bulunmaya, kamu politikasını ciddi ölçüde etkilemeye başlamışlardır. Örtük oryantalist fikirlerle “gerçek” Doğu arasında çıkan ve sona eren çatışmadan da yirminci yüzyılın açık oryantalizmi doğmuştur.

Said oryantalizmi “açık” ve “örtük” olarak sınıflandırarak oryantalizmin temeli aynı kalırken politik amaçlarla yönlendirilmesine izin verilen detaylarının döneme veya millete bağlı olarak nasıl değişebildiğini açıklamıştır. Said'e göre örtük oryantalizmin gelişmesi “ikinci derece” veya “sosyal Darwinizm” gibi kültürleri ve toplumları ırk temelinde sınıflandıran ve derecelendiren fikirlerin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

Dolayısıyla Doğu ile kurulan modern politik ilişkileri şekillendiren de söz konusu “örtük” fetih arzuları ve Doğu'nun aşağı konumda yer alması olmuştur. Said bu fikrini İngiltere ve Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu hakkında “Yakın Doğu'yu etki alanlarına bölme” gibi fikirler ürettikleri politik iklimlerine ilişkin bir tartışmayla desteklemektedir. Bu noktada örtük oryantalizm söz konusu dönem boyunca İngiltere ve Fransa'nın Doğu üzerinde neden “geleneksel olarak hak sahibi” olduklarına inandıklarını da açıklamaktadır. Ancak söz konusu dönem boyunca geleneksel örtük ve akademik oryantalizm ile modern, açık ve politika odaklı Oryantalizm arasındaki çatışma zorlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4. Oto-Oryantalizm ve Osmanlı Oryantalizmi

Pek çok araştırmacı Edward Said'in oryantalizmin kuramına farklı boyutlar ekleyecek araştırmalarla katkıda bulunmuştur. Said'in çalışmasından doğan yeni kavramlardan biri de son zamanlarda yaygın bir kullanım alanı edinen oto-oryantalizm veya self-oryantalizmdir. Oto-oryantalizm kendilerini tanımlarken oryantalist fikirlerden yararlanan doğuluları ifade etmektedir. Bir başka deyişle, söz konusu fikirler doğuluların kendilerini Doğululaştırmasına ve ötekileştirmesine yardımcı olmaktadır. Bu özellikle de toplumun kalanının aydınlanmasında önemli rol oynayan entelektüel kesime uygulanabilir. Oto-oryantalizm terimi ilk kez 1927 yılında Antonio Chuffat Latour'un Çin toplumunun temsilinden söz ettiği “Historica de la chinas en Cuba” adlı çalışmasında kullanılmıştır (Chiang, 2004:40). Chiang'a göre, Batılılaşmış doğulu entelektüeller oto-Doğululaştırmada kilit rol oynamaktadır, zira söz konusu kesimin faaliyetleri hegemonik oryantalizmi doğurmaktadır. Batı'ya ait değer sisteminin içinde yer almak bireyin kendisini batı değerlerine göre görmesine ve tasvir etmesine neden olur. Modernleşmenin ardından gelen

oryantalizm oto-oryantalizm olarak adlandırılmaktadır. Bu, doğulu insanların doğulu oldukları gerçeğiyle yüzleştiklerinde kendilerini ötekileştirme sürecidir. Bu süreçte kendimizi batılıların bizi algıladığı ve tasvir ettiği biçimde algılar ve tasvir ederiz. Hilmi Yavuz Batılılaşmış entelektüelleri öz kimliklerini kaybetmekle suçlamıştır. Yavuz'a göre Avrupa'yı takip etme ve batılılaşma yolunda son 200 yıldır gösterdiğimiz çaba Doğululaşmamıza neden olmuştur (Yavuz, 1999:44).

Oto-oryantalizmin Türkiye'deki kökleri ise Osmanlı oryantalizmine dayanmaktadır. Osmanlı oryantalizmi açısından bakıldığında, batılılaşma Batı'nın maddi başarısına yetişebilmenin tek veya en etkili yoluydu. On dokuzuncu yüzyılın başlarına tarihlenen ve 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile ivme kazanan bu süreçte Osmanlı oryantalizmin en temel öğretilerinden birini örtük olarak benimsemişti; Doğu özü itibarıyla Batı'dan farklıydı ve dışarıdan bir teşvik veya etki olmaksızın değişme kapasitesinden yoksun, durağan bir sisteme sahipti. Bu bağlamda modernizm batılılaşma ile aynı düzleme kaydıkça, oryantalist kinayelerin örtük veya açık olarak kabul edilmesi de pratikte kaçınılmaz hale gelmekteydi. Batılılaşma reformu Osmanlı'nın Avrupa'nın başarısının ve üstünlüğünün bir ayna aksi olarak başarısızlığa ve alt sınıfta yer aldığına ilişkin örtük bir kabulü niteliğindedir (Eldem, 2010).

Oto-oryantalist süreci anlamak en az kavramın çözümlenmesi kadar önemlidir. Zira oto-oryantalist paradigmanın daha net şekilde gözlemlenebilmesini mümkün kılan sürecin takip edilmesidir. Oto-oryantalizmin yaratılışı yolundaki ilk adımı Batı ile ilk irtibatı kuranlar atmıştır. Bu irtibatın Doğu toplumlarındaki yansımaları ise Batılı tarzda bir entelektüel canlanma olmuştur. Doğu toplumlarının Batı değerlerinin kendi değerlerinden üstün olduğuna duydukları inanç söz konusu canlanmanın temelini teşkil etmektedir. Batı'da olduğu gibi, kültürel bir öz ve toplumda türdeşlik arayışı yüzyıllardır bir arada yaşayan toplumdaki farklılıkları görmezden gelmekteydi (Bezçi & Çiftçi, 2012).

1.5. Görsel Olarak Filmlerde Oryantalizm

Ressamları ve yazarları büyüleyen Doğu'nun gizemi sinemayı da etkisi altına almıştır. Film sektörü kurulduğundan bu yana Doğu'yu yansıtan filmler üretmektedir. 1903 tarihinde çekilmeye başlanan ve Arap hükümdarları sakallı ve şehvet düşkününü figürler olarak yansıtan *The Unfaithful Odalique* (1900), *Arap (Arab/1915)* ve *Şeyh (The Sheik/1921)* bu filmlerden birkaçıdır (Shaheen, 2014). Bernstein'a göre 1910 yılından itibaren her sene Kuzey Afrika'da geçen aksiyon dram türünde pek çok film çekilmiştir. 1917 ve 1918 yıllarında *Aladdin and His Lamp* veya *Ali Baba ve Kırk Haramiler (Ali Baba and the Forty Thieves)* ve *Kısmet'in (Kismet/1920)* ekrana ilk uyarlaması oldukça popüler filmler arasında yer almaktaydı. Said'e göre bu filmlerin hepsi de Doğu'yu geleneksel

yapısı çerçevesinde betimliyordu (Bernstein, 1997). Avrupa sinemasında Doğu tasviri akımı ise 1922 yılında *The Sheik's Wife* (1922) gibi Batılı kadınların gösterişli Arap şeyhlerine gönlünü verdiği sabit temalar üzerine kurulu filmlerle başlamıştır. (Shaheen, 2014) Amerikan sinemasının *Bir Ulusun Doğuşu* (*The Birth of a Nation*/1915), *Caz Muganisi* (*The Jazz Singer* /19217) ve *Rüzgâr Gibi Geçti* (*Gone with the Wind* /1939) gibi ünlü kanonik filmlerinde ise Afrikalı karakterler yer almaktadır. Söz konusu dönemde çekilen filmler genel olarak izleyicilerin ilgisini çekebilecek ve şehveti, çarpıcı ve egzotik temaların bir karışımını ihtiva etmekteydi. Said doğuluların sinemadaki rolleri üzerine şunları söylemiştir:

“Filmlerde ve televizyonda Araplar şehvet düşkünlüğü, şiddet yanlılığı veya riyakarlıkla bağdaştırılıyor. ... Köle taciri, sarban (deve sürücüsü), sarraf, deli dolu delikanlı sinemadaki geleneksel Arap rollerinden birkaçıdır. Filmlerde sıklıkla esir alınmış Batılı esas erkek karaktere ve sarışın kıza (ikisinin de sıhhati yerindedir) söylenen Arap liderlere (haydutların, korsanların, “yerli” asilerin liderleri) rastlamak mümkündür” (Said,1979: 257).

Yeni setler, yeni olay örgüleri ve yeni karakterler keşfetme arzusu neredeyse her zaman bir ‘Öteki’ arayışına neden olmuştur. Çoğu film Said’in sözünü ettiği ‘hayali coğrafya’yı tasvir etmektedir. Oryantalizmin yazındaki görünümü üzerine yapılan tartışmaların aksine, kültür eleştirmenleri ve kuramcılar filmlerde ırk, kimlik ve cinsiyet tasviri için Said’in paradigmasını temel almaktadır.

Söz konusu araştırmacılar oryantalizmin filmdeki yansımaları kolonyal ve emperyalist fikirlerin bir dışavurumu olarak değerlendirmektedir (Bernstein, 1997:1). Ella Shohat *Arabistanlı Lawrence* (*Lawrence of Arabia*/1962), *Robinson Crusoe’un Maceraları* (*The Adventures of Robinson Crusoe*/1954) veya Indiana Jones serisi gibi yerlilerin pasif, medeniyetten uzak ve ilkel insanlar olarak tasvir edildiği filmlerin keşif ve inceleme perspektifine dikkati çekmektedir (Shohat, 1990). Ayrıca *Şeyh* (*The Sheik*/1921) ve *Bir Ulusun Doğuşu* (*The Birth of a Nation*/1915) gibi filmlerde Doğu’nun cinselleştirilmesi bağlamında tecavüz ve kurtarma fantezilerindeki ve libidosunun güdümündeki zenci veya Arap kadını tasvirindeki artış da dikkat çekmektedir (a.g.e.). Ancak Doğu, tıpkı yazın alanında olduğu gibi, sinema alanında da memlekete dönmek için girilen çatışmalar üzerine bir tartışma alanı yaratmıştır. *Şeyh* filminde kadın hakları ve Batılı kadınların başkaldırısı, kıyafet kurallarının değiştirilmesi ve oy hakkı talebi üzerine yürütülen tartışmalar Sahra Çölü’ne taşınmıştır. Filmin sonunda ise esas kadın karakter Batılı erkek karakter kendisini nihayet Doğulu barbarların elinden kurtardığında itaatkâr bir kadın olmanın daha iyi olduğunu öğrenir (Shohat, 2013).

Ayrıca özellikle Türkleri konu edinen ünlü Hollywood filmleri de bulunmaktadır. Türkiye’yi ve Türkleri Batı’nın gözünden yansıtan 150’den fazla film vardır (Scognamillo, 2006). Türklerin sinemadaki tasvirinin diğer doğulu tasvirlerinden hiçbir farkı yoktur. Fakir bir Türk’ün hikâyesini anlatan *Ali Baba ve Kırk Haramiler* (1918), *Türk Lokumu* (1927) ve *Ladies in Turkish Bath* (1928) sessiz sinema döneminde çekilen Türk temalı filmlere örnek olarak verilebilir. Sessiz dönemde çekilmeye başlanan Türkiye’yi konu alan filmler sinema tarihi boyunca yapılagelmiştir.

1.6. Türk Sinemasında Oryantalizm

Türk sinemasında oryantalizm üzerine yapılmış fazla çalışma bulunmamaktadır. Mevcut çalışmalar ise göç sinemasına veya Türk sinemasında Kürt tasvirine odaklanmaktadır. Oryantalizmin filmdeki görünümü üzerine canlı ve net örnekler teşkil eden Ferzan Özpetek filmleri üzerine yapılmış bazı çalışmalar da mevcuttur. Özellikle de *Hamam* (1997) ve *Harem Suare* (1999) filmleri incelemelerin odağında yer almaktadır.

Harem Roma’dan ve yolunda gitmeyen evliliğini geride bırakarak halasından kalan mirası, sessiz bir arka sokaktaki hamamı almak üzere İstanbul’a gelen iç mimar Francesco’nun hikâyesini anlatmaktadır. Hamamın insan canlısı çalışanlarıyla birlikte kalan Francesco bu yabancı şehrin büyüüne kapılır ve ailenin kendisine evinde bulamadığı özgürlüğü vaat eden oğluluyla bir ilişkiye başlar. Harem Suare ise bir cariye ile harem ağasının aşkını ve 1900’lerin başlarında Türk haremindeki güç mücadelelerini anlatır.

Ferzan Özpetek yazdığı ve yönettiği ilk filmi olan *Hamam*’da ve diğer filmi *Harem Suare*’de içselleştirilmiş “oryantalist” bakış açısını gizemli, egzotik ve tehlikeli Doğu imajını yaşatan Hollywood filmlerinden örneklerle işlemiştir. Scognamillo Türk hamamlarının bu tür filmlerde sıklıkla kullanılan bir öge olduğunu belirtmektedir (Scognmillo, 1996: 118-119). Dolayısıyla Özpetek’in söz konusu çalışmalarında Batı’nın oryantalist bakış açısını içselleştirdiğini ve yansıttığını söylemek mümkündür. *Harem Suare* yapısı gereği de fazlasıyla ‘doğulu’ bir filmidir.

Oryantalistlikle bağdaştırılan bir diğer Türk yönetmen de Fatih Akın’dır. Bazı araştırmacılar, “*Kısa ve Acısız*”, “*Temmuz’da*”, “*Solino*”, “*Duvara Karşı*”, “*Yaşamın Kıyısında*”, “*Aşka Ruhunu Kat*” ve “*Kesik*” filmlerinin doğulu bir söylem içerdiğini öne sürmektedir (Kaya, 2010).

Ayrıca Türk sinemasında ‘öteki’nin yansıtılmasına ilişkin çalışmalar da bulunmaktadır. Bu bağlamda ‘öteki’ ifadesi Türkiye’de bulunan Türk etnik kimliği dışındaki diğer etnik toplulukları ifade etmektedir. Örneğin Türk sinemasında en çok Doğululaştırılan karakterler Kürt karakterlerdir.. Yeşim Ustaoglu’nun *Güneşe Yolculuk* ve Handan İpekçi’nin *Büyük Adam Küçük Aşk*

filmleri normal Kürt karakterler içeren ilk filmlere örnek olarak verilebilir (Yücel, 2008).

2. Abdülhamid ve Dönemi

II. Abdülhamid Osmanlı saltanatında tahta oturan otuz dördüncü padişahdır. Bazı tarihçiler tarafından, Fatih Sultan ve Kanuni Sultan Süleyman kadar önemli ve güçlü olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, yükselen zamanlarda hüküm süren Kanuni Sultan Süleyman'ın aksine, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüş döneminde hüküm sürmeye başlamasıydı. Koloğlu'nun da belirttiği gibi Kanuni Sultan Süleyman olmanın kolay olduğu, ancak Abdülhamid olmak zor olduğu söylenebilir (Koloğlu, 2015: 10). Osmanlı İmparatorluğu'ndaki son güçlü yönetici olduğu da ifade edilebilir. Çok kritik zamanlarda tahta geçmiş, imparatorluğu 33 yıl daha korumayı başarmıştır. O gittikten sonra, Osmanlı imparatorluğu dağılmıştır. Onun politikaları modern Türkiye'nin şekillenmesinde rol oynamıştır. Dönemi, politikaları ve bıraktığı mirası nedeniyle en tartışmalı Osmanlı çağına liderlik etmiştir. Ünlü tarihçi İlber Ortaylı, Abdülhamid zamanının en az araştırılan ve en tartışmalı dönem olduğunu ve bu nedenle yeterince bilinmediğini, ifade etmektedir (Ortaylı, 2016). Bu bölümde Abdülhamid ve dönemi ele alınmaktadır.

2.1. Abdülhamid Karakteri

II. Abdülhamid Sultan Abdülmecid'in ve Çerkez eşi Tiri Müjgan'ın oğlu olarak 21 Eylül 1842 tarihinde doğdu. On bir yaşında annesini kaybeden Abdülhamid, babasının emriyle çocuğu olmayan Piristu Kadınefendi tarafından büyütüldü. Abdülhamid pek çok farklı alanda özel hocalardan dersler aldı. Türkçe, Arapça, Fransızca ve Farsça eğitimi alan Abdülhamid ayrıca İtalyan hocalardan müzik dersleri de aldı. Anne sevgisinden yoksun büyüyen Abdülhamid, babasının soğuk tavırları nedeniyle de yalnız bir çocukluk ve gençlik geçirdi. Tahtın gelecekteki sahibi olarak kardeşi Murad görüldüğünden Abdülhamid ile sarayda kimse ilgilenmiyordu. Saray ahalisi ve devlet büyükleri zekâsına karşın duygu ve düşüncelerini dışa vurma konusunda ketum bir insan olan Abdülhamid'i pek sevmezdi. Bu nedenle izole bir hayata mahkûm olan bu yalnız şehzade Pertevniyal Kadın'ın da yardımlarıyla sadece Sultan Abdülaziz'le yakın bir ilişki kurabilmişti. Abdülhamid'in zekâsına ve politik becerilerine hayran olan amcası Abdülaziz, yeğenine özgür bir ortamda büyüme şansı verdi. Abdülhamid amcası ile çıktığı Mısır ve Avrupa gezilerinde çok şey öğrenmiş, Avrupa gezisi sırasında Batı'nın yaşam tarzını, geleneklerini, göreneklerini ve protokollerini tüm ayrıntılarıyla yerinde gözlemlemişti (Öztuna, 2013: 17-27).

Ayrıca döneminin en ileri teknoloji ve icatlarını da görme şansı bulmuş, Avrupa'nın ne kadar ilerlediğini idrak etmişti. Bu gezi Abdülhamid için

uluslararası diplomasinin işleyişi hakkında bir fikir edinmesi açısından da bir fırsat olmuştur. Tüm bu gözlem ve deneyimlerin kıymeti Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla anlaşılacaktır. Tarihçi Koloğlu'na göre Abdülhamid borçsuz ve gösterişsiz bir hayat süren tek Osmanlı sultanı idi. Kendi işletmesini yönetmiş, çiftlik işlerine yönelmişti. Koyun besliyor, beyaz kurşun ticareti yapıyor, hatta borsada çeşitli kazanımlar elde ediyordu (Koloğlu, 2015: 30).

Abdülhamid oldukça renkli bir kişiliğe sahipti. Genç bir şehzadeyken pek çok hobi edinmişti. Tam bir kitap tutkunuydu; özellikle de seyahatname ve dedektif romanı okumayı çok severdi. Pek çok dedektif romanı ve politik metni Osmanlıcaya çevirtmişti. Abdülhamid'in kitap tutkusunun en büyük göstergesi Yıldız Sarayı'ndaki muazzam kütüphanesidir. Okumaya çok düşkün olan sultan, zihnini okumakla, bedenini ise marangozlukla dinlendiriyordu.

Abdülhamid sanata ve antikalara da meraklıydı. En maharetli marangozların bile yapmakta zorlanacağı incelikte el işçilikleri üretiyordu. Özellikle de ince ahşap oymada oldukça becerikliydі. Ahşap oyma hobisi için Yıldız Sarayı'na özel bir marangozhane yaptırmıştı. Sürgün yıllarında bile kitaplarından ve marangozluktan vazgeçmedi.

Abdülhamid'in hobilerinden biri de sarayın bahçesine bir çini fabrikası kurduracak kadar tutkunu olduğu çinicilikti. Şahsi mimarı D'Aranco tarafından inşa edilen çini fabrikası, sultanın kütüphanesinden ve marangozhanesinden sonraki üçüncü adresiydi. Bu fabrikada üretilen çiniler öncelikle sarayın ihtiyaçları için kullanılıyor, kalanı ise özel konuklara sunuluyor veya geliri hayır işlerinde kullanılmak üzere satılıyordu (Yüksel, 2017).

Abdülhamid'in özel ilgi alanlarından biri de fotoğrafçılıktı. Sultan, sanat konusunda, "Her resim bir fikirdir.. Yazılı bilgiden ziyade görsel bilgiden yararlanıyorum," demiştir. Hem yurt içinde hem de yurt dışında çekilmiş binlerce kareden oluşan Yıldız Fotoğraf Albümü Abdülhamid'in fotoğrafçılık tutkusunun bir ürünüdür. Abdülhamid fotoğrafçılık tutkusunu politika alanına da taşımış; ülkesindeki gelişmeleri tüm dünyaya duyurmak ve küresel gelişmelerden haberdar olmak için fotoğrafçılıktan yararlanmıştı.

Abdülhamid hayvanlara olan ilgisiyle de tanınıyordu. Yıldız Sarayı'nın bahçesinde envai çeşit hayvan besleyen sultan aynı zamanda bir silah ve kılıç ustasıydı. Sahip olduğu silah koleksiyonu silahlara duyduğu ilginin bir göstergesidir (Armağan, 2009: 66).

Bu bağlamda Yıldız Sarayı'ndan ve film mekânının büyük bir bölümünü oluşturmasını sağlayan özelliklerinden söz etmek yararlı olacaktır. Abdülhamid'in hükümdarlığı boyunca aldığı tüm kararlara ve memlekette olup bitene şahitlik etmiş bir yapı olan Yıldız Sarayı, aslında müstemilatları ve yaklaşık 10 bin kişilik nüfusu ile bir saraydan daha fazlasıdır. Yıldız Sarayı'nın

mütevazi dünyası özel günlerde kullanılmak üzere dönemin son teknolojisi ile kısa sürede inşa edilmiş prefabrik cumbalar, nadir bitki ve ağaçlara ev sahipliği yapan seralar, butik botanik bahçeleri ve bitki hastaneleri, zooloji parkı, sultanın sanat eserlerini yarattığı marangozhane, tamir atölyesi, fotoğraf stüdyosu, tiyatro salonu, çini müzesi, kütüphane, kayıkla gezilebilecek büyüklükte havuzlar ve nadir kuş, kelebek ve böcek türlerinin bulunduğu koleksiyonlarla zenginleştirilmiş bir zooloji müzesinden oluşmaktaydı (Kolektif, 2017).

Abdülhamid imparatorluğun içinde bulunduğu bu çalkantılı dönemi sarayın içinden soğukkanlılıkla gözlemliyordu. Aynı zamanda sultanın yanında saf tutuyor, ona karşı yapılan hiçbir harekete taraf olmuyordu. Sonradan kendisine başkaldıracak olan İttihat ve Terakki ile de iyi ilişkiler içindeydi. Bu durum, onu ne kadar dengeli bir politika benimsediğinin bir kanıtı niteliğindedir (Koloğlu, 2015:28).

2.2. Abdülhamid Tahta Çıkmadan Önceki Koşullar

On dokuzuncu yüzyıl tüm dünyanın muazzam kültürel, sosyal ve askeri değişiklikler geçirdiği bir dönemdi. Bu değişiklikler Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemekteydi. Diğer devlet ve imparatorlukları sarsan milliyetçilik akımı etkisini Osmanlı İmparatorluğu'nda da göstermeye başlamıştı. İmparatorluğun hâkimiyeti altında pek çok farklı devlet bulunması Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesinde ve gittikçe daha çok toprak kaybetmesine neden olan temel etkenlerden biriydi. Osmanlılar imparatorluğu kurtarmak adına çaba sarf ediyorlardı. II. Abdülhamid'in babası Sultan Abdülmecid 1839 yılında bir dizi reform içeren Tanzimat Fermanı'nı ilan etti (Ortaylı, 2005:13-14).

Yeni reformların amacı sistemi yenileyerek Avrupa'da gerçekleşmekte olan teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmelere ayak uydurabilmektir. Ancak reformlar beklenen sonucu vermemiş, ülke iç ve dış karışıklıklardan kurtulamamıştı. 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı boyunca Fransa, İngiltere ve Avusturya hükümetleri Osmanlı Devleti'ne hükümdarlığı altındaki azınlıklara Müslümanlarla eşit haklar tanınması için baskı yapmış, Avrupa baskısından kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti de bir dizi reform kararı içeren *Islahat Fermanı*'ni ilan etmişti.

Bu fermanın amacı Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasını engellemektir (Hayta & Ünal, 2000). Kırım Savaşı Osmanlı Devleti'ne altından kalkamayacağı bir borç yükü bırakmıştı. 1875 yılında bu büyük borç Balkan isyanına neden olmuş ve İstanbul'daki dirlik bozulmuştu. Bu büyük borçlar yabancı güçlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmesine ve devlet üzerinde baskı kurabilmesine de neden olmaktaydı. Mevcut şartlardan memnun olmayan bir grup Osmanlı aydını meşrutiyete karşı monarşiye rejimini savunan sultana başkaldırdı ve bu isyan sonucunda Sultan

Abdülaziz tahtı V. Murad'a bıraktı. Sonrasında, esir alınan Sultan Abdülaziz öldürülmüş, psikolojik sorunlar yaşayan V. Murad tahttan indirilmiş ve yerine mevcut rejimi değiştirerek meşrutiyeti ilan edeceğini vaat ederek destek toplayan II. Abdülhamid getirilmişti.

Abdülhamid 1876 yılında meşrutiyeti ilan ederek Birinci Meşrutiyet Dönemi'ni başlattı (Öztuna, 2013:20-21). Ancak 23 Aralık 1876 ile 14 Şubat 1878 arasında kalan bu dönem pek uzun soluklu olmadı. Meclis-i Mebusan'ın ilk icraatı Sultan'ın iradesine karşı çıkararak Rusya ile savaşa girmek olmuştü. Osmanlı ordusunun Rus ordusu tarafından ağır bir bozguna uğratılmasıyla 1877'de sona eren savaş, devletin çok fazla toprak kaybetmesine ve kaybedilen bölgelerdeki Müslümanların imparatorluğa göç etmesine neden olmuştü. Bunun gibi nedenlerle, yasaların kendisine verdiği yetkiyi de kullanarak, Abdülhamid, devletin demokrasiye hazır olacağı bir başka zamana kadar Meclis-i Mebusan'ı askıya almaya karar vermişti (Georgeon, 2006: 34).

2.3. Abdülhamid'in İç Politikası

Osmanlı İmparatorluğu'nu kontrol altına alabilmek için birkaç farklı iç politika izleyen Abdülhamid Muhafazakârlık, Otokrasi, Merkeziyetçilik, İslam Birliği ve Reform politikalarını bir arada yürütmüştür. Politik açıdan muhafazakârlığa inanan ve liberalizmin karşısında yer alan Abdülhamid aynı zamanda meşruti ve parlamenter rejime de karşıydı ve "meşruti monarşi"ye karşı "mutlak monarşi"yi savunuyordu.

Abdülhamid hükümdarlığı boyunca imparatorluktaki sorunların yegâne çözümü olarak gördüğü otokrasiyi (mutlak monarşi) savunmuş, parlamenter sistemin (meşruti monarşi) karşısında yer alıyordu. Dindar bir insan olmanın yanı sıra, Abdülhamid İslam'ın güçlenmesi, Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması ve Müslüman kültüründeki Halifelik kavramının sürekliliğine özel önem vermiştir. Abdülhamid ilgili literatürde on dokuzuncu yüzyıl yazınından bu yana tartışılmalı Panislamizm veya İslam Birliği konseptinden/politikasından hem iç hem de dış politikanın yanı sıra 'Sünni-Şii' birliğini sağlamak için de yararlanmış ve her alanda tüm politikaların başarıyla uygulanabilmesi için hayati önem taşıyan reformlar yapmıştır.

Abdülhamid'in ilerlemeye duyduğu inanç ve muasır medeniyetler seviyesine yükselme arzusu onu eğitim ve ekonomi alanlarında çeşitli reformlar yapmaya itmştir. Bilim ve teknolojiyi ise en önemli alanlardan ikisi olarak görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer Avrupa devletlerine göre eksikliklerinin farkında olan Abdülhamid imparatorluğun gücünü yeniden kazanması için her alanda reform yapmanın hayati önem arz ettiğine inanmaktaydı. Bu nedenle de gerek sivil gerekse askeri eğitimde modern anlayışa öncelik veriyordu. İkinci olarak da ekonomik, özellikle de tarımsal gelişmeleri teşvik etmekteydi.

Ulaşımındaki, özellikle de demiryollarındaki gelişmelerin de farkında olan sultan tarıma ve tarımsal ticarete çok önem veriyor, bu nedenle de devletin tarım gelir vergisini artırıyordu (Çetinsaya, 2019: 15-32).

Abdülhamid'in merkezîyetçi politikası ise hem merkez hem taşra yönetimlerde ön plandaydı. Merkezi yönetim açısından değerlendirildiğinde, Bâbîâlî (hükümet ve bürokrasi) üzerindeki mutlak hâkimiyet sultana aitti. Devlet işlerini, Tanzimat dönemi boyunca olduğu gibi sadrazamlara bırakmak yerine, döneminin tüm politikalarını fikir aşamasından uygulama aşamasına kadar bizzat belirliyor ve denetliyordu. Tüm askeri ve sivil kuruluşlar, otoriteler ve mevkiler doğrudan Yıldız Sarayı'ndan yönetiliyordu. Bu durumun tek istisnası Adliye Nezareti idi (a.g.e.).

Abdülhamid halkın eğitim seviyesini artırarak ülkenin kalkınmasını hızlandırmak adına ülkenin en ücra bucaklarını dahi kapsayacak bir dizi yeniden yapılandırma faaliyeti başlatmıştı. Mimarlık eğitiminin ilk kez bağımsız bir kurumda verilmesi ve ilk güzel sanatlar okulunun açılması da yine Abdülhamid devrine rastlamaktadır. Bu dönemde Anadolu'nun dört bir yanında modern eğitim veren okullar ve modern hastanelerin yanı sıra saat kuleleri, devlet daireleri, demiryolları ve telgraf hatları da inşa edilmiştir. Ayrıca çoğu cami, türbe, çeşme ve tarihi yapı uzun süreli sağlamlığını ve varlığını Abdülhamid devrindeki onarım ve restorasyon çalışmalarına borçludur. Bu dönemde mimari biçim de daha ulusal bir karaktere bürünmüştür.

Abdülhamid döneminde İstanbul Arkeoloji Müzesi, Beyazıt Kütüphanesi, Haydarpaşa ve Sirkeci garları, İstanbul Erkek Lisesi, Haydarğaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ve Sultanahmet'teki Tarım, Ormancılık ve Maden Bakanlığı binalarının yanı sıra hem İstanbul'u hem de Anadolu'nun çeşitli şehirlerini süsleyen pek çok eser inşa edilmiştir (Dabağyan, 2015:419-434).

2.4. Abdülhamid'in Dış Politikası

Abdülhamid Avrupa'daki büyük devletlerden Almanya ile yakınlaşmayı tercih etmiş ve Fransa, İngiltere ve Rusya gibi ülkelerin gittikçe artan müdahalelerine karşı koymak için Panislamizm politikası izlemiştir. Abdülhamid hükümdarlığı boyunca barış yanlısı, tarafsız, bağımsız, hatta dönem dönem tavizkar bir politika izlese de gerektiğinde tehditkâr tavırlar da almıştır. Bu doğrultuda Abdülhamid'in dış politikada denge politikası izlediğini söylemek mümkündür. Abdülhamid Avrupalı devletlerin dünyayı kendi aralarında paylaşmak istediğinin ve menüdeki ana yemeğin de Osmanlı toprakları olduğunun bilincindeydi. Kendi cümleleriyle, "Onlarla tek başına yüzleşemezdi, yapabileceği tek şey herkesin aslan payını kendisine ayırmak istediği şu ortamda rekabeti artırarak hepsini birbirine düşürmekti." Abdülhamid bu politika sayesinde uzun süre boyunca ülkesini Avrupa devletlerine yem

olmaktan kurtarmış, Balkanlar'daki halkların Osmanlı'ya karşı ayaklanmasını engellemiştir.

Huntington'a göre Abdülhamid dünyanın en iyi politikacılarından biriydi. İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Gray'a göre, "O hem harici hem de dâhili kuvvetlerde, bunların kullanımında ve yönetiminde insan zekâsının sınırlarını zorlayan bir hükümdardı." Alman imparatoru II. Wilhelm de Abdülhamid ile ilgili olarak, "Politikayı II. Abdülhamid'ten öğrendim," demiştir (Armağan, 2009).

2.5. İttihat ve Terraki, II. Meşrutiyet ve 31 Mart Vakası

1860'larda İstanbul'da ortaya çıkan ve kendilerine "Yeni Osmanlılar" diyen muhalif grup, Avrupa'da "Jön Türkler" olarak tanınmaya başlanmış ve ileriye yönelik benzer hamlelerle kıtanın dört bir yanına yayılmıştı; tıpkı "Jön İtalya", "Jön Almanya" veya "Jön İrlandalılar" gibi. Grubun "Jön Türk" olarak anılmasının en temel nedenlerinden biri, üyelerinin bu ismi ve "birlik ve ilerleme" pozitivist mottosunu benimsemiş olmasıydı (Eyicil, 2004:229).

Söz konusu grubun faaliyetlerine 1889 yılında Osmanlı Birliği Cemiyeti ismiyle başladığını belirtmek gerekir. Osmanlı İmparatorluğu politikasının son otuz yılına damgasını vuran bu grubun sayısız alt grubu ve kolu vardı. 1876 meşrutiyetini ve parlamentosunu geri getirme hedefiyle yola çıkan grup ilhamını Namık Kemal gibi Jön Türkler'den almıştı. Ancak bu grup aynı zamanda Avrupa'daki düşünce akımlarından etkilenmiş güçlü bir ulusalcılık ve Sosyal Darwinizmin de etkisi altındaydı (Zürcher, 2013).

1896 yılında Balkanlar'daki krizin bir sonucu olarak gittikçe popülerlik kazanan grup Abdülhamid'e karşı gerçekleştirilen askeri darbe girişiminde rol almıştır. Liderler kaçmaya zorlanmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Ahmed Rıza'nın yönetimindeki geçici bir göçmen örgütü haline gelmişti. 1906 yılında Makedonya'daki devrimci harekete karşı yapılan protestolarda Selanik'teki on subay ve sivil memur Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyette Selanik'teki askeri okulun müdürü Bursalı Mehmet Tahir ve Talat da yer alıyordu. Birkaç ay sonra Cemal ve Enver gibi diğer üyeler de gruba katıldı (Akmeşe, 2005:124-132). Bu kişilerin daha sonra ülkenin tarihini yazan isimler olacağını henüz kimse bilmiyordu.

1907 yılına gelindiğinde ise cemiyetin faaliyetleri Trakya'ya yayılmaya başladı. Aynı yıl içinde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Mithat Paşa'nın 1876'da I. Meşrutiyetin ilanı için resmen birleşti. Bu yeni gizli örgüt ordunun içinde hızla büyümeye başladı; ancak cemiyete kabul edilecek ordu mensubu deneyim ile yükselmiş bir alaylıdan ziyade, rütbesi harp akademisi mensubu ve mektepli olmalı, rütbesi binbaşı ya da teğmen arasında olmalıydı. Örgütte birkaç sivil üye de bulunmaktaydı. Kıdemli subaylar

Abdülhamid rejiminin ortağı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin reformist bakış açısını benimsemekten uzak insanlar olarak görüldüklerinden örgüte alınmıyorlardı. Çoğu kıdemli subay için bu yanlış bir ön yargı da sayılmazdı. Ancak sonradan Kosova valisi olacak olan Mahmud Şevket Paşa gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkiler kuran ve iş birliği yapan kıdemli subaylar da vardı. Makedonya başmüfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ise örgütün vilayetindeki faaliyetlerine göz yumuyordu. Normal askeri hiyerarşiyi ve emir komuta zincirini korumaya yönelik çıkarları nedeniyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin subayları ile zaman zaman çatışıyorlardı.

1908 yılında Abdülhamid Sultan bir şeylerin ters gittiğinin farkına vardı ve Makedonya İsyanı'nı bastırmak üzere harekete geçti. Bu isyan başarıya ulaşmamış olmasına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kumandası altındaki bir dizi birliğin yazın başlatacağı isyana ve dağa kaçışa sebebiyet verecekti. Abdülhamid gerilim dolu bir ayın sonunda meşrutiyetin yeniden ilanına zorlandı.

Bu “devrim” imparatorluk sınırları içindeki aktif üyeleri çoğunlukla ordu mensubundan oluşan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eseri idi. Ancak cemiyet içinde de bölünmeler başlamıştı. Üyelerinden bazıları meşrutiyeti Paris'teki kardeşlerinin lehine savunurken, bazılarının tek beklentisi ise meşrutiyetin kendilerine prim kazandırması ve İstanbul hükümetinden şehir isyanlarını bastırmak üzere yeterli destek ve ödenek alabilmektir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti bu nedenle parlamentoyu geri getirmenin ötesinde gerçek bir politik program oluşturamamıştır. Cemiyette sultana nasıl bir tavır alınacağına ilişkin bir fikir birliğine de varılabilmiş değildir. Liberallerden birkaçı sultanı devirmek ve imparatorluğun yıkılışını seyretmek gibi uç fikirlere sahipti. Ancak cemiyetteki bu uç duygulara karşın sultanın meşrutiyeti geri getirmesine duyulan şükran ağır bastı. Böylelikle Abdülhamid tahtta kalarak meşrutiyet rejimini kabul ettiğini açıkça belirtmiş oldu. Üyeleri henüz halk tarafından tanınmayan İttihat ve Terakki Cemiyeti ise çoğunlukla Selanik'te sürdürdüğü faaliyetlerini arka plana çekti ve varlığını sadece yeni rejimin başarısını destekleyen bir baskı unsuru olarak sürdürdü. Ancak cemiyet yine de İstanbul'a aralarında sonraki dönemin en önemli isimleri haline gelecek olan Cemal Paşa, Talat Bey ve Cavit Bey'in de bulunduğu yedi kişilik bir temsilci ekibi göndererek yeni hükümetin kuruluşuna ve parlamento seçimlerine katılmayı ihmal etmedi. Ancak devlet önce Sait Paşa (22 Temmuz-4 Ağustos, 1908), ve sonra Mehmet Kamil Paşa (5, Ağustos 1908-14 Şubat, 1909) tarafından yürütülen sadrazamlığın eski usul yönetimi altındaydı (Hanoğlu, 1985: 9-10).

İttihat ve Terakki Partisi'nin hükümeti devirmeden devleti bu yedi kişilik cemiyet aracılığıyla yönetmeye karar vermişler, ancak gücü hiçbir sorumluluk

almadan yönetmeye çalışma çabaları zorlu bir politik duruma yol açmıştı. Kimse gücün ve otoritenin aslında kime ait olduğunu bilmiyordu. Yetki ve güç hala sultanda mıydı? Yoksa devlet sadrazam tarafından mı yönetiliyordu? Peki parlamento bir araya gelir gelmez liderliği üstlenmiş miydi? Bu süreç kaçınılmaz olarak karmaşa ve çatışmalara neden oldu. Şehirlerde politik aktivistler durumu kendi yararlarına kullanıyor ve yolsuzluk ve kötü yönetimle suçladıkları valilerin hükümet tarafından görevlerinden azledilmesine neden oluyorlardı. Bu hareketleri bazen adaleti sağlama bazen de sadece geçmişin intikamını alma amacı taşıyordu. Elinde bulundurduğu güçten ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin niyetinden emin olamayan İstanbul hükümeti olaylara çoğunlukla ve özel bir politika geliştirmeksizin itaatkâr bir tavırla seyirci kalmayı tercih ediyordu (Zürcher, 2013:136).

Tüm bu kaos Kanun-i Esasi'de önceden gücü II. Abdülhamid'te toplayan maddelerin değiştirilmesinin ardından meydana çıkmıştı. Yeni anayasada tüm Osmanlı vatandaşlarının hangi dine mensup olurlarsa olsunlar yasalar önünde eşit haklara sahip olacağı belirtiliyordu. Hiç kimse sebepsiz yere tutuklanamayacak veya hapse atılamayacaktı. Mahkemeler harici müdahalelerden tamamen azade kılınacaktı. İnsanlar özel izin almaksızın yabancı ülkelere herhangi bir amaç için seyahat edebilecekti. Hükümet artık yayınları basımdan önce inceleyemeyecek ve sansürleyemeyecekti (ancak yayıncıların basın veya yayın kanunlarını ihlal etmeleri halinde tabi oldukları haller geçerliliğini koruyordu). Eğitim ve öğretim her türlü kontrolden azade ve tamamen özgür olacaktı. Bir yandan da savaş ve ordu bakanlarının tayinine ilişkin tartışmalar devam ediyordu. Abdülhamid ve Sait Paşa İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu iki bakanlığı kontrol etme çabasına karşı koymak amacıyla sivillerin askeri kuvvetlerin üzerindeki kontrolüne ilişkin bazı özel düzenlemeler getirdiyse de İttihat ve Terakki Cemiyeti en sonunda galip gelmiş ve Sait Paşa'nın yerine daha itaatkâr bir ordu mensubu olan Kamil Paşa'yı getirmişti. Bu yedi kişilik komite sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meşrutiyeti korumak adına başka herhangi bir teşebbüste bulunmayacaklarını ve idareyi tamamen hükümete bıraktıklarını açıklamasıyla perde arkasına çekilmişti.

Modernistler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı ciddi önlemler alabilmek için fazlaca bölünmüşlerdi. Ancak muhafazakâr tarafta ise durum bundan tamamen farklıydı. Muhafazakârlara göre Sait Paşa'nın yerine Kamil Paşa'nın getirilmesi protesto edilmezse sultanın devlete hükmetme gücüyle birlikte kendilerinin bu “dinsiz” faaliyetleri dizginleme gücü de tükenecekti. Payitahtta gerginlik tırmanıyordu. Medrese öğrencileri İstanbul'da toplanarak meşrutiyet yönetiminin kaldırılmasını talep ediyorlardı. Ordudaki askerler subaylarından aldıkları destekle kışlalarda açık açık memnuniyetsizliklerini belli eder olmuşlardı. Ortodoks ve mistik dini liderlerin hükmü altındaki pek

çok zanaatkâr ve işçi şeriat tehdidi ve Hristiyan hükümdarlığı tehlikesine karşı gardlarını alıyorlardı.

Bunlardan biri de Hafız Derviş Vahdeti idi ve bu memnuniyetsizliği bir karşı isyan olarak dışa vurmaya odaklanmıştı. Bir Bektaşî dervişi olan Vahdeti, 10 Kasım 1908 tarihli Volkan gazetesinde mistik ve popüler İslama ilişkin bir mesaj yayımladı ve devletin laikliği ile birlikte azınlıkların ve yabancı temsilcilerinin etkilerine de kesinlikle karşı olduklarını belirtti. Kısa süre sonra meşrutiyetin yerine şeriatî getirmek ve imparatorluğu modernleştirmek ve kurtarmak için İslam'dan yararlanmak amacıyla İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'ni kurdu. Laik okul ve mahkemeler İslam'a uygun şekilde düzenlenecek ve sultanın otoritesi imparatorluğun kurtuluşu için gereken en iyi şekilde yeniden tesis edilecekti.

Abdülhamid bu yeni örgüt ve gazeteye maddi destek vermeyi açıkça reddetmiş olsa da bu oluşumların başkaları tarafından desteklendiği aşikârdı. Derviş Vahdeti İngiliz ajanı olmakla dahi suçlanmış, Volkan gazetesi devlete karşı yürütülen aktif bir kampanya halini almıştı. İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti niyetinin İslami bir devletin temel görevlerini - şeriatî ve İslam'ın temel pratiklerini korumak ve yaymak, *Allah*'ın nurunu imparatorluğun her tarafına yaymak ve dünyanın her tarafındaki Müslümanları gayrimüslim hükümdarlığından kurtarmak - yerine getirecek bir rejim inşa etmek olduğunu belirtti. Amaçları arasında Müslümanların menfaatlerini desteklemek, devletin temeli olarak islami danışma prensibini (mesveret) benimsetmek, şeriatin laik mahkemelerde kullanılan Mecelle kanunundaki daha fazla yer tutmasını sağlamak ve imparatorluktaki tüm Müslümanların gündelik hayatlarında Müslüman ahlakını ve geleneklerini yaşatmalarını desteklemek de vardı. Cemiyet kısa süre içinde İstanbul Birinci Ordusu'nun üyelerini bünyesine katarak şehrin kontrolünü sağlamanın anahtarını ele geçirdi ve Liberal Birlik grubu ile işbirliği yaparak hükümeti protesto etti. Kısa süre sonra halk desteği çığ gibi büyüyerek muhafazakârları harekete geçmeye itti.

Özetle, 12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gece Birinci Ordu'ya bağlı askerler Sultanahmet Camii'nin önünde medrese öğrencileriyle bir araya gelerek parlamento binasına yürüdü ve binanın etrafını kuşattı. Sadrazam yükselen tansiyonun farkında olsa da ani bir patlama beklemediğinden olayları duyar duymaz sadece emniyet müdürünü neler olduğunu öğrenmek üzere göndermişti. Göstericiler onu bir dizi taleple karşıladı: hükümet istifa etmeli ve mebuslarının çoğunu sürgüne göndermeli, şeriat kuralları eksiksiz olarak uygulanmalı, hükümet tarafından azledilen tüm subaylar geri çağrılmalı ve İttihat ve Terakki Partisi'nin ordu üzerindeki etkisine son verilmeliydi. Ahmet Rıza Meclis-i Mebusan başkanlığından alınarak yerine "gerçek bir Müslüman" getirilmeliydi.

Talepler binada toplanan mebuslara iletilmiş, ancak mebusların cevap verme yetkisi olmadığından tansiyon daha da yükselmişti. Kalabalık parlamento binalarına akın etmiş ve o karmaşada İttihat ve Terakki Cemiyeti gazetesi Tanin'in editörleri Ahmet Rıza ve Hüseyin Cahit Bey zannedilen iki mebus öldürülmüştü. Devlet bir krizle karşı karşıyaydı. Savaş bakanı isyancıları dağıtmak için orduya emir vermeyi reddediyordu. Sadrazam Hüseyin Hilmi güçsüzdü; Yıldız Sarayı'na koşarak tüm kabinenin istifasını sultana sundu. Abdülhamid sadece istifaları kabul etmekle kalmayıp Aya Sofya'ya baş katibini göndererek asilerin tüm taleplerini kabul ettiğini bildirdi. Halihazırda İstanbul'daki gücünü kaybetmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti artık sadece Makedonya ordusunun belirli kesimlerini tehditle harekete geçirme gücünden de tamamen yoksundu. İstanbul'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri kaçtı ve cemiyetin parti ve gazete ofisleri yağmalandı. Söz konusu karşı isyanın planlanmasında katkısı olsun olmasın, sultan artık eski gücünü ele geçirmiş ve kendi adamlarını savaş ve ordu bakanı olarak atayarak silahlı kuvvetler üzerindeki hâkimiyeti yeniden ele almıştı.

Ahmet Tevfik Paşa yeni bir kabinenin başına sadrazam olarak getirilmişti. İstanbul'daki mebuslara toplantı talebi iletilmiş, İsmail Kemal Meclis-i Mebusan başkanı olarak seçilirken yeni rejime tam destek veren Mizancı Murat Liberal Birlik'i de desteklemekteydi. Abdülhamid otoriteyi yeniden elinde toplamış ve İstanbul'da İttihat ve Terakki Cemiyeti dağıtılmıştı. Artık İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olmalarının bir anlamı kalmamış olan Makedonya ordusu subayları cemiyeti Üçüncü Ordu komutanı Mahmut Şevket Paşa önderliğinde yeniden toparlamak için harekete geçti. Mahmut Şevket bu durumu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sunduğu politik çözümlerin kabul edilmemesi ve bu durumun sadece ordunun açık müdahalesi ile çözülebileceği şeklinde yorumlamıştı.

24 Nisan sabahı Harekat Ordusu İstanbul tren istasyonuna ulaştı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti adına başkentte ilerlemeye başladı. Sultan orduya direnç gösterilmemesini emretse de destekçilerinden bazıları barikatlar kurmuş ve Bâb-ı Hümayûn yakınlarında ve Taksim ve Üsküdar'daki kışlalarda çetin bir çarpışmanın içine girmişse de günün sonunda yenilmişlerdi. Mahmut Şevket sıkıyönetim ilan etti ve kurulan dar yetkili mahkeme tarafından Harekât Ordusu'nun payitahta gelişinin ardından karşı isyana karışmaktan veya orduya direnmekten suçlu bulunanlar yargılandı, idam edildi veya sürgüne yollandı. Subaylar devletin devamlılığını sağlayacak vergileri toplamak üzere çeşitli şehirlere gönderildi. Yani ordu meşrutiyet ve demokrasi adı altında mutlak monarşi ilan etmişti.

Son hamle ise birkaç gün sonra, 27 Nisan günü parlamentonun bu kez Aya Sofya Camii'ne ve Sait Paşa'nın başkanlığında *Millet Meclisi* olarak toplanması

ile geldi. Sultanın tahttan indirilmesine ilişkin bir fetva alan meclis, Abdülhamid’i tahttan indirerek yerine kardeşi V. Mehmet Reşat’ı getirdi. Abdülhamid’in ev hapsinde tutulmasına karar verilmişti. Sultan hemen o gece ailesiyle birlikte apar topar özel bir trene bindirilerek Selanik’e gönderilmiş, ertesi sabah halk ve sultanın destekçileri direnç gösteremeyecekleri bir emrivaki ile karşı karşıya kalmışlardı. 66 yıllık hayatının 33 yılını tahtta geçirmiş olan Abdülhamid olan biteni Allah’ın takdiri olarak kabullenmiş ve 1912 yılında Balkan Savaşı’nda düşmana esir düşeceği korkusuyla İstanbul’a çağrılana kadar Selanik’te sakin bir yaşam sürmüştü. İstanbul’a döndükten sonra Boğaz’ın Anadolu yakasındaki Beylerbeyi Sarayı’na yerleşen sultan altı yıl sonra, 10 Şubat 1918’de hayata gözlerini yumdu. En saygın Osmanlı sultanlarından birinin hayatı belirsizlik ve itibarsızlık içinde son bulmuştu.

2.6. Abdülhamid ve Propaganda

Kitle iletişiminin tüm toplumlardan önce Avrupa’da yayıldığı bilinen bir gerçektir. Bu da Avrupa’nın kısa sürede kat ettiği bilimsel, teknolojik ve kültürel ilerlemelerinin bir sonucudur. Baykal’a göre medya kullanımı anlamında Avrupa ile Osmanlı arasında 200 yıllık bir mesafe vardır (Baykal, n.d.). Dolayısıyla Avrupalılar rakiplerine mesajlarını iletme için medyanın nasıl etkin şekilde kullanılabileceğini biliyorlardı. Bu bilincin izlerini Osmanlı İmparatorluğu ve Sultanı aleyhine yürütülen sert ve satirik kampanyalarda da görmek mümkündür. Avrupalı devletlerin çizdiği imaj Avrupa’daki hedef kitlenin yanı sıra Osmanlı’daki hedef kitleyi de etkiliyordu. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren yurt dışında, özellikle de Avrupa’da çizilen çarpık Osmanlı imajı yurt içinde de, özellikle de modern eğitim alan kesim içinde hızla yayılmıştı. Dönemin tüm art niyetlileri Abdülhamid’in üzerine gidiyordu. Kültürlü insanların vazgeçilmez bir özelliği de Abdülhamid’e karşı tavır almaktı. Batılılaşmış aydınların yanı sıra bazı dini gruplar da bu yoğun düşmanlık atmosferinden ciddi oranda etkilenmiş, kin ve nefret dönemin bazı gruplarının psikolojisine hâkim olmuştu (Doğan, 2019: 3-15). Hem rakip hem de yabancı güçler eleştirilerini daha çok karikatürlerle dile getiriyordu. Zira büyük kısmı okuma yazma bilmeyen Osmanlı halkına ulaşabilmenin tek yolu buydu. Sultan karşıtlarından biri olan Nuri’nin kendi deyişyle, ‘Sultanın insanların gözündeki kutsiyetini yıkmak için onunla alay ediyordu’ (Soy, 2014).

Alkan’a göre, Abdülhamid tüm Osmanlı sultanları arasında en çok alay edilen, hicvedilen ve karikatürü çizilen sultandır. Özellikle de Osmanlı Devleti’ni ve sultanı tasvir eden çok fazla karikatür vardı ve bunları bağlamalarına göre farklı başlıklar altında toplamak mümkündü. Osmanlı Devlet ve liderleri bazı bağlamlarda Avrupa devletleri tarafından iyileştirilmesi gereken “hasta bir adam” olarak tasvir ediliyordu. Ancak konu Ermeni olayları olduğunda Osmanlı Devleti gaddar ve eli kanlı olarak resmediliyordu. Abdülhamid karikatürlerde

çoğunlukla eli bıçaklı veya kılıçlı, sağlıklı, güçlü bir kasap olarak tasvir edilmekteydi. Zayıf ve masum Hristiyanların katli Osmanlılara ve sultanlarına “Muhammed fantezisi” gibi geliyordu (Alkan, 2018).

Schick Abdülhamid’e karşı yürütülen politikanın bir başka yönüne dikkati çekmektedir; Abdülhamid karikatürlerde cinselleştiriliyordu. Cinselliği üzerine edinilen fikirler Avrupa propagandasının belki de en önemli unsuruydu; zira yürüttüğü baskı politikası cinsellik üzerinde de etkiliydi. Sultanı kadınlara üstünlük taslamaktan hoşlanan bri sadist olarak resmeden yayınlar bir yandan da Avrupa sömürgeciliğinin görünüşte özgecil bir müdahalesi yoluyla, konu halklarının kurtarılması çağrısında bulunuyordu (Schick, 2018).

Basına malzeme olmasının yanı sıra, Abdülhamid de hem iç hem de dış basında olup biteni yakından takip eden Osmanlı İmparatorluğu’na karşı yürütülen dış kaynaklı propagandayla yüzleşmek için medyayı kullanıyordu. Medyayı yerel propaganda amacıyla kullanımına bir örnek olarak okuldaki ödül törenine basın organlarını da davet etmesi gösterilebilir. Törene hem aileler hem devlet erkânı katılmıştı. Sultanın tebasının katılımıyla yapılan bu törenlere hem İstanbul’daki hem de Anadolu kentlerindeki çeşitli gazeteler sultanın eğitime ve bilgiye verdiği önemi vurgulayarak yer vermişti. Bu noktada dönemin basınının Abdülhamid’in görünürlüğünü ve etki alanını artırdığı ve dönemin en etkin kamu fikri oluşturma aracı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Abdülhamid tahttan indirilip Selanik’e sürüldükten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti gazeteleri ona ve yaptıklarına ilişkin olumsuz köşe yazıları yayımlamaya başladı ve tüm bunların Abdülhamid’i insanların zihninden silme çabası olduğu çok açıktı. Söz konusu gazeteler aynı zamanda halkın gözünde onların atadığı yeni sultanı meşrulaştırma amacıyla da yayın yapıyorlardı.

Tahttan indirildikten sonra Sultanın Selanik’e sürülmesi de bir mizah konusu olarak kullanılıyordu. Örneğin, *Tanin Gazetesi* Mel’un Şeytan adlı yazıda Abdülhamid’i Selanik’e giden trende uyurken tasvir etmişti; ancak sultan gözlerini Edirne’de açtığı anda insanlar olup bitenle yazının bağlantısını kurabiliyorlardı. Başka bir haberde ise Abdülhamid Selanik’te sinir bozukluğu yaşarken ve önündeki masayı “Lanet olsun!” diyerek yumruklarken betimlenmişti. Haberde Sultanın insomnia nedeniyle sabaha kadar uyumadığı ve konutundaki kadınlardan kendisine fal bakmasını istediği gibi detaylara da yer verilmişti. Habere göre sultanın beyazlayan sakallarını boyamıyordu, ancak hakkında kanser söylentisi yayılmaya başladığı için sakallarını apar topar boyatmaya başlamıştı. (Demirel, 2019).

Abdülhamid’i ve dönemini yermek için asiler “irtica” terimini sıklıkla kullanıyordu. Bu bağlamda “geri dönmek” ile aynı anlama gelen “rücû” sözcüğü “müslümanlıktan uzaklaşıp câhiliye devrine dönme” anlamında kullanılıyordu.

Bu kavram Abdülhamid döneminde rakipleri tarafından meşrutiyet öncesi Abdülhamid dönemine dönmek anlamında kullanılıyordu (Doğan, 2019).

Abdülhamidin kamu nazarındaki imajını değiştirme çabaları içinde yazınsal metinler ve figürler de önemli bir yere sahipti. Tahttan indirilmesinin ardından bazı entelektüeller onun hakkındaki fikirlerini değiştirmiş ve zamanla daha olumlu bir görüş edinmeye başlamışlardı. Bu noktada Abdülhamid'in imajının değiştirilmesinde önemli rol oynayan 4 önemli isim vardır: Rıza Tevfik Bölükbaşı, Süleyman Nazif, Nihal Atsız ve Necip Fazıl Kısakürek. Bu dört isme ilişkin ilginç olansa hepsinin yaşam biçiminin, toplum anlayışının, entelektüel temalarının ve yazınsal uzmanlıklarının birbirinden tamamen farklı olmasıydı. Rıza Tevfik hükümdarlığı sırasındaki baş muhaliflerden biri olsa da Abdülhamid'in tahttan indirilişinin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ülkeyi yönetme biçimini görmesinin ardından fikrini değiştirmişti.

Bir şair olan Süleyman Nazif ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli üyelerinden biriydi. Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinde uzmanlaşan Nazif Sultan Abdülhamid'in hükümdarlığı süresince kamu personeli olarak görev yapmıştı. Osmanlı hükümeti tarafından 1901 yılında sansüre uğrayana kadar Servet-i Fünun dergisine katkıda bulunmuş, sonra da II. Abdülhamid'i savunduğu metin ve şiirleri içeren Bir Abdülhamid Müdafaaanamesi Hatırat-ı Sultan Abdülhamid-i Sani adlı bir kitap yazmıştı. Türkçü bir mütefekkir olan Hüseyin Nihal Atsız'ın Ocak Dergisi'nin 11. Sayısında (11 Mayıs 1956) yayınlanan "Abdülhamid Han (Göksultan)" başlıklı yazısı konuyla ilgili önemli işaret taşlarından biri olarak görülmelidir.

"Toplumun en büyük haksızlığa uğramış tarihî şahsiyetlerinden biri, Abdülhamid'dir. Kendisinden önceki devirlerin ağır yükünü omuzlarında taşıyan, en güvenebileceği adamların ihanetine uğrayan ve dağılmak üzere ayakta tutan bu büyük padişah katil, kanlı, müstebit, kızıl sultan, cahil ve korkak olarak tanıtılmış, daima aleyhinde işleyen bu propagandanın tesiriyle de böyle tanınmış talihsiz bir insandır."

"Daha ilkokul sıralarında belirli bir propagandanın tesirinde kalmaya başlayarak, yaşları ilerledikçe aynı telkinler ile büyütülen nesillerin, o propagandanın yalanlarını bir gerçek gibi benimsemelerinden tabî ne olabilir?"

Necip Fazıl Kısakürek bu dört önemli ismin içinde Abdülhamid'in imajını değiştirmek için en çok uğraşan isim olmuştur. Kısakürek'in Abdülhamid'in toplum nazarında olumlu (ve yüce) kişilikli bir sultan olarak yer etmesi için sistematik olarak çalışmış ve biraz zorlanmıştır. Yazar 1965 yılında Abdülhamid'i 'Ulu Hakan' olarak tanımladığı ve aynı adı taşıyan bir kitap çıkarmıştır. Bu 320 sayfalık kitabın sonradan yazdığı Abdülhamid Han adlı oyunun temelini teşkil ettiği söylenebilir (a.g.e.)

2.7. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi Üzerine

Dayan'a göre, göstergebilim, filmi iki farklı biçimde ele almaktadır. Biri, filmin içeriğinin düzenlenmesinin ele alan kurmaca düzeyindedir, diğeri ise film dilinin ele alındığı söylem düzeyidir (Dayan, 1974:22). Bu çerçevede, bu çalışma, filmin içeriğinin düzenlenmesini ele alan kurmaca bölümünü oryantalizm kuramı çerçevesinde değerlendirmektedir. Diğer bir deyişle, filmik gerçekliğin tarihsel gerçeklikle karşılaştırılması kadar, film içine ekimlenmiş durumda olan oryantal bakış açısının serimlenmesini de ele almaktadır. Bu amaçla, filmin kesitlerinden örnekler verilere oryantalist bakış açısının filme aktarılıp aktarılmadığı sorgulanmaktadır. Ayrıca, filmde, dönemin gereklerine uygun bir sahne, dekor, kostüm, çevre, dil kullanılıp kullanılmadığı da önem kazanmaktadır. Bunun dışında, filmdeki Abdülhamid karakterinin nasıl verildiği, dönemin nasıl yansıtıldığı, tüm bunların oryantalist bir bakış açısı içerip içermediği de sorgulanmaktadır. Ayrıca, filmin metin dışı gönderimlerinin kavranabilmesi amacıyla, Abdülhamid'in yurtdışındaki ve yurtiçindeki basın yansımaları ile film içindeki sahnelerin benzerliklerinin olup olmadığı da sorgulanmaktadır. Genel anlamda, filmin dilsel açıdan değerlendirilmesini de içeren göstergebilimsel bir bakış olarak Barthes'in göstergebilimsel çalışmaları çerçevesinde, filmin film içi ve film dışı göndermeleri, yer değiştirmeceleri, eksilteleri, bağlaçları ve dilsel tutarlıkları da göz önünde bulundurulmakta, ayrıca filmdeki durumsallık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, metinlerarası geçişlilik ve eylem kodları ile ilgili bulgular da sunulmaktadır.

Sonuç olarak, çalışmanın özünde, "Abdülhamid Düşerken" filminin genel anlamda Batının oryantalist söylemini içselleştirme potansiyeline sahip olup olmadığı değerlendirilmektedir. Abdülhamid ile ilgili pek çok tarihsel araştırma yapılmış olmasına karşın, onun oryantalist bir unsur olarak sinemada nasıl temsil edildiğine ilişkin bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu bakış açısıyla, bu araştırma bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın yöntemi olarak yukarıda özetlenenlere ek olarak araştırmanın veri toplama teknikleri açısından gerek alanyazın taraması ile elde edilen döneme ve Abdülhamid'e yönelik özellikler, gerekse yerli ve yabancı basından elde edilen temsil örnekleri, filmin sahneleri ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışma temel olarak bir denenece içermemekte, filmin tarihsel bir dönem filmi olduğu sayılıştısından ve film içinde göstergebilimsel yöntemlerle ortaya çıkarılabilecek oryantalizm örnekleri bulunabileceği varsayımından hareket etmektedir. Bu çalışma, yalnızca incelenen film ile sınırlı olup, Abdülhamid döneminin bilinen tarihsel bulguları ile karşılaştırılacak şekilde ve göstergebilimsel açıdan ele alınmıştır.

Abdülhamid dönemine ilişkin pek çok farklı görsel ve yazınsal eserin geniş bir evren ve örneklem sunmasına karşın, çalışmalar bu film özeline odaklanmaktadır. Filmin incelenecek sahnelerinin seçiminde kullanılan teknik,

göstergebilimsel ölçütlerle bağlantılı ve sınırlı konuyu kapsayan bir ölçek içermektedir.

Göstergebilimsel bakış açısı ile değerlendirildiğinde, farklı başlıklar altında örnekler sunulması gerekmektedir. Bunlardan biri ‘Temsil’dir. Bu bağlamda, filmin Abdülhamid karakterini yeterince iyi bir biçimde temsil edip etmediği, bu karaktere Oryantalist bakış açıları ile eklemeler çıkarmalar yapıp yapıldığı incelenmektedir. Benzer bir biçimde, ‘Öteki ve Karşıtlıklar Dünyası’, ‘İktidar İlişkileri ve Sömürgecilik’ başlıkları altında dönemin Osmanlı yönetimine Oryantalist temsiller yüklenip yüklenmediği sorgulanmaktadır. Tüm bunları ele alırken, filmin nasıl bir olay örgüsü ile bu dönemi anlatmayı seçtiği, yani filmin kurgusu, filmin anlatıcısı boyutu ile değerlendirilecektir. Son olarak Barthes’ın göstergebilimi ve söylem çözümlemesi tekniklerinden örnekler verilecektir.

3. BULGULAR VE ÇÖZÜMLEME

3.1 Sinemada Abdülhamid

Abdülhamid medyada oldukça fazla bir biçimde kullanılan bir unsurdur. Dönemin yabancı sinemada da onu ele alan filmlerle karşılaşmaktadır. Abdülhamid’in ölümünden sonra çekilen yabancı filmler kendisine karşı ve Osmanlı Devleti’ne karşı yürütülen geniş bir propagandanın devamı olarak görülebilir. Abdülhamid’i başrole alan ve döneminde olup bitenleri anlatan yabancı filmler bulunmaktadır. *Jalma la Double* (1927), *Abdul the Damned* (1935) ve *L’Esclave blanche* (1939) bu filmlere örnek olarak gösterilebilir.

Özen’e göre, padişahın ölümünden sonra, Cumhuriyet devrinde, 1927’de Fransa’da çekilen *Jalma la Double*, 1935 ‘te İngiltere’de çekilen *Abdul the Damned* isimli filmler, beyaz perdenin Abdülhamid hakkındaki bazı yargılan yaygınlaştırmasına, kolektif bilinçte perçinlemesine, birtakım düşünsel refleksler oluşturmaya dair kanıtlar olarak düşünülebilir (Özen, 2015: 163).

Görsel 3.1. *Jalma la Double* filminden kesitler

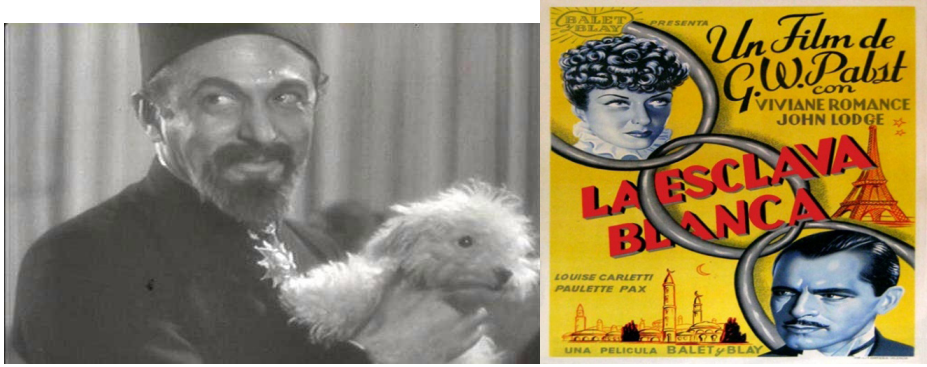
Fransızlar *Jalma la Double* filminin tüm dış sahnelerini İstanbul'da sessiz olarak çekmişlerdir. Film, V. Murat'ın torunu Jalma'yı (Selma Sultan) II. Abdülhamid'in elinden kurtarmak isteyen iki Fransızın heyecan dolu öyküsünü anlatmıştır. Filmde Padişah V. Murat'ı Türk Aktör Burhanettin Tepsi canlandırmıştır (<http://www.sinematurk.com/film/45998-jaima-la-double/>). *Jalma la Double* filminde de sarayın dışarıya kapalılığı Padişahın entrikacı, gizemli karakterinin kurucu bir unsuru olarak vurgulanmıştı. Filmin içeriğinin oldukça ses getirdiği de net olarak söylenebilir: Sultan Abdülhamid'in soyundan gelen on üç kişi Fransa'da, filmin gösterimden kaldırılması için başvuruda bulunmuştur. Gerekeceği kadar aslında Abdülhamid'in V.Murad'ın çocuklarını öldürtmemiş olması ve filmin tarihi gerçeklere uymaması nedeniyle, torunların dedeleri hakkında oluşturulan olumsuz imgeden rahatsızlık duymasıdır. Ancak mahkeme filmi yasaklamamış, gazetelerde ise “*bunun için torunlarının mahkemeyi Abdülhamid'in kuzu gibi munis olduğuna inandırmaları gerekir.*” türünden yorumlar çıkmıştı. Filmin Türkiye'de gösterime girip girmediği, girdiyse ne kadar ilgi gördüğü konusu şimdilik araştırma aşamasındadır (Özen, 2015: 163).

Görsel 3.2 Abdul the Damned filminin afişi ve filmde bir kesit

Sultan Abdülhamid 1935'te İngiltere'de de çekilen bir filmin ana karakteri olmuştur. *Abdul the Damned* adlı bu filmde de Padişah gene sarayın dışına çıkmayan bir figürdür. Aynı zamanda saraydan dans, şarkılar eksik olmaz, hatta Padişah Viyanalı bir şarkıcıya ilgi duyar. Onun hatırına düşmanı olan Jön Türklerden birini serbest bile bırakır. Ancak sarayda şarkılar çalınırken mahzende Jön Türkler devrim şarkıları söyleyerek kurşuna dizilmektedir. Filmde seyircinin kolay algılaması için Jön Türkler beyaz fes, diğerleri siyah fes giyerler, başka bir deyişle karakterler net olarak iyiler ve kötüler olarak ikiye ayrılmıştır. Bu filmlerde çizilen portre Abdülhamid şahsiyetini saran esrarenizlik perdesiyle beraber- tarihyazımında da rastladığımız tek boyutlu padişah portresinin karikatürize halidir. Filmlerin, tıpkı popüler romanlar gibi Avrupa kamuoyunda Sultan Abdülhamid hakkında güçlü yargıların yerleşmesinde belli ölçüde de olsa bir pay sahibi olduğu düşünülebilir, en

azından birtakım ticari beklentilerle filmleri yapanların bu portrenin “popüler değerini” göz önüne aldıkları açıktır (a.g.e.).

Görsel 3.3. Le Escalva Blanche film afişi ve filmden bir kesit

L'Esclave blanche (1939) bir Türk hükümet yetkilisi ile evlenen bir Fransız kadınının Abdülhamid'in dayanılmaz baskısı altında bunalarak kocasıyla birlikte Fransa'ya kaçışını anlatan hafif bir melodramdır. Batılılaşmış Türk politikacı, Binbir Gece Masalları'ndaki gibi bir hayatı olacağına inanan Fransız eşi Mireille ile birlikte ana vatanına döner. Ancak evlendikten sonra Türkiye'nin bir kadının “özgür” olamadığı bir ülke olduğunu anlayan Mireille şaşkındır. Kayınvalidesi onu filmde “gelenek” olarak işlenen durumlarla tanıştır: bir kadın kocasına itaat etmelidir, eşinin on dört yaşındaki kardeşi büyükbabası yaşındaki bir paşa ile evlendirilecektir ve daha da kötüsü Mireille'nin genç kocası ikinci bir kadınla daha evlenecektir. İşte Mireille bunu kabullenmeye asla hazır değildir! “Şu Avrupalı kadınları anlamak mümkün değil!” diye söylenir Türkler. Fabre yüzlerce kadından oluşan bir harem olan bir paşadır. Söz konusu hikâye Sultan II. Abdülhamid döneminde geçmektedir. Evcil hayvanlara düşkün gülünç sultanı Dalio (zar zor tanınabilen) canlandırmaktadır. Bu filmde sultan başrolde olmasa da başrolde olduğu diğer filmlerdeki gibi despot bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Türk politikacının ise açıkça belirtilmese de bir Jön Türk olduğu anlaşılmalıdır. Ancak film Harem, çok eşlilik, doğu despotluğu gibi Doğu temalarını ve Batı'nın üstünlüğünü çok net şekilde işlemiştir. Bu filmlerde Oryantalist bakış açısının en üst düzeyde yer aldığı, hatta yalnızca bu Oryantalist bakış açısının verilebilmesi amacıyla bu tür filmlerin çekildiği söylenebilir.

Abdülhamid'i gerek filmin konusu olarak doğrudan gerekse dolaylı olarak işleyen Türk filmleri de bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu filmlere örnek olarak gösterilebilecek Sultanın Sırrı (2010), Harem Suare (1999), Haremde Dört Kadın (1965) filmlerinden söz edilmekte ve Abdülhamid Düşerken (2003) filmi incelenmektedir.

Sultanın Sırrı filminde, Sultan Abdülhamid'in petrol ile ilgili sırlarından haberdar olan bir Amerikalı İstanbul'a gelir. Karşısına gizli bağlantıları olan bir müze müdürü çıkar ve araştırmaları onu Topkapı Sarayı Müzesi'ne götürür. Müzenin deposunda Abdülhamid'in kendi elleri ile yaptığı gizemli bir sandık vardır. O sandığı bulmak ve Padişah'ın sırlarını ortaya çıkarmak için İstanbul'un dehlizlerinde tehlikeli bir kovalamaca başlar. Sultan Abdülhamid'in en büyük 'erdemlerinden' biri, Musul ve Kerkük'teki petrol yataklarını keşfidir ve bir Alman mühendise yaptırdığı haritayla adeta geleceği öngörmüştür. Görev yeri Kerkük'te bulunurken, böylesi bir haritanın varlığından haberdar olan Amerikalı profesör (aslında bir ajan), "Araştırma yapıyorum" kisvesi altında Topkapı Sarayı Müzesi'nden söz konusu haritayı almak için harekete geçer. Tam bir Oryentalist olan ve üstelik bilgisinin yanı sıra eli silah da tutabilen müze müdürü, hemen refleks gösterir ve Amerikalıyı engellemek için harekete geçer. Lakin, annesinin kendisine 'gelin namzeti' olarak gördüğü yardımcısı ise tam bir Batı hayranıdır ve emellerine (müdür koltuğuna oturmak) ulaşmak için gerektiğinde Amerikalı profesörle birlikte olur. İçinde haritanın da bulunduğu 'Kutsal emanet', önce profesör ve kötü niyetli ortağının eline geçer ama Sultan Abdülhamid, zaten zamanında önlemini çoktan almıştır (Vardan, 2010).

Oldukça büyük bütçeli bir film olarak zayıf senaryosu ve inandırıcılıktan uzak senaryosu nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalan bu film, Amerika gibi dev bir Batılı gücün karşısında Türkiye'yi güçlü gösterme amacı gütse de oryantalizm tuzağına düşmekten kurtulamamıştır. Bundan bağımsız olarak film II. Abdülhamid konusunun günümüz gündemini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Filmde Abdülhamid'e gizli bir hayranlık duyulduğu ima edilmektedir ve bir sultan olarak öneminin kabullenilmesi söz konusudur; ki bu durum bu filmi Abdülhamid'i konu alan diğer filmlerden farklı kılmaktadır. Harem Suare ve Haremde Dört Kadın ise isimleriyle müsemma filmlerdir. Harem temasını işleyen bu filmler II. Abdülhamid'i kabaca tanıtır ve döneminin koşullarını işler.

3.2. "Abdülhamid Düşerken" Romanı

Abdülhamid Düşerken filmi, bir romandan uyarlanmış bir filmidir. Roman, tarihsel gerçeklere kısmen dayanıyor olsa da, kurmaca bir edebi eserdir. Nahit Sırrı Örik'in 1947'de kaleme aldığı bu eser, 2003'de aynı adla bir sinema filmine uyarlanmıştır. Romanda, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, kırk yılı aşkın süredir Osmanlı Devleti'nde önemli konumlarda bulunmuş olan Mehmet Şahabettin Paşa ve ailesi içinde bir tedirginliğe yol açar. Bu yeni düzende suçlanmaktan, gözden düşmekten korkan Mehmet Şahabettin Paşa ve kızı Nimet, politik gelişmeleri yakından takip eder. Öyle ki, Nimet'in nişanlısı Sedat'ın babası Abdülatif Paşa sürgüne gönderilince, Nimet nişanını atmaya karar verir. Meşrutiyet'in ilk günlerinde Mehmet Şahabettin Paşa ile fazla

ilgilenilmese de ilerleyen günlerde önemli gelişmeler yaşanır. Önce yaşlılığı hakkında zararsız bir eleştiri yayımlanan Mehmet Şahabettin Paşa, daha sonra Meclis-i Vükela'daki görevinden alınır ve üstelik Servetifünun gazetesi tarafından rüşvet almakla suçlanır. Babasının bu eleştirilere karşı yazdığı cevabı Servetifünun gazetesine götüren Nimet, burada sorunun aslında çok daha büyük olduğunu fark eder: Babası, yeni düzen içinde gözden düşen kişiler arasındadır ve konumunu kaybetmesi bir yana, evlerinin yağmalanması gibi ihtimaller bile söz konusudur. Ancak alışlagelmişin dışında bir zekâsı olan Nimet, aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul'daki karargâhı olarak kullanılan gazete idaresinde Binbaşı Şefik Bey isimli önemli bir subayı etkilemeyi başarır. Babasının adının temize çıkarılmasını sağlayan Nimet, daha sonra Binbaşı Şefik Bey'in evlilik teklifini değerlendirir. Şefik'in askerliği bırakıp mebus olması ve babasının Ayan Meclisi'ne alınması şartıyla bu teklifi kabul eden Nimet, Mehmet Şahabettin Paşa'nın ölümüyle tüm mirasın sahibi olur ve evdeki en güçlü kişi haline gelir. Bundan sonra tüm ilgisini kocasının politik hayatına adayan Nimet, onu adeta bir kukla gibi yöneterek devlet yönetimi içinde etkili olmasını sağlar. Nimet'in tavsiyeleri ve hırsına göre hareket eden Şefik, 31 Mart Olayı'ndan sonra dahiliye nezareti gibi önemli bir konuma getirilir, ancak bunu yapabilmek için İttihat ve Terakki'den tamamen ayrılması gerekir. Nimet'in etkisiyle Şefik, bugüne dek karşısında yer aldığı II. Abdülhamid'in yanına geçmiştir. Ancak, tamamen yenildiği düşünülen İttihat ve Terakki'nin Selanik'te toplanan Hareket Ordusu ile İstanbul'a doğru harekete geçmesi işleri karıştırır. İttihat ve Terakki şehre girdiği takdirde, bir hain olarak görecekları Şefik'in bütün gücünü kaybedeceğini düşünen Nimet, hırsının son boyutuna ulaşarak kocasını II. Abdülhamid'in huzuruna gönderir. Şefik, Abdülhamid'den sadrazamlık da dâhil tam yetki ister, ancak isteği Abdülhamid tarafından reddedilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti şehre ulaştığında son kumarı da kaybetmiş olduğunu bilen Nimet, kocasını yeniden İttihatçılara katılabilmesi umuduyla Hareket Ordusu'na gönderir. Ancak kendisi de böyle bir ihtimalin gerçekçi olmadığını bildiğinden, sabahın erken saatlerinde İstanbul'dan Rusya'ya doğru hareket eden bir gemiye biner ve şehri terk eder (<http://edebiyat.k12.org.tr>).

Filme konu olan eserin, zamanında çok okunan bir kitap olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Ancak, günümüzde 7. Baskıyı yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, filmin kitabın satışlarına etki yaptığı söylenebilir.

Kitabın, filminden ayrı olarak imgeler ve göstergebilim açısından incelenmesi gerekir. Ancak, bu noktada, filmdeki görsel motiflerin ve imgelerin oryantalizm unsurlarını kitaptan alıp almadığı sorgulanmalıdır. Çünkü, eğer bir eser, aslına sadık olmayacak biçimde farklı imgeler eklenerek çekilip kurgulanıyorsa, bu tümüyle başka bir eser oluşturmaktadır. Filmin ve romandaki anlatının arasındaki temel farklar aşağıdaki tabloda görülebilmektedir.

Romanda Olan	Filmde Olan
İttihat ve Terakki Cemiyeti, hükümeti yönetme ve ele geçirme konusunda hırslı	İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümeti yönetme ve ele geçirme konusunda tereddüt ediyor
Romanda, bazı başka karakterler var. Örneğin, Nimet'in eski nişanlısının annesi Mediha'dan söz ediliyor.	Romanda olan bazı karakterler filmde yok. Örneğin, Nimet'in eski nişanlısının annesi Mediha hiç görünmüyor.
Nimet, annesine geçmişini bildiğini ima ediyor, onun eskiden cariye olması yüzden annesinin köle olma durumunu hor gören davranışlar sergiliyor.	Nimet ile annesi arasındaki geçimsizliğin nedeni belli değil.
Abdülhamid, Devletin bekaası için, iki ordunun birbiriyile savaşmasına izin vermeyi reddediyor.	Abdülhamid ordusuna ve çevresindeki insanlara güvenmediği için Hareket ordusu'nu durdurmayı reddetti.
Nimet, 31 Mart'tan Abdulhamid'in sorumlu olabileceğini ima ediyor.	Filmde, 31 Mart olaylarından Abdulhamid'in değil, belki de adamlarının sorumlu olduğu ima ediliyor.

Tablo 3.1. “Abdülhamid Düşerken” Roman ve Film Karşılaştırması

3.3. “Abdülhamid Düşerken” Filmi

“Abdülhamid Düşerken” Filmi TRT Ankara Televizyonu Drama Programları Müdürlüğü'nün ‘Edebiyat Uyarlamaları Projesi’ kapsamında çekilen bir film üçlemesinin sonucusudur. 1908-1909 yılları arasında geçen filmde II. Meşrutiyet'in ilanı, Sultan Abdülhamid'in tahtan indirilmesi, 31 Mart olayları, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi ve bu dönemde yaşanan bir aşk hikâyesi konu edilmektedir. Film ‘Meşrutiyet’, ‘Kurtuluş’, ‘Cumhuriyet’ üçlemesinin son filmi oluşturmaktadır. (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/211344.asp>).

Yönetmenliğini ve senaryo yazarlığını Ziya Öztan'ın üstlendiği filmin görüntü yönetmenliğini Colin Mounier, müziklerini ise Timur Selçuk yapmıştır. Oyuncular arasında dönemin önemli isimlerinden Meltem Cumbul Nimet'i canlandırırken, Halil Ergün -Talat Bey, Mehmet Kurtuluş ise Şefik Bey rollerinde yer almaktadır. Filmde çok sayıda ünlü kişinin yer aldığı da görülmektedir. Örneğin, Tarık Akan, Mahmut- Şevket Paşa, Mehmet Ali Alabora ise Teomen Arif rolündedir. Çetin Öner, Abdülhamid'i, Mustafa Alabora, Hilmi Efendi'i, Haluk Kurtoglu ise Mehmet Şahabettin Paşa'yı canlandırmaktadır. Engin Cezzar'ın Sait Paşa ve İsmet Ay'ın Kamil Paşayı, Nur Sürer'in ise İzzet Hanım'ı canlandırdığı filmde, Şahnaz Çakıralp, Zeynep Hanım'ı canlandırmaktadır. Filmde ayrıca, Müjdat Gezen yer almakta, Savaş Dinçel- Tevfik Paşa'yı, Fikret Kuşkan ise Enver Bey'i canlandırmaktadır. Filmin galasında yönetmen Ziya Öztan, filmle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Türkiye’de bana göre resmi tarih tacirleri var, ama gayri resmi tarih tacirleri de var. Herkes kendi penceresinden olaylara bakıyor. Filmde de geçen 31 Mart Olayı, Selanik’ten getirilen askerlerin ayaklanmasıyla yaşanmıştır. Ama sadece askerler değil, başka güçler de ayaklanmaya karışmıştır. Bu tartışmalı bir dönem. Biz filmde gerçeklere bağlı kaldık. Başarılı bir film yaptığımızı düşünüyorum. Bu tarihsel bir film ve bu filmi popüler kaygılarla yapmadık. Bana göre tarihsel filmler dünün veya bugünün değil, yarının filmleridir. Benim için filmin bugün izlenip izlenmemesi değil, yarın izlenip izlenmeyeceği önemlidir.” (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/209721.asp>)

“Abdülhamid Düşerken” filmi padişah Abdülhamid’in tahttan indirilmeden hemen önceki seneyi konu ediniyor. Flashback yapılarak izlediğimiz 31 Mart vakası gerçekleşmeden bir sene önceki olayları ve gelişmeleri ekrana taşıyor. Yaşanmış bir tarihi olayın içinde geçen aşk hikâyesi kurgu ve gerçek ikileminde seyirciye sunuluyor. Filmin ilk sahnelerinde Rumeli ayaklanması ve ikinci meşrutiyetin ilanı bulunuyor.

Mevcut kabine değiştirildikten sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti yolsuzluk bahanesiyle eski paşaların mal varlığına el koyar ve bir paşa kızı olan Nimet tehlikeyi fark ederek İttihad ve Terakki Cemiyetinin ofisine gider ve Binbaşı Şefik’i babasına karşı olacak saldırıları durdurması için ikna etmeyi başarır. Bu esnada ikili arasında tutkulu bir aşk başlamaktadır. Binbaşı Şefik farkında olmadan bir paşa kızıyla kendini evli bulur. Bu şekilde eşinin etkisinde kaldığını farkedemeyen cemiyet tarafından yavaş yavaş görevden uzaklaştırılır. Daha sonraki sahnelerde 31 Mart vakasında yer alan olayları görürüz ve bu olaylar ardından, Padişah Abdülhamid tahtan indirilir. Üçüncü hareket Ordusu İstanbul’daki ayaklanmayı durduktan sonra Binbaşı Şefik tutuklanıp idam edilir. Paşa kızı Nimet ise önce Fransız Büyükelçiliğinde sığınarak Paris’e kaçar.

3.4. “Abdülhamid Düşerken” Film Çözümlemesi

Dayan’a göre, “Film sanki üreticisi olmayan bir ürün gibi deneyimlenir. Dolayısıyla deneyimlenenler, hakikat gibi deneyimlenir.” Bu anlamda sinema bir “ideoloji dönüştürücüsü” olarak ya da ‘vantrilog’ olarak konumlandırılabilir (Dayan, 1976:451). Her ne kadar yazarın anlatıyı ele alışı ile yönetmenin aynı anlatıya bakışı ve filmi izleyenler ile romanı okuyanların düşünceleri birbirlerinden çok ayrı dursalar da var olan gerçekler, belli bir dizgede karşımıza çıkmaktadır.

Bu bakış açısı ile, tarihsel değeri olan olaylar, bunları konu alan 1947 yılında yazılmış bir roman ve bu romandan 2003 yılında uyarlanmış bir film söz konusudur. Her bir anlatının söylem çözümlemesi, olay örgüsü ve kurgusu farklı olacaktır. Örneğin, filmin anlatıcısı, izleyicinin tüm tarihsel gerçekleri görmesine olanak tanımayabilir, hatta filmde hiçbir anlatıcı da olmayabilir. Bu durumda filmde, anlatıdan çıkarsanan ile gerçek gerçeklik arasında büyük

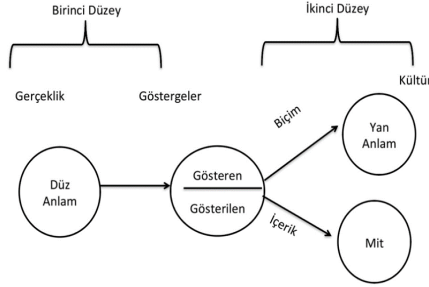

farklar bulunabilir. Filmlerin içinde, Oudart'ın "ideolojik dikiş" kavramının işaret ettiği gibi izleyicinin katıksız algılama edimiyle özdeşleşmesini sağlamak üzere üretilen imgeler bulunmaktadır (Diken, 2008:31). Filmik anlatıda, gösterilenler kadar, gösterilmeyenler de önemlidir. Eksiltiler (ellipsis) ya bilerek boş bırakılmıştır yani gösterilmemesi seçilmiştir ya da izleyicinin katılımı ve yaratıcılığı ile oluşturulması yeğlenmiştir. Bu da tıpkı Godard'ın bakış açısı gibi, aslında var olmayının da çekimin içine katılabilmesine, filmik anlatıya eklenebilmesine ve ifadeye yani sinematografik düzeye bağlanabilmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle, eksik olan ya da gösterilmeyen de filmin içinde kendine bir yer bulabilmektedir.

Filmin Anlatısında Oryantalist Söylemin İnşasının nasıl gerçekleştirildiğine bakılacak olduğunda, filmin jeneriğindeki dumanlı, sisli puslu görüntülerin, eşlik eden müziğin ve koşuşturma sahnelerinin bile bir Oryantalist söylemi yansıttığı söylenebilir. Benzer şekilde, film içinde kullanılan görüntüler, mekânlar, kişiler arası diyaloglar, görüntü üzerine bindirilen iç sesler ile ön plana taşınan karakterler, filmin kendi adına bir imgeler düzlemi oluşturmasını sağlamaktadır. Bu düzlemde yer alan karakterler, izleyicilere geçmiş, o dönemi yeniden yaşarcasına eşlik edebilmekte ve yeniden günümüzde hayat bulabilmektedirler. Zaten mitler de bu tür imgelerin ayakta tutulması ile sürekli gündeme gelmekte ve kendilerine modern zamanda da yer bulabilmektedirler.

Roland Barthes mitler üzerine çalışmıştır. Özellikle modern zamanın mitleri (Yaylagül, 2015:122). Göstergelerin ikinci düzeyde işleyişi ile ilgili olarak Barthes'in ortaya koyduğu üç yoldan ikincisi mitlerdir. Barthes'e göre, mitler bir şeyin üzerinde düşünme, kavramlaştırma ve anlamın kültürel yoludur. Mitler birbiri ile ilişkili kavramlar zinciridir. Mitler kendi içlerinde örtük bir biçimde siyasal ve toplumsal boyutlarını barındırırlar (Fiske, 1990: 89). Politikadan arındırılmış gibi gösterilen eylemler, Mitler yolu ile doğallaşmaktadır. Kadınların bakıp büyütme ve koruma işini erkeklerden daha iyi yaptıklarına, dolayısıyla onların asıl mekânlarının ev ve asıl işlerinin çocuk yetiştirmek ve kocalarına bakmak olduğu; erkeklerin de ekmek parası kazanmak durumunda olduğu miti genel olarak toplumlarda oldukça yerleşmiş durumdadır. Bu roller aile yapısını oluşturmaktadır. Mit bu durumu doğanın bir parçası gibi sunup, evrenselleştirmekte ve değişmez olduğunu benimsettiği gibi adil görünmesini de sağlamaktadır (a.g.e.).

Barthes'ın birinci düzey ve ikinci düzey metin çözümlemelerinde ele aldığı kavramlar, temel olarak gerçeklik, göstergeler ile biçim ve kültür kültür katmanlarını içermektedir. Bu tür bir çözümlemede, düz anlam, gerçekliğin ne gösterdiğini sorgularken, göstergeler, anlatı düzlemindeki dilsel ya da görüntüsel yapıların gösteren gösteren ilişkisini kuran göndermeler bağlamında ele alınmaktadır. Biçimin ve içeriğin yan anlamlar ve kültür kodları çerçevesinde yeniden konumlandırılması gereklidir.

Görsel 3.4. Barthes'ın İşaret Sistemlerine İlişkin Sınıflandırması Kaynak: Fiske, 2002:88

Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde, bir yandan gerçek hayatta (tarihsel), bir diğer yandan romanda (1947) ve filmde (2002) ele alınan kavramların ve söylemlerin her gündeme gelişlerinde yeniden konumlandırmayı gerektirir bu çözümleme.

Bu bölümde “Abdülhamid Düşerken” filmi çeşitli göstergebilimsel temalardan yararlanılarak detaylı şekilde incelenmektedir. Göstergebilim kısaca işaretleri ve nasıl işlediklerini inceleyen bir alan olarak tanımlanabilir. Bu bilim dalının ismi “işaret” anlamına gelen Yunanca *semeion* sözcüğüdür. Bu bağlamda sorulacak sonraki soru, işaretin ne olduğudur. İşaret denince aklımıza gündelik hayatta rutin olarak ‘işaret’ olarak adlandırdığımız tabelalar, burç sembolleri gibi işaretler gelmektedir. Bu bağlamda göstergebilimin çalışma alanının sadece “görsel işaretleri” kapsadığı düşünülebilir. Ancak bu doğru bir çıkarım değildir. Kendi aramızda etrafımızdaki gerçek dünyadaki herhangi bir şeyi işaret etmeyen bazı “işaretler” kullanırız. Bu işaretler geçmişte algıladığımız veya sadece anılarımızı birleştirerek hayal ettiğimiz, yani geçmiş veya gelecek deneyimlerimizde yer alan şeylerin yerini tutar. Bu işaretler orada olmayan nesnelere “düşünmek” veya onlara “gönderme yapmak” olarak adlandırılan karakteristik bir tavır geliştirmemizi sağlarlar. Bir metin analizi yaklaşımı olarak göstergebilim metinlerin (ve görsel metinler olarak filmler) anlamı okura taşıyan bir işaret ve sembol sisteminden oluşmaktadır.

The Bedford Glossary of Critical and Literary Terms (Bedford Eleştirel ve Yazımsal Terimler Sözlüğü) göstergebilime aktarılan mesajı belirli bir kültürün üyeleri tarafından bilinçli olarak öğrenilmiş veya bilinçsiz olarak içselleştirilmiş kod ve diyaloglardan oluşan belirli bir sisteme dayalı olarak algılayan bireylere bilginin aktarıldığı tüm durumlarda başvurulduğunu belirtmektedir (Murfin & Ray, 2002). Göstergebilim dilbilim bağlamında da irdelenmeye başlamıştır. Dilbilime duyulan bu ilgi İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure ile başlamıştır. Fransız kuramcılarının geliştirdiği ve dilbilim alanını derinden etkilemenin yanı sıra kültürel araştırmaların şekillendirilmesinde de rol oynayan “yapısalcılık” ve alt alanı olarak “post yapısalcılık” terimlerinin temelleri Saussure’ün eserlerinde atılmıştır.

Göstergebilim 1960’larda kısmen Roland Barthes’in çalışmasının sonucunda kültürel araştırmalara temel bir yaklaşım olarak benimsenmeye başlamıştır. Barthes’a göre göstergebilimin amacı, “işaret sisteminde yer alan görüntü, jest, mimik, müzikal sesler, nesnelere ve tüm bunların karmaşık birlikteliklerini anlamaktır.” Göstergebilimin en kapsamlı tanımlarından biri, “göstergebilimin bir işaret olarak değerlendirilebilecek her şeyle ilgilendiğini” belirten Umberto Eco’ya aittir. Göstergebilim sadece gündelik konuşmada ‘işaret’ olarak nitelediğimiz unsurları değil, başka bir şeyin ‘yerini tutan’ her şeyin incelenmesini kapsar.

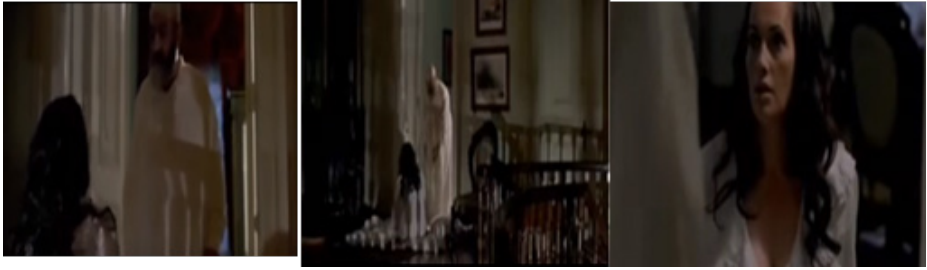
Göstergebilim film çözümlemesi çalışmaları için etkin bir yöntemdir, zira Kochetkova’nın (2010) da belirttiği gibi “göstergebilim film gerçekliğini insan hayatının gerçekliklerini yorumlayan bir sembol sistemine dayanan bir kültürün temsili olarak resmeder”. Metz (1974) göstergebilim analizini sinematografideki sembollerin çağrıştırdığı anlamların göstergebilimsel materyallere işaret etme biçimi olarak tanımlamaktadır. Metz Amerikan gangster filmlerindeki “sahildeki kaygan kaldırımın” loş ışıklandırma ve kullanılan çekim tekniği ile vurgulanması nedeniyle “zorluk ve anksiyeteyi” temsil ettiğini öne sürmektedir. Çağrışımın göstereni (işaretin fiziksel biçimi) çağrışımın gösterilenini (fiziksel biçimden çıkan anlam) şekillendirmeye yaklaştığından ışıklandırmanın bir sonucudur. Bu sembolik anlamın bir sonucu olarak, izleyiciler bunu gerçekçi bir bakış olarak algılar. Sahnenin farklı bir ışıklandırma ile çekilmesi veya gülümseyen bir çocuğun yüzünü göstermesi halinde ise izleyicinin algısı tamamen değişecektir (Metz, 1974). Ancak kuramcılar pek az noktada birbirleriyle uzlaşmaktadır. Göstergebilimin ‘kapsamı’ ve ‘temel kavramları’ veya ‘metodolojik araçları’ üzerinde de uzlaşma sağlanamamıştır. Umberto Eco’nun “yazarın mesajının” açıklığına ilişkin kuramı söz konusu filmlerin izleyici tarafından pek çok farklı şekilde algılanabileceği fikrine yol açmaktadır.

Filmlerin oryantalizm bağlamında çözümlenmesi de farklı zorluklar yaratmaktadır. Carta’ya (2011) göre oryantalizm sadece bir şeyin doğası gereği Doğulu olup olmadığını çözümlenmenin bir mekaniğine sahip değildir, bu nedenle de filmlerin oryantalizm aracılığıyla göstergebilimsel olarak çözümlenmesidoğası gereği oldukça öznelidir. Ancak görsel metinler belirli bir bağlam tarafından ‘düzenlenen kaynak sistemleri arasından yapılan kasıtlı stratejik seçimlerin’ bir sonucudur ve filmdeki hiçbir unsur tesadüfi değildir; hepsi planlıdır (Holšánová & Boeriss, 2012). Görüntüler yönetmenin algılanmalarını istediği şekilde yönlendirdiği unsurlardır. Sinemada olduğu gibi, gördüklerimiz çeşitli anlam ve sembollerini üretmek için üretilmektedir. Göstergebilimsel bir çözümlemenin öznel olması bu çözümlemenin filmdeki oryantalist sembolizm üzerine yararlı bilgiler veremeyeceği anlamına gelmez.

Bu çalışma kapsamında düz anlam ve yan anlam Barthes'ın göstergebilimsel analiz yaklaşımı ışığında incelenecektir. Barthes bu bağlamda en sık kullanılan örneklerinde düz anlamı şu şekilde tanımlar: 'Berberdeyim ve Paris'in bire bir kopyası - Bana kibrit uzattılar. Kutusunda gözlerini yukarı, muhtemelen dalgalanan üç renkliye sabitlemiş, Fransız üniforması içinde selam veren genç bir Zenci var. Resmin bütün anlamı bu işte' (Barthes 1972: 115). Başka bir deyişle, burada ilk katmanı oluşturan düz anlam orada kimin veya ne tür bir insanın tasvir edildiğinin, o kişinin ne yaptığının ve buna benzer unsurların fark edilmesinden müteşekkildir. Barthes sadece bildiğimiz şeyleri fark edebileceğimizi bir kez daha vurgular. Anlamın ikinci katmanı ise tasvir edilen insanların, mekânların ve diğer şeylerin 'yerini tuttuğu' veya 'temsili ettiği' daha derin kavram, fikir ve değerleri oluşturan yan anlamdır. Ana fikir yan anlamın hâlihazırda oluşturulduğudur. Bu hâlihazırda oluşturulmuş tanımlama/ yorumlama katmanında ikinci bir anlam, yani yan anlam yer alır. Yan anlam temsili edilen kişilere, mekânlara ve nesnelere yapışan kültürel mizansenler gibi yöntemlerin belirli yönleri, yani 'çağrıştıranlar' ile de oluşabilir.

Bu filmin analizi oryantalizmin göstergesi niteliğindeki sahneler, kareler ve diyalogların tespitini amaçlamaktadır. Ancak öncelikle düz anlamın ve yan anlamın açıklanması yararlı olacaktır. İlk işaret filmin isminde saklıdır: *Abdülhamid Düşerken*. Filmin ismine bakıldığında Osmanlı sultanı II. Abdülhamid'in tahttan indirilişini Sultan olarak Abdülhamid hakkında arka plan bilgisine sahip izleyiciler için işlediği anlaşılmaktadır. Ancak "son" gibi bir sözcük yerine "düşmek" sözcüğünün tercih edilmesinin nedenleri incelendiğinde bu seçimin Abdülhamid'e karşı dış mihraklarca yürütülen propagandanın bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Zira "düşmek" sözcüğü yabancı literatürde Abdülhamid'in hükümdarlığının sona erdiğini anlatmak için en çok tercih edilen ifadedir. İrlandalı muhabir Francis McCullagh bu konu üzerine Abdülhamid'in *Düşüşü* adlı bir kitap bile yazmıştır. Filmin ismine ilişkin ikinci ilginç nokta ise, orijinal ismi "Sultan Hamid Düşerken" olan romanın değiştirilmiş hali olduğudur. Romanın ismindeki 'Sultan' sözcüğüne filmin isminde yer verilmemiştir.

Filmde erkek karakterlerin fazlalığı, Oryantalist anlamda ve gerçek tarih anlamında gerçekliği yansıtmak açısından gereklidir. Ancak, filmdeki kadın karakterlerin bazılarının aslında tarihsel bir gerçekliğe sahip olmadıkları da bilinmektedir. Örneğin, Mehmet Şahabettin Paşa'nın gerçek yaşamında Nimet adlı bir kızı bulunmamaktadır. Filmdeki kadın karakterler incelendiğinde, bunlara ilişkin oryantalist sembollerin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, Kadınlar ve cariyelik:

Görsel 3.5. Filmdeki Cariyelikten Eşliğe Geçişini Gösteren Bir Sahnede

Görsel 6'daki görseller, Mehmet Şahabettin Paşa'nın cariyesi ve aynı zamanda Nimet'in annesi olan İzzet hanımın görselleridir. Bir sahnede kendisinden çok daha yaşlı olduğu açıkça belli olan efendisiyle (Naim'in babası) görünen kadının şaşkınlığı ve gönülsüzlüğü izleyicilere bu yaşlı adamla birlikte olmak için çok genç olduğunu düşünmesinden kaynaklandığını düşündürmektedir. Başka bir sahnede ise sadece kendisinin ve ailesinin iyiliği için arzularına boyun eğen ailenin muhasebecisine kahyasına aşık olur. Bu durum, muhasebeci Hilmi efendinin de karısına baskı yapmasına neden olacaktır.

Görsel 3.6. Paşa ve Bir Başka Cariye

Yukarıdaki karede Mehmet Şahabettin Paşa muhtemelen torunu yaşındaki bir cariyeye olan ilgisi görünmektedir. Büyük olasılıkla, Nimet'in annesinin de yapmış olduğu gibi cariyeler paşanın kapısının önünde uyumaktadır. Ancak, paşa canı istediği zaman onunla birlikte olmaktan bir çekince duymaz. Cariye kadrajda görünen bank yerine kapının eşliğinde yere yatarak uyumayı tercih etmektedir. Efendisi seher vaktinde uyandığında cariyesine cinsel anlamda dokunmayı düşünmekte, ancak sonra bundan vazgeçmektedir.

Görsel 3.7 Paşanın vefatı sırasında iki hizmetli

Filmin bu sahnesinde, Paşa'nın sözlerinden ileri yaşından dolayı cinsel anlamda zorlandığını anlamaktayız. Oldukça yaşlı efendi ile genç cariye imajı oryantalist söylemin ortak imajlarından biridir. Zavallı birer tutsak olmalarına karşın şehvetli birer kadın olan ve çapkınlıkları da kocaları ve efendileri tarafından desteklenen birer figür olarak harem kadınları Avrupalı her erkeğin seyahat anılarının ortak noktasıydı. Haremlere girmenin yasak olması Doğu'ya ilişkin yanlış stereotipilerin Avrupalıların kolektif zihninde çabucak kökleşmesine ve sürekliliğini sürdürmesine neden olmuştur.

Bu görselde aralarında aşk ilişkisi de bulunan iki hizmetçiği görmekteyiz. Bu iki hizmetçi birkaç dakika sonra cenazesi kalkacak bir ceset olmasına karşın bu görüşme fırsatını değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Ölümün Doğu kültürlerinde saygın bir konu olarak görüldüğü düşüncesine karşın bu yaşam ve düşünce tarzına işlemiş bu kayıtsızlık oryantalist söylem içinde daima Doğululara atfedilmiştir. Filmde kadınlar kadar kıyafetleri de oryantalist bakış açısı taşıyıp taşımadıkları konusunda sorgulanmayı gerektiren unsurlar olarak karşımıza çıkarlar. Filmde dönemin kadınlarının giyim tarzına ilişkin mesajlar veren birkaç sahne bulunmaktadır. Söz konusu iletiler, dönemin kadınlarının baskı altında ve ezilmiş bireyler olduklarını vurgulamaktadır.

Görsel 3.8. Filmden bir kesit

Bu sahnede Nimet İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sekreterine gitmektedir. Amacı babasından kalan malları o dönemlerde cemiyet tarafından paşalara sıkça düzenlenen saldırılardan korumaktır. Konuşmasının ortasında peçesini açar ve yüzünü gösterir. Bu sahneden dönemin kadınlarının peçeyi gönülsüz şekilde kullandığı ve geleceğin baskın gücü haline gelmesi beklenen ve “özgürlüğü” savunan erkin temsilcisi ile konuşurken şartların değiştiği mesajının çıkarılması mümkündür. Nimet bu sahnede özgürlüğünü ve yeni otoriteye duyduğu güveni açıkça dışa vurmaktadır. Bu durum bir diğer oryantalist tema olarak sekreteri etkilemek için güzelliğini kullandığı şeklinde de yorumlanabilir; zira oryantalist söylemde Doğulu kadınlar şehvetlidir ve erkekleri ayartmak için güzelliklerini kullanırlar.

Görsel 3.9. Filmden bir kesit

Bu karede Nimet'in ve hizmetçisinin yüzleri tamamen kapalı şekilde İstanbul sokaklarında faytonla gezdiklerini görmekteyiz. Fayton Batılı kıyafetleri içinde Batılı olduğu açıkça belli olan kadınların yanından geçmektedir. Bu sahnede Osmanlı kadını imajı ile Avrupalı kadın imajı kasıtlı olarak bir araya getirilmiştir. Bu karşıtlık izleyiciye Türk kadınlarının yüzlerini kapatmaya ve belirli kurallar çerçevesinde giyinmek zorunda olduğunu, ancak Batılı kadınların farklı tarz ve tasarımlarda modern kıyafetler kullandığı mesajını vermektedir.

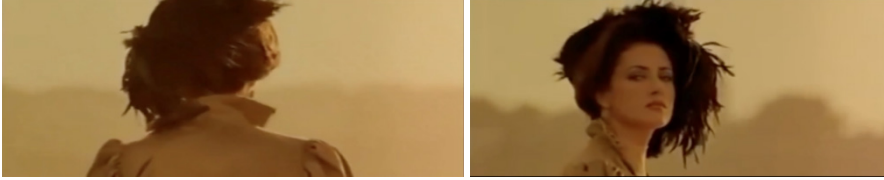

Görsel 3.10. Filmden bir kesit

Bu mesaj Nimet'in ve hizmetçisinin kendileri gibi giyinmiş ancak yüzleri açık Osmanlı kadınlarının yanından geçtikleri kare ile bir kez daha vurgulanmıştır. Bu kare izleyenlere, “Hey hanımlar! Artık yüzünüzü açmakta ve dünyayı görmekte özgürsünüz!” mesajı vermektedir. “Özgürsünüz” ifadesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısı altında ilan edilen meşrutiyete bir gönderme

olarak değerlendirilebilir. Buradan kadınların giyim tarzlarının kısıtlandığı ve peçeleri yüzünden dünyanın küçük bir parçasını dahi görmekten mahrum kaldıkları sonucu çıkarılabilir. Ancak meşrutiyetin ilanı ile özgürlüklerine kavuşmaya başlamışlardır. Bu noktada İstanbul'da gittikçe yaygınlaşan peçe kullanımının II. Abdülhamid zamanında öncelikle güvenliğe, sonra da kültüre ilişkin nedenlerle yasaklandığını belirtmek gerekir. Bu durum söz konusu karede işlendiği gibi o dönemde kadınların kıyafetlerine ilişkin herhangi bir yaptırım olduğu iddiasını çürütmektedir. Bu bağlamda yukarıdaki karede Osmanlı kıyafetlerinin Avrupalı kadınların kıyafetlerinin yanında ne kadar geri kalmış olduğu mesajının verilmeye çalışıldığı sonucuna varmak mümkündür.

Görsel 3.11. Nimet Paris'e Kaçarken

İlk karenin anlamı, Nimet'in Avrupalı kıyafetler içinde Fransa'ya giden gemide yolculuk ettiği kare ile daha da güçlendirilmiştir. İlk karede sadece sırtı görünen bu kadının kim olduğu belli değilken Nimet sonraki karede yüzünü kameraya dönmekte ve ufka mağrur ve hülyalı bir bakış atmaktadır. Dik başı ve duruşuyla izleyiciye özgürlüğüne kavuştuğunu anlatmak ister gibidir. Bu karenin özellikle de Fransız elçiliğine doğru peçesiz olarak yürürken din fanatikleri tarafından kovalandığı sahnenin ardından gelmesi manidardır. Bu sahneden sonra Nimet'in medeni bir muamele gördüğü sahneyi görmekteyiz. Bu sahne izleyiciye kadınların baskının çeşitli türlerine maruz kaldıkları İstanbul'dan uzaklaştıklarında daha iyi bir yerde hak ettikleri muameleyi gördükleri mesajını vermektedir.

Gösteregebilimsel bir çözümleme nesnesi olarak bakıldığında, Abdülhamid karakterinin de ayrıca değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Söz konusu filmler II. Abdülhamid dönemini konu almasına karşın Abdülhamid filmlerde pek görünmez. Hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde II. Abdülhamid'e karşı sert bir Batı propagandası yürütülmüş, bu propaganda kendisine ilişkin yerel söyleme de yansımıştır. Bu bağlamda filmde II. Abdülhamid'in görüldüğü sahne ve kareleri değerlendirmek yararlı olacaktır.

Görsel 3.12. Abdülhamid Düşerken Filminde Abdülhamid Temsili

İlk görselde, geniş planda II. Abdülhamid ellerini sırtında bağlamış olarak görülmektedir. Bu beden dili, liderler ve soylular arasında oldukça yaygın bir jesttir. Dolayısıyla otorite sahiplerine özgü bu jestin Sultan Abdülhamid'in otoritesini de vurguladığını söylemek mümkündür. Bu jest üstünlüğü ve gücü çağırırsa da filmdeki kullanımı abartılmış gibi görünmektedir. Filmde Abdülhamid'in başka jestlerine rastlamak pek mümkün değildir. Yabancı basındaki bazı karikatürlerde de görülebilecek olan bu jest ironik şekilde aslında Sultanın gücünü kaybettiğinin bir göstergesi niteliğinde kullanılmaktaydı. Abdülhamid'in filmdeki sahnelerinin çoğunda kollarını arkasında kavuşturması da aynı mesajı iletmekte düşünceli ve çaresiz olduğu bir ifadesi olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Abdülhamid'in Balkanları kaybetmekten duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirdiği sahnede de kollarını arkada kavuşturduğu görülmektedir. Çevresindekilere karşı, bir nevi güç gösterisi niteliğindeki bu jest bu bağlamda üstünlüğü ifade etmekten ziyade ironik bir anlama sahiptir.

Görsel 3.13. Abdülhamid Dışarıdaki Gelişmeleri İzlerken

Filmde ilhamını doğrudan yabancı çizimlerden alan başka sahneler de bulunmaktadır. Yukarıdaki görselde, doğrudan Life dergisinde yayımlanan bir gravürden alınan bir mizansen görmekteyiz. Dergideki görsel kullanımında başka bir şey olmamasına karşın ilgili sahnede Abdülhamid kendisini selamlamaya gelen kalabalıktan dahi üstüne salındıkları şüphesiyle çekinen kuşkucu bir lider olarak betimlenmiştir. Abdülhamid görüldüğü tüm sahnelerde kalabalıklarda yüzleşmekten korkan bir lider imajı çizmektedir.

Görsel 3.14. Abdülhamid Uyumadan Önce Sherlock Holmes Dinlerken

Bir başka sahnede ise, Abdülhamid, çocuklara uyurken masal okunmasını çağrıştıracak şekilde, kendisine uyumasına yardımcı olmak amacıyla okunan Sherlock Holmes kitabını dinlerken uyuyakaldığı gösterilmektedir. Çoğu kaynağa göre II. Abdülhamid uyumadan önce kitap dinlemeyi severdi. Seçtiği pek çok kitap arasında Sherlock Holmes romanları da bulunmaktaydı. Bu spesifik detay da dış basın tarafından gözlemlenmiş ve çizimlere yansıtılmıştı. Bu detaya çizimdekine benzer bir mizansen içinde filmde de yer verildiğini görmekteyiz. Bu sahne kendi yan anlamı dahilinde bir bağlama oturtulmuştur. Bu sahnede, 31 Mart olaylarından bir gece önce ve sürekli karmaşanın hakim olduğu sahnelerden sonra sakin bir İstanbul gecesinde İngilizce hikayeler dinlerken bir çocuk gibi uyuyan sakin bir sultan figürü görmekteyiz. Söz konusu sahne Abdülhamid'in 31 Mart olaylarında suçlandığının aksine hiçbir dahli olmadığı mesajını vermekle birlikte sultanı devletin acil meseleleriyle ilgilenmek yerine gecelerini uyumadan önce roman dinleyerek geçiren kontrolünü kaybetmiş ve teslim bayrağını çekmiş yaşlı bir adam olarak resmetmiştir.

Yanlanmaları göz önünde bulundurulduğunda ise, Abdülhamid'in içinde bulunduğu entrikalarla dolu dönemin gizemlerini çözebilmek için bir dedektif, Sherlock Holmes gibi düşünmeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Görsel 3.15. Abdülhamid Marangozluk Yaparken

Abdülhamid'in marangozhanede çalıştığı sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak, filmin bu sahnesinde, sarayın içinde çalışırken görülmektedir. Bu da yabancı çizimlerden esinlenilerek oluşturduğu çok açık belli olan bir başka sahnedir. Her iki görselde de Abdülhamid'i ahşap işleriyle ilgilenirken görmekteyiz.

Sahnenin mekanı tarihsel gerçeklikten çok basında daha önce bulunan çizimden esinlendiğini ortaya koymaktadır. Abdülhamid'i marangoz atölyesinde resmeden gerçek bir resim veya fotoğraf mevcut değildir. Bu yüzden, çizimlerin ve karikatürlerin büyük bölümü hayal ürünüdür. Abdülhamid'in yabancı çizimlerde çoğu çizimde olduğu gibi büyük ve karga burunlu bir adam olarak ve yanında keskin marangozluk malzemeleriyle resmedildiğini görmekteyiz. Söz konusu görsele ilişkin herhangi bir bilgi bulunmadığından tam olarak hangi bağlamda yayımlandığı da bilinmemektedir; ancak Abdülhamid'in küçük düşürülmeye çalışıldığı dönemde, marangozlardan ziyade kasapların kullandığı önlükler içinde resmedildiği bir dizi çizim mevcuttur. Abdülhamid'in marangozhanede ya da ahşap işleri ile uğraşırken görüldüğü film sahnesinin bağlamı göz önüne alındığında, söz konusu sahnenin sultanın marangozluktaki maharetini veya sanatını göstermekten öte, sonraki diyalogun önemi dikkati çekmektedir. Bu sahnede, Abdülhamid yabancı ve yerli basınla başa çıkmak üzere mümkün olduğunca çok yazarı satın alarak susmalarını veya kendisi lehinde içerikler oluşturmalarını sağlayacağından söz etmektedir. Konuşmasına kullanmakta olduğu ahşapları methetmekle başlayan sultan sonra Uzak Asya'da yetişen daha güçlü bir ahşap türünü getirtmek istediğini anlatmaktadır. Söz konusu sahnenin çağrışımı/yan anlamı incelendiğinde Abdülhamid'in parasıyla istediği hemen her şeyi yapmaya muktedir, Uzak Asya'dan ahşap getirebilecek veya istediği gazeteleri susturabilecek despot bir Sultan olarak betimlendiği görülmektedir. Bir diğer okuma ile, bireylerin ya da kurumların ahşap gibi şekil verilebilir, daha farklı daha estetik hale getirilebilir nesnelere olduklarını vurgular gibidir. Söz konusu sahne Abdülhamid'in şehirdeki karmaşayı daha da alevlendiren ve sonradan öldürülen bir gazeteci ile ilişkisini de işlemektedir. Ancak filmde bu gazetecinin katilinin kimliği açıklanmamış, yorum izleyiciye bırakılmıştır. Katil İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden birileri olabileceği gibi bizzat Abdülhamid'in emri ile hareket eden birisi olma ihtimali de bulunmaktadır. Ancak bu sahne katilin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden ziyade Sultan'ın tarafından biri olabileceğine ilişkin bir ima da taşımaktadır.

Görsel 3.16. Abdülhamid Müzik Dinlerken

Abdülhamid'in pek çok farklı ortamda despotluğu, katı ve ciddi bir insan olduğu vurgulanmaktadır. Oysa, örneğin ahşaba şekil verirken aslında ne

kadar estetik düşündüğü, hassas ve sanat yönü ağır basan bir kişilik taşıdığı da görülmektedir. Filmdeki bu sahnede Abdülhamid'in Batı müziği dinlediği gösterilmektedir. Bu bilgi, tarihsel açıdan doğru bir bilgidir. Abdülhamid bir Batı müziği hayranı olmakla birlikte bu sevgisi beşeri sanatlara duyduğu ilginin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak bu bilginin "Abdülhamid'in Düşüşü" bağlamına yerleştirilmesi sahnenin kendi yan anlamını da yaratmaktadır. Batı kültürü daha çok toplumun üst ve aydın kesimi tarafından tüketilmekteydi. Başka bir deyişle Batı müziği çok daha medeni ve modern görülmekteydi. Bu bilgi (entelektüel aydın kesimden olduğuna inanılan) İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin bir barda Batı müziği dinlediği sahne ile de desteklenmektedir. Ülkede hâkimiyeti ele alan yeni erklerle birlikte Abdülhamid'in de Batı kültürünün bir hayranı olduğu, en azında bu kültürü deneyimlemeye ve anlamaya çalıştığına ilişkin yan anlamını içeren bu sahne ve Abdülhamid'in uyumadan önce Sherlock Holmes öyküleri dinlediği sahne ayrıca Batı kültürünün üstün tutulduğu algısını daha da güçlendirmektedir.

Tarihsel açıdan bakıldığında, Abdülhamid çoğunlukla İtalyan operalarına verdiği destek ile bilinen bir Sultandı. Arşiv bilgilerine göre. Dünyaca ünlü eserler arasında I Due Ciabattini, L'arrivo Dello Sposo, Napoli di carnevale, I Tre Gobbi, Il Travatore ve La Traviata'nın İstanbul'daki sergilenmeleri kayıtlarda mevcut. Hatta, Richard Strauss'un eserlerinin İtalyancaya çevrilip Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda oynadığı, Abdülhamid'in sevdiği kitapların operet olarak bestelendiği de belirtilmekte. Örneğin Giovanni Boccaccio'nun bir eseri Arturo Stravolo'nun damadı Luigi Balconi tarafından padişah için bestelenmiş (<https://www.ensonhaber.com/padisah-ii-abdulhamid-tam-bir-opera-sevdalisydi-2012-07-28.html>).

Görsel 3.17. Abdülhamid Sigara İçerken

Filmin bu karesinde Abdülhamid'in eski bakanının görüşme talebini dinlerken ofisinde elinde sigarasıyla oturduğunu görmekteyiz. Abdülhamid söz konusu görüşme talebini reddetmiş, bakana çok meşgul olduğunun söylenmesini istemiştir. Genel olarak Doğu toplumlarına ilişkin yaygın bir izlenim de dinlenirken sigara, nargile veya afyon içilmesidir. Ayrıca, bu sahne Sultanın çoğunlukla sigara içerken resmedildiği yabancı çizimlerle de

uyuşmaktadır. Bu çizimler Sultanın betimlendiği bağlama göre değişen yan anlamlara sahiptir. Bu bağlamda bir yandan Abdülhamid'in bir sigara bağımlısı olarak resmedilmesinin doğru olduğunu öne sürmek mümkündür. Ancak bu durumda Abdülhamid'in yaygın olarak bilinen kahve gibi diğer alışkanlıkları yerine neden özellikle sigara bağımlılığın görsel olarak vurgulandığını da bir başka soru olarak beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla filmde sigara içerken görselleştirilerek betimlenmesinin belki de tek nedeninin dış basında çoğunlukla sigara içerken resmedilmesi olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Söz konusu bu yabancı çizimlerde Abdülhamid yaşlı ve saltanatının son demlerini yaşayan, yorgun ve artık dinlenmesi gereken bir hükümdar olarak betimlenmiştir. Bir başka değerlendirmeye, memleketin içinde bulunduğu hali pek de umursamadan kendi zevklerini ön plana taşıyan bir Sultan imajı çizilmektedir.

Görsel 3.18. Abdülhamid Sürekli İç Mekanda Gösterilmektedir

Filmde, Abdülhamid sürekli iç mekanda, daima saray odalarında görünür ve hiçbir zaman halka doğrudan temas etmediğine tanık olunur. Sadece bir kez sarayının penceresinin perdelerinin ardından halka el sallamaktadır. Parlamento üyelerini davet ettiği ziyafetlerde bile, onlarla tanışmaktan imtina eder ve mesafeyi korumaya azami özen göstermektedir. Aşırı şüpheci ve hayatına aşırı özen gösteren bir profil çizen Sultanın Selanik'ten gelen ordunun karşısına çıkmamayı tercih etmesi dikkati çekmektedir. Ancak bunun nedeni orduyu ciddiye almamaktan ziyade kendi hayatını ve nasıl görüldüğünü önemsemesidir. Kendisine tahttan indirildiğini haber veren mebusa bile hayatının kalanını Çırağan Sarayı'nda emniyet içinde geçirmek istediğini beyan etmekten çekinmez. Gerçek gerçeklik sorgulandığında, Tarihsel olarak, yukarıda belirtilenlerin bazıları bir dereceye kadar doğru olabilirdi, ancak filmde Abdülhamid'in yalnızca bu yönünün gerçekten önemli olduğunun gösterilmesi seçilmiştir ve bu anlatı biçimi diğer yabancı metinlerden ne ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Filmdeki sekanslarda sürekli taşkınlık yapan 'dini fanatikler' gibi görünen bir grup sergilenmektedir. Bunlar önce sokakta yüzünde peçe olmayan bir kızla karşılaşarak ona bağırır, başkalarına örnek olması için saldırıp saçlarını

kesmektedirler. Benzer kıyafetli ve genellikle bilinçli eğitimli olan kişileri değil de bir gruhu temsil eden bu grup, belki de tarihi bir olayı canlandırıyor olabilir, ancak bu tür olaylar nadirdir ve temsili bir genelleme olarak alınmaması gerekir. Bu erkek grubu, film boyunca pek çok sahnede genelde eylem halinde görünmektedirler. Bu eylemler, ya topluca yürüme, ya da sorun olarak görünen şeyleri güç gösterisi ile ortadan kaldırma anlayışını görselleştirmektedir. Örneğin, izleyicileri tümüyle çocuk olan bir karagöz kukla tiyatrosu, insanların dini görevlerini yerine getirilmesini engellediği gerekçesi ile dağıtılır. Başka bir sahnede alkol satan barlara saldırılarak şişelere ateş edilir, kırılır. Parlamento'ya girilip devletin din yasalarına uygun yönetilmesi talep edilir. Bir yazar, dine küfür ile suçlanır. Bütün bu eylemler, tarihsel gerçeklikle bağlantılandırılmadan ya da ne olduğu fazlaca açıklanmadan yalnızca görsellerle bir çeşit düzen bozukluğu olduğu izlenimi yaratılan bir biçimde verilmektedir. Batı dünyasının Oryantal düşünce kimliğine uygun davranışlar sergileyen, dindar insanlar hakkındaki efsanevi genellemelere uygun görsellerle onların toplumdaki varlıklarını ve görüşlerini zorla kabul ettirmeye çalışan bir grup dindar insan olduğunu düşünen ortalama bir izleyici kitlesine hitap etmektedirler. Kimlikleri, savları, haklı ya da haksız olup olmamaları hiç önemli değildir. Önemli olan yalnızca görsel olarak oralarda bir yerlerde olmaları ve izleyicilere o dönemin dağınıklık ve isyan duygusunu yaşatmalarıdır. Tarihsel olaylara geri döndüğünde, şeriat yasasını talep eden o zamanların insanların da bu görsellikte temsil edildiklerini ifade etmek pek doğru olmayabilir.

Abdülhamid'in papağanı pek çok karikatürde kendine yer bulmuştur. Bu da filmdeki yabancı metinlerden esinlenilerek oluşturulmuş bir diğer görsel anlamına gelmektedir. Papağan bir İngiliz filmi olan Abdul the Damndaki da resmedilmiştir. Ancak söz konusu görselin "Abdülhamid Düşerken" filmdeki bağlamı incelendiğinde saraydaki papağana tarihsel bir bilgi vermekten çok kendi yan anlamını oluşturması için yer verildiği sonucu çıkmaktadır. Filmde Abdülhamid adına tezahürat yapan destekçilerinden söz ederken papağan sürekli, "Padişahım çok yaşa!" cümlesini tekrar etmektedir.

Görsel 3.19. Papağan

Papağanın bu yinelenen davranışı hiç düşünmeden Abdülhamid'in emirlerine yerine getiren destekçilerine yapılan bir göndermedir. Aslında bir dikta altında

olduklarının farkında olmadan, emirleri tekrar edenleri temsil etmektedir. Burada verilmek istenen mesaj ise Abdülhamid'in etrafındakilerin eğitilmiş, kaliteli ve gerçek destekçilerden ziyade bir avuç önceden tembihlenmiş veya ahmak tekrarcı olduklarıdır.

“Abdülhamid Düşerken” filmi göstergibilimsel bir bakış açısı ile incelendiğinde, temel olarak Barthes'ingöstergibilimsel çalışmalarını çerçevesinde, film içi ve film dışı göndermelerin (reference) oldukça zengin olduğu dikkati çekmektedir. Örnek vermek gerekirse, film içi göndermelerde, sürekli olarak İttihat ve Terakki ile saltanatın birbirlerine karşı olduklarına ilişkin pek çok dilsel öge kullanılmaktadır. Bu iki kavram adeta birbirleri ile ötekileştirilmiş bir konumda sunulmaktadır. Bunu oto-oryantalizm örneği olarak değerlendirmek de mümkün. Yalnızca dilsel değil, görsel olarak kullanılan göndermeler de Abdülhamid kişiliği, onun dönemi ve o dönemin saltanat, yönetim, liderlik özellikleri ile ilgili çıkarımlar yapılmasına olanak tanıyacak kadar zengindir. Örneğin, Abdülhamid'in marangoz olmasının filmde temsil edilmesi, pek çok eleştirmen tarafından olumsuz karşılanmıştır. Basının para ile satın alınarak susturulabileceğini öne sürerken marangozluk becerisini de vurgulaması ve görselleştirmesi, toplumun da bir ağaç gibi biçimlendirilebileceğine olan inancı pekiştirmektedir. Ancak, bunu yaparken giymiş olduğu kıyafetlerin ve marangozluk araç gereçlerinin yurtdışı karikatürlerde kasaba benzetilmesi, önlüğünün kan içinde olması ve marangozluk araç gereçleri yerine bıçak ve satır biçiminde değiştirilmesi de önemli bir çarpıtmayı ortaya koymaktadır. Oysa açıkça bilinmektedir ki, Abdülhamid dönemi asla kanlı bir dönem olmamış, Abdülhamid asla rakiplerini öldüren bir lider olmamıştır. Bu gibi sahneler filmik anlatının iç ve dış göndermelerine örnek olarak değerlendirilebilir. Metin içi (endophoric reference) ve metin dışı (exophoric reference) göndermeler, zaman zaman metnin anlatı dili ile de örtüşmektedir.

Metin içi göndermelerde, genellikle sıkça kullanılan kişi adları, filmik anlatı içinde izleyicilere bu kişilerin arkadaş olduklarını ifade etmektedir. Ancak, aynı metni izleyen ve tarihsel bilgi ve donanıma sahip izleyiciler ise bu kullanılan kişi adlarının yalnızca filmin içindeki kişilere değil, aynı zamanda tarihsel kişiliklere ve gerçek silah arkadaşlarına gönderme yaptıklarını anlayabilirler. Saltanatla ilgili konuşmalar, uzlaşmalar, karşı çıkımlar, söz düelloları, örneğin hürriyet ve irtica kavramlarının kullanımları film içinde oldukça iyi yerleştirilmiş ve dönem, dönem şartlarına göndermeler yapan sahneleri oluşturmaktadır. Karakterlerin birbirlerinin akıllarından geçenleri zihinlerinde canlandırdıkları bölümler de yine oluşturulan stereotiplere örnek olarak verilebilir. Örneğin: Fareler de kaçtığına göre gemi batmaya başlamış demektir.

Filmdeki dış metinlere yapılan göndermeler çerçevesinde bir başka örnek de şu cümledir: Tarih arkada kalanlara karşı cömert değildir. Bu cümle yalnızca

bir metin dışı gönderme değil, aynı zamanda metinlerarası bir nitelik de taşımaktadır. Genelde, yalnızca iktidar sahiplerinin yazdığı bir tarihten söz edilebileceğini vurgulamaktadır.

Göndermelerin bir başka çeşidi olan metin içindeki geri göndermeler (anaphoric reference) ya da ileri göndermeler (cataphoric reference) de sıkça birer göstergebilim unsuru haline gelmektedir. Örneğin, Nimet'in film içinde birden çocukluğunu ve cariyeye olan annesini, konağın kâhyası ile uygunsuz bir şekilde gördüğü anılar canlandığında, geçmişe dönüş yaşanmaktadır. Böylelikle izleyiciler, onun annesine duyduğu nefretin sebebini daha iyi anlayabilirler. Yine metin içinde sözü edilen 'Mustafa Kemal'in hareket ordusunda görevlendirilmesi, sıradan bir film izleyicisi için yalnızca bir isim ve sıradan bir görev olarak değerlendirilebilir. Ancak, tarih bilgisi olan bir izleyici açısından hem bir film dışı hem de ileri gönderme olarak da değerlendirilmektedir.

Barthes'ın sözünü ettiği dilsel düzlemdeki göstergebilim çözümlenmeleri arasında yer değiştirmeceler (substitution) de bulunmaktadır. Örneğin, doğulu toplumlarda ön plana çıkan ve daha çok önem verilen bir baba ve oğul kavramının yerini filmde baba-kız kavramının almış olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, yine doğu ve İslami kaynaklarda son derece önem verilen 'Anne' kavramı filmde ötelenmekte ve ikinci plana atılmış görülmektedir. Bunlar da filmdeki yer değiştirme örnekleri olarak değerlendirilebilir. Benzer bir biçimde, romandaki Nimet'in yurtdışına kaçıışı söz konusu olduğunda, seçimi Rus konsolosluğu iken, filmdeki Nimet'in Fransız konsolosluğuna sığınması hem bir yerine koyma, değiştirme (substitution) hem de metin dışı gönderme (exophoric reference) olarak değerlendirilmektedir. Barthes'in çözümlenmeleri arasında önem verdiği bir kavram da eksilteler (ellipsis) kavramıdır. Filmik anlatıda, gösterilenler kadar, gösterilmeyenler de önemlidir. Eksilteler (ellipsis) ya bilerek boş bırakılmıştır yani gösterilmemesi seçilmiştir ya da izleyicinin katılımı ve yaratıcılığı ile oluşturulması yeğlenmiştir.

Film içindeki örnekleri değerlendirildiğinde, filmin büyük bir kısmında farklı eksilteler olduğu dikkati çekmektedir. Örnek vermek gerekirse, filmin akışına eşlik eden hiçbir bilgilendirme ya da dış ses olmadığı için, olay örgüsünde, eylemlerde, kimliklerin ortaya konmasında ya da sözle ifade edilen, tasarlanmış gelecekte eksiltelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Nimet'in kocasına söylediği her şey, ikisinin planlanmış ve daha güçlü bir iktidara yönelik gelecekleri ile bağlantılıdır ancak bu filmde asla dile getirilmemektedir. Benzer bir biçimde, Nimet'in paşa babası Mehmet Şahabettin Paşa'nın da içine düştüğü iktidar boşluğunun onu nasıl etkilediğini ancak bir seçim sırasında kalp krizi geçirmesi ile ifade edilebilecek kadar derindir. Eksilteler, en çok duyguların, düşüncelerin kahramanlar tarafından dile getirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Aslında film dili açısından eksilteler çok

önemli bir anlatı biçimi ve araç olarak kullanılabilir olması karşın, bu film çerçevesinde kullanımlarının oldukça sığ ve yetersiz olduğu ifade edilebilir.

Film içerisinde film anlatısında ya da içeriğinde yer alan bağlaçlar (conjunctions) göz önünde bulundurulduğunda, olayların, durumların birbiri ile nasıl bağlantılandırıldığı ve birbiriyle nasıl konumlandırıldığı değerlendirilmelidir. Örneğin, hareket ordusunun Selanik'ten yola çıkması, Saltanat'ın düşmesi ile karşıt bir konumlandırma ile bağlantılandırılmaktadır. Bu durumda ordunun hareketi karşısında Saltanat, 'ama', 'fakat', 'ya', 'yoksa', 'eğer', gibi kavramlarla betimlenmektedir. Örneğin, "Serbesti gazetesini okuyor musun başkatip" diye sorar Abdülhamid, bir yandan marangozluk yaparken. "Maalesef efendim" der başkatip!

Örneğin, Şefik, Abdülhamid'in huzuruna çıkıp ondan orduların komutasını istediğinde, Abdülhamid'in aklından geçenlere bakılacak olursa, "Bu, zaten eski İttihatçı. Ya orduları bana karşı kullanacak olursa..." Aynı konu Nimet açısından değerlendirildiğinde ise "Hareket Ordusu İstanbul'a yürüyor. Ama İstanbul'da bir iktidar boşluğu var!" denmektedir. Örneğin, Talat'ın Nimet ve Şefik ile yemek yediği sırada söylediği bir cümle, Nimet'in dikkatini çeker. "İttihat ve Terakki güçsüzlüğünü bir esrar perdesi altında saklıyor. .... Bunlar hep birlikte hücumla kalkar ve Abdülhamid'den de yardım alırlarsa ne olacak?" Bu cümleden, iktidarın aslında görüldüğü kadar güçlü olmadığını çıkarırsak. Bir başka noktada, Şefik hareket ordusu tarafından yakalandığında eski arkadaşları onun için "İyi adam ama paşanın kızı onu bozdu" gibi bağlaçlarla ifade edilen görünmeyen göstergeler, bireylerin adeta nasıl düşüneceklerini onlara önceden sunmaktadır. Kullanılan bağlaç aslında öylesine güçlüdür ki, onun karşısında durmak neredeyse mümkün değildir.

Barthes'ın metin içindeki dilsel tutarlılıkları (lexical cohesion) göz önünde bulundurması, aslında metnin kendi içindeki tutarlılığı ile bağlantılıdır. Film söz konusu olduğunda, filmik anlatının görsel tutarlılıkları (devamlılık takibi, kurgu, sahnelerin birbiri takibi) ve filmin anlatım kronolojisi gibi kavramlar gündeme gelmektedir. Bu noktada Genette'in "Temel Zaman (Base Time)" Örneğin, filmde Talat ile Şefik'in meclis koridorunda yürürken yaptıkları konuşma sırasında, Talat bir tek cümle ile o dönemde memleketin ne halde olduğunu özetleyiverir. Bu cümle, filmin, gerçek tarihteki olayları da içermesi ve aktarması olarak bir tutarlılık içermektedir. Bir diğer yandan, örneğin dışarıdaki radikal dinciler dükkânları yağmalayıp, meyhanelerin içki şişelerine kurşun sıkarken, yeni başa geçen sadrazamın pencereden olup biteni izlerken gizlice konyak içmesi durumunun tutarsızlığını ortaya koymaktadır.

Bir yandan dönemin özgürlük hareketleri son hızla devam ederken, diğer yandan, kölelik, cariyelik gibi kavramların sıkça ekrana getirilmesi de kendi içinde bir tutarsızlığı göstermektedir. Örneğin, Nimet'in evinde, Kahyasının,

onun eşinin, iki tane de ayrı hizmetlinin bulunması ancak, Nimet'in özgürlüğe çok önem vermesi gibi. Bir başka tutarsızlık örneği vermek gerekirse, Selanik söz konusu olduğunda karşılaşılan "Olimpos Palace" ifadesi, hem İngilizce hem de Yunanca yazılmıştır. Oysa, o dönemde halen Osmanlı toprağı sayılan bu beldedeki belki de tüm tabelaların da Osmanlıca olması gerekmektedir. Bu tabeladaki Olimpos bir yandan mitolojideki bir tanrıyı çağrıştırırken, diğer yandan da palace yani saray ifadesi saltanata bir gönderme durumundadır.

Görsel 3.20. Olympos Palace

Genelde, filmler, bittikten sonra çekim sırasında yapılmış olan hataları, eksiklikleri ve tutarsızlıkları ile de şöhret kazanabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, bu filmde izleyiciyi rahatsız edecek düzeyde tutarsızlıklar olmadığı düşünülmektedir. Sanat yönetmenleri, dil ile ilgili danışmanlar, filmi bu gözle izleyip daha çekim öncesinde gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Örneğin bir dönem filmi olarak değerlendirildiğinde, filmde kullanılan dekor, kostüm, makyaj, ulaşım araç gereçleri, ev eşyaları ve dilsel anlatım biçimleri son derece önem taşımaktadır. Bu film özelinde aslında döneme ait dilin sanki biraz günümüz Türkçesine uyarlanmış ve modernize edilmiş olduğu düşünülebilir. Örneğin, filme konu olan roman'ı değerlendiren eleştirmenler, aslında tarihsel olarak gerçek olmayan ancak romana ve filme eklenen bir karakter olarak Nimet karakterinin o dönemi gerçek anlamda yansıtan bir karakter olmadığını ifade etmekte, hatta bu karakterin ancak Balzac ya da Tolstoy'un eserlerinde görülebileceğini iddia etmektedirler. (Naci, 2015). Barthes durumsallığın (situationality) önemli bir gösterge olduğunu ifade etmektedir. Aynı sözce (utterance) ya da aynı eylem, çok farklı ortamlarda, durumlarda çok farklı anlamlara gelebilmektedir. Buna en güzel örnek, filme sıklıkla kullanılan "Asayiş Berkemal" ifadesidir. Geleneksel düzen içinde gece bekçilerinin bir uyarı amacıyla kullandıkları bu ifade, 31 Mart olayları sırasında olayların başlangıcını tetikleyen bir ifadeye dönüşmektedir. Nimet'in her farklı durumda yeni bir plan üretmesi durumsallığa bir başka örnek olarak verilebilir.

Örneğin, paşa babasının yeniden iktidar sahibi olabilmesi için yollar önerir ya da artık iktidardan düşmüş olan nişanlısı ile bağlarını koparır. Gelecekte yükselen bir değer olarak gördüğü Şefik ile daha ortak bir zeminde buluşabilme planları yapar ve sonunda onunla evlenir. Hemen ardından onu daha yüksek mevkilere taşıyacak planlar gelecektir. Tüm bunlar durumsallık penceresinden değerlendirildiğinde her bir eylemin farklı bir gösterge ile eşleşse de, aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir.

3.5. SONUÇ

Güngör'e göre, "Batı'nın üstün ve ileri, Doğu'nun aşağı ve geri olduğunu sürekli tekrarlayan koloni söylemi geçmişten günümüze edebiyatla, resimle, fotoğrafla birlikte sinema filmlerinde de sıkça kullanılmıştır. Özellikle ırklara dair temsillerin sunumu sinema filmlerinde en çok göze çarpan örneklerden olmuştur." (Güngör, 2012: 49). Filmin içinde özellikle Oryantalist söylemi görselleştirmek adına daha önceki (yabancı basında sıkı kullanılan) görsel temsil öğelerinden yararlandığı, sıklıkla vurgulanan öğelerin de filmde kendilerine oldukça geniş bir biçimde yer bulduğu ifade edilebilir. Aşağıdaki tabloda, genel anlamda Oryantalist söylemde kullanılan mitler ile "Abdülhamid Düşerken" filminde kullanılan mitlerin gösterilmesi amaçlanmıştır.

Yabancı Söylemde Abdulhamid Mitleri	Filmdeki Abdulhamid Miti
Kanlı, despot, korkak, Batı hayranı	Zalim, korkak, Batı hayranı
Osmanlı Devleti ile ilgili Oryantal Mitler	Osmanlı Devleti ile ilgili Oryantal Mitler
Despot, yozlaşmış, az gelişmiş, özgürlük ve insan haklarından yoksun	Despot, yozlaşmış, az gelişmiş, özgürlük ve insan haklarından yoksun
Doğu Kadınları Hakkında Oryantalist Mitler	Kadınlar Hakkındaki Mitler
Ezilen, şehvetli, dansöz, bazen seksi kıyafetler giyen ve bazen de vücudunu hatta yüzünü kapatmak zorunda kalan kadın imgesi	Ezilen,, cazibeli, özgürlüğünü engelleyen kıyafetler giymek zorunda
Oryantal Erkekler Hakkındaki Oryantalist Mitler	Filmdeki Erkekler Hakkındaki Oryantalist Mitler
Kadınlar tarafından kontrol edilen, şehvet düşkün, tembel, yozlaşmış, dindar fanatik, baskın (dominant)	Yozlaşmış, dindar fanatik, baskın (dominant), şehvet düşkün, sadakat düzeyi düşük

Tablo 3.2. "Abdülhamid Düşerken" Oryantalist Mitlerle Filmdeki Mitler Karşılaştırması

Barthes'in amaçlılık (intentionality) kavramı göz önünde bulundurulduğunda, belki de filmin asıl amacının bu olduğu, yani Oryantalist söylemin yeniden üretimi olduğu bile düşünülebilir. Genel kabul görmüş imgelerden yola çıkılarak yine

aynı genel izleyici kitlesini mutlu edecek bir metin oluşturulması amaçlanmıştır denilebilir. Kabul edilebilirlik (acceptability) açısından değerlendirildiğinde, tarihsel gerçekliklere uygunluğu ya da kurgusallığı sorgulanabilecek bir görsel ve dilsel metin söz konusudur. Metnin kendi içindeki bilgisellik (informativity) özellikleri göz önünde bulundurulduğunda ise, bir dış ses ya da metin için detayları izleyici gözünde detaylandırabilecek bir anlatıcı eksikliği dikkati çekmektedir. Metnin, olay örgüsünün ya da kurgunun kendi kendisini anlatması beklenmektedir, ancak bunun yer yer başarısız olduğu da dikkati çekmektedir. Yani, temel olarak tarihi bilgisi olmayan bir kişinin bu filmde bir şeyler çıkarması oldukça zor görünmektedir. Benzer şekilde Barthes'ın değindiği metinlerarası geçişlilik (intertextuality) açısından değerlendirildiğinde, çok katmanlı bir metnin, ne görsel ne de dilsel anlamda gerekli tüm metinlerarası geçişlilik örneklerini izleyicilere gerçek anlamda veremediği ya da pek çok noktayı açıklamak yerine yalnızca sezdirmek ya da örtük bir biçimde aktarmak gibi bir anlatımı seçtiği düşünülmektedir. Barthes'ın sıklıkla sözünü ettiği eylem kodları (codes of action) ve kültür kodları (codes of culture) ile ilgili bulgular ise yoğunlukla Oryantalizm yaklaşımına uygun bir görsel ve dilsel anlatı biçimi sunmakta, genel kabul gören imgelerle örülmüş bir anlatı ortaya çıkmaktadır. Eylemler, adeta belli biçimlere ve kodlara indirgenmiş durumdadır.

Filmde, tam anlamıyla ne tarihsel gerçekliklere, ne de uyarılama yapılan edebiyat eserine sadık kalındığı görülmektedir. Sunulan temsil dünyasında, daha çok öteki ve karşıtlıklar dünyası, Saltanat ve İttihat ve Terakki, Özgürlük ya da Baskı ve Tahakküm gibi ikilemler şeklinde sunulmaktadır. Hemen tüm görsellerde sunulan “Ben ve Öteki” karşıtlığı filmde Saltanat, yani Doğu ve Batı olarak konumlandırılmış durumdadır.

Görsel 3.21. “Abdülhamid Düşerken” Filminden Oryantalizm Karşıtı İmgeler

Örneğin, yukarıdaki görseller, film içinde aslında Oryantalizm karşıtı bir söylemin de bulunduğunu göstermektedir. Özetlemek gerekirse, ilk iki görselde, Mehmet Şehabettin Paşa'nın, Şefik beye vermek istediği pahalı bir hediye, Şefik bey tarafından reddedilir. Oryantalist bir bakış açısına göre, bir yandan nezaketin bir göstergesi olan hediye verme ritüelinin bu filmde işlemediğini göstermektedir. Yine oryantalist söylem açısından bir 'rüşvet' gibi algılanabilecek kadar değerli bir hediye söz konusudur ancak, “Bu bir hediyeden daha fazlası” diyerek, Şefik bey tarafından reddedilir.

Görsellerin ikinci sırasında yer alan iki fotoğrafın da birbiri ile çelişmekte olduğu iddia edilebilir. Soldaki görselde, kadeh tokuşturan İttihat ve Terakki Cemiyetinden erkekler, yabancı bir müzik eşliğinde ve yabancı şık kadınların bulunduğu bir ortamda içkilerini yudumlamaktadır. Öte yandan, saraydaki yeni seçilen sadrazamlardan biri kuytu bir köşede, gizlice küçük bir şişeden içmektedir içkisini. Bir yandan da dini grupların alkol şişelerini kırdığı sahne ile örtüşen bu görüntüler, saray ile gerçek dünya arasındaki farkı daha da belirginleştirmektedir.

Filmde oryantalizm ile ilgili olarak sunulan bir diğer çelişki kadın erkek ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Nimet, eski nişanlısı ile yalnızca Cuma günleri uzaktan uzağa, bir sandal sefası sırasında göz göze gelebilecek kadar yakınlaşabilirken, daha sonra İttihat ve Terakki üyeleriyle tanışması söz konusu olduğunda onlarla el sıkışıp daha yakın davranabilmektedir. Sonrasında, eve ziyaretçi olarak gelen Şefik bey ile evlenecek ve Talat beyi evlerine yemeğe davet edebilecek kadar modern ve Batılı olduğunu görebilmekteyiz.

Son film karelerinde bir yandan sokaktaki saldırgan fanatik dincilerden zor kurtulan Nimet ve hizmetlisi Çeşmifelek faytonda eve doğru hızlıca kaçarken görülmektedir. Bu, filmde, Oryantalist düzlemde kadına verilen önemi ve kadının saygınlığını göstermektedir. Öte yandan, Fransız konsolosluğuna sığınan Nimet'in kahvaltısını getiren nazik Fransız konsolosu, batılı, çağdaş ve kadına saygın bir konum tanıyan bir görüşü temsil etmektedir.

Bu araştırma kapsamında yanıtları aranacak sorular göz önünde bulundurulduğunda, '*Abdülhamid Düşerken*' filmindeki Abdülhamid karakterinin sinemada temsilinde, gerek yerli gerekse yabancı yayınlara atfita bulunulacak şekilde ve daha çok Oryantalist bakış açısını destekler bir biçimde temsil edilmiş olduğu görülmektedir. Diğer bir soru olan '*Abdülhamid Düşerken*' filmindeki Abdülhamid dönemi sinemada ne şekilde temsil edildiği değerlendirildiğinde ise, dönemin daha çok güç, iktidar ve özgürlük temelli ve olumlu bir biçimde yansıtıldığı açıkça görülebilmektedir. Anlık olumsuz bakış açılarından arındırılmış, daha nesnel ve daha dingin bir bakış açısı ile Abdülhamid'in döneminin aslında o dönem yansıtıldığından çok daha farklı, vakur ve dinamik bir iradeye sahip olduğu betimlenmektedir. Batılılaşmanın o kadar da kötü bir şey olmadığı, İttihat ve Terakki'nin özgürlükçü arayışlarının da temel olarak dönemin gereklerinden sayıldığı bir bakış açısı ile karşılaşılmaktadır. Dönemin isyankâr dinci gruplarının ise, eğitimsiz, bilinçsiz, tam olarak ne istediğini bilmeyen ve tıpkı Abdülhamid'e itaat edenler gibi, körü körüne itaat eden bir kitle olarak yansıtıldığı da dikkat çekmektedir. *Abdülhamid Düşerken* filminde ne çeşit oryantalist motifler ve simgeler bulunduğu ise, daha çok Oryantalist bakış açısı ile sunulan sahne, kostüm, dekor ve dilsel öğelerle temsil edilmektedir.

Sonuç olarak çalışma, inceleme konusu olarak ele alınan "Abdülhamid Düşerken" filminin göstergebilimsel çözümlenmesi sonucunda eserde sıklıkla genel Oryantalist yaklaşımlara uygun bir anlatı biçiminin seçildiğini, görsellerde, kurguda, anlatı düzleminde ve dilsel öğelerde Oryantalist bakış açısına uygun temsil öğelerine sıklıkla yer verildiği bulgulanmıştır. Eserin özellikle temsil nitelikleri açısından Abdülhamid karakterini son derece titizlikle ve öne çıkan yapısal nitelikleri ile ele aldığı, dönemin tarihsel çalkantılarını aslına uygun biçimde aktarmaya çalıştığı, öyküye eklenen kurmaca karakterler yardımıyla, yeni bir bakış açısı, hırs, ihtiras ve batı hayranlığı ile dinsel baskı, yönetsel baskı gibi kavramları daha ön plana taşıdığı görülmektedir. Her ne kadar, diğer Türk filmlerindeki Oryantalizmden ya da Abdülhamid'i konu alan diğer yabancı filmlerdeki gibi yapaylaştırılmış ve sırf Oryantalizm örneği oluşturabilmek için ekimlenmiş Oryantalizm örnekleri içeren bir film olmaktan uzak olsa da, "*Abdülhamid Düşerken*" filminin, Oryantalizmin hemen tüm şartlarını taşıyan bir film olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada, “*Abdulhamid Düşerken*” filmi, Said’in Oryantalizminin çerçevesinde göstergebilimsel bir bakış açısı ile çözümlenmektedir. Bu çözümlenmelerden önce, Said’in ve oryantalizmin, özellikle de Abdülhamid’in ve onun döneminin yansımalarına ilişkin bir alanyazın taraması yapılmıştır. Barthes’ın göstergebilimsel çözümlene yöntemi kullanılarak, filmin anlatı yapısı da çözümlenmiştir.

Göstergebilimsel açıdan filmin içindeki “Temsil” unsurları çok farklı biçimlerde ele alınmıştır. Gerek Abdülhamid karakterinin temsili, gerekse o dönemin filmde nasıl yansıtıldığı, gerekse dönemin kadınlarının, hakların, özgürlüklerin temsili gibi konular çerçevesinde çözümlenmeler yapılmıştır. Temsilin getirmiş olduğu “Öteki ve Karşıtlıklar Dünyası” çerçevesinde Saltanat ve İttihat ve Terakki Cemiyetinin karşıtlıkları filmik anlatı içinde örneklenmiştir. Ayrıca, filmin anlatısındaki Oryantalist söylem de örneklenmiştir. Oryantalist söylemin film içinde nasıl inşa edildiği, jeneriğinden, filmik mekânlara, diyaloglardan, görüntü üzerine bindirilen iç seslere ve karakterlere yansımalarına kadar örneklerle çözümlenmiştir.

Sinemada Abdülhamid’in dönemini içeren çok fazla filmin olmadığı ve yapılanların da bu döneme yeterince ilgi ve hassasiyet göstermediği tespit edilmiştir. Avrupa’da 20. yüzyılın ilk yarısında Abdülhamid ile ilgili filmler yapıldığı bilinmektedir. Bu filmler aslında, onun ölümünden sonra yapılmış olmasına rağmen, halen Abdülhamid aleyhinde şiddetli bir propagandaya devam etmekte ve onu kanlı, şehvetli, titiz bir tiran olarak göstermeye çalışmaktaydılar. Türk sinemasında o dönemde yeterince film olmaması, Abdülhamid karakterinin ve döneminin temsil edilmesini engellemiştir. Bu yüzden, hem karakter olarak Sultanı hem de dönem olarak Abdülhamid dönemini ele alan tek filmin “*Abdulhamid Düşerken*” filmi olduğu görülmektedir. Bu sebeple tez araştırma nesnesi ve konusu olarak bu film seçilmiştir.

Filmin çözümlenmesinde, sıklıkla oryantalizm unsurları ile karşılaşılmıştır. Filmde bulunan oryantalizm unsurları, Temsil söz konusu olduğunda, örneğin, oryantal kadının temsili, Abdülhamid karakterinin temsili, Osmanlı devletinin o dönemine ait imajı ve tüm bunlara oryantalist bakış açısı ele alınmaktadır.

Bulgulara bakılacak olduğunda, bir dereceye kadar, filmdeki Abdülhamid karakteri temsiline yabancı yayınlardan ve olumsuz propagandadan etkilendiği açık bir şekilde görülmektedir. Filmdeki Abdülhamid temsili, hayatı çok fazla önemseyen, yorgun, korkak, evhamlı, yaşlı bir adam olarak sunulmaktadır. Halkı ile yüzeysel bir biçimde ilgilenen ve gerektiğinde kendini haklı çıkarmak amacıyla timsah gözyaşları dökebilecek bir lider tipi çizilmektedir. Abdülhamid’in destekçileri ise, gösterişli partiler yapan, lüks peşinde koşan, insanları ve destekçilerini satın alma gibi diktatörlük araçlarını kullanabilen bir kesim olarak betimlenmektedir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde,

yerel kaynaklardaki Abdulhamid imgesiyle filmdeki temsilin hiçbir ilgisi yok gibi görünmektedir. Belgeler ışığında incelendiğinde, bu yaklaşımların bazıları tartışmalı, bazıları yanlış, bazıları da doğru olabilir, ancak içerdikleri bağlam, filmdeki bu temsili seçimin arkasındaki belirli bir gizli ideolojiyi de göstermektedir. Barthes'ın deyimiyle, gösterilen ve öne çıkan kadar gösterilmeyen ve gizlenen de önemlidir.

Örneğin, filmde, Abdulhamid'i yalnızca Sherlock Holmes'u dinlerken, Avrupa müziğini dinlerken göstermeyi tercih etmek, özellikle müzik ve kitaplar açısından çok geniş anlamda başka seçeneklere sahip olmasına rağmen, Avrupa'daki kültürel ürünün üstünlüğünü takdir eden ve Batılı olmaya özenen bir sultan tasvirini beraberinde getirmektedir. Ayrıca, yalnızca kitapla ve müzikle ilgilenen Abdulhamid'in filmde sergileniyor olması, onu ağır devlet sorumlulukları ve siyasal çözümler ile ilgilenmek yerine hep bir eğlence modunda göstermekle eşdeğerdedir. Örneğin, Ülkesinde çok kritik bir zamanda, 31 Mart gecesinde onun Sherlock Holmes dinleyerek sakin ve mutlu bir şekilde uyuması bunun bir göstergesi sayılabilir. Tüm bu örnekler, filmin gerçekten nesnel olabileceği fikrini çürütmektedir.

Bunların yanı sıra, filmdeki kadın temsiliyle ilgili çelişkiler de bulunmaktadır. Kadın imgesiyle ilgili olarak, filmin o zamanki kadınların özgürlüğün anlamını bilmelerine karşın, büyük bir baskı altında olduğu hakkında bir fikir vermek istediği oldukça açık. Ancak, tüm bu anlatılar içinde, örneğin, aynı dönemde daha çocuk yaşta İngilizce öğrenirken çevirdiği Jacob Abbott'un "Ana" adlı eseri yayınlanan ve bu başarısı nedeniyle Sultan II. Abdulhamid tarafından 1899 yılında Şefkat Nişanı ile ödüllendirilen Halide Edip Adıvar'dan hiç söz edilmez. Dolayısıyla filmdeki kadınların tarihsel kadınları göstermekten uzak, yalnızca kurmaca olarak metinde yer alan kadınlara odaklandığı vurgulanmalıdır. Filmik anlatı içinde yaratılmış olan, gerçekte hiç olmayan Nimet karakteri üzerinden Oryantalizmi, Batılılaşmayı, hırsı ve iktidar savaşı deneyimlenmektedir.

Filmde kadınlarla ilgili temsil sürekli olarak kısıtlı görüntülere, imgelere ve daha önceden sıklıkla tekrar edilmiş klişelere indirgenmiş durumdadır. Örneğin, ya konu ve karakterler ile ilgili bilgi yeterli değildi, ya da sunulan bilgi yeterince temsil niteliği taşımamaktadır. Sonuçta, görsel anlamda kadınların filmdeki temsili Oryantalist anlamdaki temsilden çok da farklı görünmemektedir. Adeta, anlatı içine ekimlenmiş ve oryantalist söylemi yaşama geçirmek için anlatıya girmiş gibidirler. Özel yaşamları, durumları ve yaşadıkları kısıtlamalar nedeniyle hissettikleri memnuniyetsizlikleri ve mutsuzlukları nedeniyle karanlık mekânlarda (oryantalist) yasak ilişkilere kolayca girebilen kadınları ve ezilen köleleri görebilmek mümkündür. Filmdeki en özgür kadınlar bile kapalı kapıların ardında tutulmakta ve Nimet karakterinde de görebileceğimiz gibi birçok sosyal ve politik haktan mahrum edilmektedirler. Nimet, kadın olmaktan

adeta pişmandır, çünkü kafasındaki fikirleri uygulayabileceği, erkleri ele geçirebileceği ortamlar kadınlara kapalıdır. Siyasal düşüncelerini önce babası daha sonra Şefik bey ve hatta Talat bey yardımı ile uygulamaya koyabilmek ister.

Ayrıca, filmdeki kadınlarla ilgili tarihsel bilgilerin güvenilirliği de tartışmaya açıktır. Bununla birlikte, filmdeki kadınlarla ilgili söylemin, kadın sorunlarını basitleştirdiği ve bilindik klişelere indirgelediği ifade edilebilir. Filmde, dönemin tüm kadın sorunları sanki yalnızca kıyafet seçimi, yüzün görünmesi ya da kadınların dışarıda dolaşma hakkının olup olmamasıymış gibi aktarılmaktadır.

Bununla birlikte, filmde aslında bir kadın karakterin dönüşüm sürecinin anlatıldığı iddia edilebilir. Çünkü, açılış sahnesinden bitiş sahnesine kadar Nimet karakteri adeta kendisini yeniden yaratmakta, düşüncelerini uygulamak ve haklarını elde edebilmek için savaşılmaktadır. Bu şartlar altında, Batı değerlerini benimsemek daha iyi görünmektedir.

Filmin çözümlenmesi çerçevesinde, temel olarak Barthes'in göstergebilimsel çalışmaları, filmin film içi ve film dışı göndermeleri, yer değiştirmeceleri, eksilteleri, bağlaçları ve dilsel tutarlıkları göz önünde bulundurulmakta, ayrıca filmdeki durumsallık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, metinlerarası geçişlilik ve eylem kodları ile ilgili bulguları sunulmaktadır. Çalışmanın özünde, sonuç olarak, Abdülhamid düşerken filminin genel anlamda Batının oryantalist söylemini içselleştirme potansiyeline sahip olmakla birlikte bunu çok yetkin ve donanımlı bir biçimde gerçekleştirmediği gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alkan, N. (2018). Karikatürlerle Sultan 2.Abdülhamid. istanbul: kronik kitap.
- Anika, D. (2016, January 25). What Is the Difference between Orientalist and Oriental Art? 5 2017 tarihinde Widewallas: <https://www.widewalls.ch/oriental-art-orientalism/> adresinden erişilmiştir
- Armağan, M. (2009). Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı -1. istanbul: Timaş yayınları.
- Ashcroft, B. G. (1998). Key Concepts in Post-Colonial Studies. Routledge.
- Barthes, R. (1972). mythologies. New York: The Noonday Press.
- Baykal, E. (n.d.). THE OTTOMAN PRESS (1908–1923). Cambridge University.
- Bernstein, M. (1997). Visions of the East: Orientalism in Film. New Jersey: Rutgers University Press.
- Bezci, B., & Çiftci, Y. (2012). Self oryantalizm: İçimizdeki modernite ve/veya içselleştirdiğimiz modernleşme. Akademik İncelemeler Dergisi (AID), 7(1), 139-166.
- Carta, S. (2011). Orientalism in the Documentary Representation of Culture. Journal Visual Anthropology , Pages 403-420 .
- Çetinsaya, G. (2019). Abdülhamid Rejiminin Kilit Taşı: Merkeziyetçilik . Sultan II. Abdülhamid Dönemi Siyaset - İktisat - Dış Politika - Kültür - Eğitim (s. 15-32). İçinde İstanbul: İzü Yayınları.
- Dabağyan, L. P. (2015). Bilinmeyen II. Abdülhamid Han Osmanlı Ermenileri ve Bir Devrin Anatomisi -2. istanbul: Yedirenk Kitapları.

- Dayan, D. (1974). The Tutor-Code Of Classical Cinema. *Film Quarterly*, 28(1), 22-31.
- Dayan, Daniel, (1976) "The Tutor-Code of Classical cinema", *Movies and Methods I*, içinde, Bill Nichols (ed), 1976, 438-51.
- Demirel, P. D. (2019). Sultan II. Abdülhamid'in Kamusal Alanda Görünürlüğü . Sultan II. Abdülhamid Dönemi Siyaset - İktisat - Dış Politika - Kültür - Eğitim (s. 95-111). içinde İstanbul: İzu yayınları.
- Dijk, T. A. (2008). *Discourse & Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Diken, B., Laustsen, C. B., & Ertekin, S. (2008). *Filmlerle Sosyoloji*. Metis.
- Doğan, D. M., (2019). Asırlık Menfi Bir İmajı Yıkma, Yahut Abdülhamid Tasavvurundaki Yüz Yıllık Dönüşüm. Sultan II. Abdülhamid Dönemi Siyaset - İktisat - Dış Politika - Kültür - Eğitim (s. 3-15). içinde İstanbul: İzu yayınları.
- Eldem, E. (2010, February). Ottoman and Turkish Orientalism. *Special Issue: Turkey: At the Threshold*, s. 26-31.
- Fiske, J. (2002). *Introduction to communication studies*. Routledge.
- Foucault, M. (1972). *The Archeology of Knowledge*. New York: PANTHEON BOOKS, NEW YORK .
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid* . İstanbul: Homer Kitabevi.
- Germaner, S. İnankur, Z., (1989). *Orientalism and Turkey*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Güngör, A. C. (2012) Koloni Dönemi Fransız Sinemasında Oryantalist Temsil; Pépé İle Moko Filmi Örneği. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| İstanbul University Faculty of Communication Journal, (42).
- Hall, S. (1992). *The West And The Rest: Discourse And Power*. B. G. Stuart Hall içinde, *Formations of modernity*. Cambridge England: Polity Press in association with the Open University.
- Hayta, P., & Ünal, D. U. (2000). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (17. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*. İstanbul: Gazi Kitabevi.
- Holšánová, J., & Boeriis, M. (2012). Tracking visual segmentation: Connecting semiotic and cognitive perspectives. *Visual Communication*, 259-281.
- <https://www.ensonhaber.com/padisah-ii-abdulhamid-tam-bir-opera-sevdalisiydi-2012-07-28.html>
- Hübinette, T. (2003). Orientalism past and present: An introduction to a postcolonial critique. *The Stockholm Journal of East Asian Studies*, s. 73-80.
- Irwin, R. (2006). *For Lust Of Knowing: The Orientalists And Their Enemies*. London: Penguin.
- Kaya, Ayse. *Sinemada oryantalist temsiller: Fatih Akın ve Ferzan Özpetek filmleri* .www. tez.yok.gov.tr tan alindi.
- Kochetkova, M. A. (2010). *Semiotic Approach to the Analysis of Interpersonal Communication in Modern Comedies*. (Electronic Thesis or Dissertation). <https://etd.ohiolink.edu/> adresinden alındı
- kolektif. (2017). *Bilinmeyen Abdülhamid Cilt 1-2*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Koloğlu, O. (2015). *Abdülhamid Gerçeği*. Pozitif Yayıncılık.
- Lockman, Z. (2009). *Contending Visions of the Middle East The History and Politics of Orientalism*. Newyork: Cambridge press.
- Lowe, L. (1991). *Critical Terrains: French and British Orientalisms*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Macfie, A. L. (2002). *Orientalism*. Great Britain: Longman.
- MacKenzie, J. M. (1995). *Orientalism history, theory, and the arts*. Manchester: Manchester University Press.

- McCarthy, C. (2010). *The Cambridge introduction to Edward Said*. Cambridge Press.
- Meagher, J. (tarih yok). www.metmuseum.org. https://www.metmuseum.org/toah/hd/eur/hd_eur.htm adresinden erişilmiştir
- Metz, C. (1974). *Film Language*. Chicago: Oxford Press.
- Morin, Edgar, *The Cinema or the Imaginary Man*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005.
- Murfin, R. C., & Ray, S. M. (2003). *The Bedford Glossary of Critical and Literary Terms*. Boston : Bedford/St. Martin's.
- Naci, F. (2015). *Yüz Yılın 100 Romanı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2005). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2016, 9 24). <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/2-abdulhamidi-gerçekten-taniyor-muyuz-40230875>. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/2-abdulhamidi-gerçekten-taniyor-muyuz-40230875> adresinden alındı
- Özen, S. (2015). *PADİŞAHIN FİLMİ SURET VE PROPAGANDA*. *Doğu Batı Dergisi*.
- Öztuna, Y. (2013). *II. Abdülhamid / Zamanı ve Şahsiyeti*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Said, E. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.
- Schick, İ. C. (2018). *Sultan Abdülhamid II from the Pen of his Detractors: Oriental Despotism and the Sexualization of the Ancien Régime*. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 5(2), 47-73.
- Scognamillo, G. (2006). *Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler*.
- Scognamillo, G. (1996). *Yeşilçam'dan Önce Yeşilçam'dan Sonra*.
- Serdar, Z. (2009). *İslam, Bilim ve Kültürel İlişkiler*. Pınar Yayıncılık.
- Shaheen, J. (2014). *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People*. United States of America: Olive Branch Press.
- Shohat, E. (1990). *Gender in Hollywood's Orient*. *Middle East Report*.
- Shohat, E. (2013). *Between the Middle East and the Americas*. United States of America: The University of Michigan Press.
- Soy, H. B. (2014, November 27). *II. Abdülhamid Dönemi Karikatürlerinde Osmanlı-Alman Yakınlığının Yansımaları*. 2nd TUGFOH Symposium: Cultural images and objects in everyday life, s. 250.
- Turner, B. S. (1994). *Orientalism, postmodernism and globalism*. London: Routledge.
- Turner, B. S. (1994). *Orientalism, postmodernism and globalism*. London: Routledge.
- VARDAN, U. (2010, 12 17). *İşte size gerçek bir 'Soygun' filmi*. www.radikal.com.tr: <http://www.radikal.com.tr/hayat/iste-size-gercek-bir-soygun-filmi-1032924/> adresinden alındı
- Yavuz, H. (1999). *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*.
- Yıldırım, S. (2003). *Oryantalistlerin yanılgıları*. İstanbul: Ufuk kitapları.
- Yücel, M. (2008). *Türk Sinemasında Kürtler*. *Agora Kitaplığı*.
- Yüksel, A. E. (2017, 7 6). *Sultan II. Abdülhamid'in Sanat Hâmilliği*. *Sanat Tarihi Dergisi*, s. 261-293.

FERYAD FİLMİ ÖRNEĞİNDE AZERBAJYAN-KARABAĞ GERÇEKLERİ¹

Emin HAŞİMOV²

Öz

Geçmişte İran ve Rusya'nın hâkimiyetinde yer alan Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmaların merkezinde yer alan Karabağ, 20. yüzyılın siyasi, politik, askeri ve tarihsel çekişme alanlarından birini oluşturmaktadır. Geçmişten bugüne tarihsel süreci içinde incelendiğinde bu bölgede; dil, din, kültür gibi konular temelde olmak üzere sürekli çatışmanın yaşandığı ve zorunlu göçe tabii tutulmanın bunun yanında maddi manevi kaynakların yok edildiği bir saha olarak ifade edilebilir.

Söz konusu maddi ve manevi kaynakların yok edilmesi ve sürekli bir gelişim sağlanamaması gibi nedenlerden dolayı objektif bilgiye ulaşmak zaman zaman bu bölge için zor olmaktadır. Bu bağlamda Karabağ Sorunu ile ilgili olarak çeşitli gazete ve dergi haberleri, sosyal medya platformları ve diğer sözlü ve yazılı haberleşme ortamları sıkça aktive ediliyor olsa da, görselleştirme bağlamında tüm bunların kısıtlı olduğu düşünülmektedir.

Haberlerde genelde arşiv görüntüleri yer almakta, sıcak çatışma ortamlarından ya da gerçek yaşam öykülerinden genel küresel kitlenin ve yerel insanların bile haberi olmamaktadır. Esasında bu bölgenin işgalinden kültürel mirasın yok edilmesine kadar birçok belgesel ve film yapımı gerçekleştirilmekte ancak henüz istenilen düzeyde değildir. Başta "Feryad" olmak üzere, "Haray", "Dolu", "Beyaz Atlı Çocuk", "Laçın Denizi", "Biz" ve "Sarılar-Karabağ Atının İzinde" ses getiren film ve belgesellere örnek verilebilir.

Bu araştırmanın amacı, "Feryad (1993)" filminin incelenmesi bağlamında, Karabağ Sorunu'nun gerçek yaşamda yer alan ve tarihsel süreci ile filmik gerçekliği (filmde geçen olaylar) arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bu amaçla tezin öncelikle birinci bölümünde sinema ve Azerbaycan

¹ Bu çalışma, eserin yayınlanan ilk halidir (This work is the first published version of thesis) Hashimov, E. (2022). Feryad Filmi Örneğinde Azerbaycan-Karabağ Gerçekleri" T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu.

² **Acknowledgements:** I express my gratitude to my exceptional advisor, Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu, for her unwavering support and encouragement during my thesis work. Additionally, I am grateful to my friends for continuously inspiring me during this process.

film sektörünün gelişim süreci incelenmiştir. Buna bağlı olarak; propaganda aracı olarak sinema ve filmlerin kullanılması ile ilgili genel değerlendirmeler yapılmış, ABD, Japonya ve SSCB gibi ülkelerde bu konuyla ilgili film örneklerine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde “Karabağ Sorunu” ile bu sorunun Azerbaycan sinemasındaki yankıları ele alınıp incelenmektedir. Bu bölümde tarihsel sürecinde, siyasal, politik ve askeri, sosyolojik bağlamda Karabağ Savaşları incelenmiş sonrasında tüm bunların, Azerbaycan sinemasında Karabağ Savaşı’na nasıl dönüştüğü ve konunun sinema bağlamında yeri ve önemi incelenmiştir. Çalışmada ayrıca, Karabağ Sorunu ile ilgili savaş dönemi ve savaş sonrası dönemi filmlerine de yer verilmiştir.

Son olarak II. Karabağ Savaşı sonrasında Azerbaycan sinemasında yeniden bu konuyu işleyen filmlerin medya yansımaları ve ilgili haber örnekleri sunulmuştur. “Feryad” filminin incelendiği üçüncü bölümde filmin tanıtımı, kadrosu, çekim süreci ve perde arkasında yaşananlara yer verilmekle birlikte, Feryad filmi örneğinde Azerbaycan-Karabağ gerçekleri “içerik”, “biçim” ve “anlam” yönünden incelenmiştir. Buna bağlı olarak filmin 6 sahnesi üzerinden biçimsel değerlendirmeler yapılmış, bu sahnelerde yer alan hâkim psikolojik unsurlar Plutchik tarafından oluşturulmuş olan “Duygu Çemberi” nde yer alan duygular referans alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Filmin anlamsal çözümlenmesi çerçevesinde temelde psikolojik unsurlardan yola çıkılmış, filmin sahneleri altı farklı bakış açısının temsil eden “Altı Şapkalı Düşünme Tekniği” ile incelenmiştir. Bunun nedeni, hem filmdeki her bir adımda, eylemde, bilinçaltı süreçlere dikkat çekmektir. Bu bağlamda film anlam yönünden incelenirken tespit edilen hâkim psikolojik unsurların adalet, umut, ayrılık, empati, insanlık, vicdan, zalimlik, merhamet ile vatanseverlik vb. olarak sıralanabileceği ortaya konmuştur. Sonuç olarak “Feryad” filmi savaşın ortasında bu savaşı deneyimlemiş insanların yaşadıklarını gözler önüne sererken yalnızca, belgesel nitelikleri olan, tarihsel ve sosyolojik süreçleri yansıtan değil, ayrıca, bireysel ve toplumsal psikolojik unsurların da ön planda olduğu bir film olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Azerbaycan Film Sektörü, Karabağ Sorunu, Karabağ Savaşı, Feryad Filmi.

AZERBAIJAN-KARABAKH FACTS IN THE EXAMPLE OF FERYAD MOVIE

Abstract

One of the most important political, military, diplomatic, and historical conflict zones of the 20th century was Karabakh, the epicenter of the hostilities between Azerbaijan and Armenia and once ruled by Iran and Russia. When this

region is considered in the context of its historical development from the past to the present, it can be described as a field where there is ongoing conflict, primarily over issues of language, religion, and culture, where material and spiritual resources are destroyed, and where people are subject to forced migration.

Due to issues like the depletion of the aforementioned material and spiritual resources and the absence of ongoing development, it might be challenging to obtain objective information in this area. Even if the Karabakh problem is constantly discussed in newspapers and magazines, on social media, and in other verbal and written communication channels, all of them are considered to be limited in the context of visualization.

Even the general global audience and local people are unaware of heated conflict settings or true life experiences because archive footage is typically included in the news. In reality, a lot of documentaries and movies are being made about everything from the occupation of this area to the loss of the cultural legacy, but the number is still not where it needs to be. Films and documentaries that generated a lot of buzz include “Haray”, “Dolu”, “Beyaz Atlı Çocuk”, “Laçın Denizi”, “Biz” ve “Sarılar-Karabağ Atının İzinde” in particular.

In the context of the analysis of the film “Feryad (1993),” the goal of this study is to attempt and identify the connections between the historical development of the Karabakh Question in real life and the filmic reality (events in the film). In order to do this, the growth of cinema and the Azerbaijani film industry have been studied in the thesis’ first section. As a result, general assessments of the use of cinema and movies as propaganda tools have been made, and instances of movies that deal with this topic have been noted in nations including the USA, Japan, and the USSR.

The “Karabakh Problem” and its effects on Azerbaijani cinema are covered in the study’s second section. This section explored the Karabakh Wars’ historical development, political, military, and sociological contexts before examining how all of these translated into the Karabakh War in Azerbaijani film and the subject’s position and significance within the medium. Films about the Karabakh conflict from the war and the immediate aftermath were also included in the study.

Lastly, following the II. Karabakh War, the media reflections of the films that revisit this topic in Azerbaijani cinema are illustrated, along with examples of associated news stories. The third part, which examines the movie “Feryad,” includes information about the film’s introduction, cast, production, and behind-the-scenes activities. The movie’s example of the Azerbaijan-Karabakh realities

is then analyzed in terms of “content,” “form,” and “meaning.” As a result, formal evaluations of the film’s six scenes were conducted, and an attempt was made to identify the main psychological factors in each scene by comparing them to the feelings in Plutchik’s Wheel.

In the context of the film’s semantic analysis, primarily psychological factors were taken into account, and the scenes of the movie were evaluated using the “Six Hats Thinking Technique,” which represents six different perspectives. This is done in order to highlight the hidden forces at work in each and every move and action in the film. In this context, it has been demonstrated that the justice, hope, separation, empathy, humanity, conscience, harshness, compassion, and patriotism among other main psychological aspects that were identified during the film’s meaning analysis were listed. As a result, although while the movie “Feryad” depicts the experiences of those who were present during the conflict, it is determined that the movie not only has documentary characteristics, reflects historical and sociological processes, but also focuses on individual and social psychological elements.

Keywords: Cinema, Azerbaijani Film Industry, Karabakh Question, Karabakh War, Feryad Movie.

1. GİRİŞ

Karabağ Sorunu ilk olarak 1905 yılında Ermenilerin Azerbaycan toprakları olan Bakü’de gerçekleştirdikleri kanlı olaylarla başlamış ve bu olaylar ülkenin bütün bölgelerini etkilediği gibi Karabağ’da da etkili olmuştur. Bu olayların başlamasına yol açan nedenlerin başında, Yılmaz’ın da belirttiği gibi (2013) Ermenilerin bölgede bağımsız bir devlet kurmak istemeleri yer almakla birlikte, Taşnaksutyun Cemiyeti’nin faaliyetleri, bunlarla bağlantılı kanlı olaylar, Rusya’nın Ermenileri desteklemesi, bölgedeki devlet memurlarının yapılanları görmezden gelmesi, Azerilerin siyasi oyun ve provokasyona gelmeleri şeklinde ifade edilebilir.

20. yüzyılın başlarında bölgedeki Ermeni nüfusu yaklaşık %25 oranındayken Rusya’nın desteği ve birtakım siyasi olaylarla bu oran artmaya başlamıştır. Tarihi süreç içinde incelendiğinde, Dağlık Karabağ üzerinde Rusya 1828 yılı itibariyle hâkimiyet kurmaya başlamış ve böylece, bölgede Ermeni nüfusunun artmasına zemin hazırlanmıştır. Gürel’e göre (1992), özellikle Sovyetler Birliği döneminde Rus hâkimiyetinde bulunan Dağlık Karabağ’da nüfusun çoğunluğunu Ermeniler oluşturmuştur. Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılması ile birlikte Orta Asya ve Kafkaslarda çok sayıda bağımsız cumhuriyet, farklı devletler ve özerk bölgeler ortaya çıkmıştır. Bu dağılma süreci hızlı bir şekilde gerçekleşmiş, ancak sonrasında bölgede istikrarsızlık sorunu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan sorunlardan biri de Ermenistan ve Azerbaycan arasında

aradan geçen uzun zamana karşın halen tam olarak çözülememiş olan Dağlık Karabağ Sorunu'dur. Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması, Soğuk Savaş dönemi şartlarının ortadan kalkmasına ve bölgede Azerbaycan ile Ermenistan arasında çatışmaların çıkmasına yol açmıştır. Ekici (2017), nüfusun büyük bir kısmını oluşturan Ermeniler'in bölgede olaylar çıkarmaya ve gösteriler yapmaya başladıklarını, hatta Ermenistan'da yaşayan Azeri kökenli kişilerin de ülkede işkencelere maruz kaldığını ve göçe zorlandıklarını belirtmektedir.

Bu araştırmanın amacı, "Feryad (1993)" filminin incelenmesi bağlamında, Karabağ Sorunu'nun gerçek yaşamda yer alan ve tarihsel süreci ile filmik gerçekliği (filmde geçen olaylar) arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bu amaçla tezin öncelikle birinci bölümünde sinema ve Azerbaycan film sektörünün gelişim süreci incelenmiştir. Buna bağlı olarak; propaganda aracı olarak sinema ve filmlerin kullanılması ile ilgili genel değerlendirmeler yapılmış, ABD, Japonya ve SSCB gibi ülkelerde bu konuyla ilgili film örneklerine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde "Karabağ Sorunu" ile bu sorunun Azerbaycan sinemasındaki yankıları ele alınıp incelenmektedir. Bu bölümde tarihsel sürecinde, siyasal, politik ve askeri, sosyolojik bağlamda Karabağ Savaşları incelenmiş sonrasında tüm bunların, Azerbaycan sinemasında Karabağ Savaşı'na nasıl dönüştüğü ve konunun sinema bağlamında yeri ve önemi incelenmiştir. Çalışmada ayrıca, Karabağ Sorunu ile ilgili savaş dönemi ve savaş sonrası dönemi filmlerine de yer verilmiştir.

Son olarak II. Karabağ Savaşı sonrasında Azerbaycan sinemasında yeniden bu konuyu işleyen filmlerin medya yansımaları ve ilgili haber örnekleri sunulmuştur. "Feryad" filminin incelendiği bölümde filmin tanıtımı, kadrosu, çekim süreci ve perde arkasında yaşananlara yer verilmekle birlikte, Feryad filmi örneğinde Azerbaycan-Karabağ gerçekleri "içerik", "biçim" ve "anlam" yönünden incelenmiştir. Buna bağlı olarak filmin 6 sahnesi üzerinden biçimsel değerlendirmeler yapılmış, bu sahnelerde yer alan hâkim psikolojik unsurlar Plutchik tarafından oluşturulmuş olan "*Duygu Çemberi*"nde yer alan duygular referans alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Dağlık Karabağ Sorunu'nun tarihsel süreci incelendiğinde sosyal, kültürel, siyasi ve toplumsal etkilerinin bulunduğu, bunun da çoğunlukla uluslararası alanda sorun haline geldiği ve dış ülkelerin müdahalelerinin bulunduğu söylenebilir. Meydana gelen toplumsal, savaşa ve çatışmaya yönelik olayların nedenleri, sonuçları ve etkileri ile ilgili bilimsel araştırmalar yapılmakta, kitaplar, hikâyeler ve romanlar yazılmakta, filmler hazırlanmaktadır. Bu eserler

ve alanla ilgili yapılan çalışmalar, Dağlık Karabağ ile ilgili aydınlatıcı bilgiler vermesi, toplumsal ve uluslararası farkındalık oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan biri de “Feryad” filmidir. Feryad filmi Karabağ Savaşı'nın en sıcak zamanları anlatmakla birlikte bu olayları kendileri deneyimlemiş insanlar tarafından çekilmiştir.

Film genel olarak Karabağ Savaşı'ndan çok, bu olayları yaşayan insanların psikolojik yönlerine ve bilinçaltı süreçlerine odaklanmış görünmektedir. Feryad filmi, konusunu gerçek yaşamdan alan filmler arasında ele alan bir film olarak, gerçek yaşamda 1993 yılında, Ermenilere esir düşen Mehman Hüseyinov'un esaret altında geçirdiği iki aylık yaşamına odaklanmaktadır. Filmdeki İsmail karakteri Ermenilere esir düşen Mehman Hüseyinov'u temsil etmektedir. Çatışmalardan birinde Ermeniler tarafından yakalanmış, işkence görmüş ve Hankendi'deki bir Ermeni ailesinin evinde gözaltına alınmıştır. Film, bu süreçte yaşanan olayları konu almaktadır. Feryad filmini önemli kılan nedenler ve bu çalışmanın odak noktasına alınmasının temelinde, vatansever didaktiklerin, retorik diyalogların olmaması, düşman imajının verilmemesi, insan faktörünün ön planda tutulması sayılabilir. Bu çalışmada görsel bir anlatı metni olarak Feryad filmi incelenerek Karabağ Sorunu'nun tarihi süreci ile filmde geçen olaylar arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bir yandan filmin gerçeklikle bağlantısı sorgulanırken, bir diğer yandan, araştırmanın bu amacına bağlı olarak Azerbaycan film sektörünün gelişim sürecinde Feryad filminin yeri ve önemi, Azerbaycan sinemasında Karabağ Savaşı'nın yeri ve önemi, Feryad filminin, Dağlık Karabağ Sorunu'nu ve bu süreçte yaşananları nasıl ele alıp yansıttığı ile ilgili alt amaçlara yer verilmektedir.

2.2. Araştırmanın Önemi

Pembecioğlu'na göre (2017), sinema, yeni kodlanmış ve stratejik olarak çok boyutlu, çok katmanlı görsel-işitsel görüntüleri ile gerçek hayatın yansımasıdır ve gerçek hayatın deneyimini sağlar. Yıllar boyunca, sinema, hayatın gerçekliğinden büyü dünyasına bir tür kaçış olarak kabul edilmiştir ancak, günümüzde gerçekliğin serimlenmesi için çok daha önemli bir işlev yüklenmektedir (Pembecioğlu, 2017:17). Bu bakış açısıyla, değerlendirildiğinde, bir yandan, sinema alanında, öyküsünü gerçek yaşamdan alan filmlerden biri olması nedeniyle “Feryad” filminin gerçeklikle bağlantısının sorgulanması önemlidir. Diğer yandan, film sektöründe dönemsel ve tarihsel konuları içeren filmlerin gitgide artan bir taleple karşılaşmaları artık daha fazla göz önünde durmaktadır. Ayrıca, tarihsel konuları ele almaları nedeniyle, bu tür filmlerin senaryosundan çekimine kadar daha fazla araştırma gerektirmesi nedeni ile konusunu gerçek olaylardan alan filmler, diğer kurmaca tür filmlerden ayrılmaktadır. Bu filmlerde senaristlerin gerçekliğe ve kamuoyuna müdahalesi tarihi gerçeklikler bağlamından kopmaması tercih edilmektedir. Özellikle de

savaş filmleri konunun hassasiyeti nedeni ile daha çok araştırma ve sağduyu gerektirmektedir. Ancak, bu durum savaş filmlerinin daha çok eleştiriye ve araştırmaya yatkın olduğunu göstermektedir.

Bazen bu konuları ele alan filmler, savaşlardan yıllar sonra da karşımıza çıkabilmektedir. Filmlerin yapımı ve çekilmiş olduğu tarihsel sürece gösterilen hassasiyeti, filmin araştırılması aşamasında da göstermek önemlidir. Savaş dönemlerinde filmlerin sayısı daha az iken bu oran bağımsızlık dönemlerinde daha fazladır ki buna neden olan ekonomik, sosyal, politik ve teknik gibi unsurları sayabiliriz. Kırık (2014) tarafından yapılan araştırmada, Azerbaycan sinemasında dönem olarak en çok filmin çekildiği tarih 1981-1991 iken en az filmin çekildiği dönem ise 1944-1955 yılları olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte uluslararası alanda Birinci ve İkinci Dünya savaşları ile ilgili olarak da pek çok film çekilip belgesel hazırlanmıştır. Abel'e göre (2008), bunlardan savaş sonrası Fransa'da, haftada gösterilen her 5 bin metre Fransız filmine karşılık, çoğu Amerikan yapımı olan 25 bin metre ithal film olduğu görülmektedir. Zaman içinde Fransız filmleri Paris sinemalarında gösterime giren filmlerin sadece % 10'u kadarını oluşturduğu bir durum ortaya çıkmaktadır. Fransız sineması Amerika'dan önce sanayileşmesine karşın, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamış olduğu 1914'ten sesli sinemaya geçilen 1920'li yılların sonuna kadar devam eden bir sarsıntı geçirecektir. Fransız sinema sanayi savaş sebebi ile kendi pazarını yitirince kapılarını ithal filmlere açmıştır. Giovanni (1997), savaşın ilk sıralarında haftada 9 bin metre film imal edebilen stüdyoların kapasitesinin, aktör ve teknik elemanların askere alınmasının da etkisi ile 1916 yılında 4 bin 75 metreye gerilediğinden söz etmekte, önceleri haftalık 14 bin 800 metre olan yabancı film ithalatının ise 18 bin 200 metreye çıktığını belirtmektedir. Abel (2008), 1922 yılında Fransız yapımlarının yılda 130 uzun metrajlı filme çıkmış olmasına karşın, bu rakamın hem Amerikan hem de Alman yapımlarının çok altındaki oranlar olduğunu belirtmektedir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, savaş kavramı filmlerin içeriğinde de kendini göstermekte, küresel olarak sinema ekonomisini ve hatta ülke ekonomisini, sinema sektörünü, sinemaya giderlik oranlarını etkilemektedir. Bunun gibi her ülke savaş sürecinde ve sonrasında farklı deneyimler geçirmiştir denilebilir. Neticede bu savaşların bitmesinin üzerinden onlarca yıl geçmiş olmasına karşın bu filmlere her yıl yenileri eklenmektedir. Bu durum geçmişte yaşanan felaketlerin unutulmayacağını ve hafızalarda derin yer tuttuğunu göstermektedir.

Azerbaycan film sektörü 20. yüzyılda büyük gelişme yaşamış sektörlerden biri olmuş, Azerbaycan filmleri sadece SSCB bölgesinde değil, aynı zamanda festival filmleri arasında büyük film endüstrisine sahip ülkelerde de yayımlanmıştır. Ancak, bağımsızlık sonrası yaşanan mali sorunlar dolayısıyla

savaşın en çok zarar verdiği alanlardan biri de film sektörü olmuştur. Bununla birlikte film sektörü ile ilgili temel sorunlardan biri de film analizlerinin hiç olmaması ya da çok kısıtlı olmasıdır.

Bu araştırmada, Karabağ Savaşı'nın tarihi olayları ele alınıp incelenerek savaş filmlerinin Azerbaycan sinemasında nasıl yer aldığı yansıtılmaya çalışılmıştır. Azerbaycan film sektörünün savaş filmleri kısmına ilişkin akademik çalışmaların yetersiz olması, bu araştırmanın önemini daha da artırmıştır. Feryad filmi bu savaşı en içten ve olduğu gibi yansıtan filmlerden biri olması ve ilgili çalışmaların azlığı nedeni ile ele alınmış olup, çalışmada bu film hakkında daha kapsamlı bilgi elde edilmesi amaçlanmıştır. Filmin vermek istediği mesaj ve dönem şartlarının zorlukları ile çekilmiş olması filme ilgiyi arttırırken, aynı zamanda filmin çekimlerinin bittikten sonra yaşananları olduğu gibi iletmeye çalışılması ile objektif bir tutum ortaya konmaya çalışılmış olması, takdir toplamıştır.

2.3. Yöntem

Araştırmanın temelinde, Dağlık Karabağ Sorunu'nu konu alan filmlerden biri olarak Feryad filminin incelenmesi amaçlanmıştır. Film, ayrıca, konusunu gerçek olaylardan alan bir film olarak da incelenmeyi gerektirmektedir. Çalışmada, bir anlatı biçimi olan sinema filmlerinin gerçeklikten yola çıkarak nasıl bir filmik anlatıya dönüştüğü ele alınmış, bu amaçla araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman analizi” yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada savaş filmlerinin çekiliş amaçları, bu savaş filmlerinin çekilmiş olduğu ülke ve yapımcıların kimliği ile birlikte film çekiminde ne tür farklılıklar olduğuna ilişkin farklı filmler de örnek olarak ele alınmış ve araştırılmıştır. Öte yandan Azerbaycan film sektörüne genel bakış sonrası Karabağ Savaşı ve konu ile ilgili filmler incelenmiştir. Bu filmler arasında yer alan Feryad filmi ve bu filmin savaşla ilgili yapılmış diğer filmlerden farklı tarafları göz önünde bulundurulmuştur.

Filmin içerik çözümlerinde, araştırmada incelenen “Feryad” filminin ana sahneleri, filmde verilmek istenen iletiler film kadrosunun yetkinlikleri, filmin anlatmak istediği konuyu kapsama durumları ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan bu değerlendirmelerde Dong ve arkadaşlarının (2004) da önerdiği şekilde, bilimsel yöntemler kullanılmış ve bahsedilen değerlendirme kriterleri önceden belirlenmiştir. Bununla birlikte nitel araştırmalar için önemli sorunlardan biri olan yanlılığın önlenmesi amacıyla, bu araştırmada yapılan değerlendirmeler, alanda uzman farklı araştırmacılar tarafından da incelenmiş ve konu ile ilgili uzman görüşlerine de başvurulmuştur. Dolayısıyla Golafshani'nin (2003) de sözünü ettiği gibi, araştırma kapsamında yapılan değerlendirmelerin ve filmin incelenmesi ile ulaşılan sonuçların objektif olması

sağlanmışır. Filmin yapısal çözümlerinde, gerçek gerçeklik ile filmik gerçeklik arasındaki köprüler incelenmiş olup, anlamsal ve söylemsel açıdan bunlara bir yorum esnekliği tanınıp tanınmadığı değerlendirilmiştir. Filmle ilgili etki çözümlerleri de göz ardı edilmemiş olup, filmin izleyiciler üzerindeki etkisinin yorumlanabilmesi ve filmdeki gerçek karakterlerin çözümlerleri için Plutchik tekerinden (Plutchik, 1984) yararlanılmış olup duygu-durum geçişlerinin nasıl yansıtıldığı değerlendirilmiştir. Filmin izleyicilere sunduğu iletiler açısından yapılan değerlendirmelerde ise De Bono'nun (2017) Altı Şapka tekniğinden yararlanılmış olup, Karabağ Sorunu'na hangi şapka/şapkalarla bakılması gerektiği çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Bütünsellik içinde değerlendirildiğinde, Feryad filminin farklı bakış açıları ile ele alınıp çözümlenmesi son derece önemli olup, araştırmanın bulguları da gerçek dünyadaki sorunların da ne kadar çok yönlü ve karmaşık olabileceğini betimlemesi açısından önemlidir.

3. SİNEMA VE AZERBAIJAN FİLM SEKTÖRÜNÜN GELİŞİM SÜRECİ

Araştırmanın bu bölümünde sinema ve Azerbaycan film sektörünün gelişim süreci incelenmiş, propaganda ve propaganda aracı olarak sinema ve filmlerin kullanılması ile ilgili değerlendirmeler yapılmış, ABD, Japonya ve SSCB gibi ülkelerde bu konuyla ilgili film örneklerine yer verilmiştir. Son olarak Azerbaycan sinemasının gelişim süreci ele alınıp incelenmiştir.

3.1. Sinema ve Azerbaycan Film Sektörü

3.1.1. Sinema

Ortaya çıktığından beri, medeniyet ile birlikte ilerleyen sanatın toplumun gelişiminde oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Balayeva'nın (2016) da belirttiği gibi, içinde heykel, resim, edebiyat, müzik vb. sanat dallarından izler taşıyan sinema toplumsal hayata ışık tutmaktadır. Jafarli (2004) de yedinci sanat olarak bilinmekte olan sinemanın toplumların hayat biçimlerini ortaya koymakta, toplumları birbirine yaklaştırmakta ve tanıtmakta bununla birlikte kamuoyu oluşturup dünyayı değiştirmede ve dönüştürmede etkin olarak kullanılan bir araç olarak kullanılmakta olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle Agayev (2011), bunun sinemanın bireyler üzerindeki etkisinin oldukça güçlü olduğu anlamına geldiğini belirtmektedir.

Gündelik yaşamın bir parçası olan sinema, eğlence biçimi olduğu gibi aynı zamanda sosyal gerçekliği de temsil etmekte ve benzer biçimde, sosyal gerçeklik sinemadan kaynağını alıp beslenerek değişmekte, gelişmekte ve yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda insanlık tarihinin seyrinin biçimlenmesinde önemli bir yer tutan savaşlar da her dönemde mevcut olan çatışma ortamının ve popüler kültürün vazgeçilmez konuları arasında yer almaktadır. Uygarlık

tarihi, insanlığın savaşlarla karşılaştığında toplumların farkındalıklarının artması, ekonominin hareketlenmesi, yeni yerlerin görülüp keşfedilmesi gibi zenginlikler kazandığını ortaya koymaktadır. Dünyadaki pek çok sözlü anlatı, savaş kavramını önceler ve savaş sürecindeki kahramanlıklara odaklıdır. Savaşın karmaşıklığı ve dehşeti, gişe rekorları kıran Hollywood filmlerinden bağımsız filmlere kadar birçok filmde ve ekranda da gösterilmeye çalışılmıştır. Zeynalı (2006), böylelikle filmlerin o dönemleri yaşamamış insanların o süreçler ile ilgili bilgi sahibi olmasına yardımcı kaynaklar olarak rol aldıklarını vurgulamaktadır.

Savaşın görselleştirilmesi, o dönemde yaşanan çatışmaların nesiller sonrasındaki bireylere aktarılabilmesi ve bunların inandırıcı, ikna edici kılınabilmesi son derece zordur. Sinematografik bağlamda değerlendirildiğinde, tüm bunların oldukça yüksek yatırımlar gerektiren ekonomik bir altyapı elzem kıldığı ortadadır. Bu yüzden, filmlerdeki kazanan ve kaybeden tarafların en çok yatırımı yapan taraflar olduğu gerçeği ile yüzleşilmesi gerekmektedir. Örneğin, Sekmen (2021) Amerika'nın kuruluş mitini anlatan Western filmlerinde Kızılderililerin hep kötü olarak gösterildiklerini, beyaz adamın ise kahramanlaştırıldığını vurgulamaktadır.

Öte yandan teknolojik gelişmeler, son zamanlarda yaşamın her sahasına yayılmış ve bilgiye erişmenin de temel araçlarından biri durumuna gelmiştir. Bilgiye erişme ve özellikle tarafsız bilgiye erişme, tarihi konularda daha da önemli olup tarihi olaylara ilişkin perspektif kazanmak, son zamanlarda film sektörüyle de biçimlenerek karşımıza çıkmaktadır. İletilmek istenen mesaj çerçevesinde filmler çekilmekte olup örneğin savaş manzaraları yerine savaşın psikolojik unsurlarına ve insanların bu süreci nasıl içselleştirip yönettiğine ilişkin filmlerin çekilmesi, o dönemlerle alakalı olarak insanların ruhsal ve toplumsal yaşantılarını gözler önüne sermektedir. Günümüzde insan yaşamında önemli bir yeri bulunan sinemaya yönelik bireyler duygu ve düşüncelerini “film gibi yaşamak” ya da film karakteri ile kendi yaşamını “özdeşleştirerek” beğenilen karaktere benzeme arzusu ile sıklıkla dile getirmektedirler. Bununla birlikte seyirciler, sinemadaki karaktere yönelik empati kurabilir, daha çok bu karaktere benzemeyi isteyebilir ve onun yaşam tarzını benimseyebilir. Dolayısı ile bugün toplumsal realite ve sinema bir etkileşim halinde ve iç içedir. Diğer bir deyişle sinema realiteyi, realite de sinemayı içinde barındırmaktadır (Zeynalı, 2016:8). Modern dünyanın egemen niteliklerini temsil etmek ve bu temsilin ötesine geçmek Kraucer'e göre filmin iki ana fonksiyonuna işaret etmektedir. Elbette bunu izleyicinin odağını bu niteliklere çekip “yaşamın akışını değiştirebilme” becerisi ile yapmaktadır. Ona göre en harika film gerçek yaşama en çok benzeyen, gerçekliğe en yakın şekilde kurgulanmış filmidir. Buna göre tezin üçüncü bölümünü oluşturan “Feryad” filmi konusunu bizzat deneyimleyen

insanlar tarafından perdeye aktarılmıştır. O halde bu durum filmin önemini bir kat daha artırmaktadır denilebilir. Sonuç olarak filmler gündelik yaşam olaylarını irdeleyerek, kişi, yer ve zaman gibi farklı yönlerden insan yaşamını diğer bir deyişle dünyayı yeniden karşımıza çıkarmaktadır (Zeynalı, 2016).

Sinema, 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış olup, Thomas Alva Edison tarafından 1894 yılında “Kinetoskop”un bulunmasıyla kısa filmler gösterime girmeye başlamıştır. Önceleri bir ilüzyon gösterisinden öteye geçmeyen toplantılar, kısa süre içinde zenginleşmiş ve gezici kameraların görüntüleri ile dünyanın bir ucundaki gerçeklikleri bir başka ucuna taşımaya başarmıştır. Geniş bir izleyici kitlesine ulaşan filmlerin yayılmasına, Amerikan toplumunun katkısı büyüktür. Bir yandan bilinmeyen, gidilmeyen diyarlarla ilgili bilgilenme ve kendilerini olası tehlikelere hazırlayabilme eğilimi, bir diğer yandan da bir arada bulunma, bir topluluk oluşturma ve sınımlanacak bir çatı arama gereksinimi insanları daha fazla sinemalara gitmeye itmiştir. Bu durumun bir nedeni 1900’lü yıllarda milyonlarca göçmen Amerika’ya göç ettiğinde bu göçlerin onların yaşamında dil bilmemelerinden dolayı iletişim sorunlarına yol açmasıdır. Yorulmaz (2010), göçmenlerin eğlenebilmek amacıyla maliyet olarak tiyatrodan daha uygun olan ve sessiz olduğundan dolayı dil gerektirmeyen kinetoskop gösterilerini tercih ettiklerini vurgulamaktadır. Sonuçta, böylesine büyük bir göçmen grubun varlığı sinemanın Amerika’da büyük bir gelişme göstermesini sağlamıştır.

Tablo 1.1: Sinemanın teknolojiye bağlı değişimi Kaynak: Düşteğör, 2010: 156.

YIL	GÖSTERİCİ	YANSITILAN YÜZEY	FİLMİN GÖRÜNTÜSÜ	FİLMDE SES	GÖSTERİCİ VE YANSITILAN YÜZEY İÇİN MEKAN
1830-1910	phenakistiscope	kendi içinde	renksiz	yok	herhangi / yok mekan
	stroboscope	kendi içinde	renksiz	yok	herhangi / yok mekan
	zootrop	kendi içinde	renksiz	yok	herhangi / yok mekan
	praxinoscope	kendi içinde	renksiz	yok	herhangi / yok mekan
	kinetoskop	kendi içinde	renksiz	yok	herhangi / yok mekan
	optik tiyatro	perde	renksiz	yok	müze, tiyatro, vb.
	bioskop	perde	renksiz	yok	gösteri salonu
	sinematograf	perde	renksiz	yok	gazino, tiyatro, konut, açık mekan, vb.
	yanar film makineleri	perde	renksiz	yok	gazino, tiyatro, konut, açık mekan, vb.
	yanar film makineleri	perde	renksiz	var	tiyatro, büyük ve tek salonlu sinema binaları
1910-1940	sinematograf	perde	renksiz	yok	gazino, tiyatro, konut, açık mekan, vb.
	yanar 35mm film makineleri	perde	renkli	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
	süğütlü 35mm film makineleri	perde	renkli	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
	üçlü gösterici	sinerama-perde	renkli-üç boyut	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
1940-1960	üçlü gösterici	sinemaskop- perde	renkli-üç boyut	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
	üçlü gösterici	visitasyon-perde	renkli	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
	gösterici	geniş perde- gözlük	renkli ve üç boyutlu	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
	TV	kendi ekranı	renksiz	var	konut
	TV	kendi ekranı	renkli-renksiz	var	konut, işyeri, vb.
	video	ekrana bağlanarak	renkli-renksiz	var	konut, işyeri, vb.
1960-2000	süğütlü 35mm film makineleri	perde	renkli-renksiz	var	büyük ve tek salonlu sinema binaları
	süğütlü 70mm film makineleri	geniş perde	renkli-renksiz	var	bölünerek cep salonlarına dönüşmüş büyük salon/yeni cep salonları
	bilgisayar, notebook	kendi ekranı	renkli	var	herhangi / yok mekan
	TV	kendi ekranı	renkli	var	konut, işyeri, vb.
	süğütlü 35mm film makineleri	perde	renkli	var	cep salonları ve içlerinde yer alan büyük salonlar
2000-2010	süğütlü 70mm film makineleri	geniş perde	renkli	var	müze
	bilgisayar, notebook, taşınabilir aygıtlar	kendi ekranı	renkli	var	herhangi / yok mekan
	hd gösterici- küçük mekanlar için	perde	renkli	var	konut, işyeri, otel, vb.
	hd gösterici- sinemalar için	geniş perde	renkli	var	cep salonları ve içlerinde yer alan büyük salonlar
	hd gösterici- real d	geniş perde- gözlük	renkli ve üç boyutlu	var	cep salonları ve içlerinde yer alan büyük salonlar
	hd gösterici- üç boyut	geniş perde- gözlük	renkli ve üç boyutlu	var	cep salonları ve içlerinde yer alan büyük salonlar

Geçmişten günümüze filmlerin teknolojiye bağlı olarak değişiminin nasıl olduğuna ilişkin genel bir görünüm elde etmek istenirse Tablo 1’de bunu

görmek mümkündür. Buna göre filmlerle ilgili olarak gösterici, yansıtılan yüzey, filmin görüntüsü, filmde ses ve gösterici ile yansıtılan yüzey için mekân gibi unsurlardaki değişimler gösterilmektedir.

Günümüzde film sektörü incelendiğinde genel olarak Hollywood üzerine odaklanması, savaş filmlerinin çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin katıldığı tarihi savaş filmlerinin daha popüler olmasını sağlamaktadır. Bu tarz filmlerin çekiminde birden fazla ülkenin yönetmeni yer aldığından dolayı olayların daha objektif olarak değerlendirildiği söylenebilir. Öte yandan özellikle tarihi filmlerin II. Dünya Savaşı döneminde yaygın olduğu, neredeyse bu savaşa katılan her ülkenin ilgili bir filmi olduğundan söz etmek mümkündür. Bu ülkelerden biri de Azerbaycan'dır.

Azerbaycan; Batı Asya ile Doğu Avrupa'nın birleştiği yerde bulunan Azerbaycan, güneyde İran, kuzeyde Rusya Federasyonu, batıda Türkiye Cumhuriyeti, Gürcistan ve Ermenistan, doğuda Hazar Denizi aracılığıyla Kazakistan ve Türkmenistan'la komşudur. Petrol ve doğalgaz gelirlerinin ekonomisi üzerinde önemli bir yeri bulunan Azerbaycan, 1991'de Sovyetlerin çöküşü ile bağımsızlık kazanmış bir ülkedir. Azerbaycan halkı resmi olarak "Azerbaycanlı"dır fakat Türkiye'de Azeri olarak bilinmelerine karşın gerçekte Azerbaycan'da böyle bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu durumun bir nedeni, uzun yıllar boyunca İran egemenliği altında olup Fars kimliğinin dayatılmış olmasıdır. "Azer" Farsça "alev" manasında olup İranlılar tarafından Azerbaycanlıların kökenlerinin Türki halklara değil, Farslara kadar gittiğini savunmaktadır (Ömerova, 2020). Diğer taraftan Azerbaycan halkı bu iddialara karşı çıkmaktadır. Zeynalli'nin aktarımına göre (2016: 10), Azerbaycan halkı, Azerbaycan isminin tarihinin eskiye dayandığına, M.Ö. 323'te Makedonyalı İskender'in bu coğrafyada inşa ettiği "Azerbaycan (Atropatena)" devletine uzandığını savunmaktadırlar. 19. ve 20. asırlara gelindiğindeyse bu coğrafya yaygın bir şekilde Rusya'nın denetimine tabidir. Görüldüğü üzere Azerbaycan her dönem farklı etnik kimliklere ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Azerbaycan'ın başkenti Bakü; Kafkaslar'ın en büyük, en gelişmiş kentlerindedir ve Bakü dünya tarihinde hep var olan coğrafyalardan birinde kurulmuştur. Azerbaycan, 70 yıllık Sovyet esaretinden sonra petrol bakımından zengin coğrafyasıyla kentsel bir dönüşüm geçirmiştir. 1800'lere kadar Azerbaycan coğrafyası Fars İmparatorluğu'nun yönetimindeydi. 1747'ye gelindiğinde İran şahı Nadir Şah'ın güç kaybetmesi ve meydana gelen toplumsal olaylar ve şartlar sonucunda günümüzdeki Azerbaycan toprakları farklı 15 hanlığa bölünmüş ve en güçlü olanları "Bakü", "Küba" ve "Şeki" hanlıklarından oluşmaktadır (Zeynalli, 2016). Diğer taraftan Ömerova (2020) tarafından aktarıldığına göre, zaman içinde bu hanlıkların kimisi isteyerek bir kısmı da zorla Çarlık İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. 1918 Mayısında Mehmed Emin

Resulzade Azerbaycan'ı iki yıl sürecek bir bağımsızlığa kavuşturursa da 1920'de Ruslar tarafından işgale uğrayarak 70 yıllık Rus esareti başlamıştır. Azerbaycan sadece Sovyet esaretine değil aynı zamanda Ermeni zulmü ve baskılarına da maruz kalmıştır. Buna göre Ermeniler; 1905, 1918-1920, 1948-1953 ve 1988-1993 yıllarında Azerbaycan'a saldırıp topraklarını elde etmek istemiştir. Azerbaycan halkını yerlerinden ve vatanlarından sürmeye çalışmışlardır. 1990'da, Kızıl Ordu'nun saldırıları ile yüz yüze kalan Azerbaycan vatandaşları katledilip öldürülünce bağımsızlık arzusu ve bağımsızlığa giden yol yeniden açılmış ve verilen mücadeleler sonucunda 18 Ekim 1991'de yeniden bağımsızlık elde etmiştir. Tüm bu çatışmalar sürecinde devlete gücünü veren Azerbaycan halkı, etnik ve dini bakımdan Türk ve Müslüman olup dini yönden %74 Müslümandır. Fakat bu oran zaman içinde ve dönemsel olarak değişime uğramıştır. Zeynalli (2016: 9), 20 milyondan fazla etnik Azerbaycanlı "İran İslam Devleti" ideolojisine göre dini yaşamlarını sürdürmekte olduğunu belirtmektedir. Ülkede Musevi ve Hristiyan dinine mensup insanların da bulunduğundan da söz etmek mümkündür. Bu durumu yaratan nedenlerden biri asırlardır farklı devletlerin tahakkümünde bulunması ile birlikte meydana gelen kültürel ve sosyal etkileşimlerdir. Öte yandan Azerbaycan yasal yönden "demokratik, anayasal ve üniter" bir cumhuriyet olup dili Azerbaycan Türkçesidir. Fakat Rusça, Kafkas ve Farsça dillerini konuşan etnik grupların dilleri hala kullanılmaktadır.

Dünyanın pek çok ülkesinde bugün 40 milyondan fazla Azerbaycanlı yaşamakta olup Azerbaycan halkı, eğitim ve bilime geçmişten bugüne büyük önem vermiştir. Kültürel olarak geniş ve zengin bir birikime sahip olan Azerbaycan, "Doğu ve Batı kültürünün kavşak noktasında" bulunduğu için iki kültürden de beslenmiştir. Bununla beraber 19. yüzyılda Rusya'nın denetimine giren Azerbaycan, Rus kültüründen ve daha pek çok kültürden de etkilenmiştir. Azerbaycan toplumu, uzun yıllar Rusya'nın egemenliğinde bulunmasına karşın asimile olmamıştır. Diğer bir deyişle Azerbaycan halkı kendi kültürünü ve tarihini muhafaza etmiş, yozlaşma karşısında büyük ve güçlü bir direnç sergilemiştir. Bugün Azerbaycan Devleti'nin, zengin yer altı kaynaklarıyla gelişmekte olan bağımsız bir ülke olduğunu vurgularken, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ve Azerbaycan Uluslararası Petrol Şirketi (AIOC) Azerbaycan'ın iki milli büyük petrol şirketi olduğunu belirtmektedir (Ömerova, 2020: 9).

Sonuçta Azerbaycan halkı, sosyal olarak manevi bütünlüğünü korumaya önem vermiş, tarihi boyunca pek çok kez cesaret, yiğitlik ve kahramanlık örnekleri ortaya koymuş bir halktır. Diğer bir söylemle köklü bir geçmişe sahip olan Azerbaycan uzun yıllar boyunca farklı devletlerin yönetimi altında bulunmuş, tarihsel süreçte pek çok baskı ve zulme maruz kalmış olmasına

rağmen bağımsızlık arzusu hiçbir zaman körelmemiş ve esareti kabul etmemişlerdir. Bunu gerektiğinde çeşitli platformlarda dünyaya duyurmak için her daim mücadele etmişlerdir. Bu bağlamda bir propaganda aracı olarak filmler, kitaplar, tiyatro, deneyim sahibi insanların anlattıkları yoluyla maruz kaldıkları zulmü dünyaya duyurmaya çalışmışlardır.

3.1.2. Propaganda

Meltem'e göre (2020: 184), propaganda, bir düşünceyi, duyguyu ya da inancı insanlar arasında yayıp tanıtımını yapmak veya kabul ettirmek için ses, görüntü ve yazılı araçların kullanılmasına ilişkin yapılan bir tanımdır. Khalilov (2019) ise propaganda; belirli bir fikri, tutumu, ürünü ya da davranışın gidişatına destek olmak ya da benimsetmek amacıyla bireyleri ikna etmeye yönelik bir çaba olarak görmektedir. Quaranto ve Stanley (2021: 22), popüler kültürde bir durum sadece hükümetin, kamuoyunu etkileyip ikna etmek maksadıyla bilinçli olarak “dezenformasyonunu” barındırıyorsa bunun bir propagandanın parçası olabileceği uyarısında bulunmaktadır. Ancak Quaranto ve Stanley (2021) gibi bilim insanlarının dikkat çektiği gibi propagandanın hatalı iletileri genellikle iktidardakilerin gerçek düşüncelerini yansıtmaktadır. Buna göre iktidarın bir propagandayı yürütürken bir şeyin yanlış olduğunu veya yanlış inançları devam ettirdiğini bilmesi gerekmemektedir. Propaganda her zaman yanlış ve olumsuz da değildir; doğru olduğu ve doğru öğeler içerdiği durumlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda Marjorie (1982: 4), filmlerin de izleyicileri üzerinde yalnızca olumlu bir etki yaratmakla kalmadığını aynı zamanda toplumun “kolektif imajı” üzerinde negatif etkiler de yaratabileceğini vurgulamakta, özellikle, filmlerin seyircilere sunduklarının özel ve genel olarak izleyici toplumun tutumuna büyük ölçüde bağlı olduğuna dikkati çekmektedir. Bu durumda filmlerin bıraktığı etki çok büyük olup çoğu ülke filmleri ya toplumu bozan ya da toplumu biçimlendiren bir araç olarak görmektedir. O halde filmler, onu düzenli olarak tüketen insanlar için gerçeklik beklentileri yaratmada kaçınılmaz bir biçimde rol almaktadır.

Agayev (2011), propagandanın farklı sahalarda toplumsal ve psikolojik açıdan gazetecilik, tarih, siyaset bilimi vb. alanlarda ele alınıp incelenen bir kavram olduğunu belirtmektedir. Propagandayı tarihi yönden ele almak “uygulamalarını”; siyaset bilimi sahasında incelemek, “uygulayıcıların ideolojilerini ve halkın arasında yayılmasını”; sosyolojik yönden ele almak “toplumsal hareketlere” psikoloji yönünden araştırmak ise “bireyler üzerindeki etkilerini” belirleyip ortaya koymak ile ilgilidir. Diğer taraftan propaganda, kitle kültüründe “içsel düşünce ve uygulama” olarak değerlendirilmektedir. Modern toplumlarda propaganda kullanım ve fonksiyonel olarak sosyolojik, politik ve savaş propagandası olarak ele alınmaktadır. Alakbarova (2020), çalışmasında I. ve II. Dünya Savaşlarında görüldüğü gibi propaganda; toplumun savaşa destek

vermesini sağlamak, düşmana psikolojik baskı uygulamak ve toplumu savaşın gerekliliğine dair ikna etmek gibi amaçlar için kullanıldığını vurgulamaktadır. Khalilov (2019: 18), propagandanın ele alındığı bağlama göre bakış açısının ve anlamının farklılaşabileceğini söylemenin mümkün olacağını belirtmektedir.

Propagandanın tanımı, I. Dünya Savaşı zamanında savaş taraftarı duyarlılık için propaganda unsurları kullanılmaya başlandığı zaman değişim göstermeye başlamıştır. Böylelikle propaganda yapanlar basın, film, radyo-TV ve öteki modern medyayı kendi amaçları ve avantajları için kontrol etmeye başlamışlardır. Başka bir söylem ile dünya gerçek manada propaganda ile I. Dünya Savaşı ve sonrasında tanışmış ve propaganda genel olarak bir çeşit aktif ideoloji olarak görülmüştür. Khalilov (2019: 18), propagandanın bazen bir seyirciyi belirli uçlara yönlendiren, bazen pasif kabul eden ve bazende bütünleştirici bir sistem olduğunu dile getirmektedir. Propaganda yapmak için kullanılan birtakım araçlar bulunmaktadır. Bunlardan biri de sinemadır.

3.3.3. Propaganda Aracı Olarak Sinema

Geniş bir kitleye hitap edip erişebilmek için propagandanın hangi araçlar vasıtasıyla iletiildiği büyük önem taşımaktadır. Endüstri Devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler yeni yeni iletişim araçlarının üretilmesine yol açmış ve bu durum propaganda yapmak için yeni yöntemlerin kullanılmasını sağlamıştır. Akarcalı (2003), tarafından böylelikle yeni iletişim araçlarının, toplumun birçok kesiminin yaşamında etkili olduğunu vurgulamaktadır. Toplum üzerinde ya da hedef kitle üzerinde bırakılmak istenen etki, bu kitleye ne şekilde ulaşılaacağı ve iletilmek istenen mesajın hangi yolla verileceğinin tespiti çok önemlidir. Zamanımızda en sık tercih edilen kitle iletişim araçları; gazeteler, radyo, TV, kitap, resim, afiş ve sinemadır. Ses ve görüntünün bir araya getirilmesi neticesinde sinemanın gün geçtikçe kullanım biçimleri de farklılaşmıştır. Örneğin Bektaş (2020), insanların duygu ve düşünce hayatında farklılaşmaya yol açarak bilinçaltı süreçlere yön verip insan davranışları ve düşüncelerini etkileyip kalıcı izli değişikliklere yol açabileceğini öne çıkarmaktadır. Sinemanın diğer kitle iletişim araçlarına göre etkileme ve iz bırakma gücü daha yüksektir. Bunun nedenleri:

- Maliyet olarak daha cazip olması,
- Toplumdaki her kesim tarafından ulaşılabilir olması,
- Kopyalanarak çoğaltma imkânının olması,
- İnsanların zihninde ve bilincinde uzun bir zaman yer tutması,
- Müzik ve ses efektleri sayesinde her çeşit propagandanın yapılmasına imkân vermesi gibi nedenler sayılabilir.

Sinema aracı olarak propagandanın kullanılması bir film, zaman, yönetmen/yönetmenler, algı, politik dönem ya da devir gibi konular özelinde yapılabilir.

Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu ve Çar Rusya'sı dışında I. Dünya Savaşı sırasında savaşan devletler sinemayı etkili bir araç olduğunun farkına vararak onu etkin olarak kullanmışlardır. I. Dünya Savaşı'nda "Kaiser", "Berlin Canavarı" ve "Almanya'daki Dört Yılım" gibi filmler de dâhil olmak üzere, sinemayı propaganda aracı olarak kullanmak amacıyla bazı girişimlerde bulunulmuş fakat bunlar arasında en çok ses getiren ABD lehine kamuoyunu biçimlendirmeyi planlayan J. Stuart Blackton'un yaptığı "Barış Savaşı Çılgılığı"dır. Khalilov'a (2019: 19-20) göre, I. Dünya Savaşı süresince yapılmış olan filmlerin asıl maksadı, Amerikan toplumunun ayrılmaz bir parçası olarak görülen film endüstrisini inşa etmek ve bunu meşru hale getirmektir. Savaşın adından Başkan Woodrow Wilson ve öteki üst düzey hükümet görevlileri, 1916'dan önce sosyal yollarla film yıldızları ile birarada bulunmaktan hoşnut olmuşlardır. Bu durum sinemanın potansiyel gücü ile ilgili olarak politikacılarındaki bilince işaret etmektedir. Asrın ve belki de insanlık tarihinin en ürkütücü savaşı olan II. Dünya Savaşı süresince devletler, propaganda yapmak için sinemaya oldukça önem vermiş ve etkili bir şekilde kullanmışlardır. Bilhassa savaşın iki büyük ve güçlü tarafı Nazi Almanya'sı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sinemanın kitle üzerindeki etki ve gücünü kullanmak maksadıyla, belgesel filmler başta olmak üzere propaganda filmleri üretiminde öncü olmuşlardır (Khalilov, 2019). Ayrıca, Japonya, Fransa ve Azerbaycan da sinemayı bu dönemde kullanan devletlere örnek olarak verilebilir.

Amerikan ve Japon propaganda unsurlarının karşılaştırıldığı bir araştırmada, Japon savaş zamanı propagandalarının batıdaki örneklerden farklı olarak, düşmanın kötülüğünü vurgulamama eğiliminde olduğunu, temaların ise; "görev", "cesaret" ve "fedakarlık" olduğunu belirtilmektedir. Bundan dolayı Japon propagandası, batılı örneklerinden daha realist bir zemindeydi. Amerikan filmleri ise düşmanın imajını çarpıtarak olumsuz bir çağrışım yaratmaktadır. Ancak bu, Hollywood'un savaş filmlerindeki askerlerin yiğitlik ve cesaretle ilgili olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu tür filmlerin, savaşçıları veya birlikleri güçlendirebilecek ve düşmanı yanlış tanıtabilecek her yönü vurgulayarak propagandayı kullanmakta olduklarına dikkati çekmektedir (Freesen, 2007).

Giglio (2005: 188) tarafından II. Dünya Savaşı filmleri ile ilgili olarak yapılan içerik analizi, Hollywood'un Japonlara karşı Almanlar ve İtalyanlardan daha güçlü bir önyargıya sahip olduğunu ortaya koyduğunu göstermektedir. *"O dönemde ekranda Japonlara karşı ırkçı görüntüler resmedilmiştir. Öte yandan, Almanlara karşı yürütülen savaş, Alman vatandaşlarına değil, hükümete -Nazilere- karşıydı."* Feste'nin (2003: 33) aktardığına göreyse; *"Amerikan dünya hakkındaki düşünce tarihini tek bir tema kaplıyorsa, o da Birleşik Devletler'in insanlığın kaderini iyileştirmek için özel bir yükümlülüğü olduğudur"*. Amerikan filmlerinde tasvir edilen Amerikan askeri, her zaman

günü kurtarmakta ve terörizmi nerede olursa olsun ortadan kaldırarak etrafındaki hayatlara dokunmaktadır. Dahası, Amerikan savaş filmleri yaygın olarak savaş sahnelerinde çekilen düşmanlarının tersine, filmlerde en çok bu karakterlerin betimlendiği Amerikan askerlerine dikkat çekmektedir. Bu, Amerikan filmlerinin savaşı kendi perspektiflerinden ne şekilde yansıttıklarını ve düşmanın savaşa bakış açısını nasıl göz ardı ettiğini ortaya koymaktadır. Hollywood'un savaş çabalarına en büyük katkısı “*moral*” olmuştur. İmıl (2019: 160), savaş sırasında üretilen filmlerin çoğunun, ulusal bir amaç duygusunu doğrulayan vatanseverlik çılgınlıkları olduğunu, savaş yıllarının savaş filmlerinin ise vatanseverliği, grup çabasını ve daha büyük bir amaç için bireysel fedakarlıkların değerini vurguladığını belirtmektedir. Ona göre, Hollywood filmlerinde özellikle ABD'nin dünya kurtarıcısı rolünde gösterilmesi geleneği savaş filmlerinde de kendini göstermektedir ve dolayısıyla Hollywood'un dünya sinemasına propaganda aracılığıyla etkisi çok büyüktür.

İmparatorluk Japonya'sında, II. Dünya Savaşı'ndan hemen önceki dönemde ve sırasında propaganda, o dönemde Japonya'nın yönetici hükümetine yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Nieuwenhof (1984: 63), işgal altındaki ülkeleri “*Büyük Asya Ortak Refah Alanı*”nın faydalarına ikna etmek, Amerikan birliklerinin moralini bozmak, Japon vahşeti iddialarına karşı koymak ve savaşı Japon halkına muzaffer olarak sunmak için yeni propaganda biçimleri olarak geliştirildiğine dikkati çekmektedir.

Propagandanın II. Dünya Savaşı'nda kullanımı geniş kapsamlıydı, ancak Japon hükümeti tarafından kullanılan en etkili propaganda biçimi filmler aracılığı ile gerçekleşmekteydi. Japon filmleri, aynı dönemin Amerikan filmlerinden çok daha geniş bir izleyici kitlesi için üretilmiştir. 1920'lerden itibaren Japon film stüdyoları, Tayvan, Kore ve Çin anakarasındaki kolonilerinde kurulan sömürge projesini meşrulaştıran filmler üretmiştir. Baskett (2008: 84), 1945'e geldiği zaman propaganda filmi üretiminin Mançurya, Şanghay, Kore, Tayvan, Singapur, Malezya, Filipinler ve Endonezya dahil olmak üzere imparatorluklarının çoğunda genişlemiş olduğuna dikkati çekmektedir. Çin'de, Japonya'nın propaganda filmlerinin kullanımı yaygın olması nedeniyle Japonya'nın Çin'i işgalinden sonra yeniden açılan ilk kuruluşlar arasında sinema salonları da yer almıştır. Gösterilen malzemelerin çoğu savaş haberleri, kısa filmler, Japon sinema filmleri veya geleneksel Çin filmleriyle eşleştirilmiş propaganda gösterileriydi. Filmler ayrıca fethedilen diğer Asya ülkelerinde de genellikle Asya'nın Batılı tiranlara karşı kurtarıcısı olarak Japonya temasıyla kullanılmış veya Japonya ile bu ülkeler arasındaki dostane ilişkilerin tarihinden bahsedilmiştir. Çin'in zengin tarihi ve egzotik yerleri, onu II. Çin-Japon Savaşı'nın (1937-1945) patlak vermesinden önceki on yıldan fazla bir süre boyunca Japon film yapımcılarının favori konusu haline getirmiştir. Örneğin

Rhodes (1988) II. Dünya Savaşı'nda kullanılan propaganda filmleri arasında “*Mud and Soldiers (1939)*” ve “*Five Scouts (1938)*” gibi savaş filmleri, “*The Spy is not Dead (1942)*” ve “*They're After You*” gibi casus filmleri ve “*The Monkey King (1940)*” ve “*Cengiz Han (1943)*” gibi cömertlikle ilgili dönem filmlerin yer almakta olduğunu vurgulamaktadır. Çin ile savaşın başlangıcında “*Beş İzci*” filmi gibi “*hümanist savaş filmleri*” savaşı milliyetçilik anlayışı olmadan tasvir etmeye çalışmıştır. Pearl Harbor ile İçişleri Bakanlığı ise daha fazla vatanseverlik ve “*ulusal yönetim temaları*” ile “*savaş temaları*” talep etmiştir. Çin'de geçen öyküleri anlatan Japon savaş filmleri yönetmenleri, ideolojik nedenlerle de Çinlilerin doğrudan temsillerinden kaçınmak zorunda kalmışlardır. Japonların görünüşte Batı'nın sömürgeci baskısının boyunduruğundan “*kurtardıği*” aynı kültürleri yabancılaştırma riski, hükümet baskısına ek olarak güçlü bir caydırıcı unsur olarak görülmekteydi. Ko (2013: 76) Çin'in eskimiş ve esnek olmayan temsillerinin aksine, Batılı uluslar genellikle aşırı hoşgörülü ve cömert olarak tasvir edilmiş olduğunu vurgulamaktadır. Campos (2007: 124), sonuç olarak Amerikan propagandacıları kadar, Japon film yapımcıları da, önyargı ve yabancı düşmanlığını yaygın olarak propaganda aracı olarak kullanmış olduğuna dikkati çekmektedir.

Akyıl'a göre (2017), 1919 yılında gerçekleşen Rus Devrimi'nden sonra, erken dönem Sovyet film yapımcıları, yeni kurulan Birleşik Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin sinemasını yeniden inşa etmek zorunda kaldılar. İlk olarak Sovyetler Birliği, Marksist bir biçimde endüstri kurarak kendisini kapitalist sinemadan ayırmayı beklemiştir. Sovyet hükümeti maddiyat temelli bir anlayışa odaklanan kapitalist bir sistem yerine, kitleleri eğitmek için sinematik eserler ortaya konmasını hedeflemiştir. Fakat “gerçeklik” bu amacın hayata geçmesine elvermemiştir. Rosenblum (2019: 16), film endüstrisinden sorumlu üst düzey Sovyet liderlerinin ya gerekli motivasyon gösteremediklerini ya da gerekli sermaye yatırımlarını oluşturamadıklarını belirtmektedir. Sonuç olarak, Sovyetler, film endüstrisini canlandırmak için hem yabancı hemde yerli özel sermayeyi kullanmak durumunda kalmışlardır. Öte yandan Sovyet liderliği benzer duyguları Sovyet halkına yerleştirmeyi de amaçlamaktaydı. Bu amaç için de sinemayı en iyi ve en uygun araç olarak görmekteydiler. Tismaneanu, (2009: 235), 1930'larda Stalin casuslar ve ihanetler konusunda paranoyaklaşırken hükümet de diktatörün paranoyasını yansıtacak filmler üretmeye başlamış olduğunu vurgulamaktadır. İster yabancı ister yerli gizli düşman temaları ve uyanık kalmanın önemi, Sovyet vatandaşlarına Sovyetler Birliği'ni güvende tutmanın ancak ve ancak onların tutumuna bağlı olduğunu anımsatmıştır. SSCB için II. Dünya Savaşı başladıktan sonra, Sovyet filmleri ırk, yaş ve cinsiyet ne olursa olsun tüm Sovyet vatandaşlarını savaşa üzerlerine düşeni yapmayı teşvik etmek ile sorumlu tutmaktaydı.

1930'lu yıllarda film endüstrisini kontrol etmek ve daha fazla propaganda filmi üretmek için yeni bir komite kuruldu fakat umulan sonuca ulaşamadı ve daha çok yatırım yapmak istendi ancak gerçekleşmedi. Taylor (1983: 450) bu dönemde Sovyetler Birliği'nde, film üretiminde düşüş yaşandığını belirtmektedir ve bu büyük oranda 1930-1937 yılları arasında Sovyet sinema yönetiminin başında olan Boris Shumiatskii'nin benimsediği yeni bir üretim tarzından kaynaklanmaktadır. Sektör, yönetmen merkezli model yerine devletin doğrudan denetimi altında dikey olarak bütünleşmiş ve sorunların ortaya çıkması çok gecikmemiştir. Miller (2006: 109) sorunun büyük oranda, Sovyetler Birliği'nde üretilen film stoku ve kameralar gibi gerekli film ekipmanının başka yerlerdekinden çok daha az olduğu gerçeğinde yatmakta olduğunu vurgularken, ayrıca, 1931'de yabancı film ithalatının durdurulmasının, film üretmek için gerekli arz ve gelirin düşmesine yol açtığından da söz etmektedir. Sonuçta, 1933'te Sovyetler Birliği toplam kırktan az film üretmiştir.

Çakı ve Gazi (2018: 3), dünya sinemaları açısından İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde göze çarpan tek gerçek gelişmenin, anti-Alman ve anti-faşist filmlerin geçici olarak dolaşımdan kaldırılması olduğuna dikkati çeker ve bu önemli değişikliğin ancak 1941 baharında, Hitler'in Stalin'i yanıltarak Sovyetler Birliği'ni işgal etmesiyle meydana geldiğini vurgularlar. Çakı ve Gazi (2018: 3)'ye göre savaşın ilk yılı, Sovyetler Birliği'nin neredeyse bütün yönlerini temelden değiştirmiştir. Film endüstrisi bir istisna değildi. Bilhassa Sovyet propaganda filmlerinde bazı önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Sovyet film yapımcıları, sosyalizmin görkemini ve sınıfların mücadelesini daha az ön plana çıkarmış fakat bu vurgu tam olarak ortadan kalkmamıştır. Bunun yerine, Sovyet propaganda filmleri, bir Rus milliyetçiliği duygusu yerleştirmeye ve bir silah çağrısı işlevi görmeye çalışmıştır.

Bunu yapmak için, birçok Sovyet filmi hem geçmişten hemde günümüzden vatanseverlik duygularını ön plana çıkarmaya çalışmış olsa da, Rus film yapımcılarının vatanseverlik ve sorumluluk duygusu, Sovyet film endüstrisinin bozulmasının önüne geçememiştir. Rosenblum (2019: 28), savaştan önce bile, Sovyetler Birliği'nin giderek azalan bir oranda film çekmekte olduğunu 1941'de kırklarda olan rakamların 1945'te savaşın sonunda, yirmiden aşağıya düştüğünü vurgulamaktadır. 1940'larda Sovyet sinemasındaki üretim düşüşünü açıklamak, 1930'larda Sovyet sinemasında yaşanan düşüşten çok daha kolaydır. Öyle ki Sovyet film endüstrisinin daha fazla bozulmasını, büyük ölçüde, bütün bir ulusun ve halkının yok edilmesine odaklanmış olan bir düşmana karşı savunma savaşı yürütmenin film prodüksiyonunu zorlaştırmakta olduğu gerçeğine bağlanabilir. Hafsteinsson (2011: 361) ise, Soğuk Savaş sırasında, süper güçlerin, Sovyetler Birliği'nin ve ABD'nin kültürel propagandaları, dış politikalarının önemli bir unsuru olarak hizmet ettiğini vurgulamaktadır.

Filmler ve film gösterimleri bu kültürel yarışmada etkin olmuştur. Shull (2015: 8), her iki devlette hem uzun metrajlı filmlerde hem de belgesellerde Batı ve Doğu görüntülerinin zamanın politik ideolojilerine uygun olmasını sağlamak adına uğraşmış olduğunu ve sinemayı etkin bir şekilde propaganda aracı olarak kullanmış olduklarını dile getirmektedir. Ona göre, II. Dünya Savaşı'ndan bugüne pek çok şey olmuştur ancak savaş; politikacılar ve büyük bütçeli sinema yapımcıları için oldukça önemli bir kavram olarak durmaktadır.

Basinger ve Arnol (2003: 20) ise, savaş filmleri, yaratıcılarının sanatsal dürtülerini olduğu gibi aynı sırada ürettikleri zamanın ve coğrafyanın, bu bölgelerdeki insanların tutumlarına da ayna tutmaktadır. Her savaş katılımcısının kendi özgün doğruları olduğundan, bazen filmlerde farklı yansımalar rastlanabilmektedir. O halde büyük film endüstrisine sahip ülkelerin sinemayı propaganda aracı olarak kullanımına yer veren örneklerini kısaca incelemek gerekirse ABD, SSCB, Almanya, Japonya ve Fransa'dan filmlere bakılabilir.

Niemi (2006: 38), dünya genellikle savaşa ve askeri güce sürekli katılımı sebebiyle ABD'yi, bugüne kadar var olan en güçlü ulus olarak görmektedir. Savaşın ilk sahneleri "*İspanyol-Amerikan Savaşı (1898)*" esnasında çekilen kısa bir sessiz filmde görüldüğünden beri, birçok Amerikan filmi korku ve dizginsiz kahramanlığı, katliamı ve yılmaz cesareti, savaşın anlamsızlığını ve anlamını yakalamaya çalışmıştır. Bu filmler savaşın gerçek yüzünü, askerlerin kendi birimleri içinde oluşturdukları ilişkileri perdeye aktarmaktadır. ABD 20. yüzyılda meydana gelen en yıkıcı savaşlardan; I. Dünya Savaşı, II Dünya Savaşı, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve Basra Körfezi Savaşı gibi savaşlara katıldığı gibi 21. yüzyılda Irak ve Afganistan ile aynı anda iki savaşa katılmıştır. Christopher (2017), Birinci Dünya Savaşı'nda, Başkan Woodrow Wilson'un "Kamu Bilgilendirme Komitesi (CPI)", savaşları desteklemek için film endüstrisini geliştirmiş olduğundan söz etmektedir.

Öte yandan ABD film endüstrisinde Hollywood filmlerinin savaş filmlerine yansımalarına ilişkin bazı örnekler verilebilir: Baskett (2005) bu filmlerin *Hacksaw Ridge*, *Megan Leavey (Rex)*, *Saving Private Ryan*, *Schindler's List* olarak öne çıktığını, ayrıca, Almanya film endüstrisinde dikkat çeken *Alone in Berlin (2016)*, *Downfall (Der Untergang-2004)*, *Megan Leavey Gabriela ve Stalingrad (1993)* gibi filmlerin de bu kategoride değerlendirildiğini, Japon film endüstrisinde ise "*kıtasal iyi niyet filmleri*" üçlüsünün kayda değer olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bu filmler arasında, "*Song of the White Orchid (1939)*", "*China Nights (1940)*" ve "*Vow in the Desert (1940)*" romantik melodramı propagandayla karıştırarak iki kültürün mecazi ve edebi bir sentezini yansıtmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) filmleri arasında yer alan ve ön planda olan örnekler; *The Fall of Berlin ve The Dawns Here Are Quiet (2015)*'dir. Fransa filmleri arasında yer alan ve

ön planda olan örnekler ise; *The Round Up (La Rafle-2010)* ve *Lucie Aubrac (1997)*'dir (Baskett, 2005).

3.2. Azerbaycan Film Sektörü Gelişimi

Azerbaycan'ın sinemayla tanışmasının ciddi bir bölümü Sovyet dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde sinemanın gelişiminin Moskova'daki sinema kurumlarının geçirdiği dönüşüm ve değişimlere bağlı olarak uyarlayıp değiştirmeye çalışan bir "ulusal sinemayı" Sovyet sineması başlığı altında ele alıp incelemek mümkündür. Fakat Azerbaycan sinemasına Sovyetlerden evvel ve sonra olarak "ulusal sinema" penceresinden de bakılabilir. Abbasov (2019), Azerbaycan'ın Stalin döneminin ardından ulusal inşasının somut hale getirmesinin en önemli araçlarından biri olarak "kitlesele ve görsel gücü" ile sinema olduğuna dikkati çekmektedir. Bu bölümde ilk olarak Azerbaycan film sektörüne ilişkin genel bilgiler incelenmiştir. Ardından Azerbaycan sineması daha büyük bir perspektif olan dönemler açısından ele alınıp incelenmiştir.

2007 yılında Azerbaycan'da modernizasyonu sağlamak ve sinema sektörünün politikasını ulusal bir öncelik haline getirmek için Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkartılmıştır. Gelecek 10 yıl bu modernleşme sürecinin zaman içindeki önceliklerini belirleyen genel bir eylem planı (4 Ağustos 2008 tarih ve 2961 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi) onaylanıp kabul edilmiştir. Bunu gerçekleştirmek için bazı stratejiler oluşturulmuştur. Bunlar arasında sayılabilecekler (Jaurova, 2018):

- Devlet sinema ağının modernizasyonu ve bakımı dahil olmak üzere diğer sinema alanlarının özelleştirilmesi,
- Film dağıtım ve gösterim altyapısının restorasyonu,
- Film mirasının restorasyonu, korunması, araştırılması ve tanıtılması,
- Film profesyonellerinin eğitimi ve öğretimi,
- Filmlerin Azerice dublajı,
- Modern malzeme ve teknik tabanın oluşturulması,
- Ortak üretim ile uluslararası işbirliğinin kurulması.
- Ulusal filmlerin uluslararası arenada ve yabancı yayıncılarla tanıtımı için ilişkiler kurulması,
- Ulusal ve diğer filmlerin dijitalleştirilmesi,
- Yaratıcılık ve sinematografi açısından ciddi değeri olan filmlerin desteklenmesi olarak sıralanabilir

Program genel olarak yerel televizyon endüstrisini desteklemektedir. Sinematografi endüstrisinin altyapısının sürekli modernizasyonu ile birlikte strateji ve önlemler son yıllarda devlet düzeyinde alınan tedbirlerin temelini

oluşturmaktadır. Uluslararası arenada yer almak için de yatırımlar yapılmıştır. Devlet stüdyoları Uluslararası Cannes Film Festivali'nde ulusal bir organizasyon kurmuş; Rusya, Türkiye, Beyaz Rusya ve diğer ülkelerle bazı ortak film projeleri gerçekleştirmiştir. En büyük yatırımlardan biri, özellikle film mirasının toplanması ve korunması için arşivdir. Rusya, Gürcistan, Belarus, Litvanya ve diğer ülkeler bölgede bulunan diğer arşivleridir. Rusya'da son yıllarda Televizyon ve Radyo Vakfı ile işbirliği içinde çok sayıda eski film restore edilip dijitalleştirilmiş, tüm yeni ulusal filmler de dijitalleştirilerek Devlet Filmi Fonuna gönderilmiştir (Jaurova, 2018)

Oylum (2020) Azerbaycan'da devlet tarafından finanse edilen (ve devlete ait olan) film stüdyolarının sinematografi sektöründe öncü bir rol oynadığını belirtmektedir. Son yıllarda film prodüksiyonu yıllık bütçesi yaklaşık 6 milyon manat (yaklaşık 3,2 milyon Euro) olarak kayda geçmiştir. Tutarın yarısından fazlası "Azerbaijanfilm" film stüdyosuna verilmiş, ancak yakın geçmişte bütçenin kısıtlanması, 2017'de bu miktarın önemli ölçüde (1 milyon manat) düşüşüne yol açmıştır. Çekim süreci, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından her yıl düzenlenen bir senaryo olup yarışmalara dayanmaktadır. Bir bakanlık sözcüsüne göre, filmin yapımı için planlanan "*devletin çıkarlarına olduğu kadar milli manevi değerlere de uygun, sosyal, siyasi ve kültürel önceliklere dayalı olanlar da dahil olmak üzere sanatsal niteliklerin orijinal nitelikleri temelinde kavramlar ve ilgi düzeyi dikkate alınarak oluşturulmuş*" olup şeffaflık, net kriterler ve koşullar açısından iyileştirilmelidir. "Azerbaijanfilm" film stüdyosu altında senaryo seçimi Danışma Kurulu tarafından organize edilmekte ve konsey, seçilen itirazları bakanlığa sunmaktadır. Bu Konsey aynı zamanda gelecek yıllarda devlet tarafından yaptırılacak filmler için teklifler ve filmler üretmek amacıyla planının yanı sıra gelecekteki kullanım için senaryolar geliştirmekte ve bakım destek hizmetleri sağlamaktadır. Senaryolar ağırlıklı olarak Azerbaycanfilm film stüdyosu (yönetmen-çalışan) tarafından hazırlanmakta olup bağımsız stüdyolar giderlerin en az %30'unu karşılayabilirlerse, kalan %70'i bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Hâlihazırda Azerbaycan'ın sinematografi endüstrisi hakkında kapsamlı bir istatistiksel veri tabanı bulunmamaktadır (örneğin sektörde çalışan kişi sayısı, sektördeki firma sayısı, pazar payı, üretilen film sayısı vb.). Daha fazla bilgi mevcut olan sektörün kalite ve veriye dayalı politikaların geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

KazıMZade (2004: 367) tarafından belirtildiği gibi "Azerbaycanfilm" film stüdyosu doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bağlantılı olup fon açısından Azerbaycan'ın en büyük devlet stüdyosudur. Stüdyo 90 yılı aşkın bir süredir faaliyet göstermektedir. Bakü'de büyük, antik bir kompleks içinde yer almaktadır. Stüdyo ekipmanının yükseltilmesi ve yatırımların sürekliliği gerekmektedir.

70 çalışanı olan stüdyoda filmin prodüksiyonu sırasında ek çalışanlarla sözleşme imzalanmaktadır. Film stüdyosu teknolojisi ve hizmetleri özeldir şirketlerden de kiralanabilmektedir. Azerbajcanfilm, film stüdyosunun devlet desteğiyle yapılan filmler için ayrılan bir üretim kredisi bulunmaktadır. Filmler, Azerbajcanfilm'in kendisi veya özel şirketler tarafından yayınlanmaktadır. Son zamanlarda, uluslararası işbirliğine büyük önem verilmiş ve ortak sinema Avrupa Yapım Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra bazı filmler yabancı film şirketleri ile ortaklaşa üretilen çalışmalara imza atmaktadır. Örneğin Rusya ile "Red Garden", Türkiye ile "Mahmud ve Meryem", Belarus, Fransa, İspanya ile "Tamamlanmamış Anılar" Almanya ve Rusya ile "Hüseyn Khan Nahçıvanski" de dahil olmak üzere çeşitli belgeseller Almanya, İtalyan film şirketleri ile "Sarılar-Karabağ Atının İzinde" belgeseli "Torre" animasyon filmi gibileri sayılabilir. Azerbajcan film endüstrisinin uluslararası arenada ön plana çıkması için daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir. Azerbajcanfilm tarafından üretilen filmlerin ve sınırlı sayıda tiyatro yayınlarının çoğu yerel pazara yöneliktir. Bununla birlikte birçok film yabancı TV kanallarına satılmış, yurtdışında yaşayan Azerbajcanlılar için bazı filmlerin DVD gösterimi hazırlanmıştır. Öte yandan genç görüntü yönetmenleri için Azerbajcanfilm, eğitim ve öğretim etkinlikleri de oluşturmuştur (Kazımzade, 2004: 367)

Azerbajcan son yıllarda Avrupa'da sinematografi alanında aktif olarak yer almıştır. Aliyev'in (2007) üzerinde durduğu gibi Avrupa'nın ve dünyanın arthaus (bağımsız filmler) sahnesine ayak uydurmaya çalışmak, rekabet etmeye devam etmek, film üretebilen bağımsız yapımcı ve yönetmenlerin ortaya çıkması amacını gütmektedir. Azerbajcan sinematografi sektöründe çeşitliliği desteklemek için yerel bir film uluslararası ölçekte olduğu kadar uluslararası ölçekte de üretime olan ilgiyi artırmak, işbirliğini teşvik etmek için önemli bir ihtiyaç vardır. Bağımsız görüntü yönetmenleri hala senaryo yarışmalarında ve onlarla ilgili genellikle finansman süreçlerinde başarılı olmaları gerekmektedir. Bu görüntü yönetmenlerinin temel amacı uluslararası çalışmalar yapmaktır. Bunun için hem kendi kaynaklarını hemde diğer kaynakları kullanmaktadırlar (Aliyev, 2007).

Dadaşov'un (2015: 732), söz ettiği gibi Azerbajcan'ın bağımsızlığını kazanmadan önce sinematografi alanında birçok oyunculuk uzmanı (esas olarak yönetmenler ve senaristler), dünyanın en ünlü film okullarından biri olarak kabul edilen Moskova Eyaleti Sinematografi Enstitüsü'nde okumuştur. Sinematografi alanında üniversite eğitimi veren tek eğitim kurumu Bakü'de bulunan Sanat Üniversitesi'dir. Bu üniversitenin yönetmenleri, kameramanları, senaristleri, editörler ve eleştirmenler için lisans ve yüksek lisans dereceleri sağlamaktadır. Özellikle, öğrencileri endüstriyel üretim alanına hazırlamak için üretim ve işletme film endüstrisinin eğitim alanları ve uluslararasılaşması

için gelişmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yönü güçlendirmek için uluslararası değişim programları desteklenebilir. Okulun ayrıca eski teknik ekipman ve malzemeleri güncellemesi gerekmekte olup büyük ve uzun vadeli yatırımlara ihtiyaç vardır. Şu anda öğrenciler “Azerbaijanfilm” veya kamu ve özel televizyonun ekipmanlarını kullanmakta, stüdyolarda prodüksiyon tecrübesine sahiptir. Bakü’de sinema endüstrisi mesleğinde teknik uzmanlar okullar, ekipman ve modern teknolojiler açısından sınırlı bir teknolojik potansiyele sahiptir (Dadaşov, 2015: 732),

KazıMZade (2011: 212), film altyapısının bir kısmı devlete ait olup bu tür sinemaların Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın kontrolü altında faaliyet gösteren devlete ait işletmeler olduğunu belirtmektedir. Standart ticari sinema etkinlikleri, etkinliklerinden sadece bir tanesidir. Ayrıca festivaller, toplantılar, konferanslar vb. kimi başka etkinlikler düzenlemektedir. Tüm yabancı dildeki filmler Azerice gösterilmektedir.

Oylum’un (2020), raporunda ortaya konulduğu gibi; özel sinemalar, genellikle alışveriş merkezlerinde veya alışveriş merkezlerinde yeni oluşturulan tesislerde çok salonlu sinemalar olup bu sinemalar yerel yatırımcılara aittir ve son teknoloji film altyapısı ile tamamen dijital sinemalardır. En büyük film şirketi, ilk çok salonlu sineması 2009 yılında “Park”ta açılmıştır. Şu anda şirketlerden biri Bakü’nün dışında bulunan bir açık hava sinemasıdır. Gösteri programlarından büyük ABD stüdyoları tarafından üretilen filmleri; Rusça, Azerice altyazılı olup Türkçe filmler yılda 3-4 uzun metrajlı ve 10 kısa yerel film sunmaktadır. Bilet fiyat aralığı, 2-8 USD olduğu için sinemaya Azerbaycan’da popüler bir etkinlik olarak kabul edilmekte sinemanın kar payı, bilet fiyatının yüzde 50’sine eşit bir durumdadır. Filmlerin sinemalardaki dağıtımındaki temel sorun dil sorunudur. Azerbaycan Hükümeti tarafından kabul edilen mevzuata göre, tüm yabancı filmler Azerice altyazılı olmalıdır. Bu zorunluluk, filmlerin yayın durumu üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. Bugüne kadarki en başarılı Amerikan filmi (“Hızlı ve Öfkeli 7”) 50.000 izleyiciyi, drama türündeki Türk filmleri 75.000’e kadar izleyici çekebilmektedir. Sinemalara gelen ortalama izleyici sayısı sabit olup seyirci için çok önemli bir unsur, filmin dilidir (Oylum, 2020).

KazıMZade (2015: 784), Azerbaycan sinemasında 1980’li yılların sonunda sosyalizmin çöküşüyle beraber değişen yaşamlar ve savaşın aldırılmış olduğu kararların yansımaları olduğunu, 1990’lı yıllarda genellikle teknik ve estetik yönünden zayıf filmlerin üretildiğini ve asıl yükselişin 2000’li yıllardan sonra gerçekleştiğini belirtmektedir. Azerbaycan sinemasının 2000’li yıllardan sonra gelişim göstermesinin temel sebebi petrol gelirlerinin artarak ülkede her alanda yeniliğe gidilmesinin amaçlanması bunun neticesinde sinema çekimlerine de kaynak yaratılmış olmasıydı. Azerbaycanfilm bu dönemde birçok film için

kaynak ayırmıştır. Oylum (2020), üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimle beraber diğer Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Azerbaycan'da da değişim ve dönüşümlerin kaçınılması imkansızlığından söz etmekte ve geleceğe ilişkin belirsizliklerin, şehirlerin değişen yüzünün, insan ilişkileri ile güven zedelenmesi gibi konu ve kavramların Azerbaycan sinemasında sahnelenmeye başladığına dikkati çekmektedir.

Sinema, Azerbaycan modern kimliğinin kuruluş aşamasında en iyi gözlemlenebilen noktalardan biridir. Abbasov (2019), Azerbaycan'da çekilmiş olan filmlerin yalnızca içeriği ve sosyal rolleri ile temsil ettiklerinin değil, aynı zamanda devlet açısından ulusal sinemanın başlaması konusundaki vurgunun da önemli olduğunu ifade etmektedir. Azerbaycan sinemasındaki 1960 ve 1970'li yıllarda sinemada atılımlar yaşanmış, tek tip filmlerden uzak durulmuş, toplumun refah ve huzuru üzerinde durulmuş 1980'li yıllarında değişim rüzgarları "sanatsallık sorunu temelinde" ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle bu dönemde sanat kaygısı ön plana çıkmış durumdadır. Aliyev (2007), bu tür filmlere örnek vermek gerekirse "Yolda Hadise", "Anlamak İstiyorum", "Altın Uçurum" ve "Bekle Beni" gibi filmlerin sanatsallık endişesi taşıyarak çekilmiş filmler olduğunu, bu filmlerde hem Avrupa sinemasından izlere rastlanırken hemde milli bir tarza rastlandığını dile getirmektedir. Ayrıca, bağımsızlığın ilk yıllarında 20'den fazla "ticari film şirketi" kurulmuş olup devlet tarafından film stüdyoları faaliyete başlamış olsa da iktisadi sorunların baş göstermiş olduğunu hatırlatmaktadır (Aliyev, 2007). Sinema endüstrisinde meydana gelen sorunlar için "Azerbaycan Sinemacılar Birliği Yedinci Kurultayı (1990)" düzenlenmiştir. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen bağımsızlığın ilk senelerinde pek çok film çekilmiştir (Kırık, 2024).

Kırık (2014), 18 Ekim 1991'de Azerbaycan bağımsızlığını duyurduğunda, ülkede bütün sahalarda olduğu gibi sinema sanatında da yeni bir dönemin başladığını ve yeniliklerin ortaya çıktığını dile getirmektedir. Azerbaycan modernleşmesinin ve modern kimliğin ortaya çıkışının en iyi fark edilebileceği alanlardan biri sinemadır. Yalnızca Azerbaycan'da üretilmiş olan filmlerin muhtevaları değil temsil edilişleri ve toplumsal kurucu rolleri, aynı şekilde devletin anlayışına göre de ulusal sinemanın başlangıcı konusunda yapılan vurgular dikkat çekmektedir. Abbasov (2019: 46), 20. yüzyılda Azerbaycan'da "ulusal sinema"nın başlama aşamasının kısa sürede üç farklı biçimde tertiplendiği ve her yeni tertibin farklı bir tarih yazımıyla farklı bir perspektifi karşılamasının manidardır olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan sinema tarihi, ilk filmlerin üretildiği günden beri bugüne dek üç ana kademedен meydana gelmektedir.

- Birinci aşama 1898-1920 yıllarına ait Azerbaycan sinemasının "ilk dönemi",

- İkinci aşama 1920 yılından başlayarak 1990 yılına kadar devam eden “Sovyet Dönemi Azerbaycan sineması”,
- Üçüncü aşama ise “Bağımsız Azerbaycan Sineması Dönemi” olarak bilinmektedir.

Kazımzade (2015), tarafından yapılan araştırmaya göre (Tablo 1) Azerbaycan’da 1923- 1936 yılları arasında 25 adet sessiz film çekilirken 1937-1991 yılları arasında ise çekilen film sayısı 263’tür.

Tablo 1.2: Azerbaycan Sineması Dönemlerine Göre Film Sayısı (2015).

<i>Dönemlere Göre Çekilen Film Sayısı</i>	
1923-1930	11
1931-1935	11
1936-1940	6
1941-1945	8
1945-1955	5
1956-1960	21
1961-1970	52
1971-1980	75
1981-1991	97

Kaynak: Kazımzade, 2015.

Her bir dönem tek tek incelenmek istenirse Tablo 1’deki sayılara ulaşılmaktadır. Buna göre Azerbaycan sineması dönem olarak en çok filmin çekildiği tarih 1981-1991 iken en az filmin çekildiği dönem ise 1944-1955 yılları olarak ifade edilebilir. Bu dönemlerdeki artış ve azalışların nedenleri üzerinde ilgili bölümlerde durulmaktadır.

Jaurova (2018) tarafından belirtildiği gibi, “Nizami”, Azerbaycan’ın en büyük sineması olup Bakü’de bulunmakta ve burada 50, 80, 500 kişilik 3 salon ve 24 kişilik bir VIP salon yer almaktadır. “Nizami” Azerbaycan’da gösterime giren yeni filmlerin yaklaşık %90’ı bu sinemada gösterilmekte olup haftalık repertuar olarak 2-3 adet yeni filme yer verilmektedir. En büyük devlet sineması Nizami sinemasıdır. Bu sinema kompleksi 75 yıl önce kurulmuş ve devlet tarafından finanse edilen büyük bir yeniden yapılanma projesinin ardından 2011 yılında yeniden açılmıştır (Jaurova, 2018). İzleyici kitlesi yaygın olarak gençlerden oluşmaktadır. Ancak çocuk ve yaşlılarla birlikte her kesim ve yaştan seyirciye rastlanmaktadır. Ömerova (2020: 29)’nın aktardığı gibi Azerbaycan’da faal olan sinema merkezleri; 28 Mall, Amburan Mall, Azerbaijan Sinema, Cinema Plus, Ganjilik Mall, Hamsa Park (Ganja), Sumgayıt Mall olarak ifade edilebilir.

Sonuç olarak dünya sinema tarihi ile örtüşen Azerbaycan sineması önce sessiz ve siyah beyaz, ardından renkli ve sesli formata geçiş yapmıştır. Azerbaycan sinemasının tarihi 1898 yılına dayanmaktadır. Celilova (2018:

15) aynı yıl “*Şehir Parkında Halk Yürüyüşü*”, “*Çarşı Caddesi’nde Şafak*”, “*Tren Garına Tren Girişi*”, “*Bibiheybat’ta Petrol Çeşmesi Yangını*” ve benzeri filmlerin yapılmış olduğundan söz etmekte, “*Bibiheybat’ta Petrol Çeşmesi Yangını*” ve “*Balakhani’de Petrol Çeşmesi*” filmlerinin 1900 yılında Paris’teki Dünya Film Sergisi’nde gösterildiğini belirtmektedir. Kazımzade (2015) ise Azerbaycan’da ilk uzun metrajlı film yazarı İbrahim Bey Musabayov’un dönemi olaylarını ve panolarını yansıtan “*Petrol ve Milyonlar Ülkesinde (1916)*” melodram hikayesi dayanarak yapıldığından, böylece Azerbaycan film tarihinde yeni bir sayfa açılmış, uzun metrajlı film çekiminin temelini atılmış olduğundan söz etmektedir. Qaliboğlu’nun (2018: 13) belirttiğine göre, 1916’da Üzeyir Hacıbeyov’un “*Arşın mal alan*” operetine dayanan ilk Azerbaycan film komedisi Bakü’de çekilmiş 1919’da “*Azerbaycan’ın bağımsızlığının yıl dönümü kutlamaları*” adlı uzun metrajlı bir film de ekranlarda gösterilmiştir.

3.2.1. SSCB Dönemi

Eliyeva ve Ehmedova (2018: 5), 1923 yılında Azerbaycan Foto-Sinema Dairesi (AFKİ) kurulmuştur. AFKİ, bireysel girişimcilerin fotoğraf, sinema ve kiralık ofislerinin millileştirilmesi ve birleştirilmesi için tedbirler almış olduğunu dile getirmektedirler. O zamanlar AFKİ’nin Bakü’de “Plane”, “Edison”, “Million”, “Ladya”, “Maden” ve diğer sinemaları da bulunmaktaydı. 1924’te AFKİ, iki bölümlük uzun metrajlı bir film olan “*Kız Kulesi Efsanesi*”ni yayımlanmıştır.

Eliyeva ve Ehmedova (2018: 5), Şamil Mahmudbeyov’un girişimiyle 1925 yılında, Azerbaycan’da milli yönetmen ve oyuncu yetiştirmek için AFKİ’de bir stüdyo kurulmuştur. Cafer Cabbarli, Mikail Mikayilov ve diğerleri burada okumuştur. Vsevolod Pudovkin, Nikolai Şengelaya, Mikhail Çiaureli gibi ünlü yönetmenlerin yanı sıra Alexander Galperin, Ivan Frolov, Dmitry Feldman, Leonid Kosmatov, Yevgeny Schneider ve diğer görüntü yönetmenleri, filmlerin sanatsal kalitesini artırmak ve ulusal kalkınmaya yardımcı olmak için Bakü’ye davet edilmiştir.

Sarıyeva’nın (2015: 8), belirttiği gibi hurafe ve cehalete karşı mücadele, devrim, kadın özgürlüğü 1920’lerde Azerbaycan sinemasının ana temalarıydı. Özgürlüğü için savaştan bir Azeri kadının imajını sanatsal ve gerçekçi bir şekilde betimleyen “*Bismillah*”, “*Volkandaki Ev*”, “*Hacı Gara*” ve “*Sevil*” gibi filmler o dönemde yaratılan başarılı filmler arasında yer almaktadır. 1920’lerde, yerel görüntü yönetmenleri ve yabancı film şirketlerinin temsilcileri, Bakü’deki şehir ve petrol sahalarındaki yaşam hakkında haber filmleri ve belgeseller çekmişlerdir. 1920’de ilk film dergisi, “*9 Altın Ordunun Bakü’de Resmi Geçisi*” yapılmıştır. Aynı yıl, “*Doğu Halklarının Birinci Kongresi*” adlı bir filmi çekilmiştir. Sonraki yıllarda, bazı olaylar hakkında film raporları hazırlanmıştır.

Bunlardan bazıları; “Sovyet Azerbaycan’ın 3. Yıldönümü”, “Surakhani Petrol Sahalarında Yangın”, “Neriman Nerimanov’un Defin”, “Frunze’nin katılımıyla Kızıl Ordu’nun Manevrası” vb. olarak ifade edilebilir. Belgesellerle birlikte popüler bilim filmlerinin yapımına başlanmıştır (Sarıyeva, 2015: 8),

Zövqet(2018:8), 1935 yılında, Azerfilm’in Moskova’daki “Mejraypromfilm” film stüdyosu ile birlikte yarattığı “Mavi Denizin Kıyılarında” adlı uzun metrajlı film ile Azerbaycan’da sesli film üretimine başladığını belirtmektedir. Filmde önde gelen Sovyet aktörleri Lev Sverdlin, Nikolai Kryuçkov, Yelena Kuzmina ve diğerleri rol almaktaydı. Yine Eliyeva ve Ehmedova’nın söz ettikleri gibi (2018: 6), 1936-1941 yılları arasında ondan fazla sesli film yayınlanmıştır. 1939’da “Azerbaycan Ekranı” adlı film dergisi “Azerbaycan Nişanı” adı altında (yılda 36 sayı) yayınlanmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Azerbaycan belgesel filmlerinin bir grup yönetmen ve kameramanı cepheye giderek askerlerin kahramanlıklarını filme almışlardır. Budovr’da da arkadaki Azerbaycan halkının çalışmalarını yansıtan film dergileri ve film yazıları - “Vatan İçin”, “Önem”, “Mektuba Cevap” vb. olarak oluşturulmuştur.

Kazımzade (2018: 182), Azerbaycan sinemasının gelişiminde yeni bir aşama olan 1950’lerin ortalarında yerli senaristler, yönetmenler, kameramanlar ve sanatçılar yetiştirildiğini belirtmektedir. Çoğu, All-Union Devlet Sinematografi Enstitüsü’nde okumuşlardır. O yıllarda yapılan uzun metrajlı filmlerin sayısındaki artış, konularının genişlemesine neden olmuştur. Ekran, işçilerin ve kolektif çiftçilerin, çeşitli mesleklerin çalışmalarını ve yaşamlarını yansıtmaktaydı. “Sıcak Güneşin Altında”, “Kara Taşlar”, “Gölgeler Sürünüyor”, “Koca Kalbi”, “Affedilebilir mi?”, “Sokağımız”, “Harika Destek”, “Telefoncu kız”, “Üvey Anne “ gibileri bu filmlere örnek olarak verilebilir.

1960’lar ve 1970’ler, Azerbaycan’da sinemaya çok sayıda gencin gelişiyle damgasını vurmuştur. Onların orta yaşlı ve yaşlı insanlarla işbirlikleri, Azerbaycan sinemasının profesyonel seviyesinin yükselmesine, ulusal kimlik ve fikir derinliğine sahip filmlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, “Bir Güney Şehrinde” filmi, yenilik ve geleneksellik arasındaki mücadeleye, insanları eski geleneklerin esaretinden kurtarma sürecine odaklanmıştır. 1966 yılında Azerbaycanfilm’de sanatçı ve yönetmen kursları açılmıştır. 1969 yılında Azerbaycanfilm’de oluşturulan canlandırma atölyesinde, Alla Ahundova’nın Azerbaycan halk masallarından yola çıkarak yazdığı bir senaryoya dayalı tek parça renkli animasyon filmi “Cırtan” çekilmiştir (Azerbaycan Animasiya Muzeyi, 2016).

Sadıqov (2018: 12), 1970 yılında Azerbaycan Film Stüdyosunda, hiciv film dergisi “Mozalan”ın üretime başladığını, film toplumun karışıklıklarını, gündelik hayatın ve ekonominin kusurlarını ile eksikliklerini eleştirmiştir. Kazımzade (2002: 196a), 1970’lerde ve 1980’lerde tarihsel-devrimci türde bir dizi ilginç

ve orijinal film çekilmiştir. Mosfilm film stüdyosu ile ortaklaşa hazırlanan Nariman Narimanov'un faaliyetlerini konu alan "Yıldızlar Sönüyor" filmi bu açıdan dikkat çekicidir. Samad Vurgun'un "Komsomol" romanından uyarlanan "Yedi oğul istiyorum..." filmi 1920'lerin Komsomol üyelerine adanmıştır. Yüksek ideoloji, sinematografik anlatım araçlarının yurttaşlık güdüleriyle uyumlu olması, etkili oyunculuk bu filmin önemli özellikleri arasında yer almaktadır. "Semt Rüzgarı" filmi, Azerbaycan sinema tarihinde yabancı bir stüdyo (Çekoslovakya) ile ortaklaşa oluşturulan ilk eserdir. "Neşe Körfezi", "Atları Eyerleyin", "Denizden İşaret Bekleyin" filmleri de tarihi temalara sahip filmler arasında yer almaktadır.

1970'lerin sonlarında ve 1980'lerde Azerbaycan sinemasında ahlaki konulara olan ilgi artmıştır. Senarist Rüstem İbrahimbayov ve yönetmen Rasim Ocagov'un filmlerinde, karmaşık psikolojik durumlar, insan onurunun gözlemleri, bencillik, sertlik, zulme karşı protesto gibi konulara güçlü bir eğilim vardır: "Soruşturma", "Kapalı Kapı", "Park", "Öteki Hayat", "Ölürsem ... üzgünüm", "Beni Sevdiğini Söyle", "Bizi Bağışla", "Gümüş Minibüs", "Gözlerinizin Önündeki Şeytan", "İş Gezisi", "Bahçe Mevsimi", "Sıcak Denizde Bir Buz Parçası", "Gümüş Göl Efsanesi" filmlerde yeni yönler açmıştır. "Yaramaz" filminde karakter deformasyonu, modern sanatsal ifade araçları, hicivsel olarak tasvir edilmiştir. Film Azerbaycan'da ve yurtdışında büyük ilgi görmüştür (Azerbaycan Kinonunun Tarihi, 2021). Ferecova (2019: 7), ayrıca 1980'lerde Azerbaycan sinemasında çocuk filmlerinin yapımına da büyük önem vermiştir: "Bir Kalenin Sırrı", "Sihirli Halat", "Garip Şeytanlar Ülkesinde", "Şarkı Söylüyorum", "Acı Yollarda", "Müzik Öğretmeni", "Gemi Saatinin Sırrı" bu filmlerdendir. 1989'da ilk fantastik Azerbaycan uzun metrajlı filmi olan "İletişim" filmi çekilmiştir.

3.2.2. Yeni Dönem

Aliyev (2006: 110) Azerbaycan'ın 1991'deki bağımsızlığı, toplum için niteliksel olarak yeni amaç ve hedefler belirlenmesini sağlamıştır. Bağımsızlıktan sonraki dönemde 1992-2006 yılları arasında 65 adet film çekilmiştir. Bunlardan 22 tanesi 1992-1995 yılları arasında yapılmıştır. 1996-2000 yılları arasında 17 adet ve 2001-2005 yılları arasında 18 tane film üretilmiştir. 2006 yılında ise yalnızca 8 adet film yapılmıştır.

Aliyev'in belirttiği gibi (2007: 70), bağımsızlığın ardından 1996 senesinden bu yana iktisadi gelişmelere karşın sinemaya yeterince kaynak bulunamamıştır. Bu da filmlerin beklenen nitelik seviyesine erişmesinde güçlükler oluşturmaktadır. Ancak tüm bu problemlere karşın film yapımı sürmüştü ve üzerinde durulması gereken pek çok sayıda ciddi yapıtlar ortaya konulmuştur. Bağımsızlığın ilk dönemlerinde Azerbaycan'da 25'ten fazla bağımsız ticari film stüdyosu ve şirketi, devlet sinema sistemi dâhilinde de birkaç stüdyo faaliyete

başlamıştır. Benzer şekilde mali yetersizlikler dolayısıyla pek çok film şirketi faaliyetlerine ara vermiştir. Bağımsızlık yıllarında Karabağ'ın işgali ve savaş konuları sinemada önemli bir yer edinmiştir. Azerbaycan vatandaşları gibi, sinema yapımcıları da Ermeni işgali karşısında duyarsız kalmamış işgalin iç yüzünü işleyen filmler üretmişlerdir. Yapımcılar, Karabağ Savaşı'nın mahiyetini ve sebeplerini sinemanın geniş olanakları vasıtasıyla sergilemişlerdir. Bunlara örnekler aşağıda listelendiği gibidir (Aliyev, 2007).

- Aile (Rüstem İbrahimbeyov, Ramiz Hesenoğlu - 1998)
- Ağ Atlı Oğlan (Beyaz Atlı Oğlan, Enver Ebluc - 1995)
- Feryad (Feryat, Ceyhun Mirzayev - 1993)
- Haray (Sesleniş, Oruc Gurbanov - 1993)
- Her Şey Yahşılığa Doğru (Her Şey İyiliğe Doğru, Vagif Mustafayev - 1997),
- Sarı Gelin (Yaver Rzayev - 1998),
- Tele (Tuzak, Rasim İsmailov - 1990),
- Ümid (Ümit, Gülbeniz Ezimzade - 1995), gibi filmler yapmışlardır. Bu filmlerin bir kısmı tezin ikinci bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

Eliyev'in (2016: 9) dile getirdiği gibi, Azerbaycan'da bağımsızlık sonrası yeni milli ideoloji modellerinin oluşturulması ve toplumun gelişmesi konuları, sosyal problemler ile beşeri bilimlerin önde gelen araştırma alanları haline gelmiştir. Bu dönemde Azerbaycan sinemasında yapılan film sayısı önceki yıllara göre daha azdır. Aynı zamanda, Azerbaycanlı görüntü yönetmenleri önemli, hayati konuları ele alan estetik gereksinimleri karşılayan filmler yapmışlardır. Bu filmlere; *“Yarasa”*, *“Diğer Zaman”*, *“Fransız”*, *“Japon”* ve diğerleri örnek olarak gösterilebilir. 1990'larda Azerbaycan Film Stüdyosu film çekimleri için müsabaka ilan etti ve bu dönemde Ceyhun Mirzayev'in *“Feryad”*, Envar Abluj'un *“Beyaz Atlı Çocuk”* ve Gülbaniz Azimzadeh'in *“Çılgılık”* filmleri vatanseverlik ruhuyla çekilmiş, izleyicilerin sempatisini kazanmış filmler arasında yer almıştır. 1996'da Hüseyin Mehdiyev'in *“Başka Bir Zaman”* filmi, Madrid'teki I. Uluslararası Film Festivali'nde *“En İyi Yönetmen”* ve *“En İyi Genç Kadın Oyuncu”* adaylıkları kazanmıştır ve *“Altın Sibyl”* ve *“Gümüş Sibyl”* ödülleriyle layık görülmüştür. Film 30'dan fazla ülkede festivallerde gösterilmiştir (Eliyev, 2016). Eliyeva ve Ehmedova (2018: 5) tarafından örneklendiği gibi 1998'de Yaver Rzayev'in *“Sarı Gelin”*i, Karlovo Vari Uluslararası Film Festivali'nde Amerika merkezli Özgürlük Ödülü'nü ve Rusya'nın Kinoşok Festivali'nde En İyi Senaryo adaylığını kazanmıştır.

Vahid'in (2015: 7) belirttiği gibi, 2005 yılında, yönetmen Ogtay Mirgasimov'un filmi *“The Magician”*, Kazan'daki Birinci Uluslararası İslami Film Festivali *“Altın Minber”*de Grand Prix kazanmıştır. Eldar Guliyev'in

“Rehine” filmi 2005’te İsveç’te Göteborg Excel Film Festivali’nde, 2006’da Mısır’da Kahire Uluslararası Film Festivali’nde, 2007’de Çek Cumhuriyeti’nde Karlova Vary Uluslararası Film Festivali’nde ve Polonya’nın Varşova ve Krakov kentinde gösterime girmiş ve ödüller kazanmıştır.

23 Şubat 2007’de Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev “Azerbaycan’da sinemanın gelişimi hakkında” bir kararname imzalamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2013 yılında Bakü’de kurulan tiyatro, müzik, güzel sanatlar ve sinema alanında “Zirve” ödülünün 6. takdim töreninde “Dolu” filminin yaratıcı kadrosuna “Zirve” ödülü verilmiştir. 2014 yılında Elçin Musaoğlu’nun “Nabat” adlı filmi 63. Mannheim-Heidelberg Uluslararası Film Festivali’nde üç ödül kazanmıştır (Vahid, 2015). Aynı yılda uzun metrajlı film “Akinla Aşağı”, Nisan-Mayıs aylarında Los Angeles’ta düzenlenen festivalde “En İyi İlk Film” ödülünü kazanmıştır.

Sonuç olarak savaş filmi yapmak ciddi bir iştir. William Wellman’ın Kanatları (1927), ilk ve en iyi film dalında Oscar kazanan I. Dünya Savaşı romantik draması olduğu günden beri böyle olmuştur. Yüzyıl sonra, savaş filmlerine yönelik talep tükenmemiş ve gişe çekiciliği bozulmamış görünmektedir. Enflasyona göre ayarlanan Arabistanlı Lawrence (1962) 589,2 milyon ABD \$ ve Schindler’in Listesi (1993) 569,5 milyon ABD \$ kazanmıştır. Michael Bay’in Pearl Harbor (2001) filmi 648,5 milyon ABD \$, American Sniper (2015) 590,5 milyon ABD \$ kazanmıştır. Buna göre savaş filmi türü ve çekiciliği günümüzde de yaygın olarak devam etmektedir. Ömerova’nın (2020: 112) da vurguladığı gibi zaman ve mekanda, savaştan esinlenilmiş bu büyük ekran yapımları, hem korkunç hem de büyüleyicidir. Filmler, savaşı birlik oluşturmak için “asil bir fedakarlık olarak sunmanın” yollarından yalnızca biridir. Savaş deneyiminin neden sürekli olarak milyonlarca izleyiciyi cezbedtiğini açıklayacak standart bir formül bulunmamaktadır. Bu her savaş hikayesinin her ulus için farklı olduğu ile ilgili olabilir. Filmler sahnede zamanın gerçekliğini yansıtırken üretilen filmlerin seyirci yaş profili incelenip dikkate alındığında sinemanın bireyleri psiko-sosyal olarak nasıl etkilediği açık bir şekilde görülmektedir. Her film ve dizinin belirli bir seyirci kitlesi bulunmaktadır. Bu kitle kendisine hitap eden filmleri ilgiyle izlerken film, seyircinin beklentisini karşılamaktadır. Elbette bir filmin ilgiyle izlenmesi izleyiciyi eğlendirmesi, eğitmesi ya da psikolojik olarak etkilemesi ile ilgilidir. Netice itibarıyla, gerektiği zaman bir çeşit psikolojik silah olabilen filmler ve diziler yoluyla kamuoyunda bile isteye ya da farkında olmadan pozitif veya negatif olarak bireysel veya kolektif değişimlerin ortaya çıkması filmler ile gerçekleşmektedir. Diğer bir söylem ile filmler bireyleri ve toplumları “etkileme, taklit etme ve modelleme gücüne” sahiptir (Ömerova, 2020: 111). Buna göre tezin devam eden bölümünde Karabağ Sorunu Azerbaycan sinemasındaki yankıları bakımından ele alınıp incelenecektir.

4. KARABAĞ SORUNU VE SİNEMADAKİ YERİ

Bu bölümde Karabağ Sorunu ve Azerbaycan sinemasındaki yankıları ele alınıp incelenmiştir. Bu bağlamda I. ve II. Karabağ Savaşları, ateşkes dönemi ve bu süreçlerde çekilmiş olan film örneklerine yer verilmiştir.

4.1. Karabağ Sorunu: Azerbaycan Sinemasındaki Yankıları

Azerbaycan ve Ermenistan, komşu Gürcistan'la beraber Güney Kafkasya bölgesinde yer almakta olup Güney Kafkasya, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında, Rusya'dan Büyük Kafkasya dağ sırasıyla ayrılan ve yine İran ve Türkiye'yi sınırlayan bir bölgedir. Tarihsel süreç içinde Azerbaycan toplumu ile Ermeni halkı birarada bulunmuş olsalar bile her iki toplumda farklı etnik ve dini kimliklere sahiptirler. Genel olarak Azerbaycan toplumu Türk-Müslüman, Ermeni toplumuysa Hristiyan olarak bilinmektedir. Geçmiş zamandan günümüze kadar iki devlet şiddetli çarpışma ve çatışmalarla karşı karşıya gelmişlerdir. "Dağlık Karabağ" bölgesi bu çatışmaların ana nedeni olup bölgenin hangi etnik topluma ait olduğu çok uzun zamandır çatışma konusu halindedir. Dağlık Karabağ ilk önceleri diğer bir deyişle 19. yüzyılın başlarında Rusya'nın denetiminde girmeden önce resmi olarak İran Devleti'ne bağlı olup yarı özerk bir Türk prensliği olarak bilinen Karabağ Hanlığı'nın merkeziydi (Çapraz, 2012: 233).

1987 senesinin sonlarına doğru başlayan Ermenistan-Azerbaycan arasındaki savaş, Hankendi bölgesindeki saldırılarla başlayıp Ermenistan'da yaşamakta olan Azerbaycan halkını zorunlu göçe maruz bırakmak amacındaydı. 12 Mayıs 1994'te iki taraf arasında ateşkes imzalanana kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yaklaşık olarak beşte biri işgal edilmiş duruma gelmiştir (İbadov, 2007). Öte yandan Aslanov'un belirttiği gibi (2012), Azerbaycan topraklarının işgal edilmesi neticesinde Azerbaycan Türklerinin kültürel varlıkları harap hale getirilmiş ve kitabeleri değişikliğe uğratarak Ermenileştirilmiş ya da yağma edilmiştir. Ermenilerin yaptıklarına dair bir kesit daha Qaliboğlu'nun (2020: 92-93), aktardığı gibi: "Express" gazetesi, "Moskova'daki Rus Halkları Dostluk Üniversitesinde Ermeni, Azeri ve Türk gençleri arasında meydana gelen kavgada Suren adında genç bir Ermeni'nin elinde Dağlık Karabağ bayrağını sallayarak "Karabağ bizindir" diye bağırdı. Çağırdık, yapmamasını istedik, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan olduğunu söyledik. Bunu söylediğimizde Suren bize küfretti, hatta tekmeledi. Biz de tahammül etmeyip itiraz edince Ermeniler cam şişe ve taş atmaya başladılar" olarak örneklenebilir.

Yapılan araştırmaların gösterdiği üzere Guliyeva ve Guliyev (2020), işgal edilen topraklarda Azerbaycan'ın kültürel mirasının 4500'nün sadece 2550'sinin harabe halde bulunduğu ve değiştirilmiş biçimleri olduğu tespit edilmiştir. Bilhassa Karabağ topraklarında Türk-Müslüman kültürünün mühim

tarihi eserleri arasında yer alan camiler ahır haline getirilirken bazılarının ise yıkık bir biçimde terk edildiği bilinmektedir. Karabağ Bölgesi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olup Azerbaycan halkına aittir ve medeniyetin doğduğu topraklardan biridir. Karabağ topraklarında Paleolitik Dönem'e ve Eneolitik Dönem'e ait keşfedilmiş yerlerden bazıları şunlardır (Jabbarov, Abbasova ve Tanrıverdi, 2020): Azykh, Taglar, Zar Mağara Kampları, Chalagantepe Anıtları, Erken Tunç Çağı Anıtları, Garabulag, Geç Tunç Anıtları, Göytapa, Hankendi, Hocalı, Karahajili, Leylatapa Anıtlar, Orta Çağ Çovurgala Anıtları, Orta Tunç Anıtları, Uçoglan, Uzerliktepe ve daha çok sayıda başka anıt 1960'ta Azerbaycanlı arkeologlar tarafından keşfedilmiştir.

Ghereghlou'nun (2015) vurguladığı üzere, Sovyet döneminde Karabağ'da keşfedilmiş olan bu anıt ve malzemeler bu bölgenin Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait ve onun ayrılmaz bir parçası olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yazılı kaynaklar Karabağ'ın her zaman Azerbaycan toprağı olduğunu, tarihi tahrif edenlerince bazı Ermeniler olduğunu ortaya koymaktadır. 16. yüzyılda Karabağ, Azerbaycan Safevi Devleti'nin ayrı bir prensliği idi. Diğer taraftan Jabbarov ve arkadaşları (2020: 13), 1593 ve 1727 yıllarında Osmanlıların burada yapmış oldukları nüfus sayımları ile bölge nüfusunun büyük kısmının, Azerbaycan Türkleri olduğunu doğrulamaktadır. Burada yer isimlerinin büyük kısmı da Azerbaycan dilindeydi.

Eyyübova'nın belirttiği üzere (2017), Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki toprak sorunu Sovyetler Birliği parçalanmadan önce, ulusal bağımsızlık mücadelesinin başladığı sıralarda meydana çıkmıştır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Ermeniler Dağlık Karabağ'da yaşamakta olan Azerbaycanlıları, buradan çıkarıp bu toprak parçasının koparılmasına ilişkin girişimlerde bulunmuşlardır. İlk önce Batı toprakları daha sonraları ise Dağlık Karabağ toprakları, Ermenistan tarafından alınmak istenmiş ve bu coğrafyadaki insanlar zorla buradaki yerlerinden edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin son zamanları olan o dönemlerde Azerbaycan dâhil olmak üzere Sovyet ülkelerinin genelinde iktisadi çöküş başlamıştı. Bu gidişata sosyal faktörler ve zorunlu göçte eklenince binlerce insanın yaşamı etkilenerek evsiz ve yurtsuz kalmışlardır. Bu dönemin Sovyetlerinin geneline hâkim olan ekonomik yetersizlikle mücadele süresince yalnızca 1988-1990 arasında Azerbaycan'da üç kez iktidar değişmiştir (Eyyübova, 2017). Bununla birlikte Memmedov (1999), Ermenistan tarafından Azerbaycan'a yapılan askeri müdahalede bir milyona yakın Azerbaycanlının güç kullanılarak topraklarından edildiğini belirtmektedir. Yirmi binden fazla masum insanın katledilmesi, Karabağ topraklarında meydana gelen Ermeni bölücülüğü SSCB'nin parçalanması sırasında Azerbaycan yaşanan sosyo-ekonomik durumun içler acısı manzarasını ortaya koymaktaydı. Bununla beraber 1991'de Sovyetlerin kesin olarak parçalanmasıyla Karabağ

topraklarına Ermenistan tarafından yapılan saldırılar giderek artmıştır. Genel olarak Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsız olan Türk Cumhuriyetlerinin pek çoğunda etnik çatışmalar meydana gelmiştir. Örneğin Bağırzade (2011)'ye göre Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla Azerbaycan toplumu, Ermeni saldırılarının hedefi olmuştur. Gürbüz'ün (2003) de belirttiği gibi, Sovyetler Birliği içindeki en uzun devam eden anlaşmazlık Dağlık Karabağ Sorunu'dur. Eyyübova (2017: 39), 1987 yılının sonlarında başlayan Dağlık Karabağ Sorunu, giderek şiddetli bir hale gelip Azerbaycan topraklarının %20'sinin işgal edilmesi ile neticelenmiştir. Bağımsızlığın elde edilmesinin ardından uzun bir süre iç karışıklık ve mücadeleler, istikrarsızlık ve sosyo-ekonomik sorunlarla uğraşan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç ve dış siyasetini şekillendiren Dağlık Karabağ'ın batı komşusu olan Ermenilerce işgal edilmesi ile ilgilidir.

Karabağ Savaşı, Azerbaycan için izleri devam eden ciddi bir sorundur ve bağımsızlığın elde edildiği ilk senelerde iktisadi olarak zayıf bulunan Azerbaycan, büyük sonuçları olan Karabağ Savaşı'nda ateşkes imzalanana kadar geçen süre içinde, toprakların kaybedilmesiyle birlikte büyük bir iç göç ve ciddi olarak işsizlik problemleri ile yüz yüze kalmış ve savaş için bütçeden ayrılan milyarlarca dolarlık fon yitirmiştir. Ermenistan ve Azerbaycan arasında yapılan savaş; iktisadi reformları durdurup yabancı yatırımların iptal edilmesine yol açmış ve sosyo-ekonomik yapıyı derinden etkilemiştir (Karataş, 2009: 16).

Eyyübova'ya göre (2017: 40) Gerek Haydar Aliyev gerekse İlham Aliyev zamanında Azerbaycan dış siyasetinin temel amacı, Azerbaycan topraklarını Ermenistan işgalinden kurtarmak ve bununla birlikte Karabağ problemini adil olarak barış vasıtasıyla çözmek olmuştur. Süreç içinde iktisadi bakımdan güç kazanan yönetim ve sosyal yaşamda istikrarın sağlandığı, ilerleyip gelişmesi ile dünya devletleri arasında kendisine yer bulan Azerbaycan, Karabağ politikasında belirlediği konumundan hiçbir taviz vermemiş, Ermenistan'ın işgalci bir devlet olarak tanınması ve topraklarının yeniden alınmasına uygun olarak bir politika izlemiştir.

Jabbarov ve arkadaşlarının (2020: 33) değerlendirdiği gibi neticede, Azerbaycan Cumhuriyeti 27 Eylül 2020'de Ermenistan'ın provokasyonu karşısında bir karşı saldırı başlatmıştır. Kısa bir zaman zarfında Azerbaycan askeri güçleri stratejik önemi bulunan Şuşa da dâhil olmak üzere işgal edilen topraklarını kurtararak uluslararası hukuka dayalı bir şekilde toprak bütünlüğünü korumakta ısrar ettiğini ve edeceğini bütün dünyaya göstermiş oldu. Naibova'nın da belirttiği üzere (2022: 280), sonuçta günümüzde dünyanın neresinde yaşamını devam ettiriyor olursa olsun, bütün vatanperver Azerbaycanlılar "galip ve bağımsız"dır.

4.1.2. Savaşın Nedenleri

Taşkıran (1995: 87) tarafından belirtildiği gibi, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaşın temeli I. Dünya Savaşı ve sonrasına uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yenilmesinden kısa bir süre evvel Kasım 1917'de Rus İmparatorluğu çökmüş ve sonucunda Bolşeviklerin denetimi altına girmişti. Böyle olunca bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Ermenistan ve Gürcistan üç ay sonra dağılan "Trans Kafkasya Federasyonu"nun kurulduğunu duyurmuşlardır. Kısa bir süre sonra Ermenistan ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti arasında Nahcivan, Zengezur ve Karabağ'da çatışmalar başlamıştır.

Yaqublu (2019: 14), sınırlar konusunda Ermenistan ve Azerbaycan, arasında üç yıla yakın gerilim sürdüğünü ve tartışmaların yaşandığını belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda mağlup olmasından sonra Ermeni General Andranik Ozanian öncülüğündeki güçler Karabağ'a girerek, Aralık 1918'de bölgenin başkenti Şuşa'ya doğru ilerlemişlerdir. İngiltere sorunun, Paris Barış Konferansı'nda çözülmesini önerirken bölgeye geçici vali olarak Azerbaycanlı devlet adamı "Hosrov Bey Sultanov"un atanmasını kabul etmişlerdir. Fakat bölgenin kime ait olduğuna dair son kararın barış konferansında verilmesini istemişlerdir.

Öte taraftan Ekici (2017: 65), Ermeni Bolşeviklerinin itiraz etmesi neticesinde Dağlık Karabağ, 1921 yılında Sovyet Azerbaycan'ına bırakılmış ve 1923 yılında resmi olarak kurulum sınırları çizilmiştir. Ermeniler bu durumdan hoşnut olmadılar ve Stalin'in ölümünün ardından bu hoşnutsuzluğu daha çok ortaya koymuşlardır. 1963'te Karabağ'ın Ermenilerin ya da Rusya'nın denetiminde girmesi amacıyla yaklaşık olarak 2.500 Karabağ Ermenisi dilekçe imzalamıştır. Aynı yıl içinde Hankendi'de ortaya çıkan gerilimler 18 Ermeni vatandaşının ölümüne sebep olmuştur. 1965 ve 1977 yılları arasında Erivan'da Karabağ'ın Ermenistan'la birleştirilmesi amacıyla büyük gösteriler tertiplenmiştir (Ekici, 2017: 65).

Paşayeva ve Bağirova (2013), 1991'e kadar Dağlık Karabağ, SSCB'nin bir parçası olan Sovyet Azerbaycan'ı içinde özerk bir bölge olarak görülmekteydi ve 1989 nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgede %77 Ermeni, %22 Azerbaycanlı yaşamaktaydı. Dağlık Karabağ'daki Ermeniler ile Azerbaycan arasında çatışmalar Dağlık Karabağ'ın Ermenilerin bölgedeki yargı yetkisini Sovyet Ermenistan'a devretmeyi istemesinden sonra 1988'de ortaya çıkmıştır. Sovyetlerin Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsız olmasına ilişkin girişimlere karşı koymaya çalışması, Dağlık Karabağ'da bulunan Ermenilerin Azerbaycan'dan ayrılıp bağımsızlığı duyurması ve Azerbaycan Dağlık Karabağ'ın özerk statüsünü kaldırması ile 1991 yılında ihtilaf giderek artmış ve iki devlet arasında savaşın başlaması an meselesi olmuştur (Tuncerli, 2019: 138).

4.2. Birinci Karabağ Savaşı (1980-1994)

İşyar (2020: 23) tarafından belirtildiği gibi 1980'lerin sonundan Mayıs 1994'e kadar devam eden, Ermenistan ve Dağlık Karabağ Savaşı "*Artsak Kurtuluş Savaşı*" olarak da bilinmektedir. I. Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın güneybatısındaki Dağlık Karabağ bölgesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında meydana gelen silahlı bir çatışma olarak tarihe geçmiştir.

Efegil ve Kasımlı (2015: 112), Dağlık Karabağ Bölgesi'ndeki etnik Ermenilerin yaklaşık %99'unun 10 Aralık 1991'de yapılan referandumda Azerbaycan'dan bağımsızlık için oy kullandıklarını belirtmektedir. Artur Mkrtyan'ı cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 28 Aralık 1991'de parlamento seçimlerinden sonra Dağlık Karabağ Bölgesi Azerbaycan Cumhurbaşkanı Mutalibov tarafından, 2 Ocak 1992'de doğrudan cumhurbaşkanlığı yönetimine alınmış ve Dağlık Karabağ, 6 Ocak 1992'de Azerbaycan'dan resmen bağımsızlığını ilan etmiştir. Öte taraftan Demirtepe (2011: 5), Sovyetler Birliği parçalanırken gerilimler artarak etnik Ermeniler ve etnik Azerbaycanlılar arasında şiddetli çatışma haline gelmiştir ve iki toplumda birbirinin izlemiş olduğu politikayı etnik temizlik ve propaganda olarak iddia etmişlerdir.

1992'nin kış aylarında büyük çatışmalar yaşandığını belirten Aras (2017: 102), soruna Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) da dahil olduğu birçok uluslararası örgütün arabuluculuğu bile çözüm getirememiştir. 1993 yılı baharında, Ermeni kuvvetleri etnik Ermeni yerleşim bölgesi haricindeki toprakları da ele geçirmişlerdir. Birleşmiş Milletler özel elçisi Cyrus Vance'nin 31 Ocak 1992'de ateşkes için arabuluculuk yapma girişiminden de bir netice elde edilememiştir. 12 Şubat 1992'de AGİT, on üyeli bir uzlaştırma komisyonu (Minsk Grubu) kurmuştur (Aras, 2017: 102).

Akdevelioğlu (2004: 131) ise, 26 Şubat 1992'de Etnik Ermenilerin, Dağlık Karabağ Bölgesi'nde Hocalı'yı işgal ederek bölgede görülmemiş bir sivil kıyım gerçekleştirdiğini belirtmektedir. 15 Mart 1992'de İran, başkenti Tahran'da iki devlet arasında bir ateşkese aracılık etmiştir. Ancak Ermeni güçleri, 29 Mart 1992'de saldırılarına yeniden başlamışlardır.

Aliyev (2006: 110), Azerbaycan ise 18 Eylül 1992'de Dağlık Karabağ'da etnik Ermenilere yönelik askeri bir saldırı başlatmıştır. 7 Nisan 1993'te BM Güvenlik Konseyi, silahlı çatışmaların sonlandırılması ve etnik Ermeni isyancıların işgal edilen yerlerden çekilmesine yönelik çağrıda bulunmuştur. Benzer bir çağrı da 11 Haziran 1993'te NATO dışişleri bakanlarından gelmiştir. Ancak yine de Ermenistan Kelbecer'i işgal edince BM Güvenlik Konseyi 29 Temmuz 1993'te Ermenistan'a askeri yaptırımlar uygulamıştır. Cafarov ve Aslanlı (2016: 239), Mayıs 1994'e gelindiğinde Rusya arabuluculuk yaparak ateşkes imzalanmasını sağlamıştır.

Bedelova'nın (2016: 82) belirttiği gibi, Azerbaycan topraklarının neredeyse beşte birinin işgal edilmesiyle ülkedeki her sekiz kişiden yaklaşık biri vatanından göç etmek zorunda kalmıştır. Netice itibariyle Memmedo ve Memmedov'un (2017: 78) vurguladığı gibi, ülke büyük sosyoekonomik kayıp ve zararlara uğramıştır. Yüzlerce kütüphane yağmalanırken, çok sayıda "*nadir el yazması*" yakılmış veya başka bir şekilde yok edilmiştir. Azerbaycan'ın yazlık meralarının yaklaşık %70'i işgal altındaki bölgede kalmıştır. Yüzlerce köprü, yüzlerce kilometre yol ve binlerce kilometre su boru hattı, binlerce kilometre gaz boru hattı ve onlarca gaz dağıtım istasyonu dahil olmak üzere bölgesel altyapı tamamen yok edilmiştir. Azerbaycan'a karşı savaşın, hem işgal altındaki topraklarda hem de Ermenistan'da kültürel mirası için feci sonuçları meydana gelmiştir.

4.3. Hocalı Soykırımı

Azerbaycan'ın Hocalı kasabası, Şuşa ve Hankendin'den Ağdam'a giden yol üzerinde bulunmaktadır ve bölgenin tek havalimanı burada yer almaktadır. Burası Ermenistan'la kara bağlantısı bulunmayan Karabağ için yaşamsal öneme sahiptir. Bölgede araştırma yürüten İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün kayıtlarına göre Hocalı, Hankendi şehrini bombalayan Azerbaycan ordusu için bir üs olarak kullanılmaktaydı. 1991-1992 kışında Hocalı hemen hemen her gün Ermeniler tarafından bombalanmıştır. Ekim 1991'e geldiği zaman Dağlık Karabağ'ın Ermeni güçleri, Hocalı ile Ağdam'ı birleştiren yolu kestikleri için şehre ulaşım adına tek yol helikopter olarak kalmıştı. Memorial Sivil Haklar Derneği'nin raporlarına göre, 1991 sonbaharından itibaren Hocalı, Ermeni silahlı kuvvetlerince fiilen ablukaya alınmış, Sovyet Birliklerinin Karabağ'dan çekilmesinden sonra ise tamamıyla ablukaya alınmıştır. 26 Şubat 1992'de, yerel Ermeni güçleri kasabayı ele geçirip sivilleri öldürmüş ya da esir almıştır. Öte taraftan Human Rights Watch/Helsinki (1994), yapılan katliam, I. Dağlık Karabağ Savaşı'nın kırılma noktalarından biri olmuştur ve bütün Dağlık Karabağ ihtilafı boyunca yaşanmış "*en büyük katliam*"dır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, katliam sırasında en az 200 Azerbaycanlının öldürüldüğünü rapor etse de 500-1.000 kadar insanın da ölmüş olabileceği belirtilmiştir. Batı medyasında yaşanan bu facia "*Hocalı Katliamı*" olarak adlandırılırken Azerbaycan kaynakları, yaşananlardan "*soykırım*" olarak bahsetmektedirler. Veliyev'in işaret ettiği gibi (2013: 59), dünyada faciayı Pakistan, Sırbistan, Türkiye, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Peru olmak üzere 17 ülke ve İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamentolar Birliği "*soykırım*" olarak tanımaktadır. 1992 Şubatında Ermeni kuvvetleri, sivillerin bulunduğu yerleşim sahalarına doğru saldırıya geçtiler. Bölgede neredeyse bütün Azerbaycanlı nüfusunu kaçmak zorunda bıraktılar ve sivillere karşı şiddette bulundular. 1988'de I. Dağlık Karabağ Savaşı ve Ermenistan'la Azerbaycan arasında yapılan nüfus değişimi

ve Ahıska Türklerinin Orta Asya'dan ayrılıp Hocalı'ya yerleşmeleri sebebiyle kasabada 2135 Ahıska nüfusu bulunmaktaydı (Veliyev, 2013).

Süleymanov ve Süleymanov (2012)'un belirttiği gibi: *“1989 yılının sonu, 1990 yılının başlarında şimdiki Ermenistan devletinin topraklarından 250 binden fazla Azerbaycanlı sınır dışı edilmiş, 2016 Azerbaycanlı katledilmiş, 49 kişi dağlarda donmuş, 41'i hunharca dövülerek, 35 kişi işkence edilerek öldürülmüş, 11 kişi diri diri yakılmış, 16 kişi kurşuna dizilmiş, 2 kişi hastanede doktorlar tarafından öldürülmüş, 2 kişinin kafası kesilmiş, diğerleri suda boğularak, asılarak, elektrik verilerek vb. insanlık dışı yöntemlerle katledilmiştir.* Ermeniler tarafından 1918'de Azerbaycan halkına karşı yapılan katliam, 1992 yılında yeniden tekrar etmiştir. Ermeni çeteleri ve Sovyet askerleri, Azerbaycan Karabağ'daki Hocalı Kasabası'na saldırı düzenlemişlerdir. Hocalı Kasabası'na yapılan saldırı neticesinde Ermeniler bir gecede Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi (2007) tarafından belirtildiği gibi; 613 masum sivil şehit ederken bu şehitlerin 106'sı kadın, 59'u çocuk ve gençtir. 23 çocuk ailesiz kalırken, 230 çocuk anne ya da babasından birisini yitirmiştir. 487 insan sakat kalmış, 150 kişi kaybolmuş ve akıbetleri ile ilgili maalesef herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1275 kişi esir düşmüş ve bunlar hakkında da bir bilgiye erişilememiştir. Memmedov, Süleymanlı ve Abbasov (2020), bu saldırılar karşısında halkın sessiz kalmadığını ve bu savaşın 1994'e kadar sürdüğünü ifade etmektedir. Tarihe *“Hocalı Katliamı”* olarak geçen bu olayda, bir gecede yerleşim yerleri yakılıp yok edilmiştir. Bu olay İslam İşbirliği Örgütü tarafından *“soykırım”* olarak tanınmış ve İslam İşbirliği Örgütü, Azerbaycan topraklarının kurtarılmasını talep edip Ermenistan'ı saldırgan bir devlet olarak tanıyan ilk uluslararası örgüt olmuştur. Öte yandan ABD'nin birçok eyaleti *“Hocalı Katliamı”*nı soykırım diye tanıyıp kınamakta ve bu eyaletlerin sayısı gün geçtikçe artış göstermektedir. Nisan 2016'da Ermenistan ateşkesi bozunca yeniden başlayan çatışma Azerbaycan'ın Fuzuli yönündeki *“Leletepe”* denilen yeri almasıyla üstünlük sağlanmış ve Eylül 2020'de İlham Aliyev önderliğinde başlatılan ve 44 gün devam eden mücadele sonucunda, Ermenistan'ın işgalinden kurtarılan yerler; Cebail, Füzuli bölgeleri, Hocavend bölgesinin çoğu, Kubadlı, Laçın yöresine bağlı bazı köyleri, Şuşa şehri, Zangilan'dır (Memmedov, Süleymanlı ve Abbasov, 2020),

4.4. Ateşkes Dönemi

Demirtepe'nin (2011: 50) belirttiğine göre, Ermenistan savaş dönemindeki kazanımlar dolayısıyla müzakerelerde üstün ve ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktaydı. Bu sebeple, 1994 yılından ateşkes döneminin devam ettiği 26 yıl boyunca bütün müzakere sürecinde bu ayrıcalıklı konumunu sürdürmüştür. AGİT, Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabuluculuk etmek için etkin bir şekilde rol almıştır. 1994'te *“Minsk sürecinin Eşbaşkanlık Enstitüsü ve*

Minsk Grubu” Dağlık Karabağ Sorunu’nun barış eksenli ve müzakere yoluyla çözülmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Coyle (2020: 162), AGİT, Mayıs 1994’te başlayan ateşkes dönemi süresince Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanları arasında pek çok toplantı düzenlendiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Minsk Grubu’nun kurulmasından sonra eşbaşkanlarla yapılan 140 toplantı, müzakerelerin yoğunluğunu ortaya koymaktadır.

Cafersoy (2001: 299), 12 Mayıs 1994’te Kırgızistan’ın Bişkek kentinde Dağlık Karabağ ateşkes anlaşması imzalandı. Lizbon’da 2-3 Aralık 1996’da yapılan AGİT zirvesinden sonra Minsk Grubu eşbaşkanlarından oluşan yeni bir kohort oluşturuldu. Eşbaşkanlar Rusya, Fransa ve ABD, 1997’nin ikinci yarısından Lizbon ilkeleriyle çatışmanın çözümü üzerine, Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ dışında işgal edilmiş olan yedi bölgesinin kurtarılması ve Dağlık Karabağ’ın statüsüne bağlı bu üç öneri Shafiyev (2020: 20):

- Hem Ermenistan hem de Azerbaycan için toprak bütünlüğü ilkesini,
- Dağlık Karabağ’ın kendi kaderini tayin hakkına dayalı yasal statüsünü,
- Dağlık Karabağ’a Azerbaycan içinde en üst düzeyde özyönetim sağlayacak olan yasal statüsünü ve Dağlık Karabağ için garantili güvenliği içermektedir.

Ermenistan bu ilkelere itiraz etmiştir ve bu itiraz Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü koruyup Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan’da kalması fikrinden kaynaklanmaktaydı (Shafiyev, 2020).

Demirtepe (2011: 52), Azerbaycan ve Ermeni dışişleri bakanları düzeyindeki müzakereler 16 Nisan 2004’te Prag’da tekrar başlarken 2004-2005 yıllarında arasında Azerbaycan ve Ermenistan dışişleri bakanları on bir toplantı yapmış ve barış planının yeni şeklinin ayrıntıları üzerinde tartışmışlardır.

Azerbaycan egemen devletlerin toprak bütünlüğünü vurgularken, Ermenistan ve Dağlık Karabağ kendi kaderini tayin etme ilkesi üzerimde durmuştur. Bu ilkeler gereğince Dağlık Karabağ’a, bütün unsurla üzerinde anlaşmaya varılana ve yerine getirilene kadar güvenlik ve özyönetim garantileri de olmak üzere “geçici bir statü” verilmesi, sonraki süreçte Dağlık Karabağ’da yaşayanların gelecekteki statüleriyle alakalı olarak halk iradesini belirlemek amacıyla yasal olarak bağlayıcı bir referandum yapılması kararlaştırıldı. Fakat taraflar olası bir referandumun detayları üzerinde hiçbir zaman anlaşmamışlardır. Ermenistan, Dağlık Karabağ halkının oy kullanma hakkı olduğunu iddia ederken, Azerbaycan böyle bir halk oylamasına tüm Azerbaycan halkının katılımı gerektiğini savunmaktadır. İlk olarak referandum sonuçlarının Ermenistan’ın beklentileri ile uyumlu olacağına kesin gözü ile bakılmaktaydı (Azerbaycan Respublikasının Edliyyə Nazirliyi, 2020).

Tuncel (2016: 303), ateşkesin kağıt üzerinde devam ettiği 26 senede pek çok defa işgal altındaki bölgeyle Azerbaycan sınırında çatışmalar meydana

geldiğinden söz etmektedir. Çatışmalardan en büyüğü ise 2016 yılının Nisan ayında yaşanmıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ABD'deki Nükleer Güvenlik Zirvesi'nden dönüşleri sırasında Dağlık Karabağ'ın kuzeydoğu, doğu ve güneydoğu bölgelerinde büyük çaplı çatışmalar yaşanmıştır. Arslan ve Gamaghelyan (2017: 37), 5 Nisan'a gelince Ermenistan ve Azerbaycan silahlı güçlerinin genelkurmay başkanları Yuri Haçaturov ve Necmeddin Sadıghov, Moskova'da Rusya'nın arabuluculuğunda ateşkes konusunda anlaşmışlar. 2-5 Nisan arasındaki çatışmalar, 2014'ten Eylül 2020'ye kadar devam etmiştir.

4.5. İkinci Karabağ Savaşı

Özdaşlı (2021: 57), Nisan 2016 savaşıdan sonra bölgede yine sıklıkla silahlı olayların meydana geldiğini belirtmiştir. Son "Tovuz" olayları olarak bilinen 2020'de yaşanan olaylarda ise Ermenistan devlet sınırı yönünden büyük kalibreli silah ve topçu ateşi açıldı. Bu operasyonlar, Azerbaycan tarafını Ermenistan devlet sınırları boyunca askeri operasyonlara dahil ederek diğer komşu ülkeleri çatışmaya çekmeyi amaçlamaktaydı. Fakat provokasyon siyasi ve diplomatik müdahalelerin ardından durdurulabilmiştir. Askeri operasyonlar sırasında 12 Azerbaycan askeri öldürülmüş ve bir süre sonra ateşkes yeniden sağlanmıştır (Özdaşlı, 20219).

Ataman ve Pirinççi (2021: 301), olaylar sonrası Bakü'de büyük çaplı protestolar gerçekleştiren halkın, devletten askeri operasyonlara başlamasını istediğini belirtmektedir. 27 Eylül 2020'de Ermeni silahlı kuvvetleri yine büyük çaplı bir provokasyona imza attı ve Azerbaycan ordusunun cephe bölgesinde bulunan mevzilerine büyük kalibreli silahlar ve toplarla yoğun bir şekilde ateş açtığı bildirilmektedir. Tartar ilçesine bağlı "Gapanlı köyü", Ağdam ilçesine bağlı "Çıralı ve Orta Garvand", Fuzuli ilçesine bağlı "Alhanlı ve Şukurbeyli", Cebayil ilçesine bağlı "Cocug Mercanlı", Taşkasan ilçesine bağlı "Goranboy" ve çok sayıda köye yoğun bombardımanlar düzenlenmiştir. Çok sayıdaki ev de dahil olmak üzere sivil halk arasında ölümler ve yaralanmalar meydana gelmiştir. Azerbaycan ordusu cephe birlikleri, bu provokasyonu önlemek ve cepheye yakın bölgelerde yaşayan sivil nüfusun güvenliğini sağlamak amacıyla misilleme önlemleri almıştır. Neticede askeri operasyonlar yoğunlaşmış ve Azerbaycan kuvvetlerinin karşı saldırıları başlamıştır. İşgal altındaki topraklarla temas hattı boyunca Azerbaycan'ın Fuzuli, Hocaevend, Ağdam, Ağcabedi, Tartar, Goranboy bölgeleri yönünde askeri operasyonlar yoğunlaşmıştır (Ataman ve Pirinççi, 2021: 301).

4-17 Ekim 2020'de Ermeni silahlı kuvvetleri; Gence'nin orta bölümünde sivillere ateş açmış, çok sayıda insanı öldürmüş ve insanlar yaralanmış, sivil altyapı tesisleri ve araçlar ağır hasar görmüştür. Ermeniler Gence çevresindeki askeri mevzilerin hedef alındığını belirtmiş fakat yaşananlar "insanlık suçu"

olarak değerlendirilmelidir. Gence'ye gerçekleştirilen üç saldırıda yoğun bir şekilde sivillerin olduğu bölgelere yapılmış ve sivillerin ölümüne ve yaralanmasına yol açmıştır. Çatışma sonucunda Gence'nin Ermeniler tarafından bombalanmasında 25 sivil ölmüş ve 100'den fazla sivil yaralanmıştır (<https://www.iletisim.gov.tr/>, 2021).

Özgen (2021: 116) tarafından belirtildiği gibi, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Ermenistan'ın işgal ettiği toprakların tahliyesinin kesin tarihlerini içeren bir yol haritası hazırlanması ve barış görüşmelerinin başlatılmasına ilişkin çağruları, Ermenistan tarafından kabul edilmemiştir. 27 Eylül 2020'de başlatılan askeri operasyonlar neticesinde, Azerbaycan askeri güçleri 27 Ekim 2020'ye kadar işgal altında bulunan 182 köy ile birlikte işgalden kurtarılan yerler; Cebrail, Fuzuli, Hadrut, Hocavend, Kubadlı şehirleri, Mincivan, Murov Sıradağları, Sugovuşan, Zengilan işgalden kurtarılmıştır.

Savaşın kırılma noktası, 8 Kasım'da, Azerbaycan birliklerinin Azerbaycan için tarihi önemi ile tanınan, ancak Dağlık Karabağ'ın "başkenti" Stepanakert'e yaklaşık on kilometre uzaklıkta olması nedeniyle büyük bir askeri öneme sahip olan Şuşa kasabasını yeniden ele geçirmesi ile yaşanmıştır. 9 Kasım'da, 10 Kasım'dan itibaren geçerli olmak üzere, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile ortak bir açıklama yayımlayarak Rusya'nın aracılık ettiği bir ateşkesi kabul etti (Karabağ'da Savaşı Sona Erdirecek Anlaşma, 2021). Ergin'in (2020) de ifade ettiği gibi, 9 Kasım'da yapılan açıklama, Azerbaycan'ı Şuşa da dahil olmak üzere, Dağlık Karabağ'ın bir kısmının kontrolünü elinde tutmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Ermenistan'ı, 1990'larda işgal edilen ve hem askeri bir tampon bölge hemde potansiyel bir pazarlık unsuru olarak hizmet eden Azerbaycan topraklarının bitişik bölgelerinden vazgeçmeye zorlamış oldu. Dağlık Karabağ haricindeki Ermeni işgali altındaki bölgelerden yalnızca Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Laçın Koridoru Rus barış güçlerinin kontrolünde kalmakla Azerbaycan kontrolüne geçmiş oldu (Ergin, 2020).

Anlaşmada ayrıca, 1960 hafif silahlı Rus askerinin, Dağlık Karabağ'daki ve Laçın Koridoru'ndaki yeni temas hattı boyunca "90 zırhlı kişisel taşıyıcı, 380 adet otomobil ve özel ekipman" ile barış gücü olarak konuşlandırılması öngörülmekteydi. Anlaşma koşullarına göre, kuvvet beş yıl süreyle konuşlandırılacak, ancak bu süre, imzacıların muvafakati ile ilave beş yıllık sürelerle uzatılabilir. Ayrıca Azerbaycan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ni Azerbaycan'ın geri kalanına bağlamak için Ermenistan üzerinden bir kara koridoru kurulacak olan Rusya Federal Güvenlik Servisi FSB'nin Sınır Muhafızları tarafından korunacağı kararlaştırılmıştır (sputniknews.com, 2021).

5. FERYAD FİLMİNİN SAVAŞA UYARLANAN TEMSİLLERİ

Bu bölümde Azerbaycan-Karabağ savaşı ile ilgili Feryad filmi özelinde savaşın uyarlandığı temsiller, Özyaşam öyküleri ve deneyimler, kitaplar ve tiyatrolar, savaş mağdurları ve siviller, Azerbaycan sinemasında Karabağ savaşı, feryad, Azerbaycan Karabağ savaşı dönemine ait filmleri, Azerbaycan Karabağ savaşı sonrası döneme ait filmler ve savaş sonrası çekimi planlanan filmler ele alınmıştır.

5.1. Savaşın Uyarlandığı Temsiller

Savaş; hayatları, ülkeleri, kültürleri yok etmekte geçmiş, bugünü ve yarını biçimlendirmektedir. Bundan dolayı hem film yapımcılarının hemde sinemaseverlerin dikkatini çekmeyi sürdürmektedir. Bir savaş filmi derinden pasifist olabilir, devrimci olabilir, insanları çatışmaya iten liderleri eleştirebilir. Bütün bu farklı özellikleri dikkate alındığında savaş filmlerinin uyarlandığı eserler ya da kaynaklardan söz edilebilir.

Film uyarlaması, bir eserin, hikayenin bir kısmını ya da tamamının uzun metrajlı bir filme aktarılmasıdır. Film uyarlamasının yaygın bir biçimi, uzun metrajlı bir filmin temeli olarak bir romanın kullanılmasıdır. Filmlere uyarlanan diğer eserler arasında kurgusal olmayan otobiyografiler, çizgi romanlar, kutsal yazılar, oyunlar, tarihi kaynaklar ve diğer filmler gibi teknikler bulunmaktadır. Savaş filmlerinin yapımında da aynı teknikler kullanılmaktadır. Genellikle savaş filmlerinin uyarlanmasında kitap, savaş katılımcıları asker ve diğer rütbeli askeri komutanların biyografileri ve savaş mağduru sivillerin biyografileri kullanılmaktadır.

Kırık'a göre (2014), bir filmin uyarlanması farklı yön ve nedenlerden dolayı önemli görülmektedir. Günümüzde yedinci sanat olarak adlandırılan sinema, göze ve kulağa hitap ederek sosyolojik bir varlık olan insan mesajlarını iletmenin etkili yollarından biridir. Sinema, sosyal hayatı ve toplumsal yapıyı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Sinema sanatı, bir ülkenin coğrafyasına, sosyal ve politik şartlarına göre farklılaşmaktadır. Bununla birlikte iktisadi olarak gelişmişlik düzeyi de sinemanın farklı yönlerden incelenmesini sağlamaktadır. Ekonomik, politik, kültürel etmenler sinema sanatının temelini oluşturmaktadır. Zaman içinde toplumların bakış açısının değiştiği sinema, iktisadi, siyasi ve kültürel unsurlardan etkilenmektedir. Azerbaycan sinemasında da neredeyse her dönem, bu unsurlar güçlü bir şekilde fark edilmektedir. Bu çerçevede Aliyeva (2019), görsel ve sessel özellikleri bünyesinde taşıyan iletişim araçlarının birtakım avantajlı yönleri bulunmaktadır. Bu avantajlar; görsel ve işitsel yanları nedeniyle etkili ve anlaşılır olarak mesajların iletilmesine katkı sağlarken diğer iletişim araçlarını destekler ve tekrar edilebilirliğinden dolayı esnek iletişim imkânı yaratır.

Dağtaş, Aydın ve Yılmaz (2018: 191), günümüzde Hollywood stüdyolarının sinema alanına hâkim durumda olup iç pazar ve dünya pazarının denetiminde söz sahibi olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca sadece film üretimi değil aynı zamanda küresel ‘dağıtım’ ve ‘gösterim’ zincirlerini de denetlemektedir. Küreselleşmenin bir getirisi olarak film şirketleri de büyümüştür. Buna bağlı olarak filmlerin uyarlanması da daha önemli bir hale gelmiştir. Bir filmin tiyatroya uyarlanması izleyiciye onu farklı perspektiflerden görüp değerlendirme imkânı sunar.

5.1.1. Tiyatro

Akın’a (2021) göre tiyatro, insanların doğa olaylarını bedensel eylemleriyle “simgesel” olarak temsil etme ya da ortaya koyma yeteneğine dayanmaktadır. Toplumların hayat stilleri, doğa olayları ya da dini ritüeller tiyatronun ana konusunu meydana getirmektedir. Mahmudova’nın (2018), ifade ettiği gibi tiyatronun sanatsal olarak yüksek düzeyde nitelikli olması, bir ülkenin gelişmesinde de rol oynamaktadır.

Akın’a göre (2021: 5590), tiyatro kendisine pek çok coğrafyada yer bulmakla birlikte bu coğrafyalardan biri Azerbaycan olup burada tiyatronun ortaya çıkışı tam olarak bilinmemekte ancak kökleri çok eskiye dayanmaktadır. Toplumların geçmiş ve geleceği arasında tiyatrolarına kaynak oluşturan birçok unsur vardır. Azerbaycan tiyatrosunun kaynakları; hayat stilleri, ananeleri, dini törenler, düğünler, doğa olayları gibi unsurları içermektedir. Tiyatro ilk önceleri doğaçlamaya dayanmaktayken sonraları yazılı döneme geçildiğinde sözden metne dökülmeye başlamıştır. Tiyatro yalnızca sahnede olup biteni sergilemez. Tiyatro, yaşamın her alanından örnekler sunmaktadır. Eğlendirirken düşündürür, yol gösterirken öğretir, ağılatırken farkındalık kazandırarak bir arayışa sürükler. Buna göre tiyatronun eğitsel tarafı toplum yaşamında oldukça önemlidir. Yine Akın’ın (2021: 5590) belirttiği gibi, Azerbaycan’da Ahunzade ile başlayan modern tiyatro Abdullah Şaik, Abdurrahim Bey, Cafer Cabbarlı, Celil Mehmet Kuluzade, Hakverdiyev, Hüseyin Cavid, Nefef Bey Vezirov, Neriman Nerimanov, Reşit Bey Efendiyev, Sakine Hanım Ahunzade, Üzeyir Hacıbeyli’yle ilerleyip gelişme kaydetmiştir. Azerbaycan tiyatrosunda yer alan eserler, Türk tarihinin mücadelelerini realist ve eleştirel bir tutumla sergilemektedir. Bu eserlere örnek vermek gerekirse; 1917-1918’de “Trablus Muharebesi ya da Ulduz”, “Edirne’nin Fethi” 1919’da da “Bakü Muharebesi” adlı tarihi dramları sayılabilir.

5.1.2. Kitap

Filmlerin konusu çeşitli olmakla birlikte savaş, şimdiye kadar yapılmış önemli filmlerden bazılarının konusu olmaktadır. Fakat Hollywood uzun zamandır kaynağını “kitaplardan” ödünç almaktadır ve savaş filmleri de bunlar

arasında bulunmaktadır. Kitaplardan uyarlanan en iyi savaş filmleri, seyircilere tarihi bir arka plana sahip kurgusal öyküler ve gerçek öykülerin bir karışımını vermiş, bu da filmlerin dayandığı savaşlar konusunda izleyiciye farkındalık ve hatta bir tarih dersi vermektedir (Akın, 2021). Bu tür filmler için bazı popüler örnekler aşağıda ele alınıp incelenmiştir.

Casualties of War (Daniel Lang - 1989) kökleri, yalnızca Daniel Lang'ın Savaş Zayıyatı kitabında değil, aynı zamanda The New Yorker için yazdığı 1969 tarihli makalesinde de bulunmaktadır. Film ve makale gibi, Lang'ın kitabı da Vietnam'da Amerikan askerleri tarafından işlenen bir savaş vahşetinin öyküsünü incelemektedir. Hillstrom ve Hillstrom (1998: 65) tarafından belirtildiği gibi, Phan Thi Mao'nun kaçırılması, tecavüz edilmesi ve öldürülmesi ile ilgili okunması güç ve unutulması imkansız bir hikayedir.

Enemy at the Gates (William Craig) Craig'in II. Dünya Savaşı'nın en dramatik anlarından birine ilişkin kurgusal olmayan anlatımı, yayınlanmasından yaklaşık 30 yıl sonra yapılan bir filme esin kaynağı olmuştur. Lührssen'in (2020: 143) vurguladığı gibi, Kapılardaki Düşman (2001) öyküsünü yaratmak amacıyla birden fazla konuyu ele alsın bile hem film hemde bu kitap Stalingrad Savaşı'nın karanlık dramı ve gerilimine odaklanmaktadır.

From Here to Eternity (James Jones-1953), Hollywood'un tüm zamanların klasiklerinden biridir. Norbert'e göre (1999: 12), eser varlığını James Jones'un aynı adlı romanına borçludur. Hikaye Pearl Harbor'da konuşlanmış adamların etrafında dönmektedir. Japonların başlattığı kötü şöhretli sürpriz saldırı ile doruk noktasına ulaşmaktadır. Aşk ve dostluk temaları, hala devam eden bir hikayede saldırının dehşetiyle birarada işlenmektedir. Jones'un filmi The Thin Red Line, Guadalcanal Savaşı'ndaki kurgusal bir savaşa odaklanmıştır ve 1998'de Sean Penn ve Adrien Brody'nin başrollerini paylaştığı bir filme uyarlanmıştır.

Guadalcanal Diar (Richard Tregaskis) savaş muhabiri Richard Tregaskis'in dikkatli habercilik çalışması, Guadalcanal'daki zamanını II. Dünya Savaşı'nın en okunaklı gazetecilik kayıtlarından biri haline getirmektedir. Kitap, Dixon'un (2006: 98) belirttiği gibi, Guadalcanal'daki denizciler arasındaki ilişkiye dair bir fikir vermiş ve dostluk kavramının savaş devam ederken ABD'de popüler olmasına yardımcı olmuştur.

Heart of Darkness (Joseph Conrad) tam olarak savaşı anlatan bir eser değildir. Conrad'ın kitabı, Weishaupt (2004: 13), tarafından Kongo'da kolonileşmenin zirvesinde olan bir adamın psikolojik dünyası ile ilgili olarak değerlendirilmektedir. Avrupalı bir fildişi tüccarı olan Kurtz, ormanda geçirdiği senelerde çarpıcı bir şekilde değişmiştir. Film yapımcısı Francis Ford Coppola ve senarist John Milius, savaştaki insanların değişen ruhları ile paralellikler görmüş ve romanı klasik Apocalypse Now'a uyarlamıştır.

We Were Soldiers (2002), şimdiye kadar yazılmış en büyük modern askeri tarihlerden biri olarak kabul edilen kurgusal olmayan kitabın bir uyarlamasıdır. Joseph, Galloway ve Wolf (2020: 23), kitabın bir savaş gazetecisi olan Galloway ile kitapta belirgin bir şekilde yer alan Drang Savaşı sırasında bir yarbay olan Moore, arasındaki işbirliğini konu edinmekte ve filmin de kitabın konusuna uyarlandığını belirtmektedir.

5.1.3. Özyaşam Öyküsü: Deneyim Sahibi Bireyler

Bazı savaş filmlerinin yaşanmış gerçek öykülerden uyarlanması filmin gerçekçiliğini ve seyircilere ilettiği duygu yoğunluğunu daha da artırdığı tespit edilmiştir. Savaş sonrası katılımcıların biriktirdikleri bazı anılar ya kitap ya da filmlerin konusu olmuştur. Asker ve savaş dönemi casuslarının yaşadıkları gerçek öykülerden alınmış filmlere bazı örnekler aşağıda incelendiği gibidir.

The Courier (2020), Dominic Cooke tarafından yönetilen tarihi bir casus filmidir. Filmde Benedict Cumberbatch, 1960'larda Gizli İstihbarat Servisi tarafından gizli ajan Oleg Penkovsky'ye mesajlar iletmek üzere işe alınan İngiliz bir işadamı olan Greville Wynne rolündedir. Rachel Brosnahan, Jessie Buckley ve Angus Wright da başrolde yer almaktadır. *The Courier*, Soğuk Savaş sırasında MI6'nın Sovyet nükleer programına girmesine yardım eden İngiliz işadammının gerçek hikayesini anlatmaktadır. Wynne ve onun Sovyet kaynağı Oleg Penkovsky (kod adı Ironbark), Küba Füze Krizini sona erdiren önemli istihbaratı sağlamıştır.

The Last Full Measure (2019), Todd Robinson tarafından yazılan ve yönetilen bir Amerikan savaş dramasıdır. Öykü, Pentagon çalışanı Scott Huffman ve birçok gazinin, Vietnam Savaşı sırasında düşen askerlere ve pilotlara yardım etmek için helikopter kurtarma görevlerinde uçan William H. Pitsenbarger'a verilen "Onur Madalyası"nı görme çabalarını ele almaktadır. Filmde Sebastian Stan, Christopher Plummer, William Hurt, Ed Harris, Samuel L. Jackson, Jeremy Irvine ve Peter Fonda yer almaktadır.

5.1.4. Savaş Mağdurları ve Siviller

Gerçek yaşamda meydana gelen olaylara dayanan savaş filmlerinden, bilhassa sivillerin yaşamış olduğu güçlükleri konu edinen filmler savaş döneminin yıkıcılığının anlatılmasında önemli rol oynadığı gibi o dönemleri yaşayan insanlar, diğer bir deyişle savaş mağduru ve siviller, aynı zamanda öteki insanların yaşadığı coğrafyaya uzak savaş bölgeleri ile empati kurmalarına ve dönem hakkında fikir edinmelerine yardımcı olmaktadır. Bazı savaş filmleri gerçek yaşanmış olaylara sivillerin bakış açısından ışık tutmaktadır. Bunlara ilişkin örneklere aşağıda yer verilmiştir:

21 and a Wake-Up (2009), yapımcı, yönetmen ve yazar Chris McIntyre tarafından yönetilip kaleme alınan ve Amy Acker, Danica McKellar, Faye

Dunaway'ın oynadığı Amerikan savaş filmidir. Film Vietnam Savaşı'ndan sonra Vietnam'da çekime izin verilen ilk Amerikan filmi olup çoğu güneydeki kapatılan son büyük Ordu hastanesi olan 24. Tahliye Hastanesinin son günlerini işleyen gerçek bir öyküye dayanmaktadır. *21 and a Wakeup*, yıldızlardan oluşan bir kadroya sahip ve savaşın en çatışmalı yılları olan 1967'den 1971'e kadar ABD Deniz Piyadeleri'nde kıdemli bir asker olan Chris McIntyre tarafından yazılıp yönetilmiştir. Ebert'in (2011: 593), söz ettiği üzere film, McIntyre'ın Deniz Piyadelerinde tanıdığı gerçek insanların yanı sıra son yılında 24. Evac'ta ünlü ve madalyalı doktor olan Dr. Marvin Wayne'in deneyimlerine odaklanmaktadır. *21 and a Wakeup*, "karakterlerinin derinlerine inen Vietnam'ın çoğu Amerikalının hiç görmediği nefes kesici güzelliğini sergileyen, aksiyon dolu bir drama" olarak tanımlanmıştır.

Anne Frank: The Whole Story, Melissa Müller'in 1998 tarihli Anne Frank: The Biography adlı kitabından uyarlanan iki bölümlü bir mini dizidir. Prose (2010: 278), tarafından değerlendirildiği gibi filmde, Alman kökenli genç bir Yahudi olan Anne Frank ve ailesinin; 1939 ve 1945 yılları arasındaki hayatı, savaş öncesi korkuları, Hollanda'nın Alman birlikleri tarafından işgali, Anne'nin yazdığı yerde Nazilerden kaçmak için Amsterdam'ın ek binasında saklanan yaşam günlüğü, Alman polisi tarafından tutuklanması, imha kamplarına sürülmesi ve Anne'nin hayatta kalan tek üyesi olan babası Otto'nun dönüşünü konu edinmektedir. Mini dizi, 20 ve 21 Mayıs 2001'de ABC'de yayınlanmıştır. Hannah Taylor-Gordon, Anne Frank rolüyle hem "Altın Küre" hemde "Emmy Ödülü" adaylığı alırken, Ben Kingsley, Anne'nin babası Otto Frank rolüyle "Screen Actors Guild Ödülü" kazanmıştır (Prose, 2010: 278).

5.2. Azerbaycan Sinemasında Karabağ Savaşı

II. Dünya Savaşı, savaşa katılan ülkeler için yıkıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Alakbarova (2020), ülkelerin bu yıkıcı sonuçların izlerini silebilmek amacıyla "yeniden yapılanma projeleri" geliştirerek ve bu projelerin uygulanması çerçevesinde istikrarlı bir sürece girdiklerinden söz etmektedir. Finansal bağımlılık, yetersizlik ve kısıtlamalar, yönetmenlerin çalışmalarını ortaya koymalarını kısıtlayabilir öncelikle toplumun moral seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır. Azerbaycan sinemasında gerçek kahramanların hayatları, sistemsel olarak ortaya çıkan sosyal, askeri ve düşünsel konularda eser ortaya koyan yazarlar, filmlerini üretirken yargılamaz, nitekim sanatın yargılamak gibi bir amacı bulunmamaktadır (Prose, 2010: 278).

Öte taraftan Sultanova (2019) tarafından dile getirildiği gibi, küresel savaşların sonlanması ile birlikte ülkeler kendi yaşadığı bölgesel savaşları sinema aracılığı ile tanıtmaya ve izleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ Savaşı da bu tür bölgesel savaşlardan biri olup iki ülkenin film sektöründe yer edinen konulardan biridir.

Karabağ Savaşı'na bağımsızlık döneminin ilk yıllarından itibaren uzun metrajlı ve belgesel filmlerde geniş olarak yer verilmiştir. Devam eden bölümde bu filmler savaş dönemi ve savaş sonrası dönem olarak incelenmiştir. Oylum (2020), bu filmlerin savaş öncesi ve savaş sonrası olarak ayrı incelenmesinin nedenini Azerbaycan toplumunun iki farklı süreç içinde; hayata bakışları, hangi duygunun hâkim olup ön planda gösterildiği, yaşanan tarihsel dönemin izlerini ve toplumsal olarak dönüşümün yansımalarını ortaya koyabilmek olarak belirtmektedir.

5.3. Karabağ Savaşı Dönemine Ait Filmler

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren aktif döneme geçmesiyle birlikte film sektörü bu konu üzerine odaklanarak bölgede yaşananları sanatsal bir dille kamuoyuna iletmek ve yapılan haksız savaşın uluslararası alanda görülüp tanıtılması amacıyla filmler üretilmiştir. Bu filmlerden bazılarında dönem sinemasının konu işleyişini anlamak için bakılabilir:

5.3.1. Beyaz Atlı Çocuk (1995)

Beyaz Atlı Çocuk, uzun metrajlı bir filmidir ve *Enver Abluc* tarafından yönetilmiştir. Film Azerbaycanfilm film stüdyosu tarafından çekilmiştir. Filmin başrollerinde; Abbasgulu Abluc, Sadaya Mustafayeva, Orkhan Nadirov, Yaşar Nuri, Ruslan Nasirov, Dilara Nazarova, Saida Safarova, Khumar Ahadova, Lalazar Mustafayeva ve Elkhan Guliyev yer almaktadır. Askeri-vatansever film, Karabağ'ın kurtuluşu için Ermeni işgalcilere karşı savaşta yetişkinlerle birlikte bir okul çocuğunun kahramanca savaşıp mücadele etmesini anlatmaktadır. Rehimli (2014), filmin, seyirciyi fedakarlık ve vatanseverliğe davet ettiğini belirtmektedir. Filmin kahramanı 12-13 yaşındaki Murad (Abbasgulu Abluc), masal dünyasında yaşamakta ve genellikle büyükannesinin anlattığı masalları anımsamakta ve en sevdiği peri masalı "*Beyaz Atlı Prens*"tir. Bu peri masalının kahramanı, beyaz bir elbise içinde, beyaz bir at üzerinde beklenmedik bir anda ortaya çıktığı zaman insanlar "*adaletin ve iyinin kötülüğe karşı zaferine*" tanık olurlar. Birgün Karabağ Savaşlarında Murad'ta beyaz tankıyla meydanda beklenmedik bir anda ortaya çıkar ve film iyimser bir sonla bitmektedir. Bunun nedeni romantik kahramanın "*Azerbaycan'ın sembolik düzeyine*" yükseltilmiş olmasıdır. Bu kahraman, Azerbaycan halkının güçlü iradesini ve ölümsüzlüğünü bir kere daha ortaya koymaktadır. Film ile ilgili olarak yönetmen Enver Ebluc bunları söylemiştir: "*Filmin fikri Tebriz'de doğdu. 1992'de "Pencere" filmini Tebriz'e götürdük. Orada İran parası üzerinde bir çocuğun resmini gördüm. Bu çocuk kim diye sordum. Çocuğun İran-İrak savaşı sırasında özel kahramanlık sergileyen milli bir kahraman olduğu söylendi. Beline bir el bombası bağlamış ve kendini tankın altına atmıştır ki tank köprü üzerinde parlasın. Bundan sonra*

Bakü'ye döndüğünde, 1992 savaşın zirvesiydi. Evlerinden gizlice cepheye giden kahraman çocuklarımız olduğunu da gördüm. Bunu Ogtay Mirgasimov'a yazdım. Çok iyi dedi, senaryoyu Isi Malikzade ile birlikte çalıştık.” (Rehimli, 2014). Öte yandan çekimler esnasında aktör Yaşar Nuri ve yönetmen Anvar Abluc yaratıcı bir tartışma yaşamış ve oyuncu seti terk etmiştir. Yönetmen senaryoyu değiştirmek ve filmin ortasında Yaşar Nuri'nin oynadığı Abdul Amca'yı “öldürmek” zorunda kalmıştır. Oyuncu Rasim Balayev, bu uzun süren küslük sebebi ile Abdullah Amca rolünü seslendirmek zorunda kalmıştır (Ağ Atlı Oğlan Filmi, 1995).

5.3.2. Haray (1993)

Oruc Gurbanov tarafından yönetilen film psikolojik drama türündedir. Senaryo yazarları; Nuşaba Mammadova, Eldaniz Guliyev, kameraman Rovşan Guliyev, sanatçı Asif Mammadov, besteci Galib Hasanoğlu'dur. Filmde Nuşaba Abdullayeva, Tahir Azizov, Parvana Gurbanova ve diğerleri rol almaktadır. Film, yazar Nuşaba Mammadova'nın “*Haray*” adlı oyununa dayanmaktadır. Film, topraklarının işgali sırasında Ermeni Taşnaklarının Azerbaycanlılara karşı yapmış olduğu insanlık dışı zulümleri perdeye taşımıştır. Filmin kahramanları Hocalı'dan genç bir kız kardeş ve erkek kardeşidir. Ermeniler tarafından evleri ateşe verilen, akrabaları ve tüm köylüleri katledilen çocuklar, düşman çemberinden çıkmaya çalışmaktadır. Film boyunca seyirciler, acı çeken çocukların gözünden, yurttaşlarına verilen dayanılmaz acıya tanık olmaktadır (Azerbaycan Devlet Film Fondu, 2021).

Cabrayıloğlu(2012),filmhakkındasonraki yıllardayapılanbirsöyleşidefilmin senaryosunu yazanlardan biri olmuş olan Eldeniz Guliyev şunları söylemiştir: “*Hocalı olayından hemen sonra büyük aydınımız Nuşaba Mammadova ile birlikte bir senaryo yazdık. “Haray”, “Azerbaycanfilm” tarihinde koşulsuz kabul edilen belki de tek senaryoydu. Ancak sıra çekimlere geldiğinde birçok sorunla karşılaştık. Azerbaycan bağımsızlığını yeni kazanmış ve Ermenilerle savaşa girdiği için film endüstrisi dahil her alanda kriz yaşıyordu. Film prodüksiyonu çok para gerektirdiğinden, böyle bir zamanda filme bütçe ayırmak kolay değildi. Arkadaşlarımızın ve tanıdıklarımızın maddi desteğiyle filmi kendi başımıza çekebildik. Ardından Azerbaycan Cumhurbaşkanı Abulfaz Elçibey ile görüştim. Merhum Abulfaz Bey, çekim ve toplu sahneler için gerekli olan asker ve teçhizatın ücretsiz olarak sağlanması için bakanlıklara talimat verdi. Onun yardımı olmasaydı, elimizdeki fonlarla “Haray”ın çok küçük bir kısmını çekebilirdik. Yaratıcı ekip üyeleri, teknik ekip, filmi tamamlamak için büyük özveri gösterdiler. Filmin yönetmeni Oruc İzzetoğlu, kameraman Rovshan Guliyev, besteci Galib Mammadov ve diğerlerinin çalışmalarını vurgulamak istiyorum. Benim inisiyatifimde, Hocalı'nın dehşetini yaşayan ve sevdiklerini kaybeden 12-13 yaşında bir çocuğu başrolde oynattık. O korkunç*

geceden sağ kurtulanlar, Hocalı sakinleri toplu sahneleri çekmemize yardım ettiler.” (Cabrayıloğlu, 2012).

5.3.3. Laçın Dehlizi (1993)

Laçın Dehlizi ya da Laçın Geçidi, *Kuban Uğur İlhan* yönetmenliğinde çekilmiş bir filmidir. Uğur İlhan aynı zamanda filmin başrol oyuncusudur. Film, Karabağ Savaşı’nda Laçın Koridoru’nun korunması amacıyla ortaya konulan mücadeleyi konu almaktadır. Yönetmen, Azerbaycan-Ermeni Savaşı’nın birkaç gününü filme almış ve filmin en önemli özelliği objektif bir şekilde ele alınmış sanatsal bir yapıttır. Film, Laçın Geçidi’nin Ermeniler tarafından işgal edilmesini işlemektedir. Dağlık Karabağ’a giden ana yol bu geçitten geçmektedir ve bu geçidin stratejik önemini bilen Ermeniler bölgenin denetimini ele geçirmek amacıyla işgal planlarını 1992’nin Mayıs’ında gerçekleştirmişlerdir. Türk televizyonunda da gösterilen film işgalin çeşitli anlarını betimlemektedir. Abdin (2013: 15), filmin yönetmeni 2013 yılında yayımlanmış bir söyleşide film hakkında şunları ifade etmiştir: *“Bu filmde profesyonel oyuncu diye bir şey yoktur. Azerbaycan’dan çektiğimiz Sahib Gulizadeh aynı zamanda bir film şirketinde çalışıyor. Yakub Memmedov, Laçın’daki muharebe komutanlarından biriydi. Mustafa Gülen Şahin halen profesyonel olmayan bir Türk sanatçısıdır. Tüm bunları göz önünde bulundurarak bu işe böylesine büyük bir sanat eseri yaratacağım iddiasıyla başlamadım. Ama bir de bu işin gerçek bir sanat eseri olarak tarihe geçmesini istediğim gerçeği vardır. Tarihi ve özgün bir olayı takip ettim. Oturup bu konuyu düşündüğümüzde, Ermenilerin Laçın’ı çoktan işgal ettiğini bir kez daha gördük. Asıl amacım bu akıl almaz savaşta kimin haklı kimin haksız olduğunu göstermek değil, olayları çıplaklığıyla seyirciye göstermek istemedim ve kimin haklı kimin haksız olduğunu seyirciye bıraktım. Aslında tüm kartlar ortada... Ama şunu özellikle söylüyorum: Bu filmi yaparken tamamen tarafsız olduğum anlamına gelmiyor. Filmi izleyip buradaki olayları izledikçe görmek o kadar da zor değil. Ama yine de bir yönetmen olarak asıl amacım bu mantıksız ve savaşın bir resmini vermektir. Tabii ki artık seyirci ne kadar başarılı olduğumu ya da olmadığımı biliyor.” (Abdin, 2013).*

5.4. Feryad (1993)

“Feryad” filmi Karabağ savaşının en sıcak zamanlarını ele alıp incelemekle birlikte, bu olayları kendileri deneyimlemiş insanlar tarafından çekilmiştir. Bu durum filmin objektifliği üzerinde soru işareti bıraksa bile film yapımcılarının bu kadar acıyla birlikte nasıl objektif kalılabileceğinin en güzel örneklerinden birini ortaya koydukları şeklinde yorumlanabilir. Film, savaştan çok bu olayların sonuçlarının psikolojik olarak bilinçaltı süreçlerine nasıl yansıdığı üzerine odaklanmıştır. Filmin yaşanmış olaylar bağlamında ele alınması olan ilgiyi artırmaktadır. Örneğin filmdeki İsmail karakteri gerçekten de yaralanarak

Ermenilere esir düşmüş olan Mehman Hüseyinov'u canlandırmaktadır. “Feryad” filmine burada kısa bir şekilde yer verilmiş olup tezin IV. bölümünü oluşturduğu için o bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir.

5.5. Karabağ Savaşı Sonrasına Ait Filmler

5.5.1. Dolu (2012)

Yazar Agil Abbas'ın aynı adlı romanından uyarlanan askeri-vatansever film “Dolu”nun yönetmenliği *Elkhan Cafarov* tarafından yapılmıştır. Kazımzade (2004: 606), filmde 1991 yılında, Azerbaycan topraklarının işgalini önlemek için kurulan öz savunma gruplarının özverili mücadelesini anlatıldığını ifade etmektedir. Azerbaycan halkının vatanseverliğini yükseltmeye hizmet eden bu filmin son sahnesi, her Azerbaycanlıyı topraklarının özgürlüğü için savaşmaya çağırılmaktadır. Film İsmaili, Agcabadi ve Agdam'da çekilmiştir. “Dolu” filmiyle bağlantılı olarak, yaratıcı ekibe Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın “Zirve” ödülü (2013), yönetmen Elkhan Cafarov'a ise “Altın Peri” ödülü (2015) verilmiştir.

Raufqızı (2014a), filmi bir kahramanlık odağı olarak nitelendiren yönetmen Elkhan Jafarov'dan şu şekilde aktarmaktadır: *“Bu filmde önce Karabağ ile ilgili bir kısa film çekmiş olduğumdan bu filmi yapmam için Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Sinema Dairesi tarafından gelen teklifi kabul ettim. Böylece iş başladı. Malzemeyi inceledikçe, problemin içine girdikçe, benim için bazı nüanslar açıldı. Agil Abbas'ın Karabağ'ın gerçeklerini anlatan “Dolu” romanını okudum. Romanı okurken kendim için “Karabağ” sorununu keşfettim ve filmin görüntüleri zihnimde belirmeye başladı.”* İsayeva'nın (2011) belirttiği gibi, filmdeki olaylar, kahramanlar hayal gücünün ürünü değil, gerçeğin yazarın perspektifinden aktarılmasıdır. Filmin finalinde *“büyük bir umut ışığı”* vardır. Düşen kahramanların ruhları birlikte sınırı geçer ve Ermenilerin elinde işgal altındaki topraklara doğru hareket ederler. Filmin son çekimleri Ağdam'da yapılmıştır. Filmin kahramanları geçici sınırı, gerçekten aşmışlardır.

5.5.2. Nabat (2014)

Nabat, *Elçin Musaoğlu*'nun yönetmenliğini yaptığı, yazar Musa Guluzade'nin hikayesinden uyarlanmıştır. “Nabat”, Karabağ Şavaşı'na yeni, özgün bir bakış getirmiştir. Ramazanov'a (2019) göre Nabat, tamamen özgün bir şekilde filme alınmış ve birçok konuyu sembollerle ortaya koymaktadır. Filmde dövüş sahneleri veya savaş bölümleri bulunmamaktadır. Savaş geride kalmıştır, ancak seyirci ekranda olanları anında hisseder, gerilimle izler, vatanına ve toprağına canı ve kanyla bağlı olan köylü kadının cesaretine hayran kalır.

Azeri (2014), Karabağ Savaşı'nın dramatik olaylarından birini yansıtan film, yirmiden fazla uluslararası film festivalinde gösterilmiş ve birçok ödül

kazanmıştır. Nabat (aktris Fatima Motamed Arya) isimli yalnız yaşlı bir kadın ve Ermeni işgalcilerin Azerbaycan'ı işgal ettiği sınırdaki bir dağ köyünde yaşamaktadır. Bir sabah bütün köylülerin evlerini terk ettiğini öğrenir. Nabat, köyün harap olmasını önlemek için her akşam hava karardıktan sonra terk edilmiş evlerin ışıklarını yakar. Bunu gören düşman, köye girme riskini göze alamaz, köylülerin köyü terk etmediğini ve bu yüzden savaşa hazır olduklarını düşünür.

Kazımzade'nin (2004: 611), de vurguladığı üzere “Nabat” bir Azerbaycanlı kadının imajını yüksek ahlak, cesaret ve gururla ifade eden, güçlü bir ulusal ruhun yerini alan bir sanat eseridir. “Nabat” filmi, Karabağ gerçeğinin dünyaya aktarılması açısından önemli bir beyazperde örneğidir. Vahid (2015: 7), dünyanın önde gelen medyası “Nabat” filmine ilgi göstermiş ve bu konuda bir dizi makale yayınlamıştır. Popüler İtalyan çevrimiçi dergisi ArtsLife, “Nabat” filmi hakkında “*Savaşta Savaşan Yalnız Kadın*” isimli bir makale yayınlamıştır. Bu yazıda, okuyucular filmin konusu, yönetmenin çalışması, oyunculuk hakkında tam olarak bilgilendirilmektedir. Makalenin yazarı Gaetano Moraca, Nabat'ı savaşları kınayan, savaşa duyarlı bir film olarak analiz etmektedir (Vahid, 2015).

5.5.3. Sarı Gelin (1998)

Karabağ Savaşı'nı konu edinen trajikomedî filmi “Sarı Gelin” savaştan birlikte kaçan Azerbaycanlı ve Ermenilerin trajik kaderini anlatmaktadır. “Sarı Gelin” sembolik bir isim olup “Sarı Gelin” türküsü Ermeniler arasında da yaygındır. Kazımzade (2004: 543), yazarların bu şarkıyla asırlardır komşu olan iki ulusun sonsuza kadar düşman olarak yaşayamayacağı mesajını iletmek amacı taşıdığını belirtmektedir. Filmin çekimlerine Daşkesan ilçesine bağlı Bayan köyü ve Şamahı ilçesi sakinleri yardım etmiştir. Filmdeki olaylar Karabağ diyarında geçmektedir. Çok kibar ve saf Gadir (Hacı İsmailov) kendi ısrarı ile sürmekte olan savaşa gitmiştir. Görev yaptığı askeri birliğe Ermeni esirler getirilir. Bu askeri birliğin komutanı Rasim (Ramiz Novruzov), tüm ailesini savaşta kaybetmiş ve hayattan ümidini yitirmiştir. Rasim'in emriyle Gadir'in Ermeni tutsağı Artava'yı (Jahangir Novruzov) öldürmesi gerekiyordu. Hayatında hiç tavuk bile kesmemiş Gadir, çaresiz bir durumda kalır. Yaver Rzayev, 1999 yılında Anapa'daki (Rusya) “*Kinoshock Uluslararası Film Festivali*”nde en iyi senaryo dalında ana ödülü kazanmış, aynı zamanda 2000 yılında Karlovy Vary Uluslararası Film Festivali'nde (Çekoslovakya), “*Philip Morris “Özgürlük” Ödülü'ne* ve düşük ekonomik kaynağa rağmen yüksek düzeyde görsel ortaya çıkardığı için para ödülüne layık görülmüştür. Film eleştirmeni Guliyev: “*Sarı Gelin*”in savaşın hiçbir şansı ve çıkış yolu olmadığını göstermeye çalıştığını yazmaktadır. Bu film anlama, işşa etme ve uzlaşma hakkındadır. “*Sarı Gelin*” filmi, savaşın nedenlerini ve doğasını ahlaki

ve felsefi bir bakış açısıyla anlamaya yöneliktir. Ayrıca film tüm bu olayların üzerinde duruyor ve savaşın insanlar için ne kadar trajik olduğunu gösteriyor (Kazımlı, 2004). Film muhabiri Mehdi Mukarramoğlu, “Geri dönüş yok” yazısında şunları yazıyor: “1997’den beri çekilmekte olan ve bu yıl tamamlanan *Sarı Gelin* filmi Karabağ Savaşı’ını konu alsın da yazarlar kapsamını genişletmiş ve bir takım tartışmalı noktalara ışık tutmuştur.”

Cavanşir (2014), tarafından aktarıldığı üzere, film eleştirmeni Evez Hesenov ise film ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir: “*Film yapıldığında, neredeyse riskli bir konuydu. Bu filmin o zamanlar çıkması yönetmen için oldukça riskli olmuştur. Çünkü filmde cesur ve hoşgörülü bir duruş ortaya konmuştur. Ermenistan-Azerbaycan ihtilafının ana yönlerini bir kenara bırakırsak, “Sarı Gelin” gibi konuları tartışmalarına gülerek, bunu hoşgörüyeye dönüştürmüşlerdir. Haydar Aliyev zamanında barışçıl adımlar atmasıyla film de onun da etkisi olmuştur. “Sarı Gelin” barışın, birliğin ve ortak değerlerin sembolü olarak kabul edilmektedir. Bu film toplumun kalbini yakalamak için tasarlanmış bir filmidir.”*

5.5.4. Yarımçık Hatireler (2015)

Yarımçık Hatireler adlı uzun metrajlı film, *Elkhan Cafarov* tarafından yönetilmiş ve gerçek olaylara dayanmaktadır. 1941’de Brest Kalesi’ni Nazilerden kahramanca savunan ve 50 yıl sonra memleketi Dağlık Karabağ’ı savunmak için silaha sarılan bir askerin öyküsünü anlatmaktadır. Senaryonun yazarları Konstantin Vorobyov ve Yaver Rzayev, kameraman Nadir Mehdiyev, sanatçılar Vadim Şafranski ve Rafiq Nasirov, besteci Polad Bülbüloğlu’dur (Yarat Film Klubu, 2016).

Vüqarlı (2015), filmde iki olay örgüsünün paralel olarak geliştiğinden söz etmektedir. Birincisi Büyük Vatan Savaşı, ikincisi modern Azerbaycan tarihindeki trajik bir bölüm olan Karabağ Savaşı. Filmin iletmek istediği ana konu, Büyük Vatan Savaşı sırasında Nazi işgalcilerine karşı birlikte savaşan farklı milletlerden askerlerin karşılıklı yardımlaşma ve dostluklarıdır. Abbasova’nın (2018), aktardığına göre filmin yönetmeni Elkhan Cafarov, 2015 yılında neden böyle bir film yaptığını bir röportajında şöyle açıklamaktadır: “2015, Büyük Zaferin 70. Yıldönümü eski Sovyetler Birliği halkı için özel bir tarihtir. Resmi istatistiklere göre Azerbaycan 300.000’den fazla vatandaşını kaybetti. Hepsi o zamanlar tek ortak vatanları için kahramanca savaşmışlardır. Filmde bir Azerbaycan askerinin cesaretini Azer İbrahimov örneğinde göstermek istedik. Her filmin belirli bir amacı vardır. Amacımız barış çağrısıdır. Bugün buna ihtiyacımız var.”

5.6. İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Çekimi Planlanan Filmler

10 Ekim’de Ermenistan teslim belgesini imzaladıktan sonra Azerbaycan ülkesinde çeşitli alanlarda kültürel çalışmalar başlatılmıştır. Bu alanlar

arasında film sektörü de yer almaktadır. Sultanova'ya göre (2020a), 4 Kasım 2020'de Azerbaycan Görüntü Yönetmenleri Birliği'nde düzenlenen "Sinemada Karabağ Savaşı" tartışmasının asıl amacı, Karabağ Savaşı'nın sinemaya tam olarak yansıtılması ve halkın acılarının dünyaya iletilmesi için nasıl film yapılması olmuştur. Bununla ilgili olarak Azerbaycanlı yönetmen ve Azerbaycan Görüntü Yönetmenleri Birliği sekreteri Ali Isa Jabarov şunları dile getirmiştir: "Sinema Birliği'nin sinemamızın sorunları üzerine bir dizi görüşme yapmasını istiyoruz. Bugünkü konumuz savaş ve sinema. Bugün bir yandan ordumuzun kahramanlığını görüyoruz bir yandan da trajedilere tanık oluyoruz. Bütün bunlar elbette sinemaya gelmeli. Şimdi sinemada olanları anlatmalı ve gelecek neslin kahramanlarını tanımalıyız. Aynı zamanda, sadece gelecek nesiller için değil, kendimiz için de gerekli olan halkın trajedisini sinemaya taşımamızdır. Savaş insan hayatı kadar renkli değildir. Bütün bunlar sinema için zengin bir malzemedir. "Bizim Cebiz Mellim" ve "Şerikli Çörek"te farklı olaylar görüyoruz. Bunu güncel filmlerimizde de görmeliyiz. En önemlisi de savaşı öyle bir dil ve bakış açısıyla dünyaya aktarabilmemizdir (Sultanova, 2020).

Azerbaycan Kültür Bakanı Anar Kerimov (2021), APA'nın TRT Haber'e verdiği demeçte: "30 yıl sonra işgal altındaki topraklarımızın kurtarılmasının ardından yiğit askerlerimizin kahramanlıklarını filmlerle daha etkili bir şekilde göstermek için çalışmalara başladık. Onun için bu konuda kaliteli filmlere ihtiyaç var. Bu amaçla Türk kardeşlerimizle ve üretici firmalarımızla ortak projeler hayata geçirmek istiyoruz. Türkiye'nin bu alandaki tecrübesini öğrenen Azerbaycan'da, bu tecrübeleri kullanacaktır." demektedir.

Mükerremoğlu (2021: 7), film stüdyosu yönetmeni Fariz Ahmadov, "stüdyomuz tarafından yapılan filmlerin ana konusunun, II. Karabağ Savaşı ile ilgili olduğunu ve Bakü Medya Merkezi ile birlikte yapılan "Biz" belgeselinin de bu konuyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Film, 44 gün süren savaş sırasında, trende olan savaşçıların telefonlarındaki video kayıtları ile ilgili hikayesini anlatmaktadır. Elçin Musaoğlu'nun "Meryem" filmi de yapım aşamasındadır. Bu film yılsonuna kadar teslim edilecektir."

Kültür Bakanlığı'nın talimatıyla "Feryad-2" adlı uzun metrajlı film, Cefer Cabbarlı'nın adını taşıyan "Azerbajjanfilm" film stüdyosunda çekilmektedir. Halk Sanatçısı Vagif Mustafayev: "Senaryoyu okuyan, yaratıcı bir insan olarak çok güzel bir film olacağını söyleyebilirim. Senaryoyu okur okumaz yazarın kim olduğunu anlıyorsunuz. Bu filmin Azerbaycan sinemasına en iyi katkılardan biri olacağını düşünüyorum. Mekanlar ve oyuncular henüz belli değil. İlk "Feryad" ile ikinci "Feryad" arasında farklar vardır. Filmi izlerken başkalarını da görebilecekler." Filmin bilhassa, Büyük Vatanseverlik Savaşı sırasında düşmanlıkların gerçekleştiği bölgelerde çekimlerinin planlandığı belirtilmelidir (Feryad, 2021).

Azerbaycanfilm stüdyosu ve Türk Dada Yapım, “Fulya” filminin çekimlerine de başlamıştır. Film, Büyük Vatan Savaşı sırasında savaşın acı ve yıkıcı gerçeklerini dünyaya ilk kez anlatan CNN Türk’ün askeri muhabiri Fulya Öztürk’ün yolunu yansıtacaktır. Filmin senaristi ve yönetmeni Tahir Tahiroviç, Cengizhan Durmaz, yapımcılar Fariz Ahmadov ve Özcan Dada’dır. Çekimler Gence, Tatar ve Şuşa’da yapılacaktır. Film, Kültür Bakanlığı’nın talimatıyla çekilmiştir. CNN Türk askeri muhabiri Öztürk’ün (2021), verdiği röportajda: *“Film Karabağ, Şuşa, Tatar, Ağdam’da çekildiği için, kendimizi daha sorumlu hissettik. Biraz yorgunuz ama film benim için özel çünkü Azerbaycan’ın acılarını ve gerçeklerini dünyaya anlatan bir senaryoya sahip. Bu film tarihe geçecektir. Savaşın tüm olaylarını elimizden geldiğince sunduk. Bu belgesel 50 dakika uzunluğundadır. 50 dakikalık belgesel, İkinci Karabağ Savaşı’nda Azerbaycanlıların bu bölgedeki acılarını sunacak. Film benim özel hayatımla ilgili değildir.”* diye söylemiştir (Öztürk, 2021).

6. FERYAD FİLMİ ÖRNEĞİNDE AZERBAJYAN-KARABAĞ GERÇEKLERİ

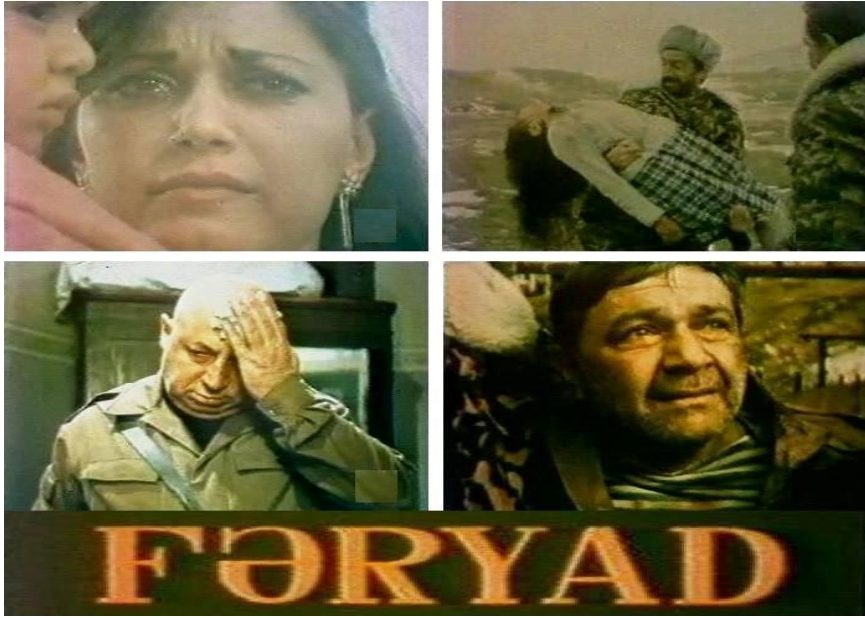
Bu bölümde “Feryad” filmi örneğinde Azerbaycan sinemasında, Karabağ Savaşı incelenmiştir. Bu bölümde filmin tanıtımı yapılarak kadrosu, oyuncu seçimi, perde arkası gibi temel bilgilere yer verildikten sonra film “içerik”, “biçim” ve “anlam” özellikleri ile psikolojik yönünden incelenmiştir. Bir film incelenirken daha pek çok yönden incelenebilir. Fakat burada konuyu belirli bir çerçevede sınırlandırma gereği bulunduğu için bu üç özellik bakımından inceleme yapılarak sınırlama ile bir çerçeve oluşturma oluna gidilmiştir. Öte taraftan inceleme yapılırken “Altı Şapkalı Düşünme Tekniği” ile Plutchik’in Duygu Çemberi’nden yararlanılarak bilimsel ve özgün bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

6.1. Feryad Filmi

“Feryad” filmi Karabağ Savaşı’nın en sıcak zamanlarını ele alıp incelemekle birlikte, bu olayları kendileri deneyimlemiş insanlar tarafından çekilmiştir. Karabağ Savaşı’na adanmış askeri, vatansever filmi Feryad (1993), önde gelen film yönetmeni, oyuncu *Ceyhun Mirzayev* tarafından çekilmiştir. Film savaştan çok bu olayların sonuçlarının psikolojik olarak bilinçaltı süreçlere nasıl yansıdığı üzerine odaklanmıştır. Filmin yaşanmış olaylar bağlamında ele alınması ona olan ilgiyi artırmaktadır. Örneğin filmdeki İsmail karakteri gerçekten de yaralanarak Ermenilere esir düşmüş olan Mehman Hüseyinov’u canlandırmaktadır (Raşad, 2020).

Mehman Hüseyinov, 28 Aralık 1991’de Kerkicahan yerleşimi için yoğun çatışmalar sırasında silah arkadaşlarıyla aynı evde, bir Ermeni saldırısını püskürtmüştür. Bir yedek kuvvetin yardıma gönderileceğine söz verilmişse de bu gerçekleşmemiştir. Sonuç olarak, Kerkicahan yerleşimi Ermeniler tarafından

işgal edildiğinde, kendisi ve sekiz silah arkadaşı ele geçirilmiştir. Mehman Hüseyinov ve silah arkadaşları, dayanılmaz işkenceler altında iki ay boyunca Hankendi’de esir tutulmuştular.

Fotoğraf 4.1: “Feryad” Filminin Afişi

Kaynak: URL, 1. (2020) <https://www.imdb.com/title/tt1626820/>.

28 Şubat 1922’de Mehman, kendisini ve arkadaşlarını Hocalı’dan geçirip takas ederken, aynı zamanda ülkede henüz bilinmeyen Hocalı soykırımının ilk canlı tanığı olan kişilerdir. Bundan sonra “Feryad” filmi hakkında fikirler doğmuş ve 1993 yılında Mehman Hüseyinov’un esaret altındaki iki aylık yaşamını anlatan “Feryad” filmi çekilmiştir. Olaylar 1990’ların başında Birinci Karabağ Savaşı sırasında gerçekleşmiştir. Filmin kahramanı İsmail, bir tabur komutanıdır. Çatışmalardan birinde Ermeniler tarafından yakalanmış, işkence görmüş ve Hankendi’deki bir Ermeni ailesinin evinde gözaltına alınmıştır (<https://www.imdb.com/title/tt1626820/>, 2020). Filme gelince, “Feryad”ı bu kadar izlenen ve önemli kılan nedenler göz önünde bulundurulduğunda (İsgenderli, 2019; Raşad, 2020):

- Filmde savaşın bütün ayrıntıların üzerinde durulması,
- Filmde birden çok psikolojik unsurun bulunması
- Hocalı’da şehit olunanların olduğu gibi canlandırılması,
- Yaşananların tahrif edilmeden anlatılması,
- Yönetmenin başarılı çalışmasıyla sürükleyici bir film ortaya çıkması gibi nedenleri saymak mümkündür.

Fotoğraf 4.2: Filmin Oyuncu Ekibi (Soldan sağa- Fikret Memmedov, Şamil Mahmudbeyov, Ceyhun Mirzayev, Melik Dadaşov, Şahmar Qəribli, Ferec Ferecov)

Kaynak: Raşad, (2020).

6.2. Filmin Kadrosu

Filmin başrol oyuncusu bir tabur komutanı olan Ceyhun Mirzayev'dir. Dramatik anlar ve gerilim dolu olaylar, oyuncunun yaratıcılığı sayesinde oldukça güçlü ve canlı bir şekilde ekrana yansımaktadır. Filmde ayrıca profesyonel bir oyuncu kadrosu yer almaktadır. Azerbaycan'ın tanınmış aktörleri Elmira Şabanova (anne), Şamil Mahmudbeyov (Samvel), Malik Dadaşov (Haçaturyan), Naciba Behbudova (Ermeni kadın), Sanuber Isgandarova (İsmail'in eşi), Rövşen Memmedov (Aşot) ve diğerleri, yaratıcı oyunculuklarını, potansiyellerini ve sanatsal yeteneklerini kullanarak, filmin niteliğine katkıda bulunmuşlardır. Filmin kadrosu kan donduran dramatik olayları geniş bir izleyici kitlesine göstermeyi başarmıştır (Azerbaycan Kinosunun Ecnebi Qehremanları, 2021).

Filmin Yönetmeni Ceyhun Mirzayev, 9 Nisan 1946'da Ağdam bölgesinin Abdal-Gulabli köyünde, babası Camil'in ikinci evliliğinden dünyaya gelmiştir. Yönetmen Tofiq Tagizadeh, "Görüş" filmi için bir çocuk arayan Ceyhungil'in okuluna gelir ve Mirzayev onun dikkatinden kaçmaz. 9 yaşındaki Mirzayev ilk olarak 1955 yapımı "Görüş" filminde Şikhali'nin çocuklarından birini canlandırmıştır. Üç yıl sonra, kendisine büyük ün kazandıran "Ögey Ana" filminde İsmail rolünü oynamıştır. Mirzayev'in babası Camil Mirzayev, Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde çalışmış ve Kızıl Savaş Bayrağı Nişanı'nın ilk taşıyıcısıdır. Mirzayev bir süre film stüdyosunda asistan, yönetmen yardımcısı olarak çalışmıştır. Azerbaycan Devlet Sanat Enstitüsü'nün yönetmenlik fakültesinden mezun olmuş aynı zamanda Moskova'da sinema

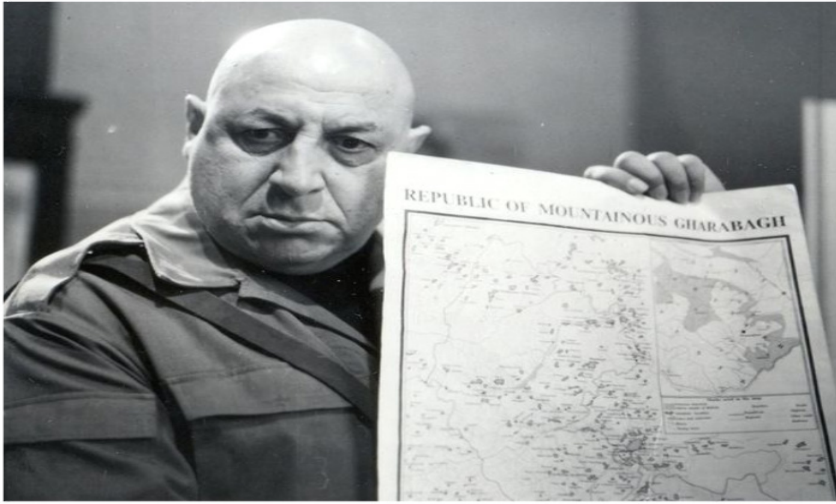
okumuş ve “Yenilmez Tabur”, “Deli Kur”, “Yol Hikayesi”, “Kanlı Tarla”, “Latifa” gibi filmlerde rol almıştır. Ancak, oyuncu için en büyük başarı “Feryad” filmidir (<https://kulis.az/news/29139>, 2021).

İsgenderli (2019), tarafından aktarıldığı gibi Kanan Mammadov, filmle alakalı olarak bir değerlendirmede bulunmaktadır: “*Film ekibi o kadar profesyoneldi ki sette hiçbir çatışma olamazdı. Karabağ ile ilgili ilk filmi yaptığımızdan bu sorumluluğu anlıyorduk* (İsgenderli, 2019). *Mirzayev stüdyonun gözdesi olup herkes ona saygı duymaktaydı ve her şeyden önce profesyonellik söz konusuydu. Filmde ayrıca epizodik çekimlerde Rus ve Gürcü oyuncular da yer almaktadır. Erivan Tiyatrosu oyuncularını Vidadi Aliyev ve oğlu, Ogtay Aliyev, Ermenice konuşulan sahneleri canlandırmıştır. Bahsettiğim gibi “Feryad” filminde birçok yabancı film yapımcısı da rol almıştır. Bunlardan biri de Gürcistan’ın en ünlü aktörlerinden Vahtang Kikabidze’nin kuzeni olan Gürcü aktris Liana Qudadze’dir. Liana Qudadze “Feryad” filminde Ermeni kızı Asya rolünü oynamaktadır. O, Ermeni kızı ki Azerbaycanlı İsmail’e yardım etmiş, ona ekmek, su vermiş ve onunla ilgilenmiştir ve filmde Asya-Ermeni taburunun komutanı Armen Haçaturyan’ın akrabasıdır.” (Azerbaycan Kinusunun Ecnebi Qehremanları, 2021). Sette sadece Malik Dadaşov, sesini değiştiremeyeceğini söyleyerek kendi bölümlerinde başka birinin sesini kullanmamıştır. Oyuncu, metni Ermeniceye çevirip ezberleyerek seslendirmiştir. Hiç kimse filmde Malik Dadaşov kadar Ermenistan’a karşı böyle bir nefret uyandıramaz. Gerçek hayatta bile, oyuncu bu görüntü için zulüm görmüştür. Malakan bağında, bir göçkün onu görür görmez yüzüne tokat atmış, bir başkası ise ona “burada Ermeni var” diyerek bağırmağa başlamıştır. Bir polis memuru da Malik Dadaşov’u tanımadığı için belge istemiştir. Kızı şöyle diyor: “*Babam kariyeri boyunca iki rol oynamak istemedi. “Ölüler” filmindeki Şeyh Nasrallah ve Ermeni rolünü. Şeyh Nasrallah’ı son zamanlarda namaz kıldığı için oynamak istemedi. Tanrı’ya ibadet ettiğini ama “Ölüler”de de Tanrı’ya karşı çıktığını söylüyordu. “Feryad”ta bir düşman imajı yaratması gerekiyordu. Bu rolü oynamayı hiç istemiyordu. Ceyhun Mirzayev’in babama bu rolün onun için yazıldığını söyleyerek, rolü oynaması için ısrar ettiğini hatırlıyorum. Babam onu kırmak istemedi ve o imajı yarattı. Hepsinden kötüsü, babam rolünden dolayı Ermenistan’da ulusal bir kahraman olarak kabul edildi. AzTV’ye konuşan babam bu ismi reddettiğini söyledi: “O isimle asla eşleşemeyeceğim. Bu yüzden bu rolü oynamak istemedim. Sonuçta halkın sevgisini kaybedebileceğimi biliyordum.”* (<https://qaynarinfo.az/az/bu-geceden-hava-keskin-deyisir-xeberdarliq/>, 2021).*

Abdullayev (2014), ise filmde, İsmail’in arkadaşı Rövsen’i canlandıran Halk Sanatçısı Hacı İsmailov’dan şunları aktarmaktadır: “*Ceyhun Mirzayev ile çocukluk arkadaşydık ve okuldan birlikte mezun olduk. Beni önce “Denizden İşaret Bekle” filmine, ardından “Damadın Kaçırılması” filmine davet etti.*

Sonunda “Feryad” filmi çıktı ve Ceyhun Mirzayev beni o filme de davet etti. Çekimler çok gergindi. Çekimler Goranboy ilçesine bağlı Karaçınar köyünde gerçekleşti. O zamanlar öz savunma grupları vardı. Savaşçıları bu filmin yapımında çok yardımcı oldular. Ben kendim askerlik yapmadığımı söylemeliyim. Ama bir vatandaş olarak Karabağ Savaşı’nda bir hizmette bulunmak istiyordum. “Feryad” filminde böyle bir fırsat ortaya çıktı. İlk defa askeri üniforma giydim, tabanca aldım ve ateş etmeyi öğrendim. Elbette bunun için Ceyhun Mirzayev’e çok minnettarım, ruhu şad olsun. Bu filmi izleyen birçok kişinin Rövsen rolüm hakkında yüksek bir fikre sahip olmasına sevindim.” (Abdullayev, 2014),

Fotoğraf 4.3: Haçaturyan’ın (Melik Dadaşov) İsmail’e ‘Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’nin Haritasını Gösterirken.

Kaynak: URL, 2 (2020).

Reis’in (2020), belirttiği gibi filmde, Aşot rolündeki Fikret Memmedov, film hakkında şunları söylemiştir: “1992 yılı çok zor bir yıldır. Düşmanın bize saldırdığı haberini her taraftan alıyorduk. Bütün bunlar insanları psikolojik olarak etkilemişti. Böyle bir anda, çekimin kendisi tehlikeliydi. Ceyhun Mirzayev filmi çekerken çok heyecanlıydı. Boris köyünde bir geçit vardı ve geçidin diğer tarafında silahlı Ermeniler vardı. Filmde esirlerin değiş tokuş edildiği köprüde çekim yapmak tehlikeliydi. Bize o köprüde Ermenilerin her an üzerinize ateş açabilecekleri söylendi. Bizde heyecanlandık, hava çok soğuktu. Daha sonra Naftalan’da bir sanatoryumda kaldık. Sanatoryum kendisi çok kötü durumdaydı. 3 ay bu koşullarda çekimler yaptık. Ama hiçbir zorluk bizi engellemedi. Büyük bir ücret almıyorduk. Burada bir Ceyhun Mirzayev faktörü vardı. Bu film için çok tutkuluydu. Sanki bu onun son filmi olduğunu hissediyormuş gibiydi. Ekibin kendisi profesyonel bir ekipten oluşmaktaydı. Bu

yüzden elverişsiz koşullarda çalışsa da ekip yorulmak bilmiyordu. Böyle bir ekiple çalışmak gerçekten çok güzel ve eğlenceliydi.” (Reis, 2020).

Filmin görüntü yönetmeni Kanan Mammadov: “Şimdiye kadar Karabağ savaşıyla ilgili birçok film yapıldı. Ama bence hiçbiri “Feryad”tan daha iyi değildir. Aradan 28 yıl geçmesine rağmen Feryad hala ilgiyle izlenmekte, çünkü orada insan kaderi ve şahsiyeti söz konusudur. Çünkü bu filmde Karabağ’ın hüznünü yüreğine kazınmış Ceyhun Mirzayev var. Bu yüzden film benim için çok değerlidir. Profesyonel bir kameraman olarak bugün filmi farklı gözlerle görüyorum, çünkü o zamanlar modern teknolojiler yoktu.” (<https://news.milli.az/culture/278126.html>, 2021).

6.3. Filmin Çekim Süreci ve Perde Arkası

Filmin çekimi için hazırlıklar Ocak 1993’te başlamıştır. Bundan önce, oyuncularını seçmek için çalışmalar yapılmıştır. Fahraddin Manafov’da dahil olmak üzere birçok oyuncu, İsmail rolü için seçmelere davet edilmiştir. Senarist Vagif Mustafayev ve yönetmen Mirzayev, “İsmail’in imajını canlı tutabilmek için oyuncunun oynaması değil yaşaması gerekmektedir” der ve rolü Mirzayev’in oynamasına karar verilir. Filmin görüntü yönetmeni Kanan Mammadov, Mirzayev’in kilolu olduğunu ve rolün alınmamasından korktuğunu savunmuştur. Kanan Mammadov, basına verdiği bir röportajda Mirzayev hakkında şunları söyledi: “O ve ben aynı dönemdedik, çok yakın arkadaştık ve hatırası sonsuza dek kalbime kazınmıştır. Hep birlikte bir film yapmak istemiştik ama gerçekleştirememiştik. Tahmina’nın çekimleri daha yeni olmuştu. Ceyhun henüz yeni bir filme başlamadığını biliyordu. Cebbarlı film stüdyosunun koridorunda beni yakaladı ve “Karabağ’la ilgili bir senaryo var, birlikte çekmek istiyorum. Bana hayır deme çünkü şu anda bir filminin olmadığını biliyorum. Senaryoyu okudum ve ilginç buldum çünkü senaryo gerçek hayattaki bir subay hakkındaydı. Bu senaryo Vagif Mustafayev tarafından yazıldı. Senaryo ile tanıştıktan sonra filmin nasıl çekileceği konusunda uzun uzun tartıştık. Bu filmin başlangıcıydı.” Böylece Fahraddin Manafov’da filmin provalarında yer almış oldu. Ancak daha sonra Mirzayev’in çekilmesi önerildi: “Çok şaşırırım çünkü Ceyhun bu role uygun değildi. Başka bir deyişle, boyu kısa ve kiloluydu, lakin Mirzayev, filmde kendisinin de yer almak istediğini söyledi. Ama fikrimi belirtmedim. Çekimler başladı, sonuç mükemmeldi. Tüm iç ıstırabı ve düşünceleri gerçekçiydi. Film yapılmadan önce görüntü sistemini kurdum. Filmin kronik tarzında yapılması gerektiğine karar verdim. Renkli bir film ama seyirci onu siyah beyaz olarak algılıyor. Bunun sebebi ise tüm çekimlerden renkli objeleri, kıyafetleri ve elementleri çıkarmış olmam. Ama gerçek renkleri kullanarak kronik stili korudum.” (Ceyhun Mirzayev’in Heyat Kredosu, 2021). Çekimler sekiz ay sürmüştür. Çekimlerin gerçekleştiği Goranboy bölgesinde, Murov Dağı’nın eteğinde, o yıl kış her zamankinden daha sert geçmişti. 20 kişilik

film ekibi, Naftalan'da bir pansiyona yerleştirildi. Feryad filminin kahramanı İsmail'in Hankendi'de yakalandığı yer, "Azerbaycanfilm" film stüdyosunda inşa edilmiş ve filme alınmıştır. Unutulmamalıdır ki senaryo gerçek olaylardan yola çıkılarak yazılmış ve İsmail gerçek bir karakterdir. Filmdeki bodrum sahnesi 5. Kardiyoloji Hastanesi'nin bodrum katında çekilmiştir.

Filmin en ağır çekimleri Murovdağ'ın eteklerinde çekilmiştir. O yıl bölgeye çok kar yağmıştır. Hocalı mültecileri Naftalan'da bir pansiyonda yaşamaktaydı. Film yapımcıları buraya giderek, Hocalı trajedisini çekeceklerini konuştular, daha canlı hale getirmek için o sahnede kendilerinin çekilmesini istediklerini söylediler. Bu teklif gönülden kabul edildi. Raufqızı (2014b), böyle bir film yapmanın propaganda aracı olarak işe yarayacağını ve eve dönmelerine yardımcı olacak bir ayrıntı olabileceğini düşündüler. O zaman dünya sesimizi duymadı, biz trajedilerimizi haykırdık ve kendimiz duyduk. O dönemde bölgede yaşananlar dünyanın ilgi odağında değildi. Kanan Mammadov: "Ocak ayında Murovdağ'ın eteklerine taze kar yağdı. Çekimler için taze kar olan bir yere ihtiyacımız olduğu için herkesten karda boş boş yürümelerini istedim. Film ekibi, gerçek Hocalı mültecilerinin yaşadığı Naftalan'da bir pansiyona gitti. İnsanlarla görüşmeler yapıldı, bu dehşetleri anlatan bir film yaptığımız anlatıldı. O görüşmelerde ben yoktum. Filmin yönetmeni Safaroğlu daha sonra bana, "*Kenan, insanların bu teklifi ne kadar ciddiye aldığını görmem lazımdı*" dedi.

Qurbanlı (2021), elbette ne kameraman ne de senarist, iyi bir çekim yapabilmek için insanların neler yaşadığını derin düşünmemişler. "Sen böyle düş, sen böyle bağır" diyerek direktifler veren kameraman Kanan Mammadov, "birini ağlarken gördüm. Arkamı döndüm ve Mirzayev'i gördüm: "Bu trajediden kurtulanlara, burada yeniden olayları yaşatarak öldürmeyelim, durduralım." dedi. Verdiyeva (2020), çekimler o kadar gerçekçi yapılıyor ki, o dönemde televizyonlar bazen filmin çekimlerini gerçek Hocalı çekimleriyle karıştırıyordu. Filmde kullanılan silahlar, stüdyonun piroteknik bölümünün başkanı Alibala Mammadov tarafından, bir kısmı bölümün deposunda ve bir kısmı da askeri birliklerden bulunmuştur. Filmin bütçesi olmadığı için herkes Karabağ konusunda bazı tavizler verdi. Müziği AzTV'nin kayıt stüdyolarında yapıldı. Bunun için besteci Cavanshir Guliyev kanal başkanına başvurmuş ve onayını almıştır. Besteciden bahsetmişken, Cavanshir Guliyev filmin sonu için mükemmel bir müzik marşı besteledi ancak sonunda marşı vermemeye karar vermişler. Besteci, kendisi bu konuda bir şey söylemese de müziğin mücadelecî ruhunun o dönemin mağlup ruhuna uymadığı sebebi ile seslendirilmediği düşünülmektedir (Verdiyeva, 2020),

Kazımzade'nin (2002: 111b) belirttiği üzere, Mirzayev'e, 'Ögey Ana'dan İsmail'in getirme fikri çekimler sırasında gelmiştir. Yaratıcı ekip

fikri beğenmiş ve İsmail'in cepheye gönderildiği kadraja, "Ögey Ana"dan küçük İsmail'in babasının arkasından ağladığı sahneyi eklenmiştir. Karabağ Savaşı'na adanmış olan filmin kahramanı, "Ögey Ana" filmindeki İsmail'in "kaderini" yansıtmaktadır. 1958 yılında vizyona giren ve o yıllarda 21 milyon kişi tarafından izlenen Ögey Ana filmi "Feryad"ın yaradılışının ilk adımı olduğu söylenebilir. Film, Ögey Ana filmindeki İsmail'in gelecek hayatından bahsetmektedir. Raufqızı (2015), tarafından belirtildiği gibi yönetmenliğini *Habib İsmailov*'un yaptığı film, İsmaili ilçesinin Galacik köyünde çekilmiştir. Filmde başrol oyuncusu çocuk olan İsmail, gerçek hayatı ile film arasında ilişki bulunmaktadır. Babası Camil Mirzayev, o 3 yaşındayken ölmüştür. Böylece Mirzayev, babasının ikinci evliliğinden olan Gürcü bir kadın olan annesi Margarita ve Margarita'nın önceki evliliğinden üvey kız kardeşi ile birlikte büyür. Aslında hayattaki yetimliği ve bir üvey kız kardeşinin varlığı, yetenekli Mirzayev'in İsmail imajını canlandırmasına yardımcı olur.

Bizimyol (2021), babasının Dilara'yı filmde üvey anne olarak eve getirdiğini öğrenen İsmail'in, onu yanına yaklaştırmadığını ancak uzun bir bekleyişten sonra Dilara'nın nazik, sıcak tavrının küçük İsmail'in buz gibi kalbini erittiğinden söz etmektedir. Filmin finalindeki en hareketli sahne, İsmail'in üvey annesine sarılıp "anne" dediği sahnedir. Bu bölüm, izleyicide güçlü duygular uyandırmaktadır. Nitekim bu gözyaşları oyunculuk gerektirmemekteydi. Filmin bu sahnesi çekilirken Naciba Hanım, Mirzayev ve film ekibinin tüm üyeleri gerçekten ağlamışlardır. Bu denli gerçek duyguların filme aktarılmış olması bugün bile o sahneleri izlerken aynı etkiyi yaratmaktadır. Ögey Ana filmi Azerbaycan sinema tarihinin en değerli incilerinden biri olmaya devam etmektedir. Filmin gerçekliği "Ügey Ana"ya büyük bir başarı getirmiş ve seyircinin sevgisini kazandırmıştır. Senaryo, Kiev'deki 1959 All-Union Film Festivali'nde üçüncülük ödülünü kazanmıştır (Bakü Şehir Kültürü Merkez Ofisi, 2020).

Fotoğraf 4.4: Ceyhun Mirzayev "Ögey Ana" ve "Feryad" Filminde İsmail Rolünde
Kaynak: Cemiyet Gazetesi, (2021).

Bayil hapishanesinde, Stalin'in hücrelerinin karşısındaki hücrede İsmail'in dövüldüğü ve işkence gördüğü kamera görüntüleri çekilmiştir. Kanan Mammadov: *“Ceyhun bir gün beni aradı ve ‘yarın stüdyoda buluşalım’ aklına bir fikir geldiğini söyledi. Konuşma zamanı ‘buradaki İsmail’i çocuk İsmail’le birleştirmek istiyorum.’ dedi. Bunu ayrıntılı olarak anlattı. Teklifini çok beğendim ve çok duygusal bir sahnenin çekilebileceğini söyledim ve çekildi. En başından Bayil’deki askeri birliğe gittik ve konuştuk. Askeri araçlar, askerler hazır, İskanderli geldi ve orada veda sahnesini çektik. Motokros sırasında “Ögey Ana” filminden bölümü birleştirdik. Filmde neredeyse hiç doğaçlama yoktu. Yazılan her şey filme alınıp hepsi yayınlanmıştır.”* Cavanshir Guliyev, Mirzayev’in sahnelerin doğal görünmesi için gerçekten kendini hırpaladığını söylüyor. Bu sahnelerin bir dublör tarafından değiştirilmesi teklif edilse de Mirzayev teklifi kabul etmemiştir. Bu sahneler birkaç defa çekilmiştir: *“Belki dayak sahnelerinde kalbinde trombüs vardı ve çok geçmeden kalbinin durmasına sebep oldu.”* Kanan Mammadov, kendisine kıyafetlerinin altına zırhlı bir ceket giydirdiğimizi ancak onları soyduğunda vücudunda morluklar gördüklerini söylemiştir (<https://news.milli.az/culture/278126.html>, 2021).

Sultanova (2020b), Mirzayev’in helikopterde çekildiği sahneler, yine Goranboy’da çekilmiştir. Filmin kurgu sürecinde Mirzayev ile ilgili bir TV programı hazırlanmıştır. Çekimler sırasında, kurgu sürecinde tuhaf bir acelesi olan Mirzayev, filmi bir an önce bitirmeye çalışmıştır. Stüdyodan ayrıldığında, *“Programı nasıl düzenlediklerini ve Azerbaycan televizyonuna nasıl gönderdiklerini görecekim”* dedi. Mirzayev’in filmin montaj aşamasında kalbinin durması film yapımcıları ve halk için büyük şok etkisi yaratmıştır. Sonuç olarak “Feryad” filmi hala Karabağ Savaşı hakkında en samimi film olarak kabul edilmektedir (Sultanova, 2020b).

Filmin perde arkası incelendiği zaman Mirzayev, çekimler sırasında sık sık kalp ağrısından şikayet etmiştir. Eşi Lidiya Mirzayeva bir röportajda, Mirzayev çekimlerden eve geldiğinde sanki savaş alanından yeni çıkmış gibi hissetmektedir, demiştir. Görüntü yönetmeni Kanan Mammadov, Feryad filminin çekimleri sırasında Mirzayev’in suikasta uğradığını söylüyor: *“Filmde bir sahne var. Küçük bir kızın tecavüz haberini duyan İsmail, kimin yaptığını anlıyor. Siperlerden kaçarak Ermenilerin konumuna ulaştı ve bu aşağılamayı yapan Ermeni’yi öldürdü. Bu sahneyi çekiyordum. Kamera arabadaydı. Mirzayev ağaçların arasından koşarken araba paralel hareket ediyordu. Aniden Mirzayev alışılmadık bir hareket yaptı ve düştü. Böylece Mirzayev’in kaçtığı yerde çok ince ama çelik bir tel bir ağaçtan diğerine gerilirdi. Kimin yaptığını bilmiyoruz. Ancak, elbette, önceden yapılmıştı. Mirzayev onu son anda görmemiş ve eliyle aşağı itmemiş olsaydı boğazını kesecekti. O an çok sarsıldık. Eli kesildi, doktora götürdük ve yardım ettik. O sahnede kaçtığı zaman*

nehri de geçmek zorundaydı. Kış ayı ve dağdan gelen su. O sahnede Ceyhun'un çekilmesine itiraz ettim, bir dublörün çekilmesini istedim. Fakat Ceyhun razı olmadı ve kendi çekildi. Ondan sonra, elbette, kendini kötü hissetti. Genel olarak bu film Ceyhun'u çok etkiledi, kalbi dayanamadı. Sanki acelesi varmış gibi filmi bir an önce bitirmek istiyordu. Belki de kalbinde kötü bir his vardı. Ne yazık ki filmi tamamen bitiremedi. Filmin taslak düzenlemesi bittiğinde Ceyhun vefat etti. Filmin ilk versiyonu bittikten sonra Ceyhun'u kaybettik. Ne rolünü seslendirebildi, ne de film izleyebildi." dedi (<https://kayzen.az/blog/kino>, 2021).

Görüntüler o kadar gerçek ki AZTV bile görüntüleri savaş bölgesinden haberlerde yayınlamaktaydı. Kanan Mammadov: "O dönemde vatanseverlikle ilgili bir dizi program vardı. O programları hep izledim. Programların maksadı insanları Karabağ'ı özgürleştirmeye çağırmaktı. AZTV'de bir spikerin de "Bakın Karabağ Savaşı sırasında çekilmiş kadrajlar, makineli tüfekler çalışıyor, APC'ler geliyor..." dediğini gördüm. O sırada Mirzayev'in kalbi hastaydı. Ben sadece kadrajda olacağım gerisini kendin yap dedi. Tüm patlama, piroteknikçi Alibala Mammadov ve ben tarafından yapıldı. İsmail (Mirzayev) ve Rövsen (İsmayilov) çatışma zamanı diyalog içindeler, kadrajdan bu sahneyi keserek yayımlamışlardı (<https://kayzen.az/blog/kino>, 2021).

Mirzayev'in eşi Lidiya, kocası için "Feryad"ın çekimlerinden döndüğünde kendini evinde rahat hissetmediğini söylemekte: "Sigara içiyor, düşünüyordu, kendi kendine konuşuyordu. Ermenileri lanetliyor ve onları vahşi olarak adlandırıyordu. Sanki bu filmi yaparak onlardan ve genel olarak tüm haksızlıklardan kurtulmak istiyor gibiydi." Mirzayev filmin hazırlanıp vizyona girmesi için can atıyor ama 'Feryad' filminin çekimlerinden sonra küçük felç geçirmiş, iki haftalık tedaviden sonra film kurgusuna kaldığı yerden devam etmiştir (<https://kayzen.az/blog/kino>, 2021).

5 Mart 1993'te, 47 yaşından bir ay önce Mirzayev televizyon stüdyosuna gitti. Feryad filmi için bir program hazırlanmaktaydı. Orada durumu kötüleşen Mirzayev'i, spiker Hicran Hüseyinov arabaya bindirip eve getirdiğinde kendinde değildi. Sadece eli kalbinin üzerindeydi. Kalbinde şiddetli ağrı olduğunu söyledi: "Acil servise koştuk ve ambulans çağırdık. Ayağımı sıcak suya soktuk çünkü titriyordu. Yine, işe yaramadı. Bir an gözlerini açtı ve kızımız Camila'ya çağırırdı. Yüzüne baktı ve gözlerini kapattı. Uyuduğunu sandık. Ama ambulans geldiğinde çoktan öldüğünü söyledi..." <https://kulis.az/news/29139>, 2021).

6.4. Filmin Biçimsel ve İçerik Olarak İncelenmesi

Bu bölümde filmin biçimsel olarak sahnelerin incelenip değerlendirilmesine ve içeriklerine dikkat çekilmiştir. İlk başta "İsmail'in esir alınması, İsmail'in Horen'in ailesine verilmesi, İsmail ve doktor arasındaki diyalog, evdeki yangın, esirlerin değişimi" sahneleri ile ilgili detaylar ele alınmıştır. Daha sonra

filmin içerik ve anlam yönünden incelenmesine yer verilmiştir. Bu sahnelere yer verilmesinin nedeni filmin “anlam” yönünden incelenmesinin yapılacağı bölümüne hazırlık yapmaktır.

Filmin biçimsel incelenmesi ve içerik çözümlemesinde; nitel çözümleme seçilmiş olup, betimsel analiz yöntemleri ile görüşmeler, mülakat, gözlem ve film içi söylem ve tekniklerin anlamı, nasıl yarattığı konusundaki açıklama ve yorumlarla zenginleştirilmesi amacını gütmektedir (<https://www.sosyologer.com/icerik-analizi-nedir>, 2021). Bu yazılanlar filmin içindeki eylemlerin kodlanması, anlambilimsel düzlemde değerlendirilmesi olarak değerlendirilebilir. Örneğin, İsmail’in esir alınması denildiğinde, bir eylemden söz edilmekte ve filmin diğer öğelerinin, imge ve anlamların bu eylemle nasıl biçimlendiği üzerinde durulmaktadır.

6.4.1. İsmail’in Esir Alınması

Film Hocalı sakinlerinin 26 Şubat’ta yaşanan katliam sonrası kar üzerindeki görüntüleri ile başlamakta olup İsmail’in Ermeni askerler tarafından yaralı bulunup esir alınması ile devam etmektedir. İsmail, Hankendi’nde hapisaneyeye götürülerek işkenceler yapılmaktadır. Bu arada, Ermeni polisin İsmail’in ayağından ayakkabısını çıkararak, çalması ve dövüldüğü zaman İsmail’in gözünde “Ögey Ana” filminden annesinin fotoğrafına bakarak ağladığı sahneler gelmektedir. Bu sahne sonrası seyirci filmin “Ögey Ana”daki İsmail’in büyüüp savaşa katıldığı ve orada başına gelen olayların anlatıldığını anlamaktadır. İşkencelerden sonra İsmail’i görmek için gelmiş olan doktor onun durumunun iyi olmadığını, hastaneye götürülmesi gerektiğini söylese de Ermeni askerler çeşitli bahanelerle onun götürülmesini engellemişlerdir. Doktor onları şikayet ile tehdit etmiştir. Bu olay sonrası da İsmail’e işkenceler yapılmakta ve yine geçmişten, bu sefer karısının doğum yaptığı gün hastanenin bahçesinde yaşananlar aklına gelmektedir. Filmde, geçmiş yaşantı ve o anki sahneler arasında köprü kurularak izleyiciye dünün izlerinin silinmediği mesajı aktarılmaktadır. Böylelikle, her vatansever bireyin günü geldiğinde vatani için nasıl görev alacağı, dolaylı olarak aktarılmaktadır denilebilir.

6.4.2. İsmail’in Horen’in Ailesine Verilmesi

İlerleyen sahnelerde bir Ermeni polis İsmail’in bulunduğu koğuşa gelmekte ve onun isminin onaylanması sonrası akrabalarının burada olduğunu söylemektedir. İsmail’in Akrabası diyerek kast edilen insanlar ise Horen (Azerbaycan esirliğinde olan Ermeni)’in ailesidir. İsmail bu insanları gördükten sonra bayılır ve hapisane sahneleri Matta İncili’den kısa kesinti ile sona erer. İsmail Horen’in evine götürülür ve buradaki ilk sahnede onun karısının rüyasında başsız Horen’i gördüğünü anlatması ile başlar. İsmail kendine geldiğinde Horen’in evinde olduğunu fark eder. Bu sahnede düşünle gerçek

arasındaki geçiş ile bireylerin yaşamış olduğu dünyanın ve içinde buldukları gerilim dolu ortamın, ruhsal olarak onları nasıl etkilediği sahnelerdeki satır aralarından okunmaktadır.

Sonraki sahnede civardaki okuldan Ermeni çocukları öğretmenlerinin İsmail'i görmeleri için getirdikleri bölüm yer almaktadır. İsmail, ona havuç vermek için yaklaşan kız çocuğunun yüzüne bakınca, Hocalı'da bir Ermeni tarafından tecavüze uğrayarak öldürülmüş asker arkadaşlarından birinin kızını hatırlar. Hocalı sakinlerinin cansız bedenlerini helikoptere taşıırken, arkadaşı Rövsen'in kızı ağlayarak getirdiği görür ve telsizle Ermeni askerlere benzin rüşvet teklif ederek kızı bu hale salanın ismini öğrenir. İsmail ismi öğrendikten sonra koşmaya başlar. Ermeni hendeklerinden geçmesine rağmen, onlar koşanın kim olduğuna anlam veremez ve İsmail aradığı Ermeni'yi bularak öldürür. Burada esasında İsmail'in küçük kızı diğerleri ile özdeşirmesi ve aynı anda gelen Rövsen'in acısını iliklerine kadar hissederek koşup fırlaması, geçmişten gelen talihsiz birikmişliklerin hissettirdiklerinden kaynaklanmış ve ona öyle bir hızla koşma gücü ve kızın intikamını alma cesareti vermiştir. Diğer bir deyişle İsmail, sadece Rövsen'in kızı için koşmadı, ne acıdır ki Rövsen'in kızı gibi pek çokları için koştu diyebiliriz.

Evdekilerin bombalanma zamanı evin bodrum katında saklanmasından sonra yalnız kalan İsmail yeniden geçmişe gider ve savaşa katılmak için eşi ve oğlundan ayrıldığı sahneleri hatırlar. Giderken annesinin kucağındaki oğlunu gördüğü zaman "Ögey Ana" filminden küçük İsmail'in kendisi yol inşaatına götürmeyen babasının arkasından ağladığı sahne verilir. Bu sahnede yine geçmiş ile şimdi arasında kurulan bir geçişi ve bağlantıyı aktarmaktadır. Esasında, İsmail'in içsel dünyasında pek çok "bitmemiş iş" bulunmakta olup filmde yer yer izleyiciye aktarılmaktadır.

Sonraki sahnede filmin ana karakterlerinden olan Armen Haçaturyan ile İsmail'in tanışması gerçekleşir. Bu tanışma sonrası, Haçaturyan'ın evin en küçük sakinine İsmail'i göstererek bu bizim düşmanımızdır demesi sonrası çocuğun ağlaması ve Horen'in kızının İsmail'e yemek verdiği zaman Haçaturyan'ın tepkisi sonrası "Naziler bile tutsaklara yemek veriyordu" demesi filmin en dikkat çeken sahnelerindendir. Sonrasında yaşanan evin bombalanması sahnesinde İsmail yeniden geçmiş olayları hatırlar. Bu sefer nasıl esir düştüğü ile ilgili anıları canlanır. Bu zaman arkadaşı Rövsen'in son kurşunu ile kendini vurması, İsmail'in yaralanması ve son kurşunu kendini vurması için saklarken, aniden karşısına çıkan Ermeni askeri vurması ile kendinden geçmesi gösterilir. Dikkat edilirse filmde İsmail'in geçmiş ile şimdi arasında yaşadığı geçişler sadece onun *içsel dünyası* ile ilgili olan olaylarla sınırlı değildir. Aynı zamanda bu geçişler, *kolektif bilinçle* de ilgilidir ki bu da "Naziler bile tutsaklara yemek veriyordu" sözleri ile ortaya çıkmaktadır diyebiliriz. Diğer bir deyişle ister

bireysel bilinçdışı ve içsel süreçler olsun ister kolektif bilniç ve bilinçdışı olsun filmde, bu tür geçiş sahneleri ile sıklıkla karşılaşmak mümkündür. Bu da bize filmin tarihsel boyutunun yanında, psikolojik boyutunun da nasıl işlendiğini göstermektedir.

6.4.3. İsmail ve Doktor Arasındaki Diyalog

İsmail'e bakması için getirilmiş Doktor Samuel'in İsmail ile diyalogu, filmin diğer önemli sahnelerinden biridir. Doktor İsmail'den Bakü'de nerede yaşadığı sorması ile İsmail doktorun Bakü Ermenilerinden olduğu anlar ve "Kötü müydü orası senin için?" sorar. Doktor: "Aksine çok iyiydi" cevabını verir. Sonrasında Hocalı'nın Ermenilerin kontrolü altına geçtiğini söyleyerek dans etmeye başlayan ev halkının karşısında İsmail büyük yıkım yaşar. Yaptıkları büyük kutlama zamanı yeniden Horen'in kızının İsmail'e yemek vermek istemesi ve İsmail'e verilen votka öncesinde bir söz söylemesi istendiğinde "*hiç kimseye düşmanın evinde yaşamasını arzu etmiyorum, hatta düşmanıma bile*" söylemesi filmin en çarpıcı sahnelerindendir.

Fotoğraf 4.5: Ermeni Kızının İsmail'e Su İçirdiği Sahne

Kaynak: URL, 3. (2022).

Votkayı içtikten sonra İsmail kendinden geçer ve onun öldüğünü zannederler. İsmail bu zaman rüyasında kaybettiği annesini ve oğluyla karısını görür. Sonraki sahnede filmin yaratıcıları Ermeni milliyetçiliğindeki aşırılığı ve abartıyı göstermeye çalışmışlardır. İsmail'in görmüş olduğu bu rüyalar, geçmişine duyduğu özlemi yansıtarak, bilinçdışının açığa vurumu olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda sevgi ve şefkat figürü olan *anne imgesi* ile birlikteliği temsil eden *ailе figürü* onun ruhsal dünyasındaki bilinçaltı gereksinimlerinin dışavurumu olarak yorumlanabilir.

6.4.4. Evdeki Yangın

Samuel ile İsmail'in ikinci diyalogunda ise İsmail para karşılığında neden insanların Horen'in evinin bodrumunda saklandığını sorarak, bodrumda çok sayıda cephanenin olduğunu öğrenir. Şuşa'nın işgal edildiği haberini veren Haçaturyan'ın İsmail'i hırpalaması sonrası o, Haçaturyan'ın cebinden kibrit kutusunu gizlice götürür. Sonrasında yaşanan bombalanma zamanı herkes yeniden bodrum katına iner. Bu zaman İsmail elindeki kibritle evi yakma kararı alır. Yangın başladığı zaman İsmail evin en küçük sakininin, bodruma inmediğini ve ağladığını görür. Çocuğu görünce İsmail yangını söndürür ve çocukla birlikte ağlamaya başlar. Bu sahnenin filmin en duygusal ve anlamlı sahnelerinden biri olup yukarıya çıktığında manzarayı gören Ermeniler şaşkına döner. Oyuncuların yaşadığı ambivalans ve şaşkınlık duygularının verilmesi ile duygular arası geçişin ne derece yoğun olduğu dikkat çekicidir.

- **Haçaturyan:** Evi niye yakmadın?
- **İsmail:** Sen olsan yakar mıydın?
- **Haçaturyan:** Sinirli şekilde “Evet yakardım.”
- **İsmail:** Peki bebeğin vebalini nasıl alacaksın? diye sorar ve bu sorusundan sonra odadaki herkes susar.

İsmail bir kez kaçmaya çalışır lakin Ermeniler onu görür ve kaçmasına izin vermezler. Bu zaman Haçaturyan'ın Karabağ'ın Büyük Ermenistan'ın bir parçası olduğunu gösteren haritayı çıkarması ile İsmail'le arasında tartışma yaşanır. Bundan sonra Laçın'a Ermenilerin girdiği haberi ile İsmail bir daha yıkılır.

6.4.5. Esirlerin Değişimi

Matte İncil'inden bir kesin ile başlayan sahnede bu sefer evin bombalamadan sonra tamamen dağıldığı görülmektedir. Yukarı çıkan Ermeniler yıkıntılar arasından İsmail'i sağ olarak bulurlar. Son sahnede esirlerin değiştirilmesi için köprü üzerinde buluşulmuştur. Birkaç Ermeni'nin karşılığında İsmail Azerbaycan tarafına verilir. Silahtaşlarını gören İsmail'in yüzünde uzun zamandan sonra “gülümseme” belirir ve uzaktan Necibe Melikova'ın (“Ögey Ana” filmindeki İsmail'in sonda anne dediği üvey annesi) “İsmail” diyerek bağırması ve İsmail'in ses gelen tarafa bakması ile film sona erer. Yıllardır çekilen zulm, baskı ve haksızlık karşısında, direnişin getirdiği sonuçla gülümseyen İsmail, bu duygunun yarattığı rahatlamayı ve sevinci yoğun bir şekilde hissederek izleyiciye aktarmaktadır diyebiliriz.

6.4.6. Filmin Başarıları

“Feryad”ı şimdye kadar bu kadar izlenen ve önemli kılan nedenler; vatansever didaktiklerin, retorik diyalogların olmaması, düşman imajının

verilmemesi, insan faktörünün ön plana çıkarılmasıdır. Karabağ ile ilgili birçok filmde bu kalite yeterli değildir. “Feryad” gerçekten Mirzayev’in kişisel trajedisi olup film onun bir nevi intikam eylemiydi ve bu filmle acısını dindirmeyi başardığı ve kahramanı ile arasında duygusal bir mesafe bırakmadığı her karede hissedilmektedir. Mirzayev’in kalp rahatsızlığı olmasına rağmen dayak sahnelerinde yerine bir dublörün geçmesine izin vermedi. Sahneyi doğal hale getirmek için gerçekten dövülmek istedi (<https://www.moderator.az/news/347910.html>, 2021). “Feryad”ın bir diğer önemli yanı ise film 1993 yılında çekilmiş olmasına rağmen, yenilgi günlerinde yazarın adalet duygusunu, merhamet duygusunu kaybetmemesi, sanatını nefrete kaptırmaması ve yine de insan faktörünü ön plana çıkarmasıdır. Bir sahnede İsmail evini yakmak ister ama Ermeni bebeği görünce dikkati dağılır. Film, en kritik anda bile empati kurmayı başarıyor. Ermenilerin İsmail’e acımasız davranışları, daha büyük bir Ermenistan fikirlerinin abartılmasına izin vermeden sert bir mizahi-ironik tonlamada geliştirilmiştir. Kuşkusuz bu, trajik-dramatik hikayeyi kendine has, komik oyunlarıyla anlatan filmin senaristi Vagif Mustafayev’in üslubunun bir tezahürüdür. Qurbanlı’ya göre (2015), film, aslında Ermeni toprak iddialarının kurbanı olan genç bir Ermeni kızının (Yekaterina Archaia), hümanist bir görüntüsünü tasvir etmektedir. Özellikle Malik Dadaşov (Ermen) imajının faşizm kavramına, Büyük Ermenistan fikrine, çocuğa silah vererek Türklere nefret aşılmasına dayalı propagandası, Ermenilerin ideoloji temelli bir düşüncenin kurbanı olduklarını göstermektedir. Genel olarak, Ermeni ordusunun aksine, hikaye sıradan vatandaşları çocuklar, kadınlar, gençler daha tarafsız bir konumda gösteriyor. Bütün bunlar, yazarların sanatsal hayal gücünün ürünü değil, gerçektir. Örneğin “Feryad”ın kahramanının hayatı, “Övey Ana”dan bazı bölümlerin olay örgüsünün bir parçası haline getirilmesiyle filmler arasında metinlerarası bir bağ oluşturulur. Aynı zamanda bu, metinlerarası bağın ötesinde, geçmiş ve şimdi arasındaki bağa da işaret etmektedir diyebiliriz.

İsmail’in anıları çağrışımsal bir montajla verilir. Ermeni bir kız öğrencinin İsmail’e havuç uzattığında, Ermeni askerleri tarafından öldürülen Azerbaycanlı bir genç kıızı hatırlar. Ya da işkence gördüğünde annesinin hatırasına sığınır. İsmail’in anıları daha parlak ve daha sıcaktır. Ana hikayenin kışın, soğuk günlerde geçmesi, onun sıcak anılarıyla çelişiyor ve durumun acımasızlığının daha derin bir ifadesidir. İsmail’in esaretteki can sıkıntısı, yalnızlığı ve çaresizliği, kulağa hoş gelen müziği (Cavanshir Guliyev) ve görünüşte gerçekçi olmayan savaş görüntüleri güçlü bir ifade yaratıyor.

Baron’a göre (2006: 86) yazar, ayrıca Ermeni faşizmi ile Alman faşizmi arasındaki bağlantıyı doğal olarak kurar. Bir bölümde Ermeni kıızı İsmail’e yemek verilmesini protesto eden Armen’e, Nazilerin bile bu tür esirleri beslediğini söylemektedir. Başka bir bölümde, “Sınır Tanımayan Doktorlar” örgütünün bir temsilcisinin gelmesi nedeniyle, Ermeni tarafı tutuklunun iddia

edilen yasal muamelesini taklit eder, doktor bunu duyar ve tutukluya yapılan sağıksız muameleyi protesto eder. Benzer bir sahne Polonyalı yönetmen Andrzej Munk'un II. Dünya Savaşı savaş esirlerinin hikayesini anlatan Yolcu Kadın (1963) filminde de yaşanmıştır. Sonlara doğru Ermenilerin toplandığı evin yıkımı, Matta İncili'nde *"Ve yağmur yağdı. Ve nehirler taşıdı. Ve rüzgar esti. Hepsi bu eve saldırdı. Çöktü ve düşüşü gürültülü oldu."* sözler ile biter. Böylece yazar, ilahi adaletin bir gün gerçekleşeceğini ima eder (<https://www.moderator.az/news/347910.html>, 2021).

Abdullayev (2014), yönetmen Rövsen Almuradli: *"Bu şekilde bir sanat eseri belirlemek mümkün değil. "Feryad"tan önce ve sonra Karabağ hakkında filmler yapıldı. Her birinin kendine has yeri var. Bunları karşılaştırmak doğru olmayabilir. "Feryad", yürek burkan çok değerli bir filmdir. Bu, diğer filmlerin hiçbir etkisinin olmadığı anlamına gelmez. "Dolu", "Yeter Ağlama", "Taşlarda Kalan Ses" var. Birçoğu muhtemelen bu filmleri hiç görmedi. Sizce bunlar değersiz filmler mi? Tek sıkıntımız bu filmleri sadece yas günlerinde, Hocalı faciası sırasında yayınlamamızdır.*

Film büyük ilgi görmekle birlikte çeşitli ödüllere layık görülmüştür. 1994 yılında senarist Vagif Mustafayev senaryosu için Tagiyev Ödülü'ne layık görülmüştür. 1994 yılında yönetmen ve oyuncu Mirzayev (ölümünden sonra), "Bakılı" derneğinin *"Humay"* Ödülü'ne layık görülmüştür. 1995 yılında, Bakü'de düzenlenen III. Azerbaycan Filmleri Festivali Yarışmasında, Kurucu Yönetmen ve aktör Mirzayev (ölümünden sonra), ekranda kahramanlık temasını çözmeye özveri ve yaratıcı arayışlar için diploma ve bir ödüle layık görülmüştür (<https://lent.az/xeber/bizim-filmler/İsmailin-feryadi>, 2021).

Parsa ve Olgundeniz'e göre (2017), genel olarak sinemadaki karakterlerin yaşam olayları karşısındaki tutumları ve deneyimleri, onlar ile kişisel yaşamında ortak noktalar bulan bir birey için anlam taşımakta, filmdeki karakter ile özdeşim kurulmasına ve onu izleyip yaşamı sorgulamasına yardımcı olmaktadır. Böylesine bir şekilde özdeşim kurulan karakter sayesinde bastırılmış duygular açığa çıkabilir, bireyin duygu ve düşünce dünyasında yenilenme ve içgörü sağlanabilir. Bunu gerçekleştirmenin yolu filmlerin üretilmesi sürecinde yer alan yönetmen/senaristlerin iyi bir yazar, sosyolog, psikolog, felsefe ve sanat tarihçisi gibi düşünüp araştırmasına bağlıdır. Nitekim film üretilirken sağlam bir konu, karakter, olaylar dizisi ile öykü, zaman, yer, müzik ve renkler gibi pek çok unsur biçim ve içeriği meydana getirmektedir. Bu durumda biçimsel ve içeriksel özellikleri anlamak için karşımıza "okuryazarlık" kavramı çıkmaktadır (Parsa ve Olgundeniz, 2017).

Okuryazarlık "okumayı ve yazmayı bilmek" değil herhangi bir mateyalde/malzemede görünenin ötesindeki daha derin anlamları keşfetmektir. Diğer bir deyişle okuryazarlık Kurudayı ve Tüzel'e göre (2010: 28), *"toplum tarafından*

anlam verilen iletişimsel simgelerin, etkili bir biçimde kullanılabilmesi yeteneği”dir. Her çağda ve her toplumda bireylerin, olaylara bakış açıları farklılaşmakta olup okuryazarlıkta bu farklılıklara cevap verebilme yeteneğidir. Buna göre bireylerin basılı metinleri okuma becerilerinin ötesinde görsel, işitsel ve elektronik temelli okuryazarlıklarının geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Diğer taraftan Pembecioğlu ve Akgün Çomak (2019: 14) tarafından belirtildiği gibi, medyaya eleştirel bir biçimde yaklaşmak, farklı kaynaklardan film, haber ya da reklam gibi görsel, işitsel veya yazılı unsurları kullanarak gerçekleşmektedir. Bu durum ise medya okuryazarlığı ile mümkündür. Bu bağlamda izlemek, bir anlamda geçmişe, bireyin benliğine, içsel dünyasına veya geleceğe ilişkin yapılan bir “yolculuk” olarak değerlendirilebiliyorsa bu tür mesajları anlamlandırmadan sürekli olarak tüketmenin/kullanmanın negatif sonuçları olabileceğine dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte doğru bir okuma ise bireye bugünün ve yarının olaylarını doğru anlama becerisi kazandırabilir. İldırar’a göre (2015: 89), okuryazarlık çeşitleri incelendiğinde karşımıza birçok tür çıkmaktadır. Bunlardan biri olan sinema okuryazarlığı, filmi anlamlandırıp yer ve zaman unsurlarını bir bütün ve süreklilik duygusu içinde algılamaya yardım eden duyuşsal ve bilişsel bir etkinliktir.

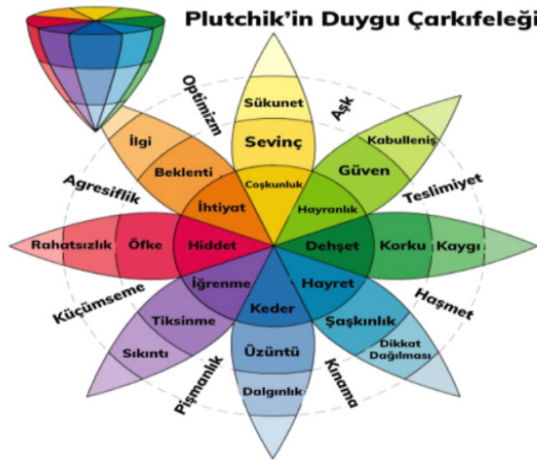
Parsa ve Olgundeniz’e göre (2017), sinema, kendine özgü anlatım şekli, görsel ve işitsel kodları, kurgulamış olduğu dünyalar aktarmış olduğu olaylar ile birçok bireyin yaşamında önemli bir yere sahip olup estetik bir değerdir. Geniş bir repertuvara sahip olan sinema filmlerinin, işlediği konular ve bu konuları ele alış biçimiyle toplumsal yaşamda yönlendirici, eğitici ve psikolojik işlevi bulunmaktadır. Evrensel konular ekseninde sinema aynı zamanda pek çok kişinin duygularına hitap edebilmektedir. Bu araştırmanın konusu olan Feryad filminde olduğu gibi geçmişten bugüne savaş gerçeği ile yüz yüze kalmış, vatanını terk etmek zorunda kalmış insanlar o duygularla yeniden yüzleşmekte savaş gibi büyük tehlikeleri yaşamamış insanların o zamanlarda ne tür duygular içinde olduklarını anlamaları için ışık tutmaya çalışmaktadır. Buna göre Uzunoğlu ve Pembecioğlu (2020: 1-4) tarafından ifade edildiği gibi görseller, anlamların, kültürlerin, değerlerin ivedilikle kodlanarak, etkili bir biçimde dolayımıldığı kanallar haline dönüşmüştür. Görsellere eserlere yüklenen anlamlar bir yandan insanların yaşadığı durum, zaman, mekân ve kültür boyutunda farklı olarak açılabilirken, evrensel dizgeler taşımaları bağlamında da popüler kalmayı devam ettirmektedir. Bu çerçevede medyanın temel işlevini, bu noktada, görsellerin daimi bir şekilde dolaşımında tutarak, her insan ve topluma çeşitli şekillerde yansıyacak zenginlikte üretilmesini sağlamak şeklinde ifade etmek mümkündür. Öte taraftan “geleneksel çizgisel anlatısının yerini” döngüsel ve etkileşimli anlatılar almaya başladığından dolayı geleneksel metnin çözümlemelerinin “ikili (binary) kavramlarından” çok artık

günümüzde “çoklu kavramlar” karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda yalnızca ikili kavramların ve karşıtlıkların değil çoklu bir bakış açısı ile bütünsel değerlendirmelerin zamanına ve önemine işaret etmektedir.

Bahsi geçen bu bütüncül yaklaşım ve çoklu bakış açısının yanında insan yaşamında duyguların çok büyük bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Bir davranışın başlatılıp, sürdürülmesi ve yönlendirilmesi duygular sayesinde gerçekleşmektedir. Psikoloji biliminin geniş bir yer ayırdığı duygular, insanı güdüleyici bir güçtür. Duygular insanı harekete geçirip bulunduğu ekosistemin duygusal atmosferine etki ve öncülük etmektedir. Araştırmacılar duyguları olumlu ve olumsuz duygular olarak kategorize etmektedirler. Bu araştırmacıardan birisi olan Plutchik “Duygu Çemberi” ile insan yaşamında davranışları düzenlemeye yardımcı sekiz temel duygu ile bu duygunun beraberinde diğer duyguların neler olduğunu ortaya koymuştur. Bu duygular; hayret, şaşkınlık, sürpriz, kabul etme/edilme, korku, öfke, kızgınlık, sevinç, neşe, tiksinti, iğrenme, umut, beklenti, üzüntü ve hüznün olarak belirtilebilir.

Tuna ve Kayaoğlu'na (2011), göre bu sekiz temel duygunun fonksiyonu bireyin yaşamış olduğu çevreye uyum sağlaması fonksiyonu taşımaktadır. Duygu Çemberi'nde yer alan duygular yoğunluk ve şiddet/güç bakımından kendi içinde derecelendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse, keder duygusu ile ilgili duygunun yoğunluğu farklı düzeylerde olabilir. Yine yaşamsal bir tehdit karşısında organizma bütünlüğünü korumak adına farklı düzeyde tepki gösterebilir (Tuna ve Kayaoğlu, 2011). Buna göre bir duygunun yoğunluğu ve şiddeti “bağlamına göre” değişmektedir. Bu durumda elbette Karabağ Savaşı'nı birebir deneyimlemiş, savaşın “soğuk yüzüne” maruz kalmış bir insan ile onu çeşitli kaynaklar aracılığıyla deneyimleyen insanların duygusu, duygu yoğunluğu ve şiddeti farklı olacaktır.

Şekil 4.1: Plutchik'in Duygu Çemberi

Kaynak: URL, 4. (2021). <http://psikolektif.com/unipsikolektif/plutchikin-duygu-carkifelegi>

Bu bağlamda Feryad filminin İsmail'i için 8 temel duygunun merkezde yer aldığını ve bu duyguların hepsinden izleri, film süresince yansıttığını söylemek mümkündür. Örnek vermek gerekirse filmdeki öğretmenin/askerlerin bu temel duygulardan “hiddet” ve “iğrenme” duygularına sahip olduğu şeklinde değerlendirme yapılabilir. Öte taraftan bu sekiz duygunun filmin izleyicileri için farklı yoğunluk ve şiddette olması beklenmektedir. Öyle ki her ne kadar savaşı hiç bir şekilde deneyimlememiş bir insan empati yoluyla bu insanları anlamaya çalışsa bile yakından/birebir deneyimlemiş bir insan ile sadece kitaplardan, filmlerden ya da öz yaşam sahibi insanların anlattıklarından öğrenilenlerin hissettirdiği duygu bir olmayacaktır. Bu bağlamda filmde Pluctnik'in “Duygu Çemberi”nde yer alan temel duygular ile diğer duyguların izleri fark edilip okunabilmektedir.

6.4.7. Filmin Vermek İsteddiği Mesaj: Anlam

Pervin'in (2018) de belirttiği gibi, Vagif Mustafayev ve Ceyhun Mirzayev tarafından kaleme alınan Feryad başarılı eserdir. O zamandan beri, bu iki yönetmenin mizahı, ironisi ve filmleri izleyicilerin favorisi haline gelmiştir. “Feryad”, kanlı bir zamanda çekilmiş olmasına rağmen umut ve ışık dolu bir film olup eser, gerçek Azerbaycan ve Ermeni karakterini doğru bir şekilde ifade etmesi bakımından farklıdır. Diğer bir deyişle sanatın tüm unsurlarının yanı sıra daha etkileyici olan filmdeki “gerçekçilik”tir.

Filmdeki İsmail'in prototipi Karabağ gazisi Mehman Hüseyinov'dur. Mehman'da İsmail gibi son ana kadar direnmiş ve vurulduktan sonra yaralı olarak yakalanmıştır. Fakat bunların hepsi dış gerçekler olup film daha derin ve aslında tarihsel konuları göstermektedir. Filmin dikkat çeken yönlerinden biri de olaylara, daha doğrusu Ermenilere ironik yaklaşımıdır. Bu anlamda okul öğretmeni çocukların tutsak Türk-İsmail'e bakmaya getirmesi, Armen Haçaturyan'ın bebeği kucağına koyarak “*bu Türk, düşmanımızdı*” demesi, makineli tüfek ateşini parmakları ile taklit etmesi, ya da Ermenilerin Azerbaycan şarkısını kendi şarkıları olarak seslendirmesi vb. detaylar oldukça doğru bir şekilde işlenmiştir. Öğretmenin Ermeni şair Silva Kaputikyan'ın eserinden çocuklara yönelik “*Kolomb Amerika kıyılarına yaklaştığında yanında bir Ermeni vardı ve gezginler yerli halkla eski Ermeni dilinde de konuşuyorlardı*” sözleri de alay doğurmaktadır. Bu tür unsurlar, Ermenilerin dünya tarihindeki yerleriyle ilgili iddialarının yanı sıra Karabağ'ın kendilerine ait olduğu mitlerinin de boş olduğunu göstermektedir. Pervin'in (2018), değindiği gibi “Feryad” düşmana karşı çok sakın, ayık ve ironik bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ancak filmi daha başarılı kılan şey, filmin “*bak biz ne kadar iyiyiz, onlar da kötü*” mesajının olmamasıdır. Filmin sonunda yazarlar, Ermenilerin özünü ve “değerini” küçük bir sembolle gösterirler. Film boyunca kafasız, kolsuz, bacaksız uykuya dalan ve Horen'den “*Karabağ, acım benim*” diye bahseden

Ermeni bir kadın, İsmail'in Horen ile değiştirilmesini istiyor. Armen, İsmaili'yi küçük düşürerek, “*Sence bunun için Horen'i değiştirirler mi?*” dedi. Ama sonunda onlarca Ermeni'yi vererek, İsmail'i değiştirmişlerdir. O sahne, köprüde Ermenilerle İsmail'in değiştirildiği sahne, çok şey söylemektedir.

Filmde genel olarak hâkim duygular incelendiğinde; temelde “hiddet, öfke, rahatsızlık ile korku, kaygı ve şaşkınlık” duyguları karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte; düşmanlık ve merhamet (evin yakıldığı sahne), korku ve cesaret (Rövşen'in kızını kucağında taşıdığı ve İsmail'in koşarak gittiği sahne), şaşırma ve soğukkanlılık (bebeğin öldürülmesi ile ilgili konuşulan sahne), iyilik ve kötülük, merhamet ve acıma (İsmail'e su verildiği sahne), sevgi ve nefret, esaret ve özgürlük (esirlerin değiştirildiği sahne) gibi karşıt duygular arasında geçişler olduğu ve bu duyguların izleyiciye aktarıldığı dikkat çekmektedir.

Dikkat edilirse filmin anlamı ile ilgili olan bölümünde yer alan bilgilerde karşımıza birden çok mesaj ya da görüş çıkmaktadır. Örneğin ironi, olayları olduğu gibi aktarma, duyguların yoğunlaşması, kararlılık ve iyimserlik gibi. Bu kavramların her biri bir izleyici tarafından farklı şekillerde değerlendirilip anlam kazanabilir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından bir tanesi “*Altı Şapkalı Düşünme Tekniği*”nden yararlanmak olabilir. Sadece bu bölümde değil filmin genel değerlendirmesini yapmak için “*Altı Şapkalı Düşünme Tekniği*”nden yararlanılabilir.

Altı Şapkalı Düşünme Tekniği her biri ayrı renklerden meydana gelen ve bireyin bakış açısını temsil eden bir düşünce yöntemidir. Bu yöntemde birey hangi şapkayı takarsa taktığı şapkanın taşıdığı anlama ve bakış açısına göre düşünüp değerlendirmede bulunmakta, görüşlerini o şekilde ortaya koymaktadır. Altı şapkalı düşünme tekniği kullanılırken dikkat edilmesi gereken bazı kurallar bulunmaktadır. Bunlar Öztürk, Orgun ve Sezer (2018):

- Bir şapka birden çok kullanılabilir.
- Yeni olan her bir öneri için defalarca kullanılabilir.
- Serbest bir şekilde düşünceler geliştirilip çürütülebilmelidir.
- Olumlu niteliği dolayısıyla ilk olarak sarı şapka takılmalıdır.
- Olumsuz nitelikleri temsil eden siyah daha sonra kullanılmalıdır.
- Teknikte objektiflik sağlanarak uygulama kolaylaştırılmalıdır.

Can ve Semerci (2007)'nin aşağıda özelliklerini verdiği altı şapka ile bir konunun farklı yönleri analiz edilip yeni yollar, çözümler ve bakış açıları ortaya konmaya çalışılır. Altı şapkalı düşünme tekniğinde bulunan birbirinden farklı renkler şu şekildedir; beyaz, kırmızı, mavi, sarı, siyah ve yeşildir. Buna göre her bir şapkanın anlamı ve özelliği hakkında bilgi verilip devamında Feryad filminde o şapkanın temsil ettiği anlamı taşıdığı düşünülen bölüme yer verilip birlikte bir değerlendirme ortaya koymaya çalışılacaktır. Bununla birlikte ele

alınan sahneye hâkim olan psikolojik unsura da yer verilerek bir bütünlük oluşturmaya, filmi bir bütün olarak değerlendirmeye çalışılacaktır.

Beyaz şapka: Can ve Semerci (2007), tarafından belirtildiği gibi beyaz şapka, objektif bilgi ve tarafsızlığın sembolü olan bu şapka niceliksel unsurlarla ilgilidir. Bu şapkada netlik aranır ve yoruma yer verilmez, durum ne ve nasıl ise olduğu gibi analiz edilmeye çalışılır. Net bilgiye erişmenin istenildiği durumlarda kullanılan bu şapkada duygusallığa yer verilmemektedir.

Feryad Filmindeki Sahne: Filmde tarihi olayların olduğu gibi aktarılması Ermenilerin işlemiş oldukları cinayetlerin kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dadaşova'ya göre (2019), bu film tüm dünyaya Karabağ'da yaşananları aktarabilmek için en iyi yollardan biridir. Çünkü bu filmde her seferinde işgal edilmiş topraklar üzerinde, müzik eşliği altında eylenen Ermenilerin gerçek yüzleri, rehinelere yaptıkları işkenceler, Hocalı'da vahşice öldürülmüş insanlar, Azerbaycan kültürüne ait ne varsa yakıp yıkmaları tüm gerçekliği ile yansıtılmıştır. Bunu yaparken filmde iyi ve kötü olarak taraf tutarak değil yansız bir tutum izlenmeye çalışılmasında beyaz şapka karşımıza çıkar. Diğer bir sahne olarak ateşe verildiğinde İsmail'in bebeğin varlığı dolayısı ile yangını söndürmesi tarafsız bir şekilde davrandığını ve yine beyaz şapkanın düşünceye hâkim olduğunu göstermektedir.

Hâkim olan psikolojik unsur: Vicdan, hümanizm, tarafsızlık ve empatidir.

Kırmızı şapka: Can ve Semerci (2007) tarafından söz edildiği gibi kırmızı şapka, tutku, öfke ve duygusallığı çağırır. Bu şapka kullanıldığı zaman kişisel duygular ve fikirleri ortaya çıkarmak amaçlanır. Bu fikirlerin keşfedilmesi desteklenir.

Feryad Filmindeki Sahne: “Filmde Hocalıların cesetlerini uçaklara taşıyan askerlerin gözyaşları, Ermenilere lanet okumaları, Ermeni askerinin tecavüz ettiği küçük kızın al kana boyanmış yüzü, kan içinde kalmış beyaz elbisesi gibi sahneler izleyiciyi derinden etkilemiştir. Tüm bu sahneler, Hocalının işgali zamanı gerçekleştirilmiştir.” Mirzeyev bütün yaşanan olayları derin bir üzüntüyle beyaz perdeye taşımıştır. Filmde güçlü bir karakter olan İsmail, rehin tutulduğunda ağır işkencelere uğramış fakat mertliğini, gururunu korur ve asla devletine ihanet etmez. Düşmana karşı her zaman onurlu durmaya çalışmış, İsmail karakterini bütün ruhu ve duyguları ile hissederek canlandırmıştır. Rehin tutulduğu zaman anımsadıkları bilinçdışındaki olayların su yüzüne çıkması, izleyiciyi derinden etkilemiştir. Bu sahneler işlenirken ve değerlendirilirken kullanılan şapka kırmızı olup yoğun duygular, öfke ve hareketin hâkim olduğunu belirtmek mümkündür.

Yine benzer şekilde filmde yer alan başka bir sahne olarak Ermeni evinde esir tutulan İsmail'i Ermeni öğretmen ve öğrenciler görmek için geldiği sahnede

öğretmen, öğrencilerine yüzünü dönerek “*Bakın çocuklar bu Azerbaycan Türküdür. O, vahşidir; o bizim düşmanımızdır. Azerbaycan Türklerinin hepsi bizim düşmanımızdır ve onları öldürmeliyiz*” der. İsmail ise karşısında zavalıca durarak Ermeni öğrencilerine ve öğretmene bir söz etmez. Azerilerin bu şekilde çocuklara anlatılması onun yüreğini parçalar. Bu sahnede öğretmenin öfkesi, nefreti kırmızı şapkanın izleri ile İsmail’in ümitsizliği karşısında siyah şapkanın varlığında söz etmek mümkündür.

Kırmızı şapka ile değerlendirilebilecek bir başka sahneyi incelenmek gerekirse; Dağlık Karabağ’da insanlar şehit düşerken evinde şenlik ve eğlence düzenleyen Haçaturyan Hocalı’nın, Şuşa’nın, Laçın’ın işgal edildiği gün İsmail’e yaptıkları ile manevi ızdırıp yaşatır. (**Zalimlik**) Ermeni kızı ise aç olduğu için İsmail’e yemek götürürken (**İyilik, Vicdan, Merhamet, İnsanlık**) Haçaturyan bunu görür ve Ermeni kıza öfkeyle yemeği geri getirmesini söyler. Kız İsmail’in durumuna acısa da elinden başka bir şey gelmemektedir. Bu durumda kız için duygular ve merhametin ön planda olduğu, bunun da kırmızı şapka ile temsil edildiğini ifade edebiliriz. İsmail’in yaşadığı ızdırıp yine siyah şapka ile okunabilmektedir. (**Çaresizlik**)

Hâkim olan psikolojik unsur: İyilik, insanlık, merhamet, acıma, zalimlik, keder, intikam, çaresizlik, onur ve gurur.

Mavi şapka: Denetim şapkası olarak da bilinmekte olan bu şapka, Can ve Semerci’nin söz ettiği gibi (2007) rengini gökyüzünden alır ve aynı zamanda “her şeyin üzerindeki” renk olarak temsil edilir. Yönetici ve karar verici olup bu şapka düşünme süreçlerine dikkat ederek hangi şapkanın kullanılacağını belirlemede rol alır. En mühimi ise her bir şapkanın sahip olmuş olduğu düşünce yapısına göre hareket etmesini sağlamaktır.

Feryad Filmindeki Sahne: Filmin bu sahnesinde esir İsmail’in gözleri önünde silahla oynamakta olan Haçaturyan’a “Esiri vuracak mısınız?” diye sordukları zaman “Silah Azerileri vurmak için hümanist bir araçtır” (**Hiddet, Gaddarlık**) der. Hocalı işgal edildiği gün Ermenilerin hepsini başına toplayıp Azerbaycan müziği sedaları altında galibiyetlerini kutlayan Haçaturyan, “Azerbaycanlıları her zaman bu şekilde ezeceklerini söyleyerek”, (**Küçümseme**) eğlenmesine devam eder. Haçaturyan’ın askerler üzerinde kontrol sağlaması ve her şeyi planlaması ve yaptıkları zulmün gelecekte de devam edeceğini ifade edip kararlılık ve kontrol odağının kendilerinde olduğunu yansıtmaları mavi şapka ile açıklanabilir.

Hâkim olan psikolojik unsur: Hiddet, küçümseme, gaddarlık

Sarı şapka: Can ve Semerci (2007), bu şapka siyah şapkanın tersi bir şapka olup aydınlık ve pozitifliği temsil etmektedir. Yararlı fikirlerin saptanmak istendiği ve bu fikirlerinde güçlü nedenlere dayandırılmak istendiği zamanlarda takılan bu şapka takıldığında “yapıcı” düşünce ön plandadır.

Feryad Filmindeki Sahne: Askerlik yapmamış olan Hacı İsmailov, Karabağ Savaşı zamanı ben de bir vatandaş olarak fırsatı “Feryad” filmi ile yakalamış ve ilk kez orada asker üniforması giyindim, elime silah aldım ve silah kullanmasını öğrendiğini aktarmakta ve dolayısıyla Rövsen karakteri ile ilgili olarak izleyicinin iyi düşüncelerinin olduğunu ummaktadır. (**Umut**) Nitekim Hocalı sahnelerinin çekimleri oldukça zor şartlarda gerçekleşmiş ve bazı sahnelerde çok güçlük yaşanmıştı fakat o bu sahneleri çekmenin her şeye değeceğini ifade etmektedir (**Minnet, Aydınlık-İnanç**) Tüm zorluklara rağmen, bu filmin çekilmesi ve bu filmde oynamam benim için çok güzel bir anı oldu. Pozitif ve yapıcı düşünme bağlamında değerlendirildiğinde bu sahne de sarı şapka ile yorumlanabilir. Yine filmde Ermeni kızın İsmail’e yemek vermesi de (**İlgi, Optimizm**) pozitiflik bağlamında sarı şapka ile değerlendirilecek bir sahnedir.

Hâkim olan psikolojik unsur: Minnet, Aydınlık-İnanç, Umut, İlgi, Optimizm

Siyah şapka: Negatifliği, karamsarlığı temsil eden ve kötümser düşüncelerin ağır bastığı bir çeşit olan bu şapka Can ve Semerci (2007), tarafından belirtildiği üzere, olumsuz biliş ve düşüncenin egemen olduğu bir çeşittir. Yansız davranılan ve tartışma ortamı yaratmayan “eleştirme” şapkasıdır.

Feryad Filmindeki Sahne: Esir tutulduğu zaman ağır işkencelere maruz kalan İsmail Sınır Tanımayan Doktorlar Birliği tarafından gönderilmiş olan doktorun yardımı ile yaşama tutunmuştur. Horen isimli bir Ermeni ailesinde rehin alınmış ve olaylar bundan sonra giderek gerginleşmiştir. İsmail Hocalı’nın işgal edildiği gün bayram eden Ermenilere: “Hiç kimsenin düşman evinde yaşamayı arzulamadığını” söyler. (**Yalnızlık**) Yaşadığı manevi yıkımlarla ruhu da giderek sarsılmıştır. (**Keder**) İsmail rehin tutulduğunda Hocalı’nın, Şuşa’nın, Laçın’ın işgal haberlerini duyduca kendi kendine yalnız ölmeyi arzulamıştır. (**Dehşet**) Çünkü “Ermenilerin evinde rehin tutulduğu zaman aldığı darbeler, kendisine işkence edilmesi, aç bırakılması, Ermenilerin küstahça yüzüne bakarak gülmeleri” ona çok kötü dokunmuştur. (**Dehşet, Keder**) İsmail artık burada aklını kaybedeceğini düşünür ve Allah’a aklını elinden almaması için dua eder. (**Teslimiyet, Şaşkınlık**) “Feryad” filminin çekimlerinin sonuna doğru Dağlık Karabağ’da yaşananlara yüreği dayanamayan yönetmen yaşamını yitirir. Değerlendirilen sahneler göz önünde bulundurulduğunda siyah şapka ile düşünmeye uygun bölümlerin varlığına dikkat çekmeye çalışılmıştır.

Hâkim olan psikolojik unsur: Keder, Yalnızlık, Dehşet, Teslimiyet, Şaşkınlık

Yeşil şapka: Doğada bitkilerin küçük bir tohumdan gelişerek yetişmesini anımsatan bu şapka Can ve Semerci (2007), tarafından dile getirildiği gibi, “üretken ve yaratıcı” fikirlerin ortaya konulmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda

yeni bakış açıları ve yeni fikirlerin üretilmesi ile durumun analiz edilmesi sağlanır, çözüm yolları açığa çıkartılmaya çalışılır.

Feryad Filmindeki Sahne: İsmail karakteri, Azerbaycan sinema tarihinde önemli bir yeri bulunmakta olan “Ögey Ana” filmindeki küçük İsmail karakterinin devamı olarak bu filmde yeniden canlandırılması, geçişlerin etkili bir şekilde işlenmesi filmin *(Yenilik, yaşam dönemleri arasındaki geçiş)* ne denli gerçekçi ve iyi işlenmiş bir film olduğunun göstergesi olduğu gibi yaratıcı ve yeni bir bakış açısı sunduğu için bu sahneyi yeşil şapka ile değerlendirmek mümkündür.

Hâkim olan psikolojik unsur: Yenilik, yaşam dönemleri arasındaki geçiş (çocukluk çağı-yetişkinlik çağı)

7. SONUÇ

21. yüzyılda tarihi ve özellikle savaş filmleri, artık bölgesel alandan çıkıp küresel bir olgu haline dönüşmüştür. Feryad filmi Azerbaycan sinema tarihinde her ne kadar zayıf malzeme ve teknik imkanlarla çekilmiş olsa da her bölümde en hassas ve insani noktalar işlenmekte ve Birinci Karabağ Savaşı’ndaki yenilginin kabul edilemez olduğunu açıkça göstermektedir. Ceyhun Mirzayev ve Malik Dadaşov’un performansı bilhassa dikkat çekmekte, Mirzayev için bu film çok önemli olmasına rağmen o filmin çekimlerinin bitişini görememiştir. Bu filmde sonra, popüler olan ve okul çocuklarının dilinden düşmeyen besteci Cavanshir Guliyev’in “Azerbaycan askeri marşı” hala bir zafer marşı olarak kabul görmektedir.

27 Eylül 2020’ye kadar haksızlığa, katliama, savaşa maruz kalan Azerbaycan bu tarihten itibaren, yıllardır tutsak olan Karabağ gibi “Feryad” filminin de görünümü değişmiştir. Dolayısıyla bu film artık “*kaybedenin değil kazananın*” gözünden görülmektedir. Film hala, Azerbaycan film sektöründe savaşın trajedisini en iyi şekilde anlatan, film olarak kabul görmektedir. Savaşın sürdüğü anda bile film, bir halka toplu şekilde nefret aşılammayı ilke edinen ekibin insani duygulara ne kadar profesyonel bakışla yaklaştığını göstermektedir.

Öte yandan filmin sahneleri incelenirken biçimsel çözümleme, içerik çözümlemesi ve anlamsal çözümlemelerin yanı sıra, Plutchik tarafından oluşturulmuş olan “Duygu Çemberi” ile “Altı Şapka Düşünme” tekniğinden de yararlanılmıştır. Filmin sahnelerinde sıklıkla karşı karşıya kalınan temel duygular “Duygu Çemberi”de yer aldığı gibi şunlardır: Keder, tikslenme, hayret, korku, dehşet ve coşkunluktur. Yine bu merkezi duygulara bağlı olarak keder duygusuyla birlikte üzüntü ve dalgınlık; tikslenme duygusuyla beraber sıkıntı; hayret duygusu ile beraber şaşkınlık; dehşet duygusu ile birlikte korku ve kaygı; coşkunluk ile sükunet duyguları da filmin sahnelerinde tespit edebileceğimiz ve izleyiciler tarafından deneyimlenen duygulardır.

Araştırmada film sahneleri değerlendirilirken Altı Şapkalı Düşünme Tekniği’nde yer alan farklı bakış açılarının filmin hangi sahnesinde bulunduğu ve bunların nasıl değerlendirilebileceği üzerinde durulmuştur. Bu inceleme neticesinde; “kırmızı”, “siyah” ve “beyaz” şapkalar açısından değerlendirilebilecek sahnelerin “mavi”, “sarı” ve “yeşil” şapkalardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunu filmin sahnelerine hâkim olan unsurlardan ve renklerin temsil ettikleri anlam bakımından ortaya koyabiliriz. Bu üç renk şapka ve filmi bir bütün içinde değerlendirecek olursak çok önemli bir sonuca varabiliriz. Şöyle ki filmin konusu Karabağ Savaşı ve Ermeniler tarafından zulme, haksızlığa ve dahası soykırımı uğramış bir toplumun tarihsel sürecinden kesitler sunarken savaşın acımasızlığı, insan psikolojisi üzerine yarattığı öfke, keder, karamsarlık, vatanseverlik duyguları ve filmi tarafsız olarak vermeye çalışma çabaları bu üç renk şapka açısından bakış oluşturmanın bir sonucudur. Diğer bir deyişle böylesine bir filmde, örneğin iyimserliği temsil eden “sarı” şapkanın ya da yenilik ve yaratıcılığı temsil eden “yeşil” şapka ile bakış oluşturan sahnelerin daha az olması olağandır. Sonuç olarak bu araştırma ile Azerbaycan’ın geçmişten bugüne film sektöründeki geçirdiği süreçleri, çekilmiş filmleri incelenmiş ve Feryad filmi özelinde Azerbaycan-Karadağ gerçekleri özgün bir perspektiften ele alınıp incelenmiştir.

Filmin anlamı ile ilgili olan bölümünde yer alan bilgilerde karşımıza birden çok mesaj ya da görüş çıkmaktadır. Örneğin ironi, olayları olduğu gibi aktarma, duyguların yoğunlaşması, kararlılık ve iyimserlik gibi. Bu kavramların her biri bir izleyici tarafından farklı şekillerde değerlendirilip anlam kazanabilir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından bir tanesi “*Altı Şapkalı Düşünme Tekniği*”nden yararlanmak olabilir. Filmin genel değerlendirmesini yapmak için “*Altı Şapkalı Düşünme Tekniği*”nden yararlanılabilir. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği her biri ayrı renklerden meydana gelen ve bireyin bakış açısını temsil eden bir düşünce yöntemidir. Bu yöntemde birey, hangi şapkayı takarsa taktığı şapkanın taşıdığı anlama ve bakış açısına göre düşünüp değerlendirmede bulunmakta, görüşlerini o şekilde ortaya koymaktadır.

Filmde genel olarak hâkim duygular incelendiğinde; temelde “hiddet, öfke, rahatsızlık ile korku, kaygı ve şaşkınlık” duyguları karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte; düşmanlık ve merhamet (evin yakıldığı sahne), korku ve cesaret (Rövşen’in kızını kucağında taşıdığı ve İsmail’in koşarak gittiği sahne), şaşırma ve soğukkanlılık (bebeğin öldürülmesi ile ilgili konuşulan sahne), iyilik ve kötülük, merhamet ve acıma (İsmail’e su verildiği sahne), sevgi ve nefret, esaret ve özgürlük (esirlerin değiştirildiği sahne) gibi karşıt duygular arasında geçişler olduğu ve bu duyguların izleyiciye aktarıldığı dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, insanlık tarihi binlerce savaşa ve yüzlerce soykırımı tanıklık etmiştir. Tarihsel süreç içinde insanlığın bu tanıklığı; yazılı, görsel ve işitsel

yollar ile yarınlar aktarılmakta olup Feryad filmi de bu tanıklığı izleyiciye aktaran eserlerden biridir. Bu bağlamda film biçim, içerik ve anlam yönünden incelenmeye çalışılmış, Plutchik'in Duygu Çemberi'ndeki temel duygular ve De Bono'nun Altı Şapka Tekniği'ndeki renklere ait düşünme biçimleri ile analiz edilip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre, filmde hâkim olan duygular öfke, hiddet, korku, coşku, kaygı, düşmanlık ve merhamet gibi duygular iken temelde en çok kullanılan şapkanın ise başta siyah, kırmızı ve beyaz olduğunu belirtmek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Abbasov, T. (2019). Sovyet Azerbaycan Sinemasında Melodramatik Tahayyül ve Modernleşme, **Yüksek Lisans Tezi**. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı, İstanbul.
- Abdin, T. (2013). “Geriyeye Baxanda: İkinci Dönem Laçın Keçidi Azeriler Üçün Keçilmez Oldu”, **Edalet Gazetesi**, Bakü.
- Abel, R. (2008). **Fransız Sessiz Sineması**. İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- Agayev, R.: (2011). “Sovyet Dönemi Azerbaycan Sineması Ve Propaganda”, **Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul
- Akarcalı, S. (2003). **İkinci Dünya Savaşında İletişim Ve Propaganda**. Ankara, İmaj Yayınları.
- Akdevelioğlu, A. (2004). “İran İslam Cumhuriyeti'nin Orta Asya Ve Azerbaycan Politikaları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1/2, 129-160.
- Akın, Ü. (2021). “Azerbaycan Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme: Geçmişten Sovyet Dönemine Kadar”, **Opus - Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 17/38, 5586-5630
- Akyıl, L. (2017). Uluslararası İlişkilerde Algı Yönetimi Aracı: Propaganda Sineması”, **International Journal Of Interdisciplinary And Intercultural Art** 2/2, S.131-142
- Alakbarova, N. (2020). “Azerbaycan'da Afiş Tasarımının Gelişimi 1920-2000”, **Yüksek Lisans Tezi**. Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat Ve Tasarım Anasanat Dalı, Antalya.
- Aliyev, R. (2007). “Sovyet Dönemi Ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Sineması: İdeolojik Bir Bakış”, **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Ankara.
- Aliyev, T. (2006). “Dağlık Karabağ Sorunu Ve Uluslararası Örgütler”, **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi, S.110
- Aliyeva, S. (2019). “Ülke Tanıtımında Kültürel Kimlik Göstergeleri Ve Anlamlandırılması: Azerbaycan-Türkiye Tanıtım Filmleri Üzerine Bir Çözümleme”, **Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı Reklamcılık Ve Tanıtım Bilim Dalı, İstanbul.
- Aras, İ. (2017). “Avrupa Birliği'nin Dağlık Karabağ Sorunundaki Rolü”, **T.C. Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı**, Ankara.
- Arslan, Z., Gamaghelyan, P. (2017). “Karabağ'da Dört Gün Savaşı Ve Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye Basınında Ayrımcı Söylem Analizi”, **Dil Diyalog Demokrasi Laboratuvarı** 1-37.
- Aslanova, F. (2012). “Ermeni Tahrifatına Maruz Kalan Azerbaycan Mezar Taşları.” **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi**, 1/9, 29-36.
- Ataman, M., Pirinççi, F.: 2021 **Çıkmazdan Çözümeye Karabağ Sorunu**, Ankara, Set Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Bağırzade, E. (2011). “Bağımsızlığının 20. Yılında Azerbaycan Ekonomisi”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 1, 277-312

- Balayeva, N. (2016). “Azerbaycan Sessiz Sinema Dönemi”, **Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Tv Sinema Anabilim Dalı Sinema Bilim Dalı, İstanbul.
- Basinger, J., Arnold, J. (2003). **The World War II Combat Film: Anatomy Of A Genre**, Wesleyan University Press.
- Baskett, M. (2005). **Rediscovering And Remembering Manchukuo In Japanese “Goodwill Films” In Crossed Histories: Manchuria In The Age Of Empire**. University Of Hawaii Press.
- Baskett, M. (2008). **The Attractive Empire: Transnational Film Culture In Imperial Japan**. University Of Hawaii Press.
- Bedelova, A. (2016). “Ermenistan-Azerbaycan Çatışması Ve Uluslararası Örgütler”, **Yüksek Lisans Tezi**. Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Bakü,
- Bektaş, A. (2000). **Kamuoyu, İletişim Ve Demokrasi**. İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Caferov, N., Aslanlı, A. (2016). “Karabağ Sorununda Ateşkes Ve Rusya”, **Ermeni Araştırmaları**, 53, 239-260.
- Cafersoy, N. (2001). “Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)”, **Avrasya Dosyası Dergisi**, 7/1, 286-316.
- Campos, Y. (2007). **Japanese Cinema**. London, Routledge.
- Can, A. H., Semerci, N. (2007). “Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi”, **Eğitim Ve Bilim**, 32/145, 39-52.
- Celilova, G. (2018). “Azerbaycan Kinosu 120: Tarihi, Bugünü Ve Gelecek İnkişaf Perspektivleri”, **Baki Heber**, 105, S. 15.
- Christopher B. D. (2017). “How Woodrow Wilson’s Propaganda Machine Changed American Journalism”, **Smithsonian Magazine**, Boston University.
- Coyle, J. J. (2020). “Russia’s Interventions İn Ethnic Conflicts: The Case Of Armenia And Azerbaijan”. **Springer Nature**, 7, 1091-1093
- Çakı, C., Gazi, M., A. (2018). “The Use Of Nationalism Discourses İn The Soviet Soviet Propaganda İn The Second World War”, **International Journal Of Social Science Research**, 7/2,291-306
- Çapraz, H. (2012). “19. Yüzyılda Rusya’nın Karabağ Politikası”, **Belgi Dergisi**, 3, 233-240.
- Dadaşov A. (2015). “Azərbaycan Kinosu: Mövzu, Struktur, Üslub, Janr : Monoqrafiya”, **Baki, Polygraphig Production**.
- Dadaşova, M. (2019). “Sovyet Dönemi Azerbaycan Sineması”, **Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo - Televizyon Sinema Anabilim Dalı Sinema Bilim Dalı, Konya.
- Dağtaş, E., Aydın, N., Yılmaz, Ç. (2018). “Sinemanın Ekonomi Politigi: 2016 Yılı Verileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **TRT Akademi**, 3/5, 186-218.
- De Bono, E. (2017) **Six Thinking Hats: The Multi-Million Bestselling Guide To Running Better Meetings And Making Faster Decisions**. Penguin Uk.
- Demirtepe, M. T. (2011). “Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun”, **Bilge Strateji**, 7/13, 17-29.
- Dixon, W. W. (2006). **American Cinema Of The 1940s: Themes And Variations**. Rutgers University Press, New Jersey
- Dong, A., Hill, A. W., Agogino, A. M. (2004). “A Document Analysis Method For Characterizing Design Team Performance”, **J. Mech. Des.**, 126/3, 378-385.
- Düştegör, P. (2011). “Sinema Ve Sinema Mekanlarının Tarihsel Gelişimi Ve İstanbul İlinde Yer Alan Sinema Mekanlarının İncelenmesi: Alışveriş Merkezleri Üzerine Değerlendirme Çalışması”, **Yüksek Lisans Tezi**. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ebert, R. (2011). **Roger Ebert’s Movie Yearbook**. Kansas City, Andrews Mcmeel Publishing.
- Efegil, E., Kasımlı, C. (2015). **Dağlık Karabağ Üzerine Yazılar**. İstanbul, Gündoğan Yayınları.

- Ekcici, Y. (2017). "Azerbaycan Ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu", **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2/1, 62-77.
- Eliyev, E. (2016). "Müsteqillik İllerinde Azerbaycan Medeniyyetinin İnkişaf Meylleri, İncesenet Ve Medeniyyet Problemleri", **Beynəlxalq Elmi Jurnal**, 4/58, 1-20.
- Eliyeva, A., Ehmedova, S. (2018). "Azerbaycan Milli Kinosu Tariximizin Salnamesidir", **Bakü Gazetesi**.
- Eyyübova, A. (2017). "Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Sinemasında Toplumsal Yozlaşma: Pencere Ve Köpek", **Yüksek Lisans Tezi**. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo - Televizyon Sinema Anabilim Dalı Sinema Bilim Dalı, Antalya.
- Ferecova, Z. (2019). Ekran Tariximizin İlkleri, "**Azerbaycan**" **Gazetesi**, Bakü.
- Feste, K. A. (2003). **Intervention: Shaping The Global Order**. Westport, Konnektikut, Greenwood Publishing Group.
- Freesen, I. S. (2007). **Reality, Identity, Truth. Images Of Japan İn American Literature Before, During, And After World War I**. Philosophischen Fakultät Der Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf.
- Ghereghlou, K. (2015). "Cashing İn On Land And Privelege For The Welfare Of The Shah: Monetisation Of Tiyul İn Ealy Safavid Iran And Eastern Anatolia Acta Orientalia", **Academiae Scientiarum Hung**, 68/1, 87-141.
- Giglio, E. D. (2005). Here's Looking At You: Hollywood, Film & Politics. Bern, Peter Lang.
- Giovanni, S. (1997). **Dünya Sinema Sanayi**. İstanbul, Timaş Yayınları.
- Golafshani, N. (2003). "Understanding Reliability And Validity İn Qualitative Research", **The Qualitative Report**, 8/4, 597-607.
- Guliyeva, D., Guliyev, Z. (2020). "Kültürel Yapıtların Sanal Rekonstrüksiyon Sonrası Turizm Ve Kültürel Bellek Bağlamında Virtual Karabağ Sitesi Sanal Tur Videolarının Analizi", **Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi**, 4/2, 20-33.
- Gürbüz, M. V. (2003). "Dağlık Karabağ Sorunu Ve Azerbaycan Ppolitikaları", **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, 10, 82-109
- Gürel, Ş. S. (1992). "Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 47/1.
- Hafsteinsson, S. B. (2011). "Screening Propaganda: The Reception Of Soviet And American Film Screenings İn Rural Iceland, 1950-1975", **Film History An International Journal**, 23/4, 1-337.
- Hillstrom, L.C. (1998). **The Vietnam Experience: A Concise Encyclopedia Of American Literature, Songs, And Films**, Hyuston, Greenwood Publishing Group.
- Humanrights Watch/Helsinki (1994). **Azerbaijan Seven Years Of Conflict In Nagorno-Karabakh**, New York.
- Ildırar, S. (2015). Film Okuryazarlığı: Bir Görsel İletişim Sistemi Olarak Devamlılık Sineması. **Sinecine**, 6/1, 57-89.
- İmil, M. (2019). Propaganda Ve Algı Yönetimi. Ankara, Orion Kitabevi.
- İbadov, A. (2007). "Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu Ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler", **Doktora Tezi**. Deü Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- İşyar, Ö.G. (2020). **Dağlık Karabağ Sorunu. Birinci Ve İkinci Savaşın Dinamikleri**, Bursa, Dora Basım Yayın.
- Jabbarov, A., Abbasova, S., Tanrıverdi, H. (2020). "Ermeni İşgalı Sonrası Qarabağda Turizmin İnkişafı Məsələləri", **Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi**, 4/2, 33-44.
- Jaferli, R. (2004). "Sovyetler Birliğı Döneminde Egemen İdeolojinin Azerbaycan Sinemasına Yansıması", **Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo – Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı, Ankara.
- Jaurova, Z. (2018). "Azərbaycanda Film Sektorunun İnkişaf Etdirilməsinə Dair Hesabat", **Culture & Creativity**, 5/2, 1-27.
- Joseph L., Galloway, M., Wolf, J. (2020). **They Were Soldiers: The Sacrifices And Contributions Of Our Vietnam Veterans, Virjinya**, Thomas Nelson, S.23.

- Karataş, S. (2009). “Azerbaycan Ve Ermenistan Arasında Karabağ Meselesi”, **Yüksek Lisans Tezi**. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Niğde.
- Kazımzade, A. (2011). Heydər Əliyev Və Kinematoqraf, Bakı, Apostrof.
- Kazımzade, A. (2016). **Kino Və Zaman : (1923-2016)** – Bakı, Şərqlər-Qərb.
- Kazımzade, A. (2020a). **Azerbaycan Kinematoqrafçılığı**, Bakü: Mütərcim,
- Kazımzade, A. (2020b). **Azerbaycan Kinematoqrafçılığı: Portretlər, Azerbaycan Dövlət Film Fondu**, Bakü Mütərcim.
- Kazımzade, A. (2004). **Bizim Azerbaycanfilm (1923-2003)**, Bakü Mütərcim.
- Kazımzade, A. (2018). **Kino Ve Zaman**, Bakü, Şərqlər-Qərb.
- Khalilov, H. D. (2019). “Azerbaycan Sinemasında Sovyet İdeolojik Propagandası”, **Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo - Televizyon Sinema Anabilim Dalı Sinema Bilim Dalı, Konya.
- Kırık, A. M. (2014). “Toplum Ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Azerbaycan Sinema Tarihi”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, 11/41, 357-370.
- Ko, M. (2013). **Japanese Cinema And Otherness: Nationalism, Multiculturalism And The Problem Of Japaneseness**. London Routledge.
- Kurudayı, M., Tüzel, A. G. M.: S. (2010). “21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı Ve Türkçe Eğitimi”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 28, 298.
- Luhrssen, D. (2020). **World War II On Film**, Abc-Clio, Kaliforniya, Santa Barbara.
- Mahmudova, H. (2018). “Cafer Cabbarlı Oyunlarında Kadın Suretleri”, **Yüksek Lisans Tezi**. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı Dramatik Sanatlar (Disiplinlerarası) Sanat Dalı, Kocaeli.
- Marjorie, A., Valteau, S. (1982). **The Spanish Civil War In American And European Films**. Umi Research Press, The University Of Michigan.
- Meltem, T. (2020). “Bir Propaganda Aracı Olarak Türkiye’de Sinema: Atatürk Dönemi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 37, 1, 184-198.
- Memmedov, E. (1999). **Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin Bərpası Və Möhkəmləndirilməsi Uğrunda Mübarizə: 80-Ci İllərin Sonu – 1997-Ci İl (Bağımsız Azərbaycan Cumhuriyyəti’nin Restorasyonu Ve Gücləndirilməsi Uğruna Mücadele: 80’li Yılların Sonu – 1997-Ci Yıl)**. Bakü, Elm Yayınları.
- Memmedov, R., Memmedov, X. (2017). “Müasir Beynelxalq Hüquq Nöqtəyi-Nezerindən Azərbaycanın İşğal Olunmuş Ərazilərində Ermenistanın Qanunsuz Və Hüquqa Zidd Fealiyyəti”, **“Mm-S” Müəssisəsi**, Bakü.
- Miller, J. (2006). “Soviet Cinema, 1929-41: The Development Of Industry And Infrastructure”, **Europe-Asia Studies**, 58/1 100-119.
- Mürkerremoğlu, M. (2021). “Azerbaycanfilm” Kinostudiyasında Vətən Müharibəsi Haqqında Filmlər Çəkilir”, **“Halq Qəzeti”**, Bakü, S.7.
- Naibova, T. (2022). “Ali Baş Komandan - İlham Əliyev Cənablarının Düşmənin Baş Üstündə Tutduğu Yumruğunu Xalqımız Birlik Və Güc Simvoluna Çevirdi Supreme Commander” **Karabakh III. International Congress Of Applied Sciences “Year Of Shusha- 2022”** June 7-10, Karabagh, Azerbaijan.
- Niemi, R. (2006). **History In The Media: Film And Television**, Abc-Clio, Kaliforniya, Santa Barbara.
- Nieuwenhof, F. (1984). Japanese Film Propaganda In World War I: Indonesia And Australia. **Historical Journal Of Film, Radio And Television**, 4/2, 161-177.
- Norbert, N. (1999). **An Analysis Of James Jones’s From Here To Eternity**. Budapeşte, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Ömerova, S. (2020). “Azerbaycan Medyasında Alkol Temsili Ve Alkolün Topluma Etkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul.

- Özdaşlı, E. (2021). “İkinci Karabağ Savaşı’nda Ermenilerin Sivillere Yönelik Saldırılarının Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, **Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 7/1, 51-83.
- Özgen, C. (2021). “44 Günün Ardından: 2020 Karabağ Savaşı’nın Askeri Açısından Analizi” **Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 7/1,168-183.
- Öztürk, N., Orgun, F., Sezer, H. (2018). “Hemşirelik Eğitiminde Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin Kullanımı: İki Farklı Tekniğin Karşılaştırılması”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 27/4, 1554-1564.
- Parsa, A., Olgundeniz, S. S. (2017). **İletişimde Serbest Yazılar**, İstanbul, Litereakademia.
- Paşayeva, G., Bağirova, I. (2013). “Sscb’De Yarı-Özerkliğin Hukuki Durumu: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Örneği”, **Uluslararası Suçlar Ve Tarih**, 14, 70-103.
- Pembecioğlu, N., Akgün Çomak, N. (2019). **Modern Zaman Masalları: Filmler Ve Yönetim Biçimleri. Geleneksel Medyada Çocuk Ve İletişim**, İstanbul, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Pembecioğlu, N. (2017). “12t’s Approach”, “Child Image” And “Father Factor” In’ayla’as A Film Based On True Story”, **Scientific Journal Of Humanistic Studies**, 9/17, 103-116.
- Pervin, S. (2018). “Qarabağ Feryadı, Azərbaycan Kinosu-120”, **525-Ci Gazetesi**, Bakü.
- Plutchik, R. (1984). “Emotions: A General Psychoevolutionary Theory”, **Approaches To Emotion**, 2/4, 197-219.
- Prose, F. (2010). **Anne Frank: The Book, The Life, The Afterlife**, New York, Harper Collins.
- Qaliboğlu, E. (2018). “Azerbaycan Kinosu Tarixi”, **Halq Cebhesisi**, Bakü.
- Qaliboğlu, E. (2020). “Azərbaycan Balaban Sənəti: Ənənə Necə Yaşadılır?”, **4. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu**, 22 - 24 Ekim 2020, Mersin, Türkiye.
- Quaranto, A., Stanley, J. (2021). **Propaganda, The Routledge Handbook Of Social And Political Philosophy Of Language**, London, Routledge.
- Qurbanlı, R. (2015). **33 Perdeli Dram**, Bakü, Mütercim.
- Qurbanlı, R. (2021). “İsmailin Feryadı, Son Hayqırtı, İkinci Defe Öldürülen Hocalı Qurbanları-Bizim Filmler”, **Unikal Gazetesi**, Bakü.
- Rhodes, A. (1988). **Propaganda: The Art Of Persuasion World War I**. New York,Chelsea House Publishers
- Rosenblum, D. (2019). **Battle For The Minds: Use Of Propaganda Films In Stalinist Russia And Nazi Germany**, James Madison University, Senior Honors Projects.
- Sadiqov T.K. (2018). “Cefer Cabbarlı Adına Respublika Gençler Kitabhanasının Biblioqrafik Resursları”, **Azərbaycan Respublikası Medeniyyət Və Turizm Nazirliyi**, Bakü.
- Sarıyeva, İ. (2015).“Azerbaycan Kinosunun Keçdiyi Yol”, **Bakı Heber Gazetesi**, 99, Bakü.
- Sekmen, M. (2021). “Klasik Western Olay Diziliminde Kadın Kovboy İmgesi: Hızlı Ve Ölü Filmi Üzerine Bir İnceleme”, **Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)**, 7/2, 82-97.
- Shafiyev, F. (2020). **Azerbaijan’s Geopolitical Landscape: Contemporary Issues, 1991–2018**. Charles University In Prague, Karolinum Press.
- Shull, M. S. (2015). **Hollywood War Films, 1937-1945: An Exhaustive Filmography Of American Feature-Length Motion Pictures Relating To World War II**, Jefferson, Mcfarland.
- Taşkıran, C. (1995). “Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi”, **T.C. Genelkurmay Başkanlığı**, S.87.
- Taylor, R. (1983). “A Cinema For The Millions: Soviet Socialist Realism And The Problem Of Film Comedy”, **Journal Of Contemporary History**,18/3, 450-465.
- Tismaneanu, V. (2009). **Stalinism Revisited**, New York, Central European University Press Budapest .
- Tuna, Y., Kayaoğlu, A. (2011). **Birey Ve Davranış**. T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1326
- Tuncel, T. K. (2016). “Güney Kafkasya’da 2-5 Nisan 2016’da Yaşanan 4 Gün Savaşı”, **Ermeni Araştırmaları**, 53, 303-333

- Tuncerli, Ö. (2019). “Dağlık Karabağ Sorunu Kapsamında 1988 Sumgayıt Olayları”, **Uluslararası Çalışmalar Dergisi**, 3 /2, 138-150.
- Uzunoglu, C.. Pembecioğlu, N. (2020). “**Infantilization Of Adults In 21st Century Visual Narratives: New Media Dynamics And Analysis Of The Film “Kendime İyi Bak”, In The Unconscious Of Visual Images - Psychoanalytic And Semiotic Approach**”, İstanbul, Urzeni Yayınevi.
- Vahid, T. (2015). “Nabat” Bizim Taleyimizdir”, **525-Ci Gazete, Bakü**, S.7.
- Veliyev, C. (2013). “Bütün Yönleriyle Hocalı Soykırımı”, **Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, 9/2, 55-63.
- Weishaupt, S. (2004). “Conrad And Coppola And The Heart Of Darkness Within:The Symbolic Value Of Darkness İn Heart Of Darkness And Apocalypse Now”, **Grin Verlag**.
- Yaqublu, N. (2019). “Xosrov Bey Sultanov Azərbaycanın İlk Herbi Naziri, Qarabağın Cesur Müdafiçisi”, **Medeniyyet Az**, 3/4, 14-30.
- Yılmaz, R.: 2013. “Kafkasya’da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2/1, 71-90.
- Yorulmaz, B. (2010). “Sinema Ve Din Eğitimi”, **Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Zeynalli, N. (2016). “Azerbaycan Sinemasında Toplumsal Dönüşümün Temsili: İbrahimbeyov Filmleri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Zövqet, N. (2018). “Azerbaycan Kino Senetinin Tarixi”, **Palitra Gazetesi**, Bakü, S.8.

İnternet Kaynakları

- “Ceyhun Dedi ki, “Meni Döyün”, “Şil-Küt Eledilər Onu...”, (Çevrimiçi) <https://news.milli.az/culture/278126.html> 5 Eylül 2021.
- “Azerbaycan Kinonunun Tarihi”, (Çevrimiçi) <https://kino.org.az/kino-tarixi> 21 Şubat 2021.
- “Ceyhun Mirzeyev’in Heyat Kredosu”, (Çevrimiçi) <https://xeber.media/news/16324511/ceyhun-mirzeyevin-heyat-kredosunbsp> 1 Eylül 2021.
- “Fehreddin Manafov Baş Rola Niye Çekilmedi? – Feryad Filminin Kadr Arxası”, (Çevrimiçi) <https://www.moderator.az/news/347910.html>, 26.Eylül 2021.
- “Feryad-2” Filminde Hansı Değişiklikler Olacaq?”, (Çevrimiçi) <https://filmfond.az/2021/04/15/f%C9%99ryad-2-filminde%C9%99-hansi-d%C9%99yisiklikl%C9%99-olacaq/> 28 Temmuz 2021.
- “Fulya” Filmi Çəkilir”. (2021). (Çevrimiçi) <https://axsam.az/news/133182-fulya-filmi-cekilir> 30.Temmuz 2021.
- “İsmailin Feryadı, Son Hayqırtı, İkinci Defe Öldürülen Xocalı Qurbanları”, (Çevrimiçi) <https://lent.az/xeber/bizim-filmler/ismailin-feryadi-son-hayqirti-ikinci-defe-oldurulen-xocali-qurbanlari-bizim-filmler-396431> 2 Ekim .2021.
- “Ögey Ana”da Başlayıb “Feryad”la Biten Tale”, (Çevrimiçi) <https://kayzen.az/blog/kino/25030/%C3%B6gey-anada-ba%C5%9Flay%C4%B1b-f%C9%99ryadla-bit%C9%99n-tale.html> 21 Eylül 2021.
- “Övladını Atan, Tamaşaçılar Terefinden Söyülen Melik Dadaşov Haqda Maraqlı Faktlar”, (Çevrimiçi) <https://qaynarinfo.az/az/bu-geceden-hava-keskin-deyisir-xeberdarliq/> 13 Eylül 2021
- Abbasova, N. (2018). “Bir Esrin İki Faciesi -“Yarımcıq Hatireler”, (Çevrimiçi) <http://senet.az/bir-%C9%99srin-iki-faci%C9%99si-yarimciq-xatir%C9%99l%C9%99r-nuran%C9%99-abbasova/> .20 Temmuz 2011.
- Abdullayev, N. (2014), “Rejissorunu Öldürmüş 20 Yaşlı “Feryad”: Polis İşçisi “Ermeni” Melik Dadaşovdan Sened Tələb Edib”, (Çevrimiçi) <https://modern.az/az/news/52768> 1 Ekim 2021.
- Ağ Atlı Oğlan (film, 1995)- “Məzmun”, (Çevrimiçi) <https://haqqinda.az/z%C9%99rbaycan%C4%B1n+n%C3%BCharib%C9%99l%C9%99ri/46688> 25 Haziran 2021

- Azerbaijan and Turkey To Make A Movie About Karabakh Victory. (Çevrimiçi) <https://apa.az/en/xeber/culture-policy/Azerbaijan-and-Turkey-to-make-a-movie-about-Karabakh-victory-343802> 25 Temmuz 2021.
- Azərbaycan Animasiya Muzeyi. (2016). "Azərbaycanda Animasiya Filmlerinin Yaranmasının Qısa Tarixi", (Çevrimiçi) <http://animation.az/history.html> 20 Şubat 2021.
- Azərbaycan Dövlət Film Fondu, (2021) "Azərbaycan Kinosunda "Qarabağ" Mövzusu", "Haray"", (Çevrimiçi) <https://filmfond.az/az%C9%99rbaycan-kinosunda-qarabag> 11 Haziran 2021.
- Azərbaycan Dövlət Film Fondu (2020). "Azərbaycan Kinosunda "Qarabağ" Mövzusu", (Çevrimiçi) <https://filmfond.az/az%C9%99rbaycan-kinosunda-qarabag-movzusu/5/> 23 Şubat 2021.
- "Azərbaycan Kinosunun Ecnebi Qehremanları "Feryad'da İsmaila Kömək Eden "Ermeni Qızı", (Çevrimiçi) <https://news.milli.az/culture/531459.html>, 13 Eylül 2021.
- Azərbaycan Respublikasının Edliyyə Nazirliyi .(2020). "Ermenistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ Münaqişesi". (Çevrimiçi) <https://www.justice.gov.az/categories/> 22 Eylül 2021.
- Azeri, L. (2014). ""Nabat" - Müharibə Kadr Arxasındadır", (Çevrimiçi) <https://medeniyyet.az/page/news/4822/Nabat--muharibe-kadr-arxasindadir.html?lang=e> 22 Eylül 2021.
- Bakü Şehir Kültürü Merkez Ofisi. (2020). "Milli Kinomuza Yeni Üslub ve NefeVs Getiren Rejissor". (Çevrimiçi) <http://az.baku-art.com/az/milli-kinomuza-yeni-uslub-ve-nef-s-g-tir-n-rejissor/> 25 Ağustos 2021.
- Bizimyo, İ. (2021). "Ögey Ana" Filminin Kadr Arxası: Bu Film Aktyorların Öz Taleyini Eks Etdirirdi", (Çevrimiçi) <https://www.bizimyo.info/az/news/358536.html>, 28 Ağustos 2021.
- Cabrayıloğlu, E. (2012). "Ermeniyə Oxzatmaq İsteyirlər" (Çevrimiçi) <https://www.adalet.az/w7140/7140>, 13 Eylül 2021.
- Cavanşir, C. (2014). "Sarı Gelin, Sen Kimin Gelinisen?" (Çevrimiçi) <https://kulis.az/news/8603> 1 Temmuz 2021.
- CemiyetGazetesi.(2020).<https://www.anl.az/down/meqale/> 6 Haziran 2022
- Ergin, S. (2020). "Karabağ Mutabakatı'nda Azərbaycan, Rusya və Türkiyə Kazançlı Tarafda", (Çevrimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/karabag-mutabakatinda-azerbaycan-rusya-ve-turkiye-kazancli-tarafa-41659544>, 1 Haziran 2021.
- Ermenistan'ın Güneyindeki Yol Güvenliği Rus Sınır Muhafızları Tarafından Sağlanacak", (Çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/20201220/ermenistanin-guneyindeki-yol-guvenligi-rus-sinir-muhafizlari-tarafidan-saglanacak-1043435385.html>, 3 Mart 2021.
- "Feryad"ın Çekilişinde Ona Sui-Qesd Teşkil Etmişdiler - Ceyhun Mirzeyevden Meraqlı Faktlar" (Çevrimiçi) <https://kulis.az/news/29139>, 11 Eylül 2021.
- <https://aki.az/az%C9%99rbaycan-kinosunun-qarabag-f%C9%99ryadi> 6 Ekim 2021.
- <https://kulis.az/news/29139>, 25 Eylül 2021.
- <https://news.milli.az/culture/278126.html> 20 Eylül 2021.
- <https://www.moderator.az/news/347910.html> 30 Eylül 2021.
- <https://www.sosyologer.com/icerik-analizi-nedir/>

TRANSFORMATION OF THE “INTERNET CELEBRITY ECONOMY” IN CHINA BETWEEN 2015-2017¹

Nilüfer PEMBECIOĞLU²

Abstract

China as the rising power of the new era is becoming a more and more important country. Forty years since the reform and opening up, China has experienced world-renowned economic development and social changes. The development of the market economy has profoundly changed the economic structure of China and the lifestyle of the people. The prosperity of the consumer market has improved the material living standards of the people. Chinese people’s consumption concepts and consumer culture have changed dramatically. This change is due to the global economic system which also enables China to become a very important player in the design of the global system with the strength of an economic power.

With its developing economy, society, culture and media it is one of the most influential countries in the world. This study dwells on China’s ICT Industry Development and its diffusion in recent years. Although there is still a huge gap between China and the developed countries regarding the development of the ICT industry, the astonishing pace of its progress shows promise for Chinese New Economy, thus, the ICT industry is becoming the most dynamic sector in China’s economy.

China’s political and economic strategic transformation of “digitalization”, “informationization” of the society have become a breeding ground for the “Internet Celebrity Economy”.

Information and Communication Technology (ICT) is the priority of the MIA 2025 strategy for promoting the extensive application of information technologies in industrialization, develop and utilize networking, digitalization, informatization and smart technologies, and work to develop certain key areas

1 This work was supposed to be an MA thesis of Zhenzhen Cai but unfortunately she couldn’t finish it in time and submit it in time. Regarding the time and effort spent together, I just wanted to make it visible on her behalf.
2 Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu, Istanbul University, Faculty of Communication, niluferpembecioğlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7510-6529

first and make breakthroughs in these areas to reconstruct traditional industries, taking advantage of China's position as a late starter.

This study interprets the formation of China's "Internet Celebrity Economy" in the context of the transformation of China's information society and examines the role that "Internet Celebrity" plays in the more and more popular mobile internet communities with discrete characteristic in the field of e-commerce.

The study also concentrates on how "Internet Celebrity" co-create the credibility and brand value with customers in social commerce activities under the business management of Multi-Channel Networks mechanism.

Doing this, the study aims to reveal the advantages of "Internet Celebrity Economy" in the e-commerce field under the background of information society.

Keywords: *ICT (Information And Communications Technology), Information Society, Internet Celebrity, Social Commerce, E-Commerce, Internet Celebrity Economy*

1. INTRODUCTION

From the perspective of the history of science and technology, in the 20th century, human beings entered the era of information and the Internet. With the maturity of artificial intelligence technology, human beings will enter the era of intelligence (Li et.al., 2017) in the 21st century. The intelligent society consists of three strategic cores: chip/semiconductor, software/operating system, ICT technology. Chip/semiconductor can be considered as the heart of the information intelligence society, responsible for the calculation and processing of information. Software/operating system is like the brain of the information intelligence society, responsible for information regulation, making decisions and resource scheduling. ICT technology functions as the nerve fibers and nerve endings of the information intelligence society, responsible for the transmission and reception of information. The ICT industry is the cornerstone of a smart society and the commanding height of future science and technology competitions in various countries. "Post-industrial society", "information society", "innovation economy", "network economy", "digital economy" etc have been given to the ongoing transformation of economy in the context of globalization and the rapid development of ICT (Cohen et.al., 2000).

China experienced rapid development based on the middle class and the export sector that helped it achieve unprecedented GDP growth becoming the world's second largest economy (Hu & Khan, 1997). However, this achievement is built upon the demographic dividend and low wage advantage. With social and economic advancement, improved social welfare, demographic changes (population aging), demographic dividend is diminishing gradually, thus

leaving a negative impact on China's labor-intensive industries and the current unsustainable economic system (Yang et.al., 2010). To optimize the economic structure to escape the middle-income trap (Cai, 2008) and bridge the gap with developed economies, the "Made in China 2025" strategy (MIA 2025) was Launched by Premier Li Keqiang in the Report on the Work of the Government in 2015. There are four general dimensions of the Chinese government's plan for work in 2015, "Deepening Reform and Opening Up", "Balancing Steady Economic Growth and Structural Improvement", "Making Sustained Efforts to Improve Living Standards and Promote Social Development", and "Improving Government". To fulfill such an ambitious strategy, China must firstly obtain an advanced network infrastructure, promote information and communication technology (ICT) because the digital transformation of the manufacturing is embodied on a network-based economy system. In addition, use of ICT not only favors innovation and competitiveness, but also helps to reduce emissions and contribute to environmental protection (Ollo-López & Aramendía-Muneta, 2012). ICT is the core technology and dynamic of the third industrial revolution. The ICT industry is not only a dynamic for China's economic development but also offers an opportunity to build a brand new market mechanism to help improve the disparity in Chinese economic development among its different regions for a nationwide common market (Meng & Li, 2002). It heavily depends on the ICT development and telecommunications infrastructure by the means of integrating markets and linking people together through the internet to boost China's economy and social development (Chen et.al., 2005). The development of ICT industry has become an accelerator and amplifier for the development of other industries, maintaining the sustainable and healthy development of Chinese economy.

Technological advances in information and communication infrastructure together with the advent of mobile internet era, have drastically impacted how people interact socially (Delerue et.al., 2012). In the digital age, information and communication technology integrates and connects the inherent mass media, and the scope of time and space extends to an unprecedented level. Individuals are connected closer than ever before while information reception becomes atomized (Staiger, 2005: 2-5). As the mobile trend continues, usage behavior patterns have changed under the power of this new technology. Marshall McLuhan, the representative scholar of Media Ecology, first put forward the argument that "The medium is the message." The new medium creates new scales, new speeds, and new models. The form itself carries meaning, and the resulting changes can be irrelevant to the media content (McLuhan, 1964). As an infrastructure and intermediary, the medium provides the connection between time and space in terms of technical conditions. It has opened up the human

consciousness of time and space, constructed the subjective consciousness of human beings, and became the material power source for shaping daily life scenes and cultural practice forms.

China's political and economic strategic transformation of digitalization, informationization of the society have become a breeding ground for the "Internet Celebrity Economy". Internet Celebrity is a representative group in the era of mobile Internet. This paper interprets the formation of China's "Internet Celebrity Economy" in the context of the transformation of China's information society, examines the role "Internet Celebrity" plays in the more and more popular internet communities with discrete characteristic in the e-commerce field. Also explains how "Internet Celebrity" co-create the brand value with customers in social commerce activities under the business management of Multi-Channel Networks mechanism, and the advantages of "Internet Celebrity Economy" in the e-commerce field under the background of information society.

1.1. Political and Economic Transformation of Information and Communication Technology in China (2015-2025)

Recently, the Trade War and the United States' tariff List on Chinese goods pull our attention back to China's MIA 2025 strategy again. Because this strategy has become a bone of contention for the US administration and has been partly responsible for the Trade War. From the news reports of several western mainstream media, we can get a glimpse of the western attitude towards China's MIA 2025 strategy. Some titles and summaries of editorials from several Western mainstream media on the topic of "Made in China 2025" are as below:

- ***Politics & Policy, Bloomberg Opinion***

"China's Made in 2025 Plan Is a Paper Tiger - The country's a long way from achieving its targets; staying open to foreign competition is a better way to climb the technology ladder." (Trivedi, 2018)

- ***Council on Foreign Relations***

"Is 'Made in China 2025' a Threat to Global Trade? - China's industrial policy is aimed at rapidly expanding its high-tech sectors and developing its advanced manufacturing base, but President Trump and other leaders of industrial democracies see the plan as a threat." (McBride & Chatzky, 2019)

- ***China Briefing***

"What is Made in China 2025 and Why Has It Made the World So Nervous?" (Cyrill, 2018)

- ***The Deplomat***

“Made in China 2025, Explained - A deep dive into China’s techno-strategic ambitions for 2025 and beyond.” (Kania, 2019)

- ***IoT World Today***

“Made in China 2025 Plan Still Controversial in the West - Chinese politicians may have scaled back references to Made in China 2025, but the initiative continues to concern Western manufacturers and governments.” (Buntz, 2019)

- ***NIKKEI Asian Review***

“Beijing drops ‘Made in China 2025’ from government report - Li Keqiang toes around controversial program in nod to US.” (Harada, 2019)

1.2. Digital Transformation for State’s Grand Strategy to Forge a Network-based Economy

Bloomberg named MIA2025 “a paper tiger”, *Council on Foreign Relations* used the word “threat”, both *IoT World Today* and *NIKKEI Asian Review* used the word “controversial”. The western mainstream media’ attitudes reflect that the leading economies with high-tech industries shows hostility to China’s demand to become a competitor of the high-tech industries in the next decade.

Huawei, a Chinese company as the world’s largest telecommunications systems manufacturer remains the linchpin on the negotiating desk between China and America. History is always striking similarity. Semiconductor chips is one of the core technologies of information and communication technology (ICT). In the first five years of 1980s, the development of Japanese semiconductor chips industry was prosperous. From 1980 to 1985, Japan’s semiconductor memory market share leapt from 30% to over 50% which led to great loss of the companies in Silicon Valley. Among them, Intel declared that they will drop out from the DRAM storage business in 1985. Semiconductor Industry Association (SIA) went out of their way to lobby the US government to help during that period of time. Finally, in June 1985 they compiled a standpoint which reversed the tide. They claimed that the decline of the US semiconductor industry will bring major risk to national security. It was the very first time in the history that the international trade disputes turned to a political economy conflict in the name of “national security risk” (Rao & Scaruffi, 2013). Japan is still reeling from the experience of the the Trade War launched by America 30 years ago (Tai, 2018). Chang Ha-Joon an ethnic Korean professor of political economy at Cambridge University wrote a book titled “Kicking Away the Ladder”, explained how developed countries climbed to the height of the developed status with the help of “ladder”, but now they kick away the ladder,

instead, they're selling the so-called "good systems" and "good policies" to the developing countries (Chang, 2002).

According to Moss (1996), the globalization of business is based on the development of the information and communication technology (ICT). The innovations in information and communication technology (ICT) during the third industrial revolution, which have supported business operations to decentralize and to globalize simultaneously, promoted the rise of global markets in the late 1990s. Despite the rise of communalism as resistance to globalization (Castells, 1997), the global industry chain under the globalized capital has developed into such a complicated system on the basis of information and communication technology (ICT) that we are all affected by each other's actions, globalization as an objective historical process has brought us closer together that all of the countries intertwined to a genuine community of common destiny. The current "Trade War" approach by US could affect the global trading system, damage trust and cooperation and attribute to a no-win situation in the end. As Paul Polman (delivered speech at Copenhagen Fashion Summit 2019 as the International Chamber of Commerce Chair), "We don't need more Ph.D's. What we are lacking is the human willpower to care. We have the answers. What we need is the leaderships." The dominant power of our future won't come from one individual country, but comes from the coexistence of diverse powers including the increasingly important role of "non-state actors" such as transnational corporations, non-governmental organizations (NGO).

China has been known as the "World Factory" for years. Among the world's more than 500 major industrial products, China has more than 220 productions ranking first in the world. In 1990, China's manufacturing industry accounted for 2.7% of the world's total, ranking ninth in the world; in 2000 it rose to 6.0%, ranking fourth in the world; in 2007 it reached 13.2%, ranking second in the world; 2010 proportion increased further to 19.8%, surpassing the United States, it ranked first in the world. Since then, it has ranked first in the world for many years (Jia, 2018). By 2017, China has accounted for 28.6% of the global manufacturing value added (Zhuo & Huang, 2019).

In 1980, the World Bank delegation visited China for the first time and found that China has built almost the entire modern industrial system (World Bank, 1983). American economist Wilfred Malenbaum compares China and India in a paper published in 1982, he believes that the huge difference between China and India is that India's annual investment rate is usually 10% or more lower than China's. The State-owned fixed assets investment gap accumulated over the years has led to China's economic growth rate much higher than that of India (Malenbaum, 1982). In the process of promoting industrialization, China temporarily sacrificed current consumption, but ultimately greatly promoted

the rapid growth of overall welfare. In 1950-1978, the average annual growth rate of GDP was close to 8%. Since “the Reform and Opening-Up” market reform policy raised by Deng Xiaoping in 1978 (Sachs & Woo, 2001), the industrial added value increased 187 times till 2018. China’s share of the global economy ascended to 16%, the amount of GDP ascended to 66% of the United States. However, there’s big development space in aspects such as production efficiency, environmental protection, enterprise competitiveness, industrial structure, scientific and technological level compared with the developed countries. And GDP per capita of China is merely 16% of the United States in 2018.

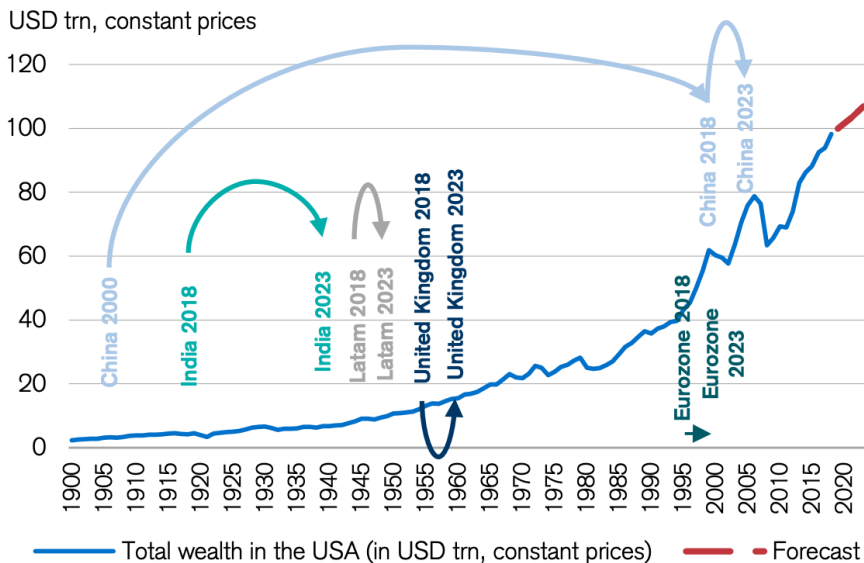
As data from *Suisse Global Wealth Databook 2018* showed in Figure 1.1, we can find that China’s total wealth was the same as the United States in 1906, merely 18 years later in 2018, China’s total wealth was raised to the level of United States in 2000. And till 2023, the forecasted China’s total wealth may reach the level of the United States in 2005. Meanwhile, the total wealth of India in 2018 was the level of the United States in 1918, and forecasted to reach the level of the United States in 1940 in 2023. The relative position of Latam in 2018 was the level of the United States in 1945, and predicted to reach the level of the United States in 1950 in 2023. The total wealth of UK in 2018 was the level of the United States in 1955, and forecasted to reach the relative position of the United States in 1960 in 2023. The total wealth of Eurozone in 2018 was the level of the United States in 1995, and forecasted to reach the level of the United States in 2000 in 2023. Compared with other economies, the development of China in the past 18 years since the millennium really took a great leap forward which even can be called an economic wonder that China pulled up to almost 94 years of the development of the total wealth based on the relative position of the United States from 1906 to 2000.

From Figure 1.2 *Comparison of Levels of GDP per Person Employed in US dollars 2018* it is clearly observed that the big gap of the GDP per person employed in China compared to the United States which is merely 23% of the US and lower than other emerging & developing countries such as Mexico and Brazil.

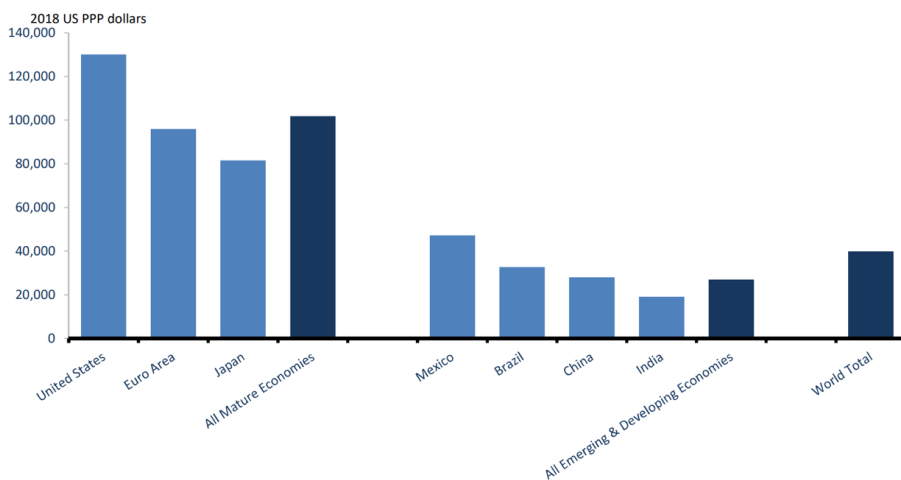
China experienced rapid development based on the middle class and the export sector that helped it achieve unprecedented GDP growth becoming the world’s second largest economy (Hu & Khan, 1997). However, this achievement is built upon the demographic dividend and low wage advantage. With social and economic advancement, improved social welfare, demographic changes (population aging), demographic dividend is diminishing gradually, thus leaving a negative impact on China’s labor-intensive industries and the current unsustainable economic system (Yang et.al., 2010). There’s still huge

gap compared to the developed economies, China has to continue deepening reform, accelerating development transition to optimize the economic structure, to achieve sustainable development, to raise the living standards of her residents.

Figure 1.1: Total wealth in the United States and relative position of selected economies (Source: James Davies, Rodrigo Lluberas and Anthony Shorrocks, Credit Suisse Global Wealth Databook 2018)

Figure 1.2: Comparison of levels of GDP per person employed in US\$, major regions, 2018 (Source: The Conference Board Total Economy Database™ (Adjusted version) April 2019. Notes: Gross Domestic Product levels are expressed in 2018 US\$, converted using Purchasing Power Parities.)

China has carried out three industrial revolutions in the manners of market arbitrage and promotion of the efficiency of resource allocation to stimulate economic growth in the past 40 years under “the Reform and Opening-Up” market reform policy. Currently the development of China is at a crossroads facing an aging population and rising labor costs, which reveals the former economic model based on infrastructure expansion and inexpensive labor unsustainable.

To optimize the economic structure to escape the middle-income trap (Cai, 2008) and bridge the gap with developed economies, the “Made in China 2025” strategy (MIA 2025) was Launched by Premier Li Keqiang in the Report on the Work of the Government in 2015. There are four general dimensions of the Chinese government’s plan for work in 2015, “Deepening Reform and Opening Up”, “Balancing Steady Economic Growth and Structural Improvement”, “Making Sustained Efforts to Improve Living Standards and Promote Social Development”, and “Improving Government”.

To implement the MIA 2025 strategy, the government work report put forward “seek innovation-driven development; apply smart technologies; strengthen foundations; pursue green development; and redouble our efforts to upgrade China from a manufacturer of quantity to one of quality.” The strategy focuses in 10 main sectors (see. Illustration 1.1) on intelligent manufacturing to upgrade the traditional industries, agriculture equipment, electrical equipment, new generation information technology, aerospace equipment, new materials, railway equipment, numerical control tools and robotics, energy saving and new energy vehicles, ocean engineering equipment and high-end vessels, medical devices.

The aim is to transition the economic structure from relying primarily on low value-added products, to reduce China’s reliance on foreign technology imports and invest heavily in its own innovations and advanced manufacturing in order to create Chinese companies that can compete both domestically and globally (Fu et.al., 2016). Economic growth is fueled by innovation and technological progress cardinally (Chesbrough, 2003).

Made in China 2025: Target Sectors

Graphic© Asia Briefing Ltd.

Illustration 1.1: Made in China 2025 target sectors (Source: China Briefing)

Similar with China's MIA 2025, "Industry 4.0" also been known as the Fourth Industrial Revolution is a high-tech strategy raised by the German government in 2013, which promotes the computerization, digitalization and the interconnection of the manufacturing. With a focus on upgrading quality, productivity and efficiency, it involves adopting information technology, cloud computing, cyber-physical systems, the Internet of things to combine the internet with wireless sensors and robotics which is to connect machines to a system that can visualize the entire production chain to make better decisions on itself. At the same time, America brought forward "Manufacturing USA" and Japan raised "Industrial Value Chain Initiative" to keep their competitiveness in the high-end manufacturing field.

"The Information Technology Revolution did not create the network society. But without Information Technology, the Network Society would not exist."
--- Manuel Castells (1997)

To fulfill such an ambitious strategy, China must firstly obtain an advanced network infrastructure, promote information and communication technology (ICT) because the digital transformation of the manufacturing is embodied on a network-based economy system. In addition, use of ICT not only favors innovation and competitiveness, but also helps to reduce emissions and contribute to environmental protection (Ollo-López & Aramendía-Muneta, 2012)

2. Aims and Methodology

"Post-industrial society", "information society", "innovation economy", "network economy", "digital economy" etc have been given to the ongoing transformation of economy in the context of globalization and the rapid development of ICT (Cohen et al., 2000). Technological advances in information

and communication infrastructure together with the advent of mobile internet era, have drastically impacted how people interact socially (Delerue et.al., 2012). In the digital age, information and communication technology integrates and connects the inherent mass media, and the scope of time and space extends to an unprecedented level. Individuals are connected closer than ever before while information reception becomes atomized (Staiger, 2005: 2-5). As the mobile trend continues, usage behavior patterns have changed under the power of this new technology.

China's political and economic strategic transformation of digitalization, informationization of the society have become a breeding ground for the "Internet Celebrity Economy". Internet Celebrity is a representative group in the era of mobile Internet. In China, the "Internet Celebrity Economy" has developed into six sub-sectors (see Figure 1.3), community e-commerce, knowledge sharing, idol group, internet content, electronic sports and live broadcast. This paper interprets the formation of China's "Internet Celebrity Economy" in the context of the transformation of China's information society, examines the role "Internet Celebrity" plays in the more and more popular internet communities with discrete characteristic in the e-commerce field. Also explains how "Internet Celebrity" co-create the brand value with customers in social commerce activities under the business management of Multi-Channel Networks mechanism, and the advantages of "Internet Celebrity Economy" in the e-commerce field under the background of information society.

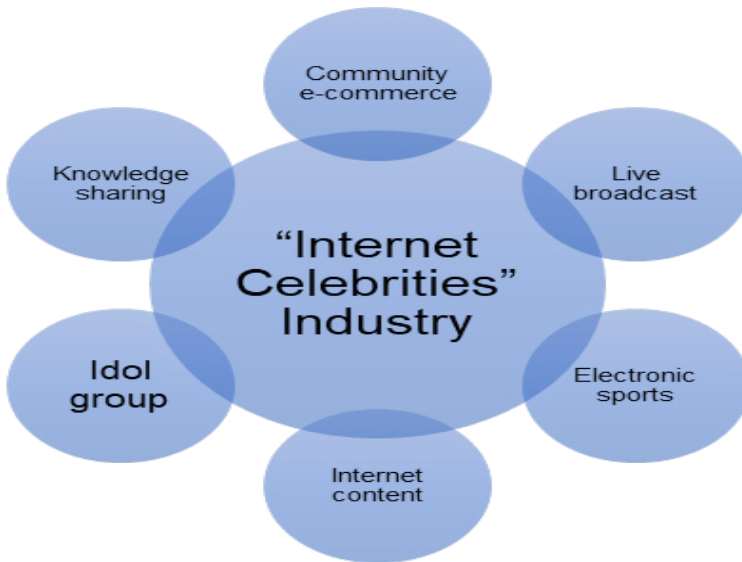

Figure 1.3: Six Categories of Internet Celebrity Industry

Information and communication technology development research involves both studies of the interaction between people and technology, introducing a new device, system, or policy to achieve some objective of development (Burrell & Toyama, 2009). Just as Castells claimed in *An Introduction To the Information Age*, “The challenges to social domination in the network society revolve around the redefinition of cultural codes, proposing alternative meaning and changing the rules of the game. This is why the affirmation of identity is so essential, because it fixes meaning autonomously vis-à-vis the abstract, instrumental logic of networks.” (Castells M, 1997) To reach the maximum optimal marketing aggressiveness, social media marketing should not ignore customers’ social needs (Wang et.al.,, 2019). “Internet Celebrity Economy” is a prominent subject to interpret how “affirmation of identity” functions together with other social actors consisting commercial coordination in the information society.

“Internet Celebrity Economy” is a new social economic phenomenon case. Thus, to analyze the topic, “case study” research methodology is used because it seems to be the most appropriate for such an exploratory research as Siggelkow suggests (2007). Case study research methodology helps to unearth the answer to “how” question of the conceptual argument in a context-rich environment (Walsham & Sahay, 2006). This study examines the new business model behind the “Internet Celebrity Economy”. Research methodology begins with the interpretation of Internet Celebrity’s definition and the identification mechanism of Internet Celebrity in the mobile internet era in China. Followed by the development of “Internet Celebrity Economy” during 2015-2017 in the e-commerce field with a case of Ruhn MCN organization to reveal the Multi-Channel Networks e-commerce business management mechanism. Then social commerce, the essence of the “Internet Celebrity Economy” is discussed. Finally, the advantages of “Internet Celebrity Economy” in the context of information society are examined.

2.1. Problem:

The development of new media has ruptured the symbiotic relationship between media and celebrity when celebrities had been highly organized as cultural commodities by one-way media. The elements of individuality, identification and transformation have been the cornerstones of the celebrity system, also the celebrity system has always generated remarkable connections to its audiences (Marshall, 2006). The way of information transmission changes from a single center to a multi-center, no upper-level constraint, and synchronous delivery. The impact from “centralization” to “decentralization” on social systems is enormous and appears every day. The popularity of smartphones and tablets has ruthlessly eroded the voice of traditional media, and new media has become

the mainstream source for information. The development of information and communication technology and the dissemination of mobile networks changed the pattern of information reception. Individual communications with others through mobile social platform and information explosion with a scarcity of attention both provide Internet Celebrity with a wide range of social influence as an Information intermediary in the role of opinion leaders (Flynn et.al., 1996).

Social media platforms break down the representational layer of dealing with the private self in public from traditional media such as TV, radio, film, magazine. The presentation of the self via social media platforms has produce an incredible open-ended surplus of sources of the self that in effect discounts the value of celebrity discourses now circulates. With posting personal details through photos and short videos vb, social media platforms generate public privacy into a new form of narcissism which is actualized through the platforms and it is specifically modeled around a mediatized version of the self: the representations of celebrity have now been liberated to become the basis for the potential public presentation of the self (Marshall, 2006).

Internet Celebrities are being reworked and reformed in terms of their value and utility by followers and subscribers through social media platforms, and wedded to identification and representation where followers use celebrities to be their conduit between themselves and contemporary culture. With the help of the media, Internet Celebrity “represent” the audience in a certain sense, especially in the various public worlds representing their cultural, political and social figures (Marshall, 2006). An expansion of celebrity discourse as new constitutions of cultural value and cultural capital are developed on social media platforms which makes Internet Celebrity a kind of guarantee of economic value in the information society.

At the same time, marketers have been trying to develop communication strategies to meet the accuracy requirements of mobile Web services content, which informally influence the attitudes or behaviors of consumers through product or service-related conversations, known as “electronic word-of-mouth” communication (Hennig-Thurau et.al.,, 2004). Social commerce can be seen as a subset of e-commerce, involving the use of social media to assist with e-commerce transactions and activities (Huang & Benyoucef, 2013). It also supports social interactions and user content contributions. In essence, it is a combination of commercial and social activities.

MCN means multi-channel network, which was originally created based on the Youtube platform mechanism. MCN cooperated with the platform to provide various commercial services such as promotion marketing and traffic realization for the contracted “Internet Celebrity”, and obtained revenue

sharing according to the rules. After being introduced to China, the MCN model has grown rapidly and become an extremely important part of the “Internet Celebrity Economy”, which has effectively promoted the development of the overall industry of the “Internet Celebrity Economy”.

The formation of the Internet celebrity industry in the field of e-commerce during 2015-2017 is a manifestation of both economy and social form dimension of China corresponding to the development of virtual economy and real economy.

2.2. Aim:

The advancement of information technology has spawned the birth and development of the “Internet Celebrity Economy”. The communication carrier of the “Internet Celebrity Economy” has experienced several stages: text mode, graphic mode, PC video mode, mobile video + audio mode; the development mode has experienced several stages such as text creation, topical hype, knowledge creation, and content creation. The monetization model has experienced multiple stages such as copyright revenue, business income, e-commerce advertising revenue, publishing, content payment, and independent brand development.

From the perspective of the carrier that appears in the Internet celebrity, the Internet celebrity is a medium phenomenon. From the point of view of the celebrity effect, social influence and economic value generated by the Internet celebrity and the ensuing “Internet Celebrity Economy”, it is an economic and social phenomenon.

In 2015, the popularity of the mobile Internet ushered in the explosive growth of the “Internet Celebrity Economy”. It has promoted the growth of the MCN organization and promoted the industrialization of the Internet Celebrity. The properties of the Internet Celebrity appeared professional, anthropomorphic, virtualized, etc. Their features and development are towards multiple platforms.

2.3. Data Collection Techniques:

Data in this paper are archival data collected from iResearch, the leading provider of online audience measurement and consumer insights in China; National Statistical Yearbook from National Bureau of Statistics of China; China Internet Network Information Center; China Information Society Development Report; Frost & Sullivan, a business consulting firm involved in market research and analysis, growth strategy consulting, and corporate training across multiple industries; Morgan Stanley Research Data; Pew Research Center, a nonpartisan American think tank.

Subject of this paper is the formation of “Internet Celebrity Economy” during 2015-2017 in China, research with such a big scale, data collected from professional statistical agencies are higher in reliability and validity.

The nature of the study prevents the data to be collected through a structural or functional analysis. It could be rather classified as the impact analysis but this impact is not the impact on people or certain individuals but on world economy and economy of a specific country, in this case, in China. This study concentrates on the context of “Internet Celebrity” in new media. Specifically, the data is collected through the content of Internet Celebrity Economy dwelling on how these media structures effect the economy façade of the business models. Thus, the main analysis is on the side of the data provided by the new media and social media.

2.4. Hypothesis:

H1: The infrastructure of the ICT and mobile communication provide the technical basis for the development of “Internet Celebrity Economy”.

H2: The Internet celebrity is developing from a medium phenomenon to an economic and social phenomenon in China.

H3: The MCN organizations contributes to the industrial development of Internet Celebrity.

H4: The essence of “Internet Celebrity Economy” is social commerce.

H5: “Internet Celebrity Economy” has natural advantages in the information society.

2.5. Universe and Sample:

In China, e-commerce is still an important choice for innovation and entrepreneurship. Flexible, diversified and entrepreneurial employment is more popular among younger generations. The development of e-commerce has spawned a new form of employment, and service-derived employment that supports the development of e-commerce has developed rapidly absorbing a large amount of rural surplus labor. As of 2017, the total volume of business of national express delivery services has reached 40.06 billion pieces, a year-on-year increase of 28%. The number of e-commerce direct practitioners and indirect employment reached 42.5 million people.

In the TOP10 ranking of the annual sales of women’s apparel C stores (non-Tmall³ stores) announced by Taobao⁴ in 2015, there are 5 stores from the Internet Celebrity e-commerce stores, which can be described as half of the

3 Tmall.com, formerly Taobao Mall, is a Chinese-language website for business-to-consumer online retail, spun off from Taobao, operated in China by Alibaba Group. It is a platform for local Chinese and international businesses to sell brand name goods to consumers in mainland China, Hong Kong, Macau and Taiwan.

4 Taobao is a Chinese online shopping website, headquartered in Hangzhou, and owned by Alibaba. It is the world’s biggest e-commerce website and the seventh most visited website according to Alexa.

market. The total number of Internet Celebrity e-commerce stores has more than 1,000 in 2015 on Taobao. Their presence activates and drives a whole chain of apparel industries.

2.6. Limitations and Justification:

Internet Celebrity in China have evolved through three stages from 1997 till now. In China, the “Internet Celebrity Economy” has developed into six sub-sectors (see Figure 1.3), community e-commerce, knowledge sharing, idol group, internet content, electronic sports and live broadcast.

This research only focused on the formation of the commercialization of Internet Celebrity in the field of e-commerce during 2015-2017 on China’s social media platform Sina Weibo.

2.7. Method and Variables:

Sina Weibo is a Chinese microblogging website. Launched by Sina Corporation on August 14, 2009, it is one of the biggest social media platforms in China. As of June 2017, Sina Weibo had 361 million monthly active users (MAU) and 159 million daily active users (DAU), up 28% and 26% respectively over the same period last year, and monthly active users accounted for 92%. The content format covers graphic, video, question and answer, live broadcast, etc., which can meet “Internet Celebrity”’s differentiated communication needs and help “Internet Celebrity” to accumulate social assets. It can be said that Sina Weibo has become an infrastructure platform for “Internet Celebrity” to establish public influence.

As a social media platform, Sina Weibo provides key support for “Internet Celebrity” to continue to accumulate social assets, which is the biggest difference between Sina Weibo and other content-based recommendation traffic platforms. Weibo continues to guide users’ attention on high-quality content such as videos, long articles, and live broadcasts to improve efficiency and help “Internet Celebrity” to increase fans and expand influence. On the commercial realization, Sina Weibo continues to improve the business ecosystem and help the “Internet Celebrity” to expand the channel. Previously, Sina Weibo has established a “Internet Celebrity” e-commerce platform to help e-commerce “Internet Celebrity” and e-commerce organizations quickly achieve resource docking.

Sina Weibo has established a complete “Internet Celebrity” ecosystem and continues to promote the “Internet Celebrity” industry to improve. In the field of “Internet Celebrity” cultivation and operation, Sina Weibo continues to deepen cooperation with MCN institutions. As of May 2018, the number of MCN institutions cooperating with Sina Weibo reached 1917, an increase of 269% compared with last year, and the field of cooperation coverage reached

53. Driven by the platform and the MCN organization, there are more than 20,000 “Internet Celebrity” on the Weibo, and the average number of “Internet Celebrity” fans has increased by more than 30% in the past year.

Although many network platforms can cultivate “Internet Celebrity”, but due to many factors such as user size, content structure, content form, etc. To achieve a leap from platform influence to public influence, “Internet Celebrity” still need to be implemented through social media platforms with more public attributes. Due to which, Sina Weibo has become the “standard” operating platform for most “Internet Celebrity”.

2.8. Data Collection:

Data in this study are archival data collected from new media and social media platforms together with data from professional statistical agencies. Trend research is conducted through annual statistics data comparison. For example, comparison of index values and growth rates in various fields of China’s information society according to *China Information Society Development Report 2017*; 2015 IDI rankings according to *International Telecommunication Union*; China mobile Internet users & Y/Y growth, 2008 – 2018; annual data comparison of the followers/subscribers of “Internet Celebrity”, “Internet Celebrity” industry scale, e-commerce market transaction scale from 2015-2017. Data collected from professional statistical institutions and trend research through annual data comparison ensure reliability and acceptability of the data in this study.

2.9. Criteria for Evaluating Findings:

In 2017, the number of “Internet Celebrity” with more than 100,000 followers/subscribers increased by 57.3% compared with 2016 on Chinese social platforms. At the same time, the total number of Chinese “Internet Celebrity” followers/subscribers in 2017 continued to increase on the basis of the original large number, reached 470 million people, with a chain growth rate of 20.6%.

By 2017, the “Internet Celebrity Economy” market has exceeded 100 billion. “Internet Celebrity” is no longer just a medium phenomenon in the era of mobile Internet, it has become both economic phenomenon and social phenomenon in China.

The “Internet Celebrity Economy” has become a new e-commerce model, which may subvert the traditional thinking of relying on increasing new investment to stimulate economic growth. With the commercialization of 5G technology, in the next 1-3 years, China’s “Internet Celebrity Economy” is expected to continue to grow at a high speed, and the business will be more abundant and mature.

From a practical perspective, “Internet Celebrity” has become a product of the entertainment and media industries. It has even become a tool for promoting consumerism. The “Internet Celebrity Economy” has also found a new breakthrough for the traditional e-commerce economic development.

Although the current “Internet Celebrity Economy” cannot change the overall economic form of society, however, with its more and more widespread existence, it has quietly changed the ecological chain of many industries such as entertainment, culture and manufacturing.

3. FINDINGS

3.1. Modernize Traditional Industries and Expand Domestic Market Demand for ICT

According to Brahima Sanou, the director of Telecommunication Development Bureau of International Telecommunication Union, “The United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development recognizes the great potential of ICTs and calls for significantly increased access to ICTs, which will play a crucial role in supporting the implementation of all the sustainable development goals (SDGs).”

As exemplified in Table 2.1, China’s global ranking of IDI rose from 87th in 2010 to 82th in 2015, the regional ranking of China in Asia and the Pacific area was 12th in 2015. The IDI indicator mainly measures the progress in ICT development, level and evolution over time of ICT developments and the development potential of ICT.

Information and communications technology (ICT) refers to Information technology (IT), but today is used more in the context of the integration of telecommunications (telephone lines and wireless signals), computers, software, middleware, storage audiovisual systems, and data technologies. ICT enables users to access, store, transmit, and manipulate information (Murray, 2011).

Economy	Regional rank 2015	Global rank 2015	IDI 2015	Global rank 2010	IDI 2010	Global rank change 2015-2010
Korea (Rep.)	1	1	8.93	1	8.64	0
Hong Kong, China	2	9	8.52	13	7.41	4
Japan	3	11	8.47	9	7.73	-2
Australia	4	13	8.29	15	7.32	2
New Zealand	5	16	8.14	19	7.17	3
Singapore	6	19	8.08	11	7.62	-8
Macao, China	7	24	7.73	14	7.38	-10
Malaysia	8	64	5.90	61	4.85	-3
Brunei Darussalam	9	71	5.53	53	5.05	-18
Thailand	10	74	5.36	92	3.62	18
Maldives	11	81	5.08	82	3.92	1
China	12	82	5.05	87	3.69	5
Mongolia	13	84	5.00	97	3.52	13
Iran (I.R.)	14	91	4.79	99	3.48	8
Philippines	15	98	4.57	105	3.16	7
Fiji	16	101	4.33	102	3.28	1
Viet Nam	17	102	4.28	94	3.61	-8
Indonesia	18	108	3.94	109	3.11	1
Tonga	19	110	3.82	111	3.08	1
Sri Lanka	20	115	3.64	115	2.97	0
Bhutan	21	119	3.35	128	2.02	9
Samoa	22	122	3.11	121	2.43	-1
Vanuatu	23	125	2.93	124	2.19	-1
Cambodia	24	130	2.74	131	1.98	1
India	25	131	2.69	125	2.14	-6
Nepal	26	136	2.59	140	1.75	4
Lao P.D.R.	27	138	2.45	135	1.92	-3
Solomon Islands	28	139	2.42	139	1.78	0
Myanmar	29	142	2.27	150	1.58	8
Pakistan	30	143	2.24	138	1.79	-5
Bangladesh	31	144	2.22	148	1.61	4
Afghanistan	32	156	1.83	156	1.37	0
Average			4.70		3.85	

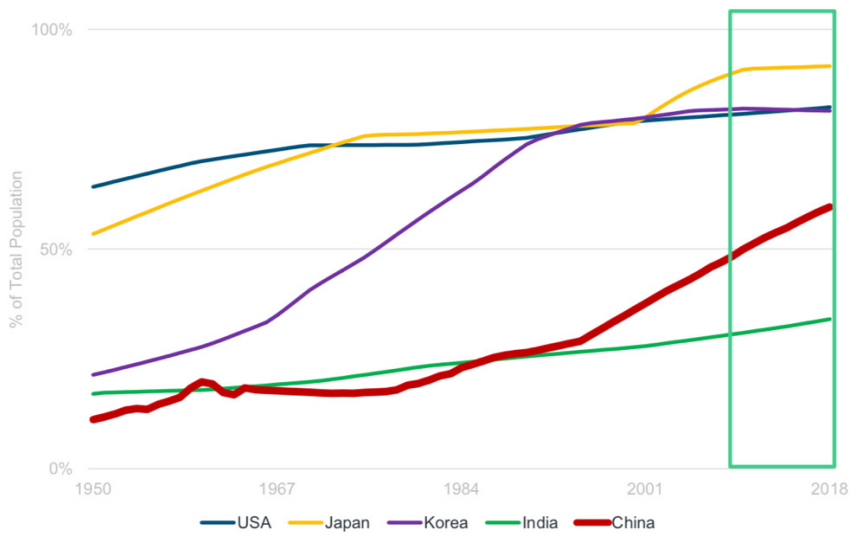
Table 2.1: 2015 IDI⁵ rankings, Asia and the Pacific
(Source: International Telecommunication Union)

Different from developed western countries which categorizing the ICT industry as service industry. Obtaining the world's biggest population, complete industry chain, and uniform market, China's strategical development of ICT industry is more likely become the internal engine for economic structural change (Meng & Li, 2002).

Sectors like computer industry, electronics equipment manufacturing, communications equipment manufacturing belong to knowledge-intensive and technology-intensive industries. The development of ICT industry from the production side will help to upgrade and optimize China's industry structure by decreasing the percentage of the nation's non-farm labor force, speeding up urbanization, boosting industry upgrades and enhancing industrialization levels (Eugster et.al., 2008). Industrial development has accelerated China's

⁵ IDI, the ICT Development Index is a composite index that can be used to monitor and compare developments in information and communication technology (ICT) between countries and over time.

urbanization process, but there is room for improvement compared with developed countries such as USA, Japan and Korea (see Figure 2.1). Until today there's still 25% population of Chinese making a living with farming, the small-scale peasant economy is not only inefficiency but also highly risky from natural disasters. National food supply shortage risk is one of the toughest problems in countries like China with such a huge population. To develop modern high-tech intensive agriculture is a solution, but it leaves the problem of creating new job opportunities for the farmers. And the development of ICT industry offers a unique opportunity to creating new social collaboration which will bring new job opportunities to the society.

Figure 2.1: China urbanization (Source: CEIC, UN, Morgan Stanley Research)

Table 2.2 shows the main goals of the state-led policy MIA 2025, to cut down the ratio of imported components, to develop brand awareness of domestic companies, to encourage domestic innovation, to upgrade the domestic industrial manufacturing towards the value-added chain in the 10 target sectors. The data from Table 2.2 also reveals that if China carries out the MIA 2025 strategy successfully, more industrialized economies such as Germany, Japan, South Korea, USA, France and Italy will be influenced with a certain scale as global market competitors.

Target Sectors	MIA 2025 Goals	Imports (2017) *data source: UN Comtrade
Robotics	<ul style="list-style-type: none"> • To supply 70% of domestic robotics market • Own intellectual property rights of key parts • Develop next-generation robots • One or two companies to rank in the top five in the world 	Japan 62% Germany 18% South Korea 5% Other 15%
Maritime equipment and high-tech ships	<ul style="list-style-type: none"> • At least five Chinese manufacturing companies to be globally recognized • To supply 40% of international maritime equipment • High-tech ship design and manufacturing equipment to supply 50% of international markets 	Japan 29% Brazil 24% South Korea 19% Other 28%
Railway transport	<ul style="list-style-type: none"> • Overseas business to account for 40% of total • Have a presence in high-end segment of global railway transport value chain 	Germany 36% Italy 15% Japan 14% Other 35%
New energy and energy-saving vehicles	<ul style="list-style-type: none"> • Domestic products with intellectual property rights to supply half of domestic market • Self-sufficiency rate for key parts to exceed 60% • Export 20% of commercial vehicles • Three companies to rank in top five by international sales 	Germany 27% Japan 21% USA 19% Other 33%
Aviation and aerospace equipment	<ul style="list-style-type: none"> • Prototype of large aircraft engine to be completed • To supply 80% of space information applications and develop interplanetary exploration • Domestically produced turboprop airliners to supply 10 to 20% of global market. • Chinese airliners to supply 10% of domestic market 	USA 24% Germany 21% Japan 17% Other 38%
Biopharma and hi-tech medical devices	<ul style="list-style-type: none"> • Innovative development and production to reach international standards • Industrial output of medical devices to reach 1.2 trillion yuan • Domestically-made core components to reach 85% • Commercialisation of innovative chemicals and Chinese medicines 	Germany 28% USA 24% Ireland 9% Other 39%
New materials	<ul style="list-style-type: none"> • Self-sufficiency to 95% and quality of most products to reach international standards, with some as global leaders • Two to three globally competitive steel companies • Major advanced construction materials reach international standards, 30% share of global market 	Russia 13% Saudi Arabia 11% Angola 11% Other 65%
New generation information technology	<ul style="list-style-type: none"> • Mobile communications equipment to supply most of domestic and nearly half of international markets • Handful of semiconductor companies recognised as top-tier • Enter the 14-20nm semiconductor manufacturing process phase 	USA 56% France 22% Germany 16% Other 6%

Energy equipment	<ul style="list-style-type: none"> • To have established globally competitive companies • To produce advanced large-scale thermal, hydro and nuclear power equipment • Renewable energy equipment to account for 80% of market • Dominate the formation of global standards for high-voltage transmission equipment 	Taiwan 24% Japan 21% Malaysia 14% Other 41%
Agriculture equipment	<ul style="list-style-type: none"> • Output to reach 800 billion yuan becoming the world's biggest agricultural equipment maker • Domestically made equipment to meet 95% of domestic demand • Automation technologies and equipment to reach advanced international standards 	Japan 54% Germany 12% Italy 8% Other 26%

Table 2.2: The 10 main goals of the state-led policy MIA 2025

(Source: South China Morning Post)

There are some indicated data on MIC 2025 key performance from a European organization, Institute for Security & Development Policy (see Table 2.3). And it indicates the extent from four dimensions of modernizing traditional industries and expand domestic market demand for ICT, as “Innovation Capability”, “Quality and Value”, “IT and Industry Integration”, “Green Industry”. Among these categories, “IT and Industry Integration” is the one directly related with ICT. In this category, there are three inspected manufacturing transformation KPI, broadband penetration, digital R&D and design tool penetration, key process control rate. Broadband penetration of IT and Industry Integration is indicated to reach 82% in 2025 from 50% in 2015. Digital R&D and design tool penetration of IT and Industry Integration is indicated to reach 84% in 2025 from 58% in 2015. Key process control rate of IT and Industry Integration is indicated to reach 64% in 2025 from 33% in 2015.

The 2019 Annual Meeting of the New Champions launched by the World Economic Forum was held in Dalian China during 1-3 July 2019. There were some notable topics on the progress of China’s economic development of modernizing traditional industries and expand domestic market demand for ICT and innovation industries.

To combat climate change by modernizing traditional industries to “Green Industries”: China accounts for more than half of global electric car sales and is also home to 99% of the world’s electric bus fleet. By 2040, Chinese households will need double the energy they currently use. As demand rises, China has become a world leader in solar energy. China is also a leader in rail tech. It’s newly unveiled maglev train could reach speeds of 600km/h and rival air travel. Despite continued reliance on coal, green tech is growing, too. China now leads the world in solar power. China’s rapid industrial growth has had a huge impact on its environment. Here are some big and small ways the country

is working for a more sustainable future. Great green wall, since 1978 China has planted 66 billion trees in the sandy deserts of its arid north. Sustainable farming, in some rice-growing regions, ducks are used instead of pesticides, killing weeds and insects while fertilizing the paddies with droppings. Green Tech, green app Ant Forest has helped its users cut their carbon use by 3 million tons by planting 100 million trees. Waste disposal, eco food waste plants are popping up around the country, where billions of cockroaches churn through up to 50 tons of kitchen waste a day.

MIC 2025 Key Performance Indicators

Category	Manufacturing Transformation KPI	2015	2025
Innovation Capability	1. R&D cost / revenue / (%)	0.95	1.68
	2. Patents / billion RMB of revenue (#)	0.44	1.10
Quality & Value	3. Manufacturing quality competitiveness (index)	83.5	85.5
	4. Manufacturing value-added increase over 2015 (%)	-	4
	5. Average annual labor productivity growth (%)	-	6.5
IT & Industry Integration	6. Broadband penetration (%)	50	82
	7. Digital R&D and design tool penetration (%)	58	84
	8. Key process control rate (%)	33	64
Green Industry	9. Energy decrease over 2015 / industrial value add (%)	-	34
	10. CO ² decrease over 2015 / industrial value add (%)	-	40
	11. Water use decrease over 2015 / industrial value add (%)	-	41
	12. Industrial solid wastes utilization ratio (%)	65	79

Table 2.3: MIC key performance indicators (Source: Made in China 2025-BACKGROUNDER, Institute for Security & Development Policy, 2018. Mercator Institute for Chinese Studies)

To upgrade industrial capability and smart manufacturing by investing in the ICT and innovation industries: 78% of AI patents were filed by Chinese businesses. The country has also attracted 60% of the world's AI-related venture capital. 70 million people will live in the Greater Bay Area⁶, a high-tech megacity with a combined GDP nearly equal to that of South Korea. In 2017, China produced a unicorn start-up – a tech company worth more than 1 billion dollars – every 3.8 days. Among them are Chinese telecom companies,

⁶ Greater Bay Area, The Guangdong-Hong Kong-Macau Greater Bay Area or simply Greater Bay Area, is a megalopolis, also known as the Pearl River Delta, consisting of 9 cities and 2 special administrative regions in south China.

which have laid a vast web of underwater cables, covering 500,000km around the world. It's little wonder China's internet use has skyrocketed. There are now more than 800 million Chinese people online, more than the US and India combined.

Information and Communication Technology (ICT) is the priority of the MIA 2025 strategy for promoting the extensive application of information technologies in industrialization, develop and utilize networking, digitalization, informatization and smart technologies, and work to develop certain key areas first and make breakthroughs in these areas to reconstruct traditional industries, taking advantage of China's position as a late starter.

3.2. A Government Strategical Plan to Push Forward Economy “Internet Plus” (Internet +) in 2015

The concept of “Internet Plus” was first presented by Premier Li Keqiang in March 2015 during the government work report. As stated by Premier Li, the “Internet Plus” campaign will be momentous to create a new engine for China's economic growth. The plan aims to push forward the integration of mobile Internet, big data, cloud computing, Internet of Things with traditional industries to stimulate the development of e-commerce, industrial internet, internet finance (ITFIN), to form a new economic model fueling its expansion from consumption industries to manufacturing (Li, 2015).

The development of human society went through agricultural society, industrial society, to today's information society. In the stage of development of the agricultural society, the driving force of the development depended on natural resources with a large portion. In the stage of development of the industrial society, the driving force of the development depended on the depth of industrialization process largely. In the stage of development of the information society, the driving force of the development depends greatly on the resource integration capability.

The necessity of restructuring is emerging in the Internet Plus era, because the information revolution, globalization have broken existing social, economic, and even cultural structures. Internet Plus plan will enable us to not only remotely monitor but also optimize assets and activities to a very granular level, thus to have transformative impact across all industries. The key point of resource integration capability lies in the management of the supply chains by matching supply and demand in an optimized way to drive the socio-economic development (Bhagwat & Sharma, 2007).

The potential of Internet Plus plan is determined by the available of ICT infrastructure such as high-capacity broadband connections, backbone capacity and data-processing capacity such as cloud computing. From the “Baidu Baike”

- Chinese WIKIPEDIA, China's Internet Plus plan has six characteristics in general: transboundary integration, structure reformation, open and shared platform, ubiquitous connection, innovation driven, human-centric.

Application fields of Internet Plus include internet + manufacturing, internet + smart city, internet + finance, internet + commerce, internet + transportation, internet + healthcare, internet + education, internet + government affairs, internet + agriculture.....

For example, nowadays the most well-known innovation project of internet + manufacturing is automobile industry, such as intelligent car project, driverless car R&D project. Online banking, online and mobile payment, P2P lending and crowdfunding are available applications of internet + finance in China. Common applications of Internet + commerce includes B2C platforms and B2B platforms. In China, innovations of internet + transportation include taxi-hailing services, public bicycle systems, customized shuttle bus services, car-sharing services, car-on-demand services. Internet + education includes interactive teaching platforms, online classes, online training platforms. Online health services are also available in China in the category of internet + healthcare.

However, China's Internet Plus plan is still in early stages, and lacks an innovation-driven ecosystem as well as open and customizable platforms. One of the biggest concerns is from the manufacturing industry indicating reversal of the order of host and guest. Some delegates of manufacturing industry pointed out that the applications of ICT innovations should be at the service of manufacturing industry rather than making up some fancy projects on the computer, further, they suggested that ICT practitioners should come to the manufacturing sites to learn about the actual operation of manufacturing industry. In other words, thinking mechanically, thinking digitally. Another concern is the ability of a country to cultivate its capacity for innovation rests with its domestic education system. Although the Internet Plus plan faces several challenges to put into force, but it still offers promising development trends.

3.3. The Pivots in Upgrading Chinese Economy - ICT and Information Society

The information society, also known as the information-based society, is a society in which information will play a major role after it has left the industrialized society. The concept of "informatization" was put forward in the early 1960s. It is generally believed that informatization refers to the dynamic development process in which information technology and information industry play an increasingly important role in economic and social development. It is mainly marked by the proportion of the information industry in the national

economy, the degree of application of information technology in traditional industries, and the level of information infrastructure construction.

From the content point of view, informationization can be divided into three aspects of production, application and security of information. Information production, that is, information industrialization, requires the development of a range of information technologies and industries, involving the collection, processing, and storage of information and data, including communications equipment, computers, software, and consumer electronics manufacturing. Information application, that is, informationization in the industrial and social fields, is mainly reflected in the use of information technology to transform and upgrade traditional industries such as agriculture, manufacturing, and service industries, greatly improving the utilization efficiency of various materials and energy resources, and promoting the adjustment of industrial structure. Transforming and upgrading to promote profound changes in human lifestyles, social systems and social culture. Information security refers to the infrastructure and security mechanisms that guarantee the transmission of information, enabling humans to continuously improve their ability to access information, including infrastructure construction, information security mechanisms, information technology innovation systems, information dissemination channels, and information capacity education.

In agricultural societies and industrial societies, matter and energy are the main resources, and they are engaged in large-scale material production. In the information society, information has become a more important resource than material and energy. The purpose of developing and utilizing information resources is to rapidly expand information and economic activities, and gradually replace traditional industrial production activities and become the main content of national economic activities. The information economy dominates the national economy and constitutes the material basis of social informationization. The information technology revolution based on ICT is the source of power for social informationization.

ICT is the core technology and dynamic of the third industrial revolution. The ICT industry is not only a dynamic for China's economic development but also offers an opportunity to build a brand new market mechanism to help improve the disparity in Chinese economic development among its different regions for a nationwide common market (Meng & Li, 2002). It heavily depends on the ICT development and telecommunications infrastructure by the means of integrating markets and linking people together through the internet to boost China's economy and social development (Chen et.al., 2005).

The overall size of the global ICT industry is expected to exceed US\$5250 billion in 2017. Among them, the ICT service industry reached US\$3450 billion,

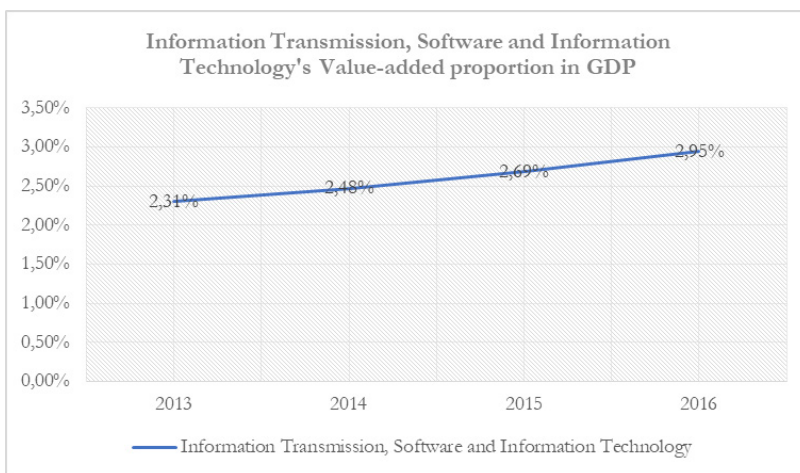
ICT manufacturing breakthrough US\$1800 billion. As a versatile technology, both an output from the ICT- producing industries and an input into the ICT-using industries, information and communication technology has a significant radiation effect on overall economic growth.

Since the early 1990s, Chinese government has given ICT industry high priority because ICT industry is one of the most profitable industries in the world economy. The rapid development has made China the world's largest producer and consumer of electronic products (Pecht, 2006). To analyze ICT's development in the Chinese economy, let's take a look of ICT related data from *China Statistical Yearbook*. Through the "Value-added by Sector" in National Accounts, we can find the steady uptrend of Information Transmission, Software and Information Technology's value-added proportion in GDP (see Table 2.4 and Figure 2.2) from 2.306% in 2013 to 2.945% in 2016. It is clear that the ICT industry is becoming an increasingly important sector in China's economic structure, measured as a share of GDP.

(100 million yuan)

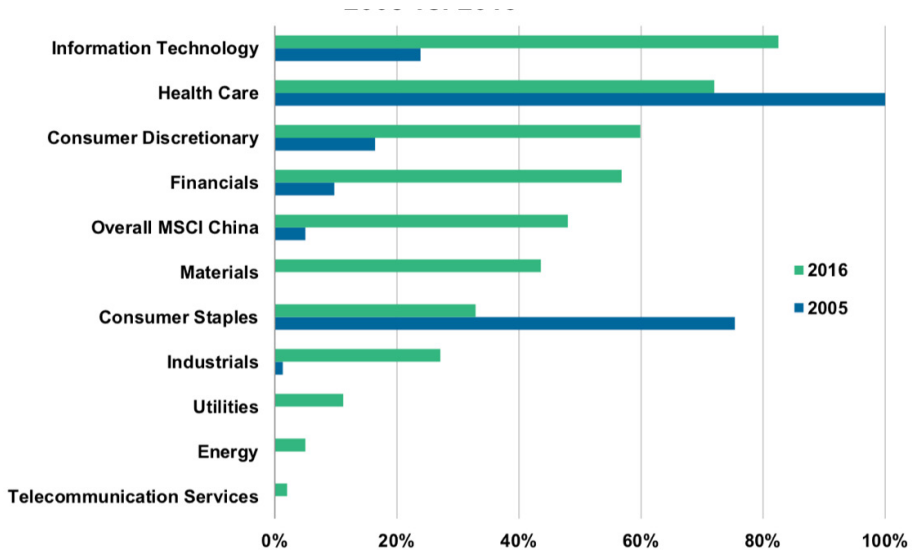
Sector	2013	2014	2015	2016
Gross Domestic Product (GDP)	595244.4	643974.0	689052.1	743585.5
Information Transmission, Software and Information Technology	595244.4	643974.0	689052.1	743585.5
Proportion	2.306%	2.475%	2.691%	2.945%

Table 2.4: Information transmission, software and information technology's proportion in the "value-added by sector" in national accounts (Source: China Statistical Yearbook)

Figure 2.2: Information transmission, software and information technology's value-added proportion in GDP from 2013 to 2016 (Source: China Statistical Yearbook)

From Figure 2.3, we found that China's market capture rate of non State Owned Enterprise in the sector of Information Technology raised from 24% in 2005 to 83% in 2016 which indicates the marketization of ICT industry in China unfolded pretty successfully.

Figure 2.3: Private enterprise (Non-SOE⁷) % of morgan stanley research, China market cap by sector, 2005 vs. 2016 (Source: Internet Trends 2017 by Mary Meeker, Morgan Stanley Research)

There are 7 Chinese Internet technology companies as rising stars among 30 global Internet market capitalization leaders (see Table 2.5). Meanwhile the United States stable at 18 of 30. Participating in all aspects of daily life, all of these 7 Chinese Internet technology companies are familiar to the Chinese people. Alibaba, the parent company of online shopping platform Taobao and AliExpress. Tencent the parent company of mobile social media platform Wechat. Meituan Dianping, a Chinese group buying website for locally found food delivery services, consumer products and retail services. JD.com, a Chinese e-commerce company, one of the two massive B2C online retailers in China. Baidu, the biggest Chinese searching engine, multinational technology company specializing in Internet-related services and products and artificial intelligence. Netease, a Chinese Internet technology company providing online services centered on content, community, communications and commerce. Xiaomi, a Chinese electronics company makes and invests in smartphones, mobile apps, laptops, bags, trimmers, earphones, MI Television, shoes, fitness bands, and many other products of its ecosystem.

7 SOE = State Owned Enterprise

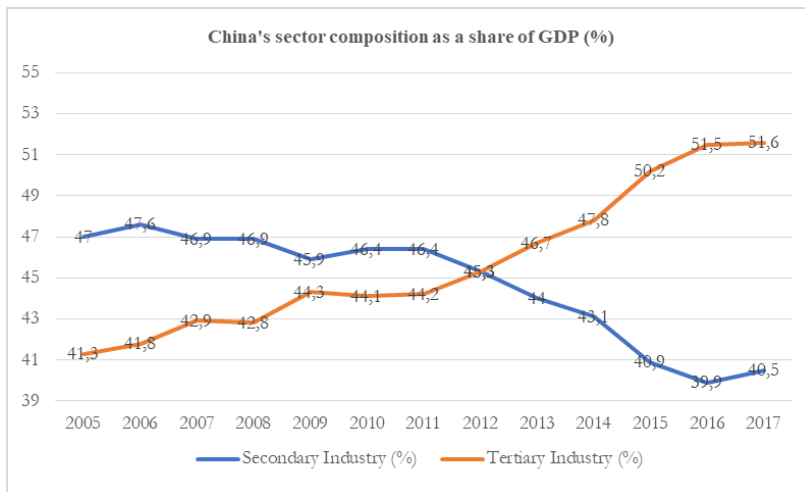

Rank 2019	Company	Region	Market Cap Value (\$B)		% Change
			6/7/19	6/7/16	
1	Microsoft	USA	\$1,007B	\$410B	+146%
2	Amazon	USA	888	343	+159%
3	Apple	USA	875	540	+62%
4	Alphabet	USA	741	497	+49%
5	Facebook	USA	495	340	+46%
6	Alibaba	China	402	195	+106%
7	Tencent	China	398	206	+93%
8	Netflix	USA	158	43	+266%
9	Adobe	USA	136	50	+174%
10	PayPal	USA	134	46	+190%
11	Salesforce	USA	125	56	+123%
12	Booking.com	USA	77	67	+15%
13	Uber	USA	75	--	--
14	Recruit Holdings	Japan	52	20	+167%
15	ServiceNow	USA	51	12	+316%
16	Workday	USA	48	16	+197%
17	Meituan Dianping	China	44	--	--
18	JD.com	China	39	32	+22%
19	Baidu	China	38	60	(36%)
20	Activision Blizzard	USA	35	28	+25%
21	Shopify	Canada	34	2	+1,297%
22	NetEase	China	33	23	+44%
23	eBay	USA	33	28	+19%
24	Atlassian	Australia	32	5	+509%
25	MercadoLibre	Argentina	30	6	+388%
26	Twitter	USA	29	11	+173%
27	Square	USA	29	3	+808%
28	Electronic Arts	USA	29	23	+25%
29	Xiaomi	China	28	--	--
30	Spotify	Sweden	25	--	--
Total			\$6,119	\$3,064	

Table 2.5: Global Internet market capitalization leaders

(Source: Internet Trends 2019 by Mary Meeker)

As showed in Figure 2.4 China's sector composition as a share of GDP, from 2005 to 2017 the Secondary Industry gradually decreased from 47% to 40.5%, the Tertiary Industry increased from 41.3% to 51.6%. From Figure 1.6, we can tell 2012 was the turning point that Tertiary Industry's ratio exceeded Secondary Industry and the growth of Tertiary Industry share of GDP signals that the government's transition from an export-driven industrial economy to one led by domestic demand is under way. China's share of global exports has been shrinking since 2016 due to rising wages and an aging workforce. This indicates the service sector is gradually taking the hand over from the export sector as a new driver to the Chinese economy to support long-term sustainable development. In 2017 the ICT service industry accounted for over 65% of the overall size of the global ICT industry. The main body of labor is no longer a mechanical operator, but a producer and communicator of information, from product production economy to social economy.

Figure 2.4: China's sector composition as a share of GDP (%) (Source: National Statistical Yearbook, 2005–2017 from the National Bureau of Statistics China)

The development of ICT industry has become an accelerator and amplifier for the development of other industries, maintaining the sustainable and healthy development of Chinese economy.

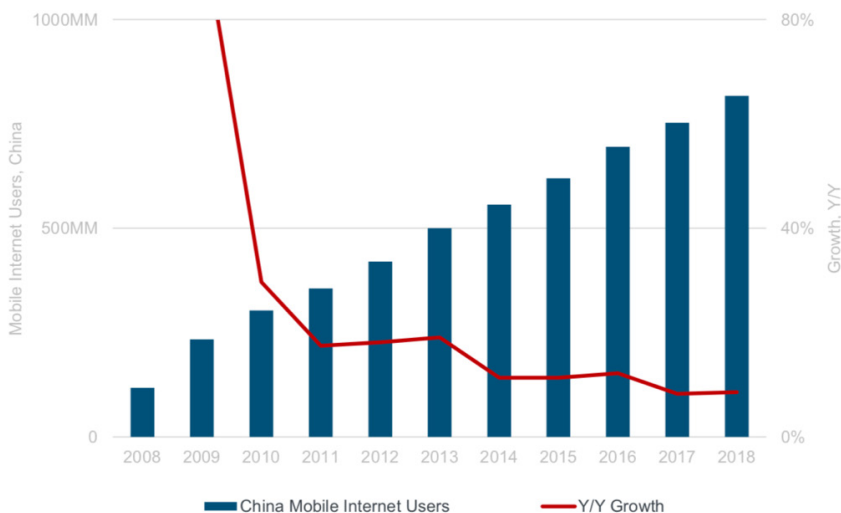
3.4. Nationwide Mobilization of Mobile Communication for Techno-business Dynamics

The capacity of personal mobile communications and the Internet have already been enhanced to a great extent in China. Data from China's Ministry of Industry and Information Technology show that in 2018, the country's net increase of mobile communication base station was 290,000, a total of 6.48 million. Among them, 4G base stations increased by 439,000, with a total of 3.72 million. The total number of 4G users reached 1.17 billion, with a net increase of 169 million in the whole year. As of the end of December 2018, China's mobile broadband users (örn. 3G and 4G users) totaled 1.31 billion, with a net increase of 174 million households, accounting for 83.4% of mobile phone users (see Figure 2.5).

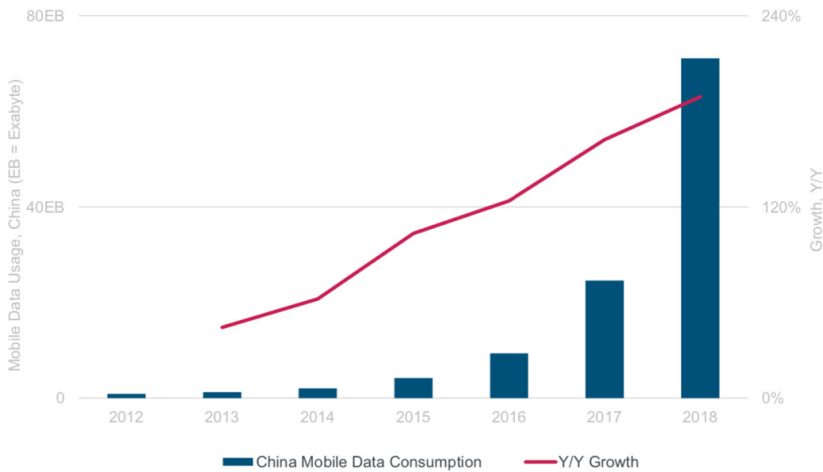
In 2018, the mobile Internet developed rapidly, and access traffic consumption reached 71.1 billion GB, an increase of 189.1% over the previous year (see Figure 2.6). The growth rate increased by 26.9 percentage points over the previous year. The average monthly mobile Internet access rate reached 4.42GB/month/household, which was 2.6 times that of the previous year. Among them, mobile Internet traffic reached 70.2 billion GB, an increase of 198.7% over the previous year, accounting for 98.7% of the total traffic. The report from China's Ministry of Industry and Information Technology pointed out that the pace of evolution of public mobile communication networks is accelerating in China.

China's ICT policies highlight the principle "putting people first and serving the people". The coverage of the network has gradually expanded, and the threshold for access to the network has been further reduced. On the one hand, the "network coverage project" accelerated implementation, more residents obtain access to the Internet. As of the end of the third quarter of 2018, the proportion of optical fiber in the national administrative village reached 96%, the proportion of broadband in poor villages exceeds 94%. The development goal of "Broadband network coverage of more than 90% of poor villages" has been achieved in advance, more residents' net demand is guaranteed; on the other hand, the Internet's "speed-up and fee reduction" work has made substantial progress for making internet more affordable for residents. The average unit price of operators' mobile traffic has dropped by more than 55%, and the efficiency of information exchange among residents has been improved. The Chinese government is attaching much importance to the ICT industry and is engaged in a great effort to boost the social informatization and reduce regional development imbalance.

According to China Internet Network Information Center (CNNIC), as of December 2018, the number of Internet users in China was 829 million, and the number of new netizens has been increased by 55.53 million. Internet penetration rate reached 59.6%, an increase of 3.8 percentage points from the end of 2017. The number of mobile Internet users in China reached 187 million, and 64.33 million new mobile Internet users were added throughout the year. Among netizens the proportion of Internet users using mobile phones increased from 97.5% at the end of 2017 to 98.6% at the end of 2018.

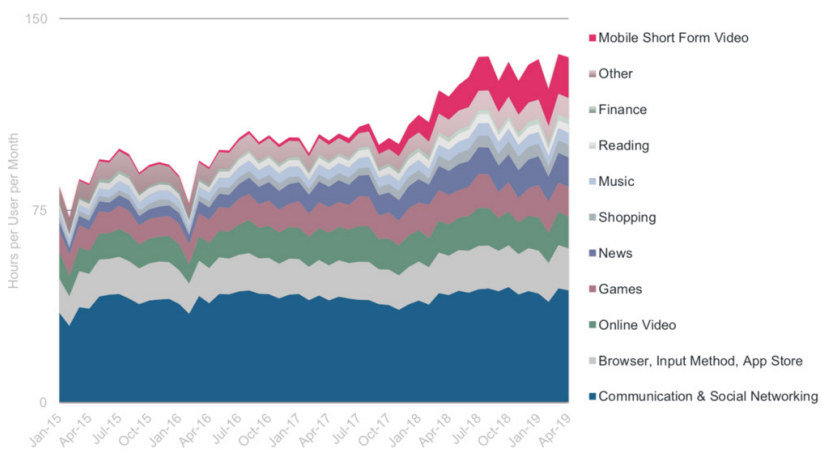

Figure 2.5: China mobile Internet users & Y/Y growth, 2008 – 2018
(Source: China Internet Network Information Center)

Figure 2.6: China cellular Internet data usage & growth Y/Y, 2012 – 2018 (Source: China Ministry of Industry & Information Technology.)

As showed in Figure 2.7, Chinese users’ average monthly usage of smartphone continues to grow to about 135 hours per MAU⁸ per month till April 2019 , increased by 58.8% compared to January 2015. This chart examines the length of application of Chinese smartphone users in the following areas: communication and social networking; browser, input method, App store; online video; games; news; shopping; music; reading; finance; mobile short-form video. Among these Chinses users spend most time on communication and social networking on their smartphone, and short-form video is driving incremental mobile time spent growth.

Figure 2.7: Average smartphone time spent per MAU per month (Source: Internet Trends 2019 by Mary Meeker, QuestMobile (4/19))

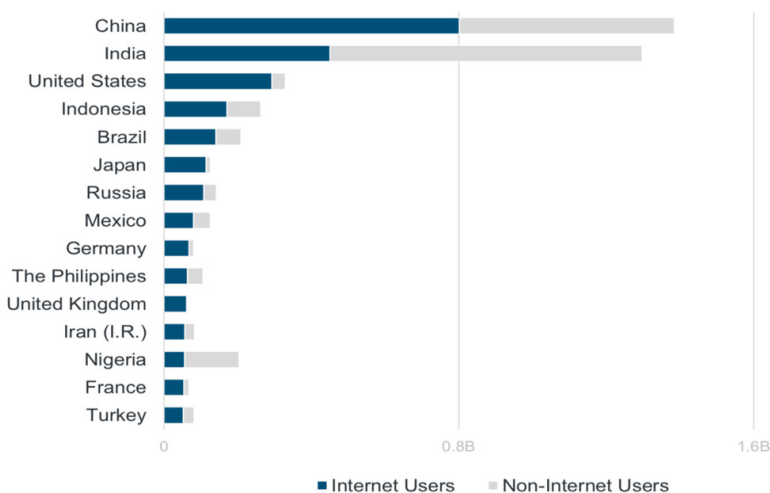
Further rapid growth of ICT industry and nationwide mobilization of infrastructure will make them pillar industries in the Chinese economy.

3.5. “Internet Celebrity Economy” in the Information Society

According to *Measuring the Information Society Report 2018* by International Telecommunication Union (ITU), in 2016, global retail telecommunications revenue reached US\$1.7 trillion, accounting for 2.3% of global GDP. At the regional level, the industry is very important in promoting economic growth especially in developing countries. In 2016, telecommunications revenues in Africa and the Arab countries averaged 3% of GDP, and Asia-Pacific and the Americas (excluding the United States and Canada) accounted for 2% of GDP, less than 2% in the Commonwealth of Independent States (CIS) and Europe.

By the end of 2018, global Internet users accounted for 51.2% of the total population, which is an important step towards a more inclusive global information society. In developed countries, 80% use Internet services to reach saturation levels; in developing countries, 45% use Internet services; 80% of the world’s 47 least developed countries are still out of access to the Internet.

As showed in Figure 2.8, China, India, the United States, Indonesia and Brazil are the five countries with the largest number of Internet users in the world. China has the largest number of Internet users in the world, more than half of the total population of china are netizens. India obtains the second most netizens in the world, however due to the large population, Internet penetration rate is still at a low base, and there’s a large incremental space for India. The United States, Japan, Germany, United Kingdom and France are among the countries with a high Internet penetration rate.

Figure 2.8: Internet users – top countries, 2018

(Source: Internet Trends 2019 by Mary Meeker)

According to *China Information Society Development Report 2017*, the development of the information society can be divided into five stages (see Table 2.7), namely, the start-up period, the transition period, the primary stage, the intermediate stage, and the advanced stage. At different stages of development, the development of the information society will show different characteristics and face different tasks and problems. The China Information Society Index exceeded 0.3 in 2008 and moved from the start-up period to an accelerated transition period. From 2008 to 2010, the average annual growth rate was 8.68%, and the accelerated transformation trend was obvious. As showed in Table 2.6, from 2011 to 2017 the average annual growth rate was 5.29%. The Information Society Index of China exceeded 0.47 in 2017, China is still at the transition period of the preparatory phase which the spread of information technology is accelerating however the development is unbalanced. China should continue to accelerate adjustment and reform, and gradually eliminate unfavorable factors for development. Also strengthen education and training, information quality to get improved of the information society development.

year	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Annual average increase
Information Economy	0.3119	0.3322	0.3470	0.3684	0.3803	0.3874	0.4112	4.03%
Network Society	0.3109	0.3353	0.3617	0.3810	0.3852	0.4085	0.4250	4.47%
Online Conquest	0.4700	0.5030	0.5359	0.5405	0.5450	0.5496	0.6071	3.76%
Digital Life	0.3015	0.3528	0.4141	0.4589	0.5038	0.5341	0.5443	7.43%
ISI	0.3243	0.3564	0.3904	0.4165	0.4353	0.4540	0.4749	5.29%

Table 2.6: 2011-2017 Comparison of index values and growth rates in various fields of China's information society (Source: China Information Society Development Report 2017)

Development Stage	Preparatory Phase		Development Stage		
	Start-up Period	Transition Period	Primary Stage	Intermediate Stage	Advanced Stage
Information Society Index (ISI)	< 0.3	0.3-0.6	0.6-0.8	0.8-0.9	> 0.9
Basic Features	Preliminary application of information technology	The spread of information technology is accelerating	The impact of information technology is gradually deepening	Deep changes have taken place in all areas of the economy and society	Realization of an inclusive society
Problems	Infrastructure can't keep up with demand	Unbalanced development	Interoperability and practicality issues	Inclusive problem	Technological breakthroughs and innovative applications
Main Missions	Accelerate infrastructure construction, education and training (enhance awareness)	Accelerate adjustment and reform, and gradually eliminate unfavorable factors for development. Strengthen education and training, information quality	Improve institutional mechanisms	Focus on vulnerable groups and implement universal service	Encourage innovation

Table 2.7: Division of information society development stage

(Source: China Information Society Development Report 2017)

The diffusion and deepening of the information technology revolution is leading us to the information society. The information society refers to a new social form based on information activities and a new stage of social development, including all activities related to the production, processing, transmission and service of information.

“On the societal front, a paradigm shift is underway in how we work and communicate, as well as how we express, inform and entertain ourselves.”

Klaus Schwab (2016)

The information society presents new features that are significantly different from industrial societies which have spawned e-commerce in the fields of online shopping, life service, transportation, medical service, education, travel and accommodation, sharing new forms of business and new models, contributing to the increasingly convenient and rich digital life.

“The Internet is becoming one of the true infrastructures of modern society, just like electricity and roads. The Internet is not only a tool that can be

used to improve efficiency, it is the infrastructure to build future production methods and lifestyles, and more importantly, Internet thinking should be the starting point for all our business thinking.” Said by a Chinese entrepreneur Liang Xinjun. “Internet Thinking” is becoming a more and more popular term in Chinese business market because the power of producers and consumers has changed, products are more often presented in terms of information and consumer sovereignty has formed in the information society. The mode of inducing consumer behavior through the one-way media and the mass production of popular goods by broadcasting will not be established. Due to the media monopoly has been broken by social media, and consumers have become producers and disseminators of media information and content at the same time.

Social media is growing with a rapid pace in China, according to IMedia Research, the penetration rate of mobile social users in mobile Internet users continues to increase. In 2018, the number of users of China’s mobile social media programs reached 737 million, up from 670 million in 2016 and it is expected to reach 820 million in 2020.

In December 2018, the number of WeChat⁹ monthly active users reached 1.02 billion, the monthly active users of QQ¹⁰ achieved 650 million, and that of Weibo¹¹ was 445 million. These three are the mainstream applications in the market.

This huge population of netizens in combination with social media users provide an opportunity for Chinese organizations to explore new business models based on social commerce logics to increase their customer base. This is reflected in current Chinese market that e-commerce websites having social commerce as the core of their business model.

Castells described network society in his paper *An Introduction To the Information Age*, he portrayed morphological transformation of the social network architecture as particularly dynamic, open-ended, flexible, potentially able to expand endlessly, which pushes society towards an endless supersession and reconstruction of its values and institutions (Castells, 1997). To this extent, China’s “Internet Celebrity Economy” is the manifestation of morphological transformation of social commerce in the background of China’s information society transition built upon ICT infrastructure construction. Thus H1 is supported.

9 WeChat is a Chinese multi-purpose messaging, social media and mobile payment app developed by Tencent. It was first released in 2011, and became one of the world’s largest standalone mobile apps in 2018, with over 1 billion monthly active users.

10 Tencent QQ, also known as QQ, is an instant messaging software service and web portal developed by the Chinese tech giant Tencent. QQ offers services that provide online social games, music, shopping, microblogging, movies, and group and voice chat software.

11 Sina Weibo is a Chinese microblogging website. Launched by Sina Corporation on August 14, 2009, it is one of the biggest social media platforms in China.

3.6. The Market of Mobile Internet Trends on “Internet Celebrity Economy” during 2015-2017 in China

Internet celebrity is not a new thing. However, the “Internet Celebrity Economy”, which has been driven by changes in consumption trends, bottlenecks in traditional e-commerce development, and rapid development of the social media platforms, has only appeared in recent years. After all, the leap from “Internet Celebrity” to “Internet Celebrity Economy” requires cooperation between capital and business models.

According to WIKI MBALIB¹², “Internet Celebrity Economy” refers to relying on the Internet, especially mobile Internet communication and its social platform promotion, through a large gathering of social attention, forming a huge targeted fan market. And deriving various consumer markets around the Internet IP (Intellectual Property). Finally, a new economic model of the complete “Internet Celebrity Economy” industry chain will be formed. The rapid development of e-commerce, the changes in consumer trends, and the changes in the way consumers access information have contributed to the emergence of the “Internet Celebrity Economy”.

With the advent of the mobile Internet era in 2015 (Liu, 2016), the mobile Internet has revolutionized its impact, making it easier to reach target individuals and make self-media more operative compared to traditional media or PC Internet. 2015 is also the year when the Internet Celebrity online store boosted. Internet Celebrity e-commerce shops are usually represented by a young and beautiful fashionista. The design is dominated by the taste and vision of Internet Celebrity which conducts selection and visual promotion strategies, based on targeted marketing with a large fan base of social media.

In 2017, the number of “Internet Celebrity” with more than 100,000 followers/subscribers increased by 57.3% compared with 2016 on Chinese social platforms. At the same time, the total number of Chinese “Internet Celebrity” followers/subscribers in 2017 continued to increase on the basis of the original large number, reached 470 million people (see Table 2.8), with a chain growth rate of 20.6%.

	2015	2016	2017
“Internet Celebrity” followers/subscribers scale	310 million people	390 million people	470 million people
“Internet Celebrity” industry scale	25.1 billion yuan	52.8 billion yuan	81.1 billion yuan
E-commerce market transaction scale	7.63 trillion yuan	10.5 trillion yuan	13.35 trillion yuan

Table 2.8: 2015-2017 Internet Celebrity economy in China (Source: iResearch)

12 <https://wiki.mbalib.com>

By 2017, the “Internet Celebrity Economy” market has exceeded 100 billion. “Internet Celebrity” is no longer just a social phenomenon in the era of mobile Internet, but also an emerging business model. Thus H2 is supported.

3.7. The Definiton of “Internet Celebrity”

Since 2008, a magazine called “Yao Wen Jiao Zi” (咬文嚼字) has been announcing 10 common words chosen by language experts at the end of each year from among the words recommended by its subscribers. These 10 words show the state of social life in China that year. According to the research conducted by “Yao Wen Jiao Zi” (咬文嚼字) magazine in China in 2015, one in every 10 words commonly used in Chinese society was “Internet Phenomenon”. “Internet +” was also included in the common word list of the same year.

New definitions of the “Internet Phenomenon” are constantly emerging and the meaning of this word is becoming increasingly rich. Angel investor Xiaoping Xu (Bob), founder of Zhen Fund: “What is the ‘Internet Phenomenon’? The ‘Internet Phenomenon’ is the first generation in human history that was not given authority by the authority, but was able to provide itself with authority. In any period of history and in any society, those who are prominent have not been popular on their own, but have always maintained their legitimacy with a power behind them. In our age we may find a new species that has no authority behind them. They become popular without any power behind them.”

According to the definition of “Internet Phenomenon” in “Chinese Wikipedia”, “Internet Phenomenon” refers to a person who is popular among internet users due to an event or a certain behavior in real life or online, or a person who has been making programs on various professional topics for a long time.”. Their popularity has been achieved by amplifying any of their features in a virtual network environment.

Those who are “Internet Phenomenons” are internet users’ aesthetic understanding, reactions, contradictions, sense of entertainment, excitement, follow-up preferences, dreams, tastes and audience psychology, etc. Compatible with (spectator psychology / onlookers psychology). “Internet Phenomenons” have stepped into the online world with or without any expectations.

Therefore, the formation of the “Internet Phenomenon” does not occur spontaneously. “Internet Phenomenon” in the network environment; It is the result of the combination of different interest groups such as network promoters, traditional media and the psychological needs of the audience.

3.8. “Internet Celebrity” 1.0~3.0

Starting from April 20, 1994, the Chinese Internet Era had begun, as one of the Internet family, by connecting with networks abroad through a 64 Kbps speed IPLC (international private leased circuit).

	Ağ Hızı	Yayımla Şekli	Platform	Değerlendirme Yolu
İnternet Fenomeni 1.0	Birçok K	Yazı	Edebi Web Sitesi, Sanal Topluluk	Okuyucuları Çekerek Kitapları Yayınlamak
İnternet Fenomeni 2.0	Büyük Bir Gelişme	Illustration	Sanal Topluluk, Ağ Medya, Eğlence Sanayi	Ticari Faaliyet
İnternet Fenomeni 3.0	Genişbantlı Ağ	Ağ Şarkı, Mikroblog, Kısa Video Vb	Sina Weibo, Wechat, Vb Ağ Sosyal Platform	E-Ticaret, Reklam Ciro, Naklen Yayında Ödüllendirme

Table 2.9: İnternet Fenomeni 1.0-3.0

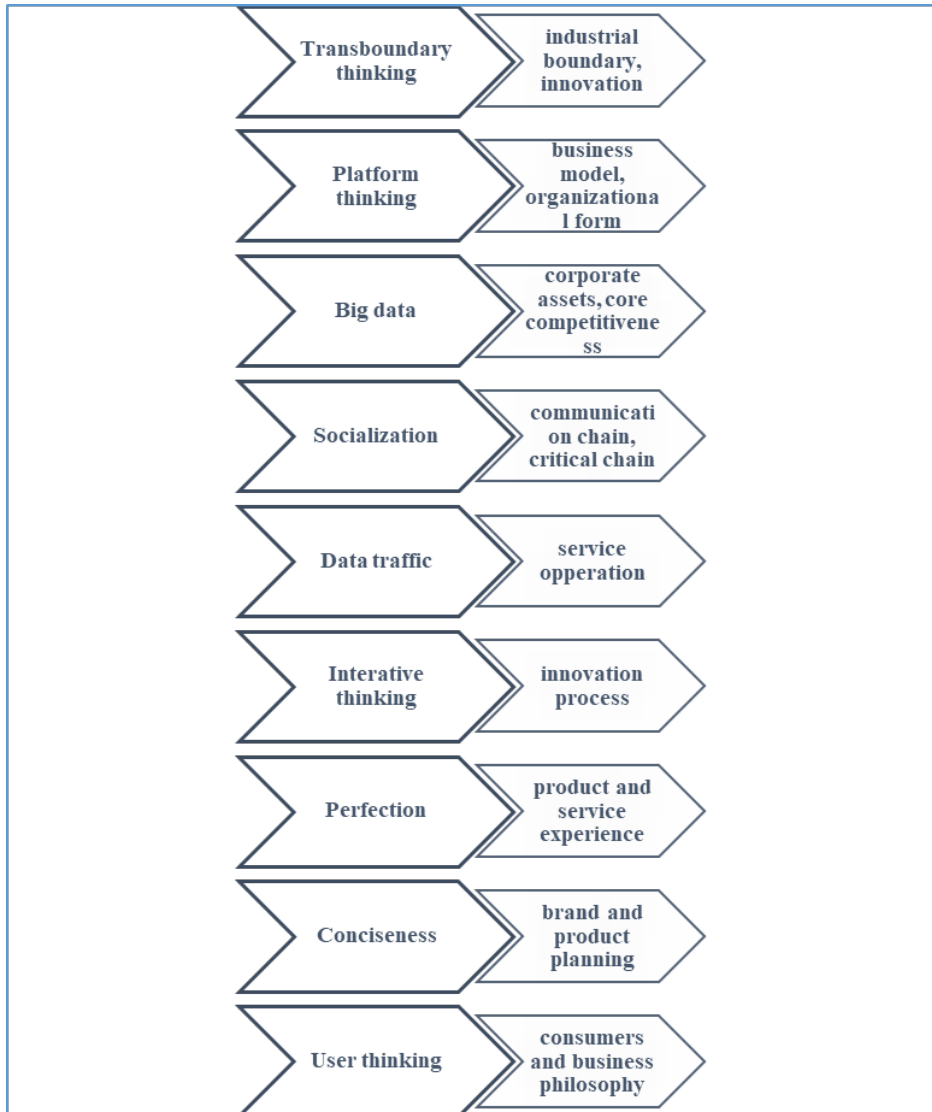
Internet Celebrity in China have evolved through the following three stages: İnternet Fenomeni 1.0 - web novel stage (1997–2003), İnternet Fenomeni 2.0 - exaggerated words or pictures stage (2003–2010), and İnternet Fenomeni 3.0 - social media Internet Celebrity stage (2010–present). The third stage began when Internet Celebrity started advertising on social media platforms. In the İnternet Fenomeni 1.0 and 2.0 era, fans are fragmented, since İnternet Fenomeni 3.0 era, there are platforms such as Sina Weibo, WeChat, Taobao, and live broadcasts platforms that accumulate fans accumulation. The biggest difference between which is whether it can turn popularity into commercial value.

Chinese Internet celebrity industry has been expanding rapidly and incorporating advertising and e-commerce. Since 2015, Internet Celebrity have been interacting closely with fans on Weibo and earning profits through Weibo ads (Wang, 2017). Internet Celebrity’s advertisements on Weibo have generated positive effects on promoting consumers’ purchase intentions. When Internet Celebrity employ advertisements on Weibo in China, they focus on affinity-based relationships and use an emotional approach that can inspire compassion and reduces distance from their followers (Liu et.al., 2017).

3.9. Business Organizations and Strategy of “Internet Celebrity Economy” in the Field of E-commerce

Under the current situation of weak investment and weak foreign trade demand, e-commerce driven consumption and domestic demand are playing an increasingly important role in economic development (Couture et.al., 2018). E-commerce is a typical case of the successful application of modern information and communication technology in the commercial field (Albrecht et.al., 2005). It extends the channels of commodity circulation to all corners of the country’s rural areas and extends to all parts of the world (Wymbs, 2000), expanding the market for the development of various industries. Through the application of big data and cloud computing, the information exchange between producers

and consumers and the circulation efficiency of goods are greatly improved, thus guiding various industries to adjust the direction of industrial development and achieve on-demand development (Hsieh, 2013). As e-commerce has the great advantage of improving circulation efficiency and reducing transaction costs, e-commerce has gradually expanded from online retail to manufacturing and raw materials and semi-finished products, and further expanded to finance, tourism, logistics, entertainment, transportation, medical care, environmental protection and other service industries.

Figure 2.9: Internet thinking model

A large number of e-commerce enterprises represented by Ele.me¹³, Tuniu¹⁴, etc will become the benchmark enterprises for young people's entrepreneurship, and play an important role in promoting public innovation and full employment. The application of big data provides a powerful guarantee for the system to analyze user consumption behavior (Yang et.al., 2014) and improve the level of accurate marketing of e-commerce websites. The new digital marketing (Wymbs, 2011) will complete the closed loop from "consumer insight" to "precision of demand" to "online and offline integration" to "precise measurement" and even "big data feedback".

With the advent of mobile Internet era, all kinds of e-commerce companies will aim at this new market with great development potential, and various APP applications will spring up. The mature application of Internet of Things technology will also raise the level of e-commerce distribution to a new level (Bucherer & Uckelmann, 2011; Fleisch et.al., 2015). The future e-commerce enterprise will not only be the main body of circulation, but also become the main body of research and development of e-commerce technology and the innovation subject of e-commerce model.

E-commerce enterprises will unite with production-oriented enterprises (Gereffi, 2001), lay out cutting-edge technologies, promote independent innovation of core technologies, create and grasp more business opportunities, participate in international market competition, and expand overseas development space.

Figure 2.9 shows an "Internet Thinking Model" with a 9-layer structure.

- User thinking-consumers and business philosophy: Internet thinking, the first and most important, is user thinking. User thinking refers to the problem of "user-centered" in all aspects of the value chain. As a manufacturer, we must establish a "user-centric" corporate culture from all aspects of the entire value chain, and only companies with a deep understanding of users can survive. Without users' approval, there is no contract for the company.
- Conciseness-brand and product planning: Way to achieve great deed is usually the simplest way, the simpler things are easier to spread. Brand positioning should focus on giving consumers a reason to choose you. In terms of product design, subtraction is required. The appearance should be simple, the internal operation process should be simplified.

13 ELEME Inc. is a platform that offers online food delivery service. It was founded in 2008 by Mark Zhang and Jack Kang in Minhang Campus of Shanghai Jiao Tong University. Ele.me was acquired by the Alibaba Group in April 2018 and continues to operate independently.

14 Tuniu Corporation is a Chinese online travel agency. Products and services include packaged tours, accommodation reservation, airline and railway ticketing, car rentals, and corporate travel. The company listed on the Nasdaq Stock Exchange on May 9, 2014.

- Perfection-product and service experience: A good user experience should start with the details and run through every detail to make the user perceived, and this perception should exceed the user's expectations, surprises the user, and runs through the entire chain of brand and consumer communication.
- Interactive thinking-innovation process: "Agile development" is a typical methodology for Internet product development. It is a human-centered, iterative, step-by-step development method that allows for deficiencies, continuous trial and error, and perfect products in continuous iteration.
- Data traffic-service operation: Internet products mostly use free strategies to strive for users and lock users. Any Internet product, as long as the number of active users reaches a certain level, will begin to produce qualitative changes, which will bring business opportunities or value.
- Socialization-communication chain, critical chain: The core of social commerce is the network. The customers facing the company exist in the form of the network, which will change the whole form of production, sales and marketing.
- Big data-corporate assets, core competitiveness: Big data thinking refers to the understanding of big data and the understanding of corporate assets and key competitive factors. Users generally generate data, behavior, and relationship data on the network. The precipitation of these data helps enterprises to make predictions and decisions. Everything can be digitized, and companies even for small companies must build their own big data platforms. In the era of the Internet and big data, corporate marketing strategies should be targeted at personalized users.
- Platform thinking-business model, organizational form: The platform thinking of the Internet is open, shared, and win-win thinking. The platform model is most likely to achieve industry giants. Among the top 100 companies in the world, 60 companies have major revenues from platform business models, including Apple and Google.
- Transboundary thinking-industrial boundary, innovation: With the development of the Internet and new technologies, the boundaries of many industries have become blurred, and the participation of Internet companies has become pervasive, such as retail, books, finance, telecommunications, entertainment, transportation, media, and so on.

From the era of network portal marketing relying on traffic (Lawe, 2007) to the era of search marketing (Berman & Katona, 2013), e-commerce has now entered the era of big data marketing. "We're witnessing the beginning of a massive, culturally saturated feedback loop where our behavior changes

the product and the product changes our behavior.” (O’Neil & Schutt, 2013) The personalized marketing represented by the “Internet Celebrity Economy” provides a good condition for the e-commerce industry chain to extend upstream and downstream (Cagliano et.al., 2003). As of December 2015, the number of online shopping users in China reached 413 million, an increase of 51.83 million compared with the end of 2014 (see Table 2.10). Online shopping market maintains rapid development. In 2017, the scale of China’s e-commerce transactions continued to expand and maintained a high growth trend. According to the National Bureau of Statistics of China, the national e-commerce transaction volume reached 29.16 trillion yuan in 2017, an increase of 11.7% over the same period last year. Online retail sales amounted to 7.18 trillion yuan, a year-on-year increase of 32.2%.

Applications	User Scale (Ten Thousand)	Netizen Usage Rate (%)	Growth Rate Of The Year (%)
Online payment	41 618	60.5	36.8
Online shopping	41 325	60.0	14.3
Online banking	33 639	48.9	19.2
Traveling reservation	25 955	37.7	17.1
Group buying	18 022	26.2	4.4
Online investment	9 026	13.1	15.0
Online education	11 014	16.0	---
Online medical care	15 211	22.1	---

Table 2.10: 2015 China e-commerce network application usage rate
(Source: China Internet Network Information Center)

One of the most famous case is Alibaba ’s strategic investment in Sina Weibo in 2013, the biggest Chinese e-commerce website’s strategic deployment of social commerce by cooperating with one of the most popular social media platform in China. In March 2016, Zhang Yong, CEO of Alibaba Group, said, “From operating commodities to operating content, Taobao is gathering a large number of content producers, from the largest commodity market to the largest consumer community and super consumer media. Taobao will use the content platform of Alibaba ecosphere to build an ecosystem from content production to content dissemination and content consumption.”

The outbreak of the “Internet Celebrity Economy” is a huge opportunity for traditional enterprises, shifting competition between enterprises of offline market resources to the occupation of online information resources.

The brand and traffic of Internet Celebrity will help traditional enterprises to transform and upgrade quickly and efficiently. Whether they can seize the 100 billion dividend market of the “Internet Celebrity Economy” will be a key factor in considering whether traditional enterprises can realize Internet

transformation in a higher dimension. The prospecting “Internet Celebrity Economy” is attracting more and more capital to enter. The role of Internet celebrity will become a multi-node connector, which includes manufacturers, designers, sellers, consumers and service providers.

In the second half of 2016, Alibaba invested 300 million yuan in the shareholding of Ruhnn e-commerce, and the valuation of the Ruhnn e-commerce company (see Illustration 2.1) exceeded 3 billion yuan. The presence of the giant indicates that the revenue capability of the Multi-Channel Networks (MCN) organization has been widely recognized, and the market prospects of the MCN organization are more clear. The presence of the magnate indicates that the revenue capability of the MCN organization has been widely recognized, and the market outlook of the MCN organization is more clear and promising.

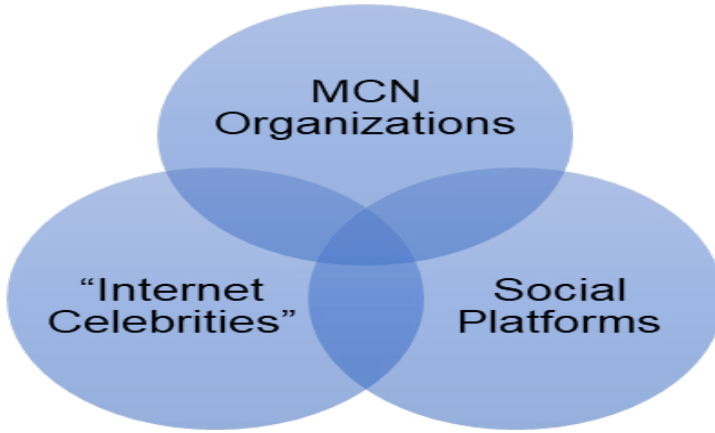
Illustration 2.1: Ruhnn Nasdaq (Source: Sina Weibo)

Ruhnn pioneered the commercialization of the Internet celebrity ecosystem through a full-service model, integrating key steps of the e-commerce value chain, including product design and sourcing, online store operation, logistics and after sales services. The Company launched its platform model in 2017 to provide Internet celebrity sales and advertising services to brands and other merchants, allowing Ruhnn to operate in a more asset-light manner and collaborate with a greater number and variety of Internet Celebrity.

The further development of the domestic “Internet Celebrity Economy” has created conditions for the expansion and maturity of the MCN organization. According to statistics, the number of MCN institutions that only cooperated with Weibo reached 480 in 2017, an increase of 220.0% over the same period of last year.

Based on the YouTube video site, the Western has created a unique Multi-Channel Networks (MCN) system. MCN is a company between content producers and the YouTube video platform. It does not produce content, it simply aggregates various types of creators, helps content producers to

promote. And at the same time MCN contacts advertisements, sponsorships and endorsements, and finally claims certain ratio from the profits, normally 3:7 with the content producers.

Figure 2.10 : MCN Internet Celebrity cooperation strategy on social platforms

Social media platforms cooperate with the MCN organization to provide resources, more users and smoother distribution channels, to support the MCN organization (see Figure 2.10). The organization actively promotes the platform ecology with large-scale production and continuous and stable output of high-quality content, and undertakes management coordination instead of the platform, which contributes to the more organized and efficient “Internet Celebrity Economy”.

The MCN organization provides service guarantee for the “Internet Celebrity” individuals, supports the “Internet Celebrity” with its unique commercial sense, experience and formula, helps the “Internet Celebrity” to reach a wider range of users and establish its own brand value, also to achieve the mass production of “Internet Celebrity”.

“Internet Celebrity”, as a consumer product produced by MCN, enters the platform market and becomes one of the smallest unit elements of platform commercialization. And through the accumulation of followers/subscribers/fans and multi-methods to reach the result of co-win situation of platform, MCN and “Internet Celebrity”.

What can Multi-Channel Networks (MCN) bring?

- More stable content, productivity and intellectual property (IP) incubation.
- More professional traffic promotion and network marketing capabilities.
- Better content operations and data analysis capabilities.

- A larger amount of advertising and e-commerce resources and higher bargaining power.

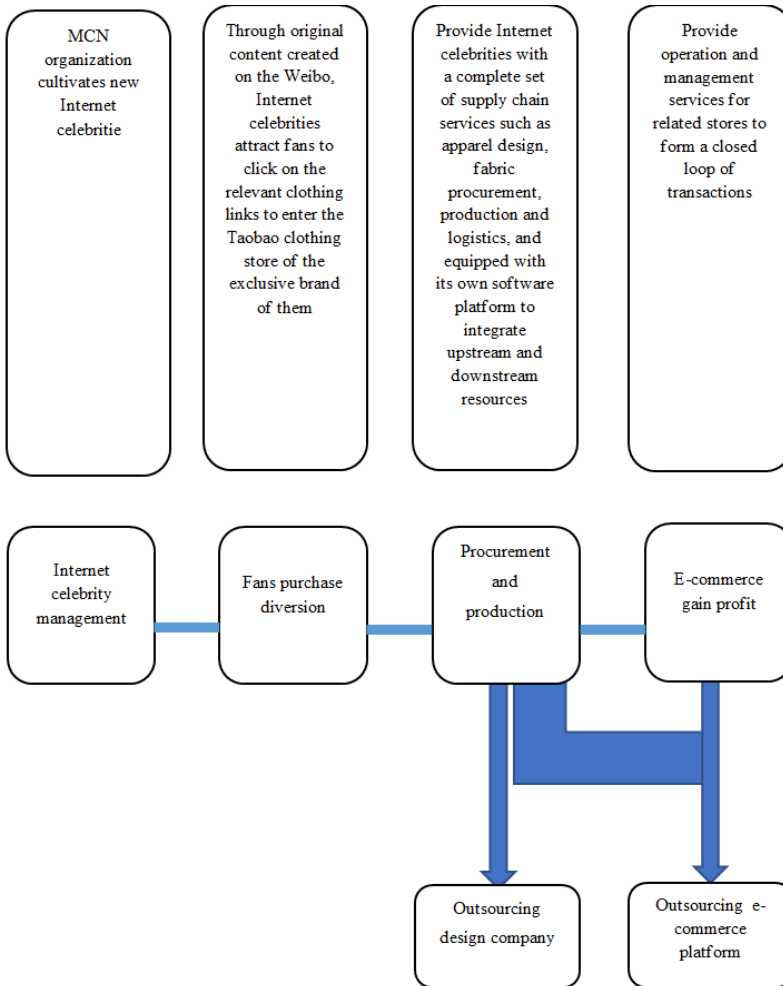
In the field of China's "E-commerce Internet Celebrity" industry chain, the main members include integrated social platforms, Internet Celebrity, MCN organizations, e-commerce platforms, supply chain platforms or commercial brands which provide products for Internet Celebrity to promote (see Figure 2.11). If Internet Celebrity want to accurately and flexibly figure out the needs of downstream consumers, they must obtain support from an efficient supply chain platform. Data provided by the social media/e-commerce platforms enable Internet Celebrity to develop high-quality content that meets the needs of customers meanwhile to gain benefits in rapid response to the market.

MCN organization commits to the agent and service provider of Internet celebrity. It not only provides store operation service and supply chain support for the Internet Celebrity, but also cultivates new Internet Celebrity, providing one-stop services to the new Internet Celebrity from fan marketing, online store management to docking with supply chain. H3 is supported. Typically, such as Ruhn Holding. Ruhn Holding Limited (Ruhn) is the largest MCN organization in China as measured by revenue in 2018, according to Frost & Sullivan¹⁵. In addition, Ruhn is China's largest Internet celebrity facilitator in e-commerce as measured by gross merchandise volume in 2018 and by the number of signed Internet Celebrity, fans and online stores as of December 31, 2018, according to the same source. As of March 31, 2019, the company had 128 signed Internet Celebrity with an aggregate of 155.1 million fans across major social media platforms in China. There are also some "Internet Celebrity Incubation Companies" and "Internet Celebrity Training Centers". Their core business is to cater to some young people's desire to become an Internet celebrity, conduct training and packaging service in terms of makeup, posture, speech, body movements, self-marketing, etc.

The biggest problem of the traditional clothing industry is paying for the goods one year in advance to design and product clothing samples. However, no one knows what will be popular next year. Therefore, there is a big risk, there is inventory pressure, and there may also be losses due to the inventory. On the contrary, MCN organization is able to manage production and shipments at any time. After the fans voted to determine the product preference, they can quickly contact the upstream suppliers for raw materials and immediately put into production, commodities can be sent to fans within 5~7 days. Some MCN organizations have their own factories, breaking up the large assembly line of dozens of people in the traditional supply chain, changing to a group

¹⁵ Frost & Sullivan is a business consulting firm involved in market research and analysis, growth strategy consulting, and corporate training across multiple industries. It is headquartered in Mountain View, California, and has 40 offices on six continents.

of 3 to 4 people. This flexible adjustment of production mode helps them to accommodate small-scale production of Internet sales.

Figure 2.11: Internet Celebrity e-commerce strategy with MCN organization

The enthusiasm of multiple industries and markets have promoted the development of the “Internet Celebrity” industry. China’s “Internet Celebrity” is forming an industrial chain under the guidance of channels, technology and capital. No matter how the mechanism changes, its basic function appears to be the creation of a kind of economy of recognition

3.10. The Discrete Trend - Shift from Mass to Niche

The essence of the Internet is a three-dimensional, all-round, all-time connection, breaking the traditional single-center model of human society for thousands of years, and flattening the pyramid-shaped social structure.

The development of the “Internet Celebrity Economy” implies the discrete of Internet traffic and the beginning of social community era.

In the traditional retail supply chain (Brand-Dealer-Consumer), the next step of the brand is often the dealers, who buy a certain number of goods from the brand and then reach the consumers in the form of a store. No dealer is the foundation of the existence of the D2C/DTC (Direct-to-Consumer) mechanism, its essence lies in brand marketing.

D2C brands often have these characteristics:

- Born on the Internet, rare offline store
- Cost-efficient, without dealer who pocket the difference
- Professional brand operation ability, refined operation, highlight individuality

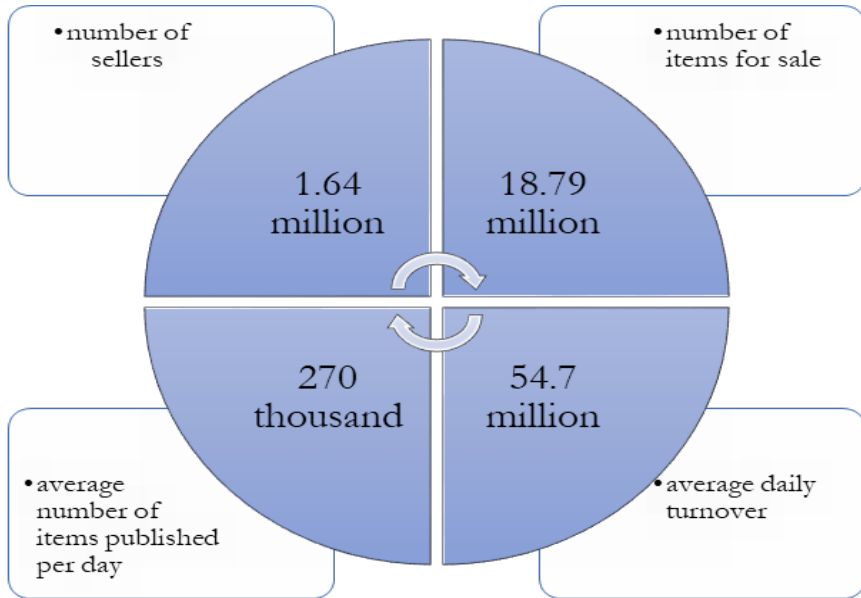
The role, behavior and status of users in the Internet era have undergone fundamental changes, users have become more informed, information is connected to each other around the world, and negative consumption has become active consumption, which has stimulated the diversified needs of users. The enterprise-centered production and sales pattern is transforming into a new user-centric pattern. Users’ needs tend to be personalized, diversified, and customized, prompting companies to adopt user-driven, demand-driven organizational and business strategy changes (Saebi & Foss, 2015).

3.11. The Attention Economy - The “Internet Celebrity” Economic Transformation

The information society causes a relative surplus of information and a scarcity of attention (Goldhaber, 1997). Information explosion has accelerated the process of personalizing one’s media use and environment especially on social media platforms.

As showed in Figure 2.12, there were 1.64 million of sellers, 270 thousand items published average per day, 18.79 million items for sale and 54.7 million items sold on the Sina Weibo in 2017. Both the number of items for sale and monthly average daily turnover have been increased steadily from 2016 Q2 to 2017 Q3 (see Figure 2.13) according to big data statistics of Sina Weibo by iResearch.

Thus, “Internet Celebrity” developed through social media platforms is fundamentally a vassal of attention economy. How to realize the transition from “attention economy” to “influence economy”, which is depended on whether they can transform the content into intellectual property and create brand value.

Figure 2.12 : Data of Sina Weibo “Shop Window” 2017
 (Source: Big data statistics of Sina Weibo, iResearch)

Figure 2.13: Growth of Sina Weibo “Shop Window”
 (Source: Big data statistics of Sina Weibo, iResearch)

“Internet Celebrity” has its own natural short board due to scarcity of attention in the information society. If it lacks the ability to continuously produce high quality original content, lacks effective management mechanism, lacks professional market and industrialized operation, the development of “Internet Celebrity Economy” will be limited. The future development trend of “Internet Celebrity Economy” will be “institutionalization + specialization + capitalization + industrialization.”

3.12. The Essence of The “Internet Celebrity Economy” – Social Commerce

In general, social commerce refers to the use of Web 2.0 in e-commerce (Kim & Srivastava, 2007), especially core Web 2.0 features such as user-generated content and content sharing, providing customers with new approaches to interact with marketers and peer communities at the same time (Constantinides & Fountain, 2008). In addition, the value created by customers is significantly enhanced through Web 2.0, as collaborative efforts by online customers often lead to better outputs (Kaplan & Haenlein, 2010). Social commerce is geared toward social goals such as networking, collaboration and information sharing, followed by shopping (Wang & Zhang, 2012). An interoperable social platform improves business collaboration, develops trust and implements a strategic approach to leveraging network relationships in social commerce (Costa & Tavares, 2012).

Social media has become a widely used marketing tool for reaching potential customers. Because of its low cost, social media marketing is especially appealing to customer-to-customer (C2C) sellers. Customers can also benefit from social media marketing by learning about products and by interacting with sellers in real time. As one of the most popular social media websites in China, Sina Weibo has played a key role in the success of e-commerce in cooperation with Taobao, changing the way people interact, and creating a platform for Internet Celebrity to become brand ambassadors and influencers of products and services. Weibo provides the opportunity for Internet Celebrity to interact with their followers and to share information that consumers seek to acquire.

The usage of social media with Web 2.0 application can largely increase the competitive advantage of small businesses (Lee et al., 2008), by increasing brand awareness and online communication, as well as improving customer relationship management (Michaelidou et al., 2011).

In the marketing sector, fission marketing is a growth hacking trick to get cheap traffic flow which refers to word-of-mouth marketing and viral communication. Once a way for small business to grow, through the social media ecosystem like Weibo and Wechat to spread awareness and drive sales. “Like, comment,

forward” these routines are tried and tested, offering commissions to encourage customers to share recommended goods with friends, turning each customer into a key opinion leader. This “fission” quickly spreads to a wider community.

A recent example is the 2017 challenge that Mint Reading¹⁶ issued to its customers – to finish reading 3 original edition English books on their platform within 100 days on the condition that sharing the link of this challenge on the Wechat timeline. For the users, showing achievements of their persistence on learning English to hundreds of real and virtual friends on social media can achieve positive-incentive with validation through “likes” and “shares”. For Mint Reading, they are getting free advertising every time users sharing their study progress on social media which helps them to achieve fission growth effect. The Chinese e-learning market is expected to reach US\$86 billion by 2022 (Liu, 2018).

Through the three stages of fan attraction, massive expansion and consolidation, Internet Celebrity social assets are gradually formed. In the process of “content production – marketing promotion – fan maintenance”, these social assets will gradually gain profit. In the context of social commerce, the core of the “Internet Celebrity Economy” is under the logic of fans, management and community marketing, targeting marketing with a large fan base to turn fans into purchasing power through social interactions. Thus H4 is supported.

3.13. From Individual Online Shopping to Social Online Shopping

The individual online shopping refers to business to customer (B2C) e-commerce platforms (e.g. Alibaba) focus on one-to-one interactions to create value (Huang & Benyoucef, 2013). Social online shopping platforms (e.g. Weibo) with the application of content generation tools involves communities and conversation among members, strengthening users’ communication to assist in e-commerce transactions and activities (Liang & Turban, 2011).

The transforming from individual online shopping to social online shopping indicates the transition of e-commerce from a product-oriented environment to a social and customer-centered environment (Wigand et.al., 2008). In this social commerce environment, customers gain access to social knowledge and experience to better understand their online purchasing goals and make smarter, more accurate purchasing decisions.

A competent Internet celebrity must understand social media and fan operations. According to statistics, they spend at least 2-3 hours a day interacting with fans. Because fans pay attention to Internet Celebrity is not only for purchasing goods, but also because of content, or the recognition of

¹⁶ Mint Reading, an English-learning app developed by Chengdu Chaoyouai Education Technology.

consumption and values, especially in some professional vertical areas (such as fashion, fitness), Internet Celebrity's opinions are very important. Commodities are no longer just commodities, but an important medium for fans to become beautiful also for the convergence of values with the Internet Celebrity.

3.14. The Role of Trust on Purchase Intentions

In the online market, seller uncertainty due to lack of social presence has become an important factor affecting consumer purchasing decisions (Wu et.al., 2013). Businesses use social media technologies to improve interaction with online customers and create virtual presence for the sake of developing relationships with their users and to build trust (Gefen & Straub, 2004).

Internet Celebrity are recognized as socially influential individuals for their large number of followers (Jin & Phua, 2014). Internet Celebrity's profiles are seen as more influential since they are considered to have more credibility. Consumers tend to believe the information they receive from Internet Celebrity (domain-specific opinion leaders) to be more credible than that they receive from advertising messages (Berkman & Gilson, 1986).

Fans develop intimate relationships with celebrities through celebrities' media exposure (Stever & Lawson, 2013). Because repeated exposures help generate similar feelings of relationship enhancement as in traditional media. Celebrity's reputation, positively affect users' purchase intentions (Kim et.al., 2015). When Internet Celebrity endorses a product or service online, they attach their social status and personal brand to that product or service (Thomson, 2006).

Internet celebrity is not only a simple product to its audience, but also a personalized lifestyle, consumer scene and personal charm. Instead of saying that fans are buying a pair of shoes and a piece of clothing, it is better to describe they're buying a life-style and personality model created by Internet celebrity in whom they trust. Fans buy products recommended by Internet Celebrity, and then through word-of-mouth communication, in the process of interaction and comment sharing with Internet Celebrity, mutual trust is formed and gradually forming an intimate relationship.

3.15. Informational Support and Community Commitment

In fact, revisiting customers is critical to the success of e-commerce, because in terms of time and effort, the cost of acquiring new customers is often higher than retaining existing customers (Zhang et.al., 2011). Users who are familiar with SNSs are more likely to rely on peer-generated content, which may motivate their purchase intentions on the social commerce platforms (Van Der Heide & Lim, 2016). Social e-commerce platforms can provide shoppers

with shopping feedback from other users to help find products that are suitable for them more efficiently.

Internet Celebrity interpret products through social media. In a sense, this mechanism uses the community effect to endow products more connotations, such as: culture, attitude, charm and so on. In fact, the emergence of Internet Celebrity is the result of the combined effect of “Word of Mouth + Fan + Community Economy”. They become customer opinion leaders and turn a fan culture into sales figures. In the future, everyone in the community is likely to have greater synergy.

“A brand is no longer what we tell the consumer it is — it is what consumers tell each other it is.” --- Scott Cook

KOC (Key Opinion Customer) is a newly born dominant logic for marketing in the social e-commerce context. Customers are involved in the value-creation process in social e-commerce communities, they contribute with their knowledge to the community which is similar to yet less professional than Internet Celebrity (KOL- Key Opinion Leader). Meanwhile KOCs' identity of customer and personal experience of the product increased their credibility to other customers. In this new service-centered logic, the consumer is viewed as a co-producer (Vargo & Lusch, 2014). Both the Internet Celebrity (KOLs) and their followers (customers) reciprocally co-create value (Vargo & Lusch, 2008).

3.16. Website Service Quality

Website quality is defined as the e-commerce system's performance in delivering information and services (Liao et.al., 2006). Website service quality is a critical principle in e-commerce platforms. Typically, it is defined as an online support capabilities provided by an e-commerce provider (Wolfenbarger & Gilly, 2003). By focusing on appearance, content, functionality, navigation and security, a high level of website quality design can be achieved.

Website service quality is one of the factors influencing a customer's online purchasing and repurchasing behavior (Al-Maghrabi arkadaşları, 2011). The e-commerce institutional mechanism creates a low-risk Internet trading environment because it helps reduce background uncertainty through clear regulatory assurance because trust does not always determine the behavioral intention in an environment of little uncertainty (Fang et.al., 2014). Institution-based trust is defined as trust built upon third-party structures (institutional mechanisms), including “feedback features, escrow services, and credit card guarantees”, all of which helps promote successful online transactions (Pavlou & Gefen, 2004).

For example, dominating China's consumer-to-consumer (C2C) market, Taobao offers strong legal protections to consumers through a 7-day return policy and real-name registration (Lu et.al., 2003). Alipay is Taobao's intermediary online payment platform to create institutional trust, whereby a buyer will first deposit funds in Alipay when purchasing a product, only when deals have been met through both parties, will the fund be released to the seller (Li & Liu, 2007).

3.17. Online Payments Infrastructure – E-Wallets

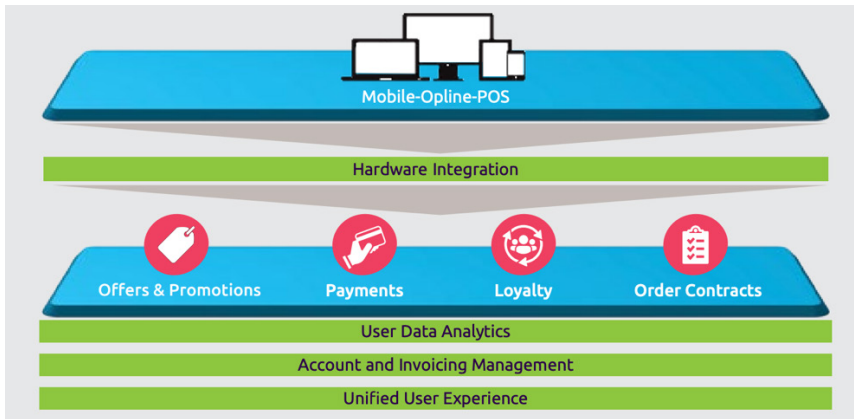
According to the National Bureau of Statistics of China, as of the end of 2017, the number of online shopping users nationwide reached 533 million, a year-on-year increase of 14.3%. The amount of online payment by non-bank payment institutions reached 143.26 trillion yuan, a year-on-year increase of 44.32%. According to data from Pew Research Center¹⁷, in 2018, China's smartphone penetration rate has reached 68%, higher than France and Japan, and nearly one billion people.

Many people touch electronic payment for the first time when they shop online. In this case, electronic payment is to solve the problem of untrustworthy mistrust in the online shopping process. In China, where offline consumer market is not fully developed, online shopping is undoubtedly a very important auxiliary consumption scene. China's three major telecom operators are central enterprises. They do not fully consider economic benefits when laying base stations, instead of which, serving political, military, regional balance and other purposes are under consideration to a large extent. At present, China's mobile phone signal coverage has reached an astonishing 80%. When a small village in a remote mountainous area can receive mobile phone signals, the basic conditions for the universalization of electronic payment are also available.

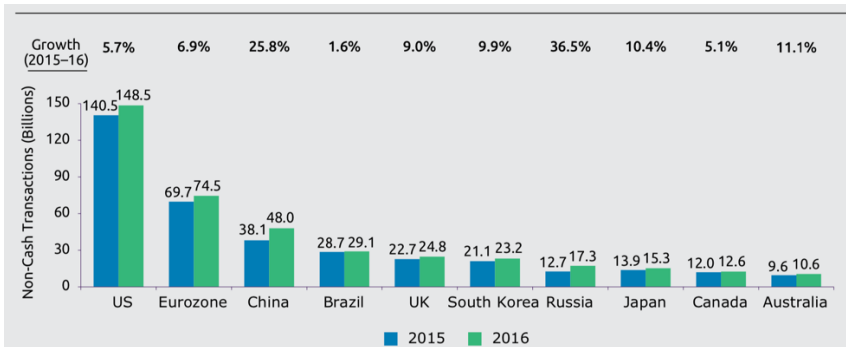
On a global scale, online payments infrastructure (see Illustration 2.2) is being transformed into faster, more inclusive to new players, which will bring valuable products to retail and businesses. It is expected that the emergence of a new payment ecosystem will affect the role of traditional intermediaries in payment processing, and they must consolidate or collaborate by opening systems to maintain relevance in this ecosystem. Digital payments and e-commerce attract more entrants into the payments arena, which increases competition and forces payment service providers to integrate to take advantage of economies of scale.

---

¹⁷ The Pew Research Center is a nonpartisan American think tank based in Washington, D.C. It provides information on social issues, public opinion, and demographic trends shaping the United States and the world.

Illustration 2.2: Online payment infrastructure integration
(Source: Capgemini Financial Services Analysis, 2017)

Figure 2.14: Number of non-cash transactions in the top ten markets (Billions), 2015–2016
(Source: Capgemini Financial Services Analysis, 2018; ECB Statistical Data Warehouse, 2016 figures released October 2017; BIS Red Book, 2016 figures released December 2017; Countries’ central bank annual reports, 2017)

In 2016, global non-cash transaction volume increased by 10.1% to 482.6 billion. Due to the government’s efforts to increase financial inclusion and the increasing popularity of mobile payments, especially in China (25.8%), China, with 25.8% growth and 48 billion transactions, recorded the second-highest growth rate. China’s regulation of e-wallet operators such as WeChat and Alipay can significantly reduce the growth of non-cash transactions in the country (Wang, 2018). If cut out the credit card and only look at electronic payments, as estimated by 2016, China’s market capacity in 2017 will exceed 200 trillion yuan, 90 times that of the United States in the same period. China alone accounts for 16.3 billion transactions while the rest of the world accounts for remaining 25.5 billion transactions in 2016. In 2016, the global electronic wallet (e-wallet) transaction volume was estimated to be approximately 41.8 billion, accounting for nearly 8.6% of all non-cash transactions. Large global

technology companies (so-called BigTechs, such as China's Alibaba and Tencent) and existing companies have sufficient market potential to expand their markets. These companies use their large-platform user base to influence the payment landscape, focusing on providing a seamless user experience, value-added features, and leveraging network effects. Advances in mobile technology and various regional factors have driven growth. Mobile penetration rate, the number of smartphones and costs of data nationwide play a very important role in determining the success of digitalization efforts. All of these factors add up to the spread of e-wallets in China.

The e-wallets and payment apps of the BigTechs offer a distinct value proposition to customers in six distinct areas:

- 1. Peer-to-peer payments:** Taking advantage of an increased mobile penetration and high user-base, Alipay and WeChat Pay have become leaders in P2P payments in China, a country in which P2P payments are more prevalent due to the absence of established, large retail chains. Other BigTech players such as Google, Apple, Facebook, and Amazon are entering the P2P payments market in other countries. In these markets, however, P2P is not as prevalent as in China because of the presence of retail giants.
- 2. Personalization through data:** BigTechs are utilizing their rich stores of customer data to offer personalized products and services, such as automatic bill payments, goods ordering, and bill splitting, which are underpinned by secure payments frameworks. Personalization also helps merchants to generate more revenue that enable some payments to be subsidized.
- 3. New revenue streams:** BigTechs can combine users' data with payments data (with customers' consent) to enable monetization of payments data, which helps them to offer payments services at a reduced cost.
- 4. Seamless customer experience:** Using their expertise in technology, BigTechs are creating more secure and smoother checkout and funds transfer experiences, adding convenience and value to payments, taking them beyond pure utility.
- 5. Rewards and customer loyalty:** BigTechs are incorporating loyalty rewards into their e-wallet offerings, helping customers to track their spending and providing the ability to earn and spend points.
- 6. Digital ecosystem:** BigTechs are making a foray into various financial services offerings such as bill payments, lending to merchants, and insurance products, such as health or travel, to create a digital ecosystem.

3.18. The Advantages of “Internet Celebrity Economy”

Internet Celebrity are getting closer to social network users in the online community with the Web 2.0 features, representing virtual communities and acting as opinion leaders, helping companies monitor new consumer trends so they can support new customer needs (Aldhaferi & Bach, 2013). Internet Celebrity’s high popularity on social media has a positive impact on brand equity and brand attitude, which leading to a positive impact on purchase intentions (Schivinski & Dabrowski, 2016). Internet Celebrity endorsement on social media platforms is a popular advertising campaign strategy as its effectiveness has been proven (Van Norel et.al., 2014).

Aware of this, businesses employ Internet Celebrity for brand promotion on social media platforms, such as Sina Weibo. In China, digital platforms such as Ant Financial and MYBank have caused explosive growth in small and micro enterprises. In the Alipay Code-merchant Talk community, there are millions of merchants who look forward to become Internet Celebrity, discussing and learning about how to get Internet traffic flow. It is undoubtedly a shortcut for small and micro enterprises to realize leverage management by becoming an Internet celebrity.

3.19. Targeted Marketing

In 1971, David Ogilvy bought a full-page advertisement of The New York Times to announce the 38 lessons he thought helped his agency, Ogilvy and Mather, to create the most sales-oriented advertisements.

The first of these lessons was the most important decision about how to position product (Mohan, 1989). He said, “The results of your campaign depend less on how we write your advertisement than how your product is positioned. It follows that positioning should be decided before advertising is created.” Jack Trout and Al Ries wrote a three-part series of articles for Advertising Age¹⁸ in 1972. The themes discussed in that series of articles inspired their later book, *Positioning: The Battle for Your Mind* published in 1981, declared the birth of positioning theory. The core of positioning theory is not to position the product, but to position the product in the mind of the prospective customer to ensure that the product has a favorable image in the mind of the potential customer.

From managerial perspective, Internet Celebrity who have identified a prerequisite for guiding and interfering public opinion on social media with identification mechanism which is positioning a “lifestyle concept” to take root in the followers’ minds. As one of the most widely used strategies in modern marketing, the lifestyle concept provides a precise way to understand consumers’ everyday demands. This mechanism enables a product or service

¹⁸ Ad Age, known as Advertising Age until 2017, is a global media brand publishing analysis, news and data on marketing and media.

to be positioned to allow a particular type of person to pursue his or her desired lifestyle (Michman & Mazze, 2006).

3.20. Low Cost on Promotion

With the exponential growth in the number of online social networking sites (SNS), SNS which greatly changed the way people develop relationships and exchange information is considered one of the most influential advertising medium for digital advertising (Lin & Kim, 2016). Compared with mass media, the social media platform has become an effective and competitive advertising medium because it provides users with space to participate in active interaction, brand or product information sharing (Yang, 2012). Consumers talk to each other, exchange information and put forward suggestions, which highlights the role that social communication plays in diffusing information for business promotion.

Internet Celebrity have become effective and cost-saving advertising models in the social media platform context, including a change in the relationship building between consumers and companies. Their strong social relationships with their followers promote the latter's need to purchase what the former uses in the social e-commerce environment.

3.21. Low Inventory

Internet Celebrity in the field of e-commerce are more focused on demand-based supply, rather than on supply offering options. In other words, by communicating with customers, Internet Celebrity have already learned about the attractiveness of products before production, supplemented by the search for relevant information, and then to determine the output and style of each product. This mechanism solves the product inventory problem caused by a large number of production. The management operation team (MCN) of Internet Celebrity analyzes the content of online social media and fans to predict whether the products released by Internet Celebrity can be sold well, so as to prevent production from overcapacity or shortage of supply. At present, the Internet Celebrity e-commerce adopts the new flash sales + pre-sale mode.

3.22. High Customer Loyalty

Since the 1970s, economists have begun to recognize the role of information in economic research. Andrew Michael Spence, a Canadian American economist and recipient of the 2001 Nobel Memorial Prize in Economic Sciences, proposed signaling model which developed to contract theory. It is the idea that one party (termed the agent) credibly conveys some information about itself to another party (the principal). Internet Celebrity need to release "a certain cost signal" to fans with potential consumer desires to screen out "core Internet traffic flow" with real commercial value.

Internet Celebrity don't know which users will pay for the products, and need to use the signaling model theory to continuously release effective signals to screen out those fans who are willing to pay and achieve breakthroughs in business value. Be named "the disruptor in the Silicon Valley", founder of Y Combinator¹⁹, Paul Graham has a well-known saying, "We often say that a small group of customers who love you is better than a large group who kind of like you. In other words, recruiting 10 customers who have a burning problem is much better than 1000 customers who have a passing annoyance." In the era of Internet, anyone can be famous in 15 minutes, it is not difficult to accumulate a certain amount of Internet traffic. The hard part is passing the signal through the content to screen out the big fans who are really willing to pay for the products. Thus H5 is supported.

3.23. The Urgent Demand on Enhancing the Network Custody

Technological development is beyond people's imagination, but development at the level of ethics and policy is far behind the development of technology. We shouldn't separate the physical world from the cyber world, because everyone's feet are in the world of both cyber and physics. The Internet is a tool and a means to help us get better information and better communication with each other. Internet is the ground of sharing. The most fundamental change and reality now is the capability of sharing everything about oneself.

In late 2000, Anhui²⁰ became the first of China's provinces to set up an "Internet police force". The way and concept of network communication profoundly affects the way social interaction and value judgment due to the lack of self-discipline mechanism and effective supervision, and the young people's mentality is not mature enough, network virtuality and concealment can easily weaken their moral consciousness and social ethics, resulting in increased tolerance for negative, vulgar and unethical behavior. This is worthy of vigilance. The loss of the humanistic spirit and the decline of social ethics are often not easy to detect.

CONCLUSION

Forty years since the reform and opening up, China has experienced world-renowned economic development and social changes. The development of the market economy has profoundly changed the economic structure of China and the lifestyle of the people. The prosperity of the consumer market has improved the material living standards of the people. Chinese people's consumption concepts and consumer culture have changed dramatically. This change is due

¹⁹ Y Combinator is an American seed accelerator launched in March 2005 and was used to launch over 2,000 companies including Dropbox, Airbnb, Stripe, Reddit, Optimizely, Zenefits, Docker, DoorDash, Mixpanel, Heroku.

²⁰ Anhui is an eastern Chinese province known for its Huangshan Mountains. Their low-hanging clouds, distinctive granite rocks and twisted pines have been subjects of many classical paintings and poems. Trails and aerial cable cars provide access to Huangshan peaks (1,864m Lian Hua Feng is the highest). The gateway Tunxi district and surrounding villages preserve examples of the Huizhou regional architectural style.

to the global economic system which also enables China to become a very important player in the design of the global system with the strength of an economic power.

In the global context, as summarized by German scholar Friedrich Krotz globalization, personalization, commodification and mediatization can be used to interpret the meta-processes (Friedrich, 2007: 256-260). In recent years, the global economy is undergoing a digital transformation, and the development of the digital economy has become a global consensus. The rapid development of media and information and communication technology has brought China into a mediated society. In other words, people's daily life and communication, state governance and political life, as well as the scale and composition of economic development, have heavily relied on the development of media and ICT as never before. Because ICT industry is the communication infrastructure that meets both production demand and consumption demand. The integration of digital economy and real economy has effectively promoted supply-side structural reform.

E-commerce is an important part of the digital economy and one of the most active and concentrated patterns of manifestation in the digital economy. The emergence of "Internet Celebrity Economy" is the result of the common prosperity of China's e-commerce and consumer markets. In promoting civic interaction and discussion, the Internet has expanded and deepened the interaction in the public sphere, making it more diverse and promoting the growth of participatory civic culture (Dahlgren, 2005). With the rapid development of the information society, we have entered an era of information explosion with a scarcity of attention. Internet celebrity's products and opinions are undoubtedly a reference for consumers to rely heavily on in social e-commerce environment. Internet Celebrity closely links producers, sellers and consumers through their own effects in the fans. Not only that, but designers and service providers are also integrated into it, forming a brand-new link that shows the infinite vitality of the Internet's comprehensive integration. Internet celebrities are the closest link of the e-commerce industry to consumers, offering tremendous opportunities of business yet to be developed. Thus, Internet celebrity is a new dynamic of socio-economic development in the information society.

In the "Internet Celebrity Economy" era, Internet celebrity is like the signboard that the store owner hangs at the door. Whose signboard is new and attractive, who can get more business. It is an era in which everyone should learn to become an Internet celebrity.

REFERENCES

- Albrecht, C. C., Dean D. L., Hansen J. V.: "Marketplace and Technology Standards for B2B E-Commerce: Progress, Challenges, and the State of the Art," **Information & Management**, 42(6), 2005, s.865-875.
- Aldaheri, A., Bach C.: "How to Implement Marketing 2.0 Successfully," arXiv preprint arXiv:1308.4894., 2013.
- Al-Maghrabi, T., Dennis C., Halliday S. V., & BinAli A.: "Determinants of Customer Continuance Intention of Online Shopping", **International Journal of Business Science & Applied Management (IJBSAM)**, 6(1), 2011, s.41-66.
- Berkman, H. W., Gilson C. C.: **Consumer Behavior: Concepts and Strategies**, Thomson South-Western, 1986.
- Berman, R., Katona Z.: "The Role of Search Engine Optimization in Search Marketing," **Marketing Science**, 32(4), 2013, s.644-651.
- Bhagwat, R., Sharma M. K.: "Performance Measurement of Supply Chain Management: A Balanced Scorecard Approach," **Computers & Industrial Engineering**, 53(1), 2007, s.43-62.
- Bucherer, E., Uckelmann D.: "Business Models for the Internet of Things," In *Architecting the internet of things*, Springer, Berlin, Heidelberg, 2011, s.253-277.
- Buntz, B.: "Made in China 2025 Plan Still Controversial in the West," **IoT World Today**, <https://www.iotworldtoday.com/2019/05/01/made-in-china-2025-plan-still-controversial-in-the-west/>, 1 May 2019.
- Burrell, J., Toyama K.: "What Constitutes Good ICTD Research?," **Information Technologies & International Development**, 5(3), 2009, s.82.
- Cagliano, R., Caniato F., & Spina G.: "E-Business Strategy: How Companies are Shaping Their Supply Chain Through the Internet," **International Journal of Operations & Production Management**, 23(10), 2003, s.1142-1162.
- Cai, F.: "Approaching a Triumphant Span: How Far is China Towards Its Lewisian Turning Point?," **Research Paper**, UNU-WIDER, United Nations University (UNU), No. 2008/09, 2008.
- Castells, M.: "An Introduction to the Information Age," **City**, 2:7, 1997, s.6-16.
- Chang, Ha-Joon: **Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective**, Anthem Press, 2002.
- Chen, Gao, Tan: "ICT in China: A Strong Force to Boost Economic and Social Development," **In Perspectives and Policies on ICT in Society**, Springer, Boston, MA, 2005, s.27-36.
- Chesbrough, H. W.: **Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology**, Harvard Business Press, 2003.
- China Statistical Yearbook. various years. The China Statistical Press, Beijing, y.y.
- Cohen, S., DeLong B., & Zysman J.: "Tools for Thought: What is New and Important About the E-economy," http://www.j-bradford-delong.net/OpEd/virtual/technet/An_E-economy, 2000.
- Constantinides, E., Fountain S. J.: "Web 2.0: Conceptual Foundations and Marketing Issues," **Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice**, 9(3), 2008, s.231-244.
- Costa, A. A., Tavares L. V.: "Social E-Business and The Satellite Network Model: Innovative Concepts to Improve Collaboration in Construction," **Automation in Construction**, 22, 2012, s.387-397.
- Couture, V., Faber B., Gu Y., Liu L.: "E-Commerce Integration and Economic Development: Evidence from China (No. w24384)," National Bureau of Economic Research, 2018.
- Cyrill, M.: "What is Made in China 2025 and Why Has it Made the World So Nervous?," China Briefing, <https://www.china-briefing.com/news/made-in-china-2025-explained/>, 28 Dec 2018.

- Dahlgren, P.: "The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation," **Political Communication**, 22(2), 2005, s.147-162.
- Delerue, H., Kaplan A. M., Haenlein M.: Social Media: Back to The Roots and Back to the Future," **Journal of Systems and Information Technology**, 2012.
- Eugster, M., Huabo D., Jinhui L., Perera O., Potts J., Yang, W.: "Sustainable Electronics and Electrical Equipment for China and The World," International Institute for Sustainable Development, Switzerland, 2008.
- Fang, Y., Qureshi I., Sun H., McCole P., Ramsey E., Lim K. H.: "Trust, Satisfaction, And Online Repurchase Intention: The Moderating Role of Perceived Effectiveness of E-Commerce Institutional Mechanisms," **Mis Quarterly**, 38(2), 2014.
- Fleisch, E., Weinberger M., Wortmann F.: "Business Models and The Internet of Things," **In Interoperability and Open-Source Solutions for the Internet of Things**, Springer, Cham, 2015, s.6-10.
- Flynn, L. R., Goldsmith R. E., Eastman J. K.: "Opinion Leaders and Opinion Seekers: Two New Measurement Scales," **Journal of the Academy of Marketing Science**, 24(2), 1996, s.137.
- Friedrich, K.: "The Meta - Process of Mediatization as a Conceptual Frame," **Global Media and Communication**, 2007.
- Fu, X., Woo W. T., Hou J.: "Technological Innovation Policy in China: The Lessons, And The Necessary Changes Ahead," **Economic Change and Restructuring**, 49(2-3), 2016, s.139-157.
- Gefen, D., Straub D. W.: "Consumer Trust in B2C E-Commerce and the Importance of Social Presence: Experiments in E-Products and E-Services," **Omega**, 32(6), 2004, s.407-424.
- Gereffi, G.: "Beyond the Producer-Driven/Buyer-Driven Dichotomy the Evolution of Global Value Chains in the Internet Era," **IDS Bulletin**, 32(3), 2001, s.30-40.
- Goldhaber, M. H.: **The Attention Economy and the Net**, First Monday, 2(4), 1997.
- Hadara, I.: "Beijing Drops 'Made in China 2025' From Government Report," **NIKKEI Asian Review**, <https://asia.nikkei.com/Politics/China-People-s-Congress/Beijing-drops-Made-in-China-2025-from-government-report>, 06 Mar 2019.
- Hennig-Thurau, T., Gwinner K. P., Walsh G., Gremler D. D.: Electronic Word-of-Mouth via Consumer-Opinion Platforms: What Motivates Consumers to Articulate Themselves on the Internet?", **Journal of Interactive Marketing**, 18(1), 2004, s.38-52.
- Hsieh, J. C., Li A. H., Yang C. C.: "Mobile, Cloud, and Big Data Computing: Contributions, Challenges, and New Directions in Telecardiology," **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 10(11), 2013, s.6131-6153.
- Hu, Z. F., Khan M. S.: "Why is China Growing So Fast?", **Staff Papers**, 44(1), 1997, s.103-131.
- Huang, Z., Benyoucef M.: "From E-Commerce to Social Commerce: A Close Look at Design Features," **Electronic Commerce Research and Applications**, 12(4), 2013, s.246-259.
- Jia, T.: "Several Characteristics of Global Manufacturing Industry and China's Response," **Economic Herald**, July 2018.
- Jin, S. A. A., Phua J.: "Following Celebrities' Tweets About Brands: The Impact of Twitter-Based Electronic Word-of-Mouth on Consumers' Source Credibility Perception, Buying Intention, and Social Identification with Celebrities," **Journal of Advertising**, 43(2), 2014, s.181-195.
- Kania, E.B.: "Made in China 2025, Explained," **The Diplomat**, <https://thediplomat.com/2019/02/made-in-china-2025-explained/>, 01 Feb 2019.
- Kaplan, A. M., Haenlein M.: "Users of The World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media," **Business Horizons**, 53(1), 2010, s.59-68.
- Kim, H., Ko E., Kim J.: "SNS Users' Para-social Relationships with Celebrities: Social Media Effects on Purchase Intentions," **Journal of Global Scholars of Marketing Science**, 25(3), 2015, s.279-294.

- Kim, Y., Srivastava J.: "Impact of Social Influence in E-Commerce Decision Making," **In Proceedings of the ninth international conference on Electronic commerce**, ACM, 2007, s.293-302.
- Lawe, T.: U.S. Patent Application No. 11/452, 2007, s.337.
- Lee, C.: "China Accounts for 40 Percent of Global Ecommerce Transactions," <https://www.zdnet.com/article/china-accounts-for-40-percent-of-global-ecommerce-transactions/>, 30 May 2017.
- Lee, S. H., DeWester D., Park S. R.: "Web 2.0 and Opportunities for Small Businesses," **Service Business**, 2(4), 2008, s.335-345.
- Li, Q., Liu Z.: "Research on Chinese C2C E-business Institutional Trust Mechanism: Case Study on Taobao and Ebay (cn)," In 2007 International Conference on Wireless Communications, **Networking and Mobile Computing**, IEEE, 2007, s.3787-3790.
- Li, R., Zhao Z., Zhou X., Ding G., Chen Y., Wang Z., Zhang, H.: "Intelligent 5G: When Cellular Networks Meet Artificial Intelligence," **IEEE Wireless communications**, 24(5), 2017, s.175-183.
- Liang, T. P., Turban E.: "Introduction to the Special Issue Social Commerce: A Research Framework for Social Commerce," **International Journal of electronic commerce**, 16(2), 2011, s.5-14.
- Liao, C., Palvia P., & Lin H. N.: The Roles of Habit and Web Site Quality in E-Commerce," **International Journal of Information Management**, 26(6), 2006, s.469-483.
- Lin, C. A., & Kim T.: "Predicting User Response to Sponsored Advertising on Social Media via the Technology Acceptance Model," **Computers in Human Behavior**, 64, 2016, s.710-718.
- Lin, K. Y., Lu H. P.: "Why People Use Social Networking Sites: An Empirical Study Integrating Network Externalities and Motivation Theory," **Computers in Human Behavior**, 27(3), 2011, s.1152-1161.
- Liu, C.: "How Tech Firms Are Using China's Social Media Addiction to Teach English," **South China Morning Post**, <https://www.scmp.com/week-asia/business/article/2136105/how-tech-firms-are-using-chinas-social-media-addiction-teach>, 12 Mar 2018.
- Liu, C. Y., Qu Z. Z., & Zhao H. S.: "The Exploration of Digital Celebrities' Development in Commerce. China Market," doi:10.13939/j.cnki.zgsc, 01, 2017, s.62-63.
- Liu, Z.: "Asia to become the center of Mobile Internet era". http://www.chinadaily.com.cn/business/tech/2016-04/28/content_24943106.htm, **China Daily**, 28 April 2016.
- Lu, J., Lu C., Yu C. S., & Yao J. E.: "Exploring factors associated with wireless internet via mobile technology acceptance in Mainland China," **Communications of the IIMA**, 3(1), 2003, s.9.
- Made in China 2025, Government Work Report, China's State Council, 2015.
- Made in China 2025-BACKGROUNDER. Institute for Security & Development Policy, 2018.
- Malenbaum, W.: "Modern Economic Growth in India and China: The Comparison Revisited, 1950-1980," **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 31, No. 1, Oct 1982, s. 66.
- Marshall, D.: **New media-new self: the changing power of celebrity**, Routledge, 2006.
- McBride, J., Chatzky A.: "Is 'Made in China 2025' a Threat to Global Trade?" Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/backgrounder/made-china-2025-threat-global-trade>, 13 May 2019.
- McLuhan, M.: **Understanding Media: The Extensions of Man**, McGraw-Hill, 1964.
- Meng & Li.: "New economy and ICT development in China," **Information economics and policy**, 14.2, 2002, s.275-295.
- Michaelidou, N., Siamagka N. T., & Christodoulides G.: "Usage, Barriers and Measurement of Social Media Marketing: An Exploratory Investigation of Small and Medium B2B Brands," **Industrial marketing management**, 40(7), 2011, s.1153-1159.

- Michman, R. D., & Mazze E. M.: **The Affluent Consumer: Marketing and Selling the Luxury Lifestyle**, Greenwood Publishing Group, 2006.
- Mohan, M.: "Advertising Management: Concepts and Cases," **Tata McGraw-Hill Education**, 1989, s.167-168.
- Moss, D.A.: "Confronting the Third Industrial Revolution," **Harvard Business School**, Case 9-796-161, 1996.
- Murray, J.: "Cloud Network Architecture and ICT," **Modern Network Architecture**, <https://itknowledgeexchange.techtarget.com/modern-network-architecture/cloud-network-architecture-and-ict/>, 18 Dec 2011.
- O'Neil, C., Schutt R.: **Doing Data Science: Straight Talk from the Frontline**, O'REILLY, 2013, s.57.
- Olo-López, A., Aramendía-Muneta M. E.: "ICT impact on competitiveness, innovation and environment," **Telematics and Informatics**, 29(2), 2012, s.204-210.
- Pavlou, P. A., & Gefen D.: "Building effective online marketplaces with institution-based trust," **Information systems research**, 15(1), 2004, s.37-59.
- Pecht, M.: **China's Electronics Industry: The Definitive Guide for Companies and Policy Makers with Interests in China**, New York, William Andrew Publishing, 2006.
- Rao, A., Scaruffi P.: **A History of Silicon Valley: The Greatest Creation of Wealth in The History of the Planet**, 2nd Edition, Omniware Group, 2013.
- Sachs, J. D., & Woo W. T.: "Understanding China's economic performance," **The Journal of Policy Reform**, 4(1), 2001, s.1-50.
- Saeabi, T., & Foss N. J.: "Business models for open innovation: Matching heterogeneous open innovation strategies with business model dimensions," **European Management Journal**, 33(3), 2015, s.201-213.
- Schivinski, B., & Dabrowski D.: "The effect of social media communication on consumer perceptions of brands," **Journal of Marketing Communications**, 22(2), 2016, s.189-214.
- Schwab, K.: **The Fourth Industrial Revolution**, Crown Publishing Group, 2016.
- Siggelkow, N.: "Persuasion with case studies," **Academy of management journal**, 50(1), 2007, s.20-24.
- Staiger, J.: **Media reception studies**, NYU Press, 2005, s.2-5.
- Stever, G. S., & Lawson K.: "Twitter as a Way for Celebrities to Communicate with Fans: Implications for the Study of Parasocial Interaction," **North American journal of psychology**, 15(2), 2013.
- Tai, C.: "What Japan Can Teach China About the American Art of (Trade) War," **South China Morning Post**, <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/2169427/what-japan-can-teach-china-about-american-art-trade-war>, 20 Oct 2018.
- The Internet Plus Action Plan, Government Work Report, China's State Council, 2015.
- Thomson, M.: "Human brands: Investigating antecedents to consumers' strong attachments to celebrities," **Journal of marketing**, 70(3), 2006, s.104-119.
- Trivedi, A.: "China's Made in 2025 Plan Is a Paper Tiger," **Politics & Policy, Bloomberg Opinion**, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2018-12-16/china-s-made-in-2025-industrial-ambitions-are-a-paper-tiger>, 16 Dec 2018.
- Van Der Heide, B., & Lim Y. S.: "On the conditional cueing of credibility heuristics: The case of online influence," **Communication Research**, 43(5), 2016, s.672-693.
- Van Norel, N. D., Kommers P. A., Van Hoof J. J., & Verhoeven J. W.: "Damaged corporate reputation: Can celebrity Tweets repair it?," **Computers in human behavior**, 36, 2014, s.308-315.
- Vargo, S. L., & Lusch R. F.: "From goods to service (s): Divergences and convergences of logics," **Industrial marketing management**, 37(3), 2008, s.254-259.

- Vargo, S. L., & Lusch R. F.: "Evolving to a new dominant logic for marketing. In *The Service-Dominant Logic of Marketing*," **Routledge**, 2014, s.21-46
- Walsham, G., & Sahay S.: "Research on Information Systems in Developing Countries: Current Landscape and Future Prospects," **Information technology for development**, 12(1), 2006, s.7-24.
- Wang, C., & Zhang P.: "The Evolution of Social Commerce: The People, Management, Technology, and Information Dimensions," **Communications of the Association for Information Systems**, 31(1), 2012, s.5.
- Wang, S. B.: "A brief talk of 'digital celebrity economy' mode," **Manager Journal**, 02, 2017, s.224.
- Wang, X., Baesens B., & Zhu Z.: "On the Optimal Marketing Aggressiveness Level of C2C Sellers in Social Media: Evidence From China," **Omega**, 85, 2019, s.83-93.
- Wang, Y.: "China Tightens Regulation Over Mobile Payment Apps—What's Next For Tencent and Ant Financial?," <https://www.forbes.com/sites/ywang/2018/01/03/china-tightens-regulation-over-mobile-payment-apps-whats-next-for-tencent-and-ant-financial/#48eaa9747f1d>, 3 Jan 2018.
- Wigand, R. T., Benjamin R. I., & Birkland J. L.: "Web 2.0 and Beyond: Implications For Electronic Commerce," In *Proceedings of the 10th international conference on Electronic commerce*, ACM, August 2008, s.7.
- Wolfenbarger, M., & Gilly M. C.: "eTailQ: Dimensionalizing, Measuring and Predicting Etail Quality," **Journal of retailing**, 79(3), 2003, s.183-198.
- World Bank, China: "Socialist Economic Development," Vol. 1., **The Economy, Statistical System, and Basic Data**, Washington, DC: World Bank, 1983, s.12.
- Wu, J., Wu Y., Sun J., & Yang Z.: "User Reviews and Uncertainty Assessment: A Two Stage Model of Consumers' Willingness-To-Pay in Online Markets," **Decision Support Systems**, 55(1), 2013, s.175-185.
- Wymbs, C.: "How E-Commerce is Transforming and Internationalizing Service Industries," **Journal of Services Marketing**, 14(6), 2000, s.463-477.
- Wymbs, C.: "Digital Marketing: The Time for a New 'Academic Major' Has Arrived," **Journal of Marketing Education**, 33(1), 2011, s.93-106.
- Yang, D. T., Chen V. W., & Monarch R.: "Rising Wages: Has China Lost Its Global Labor Advantage?," **Pacific Economic Review**, 15(4), 2010, s.482-504.
- Yang, J., Qiao Y., Zhang X., He H., Liu F., & Cheng G.: "Characterizing user behavior in mobile internet," **IEEE transactions on emerging topics in computing**, 3(1), 2014, s.95-106.
- Yang, T.: "The Decision Behavior of Facebook Users," **Journal of Computer Information Systems**, 52(3), 2012, s.50-59.
- Zhang, Y., Fang Y., Wei K. K., Ramsey E., McCole P., & Chen H.: "Repurchase Intention in B2C E-Commerce—A Relationship Quality Perspective," **Information & Management**, 48(6), 2011, s.192-200.
- Zhuo, X., Huang J.: "Where Are The Jobs in The Manufacturing Industry: The Change and Discrimination Of The Employment Structure In China," *Caijing.com.cn*, 12 May 2019.

PORTRAYAL OF CHILDHOOD: ANALYSIS OF CHILDREN'S REPRESENTATION IN BOLLYWOOD CINEMA THROUGH 'TARY ZAMEEN PER' AND 'BUMM BUMM BOLE'

Musa KHAN¹

Abstract

The depiction of children in films is a nuanced and delicate endeavor, entailing intricate psychological and social considerations. Filmmakers intentionally craft portrayals that reflect specific perspectives on childhood within society. This research article delves into the analysis of two child-oriented Bollywood films aiming to scrutinize and elucidate the nuanced role of children within the cinematic narrative. The analysis methodically explores how the portrayal of children unfolds in Bollywood cinema, focusing on structural elements through the lens of the three key phases of a film: "Setup," "Conflict," and "Resolution." A significant finding of this analysis is the recurring theme in the presentation of children in Bollywood cinema. The initial portrayal of children as distressed characters undergoes a transformative arc, evolving into more optimistic and positive conditions as the narrative progresses. Moreover, the research identifies a parallel between the cinematic portrayal of children and the real-life challenges faced by children in Indian society. This cinematic representation serves as a noteworthy social commentary and an effort towards the resolution of issues affecting children. In essence, the selected sample exemplifies a deliberate cinematic portrayal of children, initially presented in distressing circumstances for the ultimate purpose of conveying positive and socially relevant messages.

Key Words: Child, Tary Zameen Per, Bumm Bumm Bole, Bollywood, Cinema

---

¹ Assoc. Professor, Incharge Post-Graduate Program, Manager International Collaboration, Riphah Institute of Media Sciences (RIMS), Riphah International University; musakhan_85@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-9437-7057

1. Introduction

Film, as a potent medium of one-way communication, serves as a deliberate conduit for conveying messages with distinct purposes and agendas. The presentation of children in films is a delicate and intentional act, reflecting a specific perspective on childhood within the broader societal context. This chapter focuses on the cinematic representation of children in Bollywood, utilizing two carefully selected films “Tary Zameen Par” and “Bumm Bumm Bole,” as primary samples. The first film, “Tary Zameen Par” (Stars on Earth), explores the life and imagination of an eight-year-old dyslexic child who, despite excelling in art, faces academic challenges leading to enrollment in a boarding school. The narrative unfolds as his art teacher identifies his dyslexia and aids him in overcoming this learning disability.

The second film, “Bumm Bumm Bole,” is an authorized adaptation of the 1997 Iranian film “Children of Heaven,” nominated for the Academy Award for Best Foreign Language Film in the same year. This cinematic narrative revolves around a poor family residing in a region dominated by terrorism, grappling with the challenges of poverty. The family comprises two children, whose educational aspirations motivate them to attend a reputable school despite financial constraints. The narrative intensifies as the financial crisis impairs the children’s ability to meet the school’s standards, exacerbated by their inability to afford essential items such as uniforms and shoes. The storyline takes a poignant turn when one of the siblings accidentally misplaces the only pair of shoes owned by the younger sister, adding to the challenges they face due to poverty throughout their lives.

Following the analysis of the above two films, this research delves into the nuanced portrayal of childhood in Bollywood cinema, examining how intentional cinematic choices in these selected films contribute to shaping perceptions and fostering social commentary on the complex issues children face within the broader societal framework.

Bollywood

The term “Bollywood” originates from the amalgamation of two words: “Bombay,” the former designation for Mumbai, and “Hollywood,” the epicenter of the American film industry. (Rajghatta, 2008). Bollywood, despite its evocative name, does not denote a physical location; rather, it symbolizes a cultural and cinematic phenomenon deeply embedded in India’s history. The term itself has faced criticism, with some contending that it inadvertently positions the industry as a lesser counterpart to Hollywood (Crusie, 2005). However, the term has gained legitimacy, finding its place in the Oxford English Dictionary. One school of thought traces its origin to “Tollywood,” the

early Hollywood-inspired name coined in 1932 for the Bengali film industry based in Tollygunge (Sarkar, 2008). Madhava Prasad further corroborated this information, attributing the term's inception to an article in the *American Cinematographer* by Wilford E. Deming in 1932, tying back to the time when Tollygunge was the primary hub of Indian film production (Prasad, 2003).

The cinematic journey of Bollywood traces back to the production of the first silent film in India, "Raja Harishchandra," by Dadasaheb Phalke in 1913. In its early stages, the industry witnessed prolific output, with over two hundred movies annually (Gulzar et al., 2003). However, it achieved commercial prominence with the advent of Ardeshir Irani's *Alam Ara*, the first Indian sound film, in 1931 (The Tribune, 2006). The introduction of color films, such as "Kisan Kanya" and "Mother of India" in 1937, marked a significant milestone, although widespread popularity of color films did not materialize until the late 1950s. The 1930s and 1940s, influenced by the Indian independence movement and partition conflicts, presented challenges, but the industry persisted in producing films addressing social issues (Govind et al., 2003). Hindi cinema encountered various phases, facing setbacks during political upheavals but also enjoying prosperous periods. The post-independence era from the late 1940s to the 1960s is often referred to as the "Golden Age" for Hindi Cinema (Robertson, 2009). During this period, Hindi cinema predominantly explored working-class urban life, focusing on social themes, and drawing criticism from diverse quarters. Simultaneously, the emergence of the Parallel Cinema movement in the 1950s, led by Bengali cinema, provided a counterbalance, refining the industry's commercial approach (Wimal, 2004). The subsequent decades of the 60s and 70s saw a proliferation of romance and action films. The late 1980s and early 1990s witnessed a shift back to family-centric romantic musicals, with iconic films like *Qayamat Se Qayamat Tak* (1988), *Maine Pyar Kiya* (1989), and *Dilwale Dulhania Le Jayenge* (1995). The 2000s brought about a transformative phase in Hindi Cinema, elevating its global appeal. Technological advancements, including superior production values, cinematography, and innovative storylines, positioned Bollywood as a formidable force on the world cinematic stage (Anita, 2006). The early 2010s witnessed the industry furthering its advancement, producing big-budget entertainment films that appealed to a global audience.

Throughout its evolution, Hindi cinema has consistently explored narratives related to children, contributing to its social and commercial significance in each era.

Children and Cinema

Contemporary research underscores the enduring significance of film and television in shaping the lives of children, serving as a primary source

of narrative that influences their play and self-perception (Staples, 2007). The importance of portraying children in cinema to authentically depict societal issues can be traced in works like “Dreams of the City” by Muhammad Malas. Similar to Kiarostami, Malas places children at the forefront of his film to critically examine Syrian politics and history (White, 1994).

The connection between children and theater has historical roots, evident in the foundational discussions within Children and the Arts (Cossio et al., 2012). Popular film industries, particularly Bollywood, have established a robust relationship between children and cinema. Bollywood cinema, renowned for presenting children as central characters, has garnered positive responses from society. The film “Taare Zameen Par” is a poignant example, prompting thousands of letters from parents who acknowledged the impact of the film on their parenting approaches (Lakshmi, 2008). Public reactions, as highlighted in a news story by “The Washington Post” on June 4, 2008, further emphasized the profound societal impact of films like “Slumdog Millionaire” by Danny Boyle and “Stanley’s Tiffin Box” by Amole Gupta, where children take on pivotal roles.

Bollywood cinema, known for its diverse storytelling, consistently addresses child-related issues, striving to authentically portray real challenges in drama-fiction films. While children are often depicted in challenging and impoverished situations, this portrayal serves a positive purpose, intending to address and socially resolve issues concerning children in society. The film “Taare Zameen Par,” for instance, weaves a heart-touching narrative around a dyslexic child, offering a nuanced exploration of both sorrow and joy. The exceptional performance by child actor Darsheel further cements its status as a favorite among young audiences (The Times of India, 2013).

In conclusion, the representation of children in cinema, especially within the context of Bollywood, emerges as a powerful tool for social reflection and resolution, offering a platform to engage with real issues affecting children in society.

2. Aims and Methodology

The selected research methodology involves conducting a content analysis of two films, namely “Tary Zameen Per” and “Boom Boom Boly,” spanning the years 2008 to 2010. The analytical process entails a structural examination of these films, specifically within the framework of three narrative components: Setup, Conflict, and Resolution. A comparative assessment is conducted by scrutinizing snapshots from each of these structural phases, aiming to identify and delineate similarities in the depiction of children in films during the specified period.

3. Analysis of Selected Films and Findings

Structure and analysis of film “Tary Zameen Par”

The film “Tary Zameen Par” (Stars on Earth, 2008) features a screenplay by Amole Gupta and is directed by Amir Khan, who also takes on the lead role alongside eight-year-old actor Darsheel Safary (born March 9, 1996), renowned for his notable performance as a dyslexic child in the film under scrutiny in this article. Within the narrative, the child is initially perceived as lazy and troublesome until a new art teacher, displaying patience and compassion, unravels the real challenges impeding his academic progress.

The film’s narrative structure can be delineated into three phases: setup, conflict, and resolution. Throughout all these stages, the child’s role is depicted, emphasizing the deliberate intent of the producer and the significance of children in Bollywood cinema. The filmmaker employs both implicit and explicit methods to portray the child’s plight, utilizing direct dialogues and overt expressions, as well as subtle facial and body cues.

In the initial “Setup” phase, Darsheel Safary’s character is introduced as an eight-year-old who harbors a dislike for school, struggles in exams across all subjects, and faces criticism from teachers and peers. Despite the dismal representation, the child’s internal world is rich with wonders and artistic talents that go unnoticed.

Transitioning into the “Conflict” phase, the child is sent to a boarding school due to persistent academic struggles. Here, he forms a friendship with a physically disabled child who excels academically, challenging stereotypes about physical weaknesses hindering success. The child undergoes moments of despair, but the narrative gradually transforms his character.

In the “Resolution” phase, a new art teacher, Ram Shankar Nikumbh (Amir Khan), enters the scene, highlighting the inadequacies of traditional teaching methods in developing countries. The teacher recognizes the child’s unhappiness and minimal participation, ultimately diagnosing him with dyslexia. The teacher’s unconventional approach reveals the child’s talent in art, leading to a positive transformation. The film underscores the impact of parental misunderstanding on a child’s future, as seen when the child’s parents initially dismiss his struggles as laziness. The teacher’s efforts to enlighten the parents about dyslexia and his own experience with the condition contribute to the child’s gradual improvement. The climax of the film involves an art competition, where the once-struggling child emerges victorious, showcasing his creative prowess. His parents, witnessing the transformation on the last day of school, express gratitude to the teacher, acknowledging their child’s newfound brilliance.

In conclusion, “Tary Zameen Par” serves as an eye-opener for both parents and children, delivering a poignant message that children should not be pressured solely to excel academically but should also be encouraged to pursue their dreams and interests, fostering joy and holistic development.

Structure and analysis of Film “Bumm Bumm Bole”

The second film, “Bumm Bumm Bole” (2010), directed by Priyadarshan, features child actors Darsheel Safary and Ziyah Vastani portraying the characters Pinu and Rimzim, respectively. This film serves as an authorized adaptation of the 1997 Iranian film “Children of Heaven,” which received a nomination for the Academy Award for Best Foreign Language Film in the same year. The film places significant emphasis on character development, particularly within the context of a family residing in a region dominated by terrorism. The parents, earning a meager income from working on a tea plantation, struggle to make ends meet. The children are directly impacted by the harsh economic conditions. Deliberately, the director sheds light on the children’s vulnerability to their parents’ poverty.

The narrative structure of the film can be delineated into three phases: setup, conflict, and resolution. In the setup, the characters of both children are depicted as destitute, evoking emotionally resonant dialogues. Despite financial constraints, Pinu and Rimzim attend a respectable school, a reflection of their father’s aspirations for their education. However, their impoverished circumstances make it challenging for them to conform to the school’s standards, lacking funds for uniforms and shoes.

The conflict arises when Pinu accidentally misplaces Rimzim’s only pair of shoes in a vegetable shop. Despite this setback, the siblings devise a plan to share a single pair of shoes, although they are ill-fitting for Rimzim. This stage of the film poignantly illustrates the impact of their parents’ poverty on the innocent children, who are unable to express their basic needs.

The ensuing crisis intensifies as Pinu faces difficulties at school while waiting for Rimzim to hand over the shared shoes. Simultaneously, their father, grappling with financial desperation, embarks on a quest for gardening work in affluent suburbs, taking Pinu along. During these trials, Rimzim discovers another girl wearing her lost shoes at school but refrains from confronting her, recognizing the girl’s family’s even greater poverty.

The film endeavors to showcase the empathy these children possess despite their own adversities. Rimzim’s attraction to a new pair of shoes worn by the poor girl leads to a revelation that the girl discarded her old shoes, leaving Rimzim distraught.

The resolution unfolds as Pinu learns of an interschool marathon where one of the prizes is a pair of shoes. In a dramatic twist, Pinu, intending to exchange the prize for his sister's sneakers, unexpectedly secures the first position, earning free education until high school completion. His reaction on the stage, witnessing the third position holder receive a new pair of shoes, adds a poignant layer to the narrative.

The resolution concludes with a brief shot of their father's bicycle, symbolizing his modest earnings and his decision to purchase new shoes for his children, recognizing the need for an upgrade. (Kaushik, 2010).

Results and Conclusion

The analysis of two Bollywood cinema films spanning the period from 2008 to 2010 reveals distinct parallels, primarily centered around the portrayal of children in adverse circumstances for the purpose of positive social commentary. Both films share a common structural framework, wherein children are depicted in challenging conditions from the outset. As the narrative progresses, particularly in the middle phase, the challenges and crises faced by the children intensify, evoking increased empathy from the audience.

Notably, both films incorporate emotional scenes that effectively draw the attention of viewers, especially parents, towards the plight of the depicted children. The thematic focus of both stories revolves around children as the central characters. In one film, a child is portrayed as grappling with dyslexia, encountering difficulties in reading and learning letters. Conversely, the second film depicts children in impoverished circumstances, affected by their parents' financial constraints, rendering them unable to acquire clothing and footwear commensurate with their needs.

Through a comparative analysis of these films, which exhibit close thematic similarities, a profound exploration of the challenges faced by children in developing societies emerges. The juxtaposition of snapshots from both films, structured across the three narrative phases of "Setup," "Conflict," and "Resolution," underscores the profound societal issues affecting the lives of these children.

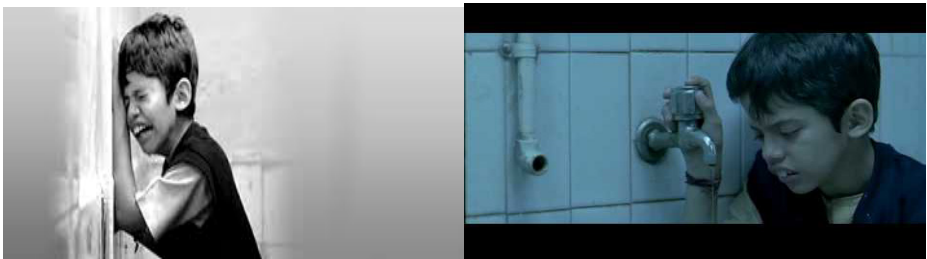
Film “Tary Zameen Per”

First Step “Setup”

Visuals1: The Snapshots are taken from YouTube

Snapshots from the initial stage, “Setup,” depict the child navigating various facets of life. Moments are captured during play, meals, sleep, and at school. While he appears normal and happy outside of school, occasional lethargy surfaces in routine activities such as bathing and eating, manageable with his mother’s love and care. The central challenge emerges within the school environment, where the child grapples with understanding lessons due to “Dyslexia.” The narrative closely mirrors real-life childhood experiences, emphasizing the crucial role of parents in attending to their children. The mother diligently strives to comprehend and support her child in any circumstance, while the father, regrettably, exhibits a somewhat negligent attitude, consistently attributing the child’s challenges to laziness.

Visuals2: The Snapshots are taken from YouTube

In the second phase of the film titled “Conflict,” the protagonist is enrolled in a boarding school, rendering him unable to articulate his inner emotions to others. Being distanced from his family intensifies his sense of loneliness. The portrayal of the child becomes more poignant in this segment of the film, as he grapples with heightened misery, creating a powerful emotional connection with the audience, particularly parents. The depiction of the child in this phase is profoundly distressing, yet it resonates closely with the authentic experiences and emotions of children when not provided with proper support. Through this portion of the film, the director effectively communicates a compelling message, urging the audience to empathize with the sensitive challenges faced by children in this specific stage of development.

Third Step “Resolution”

Visuals3: The Snapshots are taken from YouTube

Visuals4: The Snapshots are taken from YouTube

The final stage, termed “Resolution,” in the film depicted the child in an improved state, wherein a teacher comprehends his challenges and endeavors to unravel his artistic talents. During this phase, the film conveys valuable messages regarding the appropriate treatment and cultivation of children, emphasizing the necessity to recognize and nurture their individual talents. Additionally, it imparts a broader message about the significance of all children, underscoring the increased attention required for those who may be mentally

or physically vulnerable. In essence, the film portrays the child with explicit imagery of misery and pain, yet conveys an implicit positive message.

Film “Bumm Bumm Boly” Analysis of snapshots structurally from three steps, Setup, Conflict and Resolution.

First Step “Setup”

Visuals5: The Snapshots are taken from YouTube

Excerpts from the initial phase titled “Setup” capture the children’s daily lives with their economically disadvantaged parents. Despite enduring the hardships of poverty, these youngsters actively participate in their family’s routine activities. The narrative delves into the emotional portrayal of these children, highlighting the impact of their parents’ financial struggles. The depiction reveals their lack of adequate school attire and footwear, yet the children bear no resentment, understanding the financial constraints faced by their parents. The portrayal vividly illustrates the challenges these children face in their everyday lives when their parents’ income falls short of meeting their essential needs.

Visuals6: The Snapshots are taken from movie.sulekha.com

Excerpts from the second stage, “Conflict,” depict a scenario in which one child misplaces the shoes of their younger sister. Despite this, the children refrain from informing their parents, as they are aware of the financial constraints at home and fear potential repercussions. The children have experienced negative parenting, evidenced by one child attempting to steal shoes from a temple. In a dream sequence, the child encounters a divine figure (Baghwan) who admonishes him to return the stolen shoes.

The film further explores how terrorists exploit the child’s poverty, attempting to manipulate them for their own purposes. This portrayal highlights the compelling influence of poverty, drawing children into negative activities, and exposing them to exploitation due to their innocence. Two significant instances, the theft of shoes from the temple and the attempted manipulation by terrorists, underscore the sensitive nature of depicting children in adverse situations. Such depictions serve an essential purpose in raising awareness about the potential vulnerabilities and challenges faced by children in real life.

Visuals7: The Snapshots are taken from movie.sulekha.com

In the concluding phase, termed “Resolution,” the child engages in a Marathon Race with the aim of securing the third position to earn a pair of shoes (designated as the award for the third position). However, against his intentions, he clinches the 1st position and is visibly distressed while receiving the award. This scenario underscores the significance of basic needs, which profoundly influences a child’s talent. The adage “Necessity is the mother of invention” is exemplified, illustrating how a lack of essential needs may sometimes compel children toward negative pursuits and make them susceptible to misuse for perilous purposes such as terrorism. Simultaneously, their unmet needs propel them towards diligence and a competitive life. Although the second scenario may not be entirely realistic or practical, the narrative endeavors to convey that needs can serve as a catalyst for nurturing talent and fostering a diligent work ethic rather than being a source of vulnerability.

4. Conclusion

In conclusion, this chapter has systematically examined the nuanced depiction of children in Bollywood films, unraveling a deliberate and transformative narrative arc that mirrors broader societal perspectives on childhood. The

analysis, conducted through the framework of the “Setup,” “Conflict,” and “Resolution” phases, reveals a consistent pattern in the cinematic portrayal of children. Commencing with distressing circumstances, these portrayals evolve into more optimistic conditions, reflecting a deliberate effort by filmmakers to convey positive and socially relevant messages. Notably, the research establishes a parallel between the cinematic representation of children and the real-life challenges faced by children in Indian society. This correlation underscores the cinematic narrative’s role as a form of social commentary, shedding light on pertinent issues affecting children.

The intentional transformation of the initial distressing portrayals serves as a strategic cinematic device aimed at fostering a positive and impactful resolution within the narrative. In essence, this analysis contributes to our understanding of the intricate relationship between cinema and society, illustrating how filmmakers use the portrayal of children to address and reflect upon prevailing social concerns. The selected Bollywood film samples exemplify a conscious and deliberate approach to storytelling, leveraging the initial presentation of distress to ultimately convey uplifting and socially relevant messages, thereby enriching the discourse on the representation of children in cinematic narratives.

References

- Bhaskar, S. (2008). “The Melodramas of Globalization”. *Cultural Dynamics* 20: 31–51.
- Chidanand, R. (6 July 2008). “Bollywood in Hollywood”. *The Times of India*. Retrieved 20
- Cossio, M. L. T., Giesen, L. F., Araya, G., Pérez-Cotapos, M. L. S., VERGARA, R. L., Manca, M., ... Héritier, F. (2012). *Children and the Arts. Uma ética Para Quantos?*, XXXIII(2), 81–87. <http://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2> February 2009
- Gokulsing, K. & Dissanayake, W. (2004). *Indian Popular Cinema: A Narrative of Cultural Change*.
- Jennifer, C. & Glenn, Y. (2005). *Flirting with Pride & Prejudice*. BenBella Books, Inc. p. 92
- Jenny, S. (2005). “Gender, Nation, and Globalization in Monsoon Wedding and Dilwale Dulhania Kaushik, S. (Producer), Korde, M. (Writer), & Priyadarshan (Director). (2010). *Bumm Bumm Bole* [Motion Picture].
- Khan, A. (Producer), Gupte, A. (Writer), & Khan, A. (Director). (2008). *Tare Zamin Par* [Motion Picture]. *bollywood, India. Le Jayenge*. *Meridians: feminism, race, transnationalism* 6 (1): 58–81
- Nihalani, G. & Chatterji, S. (2003). *Encyclopaedia of Hindi Cinema*. *Encyclopædia Britannica Post*. Archived from the original on 22 October 2010.
- Rama, L. (4 June 2008). “The Pain of Dyslexia, As Told by Bollywood, Page 1”. *The Washington*
- Robertson, R. (2009). *Eisenstein on the Audiovisual*. London: Tauris Academic Studies.
- Robertson, R. (2009). *Eisenstein on The Audiovisual*. London: Tauris Academic Studies.
- Staples, T. (2007). *Being and Becoming European: Imagining European Cinema for Children*, 1–10. *Trentham Books*.
- “Talking Images, 75 Years of Cinema”. *The Tribune*. 26 March 2006. (9 August 2006) (India) Pvt Ltd. pp. 136–137
- Wadhvani, A. “Bollywood Mania” *Rising in United States*. US State Department.
- White, J. (1994). *Children, Narrative and Third Cinema in Iran and Syria*.

EXPLORING THE TAPESTRY OF CHILD MATRIMONY IN PAKISTANI CINEMA - AN IN-DEPTH EXPLORATION OF AFIA NATHANIEL'S "DUKHTAR" CINEMATIC PORTRAYAL

Musa KHAN¹

Abstract

Child marriage is a pervasive global concern transcending geographical, cultural, religious, and ethnic boundaries. This research delves into the ubiquitous challenge of child marriage on a global scale, with a specific focus on its prevalence in Pakistan. The study acknowledges the film industry as a potent platform for shaping public opinion and fostering awareness on this issue. By closely examining the representation of child marriage in Pakistani cinema, particularly in the context of the film "Dukhtar" (Daughter), this research employs content analysis as its methodological approach. The analysis involves the calculation of time and scene frequency for specific characters, including analysis of "Realist and Feminist Approach" to scrutinize the film's content. The findings reveal that the selected film adeptly addresses the authentic challenges prevailing in society, marking a positive stride towards social development and the empowerment of women in developing nations. The Realist Approach helps assess the film's accuracy in reflecting societal realities, while the Feminist Approach helps evaluate how the film addresses gender dynamics, particularly concerning women's experiences and empowerment.

Key words: *Dukhtar, child marriage, Pakistani Cinema*

1. Introduction

Pakistani Cinema (Lollywood)

The term "Pakistani Cinema" denotes the film industry of Pakistan, with "Lollywood" serving as an alternate nomenclature, specifically referring to the Pakistani film industry centered in Lahore. Predominantly, films are recorded in Urdu, the national language, and filmed within the country; however,

---

¹ Assoc. Professor, Incharge Post-Graduate Program, Manager International Collaboration, Riphah Institute of Media Sciences (RIMS), Riphah International University; musakhan_85@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-9437-7057

some productions are executed in English. Regional cinema encompasses the production of films in local languages such as Punjabi, Pashto, Balochi, and Sindhi. The administrative hub of the Pakistani cinema and showbiz sector is situated in Karachi, the largest city in the country, having shifted from Lahore prior to 2007. Pakistani cinema has traversed various challenges, encountering limited success in comparison to its counterparts in the region. The industry grappled with crises during its formative years, exacerbated by financial constraints and a dearth of filming equipment. As of 2009, the total number of screens in the Pakistani film industry stands at a modest 319 (UNESCO, 2009).

Often regarded as the golden era of Pakistani cinema, the 1960s witnessed the introduction of numerous A-list actors who achieved legendary status on the silver screen. Three key cinema centers existed in Lahore, Karachi, and Dhaka. Post the separation of Bangladesh, the industry lost its Dhaka center, leading to a rapid decline in the number of cinemas. The imposition of so-called Islamization by General Zia-Ul-Haq further inflicted adversity on the film industry during the 1980s, accompanied by governmental issues and challenges in production techniques (Batool, Abbas, & Husain, 2013). Throughout the 1990s, Pakistani cinema produced approximately 100 films annually, emanating from a limited number of studios. However, this number dwindled to 32 films annually by 2003, indicative of the fluctuating trajectory of the industry (Abbas, 2003). Post-2013, Pakistani cinema experienced a revival, marked by the creation of noteworthy films that garnered attention both domestically and internationally. Notable productions in this resurgence include “War,” “Bol,” “Main Hoon Shahid Afridi,” “Zinda Bhaag,” “Namaloom Afraad,” “Dukhtar,” and “Bin Roye,” all of which were well-received in 2013, 2014, and 2015.

Child Marriage Phenomenon

Child marriage, characterized by formal or informal unions before the age of 18, is a pervasive reality affecting both genders, with a disproportionate impact on girls. Its prevalence extends across diverse regions, often resulting in lifelong disadvantages and deprivation (UNICEF, 2014). Primarily observed in impoverished rural communities, child marriages are frequently orchestrated by parents without the daughters’ consent. Once married, girls face an elevated risk of domestic violence, compounded by health issues stemming from premature sexual activity and early childbearing (IRCW). Motivations for child marriages vary across regions and societies, with prevailing factors including poverty, gender inequality, and adherence to traditional social and cultural norms. Economic considerations, such as reducing the financial burden on families, contribute to the perpetuation of child marriage (Girls Not Brides global). Regrettably, this practice not only exacerbates global population growth

but also reflects entrenched beliefs that limit a daughter's perceived options to becoming a wife and mother.

Child marriage, affecting over 41,000 girls daily, has been linked to numerous adverse outcomes, encompassing health risks, heightened fertility rates, diminished educational achievements, and lower lifetime earnings (Wodon et al., 2015). Nguyen and Wodon (2012) contend that poverty stands as the primary driver of child marriage, proposing that effective poverty alleviation measures could mitigate its occurrence.

Global Perspectives on Child Marriage

Child marriage transcends geographical, cultural, religious, and ethnic boundaries, with instances documented worldwide, spanning from the Middle East to Latin America, South Asia to Europe. One-third of girls in the developing world experience marriage before the age of 18, and one in nine before the age of 15. Alarming projections indicate that, if current trends persist, 150 million girls will be married before turning 18 over the next decade. This averages to 15 million girls annually, underscoring the urgent need for intervention (Gorney, 2011).

While Western and Sub-Saharan Africa have the highest prevalence of child marriage, the sheer population size places the largest number of child brides in South Asia. Turkey, despite harboring a prevalent yet underreported issue of child marriage, maintains a cultural taboo around the practice, with ineffective enforcement of existing laws. Contradictory statistics from various sources reveal disparities, such as a national study indicating an average national child marriage rate of 28 percent, escalating to 41 percent in the eastern and southeastern regions (Güneş, 2013).

In diverse regions such as India, Yemen, Afghanistan, and Ethiopia, child marriages exhibit nuanced variations, involving associations between girls and older boys or men, sometimes coupled with coercive practices. Acknowledging the complexity of this global issue necessitates a comprehensive and contextualized approach for effective mitigation and prevention. According to the survey of UNICEF, MICS and DHS, Top 20 Countries of Child's marriage.

Rank	Country Name	% girls married before 18
1	Niger	76
2	Chad	68
3	Central African Republic	68
4	Bangladesh	65
5	Mali	55
6	Guinea	52
7	South Sudan	52

8	Burkina Faso	52
9	Malawi	50
10	Mozambique	48
11	India	47
12	Somalia	45
13	Sierra Leone	44
14	Nigeria	43
15	Zambia	42
16	Nicaragua	41
17	Nepal	41
18	Madagascar	41
19	Ethiopia	41
20	Dominican Republic	41

* Child marriage prevalence is defined as the percentage of women 20-24 years old who were married or in union before age 18.

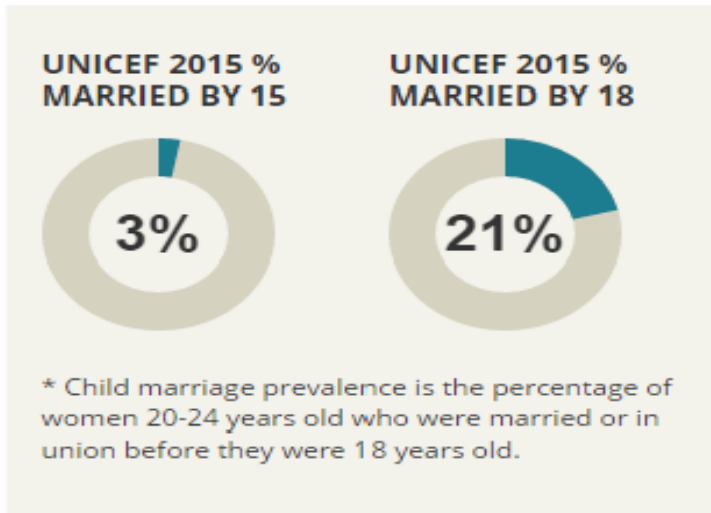
Visual 1. The rates of the countries

Source: UNICEF State of the World's Children, 2015 - data from UNICEF Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), Demographic and Health Surveys (DHS) and other national surveys, and refers to the most recent year available during the period 2005-2013. Source: United Nations

Child Marriage in Pakistan

According to reports from UNICEF and the Girls Not Brides Organization, an estimated 21% of girls in Pakistan enter into marriage before reaching the age of 18. Similar to global trends, child marriage in Pakistan is intricately linked to entrenched traditions, cultural norms, and customary practices. The prevailing legal framework governing this issue is the Child Marriage Restraint Act (CMRA) of 1929 in Pakistan, stipulating the legal age for marriage at 16 for women and 18 for men. Ongoing deliberations contemplate an extension of the permissible age for women to 18 years. Notably, the Sindh Assembly has recently endorsed the Sindh Child Marriage Restraint Act, achieving unanimous approval. This legislative measure elevates the minimum age for marriage to 18 and designates marriages involving individuals below 18 years as punishable offenses.

Furthermore, Pakistan is an active participant in the South Asia Initiative to End Violence against Children (SAIEVAC), an inter-governmental body that has adopted a regional action plan specifically addressing child marriage. Distinguishing itself, Pakistan was among the pioneering states to propose a comprehensive target aiming to eradicate child marriage by the year 2030, as acknowledged by the Girls Not Brides organization.

Visual 2. The rates of UNICEF

Film *Dukhtar* (Daughter)

“*Dukhtar*,” directed by Afia Nathaniel and released in 2014, is a Pakistani drama-thriller film that marks Nathaniel’s directorial debut. The film, which she also wrote, produced, and edited, revolves around the theme of child marriage, focusing on the plight of Zeynab, a ten-year-old girl (portrayed by Saleha Arif), and her mother, Allah Rakki (Samiya Mumtaz). The narrative unfolds as Allah Rakki, having herself experienced an arranged marriage at the age of fifteen to tribal chief Daulat Khan (Asif Khan), endeavors to protect her daughter from a similar fate.

The storyline progresses as Daulat Khan, seeking reconciliation with enemy tribe leader Tor Gul (Abdullah Jaan), proposes the marriage of Zainab to Tor Gul. Fearing for her daughter’s future, Allah Rakki escapes with Zainab, pursued by individuals from both tribes’ intent on harm. The narrative takes a poignant turn as a sympathetic truck driver, Sohail (Mohib Mirza), becomes their unexpected savior, providing refuge and defying the antagonistic pursuit.

Despite their precarious journey, Allah Rakki insists on visiting her mother in Lahore. The truck driver, risking his own safety, transports them to Lahore, where the story culminates in a tragic sacrifice as Allah Rakki succumbs to an assassination attempt, valiantly sacrificing herself for her daughter.

The film garnered international attention, being displayed in Canada, the USA, and Pakistan, and was selected as Pakistan’s Official entry in the Best Foreign Language Film category for the 87th Academy Awards. Notably, it received acclaim for its portrayal of societal issues. Media coverage from reputable English newspapers, such as “*Dawn*” and “*The Express Tribune*,”

highlighted its success both locally and internationally. Additionally, the film was showcased at renowned film festivals, including the Toronto International Film Festival and the Bangkok Film Festival on Ending Violence against Women and Girls. The critical acclaim received from various publications underscored “Dukhtar” as a significant contribution to Pakistani cinema and the film industry, acknowledging its impact on a global stage.

2. Research Methodology

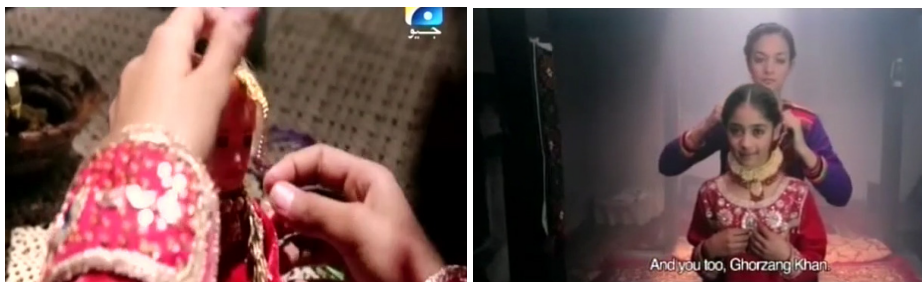
This chapter employs content analysis as the designated research methodology. Specifically, the temporal and spatial occurrences involving a particular character have been systematically quantified. The analytical framework adopted for scrutinizing the film’s content is derived from both the Realist and Feminist approaches, as articulated by Christopher P. Jacobs. This dual approach is applied to comprehensively examine and interpret the cinematic content within the identified parameters.

Analysis of the Film and Discussion

The aforementioned data elucidates a noteworthy emphasis placed on the portrayal of the mother of the child (victim) within the narrative. However, it is imperative to underscore that the crux of the storyline revolves around the child character grappling with the issue of child marriage. Notably, the director allocates a comparatively limited number of dialogues to the child, opting instead to depict her primarily through visual cues that signify innocence. This portrayal is often rendered in solitary moments or in conjunction with other characters, thereby contributing to the nuanced and silent characterization of the child protagonist.

Table1 : Time and Scene Distribution for the Child Character in the Film

S. No.	Aspect	Measurement
1	Running Time of the Film	93 Minutes
2	Time Duration Given to Child Character	30 Minutes (32% of the Total Running Time, including both dialogues and silent scenes)
3	Total Scenes Given to Child Character	45 (In 12 instances, the child character engages in dialogue, while remaining silent in the remaining scenes)
4	Total Dialogues Given to Child Character	12 Dialogues (6 times with the mother, 1 time with a friend, 1 time with father’s friend, 1 time with the grandmother, 3 times with the truck driver)
5	Number of People Associated with Child in Dialogues	6 (Mother, friend, father’s friend, grandmother, truck driver)

Visuals 3: *Child character (Zyeneb) playing with doll while her father planning for her marriage*

Source: *The snapshots are taken from Geo Entertainment Channel*

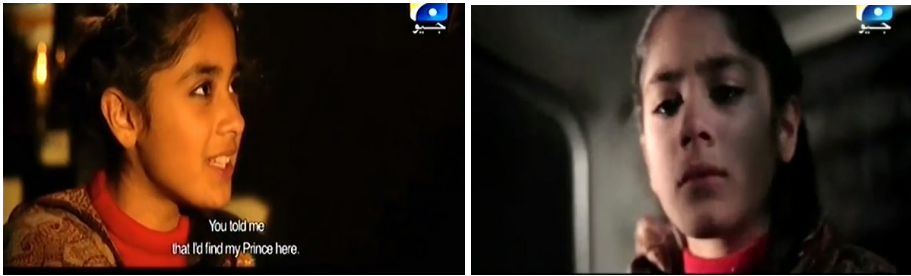
Visuals 4: *(Zeyenb in happy mood, while playing with strange Truck driver where she feels peace and love)*

Source: *The snapshots are taken from Geo Entertainment Channel*

During second step of the film “Conflict” the mother threat the truck driver, if he will not help she will kill her daughter and herself. While in second picture they are sleeping in open sky.

Left: Zeyneb asking her mother about her imaginary prince, Right: Zeyneb crying while losing her mother.

Character Function: The film portrays the child as a victim, subjected to the imminent prospect of marriage at the tender age of ten.

Character Emotions: The child exhibits a sentiment of sympathy, facilitating the audience's identification with the character's challenges and victories.

Within the film, explicit content unveils the character of the mother as a heroic figure, orchestrating the escape of her daughter to safeguard her future despite her illiteracy and apparent helplessness. This demonstration emphasizes that women can assume daring roles in protecting their children, as explicitly conveyed through the character's dialogue and actions. Implicit content, on the other hand, subtly unveils the ten-year-old girl's predicament without explicit expression of her troubles, with the narrative revolving around her experiences. The film is meticulously situated in tribal areas, mirroring locations where such incidents commonly occur, thereby authentically representing the issue within the context of real-life occurrences.

Realist Approach: The film adopts a realist approach by basing its narrative on authentic issues prevalent in the depicted region. Inspired by an actual event in 1999, the director acknowledges drawing inspiration from a true story of a young mother in Pakistan who, driven by circumstances, kidnapped her daughters and sought refuge from her husband, encountering persistent pursuit by her family. This real-life narrative served as a catalyst for the director's fictional screenplay construction while studying Film Directing at Columbia University in the USA. The film's objective is to shed light on societal problems and provoke public opinion, particularly drawing attention to the legal age for marriage under the CMRA Act of 1929.

Feminist Approach: Despite the director's reluctance to label the film as a feminist story, a feminist approach is discernible throughout the narrative. The film, initiated and created by women, addresses gender discrimination comprehensively, portraying women both as symbols of courage and as victims. The heroic role assigned to the illiterate mother, who sacrifices herself for her

daughter's future, embodies a positive struggle towards women's empowerment. The film, emotionally connected to the director's family, particularly her mother, stands as a testament to personal strength and familial bonds. The narrative, from creation to dedication, revolves around women, contributing to a positive struggle for women's empowerment and addressing the prevalent issue of child marriage. In essence, the film structurally and thematically engages with the genuine societal concern, marking a constructive stride towards social development in developing nations. The film's incorporation of natural, emotional, traditional, and cultural elements signifies a promising development for the Pakistani film industry. Despite its minimal budget, the film stands as a genuine effort to raise awareness about a pressing social issue and contribute to the empowerment of women.

Conclusion

In conclusion, this research has systematically examined the formidable issue of child marriage, a pervasive global concern cutting across geographical, cultural, religious, and ethnic boundaries. The specific focus on the prevalence of child marriage in Pakistan underscores the urgency of addressing this widespread challenge. Recognizing the film industry's influential role in shaping public opinion and raising awareness, the study delves into the cinematic representation of child marriage, exemplified through a meticulous analysis of the film "Dukhtar" (Daughter).

Employing content analysis as the chosen methodological approach, this research meticulously calculated time and scene frequencies for specific characters within the film. The utilization of both the Realist and Feminist Approaches further enriched the analysis, enabling a comprehensive scrutiny of the film's content. The findings highlight the film's adept navigation of societal challenges, constituting a commendable step toward social development and the empowerment of women in developing nations. The realist approach facilitated an assessment of the film's fidelity in portraying societal realities, emphasizing its role as a mirror to authentic issues. Simultaneously, the Feminist Approach enabled an evaluation of the film's engagement with gender dynamics, particularly in terms of women's experiences and empowerment. The film, as examined through these dual lenses, emerges as a poignant and effective narrative that addresses the complex issues associated with child marriage.

In essence, the research underscores the potential of cinema as a powerful medium for social commentary and transformation. The insightful analysis of "Dukhtar" contributes not only to the academic understanding of cinematic representation but also to the broader discourse on societal challenges, advocating for positive change and empowerment, particularly for women, within the context of child marriage in developing nations.

References

- Abbas, Z. (2003). Lollywood looks for happy ending. Retrieved December 26, 2015, from http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/2701853.stm
- Batool, R., Abbas, N. N., & Husain, K. (2013). From the wide screen of CINEPAX to the research paradigm of visual entertainment industry: A case study, 2(February), 21–30.
- Currie, M. (2014). TIFF 2014 Interview: Dukhtar Director Afia Nathaniel. Retrieved December 27, 2015, from <http://anokhimedia.com/blog/tiff-2014-interview-dukhtar-director-afia-nathaniel>
- Gorney, C. (2011). Child Brides. Retrieved December 23, 2015, from <http://ngm.nationalgeographic.com/2011/06/child-brides/gorney-text>
- Güneş, E. (2013, December 13). Child's marriage issue. Istanbul: Hürriyet Daily News.
- Hacettepe University Institute of Population Studies (2014), "2013 Turkey Demographic and Health Survey". Hacettepe University Institute of Population Studies, T.R. Ministry of Development and TÜBİTAK, Ankara, Turkey.
- Nguyen, M. C., & Wodon, Q. (2012). Global Trends in Child Marriage, 0274 (December). <http://doi.org/10.1080/15570274.2015.1075756>
- Wodon, Q., Petroni, S., Male, C., Onagoruwa, A., Savadogo, A., Edmeades, J., ... John, N. (2015). Economic Impacts of Child Marriage: Preliminary findings from analyses of existing data, (November).

REPRESENTATION OF WOMEN'S GLOBAL ISSUES IN SERIOUS MINI GAMES STUDY CASE: THIS IS A TRUE STORY BY NETFLIX

Latifah AYDIN¹

Abstract

Serious games have appeared as a new tool for learning and awareness-raising about different topics. These games help interact with a subject and provoke new perspectives toward education and the transitions in behavior. Also, it can raise awareness about global issues. Moreover, while these games can be complicated and take time, serious mini-games focus on a specific topic to raise awareness of a simple concept and short playing time, making it more efficient in some cases.

These games present questions about whether new technologies will represent global issues in a unique concept that could help raise more attention to people's problems, especially women.

This Is a True Story by Netflix is designed to draw attention to the water security issue in Sub-Saharan Africa. This study aimed to show how Serious Mini-Games can address several aspects of global issues facing women and their struggles with daily life.

The simulation of a woman's journey through the game presents inequality issues through economic conditions that prevent access to clean water, rising poverty, health, and security issues for a woman traveling for days through unsafe and challenging conditions to bring water for her family.

Through narrative analysis, this story helps us conclude how access to clean water is essential for women's health and safety and necessary for gender equality. In contrast, serious mini-games can be the new essential tool to raise attention to important causes.

Keywords: *serious games, mini serious games, global issues, women, water issues, narrative analyses.*

---

¹ Ph. D. Candidate, Istanbul University, Social Sciences Institute, Radio Television Cinema Program, latifahaydin@ogr.iu.edu.tr, ORCID ID: 0009-0004-4502-1312.

1. Introduction

Water is believed to be a sizeable renewable resource; however, the global supply of pure, clean water is decreasing less due to the increase in people and the expansion of economic work leading to excessive water pollution in all sectors (The Swiss Federal Office for the Environment (FOEN), 2022). Seven hundred seventy-one million people globally live without clean drinking water. One in ten people, mostly women and children, suffers daily walks to get clean water to their families (Why Water - Impact of the Global Water Crisis | Charity: Water, 2023), which makes the need to raise awareness and develop public attention necessary to solve this problem.

Many measures have been developed to attract attention to the water issue, like interviews, videos, reports, web news, and even digital games, to reflect the consequences that affect many aspects of young girls and women's lives.

Serious mini-games are a good way to focus on one idea or learning goal quickly and are less complicated than serious games (De Jans et al., 2017:77). While this research examines *This Is a True Story*, a serious mini-game; as a cooperating work between Netflix, Frosty Pop, and Charity Water, inspired by real stories, to raise awareness about the lack of clean water in the world. It was released in 2022, and launched for Android and iOS by Netflix. It is an educational single-player game where the player follows the main female character, Bontu, through miles in Africa – South of the Sahara – to find water. During her journey, she faces simple math equations, puzzles, poachers, obstacles, sandstorms, hungry hyenas, and other difficulties.

Games about the lack of clean water or any other global issues such as human trafficking or virtual reality or simulation platforms that are used to reflect problematic cases are an example of “virtual humanitarianism, the use of digital technologies to demonstrate, or depict, the suffering of others for the purpose of raising awareness about humanitarian issues” (O'Brien & Berents, 2019, p.82). ‘virtual humanitarianism’ is the use of digital technology by aid organizations to enhance aid requirements and respond to disasters (O'Brien & Berents, 2019:82). However, digital technology represented by digital games could also raise public awareness in the face of violence and might turn it into a valuable tool to draw the attention of younger people to significant world issues.

Unlike traditional media, digital games transform users from passive viewers into active ones, where the player interacts with the content and format of the game. The player can cause a change in the space narrative and the outcome. The player not only makes a change in the game, but the game also changes the player (Darvasi, 2016:4).

In this article, we aim to explore serious mini-game. This is A True Story as narratives and storytelling techniques are used to attract attention to the lack of clean water and how this issue affects women's lives in many aspects. While examining how digital games, mainly mini-games, can raise awareness through narrative in a short time of playing, capturing the attention of women's global issues makes the clean water crisis an essential cause for women's health, safety, and empowerment.

Through this analysis, we argue that digital games, mainly serious mini-games, could make a difference and provide opportunities to be more aware of women's global issues, specifically for younger people who can be attracted to trying digital games. While mini-games are simple and short-timed, they can reach their educational goal quickly and make the player feel like a part of the experience, which could make him or her more aware of the difficulties other people experience.

Humanitarian Communication and Serious Mini Games

Video games and online games are often viewed as mere sources of entertainment or timewasters. However, in recent times, games have evolved into a powerful medium for conveying educational and social messages and developing various skills. A video game is "a special type of game where the game is played with a computer according to certain rules with the goal of amusement, recreation, or winning a stake" (Laamarti et al., 2014:3). Games and their unique characteristics attract young and adult players. According to reports, video games are played by 91% of children aged 2 to 17, with 99% of boys and 94% of girls playing these games (Mestadi et al., 2018:1). The popularity of video games led experts to create games that combine education and entertainment, called "serious games." Serious games are "games that do not have entertainment, enjoyment, or fun as their primary purpose" (Laamarti et al., 2014:3, Djaouti et al., 2011:1).

In a serious game, "the element of fun is combined with a serious message or an education scheme for changing behavior or learning new competencies" (Voortman, 2010:4). In addition to expressing thoughts and beliefs and convincing players, an essential aspect of serious games is seamless learning that occurs without players realizing it or recognizing it as explicit learning. Therefore, players engage in the game purely for fun (Devisch et al., 2017:144). However, Abt (1970) introduced one of the first definitions of the serious games concept. He proposed using simulations and games to enhance education before establishing video games (Djaouti et al., 2011:2). serious games today can be defined as "a game, a mental contest, an interactive computer application, a digital game, a simulation, a virtual environment, and a mixed reality/media applied in serious contexts such as education, government or corporate training,

health, public policy, and strategic communication objectives” (Mestadi et al., 2018:1-2). Moreover, A serious game “meant to make people aware of a social problem, could contain a worldview of the creator, which might not be true” (Voortman, 2010:5). According to most research, serious digital games consist of various forms of media, such as text, graphics, animations, audio, haptics, and more (Laamarti et al., 2014:3). There is a growing trend towards serious games (SGs) - games designed and utilized for purposes beyond mere entertainment. SGs are increasingly being recognized as valuable tools for education and training, leading to the launch of multiple research initiatives. (Bellotti et al., 2013:1). The term “Serious games” can refer to any application made with gaming software, including simulators (Laamarti et al., 2014:3).

While distinguishing between “Serious Games” and “Entertainment Games,” it is essential to understand that serious Games are software that incorporates both serious and game components. At the same time, Entertainment Games only consist of game elements (Djaouti et al., 2011:2). However, Entertainment games are not built for serious purposes; pre-made entertainment games can be used for serious purposes. This applies to any ready-to-use commercial game later used to serve a serious purpose. Which can be called “purpose-shifting.” At the same time, the purpose of building serious games is to serve a serious specific goal or purpose, which is included in the aspects and objectives of the game (Djaouti et al., 2011:2).

However, due to their simplicity, easy rules, and clear learning objectives compared to serious games, Mini-games rose and became increasingly popular. as they are also cost-effective and more flexible than serious games (*Devisch et al., 2017:144*, De Jans et al., 2017:78). Furthermore, choosing educational content carefully when developing a big computer game is essential. Evaluating the game’s educational value is challenging due to its broad subject matter. Players may also get tired before finishing, causing dropouts. A great alternative to large computer games that offer a wealth of educational concepts is creating a series of short computer games, commonly referred to as “mini-games,” as the mini-game is “a computer game with basic rules and easy to play” (Illanas Vila et al., 2008:3). While Developing a (video) game, especially (SG), requires considering the player’s experience and emotions. The story, technology, aesthetics, and mechanics must be balanced for a positive experience. Gender, age, and target audience are also essential factors (Leotta et al., 2018:2).

In today’s world, communication has become required for humanitarian institutions to showcase their credibility and message globally. These institutions aim to explain their principles, beliefs, and activities to the public while also collecting funds from donor governments, institutions, and the public. Public communication is also used to promote their goals, advertise job opportunities,

volunteer work, and create awareness about the results of their humanitarian work (Dijkzeul & Moke, 2005:674). However, besides traditional media, Humanitarian organizations have utilized both traditional and digital games to achieve their goals. These games serve various purposes, including raising awareness about specific crises, educating people about the role of non-profit organizations, preventing dangers during crises, and aiding in the educational and psychological fields. It is not limited to serious games, but it can also be found in entertainment games that have increasingly incorporated humanitarian crises as an essential context (Guardiola, 2019:1).

The games categorized as “serious” have educational potential and can be used as teaching material by educators. They can also aid in teaching media literacy by demonstrating that video games are not neutral and can contain significant content (Djaouti et al., 2011:1). at the same time, Mini-games can potentially be valuable tools for raising public awareness of social issues. The most effective awareness campaign messages are typically concise, straightforward, adaptable, and easy to remember (De Jans et al., 2017; Sayers, 2006), which aligns with a serious mini-game format (De Jans et al., 2017:78). An example of using serious mini-games by humanitarian institutions as an educational tool to sensitize children about critical social issues, the Food Force game is a free game released by the United Nations in 2005, available in multiple languages. It aims to increase children’s awareness of the UN’s humanitarian missions against starvation. The game comprises six mini-games representing different aspects of humanitarian aid, each introduced by a 3D character (Alvarez et al., 2007:3).

On the other hand, the market for serious games is growing; as per the analysis by Mordor Intelligence, the market for Serious Games is projected to attain a worth of USD 12.74 billion by 2023. Further, it is estimated to expand at a CAGR of 28.99% and attain a market size of USD 45.49 billion by 2028 (Mordor Intelligence, 2023). This shows the importance of serious games in today’s digital life. As Corti (2007) pointed out, The industry known as “Serious Games” attracts participants from diverse fields, including education, defense, advertising, and politics (Djaouti et al., 2011:1). However, Mini-games have become increasingly popular and versatile, prompting game designers to create more serious versions. In addition, serious mini-games are more cost-effective to develop, with a case study showing a cost of only \$17,000 compared to the estimated \$10,000 to \$300,000 for regular serious games (De Jans et al., 2017:78).

Clean Water as A Global Woman Issue

Access to safe water is essential for public health. It is used for drinking, domestic use, food production, and recreation. Improving water supply,

sanitation, and management can reduce poverty and boost economic growth (WHO,2021). On the other hand, clean water and sanitation are fundamental elements for sustainable development and essential for economic and social progress for women and girls across the globe (Parsons, 2021).

It is a well-known fact that women are responsible for collecting 72% of the household water, while children collect 14%. However, when water sources are located at a distance, it often means women and girls must walk long distances, increasing their vulnerability to violence and preventing them from attending school or engaging in income-generating activities. (World Vision, n.d). UNICEF reports that women and girls bear the burden of collecting water in 80 percent of households where it is necessary. In homes without running water in sub-Saharan Africa, women and girls are primarily responsible for fetching water. In rural India, women cover an average distance of 16 kilometers daily to obtain water. In Latin America and the Caribbean, approximately 31 percent of the population, primarily women, rely on water sources half an hour away from their homes. In Paraguay, women and girls account for 57.9 percent of those who collect water outside their homes (Parsons, 2021).

The water issue today is considered a gender issue affecting women and girls, Limited access to clean water in developing countries often requires girls and women to travel long distances to collect drinking water for their households (Global Citizen, 2016). It is estimated by communities worldwide that women and girls spend 200 million hours each day gathering water (Charity: water, n.d). Negatively impacting productivity, access to clean water can give them more time to cultivate food, earn a living, and attend school, all of which help combat poverty (Global Citizen, 2016, Charity: water, n.d). A significant challenge girls face regarding education is the requirement to collect water or the lack of proper sanitation facilities, which can lead to them missing school (Global Citizen, 2016). Moreover, traveling long distances to collect water puts women and girls at risk of violence (Global Citizen, 2016; Parsons, 2021, “Water and Gender,” 2023). While Women are burdened with collecting and managing contaminated water after use, leading to poor health (Global Citizen, 2016). Furthermore, Sanitation is a matter of personal safety for women and girls. When forced to use outdoor toilets or share facilities with men, they become more vulnerable to abuse and assault (“Water and Gender,” 2023).

However, Enhancing the health outcomes of women and girls and promoting sustainable communities requires improving access to WASH. In comparison, access to clean water, sanitation, and hygiene (WASH) has become even more urgent over time (Parsons, 2021). Women and girls need “safe water, sanitation, and hygiene (WASH)” to have a better life and to avoid abuse, poor health, and obstacles to education and work (“Water and Gender,” 2023). While Access

to clean water can Empower women as they typically collect water in 80% of households without on-site access. So, access to water grants them the opportunity to improve their lives, start businesses, and take charge of their futures (Charity: water, n.d.).

2. Aim and Methodology

The main purpose of this study is to question the general judgment that new products in the digital world completely alienate individuals from the real world. If the digital world produces quality products for its purpose, these products can help people understand the facts more clearly, more closely and more effectively.

To reach this purpose, we will conduct a narrative analysis of the mini-game, “This Is a True Story”; “A Cup of Coffee” story one; we will perform a combined narrative analysis through structural, thematic, interactional, and performative analysis approaches according to Catherine Kohler Riessman (2005), who specified for narrative analysis these four Models. We will experience the game by playing it several times using an Android tablet and phone. According to the developer, the game is also available for iOS but not for a computer. The player must have a Netflix subscription to be able to access the game, so we activate one.

While playing, notes were taken through all the game stages, and we thoroughly explored the steps of the game and if there were different choices and paths available to the player. Moreover, we considered one of the four different narrative analyses every time we played the game to understand the text and the provided messages.

3. Findings: The Theme of the “This Is a True Story” Game by Netflix.

Riessman (2005) noted that Thematic Narrative Analysis (TNA) emphasizes the content of a text rather than the manner it is presented, focusing on the “told” rather than the “telling.” (Riessman, 2005:2). The game revolves around the theme of obtaining clean water, which is one of the responsibilities of the main character, Bontu. However, while it is not commonly asserted that the stories depicted in games are real, some awareness-raising games are founded on the assumption that their stories could be true (O’Brien et al., 2019:89). Although this particular game is indeed based on a true story, its introduction states that it is based on “actual events and interviews.” Moreover, the game title clearly indicates that real-life actions inspire it. It is worth noting that while the game’s characters and details may not be entirely factual, as per information from the Charity Water organization website, the game’s narrative draws on the real-life struggles of women who are fighting to access clean water. It has been stated, “Bontu, on her journey to collect water, giving players insight into

the hazards and complexities that the 771M people who lack access to clean water are confronted with every day” (<https://www.charitywater.org/truestory>). In comparison, several videos have been shared on the website page featuring people sharing their stories and experiences of trying to secure clean water for their families.

Throughout the game, various aspects related to acquiring clean water are covered. Water is an essential resource; in some hot regions, families must relocate to areas with access to water to survive. The game character Bontu as an example, faces several challenges when fetching water, including walking on bumpy roads full of hills and pits that may cause injuries. In addition, she could face health issues and extreme fatigue due to her long walks to fetch water under intense heat and sandstorms. Moreover, she may encounter several dangerous animals, such as hyenas, or face some dangerous strangers who come to the region for illegal hunting or other reasons, threatening her safety. At the same time, it is crucial to beware of leeches and insects that may contaminate the water, leading to diseases if consumed.

The availability of clean water is essential for children’s education as it keeps them healthy to attend school. Also, it is important to grant that these children will go to school instead of sending them to fetch water. Despite facing challenging circumstances, women like Bontu return home to fulfill their duties by caring for their family and friends.

Meanwhile, despite acquiring water is commonly perceived as the responsibility of weaker individuals, such as women and children, supplying water is not a simple task. It is fraught with risks that need to be addressed. However, the game fails to report the possibility of violence, including assault, rape, and kidnapping, that may occur when obtaining clean water for women like Bontu, which could be to make the game suitable for younger ages. While delivering water over long distances cannot be equated with regular travel or viewed as a task that must be exclusively meant for men. Women and children face more significant dangers than men. However, it remains perilous for anyone engaged in this activity, as men could also be exposed to various dangers as women. Furthermore, the game only depicts adult women waiting under the sun to fill their canisters with water. This creates an inaccurate representation of water-fetching work, as children could also be involved. Access to clean water is vital for women’s empowerment, gender equality, children’s future, education, and health—a better quality of life for everyone to meet the basic living requirements.

The Game Structure

Riessman (2005) argued that while thematic content remains important, equal emphasis should be placed on how a story is told, specifically using narrative devices to make a story persuasive. Language is also seriously considered beyond its referential content (Riessman, 2005:3).

The game presents a story of an individual main character woman; the player follows this character in her journey. The task of fetching clean water is often carried out by women, girls, and even children. Thus, the protagonist of the game was portrayed as a middle-aged woman, documenting her challenging journey of walking long distances and confronting various hazards to procure water. And while the story tries to make the player identify him/herself with the character, it also presents attempts to convey the conditions of the lack of water that impact this woman's life and the people she is meeting on the road.

The game icon features a woman, "Bontu," indicating a female-centered story. The game's name appears on the icon as "True Story." When opened, the game's background displays a desert landscape with a blend of yellow and purple colors, reflecting the challenging desert terrain. A small house and scattered trees are visible in the vast desert landscape, accompanied by calming music that matches the natural atmosphere. The game is more specified by the title "This is a True Story" for further insistence and features lined buttons for "the setting", "credits", "chapters", and "begin story". Furthermore, while playing the game, buttons to "quit", "pause", "skip scenes", and "resume" are displayed on the main page.

Digital games individualize the story (O'Brien et al., 2019:90). In this game, the player follows the story of an individual character, and thus, the problem of obtaining clean water is raised in this game; the game also tries to reveal some of the difficulties that impact individuals' lives, especially women's lives in their trip to bring the clean water to their homes. At the same time, the game helps to provide the feeling of tiredness and the fear of the unknown that the player shares by accompanying a lonely character along the journey.

The main character's physical appearance, gender, and name cannot be customized. The player must play as Bontu and complete tasks, like fetching water, that are predetermined by the game. The intentional lack of choices in Bontu emphasizes her as a symbol for the women who inspired this game.

No origin story is provided for the main character Bontu in the game. Instead, the player finds her in the morning waiting in the middle of her house. From there, they guide Bontu to carry an empty water canister on her back, embarking on her journey to get water together. The gameplay relies on simple puzzles, which are extremely limited, and maintain some aspects of the journey

but are sometimes unable to capture the player's interest or reflect the story's conditions.

The game is free to play, and there is no payment needed, however, the player must have a Netflix subscription to be able to access the game; it does not include any complexity; as an educative tool, the free game effectively points to the danger of getting water for lonely women and the importance of clean water for children's health and education. As Bontu gives the player information about the importance of finding clean water, the risks, and the people she meets during her journey.

The game comprises twenty-eight chapters; every chapter has been titled with one to three words reflecting what that chapter is about, each of these chapters comprising a dilemma encountered during Bontu's journey. The transitions between the chapters are seamless, and the player will not even notice moving from one chapter to another while progressing through the story.

Certain puzzles have a single solution, like arranging the pieces in the right places to resolve a dispute between two locals. On the other hand, there is a puzzle where Bontu encounters wild hyenas, and there are four possible ways to handle the situation. Only one of these ways will enable Bontu to survive the encounter with the hyenas. Bontu has the capability to move forward, backward, jump upward, and crouch down to progress through the game; she must navigate through the highlands and traverse the gaps in the ground.

This game can be finished within an hour or less, including all its chapters. It is a single-player game and cannot be played by multiple players simultaneously. Although the puzzles may seem straightforward, they still require basic skills like reading, simple math, and the use of technology such as phones and tablets. While many of the game's puzzles are simple and uncomplicated, the hyena escape complex stands out as the most challenging obstacle to overcome.

In order to play the game and mimic Bontu's fatigue, you will need to move your finger to make her walk or jump continuously. As you progress through the game, Bontu will become tired and require rest under the shade of trees. The game contains three main lines at the top of the page, Distance, Energy, and water, The Energy line at the top of the game indicates that when Bontu's energy is depleted, and she needs to rest, otherwise she will collapse from exhaustion. Additionally, sandstorms pose a threat to Bontu's energy level, and you must seek shelter behind large rocks to avoid perishing.

Players can track the distance between Bontu's home and the water source with a distance line that updates as the game progresses. In comparison, Bontu needs to fill her canister with water up to the water line before returning home.

Upon returning, the risks are reduced. Bontu travels the same road, but sandstorms replace hunters and hyenas with less dangerous wild animals, which are monkeys. We see children playing on the way back and studying while fetching water. The road is still rugged with potholes and heights, but the story of the quarreling men, the old man and the goat has been replaced with coffee puzzles as Bontu returns home to her waiting friends.

The main purpose of the game is not entertainment, and some individuals who prioritize entertainment over its message may find it uninteresting and overly simplistic. While the message conveyed is important, the level of entertainment provided may not be enough to appeal to those seeking a more engaging gameplay experience.

The artistic details in the game, including the use of hand-portrait backgrounds and warm colors, create a rich and interesting sense of space and time. It showcases a high level of creativity and attention to detail.

The Game Dialogue and Discourse

Riessman (2005) argued that narratives of experience are shaped by the dialogic process between the teller and the listener, occurring in specific settings (Riessman, 2005:4).

In the game, Bontu, the main character, delivers her speech in clear English using short sentences. Subtitles are available in various languages, but there is no dubbing. This means that players who do not know English must be able to read in order to fully comprehend and engage with the game's message and storyline. However, the game can still be enjoyed without the subtitles. But the sub helps to clarify the message. The game offers thirty-one different languages, which can easily be accessed through the settings.

Moreover, while subtitles are available in several languages for the game's dialogue, listening to Bontu narrate the events adds a richer experience than simply reading the subtitles. Though the texts are brief and easily read, relying solely on them can diminish the quality of play and enjoyment. Players, especially children, may prioritize completing the game over understanding the message and Bontu's words. Therefore, it is recommended to dubbing Bontu's narration into different languages to immerse oneself in the game entirely.

In the story, the protagonist, Bontu, emphasizes the significance of clean water and acts as the narrator, taking the player along on her journey and confronting challenges together. Throughout the adventure, the player encounters a variety of characters, including those known to Bontu and others whom she warns us about, such as hunters who threaten the region's safety.

As Bontu narrates her journey, she encounters various animals, including some that pose a threat to her. She also shares a story of a villager from her

community who was once attacked by hyenas. Benito stresses the crucial role of clean water in education, particularly for children. Access to clean water enables children to attend school instead of spending their time searching for water and carrying it back home. Furthermore, clean water plays a pivotal role in maintaining the health of children, which allows them to attend school regularly.

This game conveys a crucial message about the significance of having clean water for maintaining good health, particularly in households. It highlights the need to safeguard women and children from violence and ensure their safety and well-being.

Bontu indicates her exhaustion through her speech and breathing. Her breathing is labored, and we can sense her fatigue. She shares the challenges of walking long distances under the hot sun, which significantly drains her, especially due to her previous injury.

In her speech about the importance of clean water for children's health and education, Bontu shares with us her hopes for her daughter to become a professor because she likes helping children. Furthermore, she tells us about how she had a hard time in school because of the lack of clean water, becoming sick all the time, and affecting her study. Her speech points out how water is very important to the empowerment of women and essential for gender equality.

In her speech, Bontu shared how she was willing to sacrifice a precious goat for better access to clean water, highlighting the importance of water for a better quality of life. Bontu's speech teaches about her culture. She explains the challenge of earning money to pay for medical care after consuming dirty water but highlights how friends are generous and willing to help. Additionally, she emphasizes the importance of goats in her culture as a symbol of probity. Moreover, Bontu shared how she finds the hairdressing process entertaining as it provides her with an opportunity to listen to the woman hairdresser's stories. This allows players to understand the region's culture better and connect Bontu with their reality.

Bontu shared with us how some women wait for hours or even overnight to have priority access to water, highlighting the risks and hardships they endure. She recounts a distressing tale about her woman friend who endures hardship while trying to draw water from a well-situated close to her residence, leading to lacerations on her palms. She resorts to using bandages to draw water. Fetching water from a well is a difficult and painful task, something that Bontu is grateful for, that her friend has no pain anymore. Unfortunately, Bontu's journey was not without injury, as she suffered a back injury from falling off a large rock. This highlights the difficulty of accessing clean water and emphasizes the urgency for change and aid to improve the well-being and safety of these women.

Bontu explains that she struggles to find enough clean water to wash her clothes and sometimes has only enough for cooking, leaving her with dirty clothes. This can lead to health problems and social distancing, especially in hot weather.

However, even if water is provided, It is important to boil the water before using it to reduce the risk of illness. Bontu mentioned this twice: once for children, stating that imboiled water can cause serious sickness that requires expensive medical treatment, and once for herself when she got injured by sandstorms. She suggests that because the water she is carrying cannot be used to deal with her wounds right away, it is best when she arrives at her home to mix the medication with bottled water. Both actions demonstrate how the lack of clean water access makes people poorer and their life harder.

The game's primary focus is centered around the significance and accessibility of clean water, but it also sheds light on the hardships that women endure in third-world countries. Bontu narrates her struggles while journeying to obtain water, including severe injuries from traversing heights and pits, animal attacks, confrontations with illegal hunters, and exposure to sandstorms and intense heat. Access to clean water is crucial for enabling women to lead empowered lives, promoting gender equality, and fulfilling their basic needs.

The Game Metaphors

The art of storytelling goes beyond mere words "as the stage metaphor implies". It is a presentation that involves the storyteller's personal history, which inspires and captivates the audience through spoken language and body language. The various ways of storytelling can range from dramatic to narrative, becoming a form of social action that can make a difference (Riessman, 2005:5).

During the game, various messages were conveyed. Even though Bontu explained the details and helped us grasp the game's symbols, these messages were still significant and profound and directly supported Bontu's speech. Moreover, they were essential to the overall message. Bontu herself is a crucial source of information during the game, providing the player with valuable insights into the significance of locating clean water and the individuals encountered throughout the journey. She talks about the importance of clean water for children's health and education; we catch a glimpse of healthy kids frolicking in her yard, relishing their childhood as Bontu embarks on a journey to find water for her family. Despite it being a traditional women and children task, she decides to go alone to spare her children from the challenges of the trip.

Meanwhile, Bontu strives to ensure they have access to safe water to maintain their well-being. Later, we observe Bontu passing by a school where

some children are working on their homework. At this point, the game offers a simple mathematical challenge. Throughout, Bontu emphasizes the crucial role of clean water in enabling children to stay healthy and attend school and become someone important in the future as teachers, politicians, and leaders, resembling how Access to clean water is a crucial thing for empowering women and achieving gender equality. Once again, Bontu comes across some children who seem to have lost their ball while playing. Both Bontu and the player help the children find their lost ball. She takes this opportunity to remind us about the importance of water for children's health. She also emphasizes that these are smart children who deserve better living conditions, education, and a brighter future.

In one of the first puzzles, Bontu and the player must solve an argument between two men on the road. Although the reason for their fight is not clear, Bontu mentions that they are used to fighting. The puzzle involves arranging pieces in the right place, and as the player works on it, the men's fight becomes less intense until they finally work it out. The color of the puzzle changes from brown to blue, symbolizing the change from dirty water to clean water, which shows how clean water could make people's life better and solve their problems.

In one of her moving stories, she recounts the experience of a man who bravely attempted to overtake a pack of hyenas and was subsequently attacked. This incident highlights that hyenas, as wild animals, can pose a severe threat to humans, particularly when seeking water. One of the challenges in the game involves successfully overpassing these hyenas; failure to do so can harm Bontu and require the player to repeat the chapter until it is successfully completed. Bontu candidly admits that she is apprehensive about confronting the hyenas due to their potential danger.

In the game, there are instances where Bontu encounters illegal hunters and attempts to gather information about them. This significant event sheds light on the importance of animal rights and the need to address such issues. Moreover, these hunters pose a threat to Bontu and other women in the area as these women may be perceived as vulnerable females in the presence of unfamiliar men, which may expose them to violence. Symbols have been used to identify them; the car's tracks and license plate showed it came from the north. One of the men had an eye patch, giving him a pirate-like appearance. Bontu emphasizes the importance of reporting individuals who may harm nature and innocent animals, reminding us of our responsibility when encountering outlaws.

Water scarcity is a pressing matter with significant political and social implications. According to the game's insights, women and children are the ones who suffer the most. However, it is crucial to acknowledge that other vulnerable groups, such as the elderly and people with disabilities, are also

affected, and their needs may be overlooked; as a reminder, Bontu helps an elderly shepherd retrieve his goat, serving the idea that accessing clean water can be difficult for vulnerable groups with physical limitations. While the goat symbolizes precious probity that Bontu is willingly ready to trade to access clean water.

Upon reaching the water source, Bontu sees a queue of women waiting to access the water. In a simple puzzle, the player must move the clock hands to make time pass, reflecting the amount of time Bontu and others are willing to wait for water. Bontu arrived at 7.00 am and waited until 3.00 pm, a total of nine hours under the scorching sun, which highlights the harsh conditions and the importance of water. While a challenge arises when attempting to fill a canister with water due to the presence of leeches. These creatures have the potential to contaminate the water and cause illness. The objective is to fill the canister with water while preventing any leeches from entering it. Bontu provides a warning about the dangers of the situation, and the leeches symbolize the harmful effects of unclean water on the human body.

Looking at the titles of the twenty-eight chapters in the game, we find that each of these titles carries with it an important symbolism associated with the game. However, these twenty-eight chapters fall under one big title, “A Cup of Coffee,” “Story One”. This indicates that Netflix may make a series of stories under the name of the game True Story or (This is a True Story) with different sub-titles stories name.

The opening chapter, “Morning,” is about Bontu rising early to fetch water while feeling hot and thirsty before embarking on a long journey. The second chapter is entitled “The River,” symbolizing the Bento family’s choice to live there because of the nearby river mouth, which has now dried up. The third chapter, “Fire,” Bontu endures the sun’s heat, comparing it with fire, for hours to bring water home. The fourth chapter, “Backbone,” deals with the injury Bontu sustained while fetching water. The fifth chapter, “Children”, discusses the importance of water for the health and education of children. Chapter Six, “Wildlife”, focuses on the dangers wild animals like hyenas encounter while fetching water. In contrast, Chapter Seven, “Bugs”, emphasizes the need to boil water contaminated by insects to prevent diseases. Chapter Eight, “Money”, highlights the costs of medical treatment for diseases caused by drinking unclean water, emphasizing the importance of clean water to fight poverty and improve quality of life. Chapter Nine, “Shadows”, discusses the importance of resting in the shade to avoid exhaustion during long journeys to fetch water. In contrast, chapter Ten, ‘Leaders’, emphasizes the positive impact of clean water on children’s health and education. Chapter Eleven, “Mango and the Goats,” symbolizes the importance of goats as valuable property that can be

sacrificed only if they have the chance to obtain clean water. It also refers to the older man whom Bontu helped to retrieve his goats, reminding us of vulnerable people who may be unable to make the journey to get water. In Chapter Twelve, "Poached," she reminds us of our crucial role in preventing illegal hunting to preserve nature and innocent animals. In Chapter Thirteen, "Bread," Bontu tells us that her friend's hand has become very stiff from fetching water from the well by pulling it with a rope, which makes her hand good for making bread injera. The joke Bontu told and her laugh reflect her cheerful spirit and willpower, making the player more sympathetic to her and her stories. In Chapter Fourteen, "Water," Bontu finally reaches the source of water, where she tells us that women wait for hours or overnight to get water. Chapter Fifteen, "No Pain," reflects the story of Bontu's friend, who wrapped her hands in bandages to extract water from the well, as drawing water from the well made her hands hard, so she no longer felt pain which reflects another aspect of water fetching difficulties. Chapter Sixteen: "The Heavyweight" After filling the canister with water, Bontu became tired quickly as carrying the heavy load drained her energy. Chapter Seventeen: "Monkeys" Monkeys symbolize sabotage as they ruin farmers' fields and cause them to lose crops. Chapter Eighteen: "The Hairdresser" The hairdresser embodies the quality of life for women and their culture. Bontu finds relief from her difficult life by listening to tales of the hairdresser. Chapter Nineteen: "Football" Children playing football symbolize good health, but access to clean water is necessary to maintain it. Chapter Twenty: "Beautiful View" Despite the heat and exhaustion, Bontu appreciates the beauty of nature and is grateful for access to water and the ability to enjoy the view. In Chapter Twenty-One, "Wintertime," getting water in the winter becomes more accessible thanks to the rain, which helps to conserve water. In Chapter Twenty-Two, "The Storm," Bontu is exposed to a sandstorm on her journey, which could kill her or cause her injuries if she does not take shelter behind large rocks. Chapter Twenty-Three, "The View," changes the colors of the background to a warm blue, reflecting the sun's setting and the stillness of time. It gives the player a sense of the beauty of the drawing and the setting that accompanies Bontu's journey. Chapter Twenty-Four, "Little Older," symbolizes Bontu's aging, making her trip to fetch water more challenging and putting her in greater danger. In chapter Twenty-Five, "Almost Home," Bontu's journey comes to an end as she approaches home; she finally manages to rest after the long trip, though the women, after fetching water, have no chance to rest as they must do housework. In chapter Twenty-Six, "Friends," Bontu wonders if her friends are waiting in her house, where her friends have gathered around a big fire awaiting Bontu's return; Chapter Twenty-Seven, "Coffee time," which symbolizes Bontu's desire to offer coffee to her friends to welcome them, as Bontu uses the precious water that she brought so hard to make cups of coffee

that she enjoys with Friends, where the game presents its last puzzle, which is preparing coffee, starting from roasting coffee beans, grinding them and serving them, which is another symbol of the culture of hospitality in the place from which Bontu came.

In the Twenty-Eight and final chapter, “The ceremony,” symbolizes the importance of water availability: for a better life and happiness, that could be celebrated with a cup of coffee.

However, while Symbolism could often lie in the chapter heading or the story title, a “Cup of Coffee” story title represents here an entire journey and its main goal. After Twenty-Eight chapters of a risky journey with Bontu, the player discovers that the ultimate goal is to make a cup of coffee for her and her friends. This simple task is a strong symbol of how something as mundane as making coffee can carry many risks for these women, who face danger almost every day just to enjoy life’s simplest pleasures.

The game oversimplifies the puzzles players face while helping Bontu find clean water. Meanwhile, the simulation of Bontu’s journey through touching the screen can create a feeling of exhaustion in the player’s fingers, it does not accurately represent the challenges faced by those struggling to find clean water in real life, but it is considered the closest way to make the player more involved in the game.

At the end of the game, the friends come together to enjoy coffee and share laughter around a fire in Bontu’s yard at night. This powerful image highlights the positive impact that clean water can have on people’s lives, leading to happier families and better health. This scene is a vital part of the game, emphasizing the importance of clean water and its connection to happiness and prosperity.

The various images of walking long distances, encountering hyenas, sandstorms, and hunters, among others, may serve as representations that reflect the risks involved in the pursuit of clean water for women in numerous parts of the world.

Conclusion

Digital games offer a unique opportunity to combine entertainment and education for increased awareness. Players must comprehend the game’s content and purpose. To truly understand the message. It is essential to approach it with sensitivity toward global issues, especially those concerning women. This game tackles a significant aspect of women’s rights - seeking equality, empowerment, and safety from violence. It is all within the context of the broader issue of clean water, which is a basic human right and crucial for all individuals.

This is a true story game from Netflix highlighting an important topic often neglected in educational games - access to clean water. The game contains

numerous mini-messages that support the larger message of clean water's crucial role in the lives of women and children. By presenting the game in what looks like an episode within a game series, Netflix's involvement in women's issues through its programs, movies, and games becomes more apparent and commendable.

The game "This is a true story" "A Cup of Coffee" was showcased as a creative structure that utilizes hand-drawn visuals to bring awareness to water-related issues. It goes beyond typical awareness campaigns and provides an enjoyable way for people to connect with the educational message, as having a good level of entertainment may be an excellent way to attract people from different agenda to play the game.

The ease of puzzles does not diminish the value of the game or its message but rather makes it more suitable for all ages.

However, the game oversimplifies the problem of water scarcity, lacking to capture the full extent of its complexity and the dire consequences that follow. On the other hand, the individual stories of women like Bontu or the children and their struggles to access clean water offer a more detailed and nuanced perspective on the issue, highlighting the impact it can have on entire communities, particularly for the children.

The game fails to address the potential for violence, such as assault, rape, and kidnapping, when seeking clean water, which could be to make the game suitable for children. However, at which age can we assume children can play this game? This game requires the ability to read subtitles and solve puzzles. Even if a child does not know English, they should be able to read quickly in order to play this game effectively. While despite the absence of dubbing in various languages, the game still fulfills its purpose of conveying its message to individuals who can read and use electronic devices.

The game fails to portray children as individuals who must fetch water to provide for their families. Instead, the game mainly focuses on searching for water as a women's issue. The game successfully achieved its objective of simulating the challenges of fetching water, including extended distances and potential dangers. The game's sole objective was to fetch water without any rewards or options for customizing Bunto's character. The player had to navigate obstacles and puzzles to accomplish their goal of bringing water and returning home. Bunto enjoyed a cup of coffee as a reward for her exhaustion trip while the player realized how much effort it takes for someone without access to water to enjoy a cup of coffee with their friends.

The story's narration shares various details about Bontu. Despite facing challenges, she did not lose her positive attitude and remained determined to

provide water for her family. Although she experienced difficulty breathing and collapsed due to exhaustion, she can recover her strength after taking a rest in the shadows.

The character of Bontu is the protagonist of this game, and unfortunately, she is also a victim. Even though she is not a passive individual who waits for her needs to be met, Bontu is burdened with responsibilities, thrown into dangerous situations, and expected to fetch water due to societal expectations of women. It is evident how empowering a woman like Bontu with access to clean water could greatly benefit her and her family, giving her daughter a chance to pursue education and maintain good health.

Moreover, In the game, just because Bunto falls or gets attacked in the game does not mean it is over. The chapter may be repeated multiple times until the player can overcome the challenge and help Bunto reach the water source. Having water is vital for both the player and Bontu. Bringing it home signifies the successful completion of the game, and it is a moment of joy that he shares with Bontu and her friends as they sit, drink coffee, and share laughter.

Although Bontu is portrayed as a black woman, which may reflect certain circumstances in parts of Africa, she actually reflects real women's stories. The game repeatedly emphasizes that it is a true story and not just a work of fiction, indicating the game makers' genuine intention to convey the importance of the issue addressed in the game. However, Although the story of Bontu is based on actual events and emphasizes the significance of access to clean water and the risks of searching for it in African deserts, the game fails to inform players of their potential role in providing assistance to solve the problem.

Although there have been many awareness campaigns about the importance of clean water, along with reports, videos, and stories of real people suffering from the lack of clean water and the difficulty of accessing it in various parts of the world, this game offers a unique way to increase awareness among different groups by involving them in the process of fetching water. While explaining the importance of clean water, the dangers of contaminated water, and documenting the process of helping Bontu access clean water while experiencing her struggles and efforts brings the player closer to understanding the realities of the search for water.

While researchers, on the other hand, can establish an experimental study of the actual effect of video games on individuals of various ages and backgrounds, which could present a great chance to understand how players identify with these games' characters and how games can promote awareness and inspire players to take action towards positive change.

References

- 4 Ways Access To Water And Sanitation Affect Gender Equality. (2016, November 18). Global Citizen. <https://www.globalcitizen.org/en/content/4-reasons-water-and-sanitation-are-a-gender-issue/>
- Bellotti, F., Kapralos, B., Lee, K., & Moreno-Ger, P. (2013). User Assessment in Serious Games and Technology-Enhanced Learning. *Advances in Human-Computer Interaction, 2013*, 1–2. <https://doi.org/10.1155/2013/120791>
- Charity: water. (n.d.). The Global Water Crisis. Retrieved July 3, 2023, from <https://www.charitywater.org/global-water-crisis>
- Darvasi. (2016). *Empathy, perspective and complicity: how digital games can support peace education and conflict resolution*. Mahatma Gandhi Institute of Education for Peace and Sustainable Development . <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259928>
- De Jans, S., Van Geit, K., Cauberghe, V., Hudders, L., & De Veirman, M. (2017). Using Games to Raise Awareness: How to Co-design Serious Mini-games? *Computers & Education*.
- Devisch, O., Gugerell, K., Diephuis, J., Constantinescu, T., Ampatzidou, C., & Jauschneq, M. (2017). *Mini is beautiful: Playing serious mini-games to facilitate collective learning on complex urban processes*. *Interaction Design and Architecture(s) Journal, 35*, 141-157.
- Dijkzeul, D., & Moke, M. (2005). Public communication strategies of international humanitarian organizations. *Disasters, 29*(4), 673-694. doi:10.1111/j.0361-3666.2005.00322.x
- Djaouti, D., Alvarez, J., & Jessel, J. P. (2011). Classifying serious games: the G/P/S model. *Handbook of Research on Improving Learning and Motivation through Educational Games*, IGI Global, pp.118-136, 2011, *Advances in Game-Based Learning*.
- Guardiola, E. (2019). GAME AND HUMANITARIAN: FROM AWARENESS TO FIELD INTERVENTION. *Proceedings Game On Conference 2019*. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Emmanuel-Guardiola/publication/336278574_GAME_AND_HUMANITARIAN_FROM_AWARENESS_TO_FIELD_INTERVENTION/links/5d989f7a458515c1d396d7b1/GAME-AND-HUMANITARIAN-FROM-AWARENESS-TO-FIELD-INTERVENTION.pdf
- Lllanas Vila, A., Gallego, F., Satorre, R., & Llorens, F. (2008). Conceptual mini-games for learning. In *INTED2008 Proceedings* (pp. 1-7). <https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/8495/1/INTED2008-Conceptual.pdf>
- Laamarti, F., Eid, M., & El Saddik, A. (2014). An Overview of Serious Games. *International Journal of Computer Games Technology, 2014*, 1–15. <https://doi.org/10.1155/2014/358152>
- Leotta, F., Marrella, A., Mecella, M., Palucci, F., Seri, C., & Catarci, T. (2018). Encouraging persons to visit cultural sites through mini-games. *EAI Endorsed Transactions on Serious Games, 4*(14), e3. <https://doi.org/10.4108/eai.4-1-2018.153531>
- Mestadi, W., Nafil, K., Touahni, R., & Messoussi, R. (2018, August 1). An Assessment of Serious Games Technology: Toward an Architecture for Serious Games Design. *International Journal of Computer Games Technology, 2018*, 1–16. <https://doi.org/10.1155/2018/9834565>
- Mordor Intelligence. (2023). *Serious Games Market - Growth, Trends, COVID-19 Impact, and Forecasts (2023 - 2028)*. Retrieved July 4, 2023 from <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/serious-games-market>
- O'Brien, E., & Berents, H. (2019). Virtual Saviours: Digital games and anti-trafficking awareness-raising. *Anti-Trafficking Review, 13*, 82-99.
- O'Brien, E., & Berents, H. (2019, September 26). Virtual Saviours: Digital games and anti-trafficking awareness-raising. *Anti-Trafficking Review, 13*, 82–99. <https://doi.org/10.14197/atr.201219136>
- Parsons, V. (2021, March 22). Women's Water Insecurity Is a Global Health Crisis. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/blog/womens-water-insecurity-global-health-crisis>

- Riessman. (2005). Narrative analyses . In *Narrative, Memory and Everyday Life* (Vol. 3, p. 8). core.https://core.ac.uk/display/58322?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1
- The Swiss Federal Office for the Environment (FOEN). (2022). High And Dry How Water Issues Are Stranding Assets. In <https://www.cdp.net/en/research/global-reports/high-and-dry-how-water-issues-are-stranding-assets>. Retrieved March 20, 2023.
- Voortman, A. J. (2010). Serious games: Learning skills by means of computer games. Vrije Universiteit Amsterdam. <http://www.cs.vu.nl/~eliens/media/@pdf-serious-games.pdf>
- Water and Gender. (n.d.). UN-Water. Retrieved July 3, 2023, from <https://www.unwater.org/water-facts/water-and-gender/>
- Why Water—Impact of the Global Water Crisis*. (n.d.). Charity: Water. Retrieved March 20, 2023, from <https://www.charitywater.org/global-water-crisis>
- World Health Organization and United Nations Children’s Fund. (2017). Progress on drinking water, sanitation and hygiene: 2017 update and SDG baselines. Geneva: World Health Organization (WHO) and the United Nations Children’s Fund (UNICEF). License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- World Health Organization. (2021, March 22). Drinking-water. WHO. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>
- World Vision. (n.d.). Access to clean water: essential for women’s health and safety. <https://www.worldvision.com.au/global-issues/work-we-do/climate-change/access-to-clean-water-essential-for-women>

EMPOWERING STUDENTS' SOCIAL-EMOTIONAL COMPETENCE THROUGH EDUCATION AND COMMUNICATION¹

Eirini VEGIANNIS², Julia A. SPINTHOURAKIS³

Abstract

The world we now live is characterized by rapid changes in all sectors of life. Societies have become multicultural and the issues of human rights and equality have raised global concern. Citizens need to adapt to all these changes and develop themselves morally, emotionally, personally and socially to communicate with and thus be able to co-exist harmoniously with other people. One way of achieving this kind of development is through Social-Emotional Competence (SEC). SEC refers to people's set of skills, including the ability of knowing and managing their or other people's feelings, creating healthy relationships and making right decisions, thus it is important for it to be developed from early childhood. This paper presents the effect of a series of experiential activities to 6th graders' SEC. As a forerunner to a larger study, 6th grade students of a Primary School in Piraeus (Greece) took part in a pilot study where they completed a questionnaire based on the Social – Emotional Competence Questionnaire (SECO). It was given as a pre-test and post-test, while children participated in activities concerning SEC. The results showed a positive effect of these activities on children's social-emotional competence. In that way, these activities are presented as a proposal of empowering children's SEC at school.

Key words: Social Emotional Competencies (SEC); empowerment; activities; communication, primary school aged students

---

1 This paper is dedicated to Victor Raphael Ischakis and commemorates his arrival on 26/12/23

2 Eirini Vegiannis, PhD., Department of Education and Social Work, University of Patras, Onassis Foundation Scholar, corresponding author email: irini7@hotmail.co.uk

3 Julia A. Spinthourakis, PhD., Professor Emerita, Department of Education and Social Work, University of Patras email: spinkats@gmail.com/ jspin@upatras.gr

1. INTRODUCTION

Diversity is one of the main characteristics of modern societies due to geographic, social-economic, political and cultural alterations. These changes often lead to exacerbated inequality and violation of human rights, which have raised global concern. This is why citizens need to develop new skills, in order to adapt to these changes and live harmoniously with one another, regardless of different forms or type of diversity. These skills relate to values, such as acceptance, cooperation, critical thinking, respect, empathy, solidarity etc. and the ability to communicate.

The purpose of this paper is to provide a brief overview of what social-emotional competencies (SEC) are as well as what role communication plays in relation to SEC, within the scope of a pilot study that looked at how SEC activities can empower school aged children. Furthermore, using the results compiled from a questionnaire based on the Social – Emotional Competence Questionnaire (SECQ) we present the effect of a series of experiential activities on a group of 6th graders' SEC in Piraeus Greece.

One of the terms referring to these skills is social-emotional competence (SEC). SEC is considered to be in the center of a person's decision making and a way of feeling and acting (Dahlberg & Moss, 2005). Furthermore, the higher a person develops his/her SEC, the more successful his/her behavior will be (Greenspan & Driscoll, 1997; Goleman, 2001). As social beings, other terminology related to SEC has to do with effective communication skills, where successful transmission of ideas, emotions, skills are achieved and are fundamental to the development of SEC as well as being an essential 21st century learning skill (Pincham & McTague, 2021). Communication is a social construct (Galanes & Leeds-Hurwitz, 2009; Jones, 2017; McCroskey, 1984), which focuses on ways of working together (Binkley et al. (2010) given it includes both formal and informal exchanges, the use of verbal and non-verbal language, symbols and understanding (Thompson, 2020, p. 4).

The Center of Socio-Emotional Competence at the Young Age defines SEC as the person's "evolving ability to create secure and solid interpersonal relationships, to recognize and express his/her feelings and to learn, within socially and culturally acceptable frames" (Yates et al., 2008, pg. 2). SEC allows the individual to acquire and effectively use the knowledge, behavior and skills required to understand and manage his/her feelings, positive targeting, empathy toward others, the creation of beneficial interpersonal relationships and responsible decisions (Weissberg et al., 2015). As Rautakoski et al., (2021, p. 3) point out, "good social-emotional competencies can help the child in challenging situations with interacting with others". Furthermore, while their

study sampled a much younger sample, in this case infants, they found that there were ‘close associations between preverbal communication and receptive language skills and social emotional competencies (p. 19). Thereby, it could be argued that the experience of emotions and development of communication skills are essential for learning and achieving personal development and positive social adjustment (Lewis & Haviland-Jones, 2000; Rautakoski et al, 2021).

As SEC and communication are found to be important parts of success in work, study and social life, all the aforementioned should be seriously considered by educational systems, as children should be educated on how to manage their feelings, create healthy relationships as well as to make decisions and to communicate these. Defining SEC has evolved from a perspective of separate abilities to multi-faceted constructs (Dung, 2022), where highly developed skills of social-emotional competence are seen to help children to be less aggressive, better respond to learning process and have a healthy social life (Al – Tamimi & Al - Khawadeh, 2016). In terms of communication, the meaning of communication has long been debated by theorists which appear to include seven theories, the rhetorical, semiotic, phenomenological, cybernetic, sociopsychological, sociocultural and critical (See Table 1, Thompson, 2020, pp. 4-5, citing Craig, 1999).

Table 1: *Theories related to Communication* (Source: Excerpt adapted from Thompson, 2020:4-5)

Theory	Meaning
Rhetorical	Communication is language and other sign systems to mediate between different perspectives.
Semiotic	Communication is a dialogue or experience of otherness.
Phenomenological	Communication is an information processing experience.
Cybernetic	Communication is an information processing experience.
Sociopsychological	Communication is a process of expression by which individuals interact and influence each other.
Sociocultural	Communication is a symbolic process that produces and reproduces shared sociocultural patterns.
Critical	Communication is asking questions that provoke critical reflection about the contradictions that come to light in the communication process.

When we consider SEC and communication, it begins to become clear why many countries implement several programs of empowering children’s social-emotional competence. Through SEC they may be able to develop their critical thinking, flexibility in decision-making and the ability to resolve conflicts in a creative way. In addition,, they learn to experience their emotions in a positive way and cooperate with all social groups (Cohen, 2006). Aligning with ensuring the success of all his students, the development of social and emotional skills in children can be a very powerful tool in the hands of the teacher (P.I., 2011).

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL)'s model on social-emotional competence

Social-emotional competence has been a field of research for many sciences and models have been proposed focusing on its characteristics. This article and the research presented uses CASEL's model, which regards SEC as the ability of children and adults to manage their own feelings and their relationships in an effective way, as well as make responsible decisions, in order to be more successful in their life (2013).

According to the CASEL model about SEC (2017), it is divided into five sectors:

- i. Self-awareness:** The ability to recognize our own feelings, thoughts and values and how they affect our behavior. The higher a child develops his/her self-awareness, the easier it will be to make right decisions in his/her entire life (Carver & Scheier, 1981).
- ii. Social awareness:** The ability to show empathy towards others, including culturally differentiated people or people coming from any kind of heterogeneity. Some values of social awareness are empathy, the acceptance of difference and respect. Children with highly developed empathy tend to also have more perceptual sensitivity and be more altruistic (Zhou & Ee, 2012).
- iii. Self-management:** The ability to regulate our own feelings, thoughts and behaviors in different situations, like stress management, control of impulses or motivation. People learn to self-discipline, set personal goals and organize their actions, in order to achieve them. Children, who can't adopt their feelings in different situations, often show anti-social behavior (Zhou & Ee, 2012).
- iv. Relationship management:** The ability to create healthy relationships, communicating in a clear way, being a good listener, cooperating with others, effectively managing conflicts and offering help when others need. Children, who are rejected from peers, are more likely to abandon their academic goals and leave school (Zhou & Ee, 2012).
- v. Decision making:** The ability to make responsible decisions according to the existing moral and social rules. It also refers to a) the realistic evaluation of the consequences of any decision made, b) the recognition of doubtful situations, c) their solution and d) moral responsibility. Decision making demands education related to the development of social responsibility (Ormond et al., 1991).

Social-emotional competence as part of schools' curriculum

Schools around the world adopt their curriculum to societies' needs. Thus, as 21st century societies are 'considered' to be multicultural, it follows that their citizens will need to be able to have the necessary skills to live harmoniously in them. Therefore, increasingly, educational systems nowadays assert the need for developing children's social-emotional competence (Cohen, 2006).

According to Henderson and Milstein (2008), children learn to be both socially and emotionally resilient by developing healthy relationships, learning to set boundaries, being exposed to social circumstances and being seen as an equal part of the school community. Furthermore, educating children on developing their social-emotional competence not only makes them more capable of using these skills in every situation of their everyday life, but also helps them progress academically (Durlak et al., 2011). This kind of education enables children to learn how to learn, solve problems and conflicts, adopt to changes, co-exist peacefully with others, communicate, protect and take care of themselves (P.I., 2011). Schools that implement programs about social-emotional competence focus on developing skills of self-control and behavior evaluation as well as the means to communicate these. These programs aim to teach children how to become more self-aware, create healthy relationships, cooperate and make decisions (Mayer & Salovey, 1997).

These become issues of great importance, since classrooms are now multicultural and showing respect to any form of diversity is fundamental. Teachers face increasing challenges, as they have to accept, take into consideration all of their students' different values and cultural elements, combine and communicate them in a way, where no one is offended (Kolb et al., 2005). This highlights the importance of SEC being a part of a schools' curriculum, as it enables children to improve both their social and communication skills while existing in environments of diversity. Some techniques proposed by McLean (2005), which may improve children's social-emotional competence in a multicultural classroom are:

- a) Respect of diverse students' first language, as through it they communicate and they express their feelings and thoughts.
- b) Rejection of any cultural stereotype by equally facing all the students.
- c) Collection of information about students' social, personal and academic background.

Implementing holistic programs of social-emotional competence is one major way to form children's motives, change any stereotypical thoughts they may have, lead them to a normal social adjustment and develop their self-awareness. These values facilitate their becoming a valuable part of multicultural classrooms and societies (Repetto, 2007).

2. AIMS AND METHODOLOGY

Purpose of the research

As a forerunner to a larger study, the 6th grade students of a Primary School in Piraeus (Greece) took part in a pilot study where they completed a questionnaire based on the Social – Emotional Competence Questionnaire (SECQ). This pilot research focuses on students' social-emotional competence and how it may be empowered at school. The aim of the research is to investigate whether the five domains of CASEL's social-emotional competence model, as analyzed above, are affected positively by some experiential activities.

Participants

The target group of this pilot research were students from the 6th class of a Primary Schools of Piraeus. The research tool that was chosen was the questionnaire, which was given as a pre-test and a post-test while the students did some specific activities at school. The whole procedure begun on November, 2021 and finished on February, 2022. For each student taking part in this pilot research their own consent and written permission from their parents was ensured (as required by the Hellenic Ministry of Education). The final number of participants was 18.

Research Tool: Description of the questionnaire

The research tool that was chosen was the questionnaire, which was based on the Social Emotional Competence Questionnaire (SECQ), created by Zhou and Ee (2012).

In the introduction, students had to provide their demographic data (gender, class, their own and their parents' origin and religion). They were asked to rate 25 sentences concerning the five domains of social-emotional competence (five sentences for each domain) choosing the appropriate answer in a six-degree Likert scale from "Never" to "Always". For instance, "*I understand why I do what I do*" (self-awareness), "*If a friend is upset, I have a pretty good idea why*" (social awareness), "*I can stay calm in stressful situations*" (self-management), "*I am tolerant of my friends' mistakes*" (relationship management), "*I consider the criteria chosen before making a consideration*" (decision making).

3. FINDINGS: Description of the activities

After completing the questionnaire as a pre-test and before completing it again as a post-test, the students of this pilot research took part to six activities related to the five sectors of social-emotional competence and as will become obvious, by extension the role of communication. Those activities were conducted once every week for six weeks and each of them lasted between one to two hours.

First activity

The first activity was entitled “Discovering myself”. Each child was given five cards of different colors, in order to complete them with his/her personal thoughts. Each color referred to a specific kind of self-awareness (social, physical, emotional, academic awareness and recognizing our deficiencies). Students were given some time to complete those cards according to what they believe about themselves. Afterwards, all the students came together and made a large circle, where anyone who wanted could read his/her cards. A discussion followed about how he/she feels about what he/she wrote, what similarities/differences he/she found compared to other children’s cards and so on.

Second activity

The second activity was entitled “Exchanging opinions!”. Each child was given as many small blank pieces of paper as were the number of his/her classmates. On every piece of paper, he/she was asked to write a positive comment about every other student of the class separately. Then he/she put those pieces of paper in an envelope, each (individual envelopes) of which, had the name of every child written on it. In this way, every student had in the end of the activity an envelope with positive comments from every classmate. Then, children had some time to read all these comments and talk about them in front of the classroom. They said how they felt about what they read, their thoughts about the way others see him/her, the effect of making positive comments to someone and so on.

Third activity

The third activity was named “I love who I am”. Each child had to make a poster of him/herself, where he/she put a photo in the center of it and wrote positive things about him/herself around the photo. In that way, he/she commented on things he/she does very well, his/her aims about his/her life, the thing he/she believes is the best on him/her and three thoughts that calm him/her when facing a negative experience. Children then had the chance to present their poster to their classmates and talk positively about themselves and the importance of loving who we are. Each child’s poster was laminated and given to every student as a gift, in order to remember all their positive aspects and dreams, when not feeling well about themselves.

Fourth activity

The fourth activity was entitled “Being in an other’s position”. Each child wrote on a small piece of paper when they feel a negative sentiment (anger, stress, disappointment, fear, sadness, shame). Then all these papers were mixed and every child chose one of those. He/she then read their classmate’s sentence

in front of the whole class and tried to explain why the other child feels the way they wrote and how this feeling may be improved when facing a similar situation. Afterwards, they talked about whether they have ever felt the same way and how they would react if they saw their classmate feeling the same way again.

Fifth and sixth activity

In the last two activities, entitled “Playing a role”, children were given two scenarios and they had to choose one role to play. Those scenarios referred to different types of diversity (a new student from another country who is rejected by his new classmates and a child on a wheelchair who is rejected by some kids in the basketball court of the neighborhood). Time was provided for the children to talk about the scenario and then to get into the role playing. After completing the role playing, students talked about their feelings and thoughts concerning their role, how they decided to act in the way they acted, if they have ever been in a similar situation (either being the victim or the abuser of a racist episode), what they would like to change in the way each role behaved and so on.

Findings of the research

In this pilot study 18 students of the 6th grade of a Primary School in Piraeus took part (10 boys and 8 girls). In Table 2 below we can see the mean of children’s answers for each sector of their social-emotional competence when they answered the questionnaire as a pre-test.

Table 2: Mean of each sector of SEC (pre-test)

Sector of SEC	Mean
Self-awareness	25.33
Social awareness	20.17
Self-management	19.94
Relationship management	19.00
Decision making	21.36

As we can see, children had their highest rates at self-awareness questions (25.33), while their lowest mean was at relationship management (19.00). Decision making was the second higher rated sector (21.36), social awareness had 20.17 and self-management had 19.94.

After completing the activities described above, children had to fill in again the questionnaire as a post-test. The mean of their answers is presented in Table 3 below.

Table 3: Mean of each sector of SEC (post-test)

Sector of SEC	Mean
Self-awareness	26.89
Social awareness	22.00
Self-management	20.94
Relationship management	19.94
Decision making	22.56

All means are increased compared to Table 1. Self-awareness still had the highest mean (26.89), while relationship management had the lowest mean (19.94). Decision making had 22.56, social awareness had 22.00 and self-management had 20.94.

In Table 4 we can see which statement from each sector of SEC had the highest and the lowest mean when the questionnaire was used as a pre-test.

Table 4: Highest and lowest mean of every sector of SEC (pre-test)

Sector of SEC	Statement	Mean
Self-awareness	I know when I am moody.	5.61
	I know what I am thinking and doing.	4.78
Social awareness	I recognize how people feel by looking at their facial expressions.	4.44
	I understand why people react the way they do.	3.28
Self-management	I can control the way I feel when something bad happens.	4.72
	I stay calm when things go wrong.	3.44
Relationship management	I apologize when I hurt my friend unintentionally.	5.28
	I am tolerant of my friend's mistakes.	3.28
Decision making	I ensure that there are more positive outcomes when making a choice.	4.56
	When making decisions, I take into account the consequences of my actions.	3.94

Table 4 analyzes more specifically Table 2, as it shows in more detail the way children rated some of the questionnaire's statements. In self-awareness, children very often know when they are moody (5.61) but less often do they know what they are thinking and doing (4.78). In social awareness, children often recognize how people feel by looking at their facial expressions (4.44), while rarely do they understand why people react the way they do (3.28). In self-management, children can almost very often control the way they feel when something bad happens (4.72), but rarely can they stay calm when things go wrong (3.44). In relationship management, children very often apologize when they hurt their friend unintentionally (5.28), while they are rarely tolerant of their friend's mistakes (3.28). Finally, in decision making children often

ensure that there are more positive outcomes when making a choice (4.56), but less often do they take into account the consequences of their actions (3.94).

In Table 5 we can see which statement from each sector of SEC had the highest and the lowest mean when the questionnaire was used as a post-test. As we can see, most statements are similar between pre-test and post-test, while all the means are higher. Moreover, all the lowest rated statements in the post-test had higher means than the corresponding statements in the pre-test, so all statements in the post-test had higher rates.

In self-awareness, children almost always know when they are moody (5.67), while they very often understand why they do what they do (5.06). In social awareness, children almost very often understand why people react the way they do (4.56) and they often know what someone is thinking if he/she is disappointed (4.11). In self-management, children can very often control the way they feel when something bad happens (5.17), but they rarely stay calm and overcome anxiety in new or changing situations (3.59). In relationship management, children very often apologize when they hurt their friend unintentionally (5.39) and they are often tolerant of their friend's mistakes (4.17). Finally, in decision making children almost very often ensure that there are more positive outcomes when making a choice (4.61) and they often take into account the consequences of their actions (4.00).

Table 5: Highest and lowest mean of every sector of SEC (post-test)

Sector of SEC	Statement	Mean
Self-awareness	I know when I am moody.	5.67
	I understand why I do what I do.	5.06
Social awareness	I understand why people react the way they do.	4.56
	If someone is disappointed, I know what he/she is thinking.	4.11
Self-management	I can control the way I feel when something bad happens.	5.17
	I stay calm and overcome anxiety in new or changing situations.	3.59
Relationship management	I apologize when I hurt my friend unintentionally.	5.39
	I am tolerant of my friend's mistakes.	4.17
Decision making	I ensure that there are more positive outcomes when making a choice.	4.61
	When making decisions, I take into account the consequences of my actions.	4.00

4. CONCLUSION

The study revealed some interesting aspects about children's social-emotional competence, its empowerment, and what and how they communicate. First of all, children have more highly developed self-awareness than social-awareness. Knowing themselves is easier than understanding other people.

Empathy seems to be a more demanding skill for them to have. However, the higher they develop their self-awareness, the more they understand what others think, feel or do (Bockler et al., 2017).

Concerning self-awareness, the statement which had the highest rates in both tests was “I know when I am moody”, which shows that they are able to recognize their bad mood. In social awareness, during the pre-test recognizing how people feel by looking at their facial expressions was the easiest thing for them, but after completing the activities and the post-test, children had a more developed ability of understanding the cause of people’s behavior. Even if self-awareness was the highest rated sector of SEC, self-management seems harder for children. Despite being able to recognize their thoughts or feelings, they have more difficulties in managing them. This confirms that self-management is a set of skills that needs to be taught to children (IPSP, n.d.). After completing the activities, they communicated that they felt they were more able to control the way they feel when something bad happens.

Apart from self-management, children find it quite difficult to manage their relationships, too. While they often apologize when they hurt their friend unintentionally, they are less often tolerant of their friend’s mistakes. Apologizing is a more commonly used technique while managing their relationships compared to tolerance. However, both these skills were improved after the activities. This is especially evident wherein tolerance had an impressive increase.

Finally, decision-making was the second highest rated sector of SEC both in pre-test and post-test. Children seem to know how to make a decision and what to take into consideration. They are very interested in making a decision that will have more positive outcomes, it indicates that they realize that decision-making is a procedure, which leads to certain outcomes and are able to succinctly communicate the same.

The most significant part to be mentioned is that the activities that children took part in, helped them to improve all sectors of their social-emotional competence. By being actively involved in learning, as well as communicating, a required element of each activity, and by being given the opportunity to explore and express their thoughts and feelings in an experiential way, they improved their social-emotional skills. This supports the importance implementing programs of empowering children’s social-emotional competence hold for schools, given they appear to only benefit the students as our findings imply.

Our findings lead us to argue that activities such as those employed in our study can have a positive impact on children’s SEC. As such we recommend that schools plan, organize and implement activities of developing social-

emotional competence on a pilot basis and if found to be beneficial, embed them in lessons as well as consider their introduction as an obligatory inclusion in their curriculum. Education can help each child enhance finely honed social emotional competence and effective communication as skills for success in the 21st century citizen.

REFERENCES

- Al – Tamimi, E. & Al – Khawadeh, N., (2016). Emotional Intelligence and Its Relation with the Social Skills and Religious Behavior of Female Students at Dammam University in the Light of Some Variables. *International Education Studies*, 9(3), 131–147. Doi:10.5539/ies.v9n3p131.
- Bockler, A., Herrmann, L., Trautwein F., Holmes, T., & Singer, T. (2017). Know Thy Selves: Learning to Understand Oneself Increases the Ability to Understand Others. *Journal of Cognitive Enhancement*, 1(2), 197 – 209. DOI: 10.1007/s41465-017-0023-6.
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., & Rumble, M. (2010). *Draft White Paper 1: Defining 21st century skills*. The University of Melbourne: Assessment and Teaching of 21st Century Skills (ATCS).
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1981). *Attention and self-regulation: A control-theory approach to human behavior*. New York: Springer-Verlag.
- CASEL (2013). *CASEL Guide 2013: Effective Social and Emotional Learning Programs. Preschool and Elementary School Edition*. Retrieved from <https://ed.buffalo.edu/content/dam/ed/alberti/docs/CASEL-Guide-SOCIAL-EMOTIONAL-LEARNING.pdf>.
- CASEL (2017). *Core SEL Competencies*. Retrieved from <https://casel.org/core-competencies/>.
- Cohen, J. (2006). Social, Emotional and Academic Education. Creating a Climate for Learning, Participation in Democracy and Well-Being. *Harvard Educational Review*, 76(2), 201 – 237.
- Dahlberg, G., & Moss, P. (2005). *Ethics and politics in early childhood education*. London: Routledge.
- Dung, D. T. (2022). Social and emotional competence: the concept evolution and the shift in education. *Vietnam Journal of Educational Sciences*, 18(4), 72-80.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions. *Child development*, 82(1), 405–432. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x>
- Galanes, G. J., & Leeds-Hurwitz, W. (2009). Communication as social construction: Catching ourselves in the act. In G. J. Galanes, & W. Leeds-Hurwitz (Eds.), *Socially constructing communication* (pp. 1–9). Hampton Press.
- Goleman, D. (2001). An EI-Based Theory of Performance. In C. Cherniss, & D. Goleman (Eds.), *The Emotionally Intelligent Workplace* (pp. 27-44). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Greenspan, S., & Driscoll, J. (1997). The role of intelligence in a broad model of personal competence. In D. P. Flanagan, J. L. Genshaft, & P. L. Harrison (Eds.), *Contemporary intellectual assessment: Theories, tests, and issues* (pp. 131–150). The Guilford Press.
- Henderson, N., & Milstein, M. (2008). *Resiliency in Schools: Making it Happen for Students and Educators*. USA: Corwin Press.
- IPSP (Inclusion & Professional Support Program) (no date). *Self– Regulation: A foundation for Well Being and Involved Learning*. Retrieved from <https://www.echr.edu.au/docs/default-source/resources/ipsp/self-regulation-a-foundation-for-wellbeing-and-involved-learning.pdf?sfvrsn=8>.

- Jones, Jr., R. G. (2017). *Communication in the Real World: An Introduction to Communication Studies*. (Version 2.0). Flat World Knowledge.
- Kolb, J., Lin, J., & Frsque, D. (2005). Teaching Ethics in a Multicultural Classroom. *Teaching Ethics*, 5(2), 13 – 30. Retrieved from <https://www.uvu.edu/ethics/seac/Teaching%20Ethics%20in%20a%20Multicultural%20Classroom.pdf>.
- Lewis, M., & Haviland-Jones, J. M. (Eds.). (2000). *Handbook of emotions* (2nd ed.). The Guilford Press.
- Mayer, J.D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D.J. Sluyter (ed.). *Emotional Development and Emotional Intelligence*. (pp 3 – 31). New York: Basic Books.
- McCroskey, J. C. (1984). Communication Competence: The Elusive Construct. In R. N. Bostrom (ed.) *Competence in Communication: A Multidisciplinary Approach*. Sage.
- McLean, L. D. (2005). Organizational Culture's Influence on Creativity and Innovation: A Review of the Literature and Implications for Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources*, 7(2), 226–246. <https://doi.org/10.1177/1523422305274528>.
- Ormond, C., Luszcz, M. A., Mann, L., & Beswick, G. (1991). A metacognitive analysis of decision making in adolescence. *Journal of Adolescence*, 14, 275-291.
- P. I. (Pedagogical Institute). (2011). Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2011). *Νέο Σχολείο: Πρόγραμμα Σπουδών – Σχολική και Κοινωνική Ζωή, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση* [New School: Curriculum – School and Social Life, Primary Education]. Athens: Ministry of Education and Lifelong Learning.
- Pincham, L. B., & McTague, B. (2021). *Aligning Social-Emotional and 21st Century Learning in the Classroom: Emerging Research and Opportunities*. IGI Global
- Rautakoski, P., af Ursin, P., Carter, A. S., Kaljonen, A., Nylund, A., & Pihlaja, P. (2021). Communication skills predict social-emotional competencies. *Journal of Communication Disorders*, 93, 106138.
- Repetto, E., Pena, M., Mudarra, M.J., & Uribarri, M. (2007). Guidance in the area of socio-emotional competencies for secondary students in multicultural contexts. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 11. 5(1), 159 – 178.
- Thompson, J. (2020). *Measuring Student Success Skills: A Review of the Literature on Complex Communication*. Center for Assessment, www.nciea.org. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED607786.pdf>
- Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., & Gullotta, T. P. (2015). Social and emotional learning: Past, present, and future. In: J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg, & T. P. Gullotta (ed.), *Handbook of social and emotional learning: Research and practice* (pp 3– 19). New York: Guilford.
- Yates, T., Ostrosky, M., Cheatham, G., Fettig, A., Shaffer, L. & Santos, R., (2008). *Research Synthesis on Screening and Assessing Social – Emotional Competence*. Vanderbilt University: Center on the Social-Emotional Competence Foundations for Early Learning.
- Zhou, M., & Ee, J. (2012). Development and Validation of the Social Emotional Competence Questionnaire. *The International Journal of Emotional Education*, 4, 27 – 42.

USING EXPERIENTIAL ACTIVITIES AND COMMUNICATION TO RAISE PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S AWARENESS OF DIVERSITY TO ADDRESS RACIAL DISCRIMINATION

Asimina A. BOUCHAGIER¹, Julia Athena SPINTHOURAKIS²,
Konstantinos GEORGOPOULOS³

Abstract

Racism consists of many forms of discrimination. People are marginalized, humiliated and persecuted. In the school environment, racism is an increasing phenomenon and one predicated on stereotypes as the school space is characterized by multiple forms of diversity. In this context, the teacher is called upon to create the conditions in order to facilitate alleviating social inequalities. It includes working to counter prejudices, racist tendencies and to communicate the need to promote humanitarian values such as respect, solidarity and social sensitivity aiming for the acceptance of all forms of diversity. An intervention project was conducted with primary school pupils of 2nd, 5th, and 6th grade, in a suburban area of Patras Western Greece. Utilizing a variety of experiential exercises with a decided communication and self and group awareness overlay, we sought to raise students' awareness of issues of diversity to combat racism. The activities helped the students to reflect on and identify forms of diversity that contributes to mutual acceptance, respect, and the elimination of racism within the school environment. Our study and findings are presented, in the hope that they can contribute to the academic discussion regarding issues such as racism in school environment.

Keywords: experiential activities, communication, racism, diversity, rural two classroom primary school environment, action research

-
- 1 Asimina Bouchagier, Ph.D. Department of Education and Social Work, University of Patras, Corresponding author email: abouchagier@windowslive.com
  - 2 Julia A. Spinthourakis, Ph.D., Professor Emerita, Department of Education and Social Work, University of Patras email: spinkats@gmail.com/ jspin@upatras.gr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9990-3688>
  - 3 Konstantinos Georgopoulos, M.Ed., Department of Educational Sciences and Lifelong Learning, Open University of Cyprus, email: kostas_teach@hotmail.com

1. Introduction

Racism, on the part of either persons and/or systems, is essentially the belief that people of certain race(s) have characteristics, qualities and abilities superior or on the flipside inferior, compared to people of another race. In addition, it is made up of social representations that consist of prejudices, misconceptions and racial stereotypes in general and for members of racial groups in particular (Hoyt, 2012, p. 225). These social representations are shared and “socially constituted, resisted and transformed through communicative processes...they function by orienting social behaviour, communication and social change” (Howarth & Andreouli, 2014, p. 185). Racism is considered a combination of prejudice and power. The definitive rendering of inferiority in a particular group is one of the main forms of racism which spreads and “justifies” the unequal treatment of the group. It is also an ideology of inferiority that devalues others and justifies inequality. The phenomenon of racism is articulated around the stigma and markers of diversity, such as skin color, ethnicity, etc. (Berman & Paradie, 2010). It is however, a human rights violation that can and usually does have both a distinct and/or indirect yet equally damaging effect on everyone and not only the individual being targeted (Council of Europe, 2022.; Donlevy et al., 2023). Through communication though, individuals, including children, can adapt to their environment as well as make changes to their environment (Ozkan et al., (2014). Thus, as communication is an integral part in learning experience (Fredericks & Alexander, 2021, p.1), it can help ameliorate problematic situations around them; ultimately taking either direct or indirect action against racism.

In school today the forms of diversity vary. According to a March 2015 online survey conducted by the Ombudsman for Children, in which high school students participated, 66% of students reported racism in schools. Looking at the results. We see that 57% indicated that racism is directed at students with special characteristics in appearance and students of different races / nationalities, 37% noted that it was directed at students with a different religion, and 18% at students with disabilities or handicaps. Interestingly, 29% of students answered that discrimination is directed either at good or bad students (positive and negative discrimination) while 12% reported that students from poor families and socially weaker are constantly discriminated. (Ombudsman for Children, 2015).

Phenomena of racism and discrimination against minority groups are common in the Greek school. According to research conducted by UNICEF (2001), in Greece foreign students were discriminated by other students, parents, extracurricular agents but also by teachers themselves and the school management. In the same survey, the majority of teachers (more than 60%)

declared that they believe that foreign students should attend separate schools or classes and about half the teachers disagreed with the right of foreign students to become flag bearers on national holidays, which is an honor accorded to the student who has the highest GPA (grade point average). In a recent survey of 190 high school students, 75% of students believe that there is racist behavior among students “often or most of the time”. Usually, students of national origin but also students with a variety of other forms of diversity on the grounds of appearance, socio-economic profile, etc., are treated as “special” cases. Teachers’ expectations remain low, students are classified in groups with reduced abilities, thus they are not encouraged in their efforts nor do they receive enough help from the teacher and the system (Triliva et al., 2012).

For the above reasons, we posit that the classroom itself should be a laboratory of interesting actions against racism using communication and experiences as mediums of change. In particular, activities should be carried out to combat discrimination and promote equality. In particular, it is very important for every individual in the classroom, including the teacher, to introduce themselves, as this enables everyone to know the identity of their neighbor. This includes sharing information about their habits, knowledge, but also their views. Especially if there are students who speak foreign languages in the classroom, it would be helpful if foreign language dictionaries were added to the classroom library as well as a political map where all the students’ countries of origin will be identified and marked. In this way the differences are ameliorated and a closer bond can be forged between the students in the class (Coelho, 1998). Literature is also a means of conveying many anti-racist messages to students. Fifty-eight (58) teachers participated in a survey in the United States who, before beginning their teaching to primary school students, participated in literary teaching classes on topics related to racism and otherness. The research findings showed that the teachers who participated in this program tend to focus more easily on the perspectives, characteristics and feelings of the protagonists of the story they teach, always based on their particularities and diversity (Lazar & Offenber, 2011).

Studies show that teachers need to create a climate of anti-racism in the classroom based on among other things, discussions and screenings of films on diversity. This will help students understand the concepts of racism and discrimination. In particular, the teacher is encouraged to use fiction in order to open different worlds to their students. Through games and stories, students can learn about the views of others and become aware of these issues. Successful teachers should not be afraid to teach the main values of a community such as freedom, equality and justice since this is a way to fight racism (Wormeli, 2016).

To address racial discrimination in schools, teachers need to discuss issues of diversity with their students so as to raise awareness (Lynch, 2016). In a program aiming to connect the neighborhood with the school community, they presented topics related to issues of diversity and the fight against racism. The students who participated in the program talked about their experiences with racism and how they dealt with it. All these discussions helped students become more aware through personal experiences of racism and all forms of discrimination. Researchers suggest that teachers should mobilize their students through the lesson to tell and express their personal stories about racism. Researchers also suggest that teachers should shape their teaching accordingly by taking ideas from the art of theater. Especially if students engage in roles that mimic reality, they have the opportunity to better understand the issue they are dealing with and to put themselves in the place of the one who accepts racism or even the one who causes it. In this way they can perceive the “wrong texts” and correct them (Epstein, & Lipschultz, 2012). In particular, the use of dramatic art techniques, such as theatrical play, dramatization and role-plays can be a particularly useful tool in the hands of teachers to promote multicultural communication and exchange and address prejudice in the classroom. Through the dramatic art, students can first approach in imaginary context real situations of everyday life and think about them. (Magos, 2019).

It is especially important for teachers in our days to have educational material that is enriched with ideas about otherness and diversity. As Dr. Parker points out, teachers need to have this valuable material in their classroom to instill in students respect and love for the “different.” If the material they have cannot serve this purpose, teachers can add to the educational process books on the subject of discrimination and diversity. All the above help to establish an anti-racist policy in schools with the help of teachers. (Anderson, 2019).

In the classroom, the teacher is a role model for the students and must pass on anti-racist messages to them. Also, in the lesson he can present real racist situations to his students and ask them how they think the victims of racist attacks feel and what they would do if they were in their place. At the second level the teacher mentions to his students the human rights and values of human life as well as the value of peace between peoples and equality (Pollard, 1989)

The objective of our action-research was to examine if, how, and to what extent a classroom-based intervention related to increasing anti-discrimination can change student’s behavior, how they perceive their identity and image. In this article we present our methodology, procedure and findings, with an emphasis on the procedures followed.

2. AIM AND METHODOLOGY

Action-research

In order to identify changes in our students' behaviour and the way they perceive their identity and their image and in order to answer how certain techniques reinforce that image in their minds, we determined that action-research was the appropriate research tool to study our school-based intervention. The methodology of action research is ideal for the exploration of educational practices and what goes on in the classroom. It enhances the abilities of the participants, it promotes collaboration, it is carried out on the spot, it develops data feedback, it is interactive and also allows evaluation and review. (Blaumfield et al., 2008; Kemmis, 2009).

Furthermore, action research deals, on the one hand, with the changes of the behaviour of individuals, and on the other with the culture of groups, institutions, and societies to which these individuals belong. Therefore, it will be particularly helpful to us in a classroom full of students from different backgrounds and with different social stimuli, to study what happens when we attempt to raise awareness of issues of diversity, aiming to combat racism in school environment.

Procedure – Who, What, When and How

During initial planning for a school-based intervention on raising awareness of diversity issues, we determined that using experiential activities might be best suited to the classroom. Our immediate aim was to combat racism in a rural two room primary school environment. Following the centralized Greek educational system research authorization prerequisites when working with school children, we submitted the rationale and detailed action research protocol to our Prefecture Primary Education Directorate's office. It was reviewed, approved and we were then able to implement the intervention as a project using the weekly "Flexible Zone" timeslot in the school schedule. The Flexible Zone was first introduced in Greece by the Ministry of Education and Religious Affairs "a time zone of 2-4 teaching periods within which pupils and teachers are free to materialize projects and activities with themes of their interest using participatory and cooperative methodologies" (Karatzia-Stavlioti & Alachiotis, 2007, p. 267).

To implement the intervention, we chose a class consisting of 2nd, 5th and 6th graders as we felt that several students would benefit from developing an understanding and respect for diversity as a deterrent to racial discrimination. The specific class was one of two mixed grade classes in a rural elementary school. The class consisted of 10 foreign and native students. The school-based intervention took place during the 2019-2020 school year with the final

experiential activity being completed online due to pandemic face-to-face teaching suspended due to school closures.

Aims of intervention

Planning lessons calls for the teacher-researcher to consider what are the objectives of the lesson and how these can be introduced, understood and implemented. Basic to designing a school-based intervention that aims at raising awareness of diversity and the consequences of racist discrimination brings with it the need for activating critical thinking to think through such issues (Hjerm, 2018).

School-based intervention projects need to move in the context of student interest, which, the teacher expand upon and enrich with their interventions. The primary task of the teacher for each project is to develop an initial plan, in which they set goals which utilize the various types of intelligence as outlined by Gardner (Armstrong, 2009). In particular, the objectives can be linguistic, spatial-skills (artistic performances, supervisory), interpersonal (collective/group processes), intrapersonal-attitudes (expression of emotions, individual work and reflections) (Matsaggouras, 2006). Based on the above the aims of interventions developed were as follows:

Aim: Respect diversity and combat racism

Cognitive Objectives:

Members of the group are invited to:

1. Understand minorities and equality
2. Realize that everybody is different but equal
3. Acknowledge their self-image and that of others
4. Understand and alter, when necessary their views
5. Get information on inequality of opportunities in society

Skills Objectives:

Members of the group are invited to:

1. Project their self-image
2. Express their needs and feelings,
3. Develop their communication skills and improve their personal relationships
4. Identify possible consequences of belonging to minority groups

Attitude Objectives:

The members of the group are called upon to:

1. Become sensitive to personal values issues
2. Adopt an active attitude towards the problems they face.
3. Develop their ability to understand the thoughts and feelings of others.
4. Appreciate and embrace others
5. Respect and embrace diversity

Evaluation

The evaluation of the group and the overall process is important since feedback is always needed to identify any short comings or elements that could be repeated in future sessions. Evaluations were carried out, based on the following principles:

1. The formation of the team, that is whether the team was formed by the people who comply with the conditions set out in advance.
2. The objectives of the group, that is, the degree to which they are implemented.
3. Compliance with the contract by both coordinators and members of the group.
4. The degree of adaptation of members in various “areas” (e.g., active participation, utilization of the difference, interaction among the groups, cooperation, acceptance, respect, etc.).
5. The methods of organizing the procedure.
6. The effectiveness of activities and the extent to which they are pursuant to the objectives (Polemy-Todulou, 2005).

Observation, one of the methods of evaluation we utilized, includes, “careful monitoring and assessment of phenomena as they unfold, without the intention to modify them, carried out with or without the help of appropriate study and research tools” (Vamvukas, 2000, p. 195). Observation is considered to be the “simplest” method of collecting qualitative data and it refers to the “organized and systematic observation of social behaviors” (Iwsifidis, 2003, p. 50). In our group, employing observation as an evaluative tool was extremely helpful in order to ‘monitor’ the constant reactions of its members, both verbal and non-verbal. We also provided students with a self-assessment sheet to report on their own knowledge, views, preferences, interests, emotions, expectations, attitudes, values and in general all the aspects of their personality through this process.

Intervention

The planned intervention took place during the “Flexible Zone” timeslot. The students experienced the whole process by implementing a playful approach to learning. Playful learning approaches, when used with thematic learning, are found to increase engagement and, motivation (Briggs & Hansen, 2012). The activities used were mainly experiential. The following table presents the organization of our intervention:

Table 1: Organization of Intervention

<i>Subject</i>	<i>Duration</i>	<i>Activity titles per subject</i>
<i>1. Formation of the group</i>	<i>One two-hour session</i>	<i>A) Formation of the Group B) Drafting the Contract</i>
<i>2. Understanding diversity</i>	<i>Two two-hour sessions</i>	<i>A. “All different but equal” B. Equality of rights C. I take the place of the other</i>
<i>3. Fighting discrimination</i>		
<i>4. Learning to deal with racism at school and school integration</i>	<i>Three two-hour sessions</i>	<i>A. A school for everyone B. Group’s Closure</i>
	<i>Total: Six two-hour sessions</i>	

3. FINDINGS - EXPERIENTIAL ACTIVITIES

Before the experiential activities began, a two-hour session preceded during which time small groups were formed as well as to draw up and agree on a mutually agreed upon contract between the students and the teacher-researcher in order to better carry out the process. The four adapted experiential activities and their discrete elements made up the primary part of our school-based intervention. These were:

A. *Title: “All different but equal”*

Main idea: I understand the difference around me and I accept that I am equal to the other and not better.

Materials: Blank sheets of paper (21 x 29.7 cm or 8.5” x 11”), pencils, markers, safety scissors

The students sat in a circle and listened to a piece of music that we put on in order to introduce them to the topic we wanted to talk about and work on. The piece of music had the title “All different but equal” a song about all the people who have differences either in appearance, or in color, in ethnicity, etc. The main message of the song is that all people should be treated with equal criteria and in the same manner by everyone. Students are asked one by one to talk about what is diversity and how they perceive it.

After this discussion a story was read to the students using our fingers to present all the characters. The story was about the fingers of our hand which at one time argued about which one is the most important. The Index finger stated that it is important because it shows the way to the other. The Middle finger stated that because it is the longest finger it is also the best. The Ring Finger said that it is the most beautiful because it usually wears gold, silver and diamonds. The Pinky said that thanks to them all the children can easily scoop up the chocolate, when mother prepares a chocolate cake. Listening to the argument, the Thumb said that without it the other fingers could neither hold the pencil nor unbutton a coat.

We encouraged the students to shake hands with their neighbor. A discussion with the students about the story followed and the following questions were asked:

Discussion questions:

1. Why did some fingers think they were more important than others?
2. How did the thumb manage to stop the hand-to-hand argument?
3. Have you ever felt more or less important than someone else at school or at home?
4. How can we help a person not to feel “small” or “inferior”?

After the discussion, the students drew their hand on blank sheets of paper as they wished and presented it to the rest of the group.

Song source : <https://www.youtube.com/watch?v=TQpH4D7LsQE>

Activity adapted from: Nomikou et al. (2014).

B. Title: “Equality of Rights”

Main idea: Students understood that everyone has equal rights even though they are different.

Materials: Roll of heavy-duty wrapping paper (70cm x 8m or 27.5” x 26’) or colored cardboard/poster board (46 x 61 cm or 18” x 24”), markers, crayons, glue sticks, safety scissors

Students were divided into smaller groups and sat in front of a computer to watch videos whose main message was that everyone born is free and equal with the same rights regardless of characteristics, nationality, and other differences. They discussed with their team what the basic rights of children are when they are born. Students were encouraged to discuss the elimination of discrimination and racism. In the end, to connect this activity with the previous one, we encouraged the students to use the outlines of their own hands and together create a poster relating difference with human rights.

Note: Video source: <https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/born-free-and-equal.html>

C. Title: “I take the place of the other”

Main idea: Develop empathy for those who are different.

Materials: Blank sheets of paper, pencils, markers, role cards cut into strips.

Before the activity we asked the students if they knew what racism meant and asked them to write their own ideas per group on a piece of paper. Later we introduced the activity, asking if the children were able to imagine being someone else. We asked the children for examples. We explained that in this activity they should imagine that they play the role of someone else, another child who is probably quite different from themselves on the grounds of origin, appearance, skills, etc. After that all students received a piece of paper with their new ID card. Each student was supposed to read their card silently and not reveal its content to anyone else. If a child had an unknown word, they had to raise their hand and wait for the teacher-animator to come. The students weren't encouraged to ask questions about their role, rather we explained how even if they did not know much about their role, they should use their imagination.

Instructions:

The instructions given to the students were to:

1. Give yourself a name
2. Make a drawing about your role
3. Walk into the room pretending to be your role.

Questions students were asked when they read their role:

1. Where were you born? How did you spend your childhood? Is your life different now?
2. What makes you happy?
3. Are you afraid of something?

Role-playing cards:

You are eleven years old. You live in a village with your parents and siblings. Your parents have a bakery. Sometimes at school you are bullied because you are a little chubby.

You and your parents came by boat from Syria, which was at war when you were six years old and now live on an Aegean island. You are now 9 years old and you do not know if you will return to your homeland.

You are the daughter / son of a bank manager and you live with your two brothers in a beautiful house with a swimming pool. Your mother takes care of you and your family. You are 8 years old.

You were born with a disability and you use a wheelchair. You live in an apartment in the city with your parents and sisters. You are 10 years old.

You are a twelve years old Roma child. You live on the edge of a small village in a small makeshift house with your six siblings and parents.

You are the child of an American ambassador to the country you are in. You go to an international school. You wear thick glasses and stutter slightly. You are 11 years old.

You immigrated to this country when you were a baby. You are now 10 years old. Many other immigrants live in your neighborhood. You speak the language of your homeland and your new country and you often translate for your mother and grandmother.

You are 9 years old and your parents lost their job after the economic crisis. You live a hard life because your family has financial difficulties.

You are 8 years old. You and your sister live in the countryside with your grandparents. Your parents are divorced and your mother works as a secretary in the city. You rarely see your father.

You are excellent in sports and nine years old with international awards. Your father is a builder and your mother a mail carrier in a small town.

After that we explained that we will describe some situations that can happen to a child. If the students believed that their character could find himself in such a situation, they would have to take a step forward. We asked each child to describe in turn the role assigned to him. A discussion followed. At the end, students were given an evaluation sheet with the following questions:

1. What made it difficult for you in this activity?
2. What did you learn from this activity?

Note: Activity adapted from: Nomikou et al., (2014).

D. *“School for everyone”*

The following and final activity of the project was conducted remotely (online learning) as a result of the regular face-to-face teaching being suspended during the nationwide Covid-19 pandemic lockdown. We thought that the students should not be completely cut off from the program they had undertaken for this

and we continued it through online learning. The students were given a text specifically adapted to their reading levels from the book: “I See Today’s World” (Polychronopoulou, 2006). The text was about school integration or inclusive education which advocates the provision of equal opportunities to all students with special or non-special needs. The author eloquently presents the need for all students to be in the same classroom and to be offered equal opportunities without accepting racist comments and discrimination. The students received the text by email, which was the way we communicated when offline, to read the day before our video conference. During the video conference the students answered the following questions:

1. According to the author, what is “school integration”?
2. What arguments does the author use to convince us about the school integration of children with disabilities?
3. Do you agree with the school integration of children with special needs? Justify your point of view.
4. If you were in the position of these children, how would you feel if you received racist comments at your school?

Instructions:

The younger students were given a simplified text to better understand what we were asking them.

In the end, the image of a girl named Nicoletta was shared on the screen. Nicoletta’s opinion was that she finds it difficult to hang out with students with special needs who are at her school. We called on each student to convince Nicoletta that she was wrong. A discussion followed. Students were then asked to send a drawing to our e-mail about what they had learned from this activity.

E. “Closing a group - The ‘flower’ of coexistence”

As soon as we got back to school after the lockdown, we did a report session on the project we undertook. Each student expressed their feelings and all together made a poster of the flower of coexistence.

Session Notes and Results

After the presentation of the experiential activity descriptions, this section includes all the findings from the six (6) two-hour sessions that we had with the students, where a dynamic group was created with help of experiential exercises. All ten (10) students in the class participated and were divided into groups of five. The team design did not make it too difficult for students to get along, but it made them happy. The whole process appeared to students in play format. They were told, it was a program that would help them respect and love the others and accept diversity.

Session 1

The first meeting was attended by all 10 students. There was active participation by everyone, and we would say enthusiasm for everything that would follow. The groups were already divided. Although the students knew each other, we felt it was necessary that students share some basic things about themselves so that they could get closer. The process went smoothly, it was explained to them that, just as there are certain rules in the classroom, there should be a contract with rules in this process that should be followed by the whole group. Students, as a team came up with some rules, wrote them on a piece of papers they could make them known to the rest of the team members. The process was complete once the rules of the groups were announced. The students wrote them on a piece of card board that they decorated and hung it in a place in the class that was visible to everyone. The students were quite cooperative, and they interacted well. At our instigation, the students gave the entire process a title. The title given was: "I learn to respect and love diversity".

Session 2

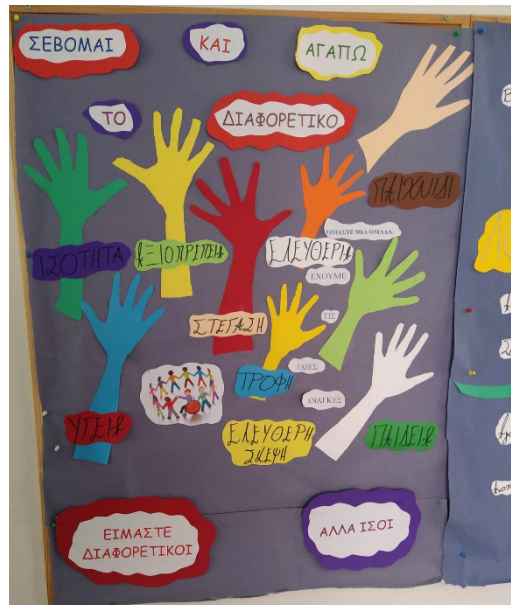
The second session was attended by all pupils. The students sat in a circle, and everyone listened to a piece of music about equal opportunities for all people even if they are different. The students especially liked the song and some of them found it very moving. On a piece of paper, they wrote what the word diversity meant to them. The students expressed their views such as: "what is different around us", "something that stands out", "something that we recognize as different from the usual". The students focused on what is different from what is visible to them, only two (2) students mentioned that one can be different because of one's origin in a class. Later they heard the story we mentioned above about the fingers. They immediately answered the first two (2) questions stating that all fingers are important and offer a person very important skills even if they differ. Then there was a discussion and the students said that even if people are different, they are all important. Answering the question if they ever thought they were less important than others, they replied hesitantly: "I feel that I am not important at school when I do not get good grades". A young girl also thought that she is not so important at home when she fails to paint as nicely as her sister. One student also said that she feels less important when her classmates make fun of her.

We then encouraged the other students to advise their classmates on why they should not feel that way. The students mentioned that each person has their own value and that they should not feel less important because their mistakes make them better and a failure does not determine who they really are. They also said that no one should pay attention to the other's comments. The maturity of their answers impressed us, and they stated that what they heard in their session

helped them a great deal to provide these answers. In the end the students made the outline of their hands on different colored cardboard. The use of symbolic crafts promoted the idea that we can all be different but we look alike and we are equal.

Session 3

The third meeting brought together all the pupils. Throughout the meeting there was active participation by everyone. The students sat in groups in front of the computers and watched the video we suggested. The students were particularly concerned with the video they saw. We urged them to think about the rights of children as soon as they are born. Students mentioned the rights to feeding, housing, education, healthcare, engaging in play and freedom. We asked them questions such as how does it seem to them that in some countries many girls do not go to school as boys do, or some children due to social reasons cannot be fed or have adequate health care. This made a special impression on them and they considered that no student should be discriminated against in such a way. In fact, one student mentioned that in our country all students should have access to everything because they are simply children. In the end, at our prompting, they made a poster with the basic rights of the children, putting onto the poster some of their hands they had drawn in the previous session. They also found on the internet an image of children with all kinds of differences holding hands in a circle. They added the image to the poster and wrote the title of our program.

Image 1: Poster about rights. Title: We have the same rights even though we are different. I Love and respect diversity.

Session 4

As with the previous sessions, here too all pupils participated. They were particularly happy because they would work together again. Students were initially asked what they thought racism meant. Students answered on one sheet of paper per group. Most of the teams answered that it was “when we make fun of each other for something that is different” and sometimes even “when they do not have a friend because of it”. We explained this concept to the students and gave some simple examples. Each student was given a card with the role they had to play. The activity was called: “I take the place of the other”. Each student took his role and was given time to process it. At first the students had a hard time but they wanted to succeed because it was very interesting for them to take someone else’s place. One student said she felt she was an actress. Everyone found a name for their role and was ready to present their role.

The student who played the chubby student said that she had a bad childhood because she was “fat” from a noticeably young age, and she was constantly body shamed at school. This made her eat more. When asked what makes her happy, she said that she is happy “when she plays” and “when she has many friends”. When she was asked what she was afraid of, she mentioned the looks of her classmates when she ate during breaks. The student impersonating the student from Syria had a hard time because he did not know where that country was and did not know what had happened. He was immediately given instructions and began to play his role. He said that his name was Ali and that when he was young, he was happy because he played in the yard of his house in his homeland. Now, as he said, everything was destroyed because his house was bombed. He was living in a hostel in Greece and what he feared was that he was not loved.

The student who had the role of being the offspring of a rich family stated that she was always happy and joyful because she always had what she desired, in fact she stated that she was not afraid of anything because she had money. The schoolgirl who pretended to be born with a form of disability said she felt happy and secure with her loving parents. She found the fact that she could not have access to all the premises other children had difficult in her life due to her problem. When she was asked if she was afraid of something, she said she was afraid she would not have the same opportunities as her classmates would. The schoolboy who played the Roma child said that he was having a difficult life because he had no comforts, and he was constantly dirty. He said he was afraid of cars and specifically that they might run him over when he passed between them. The school girl who played the role of the ambassador’s daughter who had a speech impediment (stuttering as a disability), said she was happy because she had the opportunity to get to know new countries and make

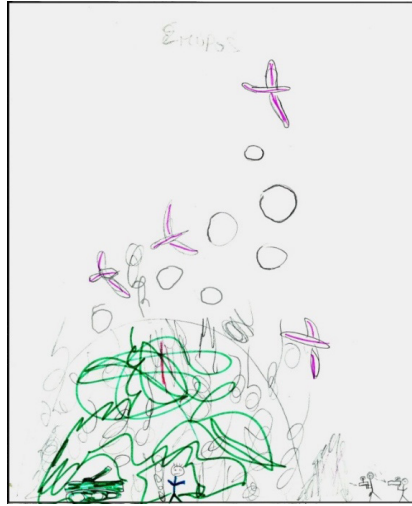
new friends. What she was afraid of was talking when she was in front of many children because she was sure that they would look at her strangely and that they would laugh at the way she speaks. The student who played the immigrant who came to our country as a baby said that he was having a beautiful life, and what made him happy was playing football and visiting his grandmother in Albania, the country of his origin. He claimed that he was not afraid of anything special. The student who played the daughter of people who lost their jobs due to the crisis said that although she had a beautiful childhood everything has changed because her parents did not have enough money to live comfortably. She said she was quite afraid that her parents would not find a job soon. The student, whose parents divorced, said that though he had a good childhood, it is not the same after the divorce because his dad is missing from his life. He said that he was afraid that his dad did not love him and that he would not come to see him at the summer school party. The student who pretended to be gifted in sports said that she was playing basketball very well and that from a young age she liked going to the basketball court, which is the only thing that makes her happy. She said that she was afraid that her friends might envy her because of her talent. We were particularly impressed that our students were so expressive and reported with no difficulty situations as if they had experienced it. During the process the students mentioned that some of their roles were very familiar.

When the students finished, they lined up and we told them that they would hear some fantastic situations. If they thought these situations fit their assigned role, they would have to take a step forward.

The first situation was: *if they have ever experienced discrimination against them due to their origin, some peculiarity-diversity or their culture*. The student who took a step forward was the one who played the chubby student, the student who played the student from Syria, the student who played the student with a form of disability, the student who played the Roma child, the student who played the child who stuttered, the student who played the immigrant, the student who played the student whose parents were unemployed and divorced but also the girl who was gifted in sport. It was found it interesting that the only one left behind was the one who pretended to be the offspring of a rich family. When we asked them why this was happening, they said that surely some children would be cruel and would have marginalized the children they were impersonating, while in their opinion the offspring of a rich family would never have accepted any comment. In fact, some students said they were sad about it and that no one should discriminate. The student who played the gifted athlete said that she stepped forward as she believed that it is a form of racism, to envy somebody because of his/her talents.

The next situation was: *You believe that you will have a happy future when you grow up.* In this statement, the student who took a step forward was the one who played the offspring of a rich family, the student who played the one who stuttered but also the one who played the gifted in sports as well as the one who had a form of disability. The last one stated that her parents would help her to develop and use the other possibilities she had. Students were asked to comment on this and most felt that those who were richer would be happier later. To give them a reflection, we asked them what should be done to obtain a more optimistic mindset. The students concluded that we should all help each other without discrimination and take care of each other.

When the report discussion took place, we investigated how some children knew about the life of the character they had to play, namely through personal experiences from other adults from the media, etc. and whether the information was reliable. We realized that many students were influenced by stereotypes and prejudices but many said that they also had personal experiences similar to some of the roles they played. The importance of this experiential activity is that the distance they had from each other after the steps they took had a special impact on the students, as they were concerned that there are indeed students in our country who feel this way. At the end they answered the questions of the evaluation sheet and mentioned to the majority that it was difficult for them to enter roles that they had never experienced, such as being a child who has lived through war. Most of the students mentioned that with this activity they felt concerned but above all they learned not to make fun of others for any difference they have as they felt even for a while through this role play what they might feel. One student in particular wrote that he would never make fun of his actual classmate with speech problems in his classroom. Most of the students mentioned that this activity concerned them but above all they learned not to make fun of others for any difference and respect every human being. Every student made a drawing about his role.

Image 2: The bombing of the refugee house

Session 5

This session, as mentioned above, was done via computer with the method of online learning. The students were informed that we would continue the program we had left before the schools closed and they were very happy. Unfortunately, two of our students had technical problems and could not connect with the Ministry of Education's online platform. They had all read the text which was sent to them and had sufficiently understood its meaning. The students were fully aware of what co-education is and said that the author's arguments for the school inclusion of children with special needs were problematic and even said that most of them would help these children if they were their classmates. We were particularly impressed that one student stated that the school is the natural space for every student and every child wants to be in this space with his classmates even if he has special needs. All the students reported that they would feel bad if they were in the position of these children and if they received racist comments as they would make them feel that they are not normal. When asked to persuade Nicoletta (a girl who appeared on their screen) to hang out with people with disabilities, the students reported that these children may have some difficulty in one area but they may be particularly gifted in other areas such as singing, playing and loving. It made us very happy because some of the arguments they mentioned were from the text they read as they confessed to us it helped them understand how you should deal with these children without hesitation. Each student at the end sent a drawing with what they learned from the activity. The drawings of students depicted themselves at school helping a student with special needs.

Image 3: The student depicts herself helping a classmate with special needs.

Session 6

The students when they returned to school did a reflection session where they expressed their feelings about what they experienced through this program. All the students mentioned that they learned not to treat anyone who is different with prejudice and that everyone is equal regardless of their origin, their culture, their peculiarities, etc. They concluded that we should all coexist in the world. They added that everything we said was reflected in poster entitled the flower of coexistence. The construction symbolizes the harmonious coexistence of all people with the basic principles of love, mutual support, friendship, tolerance, solidarity and respect. Around the flower petals the students attached pictures of children from all over the world in a circle.

Image 4: The flower of coexistence.

5. Discussion and Conclusion

In the first two sessions the students had the opportunity to express their views on the difference and to talk about their own experiences and specifically if they have ever been treated in a racist manner. After this discussion and the general process (story with the fingers of the hands) it was understood that indeed the students were able to better understand themselves and to reflect that each person is different. They also realized that difference should not be blamed as all people are equally important. This process essentially confirms several studies which analyze that discussing diversity issues as well as providing educational material on diversity issues help students to become more aware of racism issues (Coelho, 1998; Lynch, 2016; Anderson, 2019)

In the third session, the students were able to understand through videos related to human rights that unfortunately many children in the world are not treated equally and sometimes their human rights are violated. Consequently, they understood that all the children of the world, regardless of color, race, gender and appearance, etc. have the same rights. What our research has shown is reflected in other research which shows that video projection and human rights issues can concern students with discrimination issues (Pollard, 1989; Wormeli, 2016)

In the last sessions the students were able to experience real situations of racism by theatrical techniques and literary text. Thus, they got to reform their thoughts on these issues in order to be able to love and respect the different in all aspects of their lives. The above techniques that achieved the above result are also projected by many foreign researches and studies (Lazar & Offenberg, 2011; Epstein & Lipschultz, 2012; Wormeli, 2016; Magos, 2019).

These results are very encouraging, which makes us hope that the same techniques will be used by other teachers so that their students can fully understand issues such as diversity and discrimination.

The intervention activities that took place were based on the principles of experiential education. We relied in this program on the active participation and personal experiences of the children. During the course of the activities and through to the end, we observed that our students were able to develop skills and attitudes that would help them to participate in a society without cultivating their own prejudices but protecting the rights of others even if they are different by fighting stereotypes and racism. The activities helped to reframe their thoughts and raise their awareness of issues of otherness. The teaching and learning approaches employed in this program used teaching materials that were student centered and that reflect the diversity and pluralism of the society in which they live as a means of helping them become aware of issues of diversity. The students also created a code of conduct against discrimination

so that later, as adults, they could hopefully formulate policies to combat discriminatory phenomena.

Finally, it should be noted that this research is the precursor of a further research on means of dealing with racism and discriminatory behavior in the school environment and looking at ways to address the issue under consideration under different circumstances. For example, it might be interesting to revisit the research on racism and discriminatory behavior but this time in the school environment in secondary school students in order to draw important observations about the development of the program in older students. Action-research could also be conducted in intercultural schools where there are strong elements of differentiation within the school environment.

We hope that this research will be a “steppingstone” so that others in school communities can reflect on issues of discrimination and racism in order to facilitate students becoming prepared and “active citizens” who love and respect the different.

References

- Anderson, J. (2019). Harvard Ed Cast: Putting Diverse Books into Practice. [Harvard Graduate school of Education, web log post].
- Arabatzis, A. (2012, February 21). “Όλοι ίσοι, όλοι διαφορετικοί...” (Ρατσισμός) - [All equal all different (Racism)] [Video File]. 30th Gymnasium, Alexandroupolis.
- Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom* (3rd ed.). VA: ASCD.
- Berman, G., & Paradies, Y. (2010). Racism, disadvantage and multiculturalism, towards effective antiracist praxis. *Ethnic and Racial Studies*, 339(2), 214-232.
- Baumfield, V., Hall, E., & Wall, K. (2008). *Action research in the classroom*. Sage.
- Briggs, M., & Hansen, A. (2012). *Play-based Learning in the Primary School*. SAGE Publications Ltd.
- Coelho, E (1998). *Teaching and learning in multicultural schools*. Multilingual Matters Ltd.
- Council of Europe (2022) Tackling Discrimination-Democratic Schools for All. Council of Europe.
- Donlevy, V., van Driel, B., Komers, S., & Melstveit Roseme, M. (Eds.) (2023). Tackling different forms of discrimination in and through education and training. European Commission. Doi: 10.2766798464
- Epstein, S. & Lipschultz, J. (2012) Getting personal? Student talk about racism, *Race Ethnicity and Education*, 15(3), 379-404.
- Fredericks, B., & Alexander, G. (2021). A framework for improved classroom communication in the South African schooling context. *Heliyon*, 7(3), 1-8.
- Hjerm, M., Johansson Sevä, I., & Werner, L. (2018). How critical thinking, multicultural education and teacher qualification affects anti-immigrant attitudes. *International Studies in Sociology of Education*, 27(1), 42-59.
- Hoyt, C. (2012). The Pedagogy of the Meaning of Racism. *Reconciling a Discordant Discourse. Social Work*, 57(3), 225-234.
- Howarth, C., & Andreouli, E. (2015). ‘Changing the context’: Tackling discrimination at school and in society. *International Journal of Educational Development*, 41, 184-191.

- Iwsifidis, T. (2003). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες* [Analysis of Quality Data in the Social Sciences]. Kritiki.
- Lazar, A., & Offenberg, R. (2011). Activists, Allies, and Racists: Helping Teachers Address Racism Through Picture Books. *Journal of Literacy Research*, 43(3) 275–313.
- Lynch, M. (2016). How we should talk about racism with students. [The Edvocate web post]. Retrieved from <https://www.theedadvocate.org/how-we-should-discuss-racism-with-students/>. Accessed August, 10 2018
- Karatzia-Stavlioti, E.; Alachiotis, S. (2007). Evaluation of a cross-thematic curricular innovation. Teachers’ attitudes and the Flexible Zone (F.Z.). *International Journal of Learning*, 14(3), 267–275.
- Kemmis, S. (2009). Action research as a practice-based practice. *Educational Action Research*, 17(13), 463-474.
- Μαγος, Κ. (2019). Επιμορφωτικό/υποστηρικτικό υλικό της Θεματικής Ενότητας: «Ζητήματα Ενταξιακής Εκπαίδευσης». Παραδοτέο 3.1. Επιμορφωτικό υποστηρικτικό υλικό της Θεματικής Ενότητας: «Ζητήματα Ενταξιακής Εκπαίδευσης» «Επιμόρφωση Συντονιστών Εκπαιδευτικού Έργου των ΠΕΚΕΣ» [Κωδικός ΟΠΣ 5032528] Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020» [blog web]. [Training / support material of the Thematic Unit: “Issues of Inclusive Education”. Deliverable 3.1. Training support material of the Thematic Unit: “Issues of Inclusive Education” “Training of Educational Project Coordinators of PEKES” [OPS Code 5032528] Operational Program “Human Resources Development, Education and Lifelong Learning 2014-2020”]
- Matsaggouras, I. (2006). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Ζωή. Εννοιοκεντρική. Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας* [Interdisciplinarity in School Life. Conceptual Framing and Work Plans]. Grigoris.
- Nomikou, M., Orfanidou, F., & Holeva, N. (2014). *Δραστηριότητες βιωματικής μάθησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και στα δικαιώματα των προσφύγων* [Experiential learning activities in human rights and refugee rights. Coexistence: Action plan to promote and prevent racism in school]. S. Koutsou (Ed). United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) & Stavros Niarchos Foundation.
- Ombudsman for Children (2015). *Υπάρχει ρατσισμός στα σχολεία; Διαδικτυακή έρευνα του Συνηγόρου του Παιδιού* [Is there racism in schools? Online research of the Ombudsman for Children].
- Ozkan, H., Dalli, M., Bingol, E., Can Metin, S., & Yarali, D. (2014). Examining the relationship between the communication skills and self-efficacy levels of physical education teacher candidates. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 152, 440-45.
- Pollard, D. (1989). *Reducing the impact of racism on students*. Association for supervisor and curriculum Development.
- Polemý - Todoulou, M. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων: Η Αξιοποίηση της Ομάδας στην Εκπαίδευση Ενηλίκων* [Adult Education Methodology: Making the Most of the Group in Adult Education (Volume C)]. Hellenic Open University (GOU).
- Polychronopoulou, S. (2006). *Σχολική ενσωμάτωση. Ένα σχολείο για όλα τα παιδιά. Βλέπω τον σημερινό κόσμο. Πολυθεματικό βιβλίο δημοτικού Σχολείου για την Ευέλικτη Ζώνη* [School integration. A school for everyone. I see today’s world. Multi-themed Primary School book for the Flexible Zone]. I. Milonakou - Keke (ed.). Athens: Text book Publishing Organization.
- Reith-Hall, E., & Montgomery, P. (2022). The teaching and learning of communication skills in social work education. *Research on Social Work Practice*, 32(7), 793-813.

- Triliva, S., Anagnostopoulou, T., Marvakis, T., & Pavlou, M. (2012). *Οδηγός για τους Εκπαιδευτικούς. Σχέδιο δράσης για την πρόληψη ή/και καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων κάθε είδους, την ανάδειξη της σημασίας της διαφορετικότητας και την καταπολέμηση της βίας* [Guide for teachers. Action plan to prevent and / or combat racism and discrimination of all kinds, highlight the importance of diversity and combat violence in schools]. Ministry of Education, Education & Religions. Retrieved from http://www.i-red.eu/resources/projects-files/sxedio_drasis-protypos_symvouleytikos_odigos.pdf. Accessed December, 15, 2013
- Vamvukas, M. (2000). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και Μεθοδολογία* [Introduction to Psychopedagogical Research and Methodology]. Grigoris.
- United for Human Rights (n.d.). *Human Rights #1 We Are All Born Free and Equal*. [Video File]. Retrieved from <https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/born-free-and-equal.html>.
- Wormeli, R. (2016). Let's Talk about Racism in Schools. *Disrupting Inequity*, 74(3), 16-22.

Creative Industries: Reimagining Norwegian mythology by integrating it to emotions and environmental consciousness

Yaratıcı Endüstriler: Norveç Mitolojisinin çevre bilinci ve duygularla bağlantılandırılarak dönüştürülmesi

Nilüfer PEMBECİOĞLU¹, Nebahat AKGÜN ÇOMAK²

Özet

Bu çalışma, günümüzde sinemada mitlerin nasıl bir işlev ile konumlandırıldığını anlamaya ve örnelemeye odaklanmaktadır. Anlatıların en temel biçimi olan mitler, hemen her toplumun vazgeçilmez sözlü aktarım biçimleri olarak milyonlarca yıldır, insanlarla iletişim içindedir. Anlatılarda, herhangi bir insanın başına gelebilecek olan hemen her duygudan söz edildiği görülmekte, hırs, intikam, adalet, onur, ölüm, sevinç, kahramanlık gibi kavramların insanlara aktarılabilmesine olanak tanındığı dikkati çekmektedir. Mitler, bazen ortadan kaybolup bazen yeniden ve farklılaşmış yeni çağın değerlerine uyum sağlayarak çoğalmakta, yeni öyküler anlatmayı başarmaktadırlar.

İnsanların büyük bir bölümünün mitleri yaşamlarının eski bir parçası olarak benimsedikleri görülmektedir. Günümüzde mitlerin toplumların gerçek yaşamları ile ilgili olmayan ancak zaman içinde kendilerinden değerler, folkloric özellikler, yaşam beklentileri ekleyerek üretilen yeni biçimlerini daha sık bir şekilde görebilmekteyiz. Özellikle, görselliği ile milyonlarca kişiyi büyüleyen sinema sektöründe, hemen her filmin aslında temellerini bir mitten aldığı bilinmektedir. Bunun da ötesinde, bazı filmlerin temelinde mitlerin bulunduğu da açık bir şekilde görülmektedir. Bunlardan biri olan “Troll” filmi, action, adventure and drama içeren bir film olarak 2022 yılında izleyicisiyle karşılaştı ve IMDb’de 5,8 puan alarak oldukça beğenildiğini kanıtladı. Çalışma, mitlerin sinema filmleri ile buluştuğu noktada, izleyicinin neden mitlerin peşinden koştuğunu sorgulamaktadır.

1 Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Communication, niluferpembecioglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7510-6529

2 Doç. Dr. Galatasaray University, Faculty of Communication, ncomak@gsu.edu.tr, , ORCID ID: 0000-0002-0433-4329

Anahtar Sözcükler: *Trol, Norveç, Mit, Antik Metinler, Doğal Dünya, Askeri Güçler, İskandinav Kültürü*

Abstract

The purpose of this study is to analyze and illustrate the role that myths play in modern cinema. For millions of years, people have communicated with one another through myths, the most fundamental type of narratives, which are essential for oral transmission in practically every culture. Almost every feeling that a person may have is portrayed in the stories, and it is notable that ideas like ambition, retaliation, justice, honor, death, joy, and heroism are permitted to be applied to individuals. Myths can occasionally vanish, emerge from nothing at all, change to reflect the ideals of the modern era, proliferate, and create new narratives.

Myths appear to have become ingrained in the lives of most people. These days, it is more common to encounter new kinds of myths that are created over time by incorporating morals, folkloric elements, and expectations for life, but which have nothing to do with the actual lives of communities. Almost every movie, especially in the film business, which captivates millions of people with its visuality, is known to be based on a myth. Furthermore, it's obvious that certain movies are myth-based. One of them, "Troll," a drama, action, and adventure film that debuted in 2022, got 5.8 points on IMDb, indicating that it was well-received by viewers. The study questions why the audience pursues myths at the point where myths meet cinema films.

Key Words: *Troll, Norway, Myth, Ancient Texts, Natural World, Military Forces, Scandinavian Culture*

1. INTRODUCTION

According to Deretic (2020) Myth is a genre of folklore or theology consisting primarily of narratives that play a fundamental role in a society, such as foundational tales or origin myths. For folklorists, historians, philosophers or theologians this is very different from the use of "myth" which simply meaning something that is not true. Instead, the truth value of a myth is not a defining criterion. Throughout history, many people believed in myths or helped the others believe in them, through the dissemination of the oral or written forms of it. Many societies group their myths, legends, and history together, considering myths and legends to be true accounts of their remote past (Simpson, 2000).

It might be interesting to see that the myths once created, never fades away, instead they keep on structuring and restructuring themselves throughout time.

Sometimes, it might be very difficult to differentiate between the real and mythological one since there might be some historical truths and some

distortions in the narrative. Fight with the giant snails, beautiful mermaids, King Arthur and the knights of the Round Table or the gods, demigods or supernatural humans of the past narratives could be just the glimpses of the human creativity.

The stories go into great detail about almost every type of emotion. Expectations can vanish, and feelings of rage, distress, surprise, or dread can combine to create terror or depress people in general. Some of the stories involve a surrender similar to the heroic deeds of the Gilgamesh epic.

It's common to display emotions like dissatisfaction with the system, fury, indignation, and disgust at unworthy individuals gaining power or status. Expectations, love, hate, surprise, excitement, acceptance, and a narrative skillfully crafted to evoke all of these feelings are among the emotions that people experience. Individuals throughout the entire world may have similar emotions, such as thrill, fear, or anxiety, and they may be searching for specific things, such as justice, honesty, or honor, or they may be curious about if their lives truly have a purpose.

2. AIM AND METHODOLOGY

On the one hand, there is a film about the Troll, who is defined as a non-human "creature", and on the other hand, it is about attaching to him emotions, thoughts, handling his own story. The story evolves including many different items along the side of the movie. While this study examines how this movie, which deals with a Norwegian myth, uses the myth in a modern narrative, it sets out from different clues and uses an eclectic way to demonstrate its perspective. On the other hand, it aims to carry out the contextual analysis of the narrative.

3. FINDINGS

Noheden (2017) in his book "Surrealism, Cinema, and the Search for a New Myth" establishes a methodical connection between the unique evolution of surrealism in the postwar era and postwar surrealist film. He questions Western esotericism using an interdisciplinary methodology that incorporates aesthetics, art history, and cinema studies and demonstrates the role that imagination plays in the multimodal, immersive cinematic experience. All the things mentioned in his book has a lot to do with all the mythical creatures we see in films, read in new published books and laugh at animations and cartoons.

In spite of its deliberate efforts to emphasize its own distinct cultural identity, Norway's most financially and critically successful films uphold this commitment by adopting and modifying the formulaic American film styles, claims O'Shea (2017). Manly dwelling on the analysis of the film "Troll Hunter", O'Shea claims that the film propels the viewer's exploratory gaze in many directions by portraying its amazing monsters for extended periods of

time, in contrast to most other found footage horror films that both stimulate and frustrate the viewer's curiosity by concealing a clear glimpse of unnatural creatures. Thus, as a result, the audience is forced to navigate two overlapping "realisms": one deals with the depiction of the Norwegian terrain, both geographically and socio-politically, while the other puts found footage realism conventions against those of classical realists.

According to Bazin, (1967) the cinema was born from the converging of these various obsessions, that is to say, out of a myth, the myth of total cinema. For Richards (2003) the new waves occur from the old myths and it turns to be a cycle in time. Winkler (2001) claims that and culture of ancient Greece and Rome have been a staple of cinema since its earliest times; they own society as revealed in the cinema. Yet, some other cultures learned to check for their own cultures and their myths as well. Ancient myths and archetypes recurring in films attest to similar characters that fulfill certain functions that societies might need to keep appearing throughout time. Radovic (2014) tends to reflect upon that in a different way claiming that cinema as a constructed world of symbols, rituals, and myths, through which ideological. In fact, in such a constructed world, realities are continuously reconfirmed. Cinema's apolitical elements turn cinema into a complex form of figures and functions. However, the diverse forms and enthusiasm of the commercial cinema constitute branches of an active, ever-proliferating and ramifying mythic realm of the present day. Like more traditional myth, the stories of the mass cinema are shared public discourse having the power to live all at once, but separately, in the minds of the power to live all at once, but separately in the minds of the members of a social collectivity (Stymeist, 2009:395). To him, monster movies collectively represent various threats to the survival of industrial civilization, and in the vanquishing of the monster, the supremacy of the technological and ideological infrastructure of modern life is reaffirmed and vaporized.

The place of the action is important. In most of the films, where the monster appears has an underlying idea of tourism destination or tourism attraction concept. In most cases, it has a kind of cluster theory in it as well, hypothesizing that cluster groups allow for private sector leadership, innovation, productivity, networking, and growth and that through differentiation and specialization they strengthen the product base that reduces the need for government support (Jackson, 2006). Usually, the monsters are involved when there's a kind of chaos. According to the chaos theorists, a system has an uncontrollable random element that cannot and should not be controlled for (as it is self-correcting) and, instead, should be left to its own devices (Abraham, 1991).

The conglomeration of the four-dimensional framework, time, institutions, space and structure, we're drawn into the film as to solve the problem. However,

the main problem here is the monster itself (re)appearing after a long time of absence. The structuration theory suggests that there is an interaction between supply and demand, and provides a mechanism for what fundamentally drives the development and growth of new tourism products. Apart from what Scott (2003) puts it could be summed up as the supply and demand for the national film and the themes of possible monsters. As Grant (2018) mentions “Monster Cinema” introduces readers to a vast menagerie of movie monsters, some are gigantic, like King Kong or the Kaiju in Pacific Rim, while others are microscopic. Some monsters appear uncannily human, from serial killers like Norman Bates to the pod people in Invasion of the Body Snatchers. And of course, other movie monsters like demons, ghosts, vampires, and witches emerge from long folklore traditions.

According to Engelstad (2011), the 1980s not only saw an increase in the number of crime films in Norway, but the criminal investigator also made his comeback after being more or less absent throughout the post-war period. As a result, Norwegian crime films no longer seem to impart any implicit, politically charged critique. Thus, it’s much more understandable when a film Troll appears as a new challenge. Skinningsrud, (1987) also claim that anthropological films and the myth of scientific truths are so inclusive. Furthermore, Kääpä, (2014) also emphasizes the relationship between ecology and contemporary Nordic Cinema.

With rewritings of Norse mythology in contemporary Norwegian literature by highlighting imaginary worlds on Norwegian soil gained importance. By depicting Norwegian literary figures of the past, the modern film introduces us to new myths. As Vişovan points out, the writing down of old myths is also a retelling. Each iteration can be seen as postmodern no matter the time period when these types of texts were created, as can be the case with the Greek tradition and Homer (Golban, 2023). Vişovan calls the actions with her umbrella terms such as “Decoding Re-Writing” and “Homorewriting” (a rewriting of the original text by the same author), ‘hetero-rewriting’ (a rewriting by a different author), ‘iso-rewriting’ (a rewriting for a different public or medium, such as cinema or dramaturgy), and ‘microtextual rewriting’ (an internal reduplication of the text). In this sense, “Rewriting becomes then not only a secondary process to writing but also a second-degree repetition” (Vişovan, 2021:53-54). She also makes use of another term: “The Distorting Mirror” to refer to the feelings of “fear, despair, rage, fury, exasperation, jealousy, greed, malicious pleasure” as an innovative element to cope up with the Norwegian society as transformed by globalization. Just very recently, the Sámi culture, which is the oldest culture in large areas of Northern Norway, started experiencing a strong renaissance. The Sami people of four countries:

Norway, Sweden, Finland, and Russia, reaching approximately 80,000, around half of whom live in Norway, lack representation in cinema films.

A troll is a creature from Norse mythology and other Nordic culture. According to Old Norse legend, trolls are creatures that rarely aid humans. They are said to live in remote regions among rocks, mountains, or caverns, and normally form small families. In *Trolls* which is a 2016 American animated film, the Trolls are small, colorful, perpetually happy creatures who like to sing, dance, and hug all day (Film Music Reporter, 2020) and grossed \$153.9 million in the US and Canada and \$193.2 million in other countries for a worldwide total of \$347 million, against a budget of \$125 million (*Box Office Mojo*) Deadline Hollywood calculated the film made a net profit of \$19 million, when factoring together all expenses and revenues. Another version “*Trolls Band Together* (2023) reaches \$198 million worldwide whereas “*Trolls World Tour*” sticks around \$49 million. All are referred as animation, family fantasy, comedy, musical, thriller type.

Trolls evolved into separate entities in later Scandinavian legend, where they reside far from populated areas, are not converted to Christianity, and are viewed as threats to people. Trolls can have a very varied appearance, depending on the source; they can appear and act completely human, with nothing especially repulsive about them, or they can be ugly and dimwitted. In Scandinavian folklore, trolls are sometimes linked to specific locations, which can occasionally be explained by the fact that the landmarks were produced by a troll that was exposed to sunlight. Trolls are depicted in a variety of media in modern popular culture. However, Iversen (2016) mentions that until the horror boom started in 2003, since the origins of Norwegian cinema in the late nineteenth century, only two films had been made that could be considered horrors. In this respect, the Norwegian film *Troll* seems to be an important one.

Directed by Roar Uthaug, *Troll* (1h41m) (2022) tells us the story of a lonely troll living deep in Dovre Mountain. The film starts with something gigantic that wakes up after a thousand years in captivity. The creature destroys everything in its path and quickly approaches Oslo. Remembering Olsen (2014) mentioning the Pre-Christian tales mystification and transcending historical figures, we may also have a closer look the ancient manuscripts and father – daughter relationships within the film. As Olsen stated this film also like many others, has an ultimate inseparability of myth and history relationship. The mythic images and their visualization in cinema are adorable, and many people would like to see them without even mentioning the reasons lying behind them. Yet, the film involves not only the mythical creatures of Trolls, but also the tree and forest mythologies of German, referring to the hidden architectural structures. The potential for rebirth and renewal of life is also mentioned.

According to Keene (2015), the books were used for instructive recreation in the last quarter of the century, referring to children's narratives with characters including the trolls and ogres of old. Of course, cinema makes use of them as real-life creatures of scientific study. The depiction of trolls has grown in prominence in Nordic literature and movies recently. In her article, Dancus (2016) aims to explore the spread of the 2000s literary and cinematic trolls by offering a comparative analysis of three modern texts: two fantasy novels, "Stallo" by Swedish author Stefan Spjut (2012) and "Troll: A Love Story" by Finnish writer Johanna Sinisalo (2000), and the Norwegian mockumentary "Trollhunter" (André Øvredal, 2010). She compares contemporary trolls to older conceptions of trolls found in Nordic folklore and children's books, as well as analyzing trolls within a broader cultural and sociopolitical framework by connecting them to artistic movements like the vulnerability of the current sociopolitical moment and the reality hunger in modern Scandinavian art. Around the same time, Leffler (2016) talks of the devious landscape in contemporary Scandinavian horror. Holdrege (2013) mentions the unexpected way of learning from living organisms.

Höglund (2017) states that recent studies by Naum and Nordin (2013), Fur (2006), and Keskinen et al. (2009) suggest that the Nordic nations participated in the pan-European colonial project of the nineteenth century and that they also pursued an internal colonial project through the invasion of Sápmi. This realization constitutes a vantage point from which Nordic culture can be revisited and re-examined as (post)colonial. They are inconsistent, supporting and challenging the imperialist ideals they bring to the forefront, just like many other Gothic films addressing colonial challenges. Explaining how the state changed into the deep state and how even enormous objects could be covertly rendered invisible, as well as how all that was known, and unknown was concealed. Stated differently, it explains how the state was able to conceal its terrifying image that could be associated with the Troll for centuries without altering it or causing any kind of impact on anyone. The films' relationship to a metaphorical indigeneity that they perceive as both alluring and deplorable, as well as how they represent gender and racial categories in connection to this indigeneity, are specifically examined.

Yet, most of the audience did not look at its post-colonial implications, but considered that the visual effects are quite successful. They valued the fact that this film is quite different from most of the other similar themed movies featuring giant creatures that pose a threat to Norway, not the whole world. Other than that, the scenario is familiar, the template and finale are all clear. It was so successful that the signal for a sequel seems to be positive (<https://www.sinemalar.com/film/270581/troll>). The film won the Reel Music Awards (2022)

and was a nominee for Location Managers Guild International Awards (LMGI) (2023) (https://www.imdb.com/title/tt11116912/awards/?ref_=tt_awd). IMDb's careful viewers stated that there is a goof that does not go unnoticed. The prime minister formally declares a state of emergency in her address to the nation. Norway doesn't have a law that provides for this, however. There is no state of emergency or martial law in Norwegian law (https://www.imdb.com/title/tt11116912/?ref_=fn_al_tt_1). Instead, people generally emphasize that they care about how a troll is visualized. While some find this very magnificent, others say they find it extremely superficial. It is more important in the eyes of the audience how many times the troll appears in the movie and how scary or humanoid it is. It's possible that a large portion of Netflix subscribers just pick the film to pass the time during their leisure rather than watching it thoughtfully. The environment we live in and the climate are being destroyed by even the most advanced nations, according to the messages scattered throughout the movie. It is underlined that states are not transparent and inclusive enough, and that some crucial secret messages are only known to the military, scientists, and the highest-ranking officials. Even Norway, which seems to be a fairly open nation, seems to operate in a very complicated way.

Regarding the film's theme, it is interesting. It might be ordinary or extraordinary to some people, however, the topic, the mystery to be solved within the film involves more than just a myth but a deeper critique to the ambiguity of the old values, culture, beliefs and traditions all modernized in the post modern world. And in these assumptions, even the most important ones were all covered due to the some important benefits of the certain classes in the society. The text is a plain and to some even a bit boring one. But, only the real audiences could clarify the distinction between the seen and implied truth. There seems to be a lot of threads within the text such as governmental issues, military forces, sense of security, cultivated ideas and culture. The idea of "collective amnesia" gain importance in this respect. For example, Irgens (2018) refers to last decade as the time concentrating on the introduction of several programs aimed at raising the standard of education in Norway. Many have been government-initiated national initiatives. Nonetheless, a number of studies raise questions about the programs' true impact, and several also highlight the absence of instructor participation and local anchoring. He argues that being amnesic about the past should be avoided and that it would probably be better if the information on co-generation and collaboration from the 1960s and beyond could be brought back.

12T's Approach is a valuable text-analyzing method to make possible guesses about the implementation and function of the narrated material. Most of the messages are didactic in many of the films and sitcoms, and their form

is organic or structured, gathered carefully for a specific purpose so as to yield important answers to our questions about what the characteristics of a scenario are. The main important key terms all start with a T such as Theme, Topic, Text, Thread, Task, Transfers & Trends, Transitions, Thinking, Tailoring, Taking Risks, Technology, Transmedia

The film characters in the narrative have certain tasks. The first scenes start with the father and daughter climbing the isolated mountains called the ‘Troll Peaks’ and the fairy tale related to that. Even if it was too childish in its modern sense, the sun rose and turned the trolls to stone and now they’re mountains. Yet, we now know that we may go back and re-read the text dwelling on its scientific values and it might even be true that the sun could change the nature of the living things now and then. Pembecioğlu (2022), states how the old fairy tale narrative structure could tell us the most recent scientific truth that we could yield scientifically only recently. While she mentions that, Due to the cultural elements they contain, tales are extensively disseminated, might affect all cultures and individuals starting from infancy or early childhood, and leave lasting imprints, she also emphasized that it is crucial that the knowledge ingrained in our lives and the memories from fairy tales coincide with our knowledge of the social, physical, and historical contexts in which much of our learning occurs. It is important to emphasize that the disparities and possible interpretations of the stories are equally important. It is common for fairy tales to transmit unrecorded and imaginary information, incidents, and facts through oral culture; however, fairy tales may also contain some truth, with details added or removed from the story at different points in time. Since social media and these important oral cultural works of art are not that different from one another, storytelling must receive a reality check to promote healthy generations. Yet, after a few generations, it becomes “blah-blah-blah” since no one can anymore believe in trolls or their possible sleep of thousand years, even if there’s some truth in every fairy tale. Now, young, modern, educated, brilliant people see those hills as mountain peaks instead of having the anxieties, worries and fears of the past. The contradictory ideas “you have to believe in something to see it” vs “you have to see it to believe it”. Whatever the topic is, the intimate and sincere talk between the father and daughter, Nora, at the top of the mountain shows us that they have different ideas about life and different expectations of life. Believing that they came from the darkness and died in the daylight seems a convincing enough idea even today.

Today, things that were formerly considered ways to modernize society—like construction of railroads for automobiles, plane and airport runways, and even the destruction of natural areas and remnants of past cultures to make space for the construction of new, smart cities—have become global phenomena.

This was the beginning of the main awakening. So, the new tasks of humanity brought up the older ones as well. Thus, the transfer of the past to the present or comparing and contrasting the trends of the past and present should be in a certain balance. Otherwise, the transitions could bring harm rather than value and benefit. The problems had many transitions from personal problems to the problem of the group or problem of the family, nation, etc. Here the transition period could be regarded as the rising awareness for ourselves and for all the others around us, including the nature, culture and everything. It's much more about the collective consciousness. Thinking and making your mind up was very important. Nobody forced the others to change their decision or to change themselves as well as the others. Tailoring the reality into the fairy tales might not be possible and vice versa. Yet, the reality is changed either through cinematography, depicting trolls and other unnatural creatures to be brought into our lives or we need to tailor our fate, belief system or expectations to suit the needs of the present or past, or perhaps future. In any case, it's all a risky situation. The convincing dialogues rise our awareness as audiences warning us about the presence of the trolls, helping us to believe what we see and what we hear about. Not the values of the past but the technology of the present situation is more convincing for the modern people. All the possible technology could be used up to make the troll real. While the people in the film are trying to convince the others in the film about the reality of the creature, they are also trying to convince the audiences in the close and far distances. This adds some attractiveness not only to the plot or to cinema but also to the nature, to Norway or Nordic narratives more than ever. We may reach any of them with just a push on a button and get the information about the culture, the other narratives, the nature, the film, other films etc. The troll in the film functions as a trigger in real life. Yet, transmedia brings all the challenge with its colorful effects, virtual reality, perfect sound system, news based or science-based reports to be used as an umbrella to cover it all.

4. CONCLUSION

People now know that living things that lived millions of years ago can be recreated within the framework of scientific research, based on their DNA and other remains. This is a point where mythology and reality intertwine. Just like old myths portrayed on the movie screen are being consumed again today. "If you recreate a species genetically and release it, and that means the genetic code of countless living species and cloned dogs, cats, and other creatures." warns Rich (2014). To Bodmer and McKie, (1997) it might be accepted as the quest to discover our genetic heritage.

The studies prove that people do not only long for an unknown future but they still yearn about the past. Many people are nostalgic and fascinated by the

past through films and books as Marcel Proust (2003) stated. Even if sometimes it cause people to choose in a multicultural society or create kind of ‘cultural diaspora’ usually these people are forced to migrate from their own countries (Rifkin, 2004). Or they may give up their own culture in order to become part of a larger whole and become part of a broader and more accepted global culture.

Regarding the human relations in the film, one of the most important relations was the father-daughter relationship. The dense but recursive nature of a father-daughter relationship has its own tides stemming from the communication mistakes, labeling, stereotyping, etc. Having a deep, kind and loving relation in the past, now the two seem to be total strangers to each other. Regarding the ancient texts of the past, lullabies, told stories in other words, the whole national culture left its importance to the global values replacing them. Yet, the young woman realizes how important all these were to understand and solve the global or national problems. Fathers are always important to their daughters but in this film, the daughter almost gave up her father, accusing him for being somewhat old-fashioned, mad or disoriented. The problematic situation here is not the relationship of the father and daughter encountered by chance, it is the situation of the whole society and even the whole world. People loosing their faith to the old believes and running after the modern and post-modern narratives or discourses. It’s not the word of mouth anymore but more transmedia stories we believe into. Yet, the disinformation, infollution starts there as well especially with the misinformation that is delivered by the closest or the most authoritarian ones, in this case, the government. In other words, the text and subtext refers to two distinct narratives of the past and present, of the mythical and real, of the credible and valued or just the opposite. The weird thing is that modern individuals are all alone even if they have a collective or corporate identities, representative values, and even companionships. They might be the only ones who could see, think and implement the truth.

REFERENCES

- “Christophe Beck to Score DreamWorks Animation’s ‘Trolls’”. *Film Music Reporter*. Archived from the original on September 3, 2020.
- Abraham R. (1991). *Complex dynamical systems theory: historical origins, contemporary application*. In Lazlo E. (Ed.), *The new evolutionary paradigm* (pp. 1-10). New York, NY: Gordon & Breach Science.
- Bazin, A. (1967). *The myth of total cinema. What is cinema*, 1, 17-22.
- Bodmer, W. F., & McKie, R. (1997). *The book of man: the Human Genome Project and the quest to discover our genetic heritage*. Oxford University Press, USA.
- Dancus, A. M. (2016). *Trollism, Reality Hunger, and Vulnerability. Trolls in film and literature in the 2000’s*. *European journal of Scandinavian studies*, 46(2), 250-269.
- Deretic, I. (2020). *Why are myths true: Plato on the veracity of myths*.
- Engelstad, A. (2011). *Dealing with crime: cyclic changes in Norwegian crime films*. *Journal of Scandinavian Cinema*, 1(2), 205-221.
- Fur, Gunlög. 2006. *Colonialism in the Margins. Cultural Encounters in New Sweden and Lapland*. Leiden: Brill
- Golban, P. D. (2023). *Cristina Vişovan, Rewriting Norse Mythology In Contemporary Norwegian Literature. The Search For Identity In A Multicultural World*. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai-Philologia*, 68(2), 315-319.
- Grant, B. K. (2018). *Monster Cinema*. Rutgers University Press.
- Holdrege, C. (2013). *Thinking like a plant: a living science for life*. SteinerBooks.
- Höglund, J. (2017). *Revenge of the trolls: norwegian (Post) colonial Gothic*. *Edda*, 104(2), 115-129.
- https://www.imdb.com/title/tt11116912/?ref_=fn_al_tt_1
- https://www.imdb.com/title/tt11116912/awards/?ref_=tt_awd
- <https://www.sinemalar.com/film/270581/troll>
- Irgens, E. J. (2018). *Historical amnesia: on improving Nordic schools from the outside and forgetting what we know*. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, 2(2-3), 25-38.
- Iversen, G. (2016). *Between art and genre: New Nordic horror cinema. A companion to Nordic cinema*, 332-350.
- Jackson J. (2006). *Developing regional tourism in China: The potential for activating business clusters in a socialist market economy*. *Tourism Management*, 27(4), 695-706.
- Kääpä, P. (2014). *Ecology and Contemporary Nordic Cinemas*. *Ecology and Contemporary Nordic Cinemas*, 1-272
- Keene, M. (2015). *Science in Wonderland: The scientific fairy tales of Victorian Britain*. OUP Oxford.
- Keskinen, Suvi, Salla Tuori, Sari Irni and Diana Mulinari (eds.).2009. *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate
- Leffler, Y. (2016). *The devious landscape in contemporary Scandinavian horror*. In *Gothic Topographies* (pp. 141-152). Routledge.
- Naum, Magdalena och Jonas M. Nordin. 2013. “Introduction. Situating Scandinavian Colonialism.” In *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity. Small Time Agents in a Global Arena*, edited by Magdalena Naum och Jonas M. Nordin, 2–16. New York: Springer.
- Noheden, K. (2017). *Surrealism, Cinema, and the Search for a new Myth* (p. 6). Cham: Palgrave Macmillan.

- O'Shea, N. (2017). 'Something genuinely Norwegian': cultural identity under the influence of American cinema in the found footage aesthetic of *Trolljegeren/Trollhunter* (2010). *Studies in European Cinema*, 14(1), 33-47.
- Olsen, C. (2014). *More than Mythology: Narratives, Ritual Practices and Regional Distribution in Pre-Christian Scandinavian Religions*.
- Pembecioğlu, N., (2022). A Fairy Tale With Roe Deer And Its Overlap With Scientific Reality - Anthropology, Mythology, Folklore Practices . 5. Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi Ve Edebiyatı Kongresi (pp.22-33). İzmir, Turkey
- Proust, Marcel, *In Search of Lost Time: Sodom and Gomorrah*, Penguin, 2003
- Radovic, M. (2014). *Transnational cinema and ideology: Representing religion, identity and cultural myths*. Routledge.
- Rich, N. (2014). The mammoth cometh. *New York Times*, 27.
- Richards, J. (2003). New waves and old myths: British cinema in the 1960s. In *Cultural Revolution?* (pp. 180-194). Routledge.
- Rifkin, J. (2004). *The European Dream*. Penguin Group USA.
- Scott N. (2003). *Tourism trends: Evolution of tourism product markets* (Unpublished doctoral dissertation). University of Queensland, Australia.
- Simpson, J., & Roud, S. (2000). *A dictionary of English folklore*. Oxford University Press, USA.
- Skinningrud, T. (1987). Anthropological films and the myth of scientific truths
- Stymeist, D. H. (2009). Myth and the monster cinema. *Anthropologica*, 395-406.
- Vişovan, C. (2021). *Rewriting Norse Mythology in Contemporary Norwegian Literature. The Search for Identity in a Multicultural World*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.
- Winkler, M. M. (Ed.). (2001). *Classical myth & culture in the cinema*. Oxford University Press, USA.

IMPRESSIONS FROM AN ELDERLY CARE HOME¹

Sıla YURTSEVEN²

Abstract

This article is based on the observations of a psychology graduate student during her one-month internship at an elderly care home in Istanbul, Turkey. This internship was a brand new experience as the current psychology curriculum is mostly focused on adults, teenagers, and children. Albeit mentioned, developmental psychology courses are concerned with the development that occurs until late adulthood. Social psychology explains the impact of the environment on children and teenagers, yet rarely references the societal influence on the elderly. In many ways, working with elderly people differs from working with adults or teenagers. Doing some research before the internship certainly helps, yet one can only graze the surface. Despite the increasing amount of research being done in psychology, elderly people and therapeutical approaches towards them are very new in the field. We acknowledge that we see them as disadvantaged in a way, and we also acknowledge that we need to take care of them and respect them. However, we very rarely combine these acknowledgments together to create a thorough portrait of the psyche of the elderly. When working with the elderly, their needs and previous experiences should be kept in mind and be approached accordingly. This article primarily mentions the grief that they have experienced and keep experiencing, their need to be heard in a society that expects them to be silent, and the role of therapy and psychologists in this context.

Key Words: elderly, care home, grief, socialization, disadvantage

1. INTRODUCTION

As human life expectancy increases, the world's elderly population, people aged 65 and older, continues to grow at an unprecedented rate. Today, around 20% of every country's population is made up of the elderly and this rate is

---

¹ This paper is presented during the REACH - Istanbul University Symposium on Disability and Displacement "A Focus on Disability & Displacement" (Hybrid: Istanbul University, Istanbul, Turkey), December 4, 2023

² Istanbul Kent University, sila.yurtseven@ogr.kent.edu.tr, ORCID: 0009-0007-4619-4049

predicted to triple by 2050 (WHO, 2022). In Turkey, the situation is not different. In 2021, the elderly population has become over 8 million, making up just over 20% of the population (TUIK, 2021). This change in population may have been expected, yet many areas of science and humanities are still under-prepared for it. Thus, psychology is faced with a new challenge: To understand and adapt to the needs of the elderly. The great importance we give to the elders increases the pressure to take better care of them. Population over the age of 65 holds the wisdom, experiences, and knowledge of the past decades. Their memories help shape the traditions of the newer generations. Unlike the younger portion of the population, they have gained more insight and lessons through their experiences. This is one of the reasons why many countries and cultures highly value elders. Yet, it should be kept in mind that they are not only artifacts of our past but persons trying to navigate this new phase of life. While old age means a lifetime of wisdom and value, it also refers to a disadvantage in many ways. They tend to have less access to income, more unstable social networks, higher rates of loneliness, and more health problems (Goldman & Cornwell, 2018; Schwartz & Litwin, 2018). Certain physical disadvantages may be at play, yet most of that disadvantage comes from societal expectations and circumstances. In Turkey, elders are also highly respected but also away from society. The country was also not prepared for the increasing amount of aging population, who most of the time do not contribute to the economy (Alper, et al., 2016). This results in the erasure of the elderly and limiting their visibility. These points highlight the importance of elderly care homes in our society and the world in general. Care homes allow elders to receive necessary assistance and care. They work to prevent the loneliness of the elderly and provide them with comfort. Still, many care homes lack proper facilities and opportunities for their residents. Understanding their psyche and creating appropriate care homes where their emotional and psychological needs can also be fulfilled remains one of the most important ways to help the elderly.

2. AIM AND METHODOLOGY

The primary aim of this study is to combine the existing literature with the author's observations at the elderly care home, gaining a better understanding of the elders' mental well-being and what other tools they need to increase their life quality. Additionally, this study also aims to take a look at the potential areas for improvement in elderly care homes based on the residents' current struggles and needs. It views areas such as how elders deal with grief and how societal expectations limit them.

This article is based on the observations made in a public elderly care home in Istanbul, Turkey. The elderly care home accommodates around 250 residents, approximately 165 of them who do not need special care. This means

that though they may have mild physical or cognitive impairments, they can take care of themselves and do not need constant medical assistance. During the internship, interns also had the opportunity to conduct one-on-one semi-structured interviews and surveys with the residents. The interviews included asking them questions about how they moved into the care home, how they have been feeling mentally and physically, and if they are being contacted by any family or friends outside of the care home. Most of the residents happily provided information and went more in-depth about their life circumstances, creating an environment of warm chatter. Sometimes, before even needing to be asked, they explained traumatic events and emotional turmoil they have experienced. The surveys, assigned by the psychologists, were about their opinions on the care home and the staff and also included the Life Satisfaction Scale. It served as an opportunity to fix any possible issues in the care home and understand if any of the residents needed interventions. Lastly, with the guidance of the psychologists and social workers occupied in the care home, interns also administered psychological and neuropsychological assessments on residents such as the Mini Mental Test. Overall, this process allowed them to learn more about the cognitive and psychological conditions of the residents. This study does not mention any of the residents' private or identifiable information, thus protecting their privacy. It includes the generalizations and observations made with information collected from the interviews, surveys, psychological assessments and the time spent with them outside of these tasks. Yet, since the observations are conducted in a specific care home for a limited period, they cannot be generalized to the circumstances of all elderly residents.

3. FINDINGS

This study, although limited in its time and location, provided many insightful observations about the life of the elderly in care homes. Their days included many routines, such as breakfast and lunch in the dining hall with other residents, playing board games on the patio, taking strolls, and sometimes partaking in more physical activities such as bocce, a game played with metal balls. Some of their biggest complaints included not getting along with their roommates and having no one to talk to. Essentially, it was clear they needed more socialization with like-minded peers but also a private space where they could spend time on their own. In the course of the internship, many different issues have surfaced yet a few of them remained the most important ones, influencing the life quality of the residents at a higher degree. The ones that stood out, explained in detail in the following sections, were: Processing and building a life around grief, the need of the elders to be heard by others, and the lack of proper therapeutic structure. More observations could be made by psychology students and psychologists in different care homes, both public and

private, in Istanbul and the rest of Turkey. For a psychology student, this was not merely a research topic but a heart-felt experience that made her question how we treat our elders and if this is the way it must be.

3.1. Building a Life Around Grief

Looking at grief from another perspective, Lois Tonkin (1996) talks about how some amount of growth or expansion is necessary to process grief and build a life around it. The elderly people in the nursing home all have a type of grief that lives inside them, whether it be the grief of losing a loved one, losing a former status in society, or losing some of their physical mobility (Zoler, 2006). In some cases, the grief-inducing event is left in the past, such as losing a partner or a child. But the grief of losing their status or cognitive abilities repeats itself every single day, making it a harder feeling to heal from. Either way, instead of leaving them to deal with this hardship by themselves, the facilities they live in should help them find ways to cope and heal.

Grief is a tough process that may never end for some but often lessens over time. However, research shows that new experiences should be created, and negative emotions should be expressed to move on from the painful past (Guildin & Leget, 2023). But our society deprives the elderly of building new experiences around this grief and expanding their life to a new horizon. Some of the people in the said care home admitted that they felt useless because here, they were not contributing to any sort of production, creative activity, or even the economy. The discrepancies between their desired and actual identities and the lack of genuine social connections also play a role in these feelings of uselessness and loneliness (Akhter-Khan, 2023). Being able to make new memories and be part of new experiences allows people to not be stuck in their past and have a more optimistic or at least neutral view of the future. Care homes try to assist them by creating environments where they can spend time with the other residents and organizing events or workshops.

3.2. The Residents' Need to be Listened To

Another important part of treatment is being able to talk about experiences in a safe space free of judgment (Cacciatorre et al., 2021). This can only be achieved with a structure at least resembling therapy, in which there is a knowledgeable but welcoming person ready to make space for their experiences, no matter how tough they may be to hear. Our culture often encourages older people to keep things to themselves and even reject that they have been through hard times. In Turkish, there is even a saying that goes: "I coughed up blood but instead said I've drunk cranberry sorbet." It hints at how people, often older adults and women, go through hard and disastrous times but cover it up by telling lies or hiding their pain. While getting older may be a physical and cognitive

disadvantage in many ways, most of that disadvantage seems to be manmade and societal.

One of the observations during the internship was that almost all of the residents were very eager to communicate and to be heard. Even if they had to repeat the same story over and over again for different groups of interns, they were still glad to be doing so. If they were not visited for a certain period, they would get upset and dismayed. While the residents have their own social circles in the nursing home, interactions with “friends” are not the same as someone holding space for them and listening for periods of time without interrupting. Also, after starting to live in a care home, many mentioned that their social relationships outside of the care home were broken or not the same as before. Their need to be heard and listened to also made it easier to connect with them. Research shows this process to also be beneficial for the listener, in terms of gaining a greater generational understanding and forming connections (Ferstad & Rykkje, 2023). However, interns who stay only for a month and then disappear from their lives may not be the best option for the residents. Because the residents form connections with them but then they cannot be visited or contacted again by the interns. Considering that this is an ongoing process, either there could be fewer interns or interns that stay for longer times, sparing them disappointment.

3.3. Role of a Psychologist and Our Understanding of Therapy

The role of a psychologist in an elderly care house is also a lot different than the traditional role of a psychologist. In traditional therapy practices, a psychologist is not allowed to see their patients anywhere outside of the office, there are certain limitations to the timing of a session and the setting is often fixed (APA, 2002). However, that is not and cannot be the case in a care home because at every problem, at every event, at every celebration, the psychologist is also there with them. Many residents need support and setting aside private time for 45 to 50 minutes for a single resident is nearly impossible to do. Their presence during events is also important since residents need a welcoming environment to adjust to the conditions of a care home (Levina, et al., 2019). As psychologists, our practices may have to adapt to the unique circumstances we are in. Yet, while this structure can be beneficial for the residents, it does not allow for a therapy process as boundaries and a framework are crucial for beneficial psychotherapy. Essentially, the psychologist is walking the thin line between the profession of a psychologist and a social worker.

A traditional therapy approach is nearly unsustainable in the setting of an elderly care home, partly due to the cost of employing more and more social workers and psychologists. Yet, this does not mean that we should give up

on taking care of their mental health or their struggles. Instead, it requires psychologists to be more innovative and expand our understanding of what therapy is. In the context of this care home, almost all of the residents needed a space where they could open up and be heard without judgment. Some had even stronger forms of trauma which required them to talk to someone almost every day. Especially those who felt they did not have a fulfilling life behind them were caught up in feelings of meaninglessness and nothingness. It is important for them to realize that their life is in fact not over yet and there are still things that can be done.

Although therapy sessions may not be implemented in their daily routines, there are still some therapy-like activities that help the residents maintain their mental health. As studied in the research, being able to keep their routines, decorate their spaces however they wanted, preserve strong relationships with their family, and practice their religion or beliefs kept them happy and content most of the time (Yen, Cohen, Wei & Asaad, 2022). These help them push away feelings of uselessness. Yet there were still residents who missed their old homes, hometowns, their jobs, or being part of something bigger. Living a fulfilling life and processing negative feelings is tightly connected to having strong social connections (Zhang, et al., 2022). This perspective of what we expect an old person to be keeps them away from forming social bonds or even protecting them. Some may even reject the title of “old” or “elderly” altogether and decide that they want to stay young for a longer period. However, it should be questioned whether that would remain the case if we stopped placing so much judgment behind the word “old.”

4. CONCLUSION

We have the image of an “elderly person” in our heads: A person who is mostly physically less mobile and has some declining cognitive abilities. For men, we can expand this image and picture him at a Turkish coffee house, playing “okey” with his buddies. For women, the image is bleaker. We grew up watching our grandmothers and great-grandmothers staying at home, sometimes cooking, sometimes being too tired to do so. Over time, our understanding of “human” changed but our understanding of “elderly person” remained the same. Now at 60, some may choose to work. At 70, grandmothers can want to take care of their playful grandkids. Unlike the previous generations, they may go out more, socialize more, and be more active. Wanting and being able to age actively is based on whether they have good health and can maintain social relationships (Barbaccia, et al., 2022). Like many areas of psychology, understanding and caring for elderly people is not the responsibility of only psychologists. It takes an entire society to change the perspective on what we call “old” and the stigma that we place behind it. While the points mentioned

in this article are based on impressions and experiences from a small group of residents in an elderly care home, they are in synchronization with the current literature and showcase theoretical knowledge in a practical context. Being aware of these different realities can lead more young psychologists to think about it, do more research on it, and perhaps in the future, even try to improve it.

REFERENCES

- Akhter-Khan, S. C., Prina, M., Hoi-Yan Wong, G., Mayston, R., & Li, L. (2023). Understanding and Addressing Older Adults' Loneliness: The Social Relationship Expectations Framework. *Perspectives on Psychological Science*, 18(4), 762-777. <https://doi.org/10.1177/17456916221127218>
- Alper, F. O., Alper, A. E., & Uçan, O. (2016). The Economic Impacts of Aging Societies. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(3), 1225-1238.
- American Psychological Association. (2002). Ethical principles of psychologists and code of conduct. *American Psychologist*, 57(12), 1060-1073. PMID: 12613157.
- Barbaccia, V., Bravi, L., Murmura, F., Savelli, E., & Viganò, E. (2022). Mature and Older Adults' Perception of Active Ageing and the Need for Supporting Services: Insights from a Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13). <https://doi.org/10.3390/ijerph19137660>
- Cacciatore, J., Thieleman, K., Fretts, R., & Jackson, L. B. (2021). What is good grief support? Exploring the actors and actions in social support after traumatic grief. *PLoS ONE*, 16(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252324>
- Ferstad, K., & Rykkje, L. (2023). Understanding the Significance of Listening to Older People's Life Stories in Whole Person Care—An Interview Study of Nurses in Gerontology. *SAGE Open Nursing*, 9. <https://doi.org/10.1177/23779608231164077>
- Goldman, A. W., & Cornwell, B. (2018). Social Disadvantage and Instability in Older Adults' Ties to Their Adult Children. *Journal of Marriage and the Family*, 80(5), 1314. <https://doi.org/10.1111/jomf.12503>
- Guldin, M., & Leget, C. (2023). The integrated process model of loss and grief- An interprofessional understanding. *Death Studies*. <https://doi.org/10.1080/07481187.2023.2272960>
- Levina, I. D., Ukolova, L. I., Lavrentyeva, E. Y., Akhilogova, et al., (2019). Elderly People Social and Psychological Adaptation to Nursing Home Conditions. *International Journal of Applied Exercise Physiology*.
- Schwartz E, & Litwin H. (2018). Social network changes among older Europeans: The role of gender. *European Journal of Ageing*. <http://doi.org/10.1007/s10433-017-0454-z>
- Tonkin, L. (1996). Growing around grief—another way of looking at grief and recovery. *Bereavement Care*, 15(1), 10. <https://doi.org/10.1080/02682629608657376>
- TUIK. (2021). Elderly Statistics. Accessed at: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2021-45636&dil=2>
- WHO. (2022). Ageing and Health. Accessed at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>
- Yen, D., Cohen, G., Wei, L., & Asaad, Y. (2022). Towards a framework of healthy aging practices. *Journal of Business Research*, 142, 176-187. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.12.026>
- Zhang, Y., Su, D., Chen, Y., et al. (2022). Effect of socioeconomic status on the physical and mental health of the elderly: the mediating effect of social participation. *BMC Public Health*, 22, 605. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13062-7>

ÇOCUK VE SİYASAL SOSYALLEŞME CHILDREN AND POLITICAL SOCIALIZATION

Osman SÜMER¹

Özet

Sosyalleşme ömür boyu devam ettiği için aynı zamanda bir süreçtir. Bu çerçevede sosyalleşme, toplumun bir üyesi olma, diğer bireylerle birlikte yaşamayı öğrenme sürecidir. Anılan süreç içinde birey, diğer bireylerle etkileşimi yoluyla kendisine has bir kişilik kazanır. Dolayısıyla sosyalleşme ile bireyin bir kişiliği olur.

Tarihin hiçbir döneminde başarılı siyasal sosyalleşmenin önemi bugünden daha çarpıcı bir şekilde ortaya konmamıştır. Buradan hareketle, “*siyasallaşma çocuk algısını geliştirir mi?*” sorusuna cevap aradığımız çalışmada, “*Çocuklar genellikle siyasal sosyalleşme perspektifinde görülür. Fakat duyulmazlar*” hipotezinin sınanmasını amaçlamaktadır. Hipotez, *Michael McDevitt*’ in geliştirdiği yaklaşım üzerinden kurgulanmıştır.

Bununla ilişkili olarak çocuk ve siyasal sosyalleşme olgusu, Nitel Araştırma Tekniği, *descriptive* (betimleme) metodu uygulanarak ele alınacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde, sosyalleşme olgusuna değinilecek; ikinci bölümde, siyasal sosyalleşme ana hatlarıyla açıklanacak, üçüncü bölümde, yapılan çalışmalar ışığına çocuklukta siyasal sosyalleşme süreci değerlendirilerek, çalışmanın hipotezi sınanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Aile, Çocuk, Sosyal Öğrenme, Sosyalleşme, Siyasal Sosyalleşme

Abstract:

Socialisation is also a process as it continues throughout life. In this framework, socialisation is the process of becoming a member of society and learning to live together with other individuals. In this process, the individual

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Yalova İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, osman.sumer@yalova.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5459-4655

acquires a unique personality through interaction with other individuals. Therefore, through socialization, the individual becomes a personality.

At no time in history has the importance of successful political socialisation been more strikingly demonstrated than today. From this point of view, in this study, in which we seek an answer to the question “Does politicisation improve the perception of children?”, it is stated that “Children are generally seen in the perspective of political socialisation. From this point of view, this study, in which we seek an answer to the question “Does politicisation improve the perception of children?”, aims to test the hypothesis “Children are generally seen in the perspective of political socialisation. But they are not heard” hypothesis. The hypothesis is based on the approach developed by Michael McDevitt.

In relation to this, the phenomenon of children and political socialisation will be handled by applying Qualitative Research Technique, descriptive method. In the first part of the study, the phenomenon of socialisation will be mentioned; in the second part, political socialisation will be explained in outline; in the third part, the process of political socialisation in childhood will be evaluated in the light of the studies and the hypothesis of the study will be tested.

Keywords: Family, Children, Social Learning, Socialisation, Political Socialisation

1. GİRİŞ VE ALANYAZIN İNCELEMESİ

Sosyalleşme geleceğe yöneliktir. Bu bağlamda bir sosyal olgu olarak sosyalleşme, bireyin *doğuşundan* itibaren toplumun üyeliğini kazanmasında belli aşamalardan geçerek, kendinden beklenen uygun rol ve ilgili normlardan haberdar olması ifade eder (Erkal, 2006: 81). Bir başka deyişle sosyalleşme; toplumdaki mevcut ya da beklenen rolleri yerine getirmek için gerekli olan becerilerin, bilgilerin, değerlerin, eğilimlerin ve benlik algılarının özümsemesi ve gelişimidir.

Sosyalleşme süreci, sosyal düzende mevcut kalıpların sürdürülmekten ziyade değiştirildiği nokta olabilir. Siyasi öğrenmedeki bazı değişiklikler muhtemelen toplumdaki tüm yaş düzeylerini az ya da çok eşit derecede etkileyen uyarılardan kaynaklanmaktadır. Sosyalleşmenin geçirdiği aşamaları bilmek onu daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Söz gelimi siyasi eylemin amaçları bireyler arasında, zaman ve mekân içinde sonsuz bir şekilde değişiklik göstermiştir (Hyman, 1959: 26-27). Bu anlamda siyasal sosyalleşme, sosyal-siyasal yapı ile birey arasında yaşam boyu süren doğrudan veya dolaylı etkileşimi sonucunda, bireyin siyasal sistem ile ilgili görüş, davranış tutum ve değerlerinin gelişmesidir. Ve de tabii ki nispeten kalıcı kalan siyasi kimliğinin oluşum sürecidir.

Sosyal öğrenmeyi sağlayan bir dizi deneyim, demokrasiyi öğrenmek bir yaşam desteği olarak görülebilir. Demokrasi öğreniminin en önemli yönlerinden biri davranış, taahhüt, değer ve alışkanlıklarda “demokratik benliğin” gelişmesidir (Hildebrandt-Wypych, 2017: 263-264). Demokratik kültürün geliştiği toplumlarda, en temel siyasi yönelimlerin çoğu tasarlanmış bir talimat olmaksızın ve öğrenmenin gerçekleştiği sosyalleşmenin çok fazla bilinçli farkındalığı olmadan öğrenilir (Greenstein, 1970: 62). Bu da siyasal semboller, kurumlar ve usul-yöntemler hakkında bilgi edinerek, siyasal sistemin aktif ya da pasif bir üyesinin rolünü öğrenerek ve ya değer sistemi ile tüm siyasal yapıyı destekleyen ilgili görüşü içselleştirerek olur.

Buradanyolaçıkarak, hersiyasalsisteminşuyadabuşekildeolgunlaşanüyeleri, başlangıçta sistemin sembolik veya temsilcisi olarak tanımlayabilecekleri ve sistemde uygun görülen duyguları ve tutumları geliştirebileceklerini hissettikleri nesnelere sunmak zorunda kalacağını genelleştirmeye yönlendirildiler. Bir sistem varlığını sürdürecektse, muhtemelen her yeni yaş grubuna sistemle kolayca tanımlanabilen bazı temas noktaları sağlaması gerekecektir (Easton & Dennis, 1965: 42). Ancak bunun için, çocukların sistemdeki çeşitli temel nesnelere anlamlı bir şekilde ilişki kurmaları pek olası değildir. Çocuklar için, birçok siyasal kavram ya aşırı derecede karmaşıktır ya da ilgi alanlarında değildir. Bu sebeple çocuklar genellikle siyasal sosyalleşme perspektifinde görülür. Fakat duyulmazlar (McDevitt, 2006: 80). Çocukluk döneminde birey, öncelikle çeşitli siyasal sosyalleşme örnekleri tarafından gönderilen mesajların alıcısı olarak işlev görür. Çocuğun günlük kaygıları arasında siyasal sistemi çok yüksek bir yere koyması pek olası değildir. Çocuğun siyasi şeylere olan aykırı ilgisi, nesnenin kendisinin karmaşıklıklarıyla birleştiğinde, siyasal sistemin genel niteliğinin net bir şekilde algılanmasını engeller.

2. AMAÇLAR VE YÖNTEM

Yaşamını sürdürmek isteyen her toplumun işlevlerinden biri de; değerlerini, geleneklerini, normlarını ve görevlerini isteyerek yerine getirebilmeleri için üyelerini sosyalleştirmesidir. Şöyle ki yeni doğan çocuk, sosyal olarak doğmaz. Sosyalleşme, bir öğrenme sürecidir. Sözü edilen öğrenme, bir toplumun normları hakkında uygun bilginin edinilmesiyle sınırlı değildir. Bu nedenle bireyin belirtilen normları kendi yapmasını — içselleştirmesini — onun için doğru, adil ve ahlaki görünmelerini gerektirir. Toplumun normlarını bir kez içselleştirdikten sonra, bireyin onlarla uyum içinde hareket etmesi muhtemelen zor olmayacaktır (Sigel, 1970: 19). Böylelikle toplumla bütünleşir ve içinde yaşadığı toplumun üyesi olur.

Bu bağlamda toplum için, üyelerinin onun yapısını doğru olarak kavramaları ve kendilerinden beklenen paylarını etkin biçimde yerine getirmeğe hazır

olmaları çok önemlidir. Bu da sosyalleşme süreci ile olur (Ozankaya, 1991: 141). Sosyalleşme sayesinde birey, toplumun ortaya koyduğu tutum ve davranış modellerini, örneklerini ve düşünme biçimlerini öğrenmektedir. Bu anlamda bireyin içinde yaşadığı toplumla uyum sağlaması mümkün kılan mekanizmadır (Dönmezer, 1999: 122). Dolayısıyla bireylerin içinde yaşadığı toplumla işlevsel bir bütünlük sağlamaktadır.

Bu çerçeveden bakıldığında sosyalleşme, yardıma gereksinimi olan bebeğin, doğduğu toplum için geçerli olan becerileri yavaş yavaş edinerek, kendi bilincinde olan, bilgili bir birey haline gelmesi sürecini ifade eder. Toplumuna katılan yeni üyelerin sosyalleşmesi, daha genel bir olgu olan yeniden üretime — toplumların zaman içerisinde yapısal sürekliliğe sahip olma süreçleri — olanak sağlamaktadır. Sosyalleşme sırasında, özellikle yaşamın ilk yıllarında, çocuklar yetişkinlerin davranış biçimlerini öğrenirler. Bu yolla da onların değerlerini, normlarını ve sosyal pratiklerini sürdürürler (Marshall, 2005: 760). Çünkü bireyin biyolojik anlamda belirli bir toplumla bütünleşmesinden ibaret olan süreçtir. Sosyalleşme ile bireyin bir kişiliği olur. Onu belirli bir toplumda yaşamaya elverişli kılan davranışları kazanır (Ülken, 1969: 297-298). Nitekim büyük ölçüde bireyin üyesi olduğu toplum içerisinde nasıl davranacağı ile ilişkilidir.

Bunun yanında sosyalleşme, bireylerin gelecekteki rollerini en iyi biçimde yerine getirmelerinin önkoşulu olan uyumların ve kapasitelerin gelişimidir. Uyumun iki ögesi vardır. İlki, toplumun geniş değerlerinin uygulanmasına uyumdur. Diğeri de, toplumun yapısında özel bir rol tipinin icrasına uyumdur. Kapasite de, iki öğeden oluşur. Birincisi, bireysel rollere dâhil görevlerin icrası için beceri ya da yeterlik; İkincisi, rol (başkalarıyla ilişkilerde uygun davranışlar) sorumluluğudur (Tezcan, 1993. 15-16). Nihayetinde bireyin var olması bir başkasıyla ilişki halinde ortaya çıkar.

Öte yandan sosyalleşme, sadece çocukluğu kapsayan bir olgu olarak görülmemelidir. Sosyalleşmenin tüm yaşam boyunca devam ettiği; ayrıca, bireylerin topluma uyum sağlamayı öğrenecekleri tek yönlü bir süreç olmadığı, bireylerin kendi sosyal rol ve yükümlülüklerini yeniden belirleyebilecekleri kabul görülmektedir (Marshall, 2005: 760). Bu bakımdan geleceğe yönelik bir süreci ifader.

Sosyalleşme olgusu herşeyden önce, bir toplum içinde oluşmaktadır. Birey, o toplumun bir üyesi olarak toplumdaki rollerini almakta; topluma egemen olan kuralları benimsemekte, onamaktadır. Belirtilen sürecin ilk bakışta somut gibi görünen, gerçekte ise soyut bir kavram olan toplumda değil, toplumu oluşturan, biçimlendiren aile, okul, sivil toplum kuruluşları, akran, arkadaş ve komşu kümeleri vb. gibi etmenler yolu ile yapıldığı bir gerçektir. Zira toplum anılan etmenlerin tümünü kapsayan bir olgudur (Aziz, 1982: 100).

Bu nedenle, ebeveynler, aile, arkadaşlar, komşular, akranlar, meslektaşlar vb. ile etkileşimlerin bir sonucu olarak, neredeyse herkesin yaşamı boyunca deneyimlediği, büyük ölçüde resmi olmayan bir öğrenme sürecidir (Neundorf & Smets, 2017: 1). Bu sürecin başarılı olabilmesi sosyal davranış örüntülerinin kabul edilebilirliğine bağlıdır.

Konuyla ilgili vurgulanması gereken bir husus da uluslaşma sürecini henüz tamamlamamış olan bir toplumu kuşatan pek çok güçlükten biri; hem yeni üyelerini, hem de yaşlılarını hızlı bir şekilde eğitmek ya da sosyalleştirmektir. Bu anlam da toplumun normlarını içselleştirecek ve yaşamda kalmasını sağlayacaktır. Daha eski ve istikrarlı uluslar için bile bu önemli bir görevdir. Hızlı siyasi, teknolojik ve sosyal değişimler durumunda oluşan; karmaşıklık, coğrafi mesafe ve genel kişiliksizlikte, giderek artan siyasal yönetimin varlığının öneminde, üyelerinin sadakatini ve katılımını nasıl güvence altına alacakları sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin, modern sanayileşmiş bir ülkede vatandaşın, giderek daha karmaşık, teknik ve anlaşılması güç hale gelmiş siyasi kararlarla karşılaştığında, siyasal sistemle olan bağını yitirmesi, kopması, ilgisiz hale gelmesi, hatta yabancılaşması tehlikesi bulunmaktadır. Nasıl ki kriz, sıkıntı, siyasi veya ekonomik gerileme zamanlarında bile kayıtsız bir vatandaş, herhangi bir siyasi sistem için istikrarsız bir temel oluşturur. Sistem, vatandaşın aktif desteğine veya sadakatine güvenemez. Yabancılaşmış bir vatandaş, aktif düşmanı olabileceğinden, sistem için daha da büyük bir tehdittir (Sigel, 1970: 21). Bu da sistemsel krizlere sebebiyet vermektedir.

Çoğu durumda sosyalleşme süreci, sosyal düzende mevcut kalıpların sürdürülmekten ziyade değiştirildiği nokta olabilir. Siyasi öğrenmedeki bazı değişiklikler muhtemelen toplumdaki tüm yaş düzeylerini az ya da çok eşit derecede etkileyen uyarılardan kaynaklanmaktadır. Söz konusu değişim, aynı zamanda yaşlı nesil üzerinde en hızlı etkiye sahip olan, ebeveyn eğitimi aracılığıyla çocukları etkileyen olaylardan da (işsizlik, hayat pahalılığı vb.) kaynaklanabilir (Greenstein, 1970: 61). Unutulmalıdır ki pozitif etkisi olan olaylar negatif etkileri telafi edebilir veya olumlu yönde yeni değişimlerin oluşmasına sebebiyet verebilir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Siyasal sosyalleşme süreci, sosyalleşmenin bir bölümünü oluşturur. Siyasal sosyalleşme, siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci olarak tanımlanabilir (Kışlalı, 1987: 100). Bir başka nokta ise, siyasal olarak örgütlenmiş bir toplum, kendini sürdürme gereksinimlerine sahiptir. Siyasi sosyalleşme, devam eden siyasi sistem tarafından kabul edilen ve uygulanan normların, tutumların ve davranışların kademeli olarak öğrenilmesidir (Sigel, 1970: 19-20). Kısacası

siyasal sistemin öngördüğü normların, tutumların ve davranışların kazanma sürecini ifade eder.

Siyasi alanda sosyal öğrenme, diğer kurumlara sosyalleşme ile belirli benzerlikler taşır. Anılan süreç, özelliklerin veya fikirlerin edinilmesini içeren bir süreç olarak görülmez (R. D. Hess & Torney, 1970: 66). Daha ziyade birey ve kurumlar arasındaki ilişkilerin gelişmesini içeren bir süreç olarak görülür.

Siyasal sosyalleşmenin amacı, bireyleri siyasal toplumun iyi işleyen üyeleri olacak şekilde eğitmek veya geliştirmektir. İyi işleyen bir üyenin tanımı, siyasal sisteme göre değişecek olsa da — bir sistemdeki itaatkâr pasif öznenin dışında aktif katılımcı vatandaş — toplumun siyasal normlarını kabul eden (içselleştiren) ve daha sonra bunları gelecek nesillere aktaran bireydir. Çünkü devam eden siyasi değerlerle bu kadar uyumlu bir politikası olmasaydı, siyasi sistem sorunsuz bir şekilde işlemez ve kendini güvenli bir şekilde sürdürmekte zorlanırdı (Sigel, 1970: 20). Söz konusu uyum, sistemin istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Belirli bir toplumda siyasi sosyalleşme, tüm siyasi analiz alanının temelidir. Sadece o toplumdaki siyasal kültür ve alt kültürlerin örüntüsü hakkında fikir vermekle kalmıyor, aynı zamanda toplumun sosyalleşme süreçlerinde, siyasal kültürün belirli niteliklerinin ve unsurlarının tanıtıldığı noktaları ve toplumda bu unsurların sürdürüldüğü veya değiştirildiği noktaları da tespit eder (Greenstein, 1970: 56). Bir başka deyişle, siyasal sosyalleşme, çok erken başlayan ve en çok sosyal davranışları etkileyen aynı ajanlardan veya güçlerden etkilenen bir öğrenme sürecidir. Her şeyden önce, aile; daha sonra okul, dini kurumlar ve sosyal sınıf gibi sosyal olarak ilgili gruplar veya kurumlar ve son olarak — son fakat en az değil — toplum ve teşvik ettiği siyasi kültürdür (Sigel, 1970: 23). Kültürde kasit edilen siyasal sistemde, siyasal sisteme dair inanç, tutum, davranış ve yönelimlerdir.

Siyasal sosyalleşmeye ilişkin bakış açısı (Green & Shachar, 2000)(Kanazawa, 2000)(Bendor, Diermeier, & Ting, 2003)(Gerber, Green, & Shachar, 2003) (Aldrich, Montgomery, & Wood, 2011)(Bloch, 1953), çoğunlukla bireysel düzeydeki seçmen katılımıyla, yani vatandaşın seçimlerde oy kullanma veya oy kullanmaktan kaçınma kararıyla ilgili olarak araştırılan bir mekanizma olan alışkanlık oluşturma fikridir. Siyasal davranışa yönelik siyasal öğrenme yaklaşımında, vatandaşların ya oy verme ya da oy kullanmama alışkanlığını yetişkinliklerinin erken evrelerinde öğrendikleri ve geçmiş davranışların şimdiki davranışı öngördüğü ileri sürülmektedir (Neundorf & Smets, 2017: 5). Sözü edilen ilk öğrenme süreci kendi içerisinde sosyal olmayı gerektirir.

Diğer taraftan yetişkin öncesi siyasal gelişimin anlaşılmasında temel sorulardan biri, çeşitli sosyalleşme ajanlarının göreceli ve farklılaştırılmış

katkılarına bağlıdır (Jennings & Niemi, 1968: 169). Buradan hareketle temel siyasi yönelimlerin aktarımında ana sosyalleşme ajanlarından biri olarak ailenin (Dalton, 1980)(Jennings & Niemi, 1968)(Jennings & Niemi, 1981) (Jennings, Stoker, & Bowers, 2009), Ebeveyn sosyalleşmesinin belirleyici etkisi, çoğunlukla parti kimliğinin (A. Campbell, Converse, Miller, & Stokes, 1960) (Jennings & Niemi, 1974) (Taylor, Peplau, & Sears, 2005)(Kroh & Selb, 2009), siyasi ideolojinin gelişimi, (Percheron & Jennings, 1981) ve siyasi katılım (Beck & Jennings, 1982) (Verba, Schlozman, & Burns, 2005) (Neundorf & Smets, 2017: 6) etkisini vurgulamıştır.

Siyasal sosyalleşme süreçleri genç yaşta başlıyorsa, çocukların siyaseti öğrenme mekanizmaları nelerdir? İlk olarak, çocuklar çeşitli sosyalleşme ajanlarından sosyal ve siyasi konular hakkında doğrudan veya dolaylı olarak öğrenirler. Butür kurumlar çeşitli olabilir: aile, akranlar, okul, kitle iletişim araçları ve hatta siyasi bağlam. Çevremizdekiler davranışlarımızı etkileyebileceği, teşvik edebileceği veya caydırabileceği için siyasal sosyalleşmenin harekete geçirici bir unsuru da vardır (Neundorf & Smets, 2017: 4). Bu da çocuklarının topluma uyumunu kolaylaştırmak için gerekecektir.

Siyasal sosyalleşmenin mekanizmalarını düşünerek, sosyalleşme fikrini nispeten istikrarlı siyasi tercihler oluşturmak olarak tanımlamak için bir benzetme yapılması gerekirse; her birimizin, doğduğumuzda boş olan siyasi değerlerimizi, kimliklerimizi ve davranışlarımızı barındıran sonlu bir kitaplığımız olduğunu hayal edilmelidir. Çocukluğumuz ve ergenliğimiz boyunca bu raflar, çeşitli sosyalleşme araçlarından aldığımız hikâyeler ve kendi deneyimlerimizle yavaş yavaş dolar. Siyasi dünya hakkında bilgi ediniriz. Siyasi fikirler hakkında önyargılı bilgilere maruz kalırız. Her deneyim, konuşma ve bilgi parçası zihinsel kitaplıklarımızda depolanır. Ancak bir noktada raflarda artık yer kalmaz. Böylece siyaset ve kendi fikirlerimiz hakkında oldukça kesin fikirlere sahip olmaya başlarız. Siyasi sorunlar hakkında ne düşündüğümüz veya siyasi olarak nasıl davranmamız gerektiği sorulduğunda, zihin raflarımıza gidiyor ve o konuyla ilgili bilgi ve deneyimleri içeren kitapları çıkarırız. Ne var ki sorun, bireyinin rafı dolduğunda, yeni bilgilerin dikkate alınmasının giderek daha zor olmasıdır. Çünkü bu eski kitapların göz ardı edilmesi gerektiği anlamına gelir. Yeni kitaplar yerde bir yere yığılabilir. Lakin bunlar inanç ve değer dizimizde düşünceler olarak saklanmayacaklardır (Neundorf & Smets, 2017: 5). Önemli olan nokta, siyasal davranışların ya da en azından bu davranışların altında yatan tutumların reşit olmadan önce başlamış gibi görünmesidir.

Bununla beraber bireyin ilk yıllarında öğrenilen her şeyin çok önemli olmadığını kabul etmeliyiz. Öyle yapmaya çalışmak; önemsiz olandan önemli olanı çıkarmak, erken öğrenme ile sonraki yaşam arasındaki bağlantıları daha iyi anlamının ilk adımı olmalıdır (Niemi & Hepburn, 1995:14). Siyasal bilginin

aktarımı, siyasal sosyalleşmenin vazgeçilmez bir yönüdür. Bilgi aktarımından önce, erken çocukluk sınıfındaki demokratik karar verme sürecini çocukların deneyimi ile desteklenmelidir. Hayali oyun, toplum yanlısı davranışlar geliştirmek ve demokratik ilkeleri aşağıdan yukarıya bağımsız olarak öğrenmek için bir değişiklik sunar (Hildebrandt-Wypych, 2017: 264). Bir başka deyişle, farkındalık ve katılım yalnızca yetişkinliğe erişildiğinde veya hemen başlamadı. Çocuklar arasında bazı siyasal öğrenmelerle gerçekleşmektedir.

Değişen bir sosyal çevre, siyaset öğrenme modelimizde karakter olarak en kapsamlı olan başka bir bileşendir. Belirli bir nesil doktrini ve onların siyasetteki merkezi rolü düzeyine yükseltildiğinde, kavramlar önemli ölçüde karmaşıklık ve belirsizlikten mustarıdır (Hyman, 1959: 124). Dolayısıyla siyasal sosyalleşme, bir toplumun siyasal yönelimleri — bilgi, tutum veya normlar ve değerler — nesilden nesile aktarma biçimini ifade eder. Nesiller boyunca böyle bir sosyalleşme olmaksızın, sistemin her yeni üyesi, ister yeni doğmuş bir çocuk, ister yeni gelmiş bir göçmen olsun, siyasi alanda tamamen yeni bir uyum arayışına girmek zorunda kalacaktır. Çünkü her yeni neslin kendinden öncekilerden bir siyasal yönelimler bütünü öğrenebildiği gerçeğine göre, hiçbir verili siyasi sistem varlığını sürdürmez. Temel olarak, sosyalleşme süreçlerinin siyasal yaşamdaki çalışmasının teorik önemi, siyasal sistemlerin değiştikçe bile, birden fazla nesil boyunca nasıl devam edebildiklerini anlamamıza katkısında yatmaktadır. Bir toplum, nesiller boyunca en önemsizden en derine kadar birçok siyasal yönelimi aktarır. Sosyalleşme ve sistem kalıcılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğumuzda, bu durum bizi, birçok teorik sorunun yanı sıra, bir toplumun nesilden nesile herhangi bir siyasi sistemi yönetme veya desteklememe şekliyle ilgili olduğunu kabul etmeye zorlar. Elbette, kısmen güce veya bireysel çıkar algısına dayanabilir (Easton & Dennis, 1965: 41). Her durumda, çocuklar olgunlaştıkça, siyasi yaşamın varlığına az ya da çok olumlu bir şekilde hitap etmeyi bir dizi karmaşık süreç aracılığıyla öğrenirler.

Ayrıca siyasal yönetim kadar çeşitli, kapsamlı ve sosyal kaynak talep eden bir sosyal yapıyı sürdürmek, gerekli desteği sağlamak için geniş bir güç kitlesinin harekete geçirilmesini gerektirmektedir. Yeni üyelerin siyasi sosyalleşmesi, bu güçlerin en geniş kapsamlı ve en önemli sonuçlarından biridir. Siyasal sistem, temel biçimleri hakkında bir şekilde bilgi akışı sağlamalı ve sürekli olarak derin sadakat ve itaat duyguları yaratmalıdır. Bunlardan biri onun siyasal yönetimi veya yetkilileridir. Siyasal yönetim, siyasal olarak destekleyici veya hoşnutsuzluk yönelimlerinin oluşturulması için birincil odak noktasıdır (Easton & Dennis, 1965: 40, 55). Siyasi iktidara ilk yönelimin bireyselleştirilmesi, çocuğun ergenlik çağına kadar ilk yıllarında devam ettiği için siyasi bir sisteme destek girişi açısından önemli etkiye sahiptir (Easton & Dennis, 1965: 56). Bu bakımdan öğrendikleri, daha sonraki yaşamı üzerindeki hissedilebilir belirtiler göstermektedir.

Siyasal sosyalleşme çalışmalarının çarpıcı özelliği, genellikle yetişkinlik öncesi yaşta öğrenmeyi içermeleridir. Gerçekte sosyalleşme alanının bir katkısı, siyasal fikirlerin erken çocuklukta oluşmaya başladığının ikna edici bir kanıtı olmasıdır (Niemi & Sobieszek, 1977: 209). Şöyle ki sistem yaklaşımını benimseyen araştırmacılar, etkinin farklı anlarına odaklanmıştır (McDevitt, 2018: 798): aileler, okul, akran grupları, din, iş yeri ve kitle iletişim araçları vb. Hyman' a göre, “*siyasete sosyalleşme kurumları arasında en önde gelen ailedir.*” (Hyman, 1959: 69). Böylece Hyman' ın siyasal öğrenmenin kaynakları hakkındaki tartışması başlamıştır. Hâlbuki Hyman, diğer ajanların önemini açıkça kabul etmiştir. Fakat burada unutulmaması gereken şey, ailenin üstün konumunu vurgulayan ne ilk ne de son gözlemciydi. Onun bakış açısı, büyük ölçüde, ailenin yavruların temel yönelimlerini şekillendirmedeki doğrudan ve dolaylı rolüne dayanır. (Jennings & Niemi, 1968: 169). Bu çerçeveden bakıldığında; aile ortamında büyüyen çocukların davranışlarını rol model olarak seçtiği bireyler şekillendirir. Bu anlamda siyasal sosyalleşme üzerine çalışmalar, siyaset bilimi çalışmalarının odak noktasında siyasal davranışa yönelik daha geniş bir kaymanın parçası olarak 1950'lerin sonlarında başlamıştır (Niemi & Hepburn, 1995:7). Keza, siyasal davranışın öğrenilmiş davranış olduğu konusunda artan bir farkındalık bulunmaktaydı.

Siyasal sosyalleşme konusundaki ilk çalışmalar (Hyman, 1959)(Easton & Dennis, 1965)(Greenstein, 1970), çocuklara rejim desteği, siyasi figürlerle özdeşleşme ve partizanlık gibi tutumları aşıl原因an en önemli sosyal fail olarak ebeveynlere odaklanmıştır. 1950'lerin sonlarında siyasal sosyalleşme üzerine araştırmalar ortaya çıktığında çekirdek aile hâlâ baskın hane birimiydi. Sonraki çalışmalarda araştırmacıları, ebeveynlerin güçlü modeller olması gerektiğini varsaymışlardır. Ayrıca, “partizan kimliği” başlangıçta ebeveynlerden sosyal öğrenme yoluyla edinilen “*duygusal, neredeyse değişmez, duygusal temelli bir yönelim*” (Niemi & Jennings, 1991: 970) olarak görülüyorlardı. Siyasi yönelimlerin belirgin bir şekilde baskılandığına dair şüpheler, araştırmalar (Connell, 1972) ebeveynlerin ve yavruların siyasi tutum ve görüşleri arasındaki güçlü benzeşme kalıplarını belgeleyemeyince ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin kendine özgü görüşleri aktarması pek olası olmasa da, bu erken çalışmalar, siyasal parti kimliği üzerinde bir dereceye kadar ebeveyn etkisinin olduğunu belgelemiştir (McDevitt, 2006: 68). Çoğu durumda, siyasal parti kimliğinin aşıl原因anmasında, aile en büyük faktör olmaktadır.

Siyasal davranışın öncüllerinin araştırılmasında, araştırmaya ergenlikte, hatta erken çocukluk döneminde başlanması gerektiği açıkça görülmektedir. Araştırmacılar (Hyman, 1959)(Connell, 1971), çok küçük çocuklarda siyasal tutum ve davranışların “öncülü” olarak adlandırılan biçimleri bulmaya başlamışlardır. Araştırmacılar sormaya başlayınca, (Greenstein, 1970)(R. D.

Hess & Torney, 1970)(Easton & Dennis, 1965), altı ila dokuz yaşları arasındaki bazı çocukların siyasi partilerle ilgili duygularını ifade edebildiklerini buldular. Öncüler, gelecekteki siyasal parti kimliğinin habercileri gibi görünmüşlerdir (Niemi & Hepburn, 1995:7-8). Burada söz edilen “parti kimliği”, siyaset bilimi çalışmalarında merkezi bir kavramdır ve farklı görüşlerin savunucuları için ana savaş alanı olarak hizmet etmiştir. Parti kimliği başlangıçta bir kimlik olarak kavramsallaştırıldı. Yani siyasi dünyayı tam olarak anlamak için bilişsel beceriler olmadan geliştirilebilecek bir şeydir. Daha sonraki akademisyenler (Ordeshook, 1976) (Page & Jones, 1979) (Fiorina, 1981) (MacKuen, Erikson, & Stimson, 1983) (Franklin & Jackson, 1983), partizanlığı bir kimlik —yaşam döngüsü boyunca istikrarlı olma—olarak düşünmeyi ve daha çok hükümetlerin ve muhalefet partilerinin bir dizi siyaset alanındaki, özellikle de siyasi alandaki performansına yönelik bilinçli tepkilerinden ortaya çıkan bir tutum olarak düşünmeyi önermişlerdir (Neundorf & Smets, 2017: 3). Diğer bir ifadeyle sözü edilen davranışlar bu etkileşimin ürünü olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Yine yetişkinler arasındaki makro partizan eğilimleri incelenirken (Erikson, MacKuen, & Stimson, 2002), siyasi olayların on sekiz ve on dokuz yaşlarında en büyük etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak, etkilenenler yılların hem net bir tanımı hem de işlevselleştirilmesi eksiktir. Bu arada siyasal öğrenme kesinlikle bu ergenlik ve erken yetişkinlik yıllarıyla sınırlı değildir. Etkilenenler yılların sınırlarını önceden belirlemekten uzaklaşan son araştırmalar, ilkokulun ilk yılında henüz okuyamaz veya sayısal olmayan çocukların siyasi sorunları ve sorunları tanıyabildiğini ve zaten tutarlı, yapılandırılmış siyasi yönelimler gösterebildiğini bulmuştur. Siyasal öğrenme çalışmalarında (van Deth, Abenschön, & Vollmar, 2011) (Bartels & Jackman, 2014) beklendiği gibi, ergenlik döneminde siyasi olaylara karşı artan bir duyarlılık dönemine ilişkin kanıtlar sağlanmış. Lakin duyarlılığın en yüksek olduğu dönemin, yedi ile on yedi yaşları arasında olduğu gözlemlenmiştir (Neundorf & Smets, 2017: 4). Bu doğrultuda sözü edilen duyarlılık zamanla gelişerek siyasi tutum ve davranışların oluşumuna katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Onlarca yıllık çalışmadan sonra (Easton & Dennis, 1965) (Jennings & Niemi, 1981) genel fikir birliği siyasal öğrenmenin erken yaşta başlayan yaşam boyu bir süreç olduğu yönündedir. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki etkilenenler ya da biçimlendirici yılların genellikle vatandaşların siyasi tutum ve davranışların temelini oluşturduğu çok önemli bir dönem olduğuna inanılır. Genç vatandaşlar henüz siyasi alışkanlıklar geliştirmemiştir. Bu nedenle, dış etkenlerden daha kolay etkilenirler. Bireysel, sosyal, kültürel, siyasi ve tarihsel değişimler genç vatandaşları orantısız bir şekilde etkiler (Neundorf & Smets, 2017: 3-4). Böylece siyasi tutum ve davranış kalıplarında nesiller arası farklılıklar yaratır.

Son çalışmalar (Iacovou, 2002) (Smets, 2016) (Bhatti & Hansen, 2012),

çocukların çok genç yaşta siyasette sosyalleşebileceklerini göstermektedir. Bu da etkilenebilir yılların daha düşük yaş bandının indirilmesi gerektiği anlamına gelir. Aynı zamanda, günümüzde siyasi öğrenme döneminin uzadığına dair kanıtlar da var. Sözü edilen çalışmalarda; on sekiz yaşında ilk oylama deneyiminden sonra katılımın düştüğünü ve vatandaşların yalnızca otuz beş yaş civarında ilk katılım seviyelerine geri döndüğünü öne sürülmektedir. Erken yetişkinlik döneminde yaşanan yaşam döngüsü olaylarının siyasi ilgi ve siyasi katılımın gelişimini etkilediğine dair teorik beklentiyle ilişkilendirilebilir. Yetişkinliğe geçişteki gecikmeler, etkilenebilir yılları çok dar bir şekilde tanımlamanın, bir dizi önemli yaşam döngüsü değişikliğini kaçırmayı gerektirdiğini ima eder (Neundorf & Smets, 2017: 4). Etkilenebilir yılların sınırları ayrıca bağlama bağlı olabilir.

Bütün bunlara ek olarak sözü edilen sosyalleşme araştırması, en iyi ihtimalle oldukça sorgulanabilir olan iki varsayımın kurbanı olmuştur. İlk olarak, yetişkinlikten önce öğrenilenlerin daha sonraki yaşamda değişmeden kaldığı varsayılmıştır. Bu “öncelik” ilkesi siyaset biliminde partizanlık açısından en açık olanıydı. Parti kimliğinin hem nesiller arasında hem de yaşamlar boyunca neredeyse değişmez olduğu görüşünde karikatürize edilmiştir. Çünkü sosyalleşme çalışmaları tüm hızıyla devam ederken, 1960’ların sonlarında bağımsızların sayısının önemli ölçüde artmasıyla bu varsayımdaki ilk çatlaklar ortaya çıkmıştır. Şimdi tatbiki, partizanlığın ekonomik koşullara tepki olarak sistematik dalgalandığının ve çağdaş siyasi sorunlarla ilgili bireysel tutumlara cevaben kendine özgü değiştiğinin farkındayız (Fiorina, 1981) (Franklin & Jackson, 1983) (Weisberg & Smith, 1991) (MacKuen et al., 1983) (Niemi & Jennings, 1991). Partizanlık nispeten istikrarlıdır. Ama onun en erken ortaya çıkışını yakalamanın ve yetişkinliğe kadar devam edeceğini varsaymanın kesinlikle hiçbir gerekçesi yoktur. Daha sonra, diğer ana yönelimlerin de bireysel yaşamlar boyunca değiştiği ortaya çıkmıştır (Miller, 1974). Bununla birlikte, bazı değerlerin değişmediği varsayılmıştır. Bazı yönelimler aslında uzun süreler boyunca oldukça istikrarlı olabilse de, kararlı olanı değişebilir olandan ayırt etmek için çok az teorik veya deneysel çaba sarf edilmiştir (veya yapılmıştır) (Niemi & Hepburn, 1995:8). Bu sebeple, bir dereceye kadar siyasi yönelimlerin istikrarı hakkındaki varsayımlarla yetinmek zorunda kalınmıştır.

Ancak bu, yaşamın erken dönemlerinde öğrenilen fikirlerin çoğunun veya tümünün —hatta bir anlamda “temel” görünenlerin bile— yetişkinliğe geçişle ilgili tüm sarsıntılara ve sonraki yaşamın siyasal dünyayla olan tüm yüzleşmelerinden sağlam bir şekilde kurtulduğunu kanıtlama çabalarına devam etmeden varsaymak için bir neden değildir. Kısa bir süre için bile olsa bunu yapmak, sosyalleşme araştırmacıları tarafından yapılan çalışmaların çoğunun reddedilmesini sağlamaktır. İkinci olarak, erken öğrenmenin —değiştirilmemiş

biçimde devam etmese bile — sonraki yaşam üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu eleştirel olmayan bir şekilde varsayılmıştır. Belki de en sorunlu olanı, tüm erken öğrenmenin önemli kabul edilmesi idi, hatta öğrenmenin yaşamın çok erken dönemlerinde gerçekleşmesi idi (Niemi & Hepburn, 1995:8-9). Yaygın olan fikir şuydu: en erken öğrenilenler en önemlisidir.

Konuyla ilgili vurgulanması gereken bir diğer önemli husus da siyasal sosyalleşme üzerine yapılan araştırmaların çoğu (Tedin, Brady, & Vedlitz, 1977), ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkisine odaklanmıştır (Healy & Malhotra, 2013: 1025). Ebeveyn etkisi üzerine yapılan çalışmalar (Alford, Funk, & Hibbing, 2005) (Hatemi, Alford, Hibbing, Martin, & Eaves, 2009) (Settle, Dawes, & Fowler, 2009) (Healy & Malhotra, 2013: 1034-1035) genel olarak, çocukların tutumlarının ebeveynlerinin inançlarıyla uyumlu hale gelmesi bakımından homojenleşme göstermiştir.

Siyasal sosyalleşme üzerine çalışmalar abartılı öncüllere dayandığı ve yanlış yorumlanmış ve yanlış anlaşılan araştırma bulguları (ve bulgu eksikliği) nedeniyle alanı (siyasal sosyalleşme olgusu) körelmiştir. Alanın (siyasal sosyalleşme olgusu) yeniden doğuş ancak, sorunlu alanlar ve bulgularla doğrudan karşı karşıya kalındığında ve yerine daha uygun bir alan anlayışı getirildiğinde mümkündür. Bu amaçla, altta yatan öncülleri ve oldukça görünür bulguları gözden geçirilmeli, uygun şekilde çıkarılmalı ve çürütülmesi gerekir. Buradan yola çıkarak siyasal sosyalleşme araştırmaları, küçük çocuklarla ilgili çalışmaların çoğundan kaçınılmalı ve bunun yerine, yetişkinlere benzer öğrenme kapasiteleri ve yetişkin tutumlarında en hızlı değişimin yaşandığı yıllarda siyasal öğrenmeye odaklanmalıdır. Bu dönem — kabaca on dört ile yirmi beş + yaşları arasında — aynı zamanda bu toplumun vatandaşlık eğitimi çabalarının çoğunu yoğunlaştırdığı zamandır (Niemi & Hepburn, 1995: 7). Bu doğrultuda, okullarda siyasal öğrenmeye ve okul eğitiminin değişen içeriğine, medyasına ve bağlamına daha fazla ilgi gösterilmelidir.

Çoğu durumda tutumlar zaman içinde biraz değişse de, çocukluk döneminde siyasi kimliğin gelişimi gelecekteki siyasi karar vermeyi derinden etkiliyor gibi görünmektedir. Mevcut çalışmalar (A. Campbell et al., 1960) (Green, Bradley, & Schickler, 2002) (Jennings & Niemi, 1968) (Jennings & Niemi, 1974) (Tedin, 1974) (Tedin, 1980) (Jennings et al., 2009) (Healy & Malhotra, 2013: 1023) çocukluk deneyimleri ile siyasi inançlar arasında çok önemli ve kalıcı bir ilişki olduğunu güçlü bir şekilde savunmuştur.

Bu bağlamda eğer bir öğrenme “her yaşam döngüsünde” gerçekleşiyorsa, o zaman sadece yetişkinleri incelemekle yetinmeyiz. Daha sonraki yetişkin siyasi davranışları üzerinde etkisi olabilecek hangi değerleri ve normları kazandıklarını görmek için ergenlere ve hatta çocuklara bakmalıyız (Sigel,

1970: 23). Nitekim çocuğun hayatı boyunca geçirdiği zamansal evreler kendisinden beklenen siyasallığın yönünü ve biçimini belirlemektedir.

Çocuklukta siyaset kavramı, çelişki ile doludur (McDevitt, 2018: 797). Çocuklar genellikle siyasal sosyalleşme perspektifinde görülür. Fakat duyulmazlar (McDevitt, 2006: 80). Sağlıklı bir beden işleyişi gibi siyasal sosyalleşme süreci, performansının bir şekilde yetersiz olduğu durumlar dışında, açıkça nadiren fark edilir (Greenstein, 1970: 63). Sözü edilen siyasal sosyalleşme süreci iki ana kategoride ele alınabilir. Birincisi, tutumların çocuklar tarafından kazanılma hızı ve sırası ile ilgilidir. İkincisi, siyasi yönelimlerin aktarımını etkileyen faktörlerle ilgilidir. Çocukların tutum kazanmasını geciktiren veya kolaylaştıran durumlarla ilgilenir (R. D. Hess & Torney, 1970: 75). Ancak çocuğun yalnızca belirli bir tutuma hatta bir tutumlar kümesine sosyalleşmesi, bireye yetişkin yaşamındaki gelecekteki siyasi sorunları karşılamak için tam olarak hazırlanmış bir bakış açısı sağlamak için yetersiz bir mekanizma olacaktır (Hyman, 1959: 74-75).

Açıkçası yetişkin öncesi (çocukluk) siyasal gelişimin anlaşılmasında temel sorulardan biri, çeşitli sosyalleşme ajanlarının göreceli ve farklılaştırılmış katkılarına bağlıdır (Jennings & Niemi, 1968: 169). Çoğu durumda ev ortamı (genetik, sosyal güçler ve diğer ihmal edilmiş değişkenlerden arındırılmış) siyasal tutumları etkiler (Healy & Malhotra, 2013: 1034). Bir çocuk, bir yemek masası tartışması sırasında veya akşam haberlerini izlerken ilk kez siyasi bir fikir ortaya attığında, pek çok şey tehlikede olabilir. Bu durum da ebeveynler, olgunlaşan çocuklarıyla nasıl etkileşime gireceklerini ayarlamaları gerektiği fark edebilirler. Aile gelişiminin bu aşaması, aile için garip ve belki de acı verici bir zamanı temsil ederken, evi güçlü bir vatandaşlık kuluçka makinesi haline getirebilecek aile uyumunun içsel güçlerini ortaya çıkardığı için, siyasal sosyalleşme öğrencileri için büyük bir sonuç anıdır. Nihayetinde siyasi gelişim; aile sistemi, değişimi teşvik eden dışsal faktörlere veya gelişimsel ihtiyaçlara cevap olarak dengeyi yeniden kurmaya uyum sağladığında gerçekleşir (McDevitt & Chaffee, 2002: 294). Lakin bu denge statik değil, dinamik bir dengeyi ifade eder.

Öte yandan bir ebeveynin siyasi yetkinliğini artırma çabaları, aile düzeyinde kendi mantığı olan işlevsel süreçlerin bir sonucunu temsil eder (McDevitt & Chaffee, 2002: 295). Ebeveynlerin, çocuklarının siyasi yönelimlerinin gelişimini en az iki şekilde etkilediği düşünülmektedir. İlk olarak, ebeveynler, aile yaşamının açık siyasal özellikleri aracılığıyla çocuklarının siyasal farkındalık düzeylerini etkiler (Jennings & Niemi, 1968) (Beck & Jennings, 1982). Son derece siyasete bulaştırmış ebeveynler, siyasete katılımı teşvik eden olumlu vatandaş yönelimlerini teşvik edebilirler (Beck & Jennings, 1982). Başarılı ebeveyn-çocuk aktarımları (Jennings et al., 2009) aile ortamını, daha

sık siyasete bulaştırdığına dair kanıtlar sunarken, bu durumda ki ebeveynlerin siyasi olarak nerede durdukları konusunda tutarlı sinyaller verdiği öne sürülmektedir. Rol modellerin, özellikle ebeveynlerin varlığı, taklide ve hatta davranış ve tutumların benimsenmesine yol açabilir (Neundorf & Smets, 2017: 6). Zira rol model olarak seçilen ebeveynin davranışları, çocukların siyasal davranışlarının şekillenmesinde etkili olduğu bilinmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarını etkilemesinin ikinci yolu (Beck & Jennings, 1982) 96-97; (Verba et al., 2005), 97; (Jennings et al., 2009) 790), ebeveynin sosyoekonomik (SES) durumudur. Ebeveynlerin SES'i, çocukların SES'i üzerindeki doğrudan etkisi nedeniyle siyasi katılıma katkıda bulunabilir. SES'i yüksek olan ebeveynlerin, yüksek eğitim düzeyine sahip olma olasılığı daha yüksek olan çocukları vardır. Çocukların eğitim düzeyleri de siyasi ilgi ve bilgi düzeylerini etkiler. Ebeveyn SES'i, sınıfa özgü siyasi yönelimlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir (Neundorf & Smets, 2017: 7). Hatta sivil tutumları ve katılımı teşvik edebilir.

Aile, siyasal sosyalleşme sürecinin de daha çok doğrudan vatandaşlık yönelimlerinin oluşumuyla ilgili olduğunu varsaymak mantıklıdır. Öyle ki vatandaşların giderek siyasallaşması ve siyasetle ilgili kaygılarının aile içinde dile getirilmesi ihtimali vardır. Ailenin siyasallaşması, aile üyelerinin siyasetle ilgili endişelerini ve katılımlarının doğrudan veya dolaylı olarak diğer aile üyelerine görünür hale gelmesini sağlar (Ichilov, 1988: 433). Dolayısıyla farkındalık ve katılım, yalnızca çocukların yetişkinliğe eriştiğinde veya hemen başlamadı. Ailenin siyasallaşmasıyla birlikte aile üyeleri arasında bazı siyasal öğrenmeler gerçekleşti.

Söz gelimi aile, bir siyasi partiyi tercih eder. Ancak diğer birçok alanda en etkili rolü, siyasi bilgi ve yönelimleri öğretmede diğer kurumları desteklemektir. Aynı ailedeki çocuklar arasındaki kulaktan dolma benzerlikler, partizanlık ve seçim kampanyasının sonucundan duyulan sıkıntı veya zevk gibi ilgili tutumlarla sınırlıdır. Parti tercihinin yanı sıra, ailenin etkisinin öncelikle dolaylı olduğu ve otoriteye, kurallara ve uyuma yönelik tutumları etkilediği görülmektedir (R. D. Hess & Torney, 1970: 71). Bu bakımdan aile yapısı ile çocuğun siyasal sisteme ilgisi arasında bir miktar ilişkisi bulunmaktadır.

Ailenin siyasal sosyalleşme süreci, çocukların siyasal olmayan ailesel özellikleri ile siyasal yönelimleri arasında önemli bir ara değişken olarak görülmesi gerekmektedir. Örneğin, ebeveynlerin eğitimi, çocukların siyasi yönelimleri üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olabilir. Eğitim, ebeveynlerin siyasallaşmasının derecesini belirleyebilir (Ichilov, 1988: 434). Bu da çocukların siyasi dünyası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Yine de aynı aile içinde büyüyen çocuklar, genellikle farklı şekillerde onun etkilerine maruz kalırlar. Siyaset ile ilgili olarak, çocukların yaşı ve

cinsiyeti özel bir öneme sahip gibi görünmektedir. Siyaset, küçük bir çocuğun ilgisini çekemeyecek kadar uzak ve karmaşık olarak kabul edilir. Keza çatışmanın başladığı yerde siyaset de başlar. Ebeveynler genellikle sosyal yaşamın bu yönünü küçük çocuklarından saklama eğilimindedir. Bu nedenle ergenlerle bunu yaparken, küçük çocuklarla siyaseti nadiren tartışabilirler. Daha büyük çocuklar, ebeveynlerinin siyasete katılımının daha fazla farkında olabilir. Onlar, ebeveynler tarafından kamu işlerine aktif olarak katılmaları için cesaretlendirilebilirler (Ichilov, 1988: 434). Bu şekilde çocuklar da hem kendine güvenleri oluşacak, hem de kendini toplumunun bir parçası olarak kabul edecektir.

Çocuklar sadece ailelerinin ortamında değil, aynı zamanda daha geniş bir ortamda yaşarlar. Çocuğun geniş çevresi, ideolojik açıdan ebeveynleri tarafından karşı karşıya kalınan ve daha sonra anlam verilen ortamla aynı olduğu sürece, ebeveyn modelinin kalıcılığını bekleyebiliriz. Bununla birlikte, dünya sürekli değiştiği için, çocuk ebeveynlerinininkinden oldukça farklı daha geniş bir çevrede büyüyebilir (Hyman, 1959: 123). Böylece fiziksel ve sosyal gerçekliklerle ilişkili olarak oluşturduğu ideolojisi, ebeveynlerinininkinden uzaklaşabilir.

Nihayetinde aile, kendi özel değerlerini görece az sayıda siyasal sosyalleşme alanında iletir. Çoğunlukla, ailenin etkisi sadece birkaç sosyalleştirici ajan ve kurumdan biri olarak hissedilir. Ailenin birincil etkisini, ülkeye ve hükümete erken bağlılığı teşvik eden ve böylece temel kurumların istikrarını garanti eden bir etmen olarak görülür (Jennings & Niemi, 1968: 169). Ne var ki ailenin siyasal sosyalleşmedeki rolüne ilişkin çalışmalar, ailesel etkilere maruz kalmanın uzunluğu ve yoğunluğu göz önüne alındığında, ailenin çocukların vatandaşlık yönelimlerinin oluşumu üzerindeki etkisinin genel olarak şaşırtıcı bir şekilde sınırlı olduğunu göstermektedir (Ichilov, 1988: 432). Çalışmalar esas olarak, daha sonra siyasi ve siyasi olmayan bağlamlarda eşit olarak uygulanabilecek, katılımcı davranış ve karar verme gibi yetkinlikler oluşturduğuna inanılan siyasi olmayan ailevi etkileşimlere odaklanmıştır (Ichilov, 1988: 432). Ancak ergenlik çağındaki çocuklar yalnızca siyasal uyarıma açık değildir. Aile iletişim kalıplarını kendilerine ve ebeveynlerine fayda sağlayacak şekilde dönüştürme gücüne sahiptirler (McDevitt & Chaffee, 2002: 281). Açıkçası belirli sınırlar içinde, çocuğun yaşamındaki ilişki ve temasların sayısı ve çeşitli aynı zamanda o çocuğun sosyalleşme derecesinin de bir ölçüsü olarak gösterilir.

Siyasal sosyalleşme ile ilgili bilinenlerin çoğu, ebeveyn-çocuk uyumu aktarım kanıtı olarak ele almaktadır. Sözü edilen doğrudan aktarım yaklaşımı, sosyalleşmenin nasıl gerçekleştiği, özelliklerin çocuğun ebeveynlerinin değerlerini tanımlama ve anlama becerisinde veya ebeveynlerinin değerlerini benimseme motivasyonunun da bir rolü olup olmadığı konusunda agnostik

(bilinemez) kalır (Hatemi & Ojeda, 2021: 1097). Bu nedenle çocukların değerleri benimsenmesi için geç kalmamak gerekiyor.

Bir aktarım modelinin iyileştirme çabalarına rağmen, yaklaşım hala, çocukların ve genç ergenlerin—en azından partizan farkındalığının başlangıcında—ilk kimliklerini ebeveynlerinden aldıkları şeklindeki makul görünen öncüden büyük ölçüde etkilenmektedir. Kimlik oluşumunun ergenler tarafından, siyasi uyarılmanın yükselişine maruz kaldıklarında başlatıldığını ileri sürmektedir. Tutum oluşumunun bu erken aşamasında bile, süreç büyük ölçüde haber işleme ve çocuk tarafından başlatılan konuşmada bilişsel çaba ile yönlendirilir (McDevitt, 2006: 69). Bilindiği üzere tutumun bilişsel boyutu, o nesneye karşı olan bilgi, ilgi, düşünce ve inancımızı oluşturur.

Gelişimsel provokasyon kavramı da, tutum oluşumunu doğurması gereken iki ilgili sonucu ortaya atmaktadır. Birincisi, bir çocuğun ebeveynleri ile konuşmaları öngörerek tahakkuk ettiği içsel, bilişsel bir süreç anlayışını — yani, kendi kendine yararları—gerektirir. Diğer sonuç, ebeveyn geribildirimi ve aile iletişim kalıplarının yeniden yapılandırılması üreten ikili ve aile sistemi seviyelerinde ortaya çıkar. (McDevitt, 2006: 69-70) Açıkçası ebeveynlerden demokratik tutum sergileyenlerin aile iletişim kalıplarının çoğulcu yapıda olduğu söylenebilir.

Birikim modeli ise, doğrudan bilgi ve bilgi edinme veya siyasi kurumlara veya bireylere yönelik davranışlarla ilgilenir. Birikimli “siyasi öğrenim” sürecinde veriler, bireysel bir çocuğun bilişsel gelişiminden ve kişilik özelliklerinden tamamen kopuktur. Erken aşamada siyasal sosyalleşme tutarsız olabilir. Edinilen bilgi ile çocukların gerçek tutumları arasında mantıksal bağlantıya gerek yoktur. Siyasetle ilgili bilgiler (örneğin anayasa, seçimler veya parlamento) çocuklara (yetişkinler tarafından doğrudan öğretim) dağınık bir şekilde iletilir (Hildebrandt-Wypych, 2017: 258-259). Daha geniş, bütüncül bir perspektiften — bireysel ve kolektif yaşamdaki siyasi süreçlerin anlamından — yoksundur.

Özdeşleşme modeli de, çocuğun diğer bazı önemli bireylerin (örneğin ebeveyn, öğretmen) davranışlarını taklit etme yeteneğini ve istekliliğini vurgular. Özdeşleşme modeli (sosyal roller, siyasi eylemleri ve tutumları ile bağlı) siyasi yönelimleri şekillendirme çocukların siyasi parti tercihlerinin ebeveyn kalıplarını edinmelerinin açıklanması için geçerlidir. Bununla birlikte, kimlik modelinde siyasi tutumların aktarımı kasıtsızdır. Rol model olarak ebeveyn etkisine dayalıdır. Ebeveyn bakış açısının çocuğa telkin edilmesi ve ikna edilmeye çalışılması üzerine değildir. Ailedeki günlük etkileşim, çocukların siyasi kimliğini şekillendirir (Hildebrandt-Wypych, 2017: 259). Çoğu durumda siyasi ve sivil alana yönelik tutumlar doğrudan bir ebeveyn veya yetişkin olsun, başka bir bireyden taklit edilir.

Unutulmaması gereken husus siyasal sosyalleşme, doğrudan doğruya çocuğun çıkarına hizmet eder. Demokratik yenilenme koşulları siyasetin insani gelişmeyi ne ölçüde yönlendirdiğine bağlıdır. Fikirlerin ve kimliğin ifadesinde “çatışma arayışı”, sivil itaatsizlik ve yerleşik inancın bozulması, bir yandan şiddeti, diğer yandan sözleşmeye uyumu temel alan herhangi bir siyasi sistem için yaşamsal öneme sahiptir (McDevitt, 2018: 807). Bu bağlamda bahse konu sosyalleşme, bireyi kendi yanlarına çekmeye çalışan karşıt toplumsal güçlerin mücadelesinin somut sonucudur.

Gerçekte çocukların siyasal gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, birden çok disiplinde başlar ve uyum içinde yürütülür (McDevitt, 2018: 807). Burada özellikle erken dönem deneysel sosyalleşme çalışmalar (Easton & Dennis, 1965), siyasal tutumların yaşamın çok erken döneminde kazanıldığına inanıldığından, esas olarak küçük çocukların siyasal yönelimleri ve davranışlarına odaklandılar. Belirtilen erken araştırmalar, iki varsayım tarafından yönlendirildi. İlk varsayım, erken deneyimler gelecekteki tutum ve davranışlar için bir değer temeli olarak hizmet ettiğinden, yaşamın en erken döneminde öğrenilenlerin çok önemli olduğudur (Niemi & Hepburn, 1995). İkincisi de, yetişkinlikten önce edinilen tutum ve davranışların sonraki yaşamda değişmeden kaldığı varsayılmıştır. Siyasi tutum ve davranışların oluşumu üzerine çok sayıda araştırma da (Dennis & Mccrone, 1970) (Jennings & Niemi, 1974) (Sears & Valentino, 1997) (Neundorf & Smets, 2017: 2) bu iki varsayım değerlendirdi.

Daha sonraki çalışmalar (Searing, Schwartz, & Lind, 1973) (Searing, Wright, & Rabinowitz, 1976), erken yaşamda geliştirilen tercihlerin ve davranışların kalıcılığının fazla abartıldığını gösterdiler. Anılan çalışmalar da, çocuklukta geliştirilen siyasi fikirlerin daha sonra gözden geçirildiği ortaya çıktı. Yaklaşık on yıl sonra ki çalışma da (Kinder & Sears, 1985); siyasal tercihlerin ve davranışların gelişimine ilişkin daha makul bir görüşün, etkilenebilir yıllar ve kalıcılık hipotezlerin, küçük ama yine de fark edilebilir düzeyde değişiklik olasılığı ile birleştiren bir görüş olduğu sonucuna varıldı (Neundorf & Smets, 2017: 3).

Üzerinde durduğumuz çalışmaların da gösterdiği gibi, siyasal sosyalleşmenin siyasal sistem üzerindeki etkilerinin kapsamlı bir analizi, şu anda var olandan çok daha kapsamlı bir bilgi birikimine dayanmalıdır. Mevcut bulgular en azından yetişkinlerin siyasal davranışlarının önemli yönlerinin çocuğun erken siyasal öğreniminde kökleri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Greenstein, 1970: 60).

Konuyla ilgili vurgulanması gereken bir diğer önemli husus da ergenler, olaylar bireylerarası ağlarda bilgi yayılımını tetiklediğinde, siyasal dünyaya duyarlı, anlamlı tutumlar geliştirmektedirler. Komünizmin çöküşü, yeni demokrasilerin yaratılması ve yerleşik demokrasilerde gençlerin kamu işlerine

ilgisinin azalması vb. değişimler, sosyalleşme üzerine ki çalışmaları 1990'larda hız kazandı (McDevitt, 2018: 800).

Bunun yanında yapılan diğer bir çalışma da (D. E. Hess, 2009); sürekli olarak açık sınıf ikliminin faydalarını vurgulanmıştır. Bireysel demografik özellikler ve okul özelliklerinin bir dizisini kontrol ettikten sonra (D. E. Campbell, 2008), açık sınıf ikliminin ergenlerde bilgi, oy verme motivasyonu ve çatışmayı takdir etmelerini sağladığını bulmuştur (D. E. Campbell, 2008: 441). Keza bir okul, öğrenci akranları arasında siyasetin belirginliğini ve önemini artırarak vatandaşlık için bir eğitim yeri olarak potansiyelini daha iyi gerçekleştirebilir. Açık sınıf iklimi, ebeveynlerle öğrenci tarafından başlatılan konuşmaları öngörür ve ailelerde tartışma için daha açık iklimlerle sonuçlanır (McDevitt, 2018: 801).

Gençlik ağına katılımıla ilgili çalışmada (Bennett, Wells, & Freelon, 2011); yaşlı nesillerin görev bilincine sahip vatandaşlığından genç toplulukların vatandaşlığını gerçekleştirmesine — seçime katılım ve partizan bağlılığı ile sınırlı — kadar, içeriğın arkadaşlarla paylaşılması gibi anlamlı etkinliklerde kendini gösterdiği bulunmuştur (McDevitt, 2018: 801).

Küçük çocuklar üzerinde yapılan çalışmaların, gelecekteki siyasi davranışlar açısından anlamlı olduğu açıkça kabul edilmemelidir. Gereççeli olsa bile, sağlıklı bir şüphencilik uygundur. Sosyalleşme teorisini ve araştırmasını yeniden canlandırma girişimi, tutum ve davranışların yaşam boyunca değiştiği ve erken öğrenmenin bazılarının, muhtemelen çoğunun yetişkin siyasi davranışı için sınırlı bir sonucu olduğu gerçeğine uygun olmalıdır (Niemi & Hepburn, 1995:9).

Ebeveyn-çocuk sosyalleşmesinin, çocukların ebeveynlerinin siyasi olarak nerede durduğuna dair bir imaj yarattığı ve ardından kendi davranış ve düşüncelerini buna uyarladığı iki aşamalı bir süreç olmadığını göstermektedir (Westholm, 1999). Bunun yerine, çocukların ebeveynlerinin siyasi görüşleri hakkında sahip oldukları imaj, bir koşullandırma faktöründen çok müdahale edici bir unsur olarak hizmet eder. Ayrıca, çocukların kendi görüşleri ile ebeveynlerinin görüşlerine ilişkin sahip oldukları imaj arasındaki ilişki karşılıklıdır (Westholm, 1999). 542, 548). Gerçek ebeveyn verilerinin yerine çocukların ebeveynlerinin görüşlerinin görüntüsünü koymak, bazı sosyalleşme mekanizmalarını belirsizleştirir .

Ebeveyn aktarımlarının kusurlarını araştırın çalışma da (Wolak, 2009); hem ergenlerin kişiliklerinin hem de daha geniş siyasi çevrelerinin parti kimliğinde ebeveyn— çocuk aktarımına aracılık ettiğini bulunmuştur. Ayrıca, daha meraklı ergenlerin ve siyasi haberlere daha dikkat edenlerin daha değişken parti tercihlerine sahip olma eğiliminde olduklarını ve bu nedenle ebeveynlerinin

siyasi görüşlerine meydan okuma olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir (Wolak, 2009: 581) (Neundorf & Smets, 2017: 7).

Ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkisine ilişkin yeni çalışmayla, çocukların büyük ölçüde ebeveynlerinin görüşlerini benimsediği fikrine meydan okundu (Dinas, 2014). Anılan çalışma da, parti kimliğinde ebeveyn-çocuk yazışmasının ebeveynin siyasete bulaşmasına bağlı olduğunu göstermektedir. Anılan çalışmaya göre; siyasetle ilgilenen ve ilgili ebeveynleri olanların, gerçekten de ebeveynlerinin parti kimliğini ergen olarak benimsemeleri daha olasıdır. Aynı zamanda (erken) yetişkinlik döneminde parti üyeliklerini revize etme olasılıkları daha yüksektir (Dinas, 2014: 827).

Yine Healy & Malhotra çalışmasında, siyasal sosyalleşmeyi önemli ölçüde etkileyebilecek ev ortamının genellikle göz ardı edilen bir yönünü vurgulamıştır. Burada tutumların ebeveyninden çocuğa nasıl aktarıldığını çok sayıda araştırma araştırmış olsa da, kardeşlerin de birbirini etkileyebileceğini göstermişlerdir (Healy & Malhotra, 2013: 1035). Eğitimdeki son araştırmalar, akranların eğitim çıktıları üzerindeki önemini geniş bir şekilde vurgulamıştır. Belirtilen çalışmanın sonuçlarında, ev içindeki akranların siyasi tutumlar ve kimlikler üzerinde benzer boyutta etkileri olabileceğini düşündürmektedir. Çocukluk ortamının önemine işaret ederek, yarı deneysel sonuçlarda, yaşamın erken dönemlerinde ki deneyimlerin siyasi kimliğin gelişiminde önemli bir rol oynadığına dair önceki bulguları (Calvó-Armengol, Patacchini, & Zenou, 2009) (Zimmerman, 2003) desteklemektedir. Doğal deneyler (DellaVigna & Kaplan, 2007) (Erikson & Stoker, 2011), büyük yaşam olaylarının ve partizan medyasına maruz kalmanın insanların siyasi görüşleri üzerindeki etkilerini göstermek için değerli olduğunu kanıtladı. Bu tür etkiler, özellikle çocukların siyasi kimlikleri şekillenirken önemli olabilir.

ABD siyasal sistemi içinde çocukların sosyalleşmesini inceleyen bir diğer çalışma da (R. D. Hess & Torney, 1970); küçük çocuk, siyasal yönetimin figürlerini ve kurumlarını güçlü, yetkin, iyi huylu ve yanılmaz olarak algıladığı ve onu koruma ve yardım sunmaları için güvenir bulduğu tespit edilmiştir. Sözü edilen çalışmaya göre; siyasi otorite figürlerine olan bu erken inanç, belirtilen ülkedeki küçük çocuklar arasında genel gibi görünmektedir. Diğer ülkelerin karakteristiği olduğuna inanmak için de nedenleri vardır. Ülkeye olan bu bağlılık istikrarlıdır. İlkokul yıllarında neredeyse hiç değişiklik göstermez. Bu bağ, muhtemelen, ulusun siyasi yaşamına dâhil olmak için sosyalleşmenin en temel ve esas yönüdür. Esasen duygusal bir bağlıdır (R. D. Hess & Torney, 1970: 66). Görünüşe göre, karmaşık psikolojik ve sosyal ihtiyaçlardan gelişir ve değişime veya tartışmaya son derece dirençlidir.

Bu bağlamda aile siyasallaşması ile ilgili olarak incelenen vatandaşlık yönelimleri, vatandaş rolünün aktif ve pasif olarak algılanmasını ve topluma ve

topluma daha geniş bir bağlılığa karşı siyasi alanla sınırlı olduğunu içermekteydi. Burada özellikle siyasi etkinlik, ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve siyasi katılım da dâhil edildi. Bu yönelimler, demokratik bir toplumda vatandaşlık için merkezi olarak kabul edilir. Şu veya bu şekilde birçok çalışma da (Jennings & Niemi, 1981) (Almond & Verba, 1963) (Ichilov & Nave, 1981) (Ichilov, 1988: 435) incelenmiştir.

Ailenin siyasal sosyalleşmesine yönelik çalışmalar da, kimin aktif olduğunu (ebeveynler, kardeşler vb.), faaliyet türlerini (okul aile birliği, seçim kampanyası vb.) ve faaliyetlerin yoğunluğunu (örneğin haftada gün sayısı) seyrek veya kalıcı bir endişe olup olmadığını hesaba katmalıdır (Ichilov, 1988: 434).

5. ÖNERİLER VE SONUÇ

Sosyalleşme, bireyin çevresindekilerle arasındaki etkileşim sürecidir. Sözü edilen süreç sosyal davranış örüntülerinin kabulü ile sonuçlanır. Çocuklukta edinilen temel yönelimler, daha sonraki öğrenmeyi ve belirli inançların benimsenmesini şekillendirir. Çocuklar, ebeveynlerinin normlarını ve değerlerini pasif bir şekilde kabul eden “boş sayfalar” olarak kabul edilir.

Erken yaşta öğrenilen yönelimlerin yetişkin tutumları üzerinde de karşılıklı etkileri olabilir. Çünkü erken öğrenme şekil verilebilen, biçimlendirici bir dönemde gerçekleşir. Daha sonraki öğrenmeyi etkileyebilir. Şöyle ki erken yaşam deneyimlerinin genellikle siyasi tutumların (örneğin siyasi değerler ve kimlik), siyasi katılımın (örneğin siyasi ilgi ve siyasi etkinlik) ve nihayetinde siyasi davranışların (örneğin siyasi katılımın geleneksel ve geleneksel olmayan biçimleri) temelini oluşturduğu kabul edilir. Erken yaşta öğrenmenin daha sonraki davranışlar için önemli olduğunu varsaymanın nedeni, erken öğrenmenin genellikle istenmeyen, kasıtsız bir karaktere sahip olmasıdır. Sonuç olarak, erken öğrenilen şeyin sorgusuz sualsiz kabul edilmesi muhtemeldir.

Çocuk ebeveyn figürleriyle ilgili önceki deneyimlerinden yararlanır. Güçlü ve yetkili gördüğü figürlere iyi huylu ve yardımcı nitelikler bulundurur. Çocuğun sistemdeki aşağı ve savunmasız yerinin bir sonucu olarak gelişir. Çocuğa güçlü otoritenin tehlikeli olmadığına dair güvence vermeye hizmet eder.

Demokrasinin canlılığı ve sürekliliği büyük ölçüde genç kuşağa demokratik yaşamın vizyonlarını ve ona olan bağlılığını aktarmaya bağlıdır. Siyasi süreçleri etkilemedeki etkinlik duygusu yaşla birlikte artar. Sosyalleşmenin teşvik ettiği süreklilikler siyasi istikrarı besleyebilir. Keza, sosyalleşme süreci de siyasi istikrarsızlığın sürmesine katkıda bulunabilir.

KAYNAKLAR

- Aldrich, J. H., Montgomery, J. M., & Wood, W. (2011). Turnout as a Habit. *Political Behavior*, 33(4), 535–563.
- Alford, J. R., Funk, C. L., & Hibbing, J. R. (2005). Are political orientations genetically transmitted? *American Political Science Review*, 99(2), 153–167.
- Almond, G., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitlelesel İletişim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yürsekokulu Yayınları.
- Bartels, L. M., & Jackman, S. (2014). A generational model of political learning. *Electoral Studies*, 33, 7–18.
- Beck, P. A., & Jennings, M. K. (1982). Pathways to Participation. *American Political Science Review*, 76(1), 94–108.
- Bendor, J., Diermeier, D., & Ting, M. (2003). A behavioral model of turnout. *American Political Science Review*, 97(2), 261–280.
- Bennett, W. L., Wells, C., & Freelon, D. (2011). Communicating Civic Engagement: Contrasting Models of Citizenship in the Youth Web Sphere. *Journal of Communication*, 61(5), 835–856.
- Bhatti, Y., & Hansen, K. M. (2012). Leaving the Nest and the Social Act of Voting: Turnout among First-Time Voters. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 22(4), 380–406.
- Bloch, M. (1953). *Historian's Craft*. New York: Knopf.
- Calvó-Armengol, A., Patacchini, E., & Zenou, Y. (2009). Peer effects and social networks in education. *Review of Economic Studies*, 76(4), 1239–1267.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., & Stokes, D. E. (1960). *The America Voter*. Chicago: University of Chicago Press.
- Campbell, D. E. (2008). Voice in the classroom: How an open classroom climate fosters political engagement among adolescents. *Political Behavior*, 30(4), 437–454.
- Connell, R. W. (1971). *The child's construction of politics*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Connell, R. W. (1972). Political Socialization in the American Family: The Evidence Re-Examined. *Public Opinion Quarterly*, 36(3), 323–333.
- Dalton, R. J. (1980). Reassessing Parental Socialization: Indicator Unreliability Versus Generational Transfer. *American Political Science Review*, 74(2), 421–431.
- Della Vigna, S., & Kaplan, E. (2007). The Fox News Effect Media Bias and Voting. *The Quarterly Journal of Economics*, 122(3), 1187–1234.
- Dennis, J., & Mcrone, D. J. (1970). Preadult Development of Political Party Identification in Western Democracies. *Comparative Political Studies*, 3(2), 243–263.
- Dinas, E. (2014). Why does the apple fall far from the tree? How early political socialization prompts parent-child dissimilarity. *British Journal of Political Science*, 44(4), 827–852.
- Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim* (12.Bası). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Easton, D., & Dennis, J. (1965). The Child's Image of Government. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 361(1), 40–57.
- Erikson, R. S., MacKuen, M. B., & Stimson, J. A. (2002). *The Macro Polity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, R. S., & Stoker, L. (2011). Caught in the draft: The effects of vietnam draft lottery status on political attitudes. *American Political Science Review*, 105(2), 221–237.
- Erkal, M. (2006). *Sosyoloji* (13. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Fiorina, M. P. (1981). *Retrospective voting in American national elections*. New Haven: Yale University Press.

- Franklin, C. H., & Jackson, J. E. (1983). The Dynamics of Party Identification. *American Political Science Review*, 77(4), 957–973.
- Gerber, A. S., Green, D. P., & Shachar, R. (2003). Voting May be Habit-Forming: Evidence from a Field Experiment. *American Journal of Political Science*, 47(3), 540–550.
- Green, D. P., Bradley, P., & Schickler, E. (2002). *Partisan Hearts and Minds*. New Haven: Yale University Press.
- Green, D. P., & Shachar, R. (2000). Habit Formation and Political Behaviour: Evidence of Consuetude in Voter Turnout. *British Journal of Political Science*, 30(4), 561–573.
- Greenstein, F. (1970). Children and Politics. In Edward S. Greenberg (Ed.), *Political Socialization* (pp. 56–63). New York: Routledge.
- Hatemi, P. K., Alford, J. R., Hibbing, J. R., Martin, N. G., & Eaves, L. J. (2009). Is There a “Party” in your genes? *Political Research Quarterly*, 62(3), 584–600.
- Hatemi, P. K., & Ojeda, C. (2021). The Role of Child Perception and Motivation in Political Socialization. *British Journal of Political Science*, 51(3), 1097–1118.
- Healy, A., & Malhotra, N. (2013). Childhood socialization and political attitudes: Evidence from a natural experiment. *Journal of Politics*, 75(4), 1023–1037.
- Hess, D. E. (2009). *Controversy in the classroom: The democratic power of discussion*. New York: Routledge.
- Hess, R. D., & Torney, J. V. (1970). The Development of Political Attitudes in Children. In Edward S. Greenberg (Ed.), *Political Socialization* (pp. 64–82). New York: Routledge.
- Hildebrandt-Wypych, D. (2017). Theory and Practice of Political Socialization in Childhood – Democracy vs. Neoliberalism. In *Studia Edukacyjne*.
- Hyman, H. H. (1959). *Political Socialization*. Glencoe: The Free Press.
- Iacovou, M. (2002). Regional Differences in the Transition to Adulthood. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 580, 40–69.
- Ichilov, O. (1988). Family Politicization and Adolescents’ Citizenship Orientations. *Political Psychology*, 9(3), 431–444.
- Ichilov, O., & Nave, N. (1981). “The Good Citizen” As Viewed by Israeli Adolescents. *Comparative Politics*, 13(3), 361–376.
- Jennings, M. K., & Niemi, R. G. (1968). The Transmission of Political Values from Parent to Child. *American Political Science Review*, 62(1), 169–184.
- Jennings, M. K., & Niemi, R. G. (1974). *The Political Character of Adolescence*. Princeton: Princeton University Press.
- Jennings, M. K., & Niemi, R. G. (1981). *Generations of Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Jennings, M. K., Stoker, L., & Bowers, J. (2009). Politics across generations: Family transmission reexamined. *Journal of Politics*, 71(3), 782–799.
- Kanazawa, S. (2000). New Solution to the Collective Action Problem: The Paradox of Voter Turnout. *American Sociological Review*, 65(3), 433–442.
- Kinder, D. R., & Sears, D. O. (1985). Public Opinion and Political Action. In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (pp. 659–742). New York: Random House.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Kroh, M., & Selb, P. (2009). Inheritance and the Dynamics of Party Identification. *Political Behavior*, 31(4), 559–574.
- MacKuen, M. B., Erikson, R. S., & Stimson, J. A. (1983). Macropartisanship. *American Political Science Review*, 77(1), 1125–1142.

- Marshall, G. . (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürçü, eds.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McDevitt, M. (2006). The partisan child: Developmental provocation as a model of political socialization. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(1), 84–88.
- McDevitt, M. (2018). Political Socialization and Child Development. In W. Outhwaite & S. Turner (Eds.), *The SAGE Handbook of Political Sociology: Two Volume Set* (pp. 797–811). SAGE Publications Ltd.
- McDevitt, M., & Chaffee, S. (2002). From top-down to trickle-up influence: Revisiting assumptions about the family in political socialization. *Political Communication*, 19(3), 281–301.
- Miller, A. H. (1974). Political Issues and Trust in Government: 1964–1970. *American Political Science Review*, 68(3), 951–972.
- Neundorf, A., & Smets, K. (2017). Political Socialization and the Making of Citizens. *Oxford Handbooks Online in Political Science*, 2017(February), 1–26. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.98>
- Niemi, R. G., & Hepburn, M. A. (1995). The rebirth of political socialization. *Perspectives on Political Science*, 24(1), 7–16.
- Niemi, R. G., & Jennings, M. K. (1991). Issues and Inheritance in the Formation of Party Identification. *American Journal of Political Science*, 35(4), 970–988.
- Niemi, R. G., & Sobieszek, B. I. (1977). Political Socialization. *Annual Reviews in Sociology*, 3(1), 209–233.
- Ordeshook, P. C. (1976). The Spatial Theory of Elections: A Review and a Critique. In I. Budge, I. Crewe, & D. Farlie (Eds.), *Party Identification and Beyond* (pp. 285–314). London: Wiley.
- Ozankaya, Ö. (1991). *Toplumbilim* (7.Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Page, B. I., & Jones, C. C. (1979). Reciprocal Effects of Policy Preferences, Party Loyalties and the Vote. *American Political Science Review*, 73(4), 1071–1089.
- Percheron, A., & Jennings, M. K. (1981). Political Continuities in French Families: A New Perspective on an Old Controversy. *Comparative Politics*, 13(4), 421.
- Searing, D., Schwartz, J. J., & Lind, A. E. (1973). The Structuring Principle: Political Socialization and Belief Systems. *American Political Science Review*, 67(2), 415–432.
- Searing, D., Wright, G., & Rabinowitz, G. (1976). The Primacy principle: Attitude Change and Political Socialization. *British Journal of Political Science*, 6(1), 83–113.
- Sears, D. O., & Valentino, N. A. (1997). Politics Matters: Political Events as Catalysts for Preadult Socialization. *American Political Science Review*, 91(1), 45–65.
- Settle, J. E., Dawes, C. T., & Fowler, J. H. (2009). The heritability of partisan attachment. *Political Research Quarterly*, 62(3), 601–613.
- Sigel, R. (1970). Assumptions about the Learning of Political Values. In Edward S. Greenberg (Ed.), *Political Socialization* (pp. 19–23). New York: Routledge.
- Smets, K. (2016). Revisiting the political life-cycle model: Later maturation and turnout decline among young adults. *European Political Science Review*, 8(2), 225–249.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2005). *Social Psychology* (12th Editi). New York: Pearson Education.
- Tedin, K. L. (1974). The Influence of Parents on the Political Attitudes of Adolescents. *American Political Science Review*, 68(4), 1579–1592.
- Tedin, K. L. (1980). Assessing Peer and Parent Influence on Adolescent Political Attitudes. *American Journal of Political Science*, 24(1), 136.
- Tedin, K. L., Brady, D. W., & Vedlitz, A. (1977). Sex Differences in Political Attitudes and Behavior: The Case for Situational Factors. *Journal of Politics*, 39(2), 448–456.

- Tezcan, M. (1993). *Eğitim Sosyolojisiinde ağdaş Kuramlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- lken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Szliğ. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi*.
- van Deth, J. W., Abenschn, S., & Vollmar, M. (2011). Children and Politics : An Empirical Reassessment of Early Political Socialization. *Political Psychology*, 32(1), 147–173.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Burns, N. (2005). Family Ties Understanding the Intergenerational Transmission of Political Participation. In Alan S. Zuckerman (Ed.), *The Social Logic of Politics. Personal Networks as Contexts for Political Behaviour* (pp. 95–114). Philadelphia: Temple University Press.
- Weisberg, H. F., & Smith, C. E. (1991). The Influence of the Economy on Party Identification in the Reagan Years. *Journal of Politics*, 53(4), 1077–1092.
- Westholm, A. (1999). The perceptual pathway: Tracing the mechanisms of political value transfer across generations. *Political Psychology*, 20(3), 525–551.
- Wolak, J. (2009). Explaining change in party identification in adolescence. *Electoral Studies*, 28(4), 573–583.
- Zimmerman, D. J. (2003). Peer effects in academic outcomes: Evidence from a natural experiment. *Review of Economics and Statistics*, 85(1), 9–23.

AİLE EĞİTİM ÇALIŞMALARINDA OKUL VE AİLE İŞ BİRLİĞİNİ GÜÇLENDİRMEK: BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ OLARAK BUZ KIRMA ETKİNLİKLERİ

STRENGTHENING SCHOOL AND FAMILY COOPERATION IN FAMILY EDUCATION ACTIVITIES: ICEBREAKER ACTIVITIES AS A COMMUNICATION METHOD

Nuran TUNCER¹

ABSTRACT

In recent years, families have become more aware that they need to be in closer communication and cooperation with the school, the institution to which they entrust their children. This is because the necessity of school-family cooperation in order for the child to achieve the desired success in education has begun to be understood. The media and communication organs also play a major role in raising this awareness. The reflection of the increase in the academic success of children who continue their education life in school-family cooperation on research has mobilized schools, administrators, teachers and field experts on family education. What can I do more? How can I do it?

In this study, ice-breaking activities that can be used in family education meetings, which are held by various educational institutions and are an important stakeholder of education, are included. In addition to the application purposes of ice-breaking activities, it is aimed to enrich family education meetings by giving details on how to apply a wide variety of ice-breaking activities and how to apply them, and to create a resource for educators, teachers and experts working in the field.

The icebreaker activities, all of which consist of applied content, consist of the purpose of the activity, the materials to be used, training situations and evaluation studies. Enriched with examples, ice-breaking activities, which are one of the family communication techniques, can be used by teachers.

Keywords: *Family Education, Ice Breaking Techniques, Early childhood education, Education and training studies,*

¹ Doç. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, nurantuncer72@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8748-5084

ÖZET

Son yıllarda aileler çocuklarını emanet ettikleri kurum olan okul ile daha sıkı bir iletişim ve iş birliği içerisinde olmaları gerektiği konusunda daha bilinçli hareket etmeye başlamışlardır. Çünkü çocuğun eğitimde arzu edilen başarıya ulaşması için öncelikle okul-aile iş birliğinin gerekliliği anlaşılmaya başlamıştır. Medya ve iletişim organları da bu farkındalığı artırmada önemli bir rol oynamıştır. Araştırmalarda okul-aile iş birliğinin akademik başarıya olumlu etkisinin yansımaları, okulları, yöneticileri, öğretmenleri ve alan uzmanlarını aile eğitimi konusunda harekete geçirmiştir. Bu durum daha fazla ne yapabilirim? Nasıl yapabilirim sorularını gündeme taşımıştır.

Bu çalışmada çeşitli eğitim kurumları tarafından gerçekleştirilen ve eğitimin önemli bir paydaşı olan aile eğitim toplantılarında kullanılacak olan buz kırma etkinliklerine yer verilmiştir. Buz kırma etkinliklerinin uygulama amaçlarının yanında çok çeşitli buz kırma etkinlikleri, nasıl uygulanacağına yönelik detaylar verilerek aile eğitim toplantılarının zenginleştirilmesi ve sahada çalışan eğitimci, öğretmen ve uzmanlara kaynak oluşturması amaçlanmıştır. Tamamı uygulanarak oluşturulmuş içeriklerden oluşan buz kırma etkinlikleri; etkinliğin amacı, kullanılacak materyaller, eğitim durumları ve değerlendirme çalışmalarından oluşmaktadır.

Örneklerle zenginleştirilmiş olan, aile iletişim tekniklerinden biri olan buz kırma etkinliklerinin öğretmenlere, yöneticilere, alan uzmanlarına ve ailelerle sahada çalışan eğitimcilere, çocukların üstün yararına yönelik yapacakları olan çalışmalarda faydalı olması amaçlanmıştır.

***Anahtar kelimeler:** Aile Eğitimi, Buz Kırma Teknikleri, Erken çocukluk eğitimi, Eğitim-Öğretim çalışmaları*

1. GİRİŞ

Aile kurumu, yapısı ve işlevleri bakımından alternatifi olmayan bir kurumdur. Aile, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, yeni kuşaklara kültürel kimliğin ve değerlerin kazandırılması, tarihsel ve toplumsal bilincin aktarılmasında birey ve toplum arasında bir köprüdür (Alpaydın, 2011). Bu nedenle aileleri eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak görmek günümüz eğitimin sistemin ayrılmaz bir parçası olması gerekmektedir.

Temelde bir yetişkin eğitimi olan aile eğitimi temelde, bireylerin istek ve ihtiyaçlarına yönelen, katılanların yaşı, öğrenim durumu, nasıl öğrendikleri gibi pek çok özelliklerini dikkate alarak yaşamın birbirinden farklı pek çok alanını öğrenme ortamı olarak kullanabilen planlı bir eğitim şeklidir (Kurt, 2014). Araştırmacılar yetişkin eğitimlerinde önem ve önceliğin her zaman öğrenen bireylere verilmesi gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Bunun için ise öğrenenin deneyiminin önemli olduğu ve bu deneyimin transfer edilmesi

sırasında ortaya çıkan paylaşımın öğrenmenin önemli bir parçası olduğu görüşünü savunmaktadır. (Knowles, Holton ve diğ, 2015). İnsanoğlunun en birincil öğrenme biçiminin deneyimlemek olduğu düşünülürse, yaşamın içinde yol alırken deneyimleme fırsatını henüz yakalayamadığı her bir durumu da başkalarının yaşamlarından deneyim transferi yaparak elde edebileceği fikrini görebilmesidir. Çünkü insanlar, yeni bilgileri, becerileri, değerleri ve tutumları bunlar kendilerine gerçek yaşam durumlarına uygulama bağlamında sunulmuş olan deneyim transferleri aracılığıyla öğrenirler (Knowles, 1996, S. 60).

Günümüzde ailelerin, çocuklarının okul hayatı boyunca karar verici olarak aktif bir rol üstlenmeleri beklenmektedir. Bu sebeple son yıllarda, dünyada, aile eğitiminin önemi daha fazla anlaşılmış ve bununla doğrudan alakalı çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır (Tuncer, 2022). Bu amaç doğrultusunda aileleri çok farklı ihtiyaçları konusunda desteklemeyi amaçlayan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların odak noktası ailenin çocukla olan etkileşimini zenginleştirerek ihtiyaçları doğrultusunda destek olmaktır.

Bekman ve Koçak'a göre (2009) aile eğitim programları da diğer pek çok erken müdahale programı gibi, olumsuz çevresel koşullar nedeniyle gelişimleri örselenebilir çocukların bilişsel ve sosyo-duygusal gelişmelerini erken yaşta desteklemeyi amaçlar. Olumsuz koşulların yarattığı etkilere sonradan müdahalelerle çare bulmaya çalışmaktansa, çevre koşullarının yaratabileceği olumsuz etkileri erken destek programlarıyla önlemek çok daha olumlu ve ekonomik bir yöntemdir.

Aile eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler çok farklılık gösterebilir. Burada bu yöntemlerin içinde iletişim becerileri için en çok kullanılan ve ailelerin kendilerini rahat hissederek sürece dahil olmada isteklerini ve motivasyonlarını artırarak yalnız olmadıklarını hissettiren bir yöntem olan buz kırma tekniğinin ne olduğu, nasıl kullanıldığı ve örneklere yer verilecektir.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, eğitim kurumları tarafından farklı gerekçelerle gerçekleştirilecek olan aile eğitim toplantılarının güçlü bir başlangıç yapması için kullanılacak buz kırma etkinliklerini zenginleştirmektir. Buz kırma etkinlikleri, amaçlarını, materyalleri, uygulama yönergelerini ve değerlendirme süreçlerini içeren içeriklerle çeşitlendirilmiştir. Bu örnekler, aile iletişim etkinlikleri için önemli bir araç olan buz kırma etkinliklerinin, öğretmenler, yöneticiler, uzmanlar ve ailelerle çalışan eğitimciler için çocukların üstün yararını gözeterek yapacakları aile eğitim çalışmalarına faydalı bir kaynak oluşturmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, buz kırma etkinliklerinin aile eğitim toplantılarındaki rolünü incelemekte ve literatürde mevcut olan buz kırma etkinliklerinin çeşitlerini

sentezlemektedir. Etkinlikler, çeşitli eğitim kurumları tarafından gerçekleştirilen toplantılarda kullanılabilir şekilde oluşturulmuş ve seçilmiştir. Bu etkinliklerin uygulanma amacı, kullanılan materyaller, eğitim durumları ve değerlendirme süreçleri incelenmiştir. Derlemenin temel odak noktası, mevcut literatürdeki buz kırma etkinliklerinin çeşitliliğini ve aile eğitim toplantılarına entegre edilme şekillerini göstermektedir. Bu derleme, sahada çalışan eğitimciler, öğretmenler ve alan uzmanlarına bu etkinlikleri uygulama konusunda örnek çeşitliliği sağlayacağından bir rehber niteliği taşımaktadır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Buz kırma etkinliklerinin aile toplantılarında kullanılmasının etkileri üzerine yapılan araştırmalar, ailelerin etkileşimlerini ve iletişimlerini artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu etkinlikler, aile üyeleri arasında samimi bir bağ kurulmasını ve anlayışın derinleşmesini sağlayarak, iletişimi güçlendirebilmektedir. Yapılan çalışmalar, bu tür etkinliklerin aile içi ilişkileri pozitif yönde etkilediğini ve aileler arasında duygusal bağların güçlenmesine katkı sağladığını göstermektedir (Akay ve Uzun, 2018; Berger, 2016; Bekman ve Koçak, 2009).

Aynı zamanda, buz kırma etkinliklerinin eğlenceli ve öğretici yapısı, aile üyelerinin birbirlerini daha iyi anlamalarına ve empati kurmalarına olanak tanımaktadır. Katılımcıların duygusal ifadelerini paylaşmalarını sağlayarak, bu etkinlikler aile üyelerinin birbirlerinin duygularını anlamalarına ve iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmekte ayrıca eğitimciye toplantı sürecini kolaylaştırabilmektedir (Bekman ve Koçak, 2009).

3.1. Bir İletişim Yöntemi Olarak Buz Kırma Etkinlikleri

Buz kırma etkinlikleri, katılımcıların rahatlamasını sağlamak, olumlu bir iklim oluşturmak, kabul edici ve sıcak bir atmosfer yaratmak için, ebeveynlerin rahatlamasına, gruba dahil olmasına yardımcı olmak ve ortama katılımını artırmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Berger, 2016, s:161; Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010, S.301). Bu etkinlikler sayesinde katılımcılar birbirlerini yakından tanıma fırsatı elde ederler. Bu durum aileler ve öğretmen arasında iletişimi güçlendirirken daha sonra yapılacak olarak görüşmelere de pozitif bir katkı sağlar.

Buz kırma etkinliklerinin amaçları;

- Olumlu bir etki oluşturmak,
- İnsanların rahatlamasına yardımcı olmak,
- Sosyal engelleri yıkmak,
- Enerji vermek ve motive etmek,
- İnsanların belli düşünce kalıplarının dışında düşünmelerine yardımcı olmak,

İnsanların birbirlerini tanımalarına yardımcı olmak gibi faydalar sağlar (Akay ve Uzun, 2018).

Ayrıca aile eğitim toplantılarında kullanılan buz kırma etkinlikleri;

- 1. İletişimi Güçlendirme:** Buz kırma etkinlikleri, aileler arasında samimi bir iletişim kurulmasına olanak tanır. Bu etkinlikler, katılımcıların birbirleriyle daha rahat ve içten iletişim kurmalarını sağlar.
- 2. Bağları Güçlendirme:** Ortak bir etkinlik yapmak, aile arasındaki bağı güçlendirir. Birlikte eğlenceli ve anlamlı zaman geçirmek, katılımcı ailelerin birbirlerine olan bağlılığını artırır.
- 3. Empatiyi ve Anlayışı Geliştirme:** Buz kırma etkinlikleri, katılımcıların birbirlerinin duygularını ve düşüncelerini anlamalarına yardımcı olur. Bu etkinlikler, empati kurma becerilerini ve diğerlerinin bakış açısını anlama yeteneğini geliştirir.
- 4. Eğlenceli ve Öğretici Olma:** Eğlenceli bir etkinlik aracılığıyla, aileler birbirlerini daha iyi tanıyabilir ve aynı zamanda eğlenceli bir öğrenme deneyimi yaşayabilirler.
- 5. Sorunları Çözme Becerilerini Güçlendirme:** Buz kırma etkinlikleri, çözüm odaklı düşünme becerilerini geliştirir ve aileler farklı bakış açılarıyla sorunları ele alma konusunda yardımcı olabilir (Berger, 2016).

İyi seçilmiş bir buz kırma oyunu ortamdaki gergin havayı rahatlatılabilir, ancak kötü seçilmiş bir buz kırma oyunu ters bir etki yaratabilir ve insanları gerip rahatsız edebilir. Uygulanacak etkinlik seçilirken grubunun yapısı ve kültürel özelliklerinin bilincinde olunmalıdır. Buz kırma oyunlarının kimseyi rahatsız etmemesi önemlidir. Hiç kimse kendisi hakkındaki bilgileri aşırı derecede açığa vurmaya zorlanmamalıdır. Etkinliği yöneten kişi karşıdaki kitleden haberdar olmalıdır. Hangi etkinliğin kullanılacağına karar vermeden önce etkinliğin uygulanacağı grup üyelerini dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir (Akay ve Uzun, 2018).

3.2. Buz Kırma Etkinlik Örnekleri

Etkinlik 1: Dostluk Çarkı

Etkinliğin Amacı: ebeveynlerin grupta birbirlerini tanımalarına ve benzer özelliklerini bulmalarına yardımcı olmak

Materyal: kalem, A4 kâğıt,

Eğitim Durumu:

Bir yuvarlak çark üzerine yazılmış çeşitli özelliklere ait cümlelerin hitap ettiği katılımcıları bulup o cümlenin karşısına imza atmasını gerektiren bir oyundur. Her bir ebeveyn cümlelere bakarak orada yazan tanımlamalara uygun kişileri birkaç dakika içinde bularak ona imzalatır. Katılımcı ebeveynlere şu yönerge verilir; önümüzdeki birkaç dakika içinde sizinle aynı niteliklere sahip kişileri bulun. Teker dışlarının arasındaki dostluk çarkına isimlerini imzalasınlar.

Çarkın içindekiler

Seninle benzer ilgi alanlarına sahip olan birini bul

Seninle aynı gün doğmuş birini bul

2 şekilde senden farklı birini bul

Seninle aynı renk saçta sahip birini bul

Sana yakın bir yerde yaşayan birini bul

Seninle aynı hobiye sahip birini bul

Seninle aynı mesleğe sahip birini bul

Seninle aynı favori televizyon programına sahip birini bulun

Seninle benzer ilgi alanlarına sahip birini bulun.

Değerlendirme Çalışmaları

- Sorulara cevaplamaya nasıl başladın?
- Soruları cevaplarken zorlandınız?
- Birbirinizin hiç bilmediğiniz özelliklerini duyduunuz mu?
- İlk defa öğrendiğiniz şeyler oldu mu?
- Sana benzeyen kaç kişi bulabildin mi?

Etkinlik 2: Tombala Kartları

Etkinliğin Amacı grubun kendini ifade edebilecek farklı yollar denemesi,

Materyaller: A4 kâğıdı, kalem, hareketli müzik

Eğitim Durumu:

Eğitimci bir kâğıdı 12 ile 25 arasında değişen şekilde karelere böler. Her bir kutucuğa farklı ifadeler yerleştirir. Eğitime katılan ebeveynler grup içinde gezerek her bir katılımcının kendisine en çok uyan kutucuğu imzalamasını ister.

Tablo 1: Tombala Kartı Örneği

Düzenli olarak televizyon izlerim.	Koyu saçlarım var	Saçlarım kıvılcık.	İki çocuğum var.	Düzenli egzersiz yapıyorum.
Okumayı severim.	Alışverişe gitmeyi severim.	Sarı saçlara sahibim.	Buraya yakın yaşıyorum.	Bir kızım var.
İkiden fazla çocuğum var.	Kayak yapmaktan zevk alıyorum.	Kahverengi gözlerim var.	Bir yıldan fazla bir süredir bu bölgede yaşıyorum.	Benim bir erkek kardeşim var.
Dans etmeyi severim.	Yürüyüş yapmaktan hoşlanırım.	Benim gözlerim mavi.	Müzikten zevk alıyorum.	Benim bir kız kardeşim var.
En sevdiğim renk turuncudur.	Bisiklet sürmekten zevk alıyorum.	Bir oğlum var.	Okulda yardım etmekten hoşlanırım.	Ev dışında çalışıyorum.

Değerlendirme Çalışmaları

- Soruları cevaplarken zorlandınız?
- Birbirinizin hiç bilmediğiniz özelliklerini duyduunuz mu?
- İlk defa öğrendiğiniz şeyler oldu mu?

Etkinlik 3: Şifreli İsimler

Etkinliğin Amacı: grubun birbirini tanınmasına ve kaynaşmasına yardımcı olmak,

Materyaller: küçük kartlar, kalem

Eğitimci toplantı başlamadan her bir ebeveynin adını harfleri sıra dışı olacak şekilde karıştırarak isim kartlarına yazar. Ebeveynler grup içinde dolaşarak katılımcı ebeveynlerin isimlerinin düzgün halini bulmaya çalışırlar. Örneğin; MAHMUT-MUHTMA, NURAN-RANNU, MENEKŞE- MEEKŞEN,

Fakat bunun grup tanışmadan önce ilk veya ikinci toplantıda yapılması daha uygun olur.

Değerlendirme Çalışmaları

- İsimlerin doğrusunu bulurken zorlandınız mı?
- İlk kez öğrendiğiniz bir isim oldu mu?

Etkinlik 4: Şifreli İsimler

Etkinliğin Amacı: Grubun birbirini tanınmasına ve birbiriyle kaynaşmasına yardımcı olmak

Materyaller: Çanta, kişisel bir eşya

Eğitim Durumu: Katılımcı ebeveynlerden çantalarına ve/veya cüzdanlarına bakmaları ve onları en iyi tanımlayan öğeyi bulmaları istenir. Bunun için öncesinden katılımcı ebeveynlere toplantıya gelirken yanlarında bir eşya getirmelerini isteyen bir mektup gönderilebilir. Daha sonra ebeveynlere bu eşyanın kendileri için neden önemli olduğunu tartışmaları için sorular sorulabilir. Bu çalışmayı küçük gruplar halinde yapmak ve ardından daha büyük gruplar halinde yapmak daha uygun olacaktır.

Değerlendirme Çalışmaları

- Sizin için önemli bir eşya bulmakta zorlandınız mı?
- Başkalarıyla benzer eşyalar çıktı mı?
- Arkadaşlarınızın çantasından çıkan bir eşyaya şaşırdığınız oldu mu?

Etkinlik 5: İkili tanıştırma

Etkinliğin Amacı: grubun birbirini tanınmasına ve birbiriyle kaynaşmasına yardımcı olmak

Materyaller: Yok

Eğitim Durumu: Grup üyeleri sandalyelere oturduktan sonra ikili eşli gruplar oluşturulur, örneğin, herkes kendi sağındaki kişiyle eşleşebilir. Bu kişiler bir süre sohbet ederek birbirlerini gruba tanıtabilecekleri bilgileri almak için sorular sorarlar. Daha sonra bu çift birbirlerini büyük gruba tanıtır

Örnek; Ödül hanımıla Tufan Bey bir çift oluşturduktan sonra nereli oldukları, kaç çocuklarının olduğunu, çocuklarının cinsiyeti ve yaşı, nerede çalıştıklarını vb sorular sorarlar. Böylelikle Ödül Hanım ve Tufan beyi gruba tanıtabilirler. Katılımcı ebeveynlerin kendilerini tanıtmak aşağıdaki konuları kullanabilirler

Gizli saklanma yerim . . .

Çocukken severdim. ....

Dileğim olsaydı..... olurum. . .

Okulla ilgili en sevdiğim şey. . .

Yürümek veya otobüse binmekle ilgili hatırladıklarım

Okuldan eve yürümek ya da otobüse binmekle ilgili hatırladığım şey şuydu....

Değerlendirme Çalışmaları

- Sizin için önemli bir eşya bulmakta zorlandınız mı?
- Çalışma sırasında eşinizi tanıtmak için seçtiğiniz soruları nasıl belirlediniz?
- Arkadaşınızı tanıyabildiniz mi?

Etkinlik 6: Bir Sırrım Var.

Etkinliğin Amacı: grubun birbirini tanımaya ve birbiriyle kaynaşmasına yardımcı olmak

Materyaller: kâğıt- kalem

Eğitim Durumu:

Katılımcı ebeveynler birbiriyle tanıştıktan sonra, kendilerine verilen küçük kâğıtlara grupta paylaşmakta sakınca görmedikleri bir sırlarını yazarlar. Daha sonra bu kâğıtlar bir torbada toplanır. Her bir kâğıt çekilerek üzerinde yazılan sır okunduğunda, grupta bulunan katılımcılar bu sırrın kime ait olduğunu tahmin etmeye çalışırlar (Berger ,2016).

Değerlendirme Çalışmaları

- Paylaşabileceğiniz bir sır bulmakta zorlandınız mı?
- Başkalarıyla benzer sırlarınız çıktı mı?
- Sırrınız yüksek sesle okunurken ne hissettiniz?

Etkinlik 7: İlk İzlenim

Etkinliğin Amacı: ebeveynlerin grupta birbirlerini tanımalarına yardımcı olmak

Materyaller: kalem kâğıt, bant

Eğitim Durumu:

Eğitimci katılımcıların sırtına a4 kağıdı yapıştırır ve şu yönergeyi verir; herkes 2 dakika içinde en az 5 kişiye gidecek- daha fazla da olabilir- ve onunla sohbet edecek bu sohbet sırasında onu tanımak için çeşitli sorular sorabilir, daha sonra bu sohbet bitiminde onunla ilgili izlenimini sırtında ki kağıda yazacak- tek kelimeyle, ya da en fazla iki kelime kullanabilir- sonrasında süre bitimini eğitimci duyurur ve herkesin birbiriyle ilgili yazdıkları okunur ve katılımcılardan ne hissettikleri sorulur.

Değerlendirme Çalışmaları

- Soru bulmakta zorlandınız mı?
- Başkalarıyla benzer özellikleriniz çıktı mı?
- Sizinle ilgili bir özellik okunurken ne hissettiniz?

Etkinlik 8: Elimden Beni Tanı-

Etkinliğin Amacı: grubun birbirini tanımaya ve kaynaşmasına yardımcı olmak, konsantrasyonu sağlamak

Materyaller: A4 kâğıdı, kalem, hareketli müzik

Eğitim Durumu: Eğitimci katılımcı öğretmenlere birer tane A4 kâğıdı dağıtır ve yönergeyi verir. “Şimdi herkes elinin kalıbını bu kâğıtlara çizecek ve sonra her bir parmağına kendine has özellikleri anlatan kelimeler yazacak. Mesela; iyimserim, iki çocuğum var, şu şehirde doğdum, en sevdiğim yemek fasulye, en büyük hayalim Paris’i görmek vs. daha sonra yazı işi bitince ayağa kalkılır ve bir halka olunur herkes yazdığı kâğıdı buruşturur ve top yapar. Müzik başladığında ise kâğıtlarla kısa bir savaş yapılır herkes buruşmuş top olmuş kâğıtları birbirine atar müzik durduğunda ortada kâğıtlar karışık bir halde beklemektedir. Eğitimci tekrar yönerge verir, şimdi ortada ki kâğıtları herkes bir tane olmak üzere alıp açısını tesadüfen kendi kâğıdı gelen olursa buruşturup geri atsın ve herkes birbirine giderek 2 dakika içinde o elin sahibini içinde ki ipuçlarını takip ederek bulmaya çalışsın. Birbirinize gösterip bu sen misin diye sorma hakkınız var ancak sadece 3 kişiyle sınırlı sadece 3 kişiyi seçip bu sen misin diye sorabilirsiniz o yüzden de iyi düşünün der. Daha sonra oturulur ve kim kimi bulabildi hangi özelliğinden dolayı buldu, bulurken neye dikkat edildi, nasıl tahmin yürütüldü, birbirine benzer özellikler nelerdi diye katılımcılarınla sohbet edilir.

Değerlendirme Çalışmaları

- Kendinize özellik bulmakta zorlandınız mı?
- Başkalarıyla benzer özellikleriniz nelerdi?
- Arkadaşınızı özelliklerinden tanıyabildiniz mi?

Etkinlik 9: Ortak Ve Farklı Yönler

Etkinliğin Amacı: grubun birbirini tanınmasına ve kaynaşmasına yardımcı olmak, grup etkinliği öncesinde kaynaşmalarını sağlamak.

Materyaller: A4 kâğıdı, kalem, renkli mandallar, (her renkten 3 er tane sınıf sayısı kadar) müzik

Eğitim Durumu: Eğitimci katılımcı ebeveynleri ortaya alır ve müzikle birlikte hareket etmelerini söyler. Hareketli ve yavaş müzikler eşliğinde sınıf içinde bağımsız hareket edilir müzik durduğunda eğitimci ortaya her renkten üçer tane olan mandalları atar ve şöyle söyler; şimdi herkes bir tane mandal alıp yakasına taksın. Mandal takma işi bitince ise hiç konuşmadan sadece gözleriyle bakarak mandalın diğer eşini bulmaya çalışır herkes böylece 3 erli grup olur. Grupları kâğıt ve kalemlerin olduğu masaya yönlendirir ve şu yönergeyi verir; Kültürel kimliğiniz, karakter özellikleriniz, çocuklarınızın yaşları, cinsiyetleri ve çeşitli özellikleri ve deneyimleriniz üzerine düşünün. Sonra 3'lü gruplar halinde düşündüklerinizi paylaşın; ortak ve farklı yönlerinizi bulun. Süre 5 dakikadır. Daha sonra grup yazılı olarak ortak ve farklı yönlerini sınıfla paylaşır.

Değerlendirme Çalışmaları:

- Ortak ve farklı özellikleri belirlerken nelere dikkat ettiniz?
- Eşleşirken aynı renk mandalı bulmak için neler yaptınız?
- Etkinlik süresince ne hissettiniz?
- Kendi özelliklerinizi paylaşırken neler hissettiniz?
- Kaç ortak kaç farklı özellik ortaya çıktı?

Etkinlik 10: Dönen Daire

Etkinliğin Amacı: grubun kendini ifade edebilecek farklı yollar denemesi, grubun birbirine tanınmasına ve kaynaşmasına yardımcı olmak, kendilerini ifade edebilmelerini sağlamak.

Materyaller: yok

Eğitim Durumu: Eğitimci katılımcıları yuvarlak bir halkada yere oturtur ve sırayla aşağıdaki yönergelere göre cevap vermelerini ister. Kural ise, birinin söylediğini diğeri artık söyleyemez.

1. Eğer milyoner olsaydım...
2. Bugüne kadar yaptığım en çılgınca şey...
3. En sevdiğim film...
4. Eğer dünyanın her yerine gidebilecek olsaydım ilk .....'ya giderdim.
5. En sevdiğim yemek...
6. Benim ailem...
7. Beni en çok eğlendiren şey...
8. Hayalimdeki araba...
9. Benim çocuklarım...
10. Hayalini kurduğum iş...

Değerlendirme Çalışmaları:

- Yaşanan süreçte neler hissettiniz
- Birbirinize benzeyen hayalleriniz var mı?
- Hayallerinizi paylaşırken neler hissettiniz?
- Sizin hayalinizi sizden önce söyleyen oldu mu?

Etkinlik 11: Kimin Sahip Olduğunu Bul

Etkinliğin Amacı: grubun kendini ifade edebilecek farklı yollar denemesi, grubun birbirine tanınmasına ve kaynaşmasına yardımcı olmak, kendilerini farklı şekillerde ifade edebilmelerini sağlamak.

Materyaller: kâğıt-kalem-müzik

Eğitim Durumu: Eğitimci daha önceden hazırladığı kâğıtları katılımcılara dağıtır birer tane de kalem verir ve yönergeyi açıklar. Elinizdeki kâğıtlarda yer alan bazı sorular var o soruların cevapları kimde varsa onları 2 dakika içinde bulacaksınız. Birbirinize gidip sorun, evet derse karşısına onun ismini yazın. Kâğıttaki sorular şunlardır.

1. En az bir müzik aleti çalan? Hangisi?
2. İki çocuğu olan
3. Arabasının rengi siyah olan
4. 2012 model arabası olan
5. İsmi içinde iki tane e harfi olan
6. Eylül'de doğmuş olan
7. Yurt dışında en az 2 ülke görmüş olan
8. Yamaç paraşütü yapmış olan
9. Koç burcu olan
10. Bir çocuğu olan
11. Yurt dışında doğmuş olan
12. Hem kızı hem oğlu olan

Değerlendirme Çalışmaları

Soruları cevaplarken zorlandınız mı?

Birbirinizin hiç bilmediğiniz özelliklerini duydunuz mu?

İlk defa öğrendiğiniz şeyler oldu mu?

Etkinlik 12: İple Tanışma

Etkinliğin Amacı: grubun kendini ifade edebilecek farklı yollar denemesi, grubun birbirine tanınmasına ve kaynaşmasına yardımcı olmak, kendilerini farklı şekillerde ifade edebilmelerini sağlamak. Grup dinamiğini oluşturmak

Materyaller: Bir yumak ip

Eğitim Durumu: Eğitmen elindeki yün yumağının bir ucundan tutarak kendi adını yaşını ve işini söyleyerek katılımcılardan birine atar, kuralı şöyle açıklar; ipin ucunu alan katılımcı kendi ismini, kaç çocuğu olduğunu ve çocuklarının yaşları olmak üzere toplamda 3 şey söyleyecek ve ipin ucunu bırakmadan ip yumağını bir başka katılımcıya atacaktır. Böylece ip yumağı salonun içinde katılımcıların arasında bir örümcek ağı oluşturana kadar dolaşacaktır. İp yumağı bütün katılımcıları gezdikten sonra lider iplerin ucunu tutan katılımcılardan ellerini iplerle birlikte havaya kaldırmalarını ister ve şöyle der; bu bizim iletişim ağıımız, gördüğünüz gibi karmakarışık tıpkı hayatta ki ilişkiler gibi, ama doğru yerden başlar ve doğru yerden devam edersek hiçbir karışıklık kalmadan çözülmüş olacak. Eğitmen ipin ucu en son kimde kaldıysa ona döner ve “şimdi ip sana nerden geldi bul ve o kişiye dönerek kendinle ilgili 3 şey söyleyeceksin ama kural şu birisi kendinle ilgili bir şey söylese diğeri artık onu söyleyemez. Mesela “en çok sevdiğim yemek ... , en sevmediğim huyum... , çok sabırsızım vb. herkes kendine has 3 şey düşünecek, diğeri söylenenlerden başka bir şey bulacak ve onu söyleyerek iletişim yumağını geriye dönerek çözeceğiz. Kendinle ilgili 3 şey bulmakta zorluk çeken katılımcılara eğitmeni çeşitli örnekler vererek yardımcı olur. İletişim ağı çözüldükten sonra lider grupla ortaya çıkan özelliklerle ilgili sohbet eder ve paylaşımında bulunur.

Değerlendirme Çalışmaları

- Katılımcı ebeveynler iletişim ağıında hangi 3 şeyi söylemeyi tercih ettiler?
- Katılımcı ebeveynler kendilerine ait özellikleri bulmada zorlandılar mı?
- Birbirleriyle ilgili farklı bilgileri duymak size neler hissettirdi?

Etkinlik 13: Beni Bana Tanıt

Etkinliğin Amacı: grup üyelerini tanıyabilme, grupla iletişim kurabilme, grupla etkileşim sağlayabilme.

Materyaller: Kâğıt-kalem

Eğitim Durumu: Katılımcı ebeveynlerden ikili grup olmaları istenir. Birbirlerini daha yakından tanıyabilmek ve bireysel özelliklerini öğrenebilmek için bir çalışma yapacakları belirtilir. Her katılımcının eşini daha iyi tanıyabilmesi için ona kendi belirlediği soruları sorması istenir. Eşler birbirini tanımak için soruları karşılıklı olarak sorup cevaplamalıdır. Daha sonra her bir katılımcıdan eşinin yerine kendisi geçerek gruba kendilerini tanıtmalarını söylenir.

Değerlendirme Çalışmaları

- Çalışma sırasında soruları nasıl belirlediniz?
- Onu kendinizi tanıtır gibi anlatırken ne hissettiniz?
- Arkadaşınız sizi kendisi gibi tanıtırken ne hissettiniz?
- Arkadaşınızı bütün özellikleriyle tanıtabildiğinizi düşünüyor musunuz? (Berger, 2016; Karapınar, 2015).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğun okul yaşantısında başarıya ulaşabilmesinin bir ön koşulu varsa o koşul, okul ile ailenin iş birliği içinde hareket etmesinden beslenmektedir. Çocukların yüksek yararının gözetildiği bütün uygulamalarda hem okul hem de aile ortak sorumluluk almak zorundadır. Okulun ve ailenin ortaklaşa yürütmediği eğitim ortamlarında çocuklar daha fazla zorlukla baş etmek durumunda kalacaklardır. Oysa eğitim kurumları aileleri işe koşarak hem çocuk için en iyisini bulma yolcularını kolaylaştıracak hem eğitim ortamlarını zenginleştirecek hem de çocuk ve aile arasında güçlü bir iletişim köprüsü kurmuş olacaktır. Bütün eğitim kurumları çocukların yüksek yararını gözetmek ve hep daha iyisini yapmak için çalışma sorumluluğunu üstlenmek zorundadırlar. Bu bir yolculuktur ve bu yolculukta hem çocuk hem de aile tek başlarına bırakılmamalıdır. Çocukların nasıl öğrendiği ve bu öğrenme yolcuları sırasında yaşadıkları deneyim aile ve çocuk arasındaki iletişimi güçlü hale getirmektedir. Bu güç aileye çocuğun ihtiyacını anlama ve zamanında bu ihtiyaca göre hareket etme özgürlüğü vermektedir. İhtiyaçlarına duyarlı, zamanında cevap verebilen ebeveynlerle çocukların ilişkisi güçlenerek büyümektedir. Bütün bu roller deneyimlerle şekillenirken ortaya bin bir çeşit renk çıkmaktadır. Bu renkler çocuk ve ailenin fotoğrafını oluşturmaktadır. Çünkü her ailenin bir yaşam rengi vardır ve bu renk çocuklar büyürken onları sarar. Aileler kendi yaşam renklerinden oluşan gökkuşağını çocuklarına aktarırken en iyisine ve en doğrusuna ulaşmak için çaba sarf ederler. Bu çaba ayna görevi görürken anne-babayı cesaretlendirir. Okul ise bu cesareti oluşturmak ve ailenin çocuk yararına olacak her bir çalışmaya istekli olarak katılmasına zemin hazırlamak için çabalamalıdır. Bu çalışma okul aile iş birliğini sağlamak üzere etkinlikler planlayan eğitimcilere, öğretmenlere ve alan uzmanlarına buz kırıcı etkinliklerle destek olmak için hazırlanmıştır.

Literatür, buz kırma etkinliklerinin aile toplantılarında kullanılmasının aile üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendirmede olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların duygusal ifadelerini paylaşmalarını teşvik eden bu etkinlikler, aile içi iletişimi artırma ve duygusal bağı güçlendirme potansiyeline sahiptir. Araştırmalar, bu tür etkinliklerin aile üyelerinin birbirlerini daha iyi anlamalarına ve empati kurmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, buz kırma etkinliklerinin eğlenceli ve öğretici

yapısı, aile üyelerinin birbirleriyle daha samimi ve içten iletişim kurmalarını desteklemektedir.

Öneriler:

- Ailelere yönelik yapılan eğitim programları ve toplantılar, buz kırma etkinliklerini içerecek şekilde planlanabilir. Bu etkinlikler, aileler arasındaki iletişimi güçlendirmek ve duygusal bağı artırmak için etkili bir araç olabilir.
- Buz kırma etkinliklerinin içeriği, aile üyelerinin rahat bir ortamda duygusal deneyimlerini paylaşmalarını teşvik edecek şekilde düzenlenebilir.
- Aile eğitimi uzmanları ve rehberler, buz kırma etkinliklerinin faydaları ve etkili uygulama yöntemleri konusunda eğitimcilere destek olabilirler.
- Bu etkinlikler, ailelerin bir araya gelme ve birbirleriyle olan ilişkilerini güçlendirme sürecinde düzenli olarak kullanılabilir.

Eğitimciler ve öğretmenlerin buz kırma etkinliklerini kullanırken dikkat etmeleri gereken noktalara ilişkin öneriler şöyle özetlenebilir:

- Katılımcıların Rahatlamasını Sağlamak: Toplantının başlangıcında bir buz kırma etkinliği, katılımcıların rahatlamasına ve birbirleriyle daha rahat iletişim kurmalarına yardımcı olabilir. Örneğin, kısa bir hoş geldin aktivitesi veya bir tanışma oyunu.
- Ortak Konuların Belirlenmesi: Etkinlikler, ailelerin günlük hayatta karşılaştıkları ortak konulara odaklanabilir. Örneğin, aile içi iletişim, duygusal ifade, paylaşım gibi konular etrafında etkinlikler düzenlenebilir.
- İçeriği Kişiselleştirilmesi: Her aile farklı dinamiklere sahiptir. Buz kırma etkinliklerini, ailelerin ihtiyaçlarına ve dinamiklerine uygun şekilde kişiselleştirilebilir. Bu, katılımcıların daha etkili bir şekilde etkinliklere dahil olmasını sağlar.
- Grup Tartışmaları Oluşturma: Buz kırma etkinlikleri, grup tartışmalarını teşvik edebilir. Katılımcıların duygularını ifade etmeleri ve birbirlerinin bakış açılarını anlamaları için platform sağlayabilir.
- Duygusal Bağ Güçlendirme: Etkinliklerde duygusal bağı güçlendirecek öğeler bulunabilir. Örneğin, birlikte yapılan bir aktivite veya duygusal paylaşımları teşvik eden sorular.
- Açık ve İlgili Çekici Olma: Etkinliklerin amacını ve nasıl gerçekleştirileceğini katılımcılara net bir şekilde açıklanabilir. Aynı zamanda, etkinlikleri katılımcıların ilgisini çekecek şekilde tasarlanabilir.
- Değerlendirme ve Geri Bildirim: Etkinliklerin ardından katılımcılardan geri bildirim alın. Hangi etkinliklerin daha etkili olduğunu görmek ve gelecekteki toplantılar için dersler çıkarmak önemli olabilir.

KAYNAKLAR

- Aksu, H. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Buz Kırma Etkinlikleri.
- Akay, C., & Uzun, N. B. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe'nin Öğrenme Sürecinde Dil Becerileri Açısından Duyulan Kaygı. *Electronic Turkish Studies*, 13(19).
- Alpaydın, Y. (2011). Eğitici El Kitabı.
- Tuncer, N. (2022). "Aile Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler" Eğitim Bilimleri Alanında Yeni Trendler II. Editör: Perihan Ünüvar Duvar Yayınları. İzmir.
- Kurt, İ. (2014). Yetişkin eğitimi. Akçağ Yayıncılık.
- Knowles, M., Holton, E., ve Swanson, R. (2015). Yetişkin Eğitimi. O. Gündüz (Çev.), Kaknüs Yayıncılık.
- .Knowles, M. (1996). Adult learning The ASTD Training and Development Handbook.
- Bekman, S. ve Koçak, A. A. (2009). Beş ülkeden anneler anlatıyor: anne çocuk eğitim programı. İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Berger, E. H., ve Riojas-Cortez, M. (2016). Parents as partners in education: Families and schools working together. Ninth Edition, Pearson
- Ersay-Çekmeçlioğlu, E. (2010) "Aile ve Aile Eğitimi ile ilgili Temel Kavramlar", Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları, Ed. Z. Fulya Temel, Anı Yayıncılık.

SOSYAL BECERİ GELİŞİMİNİN TEMELLERİ: ETKİLİ ÖĞRETİM STRATEJİLERİ KULLANMA

Şükran CALP¹

Özet

Sosyal beceriler, bireylerin sosyal gereklilikleri yerine getirebilmek için başvurduğu, amaca götüren özel yolları kullanabilme yetisidir. Sosyal becerilerin kazanılması, çocukluk gelişiminin kritik bir yönünü temsil eder ve çocuğun etkileşimlerini, ilişkilerini, sosyal ve akademik başarısını ve genel refahını şekillendirmede vazgeçilmez bir rol oynar. Bu bölümde, sosyal beceri kavramı başkalarıyla etkili iletişimi kolaylaştıran davranışlar, tutumlar ve yetenekler kümesi olarak tanımlanmaktadır. Bebeklikten yetişkinliğe kadar sosyal becerilerin ilerleyişinin detaylandırıldığı alt başlıklarda, beceri edinme aşamaları, gelişimi etkileyen faktörler ve bu becerilerin geliştirilmesinde sosyal deneyimlerin kritik rolü vurgulanmaktadır. Sosyal becerilerin çok yönlü doğasını araştıran bölüm, sözlü ve sözsüz iletişim, empati, çatışma çözümü, kendini ifade etme, girişkenlik, öz yönetim, planlama dahil olmak üzere sosyal becerilerin çeşitli boyutlarını ele almakta ve bu boyutların birbirine bağlılığı ve sosyal etkileşimlerdeki önemi üzerinde durmaktadır. Ayrıca, çocuklar arasındaki farklı öğrenme stillerine ve bireysel farklılıklara uyum sağlamak için öğretim stratejilerinin nasıl uyarlanacağı konusunda rehberlik sağlamakta; tutarlı ve olumlu pekiştirme yoluyla olumlu sosyal davranışları modelleme ve güçlendirmede eğitimcilerin, ebeveynlerin ve bakıcıların rolünü vurgulamaktadır. Sonuç olarak, tanımından ve boyutlarından çocuklarda gelişimine ve etkili eğitim yöntemlerine kadar sosyal becerilerin incelikleri araştırılmaktadır. Okuyucuların bu bölüm aracılığıyla başarılı kişilerarası ilişkiler için gerekli olan sosyal becerilerde uzmanlaşma noktasında kapsamlı bir anlayışa sahip olacağı umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Beceri, sosyal beceri, beceri öğretimi*

¹ Doç. Dr. Şükran Calp, Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, demetsukrancalp@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6297-9056

Abstract

Social skills are the ability of individuals to use special methods that lead to a goal in order to fulfill social requirements. The acquisition of social skills represents a critical aspect of childhood development and plays an indispensable role in shaping the child's interactions, relationships, social and academic success, and overall well-being. In this section, the concept of social skills is defined as the set of behaviors, attitudes and abilities that facilitate effective communication with others. In the subheadings detailing the progression of social skills from infancy to adulthood, the stages of skill acquisition, factors affecting development, and the critical role of social experiences in the development of these skills are emphasized. Exploring the multifaceted nature of social skills, the chapter addresses various dimensions of social skills, including verbal and non-verbal communication, empathy, conflict resolution, self-expression, assertiveness, self-management, planning, and emphasizes the interconnectedness of these dimensions and their importance in social interactions. It also provides guidance on how to adapt teaching strategies to accommodate different learning styles and individual differences among children; It emphasizes the role of educators, parents, and caregivers in modeling and reinforcing prosocial behaviors through consistent, positive reinforcement. As a result, the intricacies of social skills, from their definition and dimensions to their development in children and effective education methods, are investigated. It is hoped that through this chapter, readers will gain a comprehensive understanding of mastering the social skills necessary for successful interpersonal relationships.

Keywords: Skill, social skills, teaching skill

1. GİRİŞ

Sosyal becerilerin kazanılması, çocukluk gelişiminin kritik bir yönünü temsil eder ve çocuğun etkileşimlerini, ilişkilerini ve genel refahını şekillendirmede vazgeçilmez bir rol oynar. Toplum karmaşıklık ve çeşitlilik açısından gelişmeye devam ettikçe, çocukları güçlü sosyal becerilerle donatmanın önemi giderek daha fazla dile getirilir olmuştur. Bu bölüm, çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinin çok yönlü kapsamını ele almakta, bu temel becerileri geliştirmek için birtakım stratejileri incelemektedir.

Beceri, bir amaca yönelik bilinçli bir şekilde tekrarlanabilen davranış ve davranışlar serisidir. Sosyal beceri ise; bireyin sosyal gereklilikleri yerine getirebilmek için başvurduğu, amaca götüren özel yolları kullanabilme yetisidir. Sosyal beceri kavramına, kişilerarası beceri, kişilerarası yeterlilik, sosyal yeterlilik ve iletişim yeterliliğini içeren bir dizi terimle atıfta bulunulur. Literatürde, bu terimler birbirinin yerine kullanılma eğilimindedir.

Sosyal beceriler, iletişim, empati, çatışma çözümü, işbirliği ve duygusal düzenlemeyi kapsayan geniş bir davranış yelpazesini kapsar. Bu alanlardaki yeterlilik yalnızca daha düzgün sosyal etkileşimleri kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda başarılı kişilerarası ilişkiler, akademik başarı ve duygusal dayanıklılık için temel oluşturur. Bununla birlikte, sosyal becerileri güçlendirme arayışının ortasında, çok sayıda zorluk ve karmaşıklık mevcuttur. Öğrenme tarzlarındaki bireysel farklılıklar, kültürel çeşitlilik, dijital çağda gelişen sosyal etkileşim ortamı gibi faktörler, beceri gelişiminde zorlayıcı hatta bazen engelleyici etkiye sahip olabilmektedir. Bu zorlukları anlamak ve bunların üstesinden gelmek, çocukların çeşitli gelişim aşamaları ve bağlamlarındaki farklı ihtiyaçlarını karşılayan kapsamlı ve uyarlanabilir stratejiler tasarlamak için zorunludur.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, sosyal beceri kavramından yola çıkarak, bunun çocuklukta nasıl geliştirilebileceğini ele alan bir çalışmadır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bulgular kısmı, kavramın tanımından ve hangi ortamlarda ele alınıp geliştirilebileceğinden söz etmektedir.

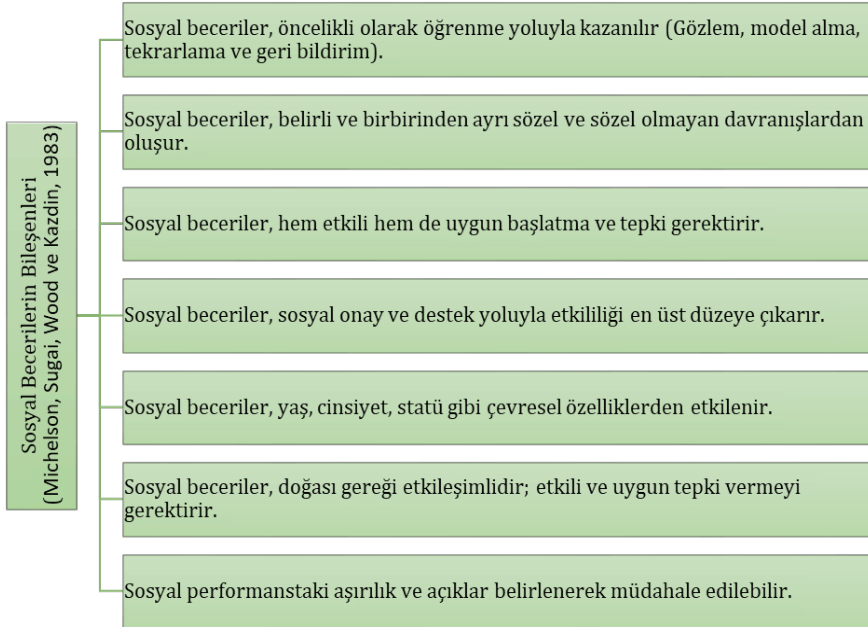
3.1. SOSYAL BECERİ NEDİR?

Sosyal beceri kavramsal olarak “duyguları ifade etme veya ilgilerini ve arzularını başkalarına iletme yeteneği” olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanım “sonunda sosyal pekiştirme kaybına uğramadan kişilerarası bağlamda hem olumlu hem de olumsuz duyguları ifade etme yeteneği” şeklindedir. Diğer bir tanımda (Trower, 1982) sosyal beceri, bir amaca yönelik becerili davranış üretme sürecidir. Wiemann’a göre (1977) sosyal beceri, bir etkileşimde bulunanın, bir karşılaşma sırasında kendi kişilerarası hedeflerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesi ve diğer etkileşimde bulunanların çizgisini koruyarak mevcut iletişimsel davranışlar arasından seçim yapma yeteneğidir.

Sosyal beceri, diğer insanlarla hem uygun hem de etkili bir şekilde etkileşim kurma yeteneği olarak da tanımlanır (Segrin, 1992, 2000; Spitzberg ve Cupach, 1985, 1989). Uygunluk, kişinin davranışının sosyal normları, değerleri veya beklentileri ihlal etmediğini, yani başkaları tarafından olumsuz olarak görülmediğini gösterir. Etkililik ise, kişinin davranışının bu etkileşimde niyetlenen hedef(ler)e ulaştığını veya başardığını gösterir.

Çoğu sosyal beceri kavramsallaştırmasında uygunluk ve etkililik baskın temalar olarak görünmesine rağmen, uygun ve etkili sosyal davranışlar kapsamlıdır. Belki de bu, açık, kapsamlı ve geniş çapta kabul gören bir sosyal beceri tanımının olmamasının bir nedenidir. Sosyal beceriler karmaşıktır ve en

azından bir dereceye kadar kişiden ve durumdan etkilenir. Sosyal becerileri bir cümleyle tanımlamaya çalışmak, iyi bir futbol oyuncusu olmak gibi bazı karmaşık motor becerileri tek bir cümleyle tanımlamaya çalışmak gibidir. Bu becerilerin birçok bileşeni vardır. Nitelikli bir performans üretmek için, birçok bileşenin birlikte çalışması ve çeşitli durumların rollerine ve taleplerine yanıt vermesi gerekir. Michelson, Sugai, Wood ve Kazdin (1983) sosyal becerilerle ilgili tanımlamalarda Şekil 1’deki bileşenlerin kabul edilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir.

Şekil 1: Sosyal Becerilerin Bileşenleri (Michelson, Sugai, Wood ve Kazdin, 1983)

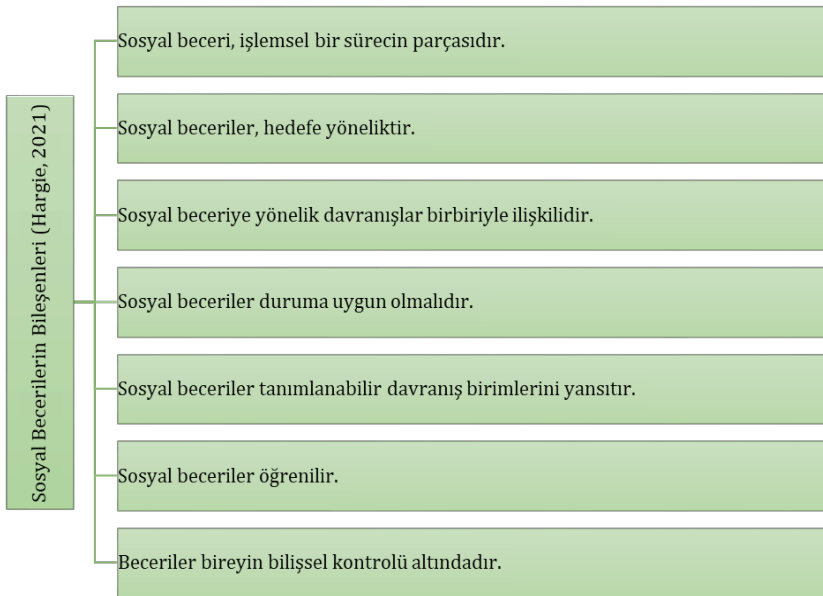
Başka bir sınıflandırmada Hargie (2021), sosyal beceriyi “bireyin bir dizi hedefe yönelik, birbiriyle ilişkili ve duruma uygun sosyal davranışları sergilediği, öğrenilen ve kontrol edilen bir süreç” olarak tanımlar ve yedi ayrı beceri bileşenini vurgular (Şekil 2): Sosyal beceri, işlemsel bir sürecin parçasıdır. Sosyal beceriler hedefe yöneliktir. Sosyal beceriye yönelik davranışlar birbiriyle ilişkilidir. Sosyal beceriler duruma uygun olmalıdır. Beceriler tanımlanabilir davranış birimleriyle tanımlanır. Sosyal beceriler öğrenilir. Beceriler bireyin bilişsel kontrolü altındadır. Bu bileşenler, sosyal beceri gelişiminin dinamik ve kasıtlı doğasının altını çizerek, bu yeterliklerin yalnızca doğuştan gelen özellikler olmadığını, bilinçli öğrenme ve uygulama yoluyla edinildiğini vurgulamaktadır.

Sosyal becerilerin bu yedi bileşenini anlamak ve geliştirmek, çocuklarda çok yönlü sosyal yeterliliği geliştirmeyi amaçlayan eğitimciler, ebeveynler ve uygulayıcılar için kapsamlı bir çerçeve sağlar. Hargie’nin modeli, sosyal beceri

gelişiminin çok yönlü doğasına ilişkin incelikli bir bakış açısı sunan değerli bir rehber görevi görmektedir.

Sosyal beceri, işlemsel bir sürecin parçasıdır: Kişilerarası iletişim, ortak anlam oluşturma sürecinin sözlü ve sözsüz alışverişiyle karakterize edilen bir süreçtir. Bu işlemsel süreç, “uygun amaçları formüle etme, ilgili eylem planlarını tasarlama, bu planları uygulama, davranışın etkilerini izleme, diğerlerinin tepkilerini anlama ve yorumlama, etkileşimin gerçekleştiği bağlamın farkında olma, sonuçların ışığında hedefleri ve tepkileri ayarlama, uyarılma veya terk etme” gibi eylemleri içerir. Bu anlamda, her insan eylemlerini diğerlerine göre düzenlediği için etkileşim iyi bir koordinasyon gerektirir (Arundale, 2013).

Sosyal beceriler hedefe yöneliktir: Carnevale ve De Dreu (2006) tarafından ifade edildiği gibi, “insan, hedeflere ulaşmak için tasarlanmış kasıtlı bir sistemdir”. Hedefler sosyal etkileşim sürecini hem motive eder hem de yönlendirir (Berger, 2002). Yeni becerilerin başarılı bir şekilde öğrenilmesinde dört aşamadan geçilir. Birincisi, bilinçsiz yetersizlik. Burada birey beceri elde etmeden davrandığının tamamen farkında değildir. Birçok insanın gerçek beceri eksikliklerinden habersiz olması ve gerçek yeteneklerini abartması durumu buna örnek olarak gösterilebilir (Kruger ve Dunning, 1999). İkincisi, bilinçli yetersizlik. Bu aşamada ne yapmak gerektiği bilinir, ancak bunun çok iyi yapılmadığı da bilinir. Üçüncüsü, bilinçli yeterlilik. Bu noktada birey, tatmin edici bir performans sergilediğinin farkındadır. Son olarak, bilinçsiz yeterlilik aşamasına ulaşılır ki burada gerçekten beceri sahibi olunur ve eylemler artık düşünmeden başarılı bir şekilde gerçekleştirilir.

Şekil 2: Sosyal Becerilerin Bileşenleri (Hargie, 2021)

Sosyal beceriye yönelik davranışlar birbirleriyle ilişkilidir: Sosyal beceri davranışları belirli bir hedefe ulaşmak için koordine edilir ve karşılıklıdır. Dolayısıyla her davranış hem birbiriyle hem de bu ortak hedefle ilişkili ve senkronizedir.

Sosyal beceriler duruma uygun olmalıdır: Davranışlar büyük ölçüde durumsal taleplerden etkilenir (Snyder ve Stukas, 2007) ve sosyal becerileri gelişmiş bireyler bağlama uygun davranışlar sergiler (Gearhart, Denham ve Bodie, 2014). White ve Burgoon (2001), sosyal etkileşimin temel özelliğinin adaptasyon gerektirmesi olduğu sonucuna varmıştır.

Beceriler tanımlanabilir davranış birimlerini yansıtır: Sosyal becerilerin varlığına, insanların gerçekte nasıl davrandıklarına göre karar verilir. Buna göre beceri, iletişimsel davranışların performansına yansır (Cupach ve Canary, 1997). Göz teması kurmak, beden dilini kullanmak, sorulara nitelikli cevap vermek gibi, sözlü veya sözsüz davranışların varlığı sosyal becerilerle ilgili ipuçları barındırır.

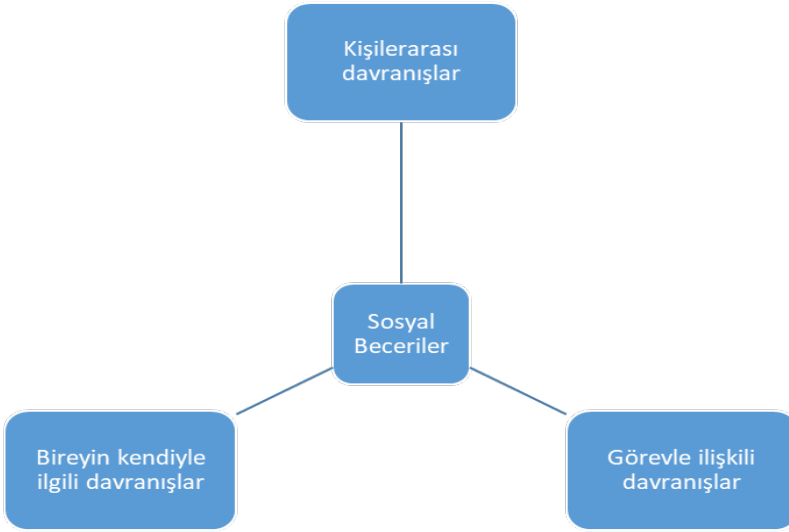
Sosyal beceriler öğrenilir: Genel bir kural olarak, çocuk teşvik edilen davranışları öğrenir ve daha sık kullanır ancak cesareti kırılan veya göz ardı edilenleri daha az gösterme eğilimindedir. Bu anlamda, geri bildirim etkili performans için çok önemlidir. İletişim öğrenildiği için, iletişim kurma yeteneği her zaman geliştirilebilir.

Beceriler bireyin bilişsel kontrolü altındadır: Beceri kazanmış bir kişi sadece belirli şeylerin nasıl yapılacağını bilmekle kalmaz, aynı zamanda bu şeylerin neden yapıldığını da anlar. Becerili olduğu faaliyetin genel ilkeleri hakkında bilgi sahibidir ve bu nedenle herhangi bir özel durumun gereklerine göre yaptıklarını değiştirebilir. Bilişsel kontrolün önemli bir boyutu, davranışların zamanlamasıyla ilgilidir. Davranışların ne zaman kullanılacağını öğrenmek, bu davranışların ne olduğunu ve nasıl kullanılacağını öğrenmek kadar önemlidir.

3.2. SOSYAL BECERİNİN BOYUTLARI

Literatürde sosyal becerinin boyutlarıyla ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Gresham ve Reschly (1987) sosyal becerileri, kişilerarası davranışlar, bireyin kendisiyle ilgili davranışlar ve görevle ilgili davranışlar olmak üzere üç kategoride ele almaktadır (Şekil 3). İş birliği yapma, grupta çalışma, otoritenin kabulü, konuşma becerileri, oyun oynama davranışları kişilerarası davranışlara örnek gösterilebilir. Etik davranış, kendine karşı olumlu tutum, duygularla başa çıkma, duygularını ifade etme, özyönetim gibi davranışlar bireyin kendisiyle ilgili davranışlardandır. Yönergeleri takip etme, verilen bir işi zamanında tamamlama, bağımsız çalışma, konuşmacının mesajına ilgiyi gösteren sözlü ya da sözsüz tepki verme gibi davranışlar ise görevle ilgili kabul edilir.

Şekil 3: Sosyal Becerinin Boyutları (Gresham ve Reschly, 1987)

Diğer bir analizde Rinn ve Markle (1979) birey odaklı bir boyutlandırmaya giderek sosyal becerileri Şekil 4'teki gibi üç gruba ayırmıştır:

Kendini İfade Becerileri	<ul style="list-style-type: none"> •Üzüntü ve mutluluğu ifade etme, fikirlerini açıklama, iltifatları kabul etme, kendi olumlu yönleri hakkında konuşma
Diğerlerini Destekleyici Beceriler	<ul style="list-style-type: none"> •Arkadaşlarıyla ilgili olumlu konuşma, başkalarının onayladığı fikirlerini ifade etme, diğerlerini övme
Girişkenlik Becerileri	<ul style="list-style-type: none"> •Basit ricalarda bulunma, mantıksız istekleri reddetme, uyuşmadığı fikirleri ifade etme

Şekil 4: Sosyal Becerinin Boyutları (Rinn ve Markle, 1979)

Calderalla ve Merrell ise (1997) sosyal beceri boyutlarını ayrıntılı olarak sınıflandırmak için çocuk ve ergenlerle yürütülen araştırmaları gözden geçirip yaptıkları meta analiz çalışmaları sonucunda beş boyut belirlemişlerdir: Bu boyutlar ve boyutların altında toplanan beceriler Şekil 5'te gösterildiği gibidir:

Akran İlişkilerine Yönelik Beceriler	•Akran destekleyiciliği, empati, sosyal etkileşim, liderlik, girişkenlik, sokulganlık, akranlarının haklarını savunma, sosyal katılım
Öz Yönetime İlişkin Beceriler	•Sosyal bağımsızlık, sosyal yeterlik, sosyal sorumluluk, öz denetim, kurallar, engellenme toleransı, öfke kontrolü, eleştiriyeye açık olma
Akademik Beceriler	•Okula uyum, okulda sosyal kurallara saygı, görev yönelimi, akademik sorumluluk, sınıf uyumluluğu, iyi öğrencilik, bağımsız çalışma, yetenek düzeyine uygun kalitede iş üretme
Uyma Becerileri	•Sosyal işbirliği, sosyal uyum, talimatlara ve kurallara uyma, görevi tamamlama, eşyaları/oyuncakları paylaşma, yapıcı eleştirilere uygun yanıt verme
Girişkenlik Becerileri	•Sosyal başlatma becerileri, sosyal cesaret, iletişimi başlatma, arkadaş edinme, atılganlık, haksızlığa uğradığımda duygularımı ifade etme

Şekil 5: Sosyal Becerinin Boyutları (Calderalla ve Merrell, 1997)

Sosyal becerilerle ilgili başka bir sınıflama, Goldstein, Sprafkin, Greshaw ve Klein (1980), tarafından yapılmıştır. Goldstein, Sprafkin, Gershaw ve Klein (1980) yaptıkları çalışmada sosyal becerileri, ilişki basamakları/biçimleri açısından altı kategoriye ayırmıştır (Şekil 6).

Başlangıç Sosyal Beceriler	•Dinleme, bir konuşma başlatma, sohbet etme, soru sorma, teşekkür etme, kendini tanıtmaya, diğer insanları tanıtmaya, iltifat etme
İleri Sosyal Beceriler	•Yardım isteme, taraf olma, talimat verme, yönergeleri izleme, özür dileme, başkalarını ikna etme
Duyularla İlgili Beceriler	•Duyularımı tanıma, duygularımı ifade etme, başkalarının duygularını anlama, başkasının öfkesiyle başa çıkma, sevgiyi ifade etme, korkuyla başa çıkma, kendini ödüllendirme
Saldırganlığa Alternatif Beceriler	•İzin isteme, bir şeyler paylaşma, başkalarına yardım etme, uzlaşma, müzakere etme, kendi kendini kontrol etme, haklarını savunma, alaylara tepki verme, başkalarıyla sorun yaşamaktan kaçınma, kavgalardan uzak durma
Stresle Başa Çıkma Becerileri	•Şikayetini dile getirme, şikayete cevap verme, oyundan sonra nazik olma, utançla başa çıkma, dışlanmakla başa çıkma, bir arkadaşımı savunma, ikna için ısrara karşılık verme, başarısızlığı göğüsleme, kafa karıştırıcı iletilerle baş etme, bir suçlamayla başa çıkma, zor bir konuşmaya hazırlanma, grup baskısıyla başa çıkma
Planlama Becerileri	•Yapılacak bir şeye karar verme, bir soruna neyin sebep olduğunu belirleme, bir hedef belirleme, yeteneklerini fark etme, problemi çözmek için veri toplama, problemleri önem sırasına koyma, karar verme, bir göreve konsantre olma

Şekil 6: Sosyal Becerinin Boyutları (Goldstein, Sprafkin, Gershaw ve Klein, 1980)

3.3. ÇOCUKLARDA SOSYAL BECERİLER

Sosyal beceriler, insanlar arasındaki iyi ilişkilerin temelini oluşturur ve bir anlamda çevreyle birey arasındaki bağlantı noktasıdır. Başkalarıyla iletişim kurmak için kullanılan bu beceriler, konuşma, jest, yüz ifadesi ve beden dili gibi sözlü ve sözsüz iletişim öğelerini içerir. İnsanlarla birlikteyken nasıl davranacağını bilen ve başkalarıyla iletişim kurarken hem açık hem de kapalı kuralları anlayabilen biri, güçlü sosyal becerilere sahiptir, denilebilir.

Çocuklar söz konusu olduğunda sosyal becerinin gelişimsel önemi söz konusudur. Çocuk büyümeye ve gelişmeye devam ederken, sosyal beceriler hayatın her alanında rol oynar. Güçlü sosyal beceriler geliştirmek çocuk için, yakınlık kurma, akranları tarafından kabul görme, duygularını başarıyla yönetme, empatik yaklaşma ve iyi bir takım üyesi olma gibi bir dizi olumlu sonucu doğurur (Wilson ve Sabee, 2003).

Sosyal beceriler, çocukların başkalarıyla iyi geçinmek, sosyal ortamlarda aktif ve olumlu bir katkı sağlayıcı olmak, ilişki kurmak ve sürdürmek için ihtiyaç duyduğu bir dizi yeterliliği kapsar. Bu ilişkiler aile üyeleri, arkadaşlar, diğer ekip veya kulüp katılımcıları, sınıf arkadaşları, öğretmenler, topluluk liderleri ve hatta gelecekteki iş arkadaşlarıyla olabilir.

Sosyal beceriler, çocuklarda stresi ve yalnızlığı önlemeye yardımcı olabilir. Çocuklar ilişki kurabildikleri ve sürdürebildikleri zaman, yalnız kalma olasılıkları daha düşüktür. Ayrıca, gerektiğinde destek için gidebilecekleri güvenilir arkadaşları varsa, çocuklar daha az stresli hissederler. Bu nedenle güçlü sosyal beceriler geliştirmek aslında çocuklar için olumlu zihinsel ve fiziksel refahı desteklemeye yardımcı olabilir.

Güçlü sosyal beceriler akademik başarıyla da bağlantılıdır. Etkili iletişim kurabilen, başkalarını aktif olarak dinleyebilen, problem çözebilen ve duygularını kendi kendine düzenleyebilen çocukların, notlarla ölçüldüğünde, okulda daha başarılı olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır (Kwon, Kim ve Sheridan, 2012; Luo, Hughes, Liew ve Kwok, 2009; Lynch ve Simpson, 2010; Graziano, Reavis, Keane ve Calkins, 2007; Trentacosta ve Izard, 2007; Sparapani, Connor, McLean, Wood, Toste, Day, 2018).

Öğrencilerin okulda sıklıkla üstlendikleri işbirlikli öğrenme etkinlikleri, onları akademik başarılarını artıracabilecekleri öğrenme fırsatlarıyla yüzleştirmeyi amaçlar. Fikirlerini akranlarına iletebilen, akranlarının fikirlerini yargılamadan dinleyebilen ve daha sonra bu bilgileri bir ödev veya proje planlamak için kullanan çocuklar görevi tamamlamada başarılı olurlar. Ayrıca, engellerle karşılaştıklarında kendi duygularının farkında olup etkili ve uygun sakinleştirici stratejiler kullanarak kendi kendini düzenleyebilen çocuklar daha hızlı odaklanabilir ve böylece akademik görevi tamamlamak için daha az zaman

kaybederler. Dürtü kontrolü olarak adlandırılan ve aynı zamanda sosyal bir beceri de olan öz kontrol, akademik başarıyla bağlantılıdır. Çünkü özdenetim gösterebilen çocuklar, sınıf ortamındaki öğretim sürecini daha az kaçıır.

Çocuklar için kariyer planlama çok uzakta gibi görünse de zaman hızla akıp gider ve dünün çocuğu iş başvurusunda bulunan bir yetişkin olur. Güçlü sosyal beceriler, çocukları güçlü ekip üyeleri, anlayışlı meslektaşlar ve sorumlu çalışanlar olmaya hazırlar. Literatürde ilkokul hatta okul öncesi dönemden itibaren güçlü sosyal becerilere sahip çocukların yetişkin olduklarında etkili sosyal bağlılık özellikleri sergiledikleri ve sosyal gruplara anlamlı katılım için fırsatlar yarattıklarını ifade eden çalışmalar bulunmaktadır.

Sosyal beceriler, çocukların bir ortamı değerlendirmesine ve ardından o duruma veya sosyal etkileşime uyan eylemleri seçmesine yardımcı olur. Şartlar ve sosyal beklentiler ortama bağlı olarak değiştiğinden, çocukların çok çeşitli davranışları, kelimeleri ve eylemleri öğrenmeleri önemlidir. Sözlerinin ve eylemlerinin etraflarındakileri etkilediğini fark edebilmeleri de önemlidir. Sosyal gruplara başarılı bir şekilde katılmak için, çocukların yalnızca kendi düşünce ve duygularını iletmeyi değil, aynı zamanda beden dili ve yüz ifadeleri gibi sözsüz iletişim ve sözcükler yoluyla başkalarının düşünce ve duygularını tanımayı da öğrenmeleri gerekir.

3.4. SOSYAL BECERİLERİN GELİŞİMİ

Çocuklar, doğumdan itibaren sosyal beceriler kazanırlar. Ancak özellikle sosyal etkileşimi etkileyen tanıları olan çocuklar için durum böyle değildir. Örneğin otizm teşhisi konan çocuklar için katılım becerileri, iletişim becerileri, öz kontrol ve diğer sosyal beceriler beklenen gelişimsel sürece uygun olmayabilir. Benzer şekilde, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu teşhisi konan çocuklar da yaştan beklenen öz kontrol veya duygu düzenleme becerilerini göstermekte zorlanabilirler. Bu anlamda çocuğun hangi sosyal becerilerinin geliştirilmeye muhtaç olduğuna odaklanmak ve bu becerileri hedefleyen etkinlikler seçmek akıllıca bir adım olabilir.

Çocukların sosyal becerileri öğrenmelerinin temel yolu, çevrelerindeki insanları izlemeleri ve ardından bu becerileri kendi hayatlarında uygulamalarını sağlamaktan geçer. Aile üyelerini ya da diğer yetişkinleri gözlemlemek, bebeklere ve çocuklara, nasıl davranacakları veya ihtiyaç duydukları şeyleri nasıl elde edecekleri hakkında bilgi verir.

Görsel 1: Markettesiniz ve uzun bir kuyruk var. 5 yaşındaki çocuğunuz alışveriş sepetinin koltuğunda oturuyor ve sıradaki diğer insanlara bakıyor. Uzun bir kuyrukta beklemek zorunda olmak çocuk için yeni bir deneyim olabilir, ancak insanların markette nasıl sabırla beklediklerini görmek ona bu ortamda nasıl ve ne beklendiği hakkında önemli sosyal bilgiler verir.²

Görsel 2: Çocuk parkta, başkalarını oyun oynarken görür. Gerçekten eğlenceli görünüyor. Bu çocukları tanımıyor ve oyuna nasıl katılacağından emin değil. Onların oynamasını izlerken, başkalarının da oyuna katıldığını görebilir. Diğer çocukların oyuna nasıl katıldığını gözlemlemek, onun da eğlenceye nasıl dahil olabileceği konusunda ipuçları barındırır.

2 Bölüm içindeki tüm görseller <https://www.shutterstock.com/> ve <https://pixabay.com/tr/> sayfalarından indirilmiş olup herhangi bir telif yükümlülüğü bulunmamaktadır.

Bu gibi sosyal durumlarda üç temel adım önemlidir (Bacanlı, 2012): Başkalarını gözleme (görmek), sosyal durumun ihtiyaçları ve beklentileri hakkında düşünme (düşünmek) ve sonra duruma uygun bir eylem seçme (harekete geçmek).

Birinci Adım: Görmek

Görme, sosyal ipuçlarını fark etmeyi ve almayı içerir. Çevre ve çevredeki diğerleri hakkında önemli bilgileri gözleme ve alma süreci olduğu için sosyal becerileri geliştirmek için kritik öneme sahiptir. Çocuklar aldıkları bilgiyi kendi eylemlerini yönlendirmek için kullanır ve bu da diğerlerini doğrudan etkiler. Görme ya da gözlem gerçekleşmezse, çocuklar çevreye ya da duruma uymayan eylem ya da davranışları seçebilirler. Görme birçok biçim alabilir:

- Çocuklar, yetişkinlerin çevrelerinde neler yaptığını gözlemler.
- Çevrenin tonunu hissedebilirler. Eğlenceli, sıradan mı yoksa ciddi bir ortam mı?
- Çocuklar yeni bir durumla karşılaştıklarında diğer çocukların davranışlarını da gözlemleyebilirler. Diğer çocuklar ne yapıyor? Görevi nasıl tamamlıyorlar? Nasıl oynuyorlar?
- Çocuklar diğer insanların tepkilerini anlayabilir. Bir arkadaşının onları gördüğü için heyecanlı göründüğünü fark edebilir ve ardından arkadaşına sarılmak için harekete geçebilir.

İkinci Adım: Düşünmek

İkinci görev olan düşünme, gözlenen bilgiyi, gözlenenleri ve kişinin bu bilgiyle neler yapabileceğini düşünerek yorumlamayı içerir. Örneğin:

- Diğer tüm çocukları öğretmene dönük olarak halının üzerinde sessizce otururken görmek ne anlama geliyor?
- Arkadaşlarından birinin gözlerinde yaşlarla tek başına oturması ne anlama geliyor?
- Annesinin, ofisinde telefonda olması ne anlama geliyor?

Düşünme ayrıca aşağıdaki gibi başkalarının niyetlerini yorumlamayı da içerir:

- Bununla ne demek istedi?
- Hareketi bana ne söylüyor?

Düşünmek kesinlikle zamanla gelişen bir beceridir, ancak sosyal beceri geliştirmenin önemli bir parçasıdır. Dışarıdayken pratik yapılabilir. Örneğin, oyun alanındaki bir çocuk, kaydırak için sıraya giren arkadaşının önüne atladığında, muhtemelen arkadaşından güçlü bir olumsuz yanıt alacaktır: “Hey, sırayı alma! Sıra sende değil! Ben bekliyordum.” Zamanla, çocuklar şu sosyal

ipucunu içselleştireceklerdir: “Sabırla beklemediğimde ve sıra hakkını onlara vermediğimde arkadaşlarım üzülüyor.”

Üçüncü Adım: Harekete geçmek

Bilgi bir kez gözlemlenip dikkatlice düşünüldüğünde, çocuklar bağlama uygun bir şekilde hareket edebilirler. Küçük çocuklar bazen hemen oyunculuğa atlarken, sürecin üç adımını da takip etmek daha iyi bir sonuç sağlayacaktır.

Görsel 3: Arkadaşınızın yüzünün nasıl da asılmış olduğuna, kaşlarını çattığına ve kollarını kavuşturduğuna dikkat edin. Sizce nasıl hissediyor? Sizce neden böyle hissediyor olabilir? Arkadaşınızın daha iyi hissetmesine yardımcı olmak için yapabileceğiniz farklı bir şey var mı? Bu ne olabilir?

Sosyal beceriler, doğumdan yetişkinliğe kadar sürekli olarak gelişmektedir. İnsanlar çevrelerinden sürekli belirli durumlarda belirli insanlara karşı davranış şekillerini biçimlendiren uyaranlara muhatap olmaktadır. Ayrıca, sözlü veya sözsüz iletişim yoluyla, çevredeki insanlardan sürekli olarak eylemlerinin veya sözlerinin çevresindekileri nasıl etkilediğini veya potansiyel olarak nasıl etkileyebileceğini bilmelerini sağlayan bilgiler almaktadır.

Çocuk büyüdükçe, sosyal becerilerin bazılarının gelişmesi de muhtemeldir. Çocuk gelişiminin çoğu alanında olduğu gibi, ilerleme çocuktan çocuğa değişecektir. Bu becerilerin bazıları beklenenden daha erken ortaya çıkabilir ve bazıları daha sonra ortaya çıkabilir. Bireysel farklılıklar olsa da, 7 yaşından küçük birçok çocuk hala kendini kendi hayatının merkezi olarak görmekte ve olaylara başka birinin bakış açısından bakmakta güçlük çekmektedirler. Aşağıda

çocuklarda sosyal becerilerin gelişim evreleri (Bacanlı, 2012) yer almaktadır:

0-6 Ay: Sosyal beceriler bebeklik döneminde gelişmeye başlar. Bebekler göz teması kurmaya (sözsüz bir iletişim becerisi), tanıdık insanlar yaklaştığında gülümsemeye ve şakacı tuhaflıklara yanıt olarak gülmeye başlar.

6-12 Ay: İlk yılın ikinci yarısında bebekler daha güçlü göz teması kurmaya devam eder ve bu göz temasını daha iyi sürdürebilirler. Tanıdık yüzlerin yanı sıra yeni yüzlere de yaklaştıklarında gülümseyebilir, alkışlama veya işaret etme gibi davranışları taklit edebilir, bakıcılara uzanabilir ve başkalarının yüz ifadelerine yanıt verebilirler.

1-2 Yıl: Yaşamın ikinci yılında, yeni yürümeye başlayan çocuklar, yerleşme veya sakinleşme (bazen kendi kendini yatıştırma olarak da adlandırılır) gibi temel öz düzenleme becerilerini geliştirmeye başlar. Ayrıca başkalarına oyuncak sunmaya başlayabilir ve rutinleri ve eylemleri taklit etmek gibi rol oynamaya başlayabilirler. Ayrıca basit kelimeler veya ifadelerle sözlü olarak iletişim kurmaya başlarlar.

2-3 Yıl: Bu yaşta çocuklar yemek yapmak veya evi temizlemek gibi rol yapma oyunlarını taklit etmeye başlar. Ayrıca ne istediklerini söyleyerek ve sözlü iletişim kullanarak kendi arzularını veya duygularını paylaşmaya başlarlar. Ayrıca, bebekleriyle evcilik oynarken, başkalarının ihtiyaçları için endişe ve farkındalık gösteren bakıcı davranışlarını sergileyebilirler. Bu yaşta, aslında onlarla oynamasalar da genellikle diğer çocuklarla birlikte olmaya başlarlar.

3-4 Yıl: Bu yaş grubundaki çocuklar başkalarının yanında oynamaya devam ederken akranları veya kardeşleriyle oynamaya başlayabilirler. Çocuklar bu yaşta sırayla ve 2-3 kişilik bir grupta oynayabilir. Ayrıca oyuncak bebeklere ve doldurulmuş hayvanlara canlıymış gibi davranabilir ve bu eşyalarla sosyal oyunlar oynayabilirler. Çeşitli durumlarda duyguları hakkında konuşmaya başlayabilirler. Çocuklar ayrıca başkalarına karşı kendiliğinden nezaket ve özen gösterebilirler.

4-5 Yıl: Yaşamlarının beşinci yılında, çocuklar daha iletişimseldir ve aynı yaştaki akranlarıyla sohbet ederler. Bu yaşta çocuklar başkalarıyla yaratıcı oyunlar oynayabilirler. Oyunlarında, erken işbirliği becerilerini göstererek ortak bir amaç için birlikte çalışıyor olabilirler. Bir lokantada garson rolü yapmak gibi, kendi deneyimlerinin dışına taşan yaratıcı oyunlar sergilemeye başlarlar. Çocuklar ayrıca saklambaç gibi basit kurallara sahip oyunlar oynayabilirler.

5-6 Yıl: Hayatın bu yıllarında çocuklar, ortak bir amaç için başkalarıyla oyun oynamaya başlayabilir, en sevdikleri filmin karakterleri gibi davranabilir ve yaratıcı bir performans sergileyebilirler. Ayrıca yetişkinlerin rehberliğinde masa oyunları oynamaya başlayabilirler. Bu yaştaki çocuklar, diğer çocukların

ilgi alanları, deneyimleri ve fikirleri hakkında sorular sormaya başladıkları için genellikle akranlarıyla daha düşünceye dayalı sohbetler yapabilirler.

6-7 Yıl: Çocuklar yaşlarıyla oyun oynamaya devam ederler ve daha büyük gruplarla oynayabilirler. Bir grupta kendi kurallarıyla kendi oyunlarını oluşturmaya başlayabilirler. Ayrıca işbirlikçi oyunlar oynarlar ve kaybetmeyle başa çıkmayı öğrenmeye başlarlar.

7-8 Yıl: Küçük çocuklar kesinlikle sosyal sonuçları gözlemleyip bunlardan öğrenebilseler de (Örneğin, kız kardeşim saçını çektiğimde ağlıyor. Kız kardeşimin üzülmesini istemiyorum, bu yüzden artık saçını çekmem.), birçok araştırmacı 7 yaşın çoğu çocuğun rasyonel düşünmeyi daha iyi geliştirebildiği, içselleştirilmiş bir vicdana sahip olduğu ve sosyal ortamlarda dürtülerini kontrol edebildiği gelişim yaşı olduğunu düşünüyor. Bu yaş çocukları, sadece başkalarının nasıl hissettiğinin değil, davranışlarının onları nasıl etkileyebileceğinin de daha fazla farkındadırlar. Gözlemledikleri bilgileri kullanabilir, mantıklı bir şekilde düşünebilir ve ardından uygun eylemleri seçebilirler. Bu yaş aralığında, sosyal ve bilişsel beceriler artık iyiden iyiye gelişmektedir. Çocuklar akranlarıyla işbirliği içinde oynamaya, kendi oyunlarını yaratmaya ve kişisel deneyimlerinin dışında (bir korsan gemisine kaptanlık yapmak gibi) oyunlara katılmaya devam ederler. Bununla birlikte, bu yaşta oyun genellikle daha az yaratıcıdır ve daha çok hedefe yönelik veya rekabetçidir. Bu yaşta çocuklar rekabetçi oyunları kaybetmekle daha iyi başa çıkabilir ve arkadaşlarına karşı saygılı davranma eğilimindedirler.

Çocuklar çoğu zaman, diğer insanların duygularının ve başkalarının algı ve niyetlerinin daha fazla farkına varırlar. Aynı zamanda birden fazla duygunun bir arada var olabileceğinin de farkındadırlar. Örneğin, oyun hakkında genel olarak heyecanlı hissedebileceklerini ancak oyundaki kendi performanslarıyla ilgili gergin olabileceklerini kabul ederler. Eylemlerini planlayabilir ve ileriye düşünebilirler. Bu yaştaki çocuklar, problem çözme görevleriyle meşgul olduklarında, bir problemin birkaç yönünü aynı anda düşünebilirler.

8-9 Yıl: Bu yaş grubu çocukları çok gelişmiş bir hayal gücüne sahiptirler. Kendilerine güvenir ve kendi kendilerini eleştirirler. Başkalarının duygularına karşı öncesinden daha hassastırlar. Özellikle yakın çevrelerini hayal kırıklığına uğratmaktan çekinirler. Bu yaş çocuklarının hemen hepsinde, arkadaşları tarafından ilk tercih edilen kişi olma isteği vardır. Arkadaş, bu yaş çocuğu için çok önemlidir.

9-10 Yıl: His ve heyecan hayatı dengelidir. Sevilmek, beğenilmek, başarılı olmak, kendini güven altında hissetmek, yeni tecrübeler kazanmak belli başlı ihtiyaçlardır. Duygularına hakim olma özellikleri artar. Bu dönemde korku, öfke, kıskançlık, neşe, sevgi gibi duygusal halleri çabuk değişir. Diğer insanlarla

fikir alışverişine girme konusunda ilerlerler. Duygularını sağlıklı olarak ifade ederler (Bacanlı, 2012).

Görsel 4: Az önce bir metroya bindiniz ve çocuğunuzla oturdunuz. Çocuğunuzun bu ortamda uygun olandan daha yüksek bir ses çıkaracağını tahmin ediyorsunuz ve şöyle diyorsunuz: “Hmm, bu vagona bindiğimizde herkesin sessizce oturduğunu fark ettim. Kimisi kitap okuyor, kimisi müzik dinliyor. Şu anda kız kardeşimle yüksek sesle bir telefon görüşmesi yaparsam diğer yolcuların rahatsız olabileceğini düşünüyorum. Şimdi ona bir kısa mesaj göndereceğim ve eve vardığımızda onu arayacağım.”

Görsel 5: Siz ve çocuğunuz bir halk kütüphanesinde hikaye etkinliğine katıldınız. Bu, çocuğunuzun böyle bir etkinlikle ilk deneyimidir ve şöyle diyorsunuz, “İçeri girdiğimizde fark ettim ki diğer tüm çocuklar yetişkinlerle birlikte halıda oturuyorlar. Elleri kucaklarında ve kütüphane görevlisine bakıyorlar. Onlara katılalım ve ne yapıyorlarsa onu yapalım!” Hikayeden sonra, etkinlik masasına geçtiğinizde, “Şu harika malzemelere bak! Masada başka çocukların da olduğunu görüyorum. Görünüşe göre malzemeler herkesin ortak kullanması için.”

Görsel 6: Çocuğunuzla bir doğum günü partisine geldiniz. Diğer çocuklar çok heyecanlılar, koşuyorlar, birbiri ardına bağıryorlar ve oyun oynuyorlar. Çocuğunuzun koşu grubuna katılması durumunda eğleneceğini düşünmüyorsunuz ve şöyle diyorsunuz: “Vay canına, doğum günü partileri çok heyecanlı! Görünüşe göre herkes eğleniyor. Mehmet’in büyükannesinin kulaklarını kapattığını fark ediyorum. Tüm bu koşuşturmalar ve bağırmalar kulaklarını acıtıyor olabilir. Bak, Ali’nin annesi orada eğlenceli bir oyun kurdu ve arkadaşın Kerem oynuyor. Neden ona katılmıyoruz?”

Başkalarının duygularını tanımak ve kendi eylemlerinin diğerlerini nasıl etkileyebileceğini anlamak, sosyal beceri gelişiminin kritik bir bileşenidir. Yetişkinlerin, gözlemlerini sesli olarak ifade etmesi çocuğun bu süreçler hakkında düşünmeye başlamasına yardımcı olacaktır. Çocuklar zamanla bu süreci kendileri için içselleştirmek için adım atacaktır.

3.5. SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ

Sosyal beceriler, öğretmenler, ebeveynler ve akranlar gibi diğer önemli kişiler tarafından sosyal yeterlilik yargılarına yol açan davranışlardır ve çocukların ve gençlerin kişilerarası ilişkilerinin kalitesini oluşturma, sürdürme ve geliştirme araçlarıdır. Sosyal geçerlilik perspektifinden sosyal beceriler, çocuklar ve gençler için sosyal açıdan önemli sonuçları öngören belirli durumlarda sergilenen sosyal açıdan önemli davranışlar olarak tanımlanabilir (Gresham, 2002).

Sosyal becerileri yetersiz olan bireylerin yakın ilişkilerindeki memnuniyetleri düşük ve depresyon, yalnızlık, okul başarısızlığı, şiddet, saldırganlık, suç işleme, sosyal kaygı gibi klinik problemleri daha fazla olmaktadır (Jones, Hobbs

ve Hockenbury, 1982; Leary ve Kowalski 1995; Flora ve Segrin 1999, Segrin 2000; (Barton-Arwood, Morrow, Lane, ve Jolivet, 2005; Buhs, Ladd, ve Herald, 2006; Conroy ve Brown, 2004; DeRosier ve Lloyd, 2010). Sosyal beceri yetersizliği olan çocuklar yaşamlarında hoş olmayan durumlarla karşılaşmakta ve bu hoşnutsuzluklar yaşamın ilerleyen dönemlerinde karşılaşılacak ciddi problemlerin habercisi olmaktadır. Bu noktalardan hareketle, sosyal becerilerin bireyin akranları tarafından kabul edilmesine, akademik yeterliliğinin artırılmasına, olumlu kendilik algısının veya benlik saygısının geliştirilmesine katkı sağladığı çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir (Gresham, 1981, 1985; McIntosh, Vaughn ve Zaragoza, 1991; Beelmann, Pfungsten ve Loesel, 1994 kaynak ekle).

Yeterli sosyal becerilere sahip olmanın sosyal, psikolojik ve çoğu durumda mesleki refahı sürdürmek için gerekli olduğunu gösteren pek çok araştırma mevcuttur (kaynak ekle). Yeterli sosyal becerilere sahip olmayan bireyler, sosyal kaygı, yalnızlık, çocuklarda duygusal ve antisosyal davranış sorunları (Verduyn, Lord ve Forrest, 1990) ve ayrıca depresyon (Becker, Heimberg ve Bellack, 1987) gibi şaşırtıcı bir dizi sorun geliştirme riski altında görünmektedir.

Çocukların sosyal becerileri, akranlar, ebeveynler, kardeşler ve öğretmenler gibi diğer bireylerin kişilerarası bağlamda tepkilerini etkiler. Çocukların, arzu edilen sonuçları elde etmede ve istenmeyen davranışlardan başkalarına zarar vermeden kaçınmada ne ölçüde başarılı oldukları, “sosyal açıdan yetkin” olarak kabul edilme derecelerini gösterir. Bu tanımın iki yönü vardır. Birincisi, arzu edilen davranış olma ölçütü kimin bakış açısına göre şekillenir? Çocuğun, ebeveynlerin veya toplumun mu? Araştırmalar ebeveyn ve/veya toplumun geleneğiyle çelişmediği sürece çocuğun bakış açısının çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla sosyal beceri eğitiminin hedefleri genellikle tüm taraflarca kabul edilebilir olmalıdır. Tanımın ikinci kısmı, sosyal olarak yetkin çocuğun, başkalarına zarar vermeden kişilerarası olarak etkili olması koşulunu içerir.

Sosyal beceri eğitiminde amaç, bireyin duygularının ve düşüncelerinin farkında olmasını ve olumlu sosyal etkileşime imkan veren türde davranışlar geliştirmesini sağlamaktır. Bunun için, bireyin sosyal olayları yorumlayabilmesi kendi duygularının ve karşısındakilerin duygularının farkında olması ve gerekli olduğunda değişik stratejileri uygulayabilmesi gerekir (Cartledge ve Milburn, 1983). Başka bir kategorizasyonda sosyal beceri eğitiminin dört temel amacı olduğu görülmektedir: (a) beceri kazanımını teşvik etmek, (b) beceri performansını arttırmak, (c) sorunlu davranışları ortadan kaldırmak veya olumsuz etkilerini azaltmak ve (d) toplum yanlısı davranışların genelleştirilmesini ve sürdürülmesini kolaylaştırmak (Gresham, 2002).

Görsel 7: Paylaşılan dikkat, iki kişinin birbirleriyle etkileşim kurmak amacıyla bir nesne veya olaya odaklandığı bir davranıştır. Erken sosyal ve iletişimsel davranışın bir şeklidir.

Tablo 1: Sosyal Becerileri Geliştirmek İçin Gerekli Yapı Taşları

İşlem	Açıklama
Dikkat ve konsantrasyon	Sürekliliği olan bir çaba, dikkati dağılmadan faaliyetlerde bulunma ve bu çabayı görevi tamamlamak için yeterli kadar uzun süre tutabilme
Alıcı dil (anlama)	Dili anlama
Etkileyici dil (kullanım)	Dilin işaret veya alternatif iletişim biçimleri yoluyla kullanılması, istek, ihtiyaç, düşünce ve fikirleri iletmek için konuşma.
Oyun becerileri	Zaman zaman zevk ve eğlenceyle ilişkilendirilse de bazen amaca yönelik olan ve kendi kendini motive eden etkinliklere gönüllü katılım
Dil öncesi beceriler	Sözcük kullanmadan iletişim kurma, jestler, yüz ifadeleri, taklit, göz teması, ortak dikkat (paylaşılan dikkat)
Öz düzenleme	Bir görev veya duruma uygun duygu, davranış, dikkat ve aktivite düzeyini sosyal olarak kabul edilebilir bir şekilde elde etme, sürdürme ve değiştirme yeteneği
Yürütücü ve yönetici işlev	Üst düzey akıl yürütme ve düşünme becerileri
Planlama ve sıralama	İyi tanımlanmış bir sonuca ulaşmak için ardışık çok adımlı görev veya aktivite performansı

Sosyal beceri eğitiminin arkasındaki temel mantık, çocuğun yaşam kalitesini ve refahını iyileştirmektir. Bu iyileştirmenin denendiği mekanizma, gelişmiş sosyal ilişkiler kurmaktır. Doğaları gereği, insanlar sosyal, sokulgan canlılardır. İnsanların çoğu başkalarıyla en azından bazı noktalarda uyumlu ilişkiler arar ve bunu hem ilişkisel hem de araçsal ihtiyaçlardan dolayı yapar. Başka bir açıdan bakıldığında sosyal beceriler bireyin ilgi duyduğu alanlara erişmesinde, fırsatları değerlendirmesinde ve duygusal olarak çevreye uyum sağlayıp kabul görmesinde yol göstericidir.

Sosyal beceri eğitimindeki önemli zorluklardan biri, sosyal davranışta hem uzun süreli hem de eğitim ortamından gerçek dünyadaki sosyal etkileşimlere genellenebilen değişiklikler üretmektir. Sosyal beceri eğitiminde uzun vadeli olumlu sonuçlar geliştirmek için teorik ve uygulamaya dayalı yöntemler

hakkında çok şey yazılmıştır (Bullis, Walker ve Sprague, 2001; Hansen, Nangle ve Meyer, 1998; Hepler, 1994; Spence, 1995). Bu yöntemler şu şekilde özetlenebilir:

- Öğretilcek beceriler, çocukların ve gençlerin sosyal etkileşimlerinden başarılı sonuçlar alma şansını gerçekten artıran beceriler olmalıdır.
- Hedef beceriler çocuğun bağlamına kültürel olarak uygun olana göre seçilmelidir ve çocuklara farklı sosyal tepkiler gerektiren farklı kültürel bağlamlar arasında ayırım yapmalarının öğretilmesini sağlamak için kültürel konulara daha fazla dikkat edilmelidir (Cartledge ve Loe, 2001).
- Yeterli eğitim süresi sağlanmalıdır Bazı çocuklar için, sosyal işlevsellikte önemli gelişmeler sağlamak için haftalar ya da aylar gerekebilir.
- Destekleyici oturumlar, öğrenilen becerilerin pekiştirilmesi ve sürdürülmesini kolaylaştırmak için kullanılmalıdır.
- Bazı çocuklar için eğitimin kısa ve belirli sınıf oturumlarıyla sınırlı olmak yerine sürekli olarak, günlük olarak yapılması gerekir. Programın okul müfredatı içinde yürütüldüğü durumlarda, bu, akademik becerilerin tek seferlik bir müdahaleden ziyade hiyerarşik ve gelişimsel bir şekilde öğretilmesi şeklinde yıl seviyelerine genişletilmelidir.
- Beceri eğitimi, çocuğun okuldaki ve evdeki doğal ortamlarına uzanmalıdır. Bazı durumlarda eğitim, gerçek hayattaki sosyal bağlamlarda yürütülebilir.
- Öğretmenler, ebeveynler ve akranlar, sosyal beceri gerektiren davranışların kullanımı için öncül ipuçları olarak hizmet etmek ve uygun sosyal tepkiyi modellemek, teşvik etmek ve güçlendirmek için hem eğitim oturumları içinde hem de dışında rol oynamalıdır.
- Öğretmenler ve ebeveynler, çocuklarda sosyal becerilerin gelişimini teşvik etmek ve beslemek için işbirliği içinde çalışmalıdır. Bu işbirlikçi yaklaşım, öğrenciye sınıf içinde ve dışında bir dizi öğrenme deneyimi sağlayarak etkili sosyal becerilerin büyümesini teşvik edebilir.

Beceri Gelişiminde Sosyal Durumları Kullanma ve Yetişkin Rehberliği

Çocuğun sosyal bir probleminin çözümü için rehberliğe ihtiyaç duyulduğunda, doğru kelimeleri veya doğru yol haritasını bulmak zor olabilir. Çocuğa sosyal problemleri çözme konusunda rehberlik etmek için problemin ve sosyal duruma dahil olan duyguların iyi tanımlanması gerekir. Olası uygun çözümlerin belirlenmesi ve bu çözümlerin değerlendirilmesi ikinci adımdır. En iyi çözüm seçildikten sonra harekete geçilir. Bu bir anlamda durumdan öğrenmektir. Böylece öğrenilen bilgiler daha sonra karşılaşılan diğer gerçek durumlarda kullanılabilir.

Durum: Sekiz yaşındaki çocuğunuz futbol antrenmanından eve geliyor ve arkadaşının topu ona pas vermediğinden şikayet ediyor. “Can’a topu bana atması için beklediğimi defalarca söyledim ama yine de top bana geçmedi, hep onun ayağında kaldı. Artık takımda oynamak bile istemiyorum!”

Problemi ve duyguları tanımlamak

Yetişkin: Bugünkü futbol antrenmanı gerçekten zormuş gibi görünüyor. Sanırım bunalmış hissediyorsun.

Çocuk: Evet. Sadece bir kişi topu aldığında oynamak eğlenceli değil.

Yetişkin: Bugün Can’la olanlar yüzünden şu anda en sevdiğin sporu yapmaktan zevk almıyormuşsun gibi görünüyor.

Çocuk: Evet, insanların topu paylaşmaması eğlenceli değil. (Bu durumda, duygu kızgınlık ve problem de belirlendi: Daha önce zevk alınan bir etkinlik, akran nedeniyle şu anda eğlenceli gelmiyor.)

Olası çözümleri belirlemek

Yetişkin: Sence bu sorunla ilgili ne yapmalısın?

Çocuk: Takımı bırakmak istiyorum. Artık eğlenceli değil!

Yetişkin: Hmm, bu bir fikir. Bakalım başka bir çözüm düşünebilecek miyiz.

Çocuk: Pekala, sanırım onunla konuşup pas vermesini isteyebilirim.

Yetişkin: Bunu kesinlikle yapabilirsin. Nasıl hissettiğini bilmiyor olabilir.

Çocuk: Ya da takımdaki herkese topu ona pas vermemesini söyleyebilirim.

Yetişkin: Bu başka bir fikir. Başka bir şey düşünebilir miyiz diye merak ediyorum.

Çocuk: Belki de hocaya, insanlara pas vermesini hatırlatabilir mi diye sorabilirim.

Yetişkin: Bu başka bir harika fikir. Bu çözümlerin her birini denediğimizde neler olabileceğini düşünelim mi?

Çözümleri değerlendirmek

Bir önceki aşamada dile getirilen çözümler değerlendirilmek üzere tekrar konuşulur. Bu değerlendirmelerden sonra yetişkin, çocuğa hangi çözümün en iyi olduğunu sorar ve çocuğun kararını dinler.

Çözüm 1	Yetişkin	Takımdan ayrılmaya karar verdiysen, muhtemelen futbol oynamayı özleyeceksin. Bu senin en sevdiğin spor! Başka bir çözüm daha iyi olabilir mi?
Çözüm 2		Can'la konuşabilir ve ona nasıl hissettiğini söyleyebilirsin. Sana pas vermediğinde hayal kırıklığına uğradığımı anlatabilir ve kaleye yakın bir yerde pas almaya açırken ondan pas vermesini isteyebilirsin. Nasıl hissettiğini bilmiyor olabilir. Ama nasıl hissettiğini paylaşırsan, pas vermek için daha istekli olabilir.
Çözüm 3		Takımdaki diğerlerine topu Can'a pas vermemesini söyleyebilirsin. Ama bu kibar bir davranış gibi görünmüyor, değil mi? Bu, takım arkadaşları arasında büyük bir soruna neden olabilir.
Çözüm 4		Problem hakkında hocanla konuşabilirsin. Belki o, takımdakilere birlikte çalışma ve takım arkadaşı olmanın gereklerini hatırlatabilir.

Görsel 8: Yetişkin çocuğun kararını uygulaması için cesaretlendirici bir dil kullanır.

Seçilen çözümle harekete geçmek

Çocuk futbol antrenmanına erken gider ve antrenörle sorun hakkında konuşur. Muhtemeldir ki antrenör onu anlar ve problemi çözmeye yönelik adımlar atar.

Durumdan öğrenmek

Yetişkin, çocuğa problemleri konuşmak ve yardım istemenin çoğu zaman işe yarayacağını söyler. Kızgınlık anında büyük kararlar vermemek veya harekete geçmemek önemlidir. Problemi konuşmak için zaman ayırmak, sakın bir karar vermeye yardımcı olur.

Çocuk:

Sadece kızgın olduğum için futbolu bırakmadığıma memnunum. Yoksa futbol oynamayı çok özlerdim.

Çocuklarla problem ve problemin hissettirdiği duygular hakkında konuşmak ve onlara rehberlik etmek, sorunun farklı yönlerini değerlendirmelerine ve düşünmelerine yardımcı olabilir. Çocukları ileriye bakmaya ve belirli eylemlerde bulunurlarsa neler olabileceğine dair tahminlerde bulunmaya teşvik etmek, olumsuz sonuçları olabilecek çözümleri elemek için de önemlidir. Bu, yaşamın her alanında önemli bir dürtü kontrol becerisi olan, harekete geçmeden önce duraklayıp problem üzerinde düşünmeye zaman ayırmaları için çocukları teşvik edebilir.

Çocuklara yardımcı olmak için ipuçları

- ✚ Pratik yapmaları için fırsatlar oluşturun Düzenli oyun gruplarına katılın, komşuların etrafında olun ve çocuk parklarına gidin.
- ✚ Sıra almayı, kazanmayı ve nezaketle kaybetmeyi öğrenebilmeleri için birlikte oyunlar oynayın.
- ✚ Elektronik bir ortamda aktif dinleme ve sözlü olmayan ipuçlarını yakalama alıştırmaları yapabilmeleri için arkadaşlarınızla veya aile üyelerinizle görüntülü sohbet edin.
- ✚ Hem kendi hem de başkalarındaki duyguları fark etmeleri için Pratik yapın. Empatiyi öğretin. Başkalarının nasıl hissedebileceği hakkında konuşmak için fırsatlar arayın.
- ✚ Bir başkasının nasıl hissedebileceğini, nasıl hayal edebileceğini modelleyin, rol oynayın. Örneğin, parka gitmeden önce bir oyuna katılmak için nasıl istekte bulunacağını canlandırın.
- ✚ Bağımsız başarının hazzını tadabilmeleri için fırsat verin.
- ✚ Sosyal beceriler hakkında nazik, teşvik edici geribildirimler verin.

Çocuklara yapıcı bir geri bildirim verip şefkatli ve nazik bir tutumla rehberlik ederken çeşitli öğrenme fırsatları sunmak, okulda, oyun alanında ve diğer yerlerde başarı için ihtiyaç duydukları önemli sosyal becerileri geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Olumlu benlik saygısı, kendine güven ve özdeşim duygusunun gelişmesini sağlamak için çocuklar ihtiyaç ve tercihlerini ifade etmede girişken olmaya teşvik edilmelidir.

Sosyal Beceri Eğitimi Yöntemleri

Sosyal öğrenme teorisi (Bandura, 1999), sosyal beceri eğitimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İnsanların, söz konusu davranışları sergileyen başka birilerini gözlemleyerek sosyal beceriye yönelik davranışları öğrenebilecekleri

düşüncesi, bugüne kadar devam eden en popüler sosyal beceri eğitimi tekniklerinden biri olarak kabul edilir. Birçok sosyal beceri eğitim programının ilk aşamaları, eğitmen tarafından yapılan modellemeyi ve öğrencinin davranışı taklit etmesi için cesaretlendirmeyi içerir.

Sosyal beceriler, çeşitli yöntem ve prosedürlerle öğretilir. Etkili sosyal beceri eğitim programları genellikle, sıralı bir şekilde birden fazla yöntem kullanır. Birçok sosyal beceri eğitim programı, aşağıda özetlenen adımların her birini tek tek uygulamasına da, çoğu bu bileşenlerin en azından bazılarını içerir (Kopelowicz, Corrigan, Schade ve Liberman, 1998).

Değerlendirme

Sosyal beceri eğitimi, spesifik olmayan bir alana refere ettiğinden, başka bir deyişle çok geniş bir kapsama alanına sahip olduğundan, eğitim sırasında hangi tür sosyal becerilere odaklanılacağı konusunda karar verilmesi gerekir. Sosyal etkileşim becerilerinin kapsamlı ve karmaşık doğası göz önüne alındığında, sosyal beceri eğitimine ihtiyaç duyan herkesin aslında aynı tür müdahaleye ihtiyacı olduğunu varsaymak akıllıca değildir (Segrin ve Giverts, 2003). Sosyal beceri eğitimine değerlendirme ile başlama ihtiyacı, bir antrenörün, sporcularının gereksinimlerini bilmek zorunluluğuna benzer. Eğer bir antrenör yeni bir takıma koçluk yapmak zorundaysa önce genelde takımın ve özelde bireylerin ihtiyaçlarının neler olduğunu bilmek durumundadır. Aksi takdirde eğitim, oyuncuların zaten sahip olduğu becerileri öğretmek için zaman harcamak ve gerçekten geliştirmeye ihtiyaç duyduğu beceri alanlarını kaçırmakla sonuçlanabilir.

Değerlendirme aşaması bir anlamda sosyal beceriye yönelik bir keşif aşamasıdır. Talimatları takip edebilmek, dikkatini iletişim sürecine verebilmek, basit cümleleri kullanabilmek ve anlayabilmek, diğerlerini dinleyebilmek ve belki de en önemlisi, onlarla iletişiminin kalitesini iyileştirme arzusunu ifade etmek gibi ön koşullar, sosyal beceri eğitiminin niteliğini belirler (Bellack, 1997).

Değerlendirme aşaması için görüşme tekniği sıkça kullanılır. Görüşmeler, anne-baba, bakıcılar, öğretmenler gibi çocuk için önemli olan kişilerin görüşlerine dayalı olarak onun sosyal becerilerdeki davranış profilini ve gereksinimlerini belirlemek amacıyla bilgi toplamaya yarar. Benzer şekilde anekdot kayıtları, olayların yer aldığı ortamlardaki davranışları ve tepkileri belirlemek ve analiz etmek amacıyla kullanılabilir. Yine, kontrol listeleri teşekkür etme, paylaşma, dilekte bulunma, özür dileme, selamlaşma gibi sosyal davranışların varlığını ve düzeyini belirlemek amacıyla kullanılan ölçme araçlarındandır. Eğiticiler, bu yolla öğrencilerin hangi sosyal davranışları öğrenmeye gereksinimleri olduğunu belirleyerek hem öğrenciler hakkında objektif fikirler edinir hem de öğretim programlarının hazırlanması için gerekli bilgileri toplarlar.

Değerlendirme aşaması, kimlerin sosyal beceri eğitimine tabi tutulacağını belirlemek kadar hangi sosyal becerilerin eksik olduğunun veya geliştirilmesi gerektiğinin bir değerlendirmesini içermelidir. Bu değerlendirme veya “görev analizi” (Smith, Bellack ve Liberman, 1996), daha bireysel olma eğilimindedir ve eğitici ile beceri eğitimine tabi tutulananın nihai hedeflerinden ve ihtiyaçlarından etkilenecektir. Bu değerlendirmelerin sonuçları büyük ölçüde sonraki eğitimin odak noktalarını belirler.

Doğrudan öğretim ve koçluk

Her iyileştirme programının özünde daha etkili iletişim kurmak için bir dizi sistematik talimat yatar. Öğretmenin sosyal beceri öğretiminde işe koşabileceği en temel yollardan biri sözlü açıklamalardır. Bu, bir ders formatında, küçük grup tartışmalarında, daha gündelik bire bir konuşmada ve hatta yazılı kılavuzlar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Sosyal beceri eğitimi genellikle çeşitli iletişim davranışlarının nasıl etkili bir şekilde kullanılacağına ilişkin talimatlarla başlar ve davranışların nasıl bir işlev gördüğüne ve niçin gerçekleştirildiğine dair bir gerekçeyle tamamlanır (Segrin ve Giverts, 2003). Herhangi bir koçluk veya doğrudan öğretim olmadan, öğrencilerin davranışı, onu kullanma gerekçesini ya da ne zaman ve niçin kullanacağını öğrenmeden öğrenme riski vardır.

Doğrudan öğretim veya koçluk, örneğin göz temasının işlevlerini ve kullanımını açıklamayı içerebilir. Konuşurken karşımızdakine ilgi ve dikkat göstermenin önemli yollarından birinin göz teması olduğu belirtilebilir. Bunu, çok fazla veya çok az göz teması kuran birinden başkalarının ne çıkardığı hakkında bilgi takip edebilir. Herkesin göz teması kurmaktan hoşlanıp hoşlanmadığı tartışılabilir. Daha sonra öğretmen, bir ricada bulunurken, birini dinlerken vb. göz teması kurmanın önemli olduğu durumlar hakkında konuşabilir.

Modelleme

Modelleme, çocukların yeni davranışları kazanma yöntemleri arasında belirgin bir şekilde yer almaktadır. Bandura'nın belirttiği gibi, doğrudan deneyim yoluyla davranışsal öğrenme, bilişsel öğrenme ve duyuşsal öğrenme, insanların eylemlerini ve bu eylemlerin sonuçlarını gözlemleyerek dolaylı olarak başarılabılır (Bandura, 1999). Bu olgudan yararlanarak, çoğu sosyal beceri eğitmeni, karmaşık sosyal davranışları öğretmenin en etkili yolunun modelleme ve taklit yoluyla olduğu, düşüncesinden hareketle genel eğitim anlayışının önemli bir parçası olarak modellemeyi kullanma eğilimindedir.

Modellemenin amacı, belirli davranışların etkili ve bazen de etkisiz kullanımını göstermektir. Modelleme, videolar yoluyla olabileceği gibi canlı tasvirle de sunulabilir. Başkalarının yanındayken bazı şeyleri söylemekte ve yapmakta güçlük çeken çocuklar, bazen başka birinin ilk kez yaptığını gördükten

sonra bunu yaparken daha rahat olurlar. Bu nedenle modelleme, birçok sosyal beceri eğitim programının önemli ve etkili bir bileşenidir.

Sosyal beceri eğitiminde aynı davranışı gösteren birden fazla model veya gösterimi tekrarlayan aynı model, davranışın öğrenilme potansiyelini artıracaktır. Dahası, daha fazla insanın bu davranışı modellediğini gördükçe, bireylerin bir davranışı sergileyebileceklerini hissetme olasılıkları artar (Segrin ve Giverts, 2003). Bu şekilde, modelleme, davranışı sadece çok yetenekli birkaç kişinin gerçekleştirebileceği fikrine meydan okumuş olur. İkincisi, model öğrenciye cinsiyet, yaş ve diğer özellikler açısından ne kadar benzerse, öğrencinin o modeli taklit etmesi o kadar olasıdır. Bizimle aynı niteliklere sahip insanlar bir davranışı sergileyebiliyorsa, o davranışı bizim de yapabilmemiz gerekir. Hedefe benzeyen modeller örtük olarak “bu davranışı gerçekleştirmek için gereken niteliklere sahipsin” mesajını verirler. Üçüncüsü, eylemleri için ödüllendirilen modellerin taklit edilme olasılığı daha yüksektir. Modelleme, modeli ödüllendiren ikinci bir aktör veya işbirlikçi ile etkileşim halinde inşa edilebilirse, modelleme süreci daha etkili olacaktır. Bu, gözlemsel öğrenmenin temel taşıdır: Bir davranışı sergiledikleri için ödüllendirilen insanlar, bu davranışı gerçekleştirme olasılığını artırır. Sosyal öğrenme teorisine göre (Bandura, 1999), sosyal ilişkiler diğer insanları gözlemleyerek öğrenilir. Modelleme işe yarar çünkü öğrencilere kendi davranışları için bir şablon veya kılavuz sunar. Bandura buna “gözlemlenemeyeni gözlemlenebilir kılmak” olarak değinmiştir (Bandura, 1986). İnsanlar kendi davranışlarını gözlemleyemezler. Bununla birlikte, başkalarının davranışlarının gözlemlenmesi, çocuklara davranışın nasıl yapılabileceği ve yapılması gerektiğine dair zihinsel bir resim verir. Başarılı modellemenin birincil sonucu, algılanan tepki yeterliğinin üretilmesidir. Bu, “bu görev başarılabilir” veya “bu sorunu çözmek veya bu hedefe ulaşmak için yapılabilecek şeyler var” duygusudur. Tepki yeterliği, sosyal durumlarda kaygıyı azaltmada önemli bir bileşendir. İnsanlar tepki verme yeterliği duygusuna sahip olmadıklarında, durumun umutsuz olduğunu hissedebilir ve hep birlikte bundan kaçınabilirler. Kendine benzer modellerin kullanılması da algılanan öz yeterliğe katkıda bulunabilir. Bu, “Bu görevi başarabilirim” veya “bu problemi çözmek veya bu hedefe ulaşmak için yapabileceğim şeyler var” duygusudur. Modelleme, algılanan öz yeterliğin önemli bir kaynağıdır (Bandura, 1999).

Modellemede, modelin ustaca bir performans sergilemesi yerine, bir başa çıkma, üstesinden gelme performansı sergilemesi daha etkili olabilir. Bu şekilde model, davranışla ilgili bazı zorluklar yaşadığını ancak yine de onu etkili bir şekilde idare ettiğini gösterir. Bu modelleme yöntemi, bazı kişilerin işlerin tam olarak planlandığı veya istendiği gibi gitmediğini fark ettiklerinde kolayca ve hemen cesaretlerinin kırılmaması açısından yararlıdır. Başkalarının bu zorluklarla mücadele ettiğini izlemek, zorluklar karşısında azmin değerini

göstermenin yanı sıra daha gerçekçi ve daha az mükemmeliyetçi beklentiler yaratabilir. Ayrıca, sosyal beceri eğitmenlerine, bir davranışı taklit etmenin, kişinin kendi başına yapmaktan daha kolay olduğu ve bu nedenle, çocukların davranışı kendi başlarına üretmelerini gerektiren rol oynama ve ev ödevleri lehine modellemenin aşamalı olarak kaldırılması gerektiği hatırlatılır.

Rol oynama

Modellemeden sonraki adım rol oynamadır. Koçluk ve modelleme, öğrencilerin başkaları tarafından sunulan bilgileri basitçe özümlediği pasif teknikler iken, rol oynama, gerçek davranışın üretilmesini ve uygulanmasını gerektirir. Rol oynamanın amacı, danışanların istenen davranışları gözlemlenebilecekleri ve geribildirim ve pekiştirmenin sunulabileceği kontrollü bir ortamda uygulamalarını sağlamaktır (Segrin ve Giverts, 2003). Tipik olarak, rol oyunları, yeni davranışların istendiği sorunlu duruma benzeyen hayali bir sahnenin tanımıyla kurulur.

Sosyal beceri eğitiminde rol oynamanın kullanımı, çocuk açısından basit davranış üretimi ve uygulamasının ötesine geçer. Eğiticinin, uygun ve istenen davranışlar için ayrıntılı bir eleştiri ve bol miktarda olumlu pekiştirme sağlaması hayati önem taşır (Kopelowicz vd., 1998). Olumsuz eleştiriden orantılı olarak daha fazla olumlu pekiştirmenin olması esastır. Olumlu geribildirim almak motivasyonu ve çabayı yoğunlaştırabilir. Öte yandan, olumsuz eleştiri çok fazlaysa cesaret kırıcı olabilir ve sonraki davranışı gerçekleştirme girişimlerini engelleyebilir. Ayrıca geribildirim görünüşten çok, etkiyi vurgulaması gerektiği kaydedilmiştir. Örneğin, bir çocuğa “kafan karışmış gibi görünüyor” yerine “Bana ne hakkında konuştuğunu bilmiyormuş gibi hissettirdin.” demek daha iyidir. Görünüş üzerindeki etkiye yapılan vurgu, “becerili” davranışın nihayetinde başkalarında yaratılması gereken bir sosyal algı olduğu varsayımına göre tahmin edilmektedir. Davranışın görünümüne odaklanmak, kendine odaklı dikkat yerine dikkati bu izlenim yönetimi sürecinden uzaklaştırabilir. Her durumda, rol oynamayı izleyen geribildirim, duruş, ses tonu, göz teması, belirli ifadeler ve benzeri gibi belirli davranışlar hakkında bir yorumla birlikte ayrıntılı ve spesifik olmalıdır. Bazen grup bağlamında, diğer danışanlardan geri bildirimde bulunmaları (sosyal algı becerilerini uygulamalarını sağlamak için yararlı bir teknik) istenir.

Rol oynamanın sosyal beceri eğitiminin bu kadar yararlı bir parçası olmasının nedenlerinden biri, yalnızca çocuğun istenen davranışları kontrollü bir ortamda uygulamasına izin vermekle kalmaz, aynı zamanda eğitmenin çocuğun ilerlemesine ilişkin basit değerlendirmeler yapmasına da izin verir. Koçluk ve modelleme tek başına eğitmene çocuğun odak becerilerini göstermeye yönelik anlayışı ve hazırlığı hakkında çok az geri bildirim sağlar.

Ev Ödevleri

Ev ödevleri, öğrencinin en yüksek düzeyde becerisini gerektirir. Aynı zamanda, öğrencinin eğitim ortamında öğrendiği becerileri fiilen uygulamaya koymasından önemlidirler (Segrin ve Giverts, 2003). Sosyal beceri eğitiminde yaygın olarak kullanılan ev ödevleri, bir taksi şoföründen yol tarifi istemek, yakın bir arkadaşını aramak ve öğle yemeği için pizza istemek gibi şeyleri içerir. Tipik olarak, ev ödevleri zorluk derecesine göre derecelendirilir ve önce “daha kolay” görevler verilir.

Takip et

Sosyal beceri eğitimi, bir tür takip gerektirir. İletişim becerileri, diğer pek çok beceri gibi, biraz gayretli bir şekilde uygulanmadıkça çürüyecektir. Sosyal beceri eğitiminin, insanları takip etmeden dünyaya göndermeden önce becerileri öğreten tek seferlik eğitim prosedürleriyle başarılı bir şekilde gerçekleştirilebileceğine inanmak için çok az neden var (Segrin ve Giverts, 2003). Bu yeniden değerlendirmeleri daha sonra örneğin daha fazla koçluk, rol oynama ve ev ödevi içerebilecek “tazeleme” eğitim prosedürleri takip eder.

4. SONUÇ

Gelecek nesilleri güçlü sosyal becerilerle donatmanın öneminden hareketle bu bölüm, stratejiler, zorluklar ve derin çıkarımlarla zengin bir ortam sunmaktadır. Sosyal etkileşimlerin karmaşık yapısından temel beceri bileşenlerinin kasıtlı olarak geliştirilmesine kadar, çocuklarda sosyal yetkinliği artırmaya yönelik yazılanlar önemli bir gerçeği ortaya çıkarıyor: Sosyal beceriler yalnızca bir dizi davranış değil anlamlı bağlantıların, empatik anlayışın ve başarılı ilişkilerin üzerine kurulduğu temellerdir. Bu söylemin merkezinde çocuklara sosyal becerileri kazandırmanın herkese uyan tek bir yolu olmadığını kabul edilmesi yer alıyor. Beceri eğitimi, bireysel farklılıkları, farklı kültürel geçmişleri ve teknolojik gelişmelerin etkilediği sosyal etkileşimleri dikkate alan incelikli bir yaklaşımı gerektirir.

Bu bölümde ele alınan yaklaşımlar etkili pedagojik uygulamaları şekillendirmede, uyum sağlama ve yeniliğin önemini altını çizmektedir. Eğitimciler, ebeveynler ve toplum arasındaki işbirlikçi çaba, çeşitli bağlamlarda çocuklarda sosyal yetkinliği teşvik eden ve güçlendiren bir ekosistem yaratmada önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal becerilerin öğretilmesi, akademik başarıya, kariyer başarısına, zihinsel refaha ve topluma anlamlı katkıda bulunma kapasitesine nüfuz eder; empati, anlayış, saygı, işbirliği ve derin insani bağlar üzerine kurulu bir toplumun temel taşını oluşturur. Dolayısıyla, bu becerilerin geliştirilmesi adına her çaba yalnızca günümüzde yankı bulmakla kalmaz, aynı zamanda daha empatik, birbirine bağlı ve sosyal açıdan bilinçli bir nesil için de zemin hazırlar.

KAYNAKLAR

- Arundale, R. (2013) Conceptualizing ‘interaction’ in interpersonal pragmatics: Implications for understanding and research. *Journal of Pragmatics*, 58, 12–26.
- Bacanlı, H. (2012). *Sosyal Beceri Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of personality. İçinde L. A. Pervin ve O. P. John (Editörler), *Handbook of Personality* (2nd ed., pp. 154–196). New York: Guilford Press.
- Barton-Arwood, S., Morrow, L., Lane, K., Jolivette, K. (2005). Project Improve: Improving teachers’ ability to address students’ social needs. *Education and Treatment of Children*, 28(4), 430–443.
- Beelmann, A., Pflingsten, U., ve Loesel, F. (1994). Effects of training social competence in children: A meta-analysis of recent evaluation studies. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 260–271.
- Bellack, A. S. (1997). Social skills deficits and social skills training: New developments and trends. İçinde H. D. Brenner ve W. Boeker (Editörler), *Towards a Comprehensive Therapy for Schizophrenia* (s.137–146). Goettingen, Germany: Hogrefe ve Huber.
- Berger, C. (2002) Goals and knowledge structures in social interaction, içinde M. Knapp and J. Daly (Editörler) *Handbook of Interpersonal Communication*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Buhs, E. S., Ladd, G. W., ve Herald, S. L. (2006). Peer exclusion and victimization: Processes that mediate the relation between peer group rejection and children’s classroom engagement and achievement?. *Journal of Educational Psychology*, 98(1), 1–13.
- Bullis, M., Walker, H. M., ve Sprague, J. R. (2001). A promise unfulfilled: Social skills training with at-risk and antisocial children and youth. *Exceptionality*, 9, 67–90.
- Carnevale, P. and De Dreu, C. (2006) Motive: The negotiator’s raison d’être, içinde L. Thompson (Editör) *Negotiation Theory and Research*. New York: Taylor and Francis.
- Cartledge, G., J. Fellows Milburn (1995), *Teaching Social Skills to Children and Youth*, Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Cartledge, G., ve Loe, S. A. (2001). Cultural diversity and social skill instruction. *Exceptionality*, 9, 33–46.
- Cartledge, G., ve Milburn, J. F. (1995). *Teaching social skills to children and youth: Innovative approaches*. Needham Heights, Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Conroy, M. A., ve Brown, W. H. (2004). Early identification, prevention, and early intervention with young children at risk for emotional or behavioral disorders: Issues, trends, and a call for action. *Behavioral Disorders*, 29(3), 224–236.
- DeRosier, M. E., ve Lloyd, S. W. (2011). The impact of children’s social adjustment on academic outcomes. *Reading ve Writing Quarterly*, 27(1–2), 25–47.
- Elksnin, K. L., ve Elksnin, N. (1995). *Assessment and Instruction of Social Skills*. London: Singular Publishing.
- Flora, J. and Segrin, C. 1999. Social skills are associated with satisfaction in close relationships. *Psychological Reports*, 84(3); 803-804.
- Gearhart, C. , Denham, J. and Bodie, G. (2014) Listening as a goal-directed activity, *Western Journal of Communication*, 78, 668–684.
- Graziano, P. A., Reavis, R. D., Keane, S. P., ve Calkins, S. D. (2007). The role of emotion regulation in children’s early academic success. *Journal of School Psychology*, 45(1), 3–19.
- Gresham, F. M. (1981). Assessment of children’s social skills. *Journal of School Psychology*, 19, 120-134.
- Gresham, F. M. (1985). Behavior disorder assessment: Conceptual, definitional, and practical considerations. *School Psychology Review*, 14, 495–509.

- Gresham, F. M. (2002). Best Practices in Social Skills Training. In A. Thomas ve J. Grimes (Eds.), *Best practices in school psychology IV* (pp. 1029–1040). National Association of School Psychologists.
- Gresham, F. M., ve Nagle, R. J. (1980). Social Skills Training With Children: Responsiveness to Modeling And Coaching As A Function Of Peer Orientation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48 (6), 718-729.
- Gresham, F. M., ve Reschly, D. J. (1987). Dimensions of Social Competence: Method Factors in the Assessment of Adaptive Behavior, Social Skills, and Peer Acceptance. *Journal of School Psychology*, 25, 367-381.
- Hansen, D. J., Nangle, D. W., ve Meyer, K. A. (1998). Enhancing the effectiveness of social skills interventions with adolescents. *Education and Treatment of Children*, 21, 489–513.
- Hargie, O. (2021). *Skilled Interpersonal Communication: Research, Theory and Practice*. Routledge, London.
- Hepler, J. B. (1994). Evaluating the effectiveness of a social skills program for preadolescents. *Research on Social Work Practice*, 4, 411–435.
- Jones, W. H., Hobbs, S. A. and Hockenbury, D. 1982. Loneliness and social skill deficits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(4); 682-689.
- Keri K. Powers (2021), *Social Skills for Kids: From Making Friends and Problem-Solving to Self-Control and Communication, 150+ Activities to Help Your Child Develop Essential Social Skills*, Adams Media e-book.
- Kopelowicz, A., Corrigan, P. W., Schade, M., ve Liberman, R. P. (1998). Social skills training. In K. T. Mueser ve N. Tarrier (Eds.), *Handbook of Social Functioning in Schizophrenia* (s. 307–326). Boston, MA: Allyn ve Bacon.
- Kruger, J. and Dunning, D. (1999) Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments, *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1121–1134.
- Kwon, K., Kim, E. M., ve Sheridan, S. M. (2012). A contextual approach to social skills assessment in the peer group: Who is the best judge? *School Psychology Quarterly*, 27(3), 121–133.
- Leary, M. R. and Kowalski, R. M. (1995). *Social Anxiety*. New York: The Guilford Press.
- Luo, W., Hughes, J. N., Liew, J., ve Kwok, O. (2009). Classifying academically at-risk first graders into engagement types: Association with long-term achievement trajectories. *The Elementary School Journal*, 109, 380–405.
- Lynch, S. A., ve Simpson, C. G. (2010). Social Skills: Laying the Foundation for Success. *Dimensions of Early Childhood*, 38(2), 3-12.
- McIntosh, R., Vaughn, S., ve Zaragoza, N. (1991). A review of social interventions for students with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 24, 451–458.
- Merrell, K. W., ve Gimpel, G. A. (1998). *Social Skills of Children And Adolescents: Conceptualization, Assessment, Treatment*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Michelson, L., Sugai D. P., Wood, R. P., ve Kazdin, A. E. (1983). *Social Skills Assessment And Training With Children: An Empirically Based Approach*. New York: Plenum Press.
- Paul Caldarella ve Kenneth W. Merrell (1997) Common Dimensions of Social Skills of Children and Adolescents: A Taxonomy of Positive Behaviors, *School Psychology Review*, 26:2, 264-278.
- Rinn, R. C., ve Markle, A. (1979). Modification of social skill deficits in children. İçinde A. S. Bellack ve M. Hersen (Editörler), *Research and Practice in Social Skill Training*. New York: Plenum Press.
- Schneider, B. H., Rubin, K. H., ve Ledingham, J. E. (1985). *Children's Peer Relations: Issues in Assessment and Intervention*. New York: Springer-Verlag.

- Segrin, C. ve Giverts, M. (2003). Methods of Social Skills Training and Development. İçinde J. O. Greene ve B. R. Burlson (Editörler), *Handbook of Communication and Social Interaction Skills*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Segrin, C. 2000. Social Skills Deficits Associated With Depression. *Clinical Psychology Review*, 20(3); 379-403.
- Smith, T. E., Bellack, A. S., ve Liberman, R. P. (1996). Social Skills Training for Schizophrenia: Review and Future Directions. *Clinical Psychology Review*, 16, 599–617.
- Snyder, M. and Stukas, A. (2007) Interpersonal processes in context: Understanding the influence of settings and situations on social interaction, in K. Fiedler (ed.) *Social Communication*. New York: Psychology Press.
- Sparapani, N., Connor, C. M., McLean, L., Wood, T., Toste, J., ve Day, S. (2018). Direct and Reciprocal Effects Among Social Skills, Vocabulary, and Reading Comprehension in First Grade. *Contemporary Educational Psychology*, 53, 159– 167.
- Spence, S. H. (1995). *Social Skills Training: Enhancing Social Competence and Children and Adolescents*. Windsor, UK: The NFER-NELSON Publishing Company Ltd.
- Trentacosta, C. J., ve Izard, C. E. (2007). Kindergarten Children's Emotion Competence as a Predictor of Their Academic Competence in First Grade. *Emotion*, 7(1), 77–88.
- White, C. and Burgoon, J. (2001) Adaptation and Communicative Design Patterns of Interaction in Truthful and Deceptive Conversations, *Human Communication Research*, 27, 9–37.
- Wilson, S. R. ve Sabee, C. M. (2003). Explicating communicative competence as a theoretical term. İçinde J. O. Greene ve B. R. Burlson (Editörler), *Handbook of Communication and Social Interaction Skills*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

İLKOKULDA BİLİM YOLCULUĞU: BİLİMİN DOĞASI VE BİLİMSEL SÜREÇ BECERİLERİ İÇİN DERS PLANLARI

A JOURNEY INTO SCIENCE AT ELEMENTARY SCHOOL: LESSON PLANS FOR UNDERSTANDING THE NATURE OF SCIENCE AND DEVELOPING SCIENTIFIC PROCESS SKILLS

Demet ŞAHİN KALYON¹

Özet

Bu çalışma sınıf öğretmenlerine yönelik hazırlanmış olup ilkököl öğrencilerinin bilimle tanışmalarını ve temel bilimsel süreç becerilerini geliştirmeyi amaçlayan ders planları sunmaktadır. İlkokul seviyesindeki öğrencilere bilimin temel unsurlarını anlama ve bilimsel süreç becerilerini geliştirme konusunda kapsamlı bir rehber olma görevini üstlenmiştir. Bilimin doğasını fen bilimleri derslerine dahil eden ve bilimsel süreç becerilerini geliştirmek için etkinlikler yapmayı amaçlayan öğretmenler, öğrencilere bilimin temel prensiplerini anlamaları ve bilimsel düşüncüyü günlük yaşamlarına entegre etmeleri için rehberlik edeceklerdir. Bu nedenle bu çalışma öğretmenlere, ders planları ve etkileşimli öğretim yöntemleri sunarak, ilkököl çağındaki çocuklarda bilimsel merakı ve anlayışı artırmayı hedeflemektedir. ‘Bilimin Doğasını Anlamak’ başlıklı kısımda bilimin ne olduğu sözde bilimden nasıl ayrıldığı anlatılmaktadır. Ayrıca, bilimdeki sürekli değişim ve gelişmeye vurgu yapılarak, öğrencilerin bilimsel düşüncüyü bir yaşam tarzı haline getirmeleri için öğretmenlere ve öğretmen adaylarına tavsiyeler verilmektedir. Bununla birlikte öğretmenlere yönelik bir ders planı örneği sunularak, bilimin doğasının sınıflarda nasıl ele alınabileceği konusunda rehber olunmuştur. ‘Bilimsel Süreç Becerileri’ başlıklı kısımda temel bilimsel süreç becerileri ele alınmıştır. Bu bölüm öğretmenlere ilkököl düzeyinde hangi bilimsel süreç becerilerinin ele alınması gerektiği ve nasıl geliştirilmesi gerektiği konusunda rehberlik etmektedir. Ayrıca, öğretmenlere fen bilimleri dersinde kullanabilecekleri örnek bir ders planı tasarlanmış olup, bu becerilerin sınıf içinde nasıl işlenebileceğini

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı- demet.sahin@gop.edu.tr, - ORCID No: 0000-0002-4321-4880

gösterilmektedir. İki farklı başlık altında ele alınan kavramlar sayesinde bu çalışma öğrencilere bilimle olan ilişkilerini derinleştirmeleri ve temel bilimsel süreç becerilerini kazanmaları için bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilim, bilimin doğası, bilimsel süreç becerileri, sınıf öğretmeni

Abstract

This work is designed for primary school teachers and aims to provide lesson plans for introducing elementary school students to science and improving their basic scientific process skills. It takes on the comprehensive role of being a guide for understanding the basic elements of science and developing scientific process skills at the elementary level. Teachers who aim to incorporate the nature of science into their science teaching and engage in activities to enhance scientific process skills will guide students to understand the basic principles of science and integrate scientific thinking into their daily lives. Therefore, this work aims to increase scientific curiosity and understanding in elementary school children by providing teachers with lesson plans and interactive teaching methods. In the “Understanding the Nature of Science” section, the paper explains what science is and distinguishes it from pseudoscience. Emphasizing that science is constantly changing and evolving, the text advises teachers and teacher candidates to encourage students to make scientific thinking a way of life. In addition, a sample lesson plan is provided for teachers to guide them in addressing the nature of science in their classrooms.

The text addresses basic scientific process skills in the “Scientific Process Skills” section. This section guides teachers on which scientific process skills should be addressed at the elementary level and how they should be developed. In addition, a sample lesson plan is provided for teachers to use in science classrooms to demonstrate how these skills can be implemented in the classroom. By covering concepts under these two distinct headings, this work aims to provide a framework for students to deepen their relationship with science and acquire essential scientific process skills.

Keywords: Science, nature of science, science process skills, primary teachers

1. GİRİŞ

Öğretmen olmadan önce bir *Sınıf Öğretmeni* adayları olarak muhtemelen mezun olup öğrencilerinizin karşısına çıktığınız anı defalarca hayal etmişsinizdir. Haydi bu hayali biraz detaylandıralım. Artık sınıf öğretmenisiniz ve bir gün sonra ilk dersinize gireceksiniz. Gireceğiniz ilk ders **Fen Bilimleri**. Dersinize hazırlık yapmak için motivasyonunuz tam. Çalışma masanıza oturdunuz, bilgisayarınız

açık, ulaşabileceğiniz tüm kaynaklar yanınızda. İşte tam o anda muhtemelen fen bilimleri öğretimine ilişkin aklınıza onlarca soru hücum edecektir. Derse nasıl giriş yapmalıyım? Feni (bilimi) öğrencilere nasıl öğretebilirim? Öğrencilerin fene (bilime) ilgi duymaları için motivasyonlarını nasıl artırabilirim? Öğrencilerim bilim dediğimde ne anlıyorlar? Bilim onlar için ne anlam ifade ediyor? Günlük hayat ve fen bilimleri dersi arasında ilişki kurabiliyorlar mı? Bu sorulara cevap vermek için lisans düzeyinde aldığınız eğitimleri gözden geçirdiniz. Size anlatılanlar ve bu yıllarda edindiğiniz deneyimler vasıtasıyla aklınızda bir ya da birden fazla düşünce belirdi. Bununla birlikte daha eski yıllara yani üniversite dönemi öncesi öğrencilik yıllarınıza gittiniz. Var ise size ilham kaynağı olan öğretmenleriniz ve onların neler yaptıkları aklınıza geldi. Bu yıllarda öğretmeniniz size feni öğretmek için farklı aktiviteler yapmış olabilir. Okul dışı öğrenme ortamlarında size feni anlatarak bilim hakkındaki kavrayışınızı geliştirmiş olabilir. Biraz daha şanslıysanız drama yöntemini kullanarak bilimi ve bilimsel süreci doğaçlama yolu ile öğrenmenize vesile olmuştur. Bu kadar şanslı olmayıp, aktif bir şekilde fen bilimleri dersi sürecine dahil edilmemiş de olabilirsiniz. Böyle bir durumda yardım alacağımız farklı kaynaklar vardır. Deneyimli öğretmenlerin tavsiyelerinden yola çıkabilirsiniz. İnternet ortamında araştırma yapıp kendinize yol haritası çizebilirsiniz ya da size yol gösterecek kitaplardan yararlanabilirsiniz. Yazılmış olan bu kitap bölümü sizlere öğretmen olduğunuzda öğrenciyi sürece dahil ederek fen (bilim) hakkındaki kavrayışını artıracak zengin içerikler sunmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte fen bilimleri dersi kapsamında öğrencilerin işe koşması gereken becerilere vurgu yapmaktadır.

Okul öncesi dönemde merakları kamçılanan ve bilimsel süreç becerileri ile donatılmış öğrenciler ilkokul çağında, dünyayı keşfetmeye ve meraklarını doyurmaya hazır bir zihinle karşımıza çıkmaktadır. Bu kitap bölümü, ilkokul seviyesinde bilimin doğası ve bilimsel süreç becerilerinin öğretimi için tasarlanmış ders planları ve uygulamalara odaklanarak, öğrencilerin bu meraklı zihinlerini bilimin sihirli dünyasına yönlendirmeyi amaçlar. Bilim, sadece deneyler ve formüllerden ibaret değil; aynı zamanda doğanın güzellikleri ve düzeni hakkında bir keşif sürecidir. Bu kitap bölümündeki etkinlikler, ilkokul öğrencilerini bilimle tanışmaya davet ederken, bilimsel düşünceyi geliştirmek ve bilimsel süreç becerilerini kazandırmak için de bir adım atmanıza yardımcı olacaktır. Gelecekteki bilim insanları ve keşifçiler yani öğrencileriniz, bu kitap bölümünde yer alan etkinlikler sayesinde bilimin büyümlü dünyasına doğru ilk adımlarını atmaya hazır olacaklardır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. BİLİMİN DOĞASINI ANLAMAK

Bilimsel gelişmelere paralel olarak yaşamın her alanında değişim yaşanmaktadır. Bu değişime ayak uydurmak çağın bir gerekliliği haline gelmiş bu nedenle toplumlar yaşadığı çağa ayak uydurabilen, bilimsel bilgiyi ve bilimsel süreçleri doğru bir şekilde anlayabilen, bunları kullanabilen bireyler yetiştirmenin ne kadar önemli olduğu konusunda çoğu zaman hem fikir olmuşlardır. Günümüz toplumları yaşanan çağın gerektirdiği bilgi ve donanımına sahip bireyler yetiştirmek amacıyla müfredatlarında gerekli düzenlemeleri yapmakta ve farklı rehber kuruluşların raporları ile olması gereken duruma dikkat çekmektedir. Türkiye’de belirli periyotlarda güncellenen Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nda fen okuryazarlığı ve bilimsel okuryazarlık kavramlarına vurgu yapılmaktadır. Bu vurguya paralel olarak birçok ülkenin fen müfredatında ve rehber kuruluşların raporlarında da bilimsel okuryazar birey yetiştirme vurgusu yer almaktadır (American Association for the Advancement of Science [AAAS], 2009; Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018; National Research Council [NRC], 2012; OECD,2009; 2020; The Next Generation Science Standards, [NGSS], 2013). Bilimsel okuryazarlık genel olarak kişinin bilimin kavramlarını, ilkelerini, teorilerini ve süreçlerini anlamasını ve bilim, teknoloji ve toplum arasındaki karmaşık ilişkilerin farkında olmasını ifade eder (Abd-El-Khalick ve diğerleri, 1998). Fen okuryazarı bireyden temel fen kavramlarını, ilkelerini ve kuramlarını bilmesi ve anlaması, fen, teknoloji, toplum konularından haberdar olması ve aralarındaki etkileşimi anlaması, problemleri çözerken bilimsel süreç becerilerini kullanması, bilimsel tutum ve değerlere sahip olması ve bilimin ve bilimsel bilginin doğasını kavraması beklenir (Çokadar ve Demirtel, 2012). Fen okuryazarı bireyin sahip olması gereken özellikler düşünüldüğünde bireyin yaşadığı çağda sahip olması gereken bilgi ve becerilerin örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Fen bilimleri, evrende gerçekleşen olayları anlamak, araştırmak, sorgulamak, mantık yürütmek ve deneyler yaparak kabul edilebilir sonuçlara ulaşmak için önemli olan bir alandır. Böylesine önemli bir uğraşının temelinin ilkökul düzeyinde öğrencilere kazandırılması fen öğretimi ile gerçekleşecektir. Fen öğretimi sayesinde olaylara eleştirel gözle bakabilen, yeni bilgilere ulaşmak için araştırma isteği duyan, öğrendiği yeni bilgileri uygulayan bireyler yetiştirmek temel hedeftir (MEB,2005, 2018). Bu hedefe ulaşmak için öğrencilerin bilim insanı gibi düşünmelerini sağlamak bunun neticesinde araştırdıkları konuları doğru anlamak daha kolay bir hal alabilir. Fen öğretiminin amaçlarından biri öğrencilerin bilim insanı gibi bilimsel süreç becerilerine sahip olmalarını amaçlamak olduğuna göre öğretmene büyük görevler düşmektedir. Öğretmenler bilimin doğasının ne olduğunu bilmeli ve derslerinde bilimin

doğası unsurlarına vurgu yapabilecek düzeyde olmalıdırlar. Öğrenciler her ne kadar bilime ve bilimsel çalışmalara fazla ilgili ve meraklı olsalar dahi bilim hakkındaki görüşlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bilim doğası hakkında sağlam görüşlere sahip olmaları beklenmektedir.

Yüzyıllar boyunca bilim, dünya çapında geniş bir saygı ve kabul görmüş olmasına rağmen birçok insan hala bilimsel okuryazarlık becerilerinin eksikliğinden kaynaklanıyor olmalı ki gerçek bilimi sahte bilimle karıştırır (Neuman, 2014). Gerçek bilim ile sahte bilim arasındaki ayrım nedir? Bilim insanları için bilim ve sahte (sözde bilim) bilimi birbirinden ayırmak bisiklete binmek gibidir. Onların çoğu bisiklete binmeyi bilir fakat çok azı bu işi nasıl yapabildiğini anlatır. İşte bilim insanları da bilim ve sahte bilim arasındaki farkı bilir fakat bu ayrımı nasıl yaptıklarına ilişkin açıklamalarda ortak bir görüşe varamazlar (Hansson, 2013). Literatür incelendiğinde bilim ile sahte bilimi birbirinden ayıracak sınır çizilebilecek nitelikte açıklamaların olmadığı görülmektedir. Yine de bu konu ile ilgilenen düşünürlerin söylediklerinden yola çıkarak bilimin ne olmadığı konusunda fikir yürütülebilir.

İnsanın bilgiye duyduğu saygı, onun en tuhaf özelliklerinden biridir. Latince bilgi bilimdir ve bilim en saygın bilgi türünün adı haline gelmiştir. Ama bilgiyi batıl inançtan, ideolojiden veya sahte bilimden ayıran nedir (Lakatos, 1978)? Bir sınır çizilmesi gerekir mi? Geçmişten bugüne kadar düşünürler bilimin ne olduğu ile ilgili fikirler ileri sürmüşlerdir. Örneğin Lakatos (1978) birçok filozofun eğer bir ifade, yeterince güçlü bir şekilde birçok insan tarafından inanılır bulunursa bilgiyi oluşturabileceğinden bahsetmiş. Ancak düşünce tarihi bize birçok insanın tamamen absürt inançlara bağlı olduğunu gösteriyor diyerek bu kriterin geçersiz olduğunu belirtmiştir. Popper sınır çizme ölçütünü yanlışlanabilirlik olarak açıklamış, Kuhn ve Lakatos bu görüşe karşı çıkarak sınır çizme işine farklı bir boyut kazandırmıştır (Yardımcı, 2019). Yapılan çalışmalar ve bilim insanlarının kendi aralarında gerçekleştirdikleri tartışmalar göstermektedir ki bilim ile sözde bilimin net bir şekilde birbirinden ayrılmasına vesile olacak kriterler bütünü henüz mevcut değildir.

Aslında bilim ile uğraşan insanlar (bilim insanları, araştırmacılar, öğretmenler ve hatta öğrenciler) sahte bilimin ne olabileceğini bilir, sözde bilimin, bilimin olmadığı yerde otorite talep etmeye çalışan boş bir uğraş olduğunun farkındadır. Farkında olsalar bile bireylere bilim ve bilimin doğasının ne olduğu basit bir şekilde ifade edildiğinde sahte bilimin meşruiyetine boyun eğmeyeceklerini söylemek mümkündür (Allchin, 2004). Bu nedenle bilimin ne olduğunu kavrayabilmek için bilimin doğasından kısaca bahsetmek bilim olmayanı kısmen de olsa anlamamıza vesile olacaktır.

Bilimin doğası, bilimsel dünya görüşünü oluşturan temel değer ve inançları, bilim insanlarının işlerini nasıl yaptıklarını ve bilimsel girişimin genel kültürünü

içerir (AAAS, 2001, s.15). Bilimin doğası doğal dünyanın nasıl işlediğine dair yapılmış bir açıklama değildir çünkü doğal dünyanın işleyişine dair bilgiyi bize bilim verir. Bilimin doğası daha ziyade bilimsel girişimin nasıl işlediğine dair bir açıklama yapma çabasıdır. Bilim insanları yaşamlarını doğal dünyayı daha iyi anlamaya adanmıştır. Buna benzer olarak bilimin doğasının ne olduğunu açıklamayla ilgilenenler de bilimin soruları nasıl yanıtladığını ve bilim denen şeyin doğa hakkında nasıl bilgi ürettiğini, bilim insanlarının bilimsel bilgiye ulaşmada neler yaptıklarını, nasıl çalıştıklarını, birbirleriyle ve toplumla nasıl ilişki kurduklarını anlamak isterler. (McComas ve Clough, 2020). Daha geniş bir ifadeyle bilimin doğası, bilimin ne olduğu, nasıl çalıştığı, bilim insanlarının sosyal bir grup olarak nasıl faaliyet gösterdiği ve toplumun bilimsel çabaları nasıl yönlendirdiği ve bunlara nasıl tepki verdiğine dair zengin açıklama yapan bir alandır (McComas ve diğerleri, 1998, s. 4). Birçok bileşeni olmasına rağmen bilimin doğası tanımı ve kapsamı anlaşılabilir. Bilimin doğası bilgi üretilmesine ve doğruluk iddialarının değerlendirilmesine olanak sağlayan ‘bir oyunun’ kuralları bütünüdür (McComas, 2004).

Literatür incelendiğinde fen eğitimi alanında bilimin doğası ve unsurlarının neler olabileceğine yönelik birden fazla çalışmayı görmek mümkündür ve bu çalışmalar birbirine benzer fakat aynı olmayan içerikler sunmaktadır (Abd-El-Khalick ve diğerleri, 1998; Lederman ve arkadaşları, 2002; Osborne ve arkadaşları 2003; Allchin, 2011; McComas ve diğerleri, 1998; Clough, 2007; Mathews, 2012; Irzık ve Nola, 2011; Erduran ve Dagher, 2014). Her dönemde farklı çalışmalar yapılmış olsa da literatürde bilimin doğasına yönelik en tanınmış liste “ortak görüş” olarak anılan listedir (Abd-El-Khalick ve diğerleri, 1998; Lederman ve diğerleri, 2002). Ortaya çıkarılan bu listenin temel amacı öğrencilere bilimin doğası hakkında temel bir anlayış sunmaktır. Nasıl ki bilim durağan değilse bilimin doğasının ne olduğuna yönelik ortaya atılan bu fikrin geliştirilmesinde de bir gelişim söz konusudur. Ortak görüş kapsamında bilimin doğası öğretimine karşı çıkan bilim insanları olmuş, bu görüşe eklemeler yaparak geniş bir yelpazede bilimin doğasını açıklamaya çalışan bilim insanları da olmuştur.

Osborne ve arkadaşları (2003) yaptıkları çalışmalar sonucunda bilimin doğasının öğretiminde dokuz temel temanın olması gerektiğine vurgu yaparak “bilim hakkında fikirler yaklaşımını” ele almışlardır. Mathews (2012) ortak görüşteki eksikliklere vurgu yaparak “bilimin özelliklerinin” öğretilmesi gerektiğini savunmuştur. Irzık ve Nola (2011) ortak görüşe tamamen karşı çıkmamakla birlikte, eksiklikleri tespit ederek “aile benzerliği yaklaşımı” benimseyerek bilimin tüm unsurlarını ele almayı tercih etmişlerdir. Allchin (2011) sıralanmış birtakım özelliklerin vurgulanmasıyla bilimin doğasının anlaşılmayacağını düşünerek işlevsel bir çerçeve sunduğunu öne sürerek

“Tam Bilim” adlı yapıyı literatüre kazandırmıştır. Clough (2007) benzer şekilde hazırlanan liste biçimi yapıları eleştirmiş bilimin ilkelerini öğrencilere keşfettirecek sorular hazırlamıştır. Erduran ve Dagher (2014) ise aile benzerliği yaklaşımını yeniden gözden geçirerek ‘Yeniden Kavramsallaştırılmış Aile Benzerliği Yaklaşımını’ literatüre kazandırmışlardır.

McComas (1998 ve 2002) bireylerin bilimin doğası hakkında sahip oldukları yaygın yanlış inanışları ve kavram yanlışlarını derleyerek “mitler” şeklinde çatı oluşturabilecek bazı durumları tespit etmiştir. Bu kitapta McComas (1998 ve 2002) mitleri ve ortak görüşteki bilimin doğası unsurları temel alınmıştır. Bilimin doğasına yönelik ele alınan durumlar aşağıdaki gibidir ve Lederman ve diğerleri (2013), Lederman ve Lederman (2012), Özcan (2013) ve Yenice ve diğerleri, (2017) çalışmalarından yararlanılarak açıklamalar yapılmıştır.

Bilimsel bilgi değişime açıktır: Teoriler ve kanunlar da dâhil olmak üzere elde edilen bütün bilimsel bilgiler tamamı değişime açıktır. Farklı ve yeni kanıtların elde edilmesiyle ya da var olan verilerin farklı biçimde yorumlanması ile bu değişiklikler gerçekleşebilir. İstisnalar olmaksızın asırlardır değişmeyen bilimsel bilgilerin de bir gün değişebileceği yaklaşımı benimsenmelidir.

Bilimsel bilginin denemeye dayalı bir doğası vardır: Bilimsel bilgi ağırlıklı olarak denemeler yoluyla elde edilen kanıtlara bağlıdır. Elde edilen bu kanıtlar nicel ya da nitel olabilir. Bilimsel bilginin elde edilmesinde, deneylerin olmazsa olmaz bir koşul olduğu sonucu kesinlikle çıkarılmamalıdır. Veri kaynağı olarak sadece gözlemlerle de bilimsel bilgiler ortaya çıkabilir.

Bilimsel bilgi gözlemlerin yanı sıra çıkarımlara dayanır: Bilimsel bilgi, gözlem yoluyla elde edilebildiği gibi, gözlem ve çıkarımın birlikte kullanılması sonucu olarak ortaya çıkabilir. Beş duyu organımız ile elde ettiğimiz veriler gözlemlerimiz olarak nitelendirilirken, gözlemlere dayalı durumlardan elde edilen veriler ise çıkarım olarak adlandırılır. Gözlemler, duyuların ‘doğrudan’ erişebildiği ve birden fazla gözlemcinin göreceli olarak kolaylıkla fikir birliğine varabildiği doğal fenomenler hakkında açıklayıcı ifadelerdir. Çıkarımlar, doğal dünyada gözlemlenenler hakkında yapılan açıklamalardır, ancak duyularla doğrudan gözlemlenmenin aksine insan yorumunun sonucudur. Örneğin gökyüzünü izleyen bir kişi gri bulutlar olduğunu gördüğünü söylediğinde gözlem yapmış; bugün yağmur yağacak dediğinde ise gözleme dayalı çıkarım yapmış olur.

Bilimsel teoriler ve bilimsel kanunlar farklı türden bilgilerdir (Teori ve Kanun): Bilimsel teoriler ve bilimsel kanunlar farklı türden bilgilerdir. Öyle ki bu bilgiler, birbirlerine dönüşmezler, biri diğerinin devamı niteliğinde değildir, biri diğerinden daha üstün değildir. Bilimsel teoriler doğal olguların çıkarımsal açıklamaları iken bilimsel kanun, doğada gözlenen ilişkilerin, genellemeler ve matematiksel bağlantılarla ifade edilmesidir. Yeni kanıtlar ışığında hem

bilimsel teori hem de bilimsel kanun değişebilir. Newton yerçekimi kanununu açıkladığı Principia kitabında henüz yerçekimi kuvvetine sebep olan olayları keşfedemediğinden bahsetmiştir. Bu nedenle Newton yerçekimi kanununu tanımlamasından yıllar sonra bile henüz bu kanunu açıklayan kabul görmüş bir teori mevcut değildir.

Bilimsel bilgi teori yüklüdür: Bilim tarafsız gözlemlerle başlamaz, teoriye dayalı gözlem ve deneyleri içeren bir süreçtir. Bilim insanlarının kullandıkları teoriler, bir bilimsel çalışmaya nasıl yaklaştıklarını, kurdukları hipotezleri, gözlemlerini, sonuçları yorumlamalarını vb. etkiler.

Bilimde öznellik: Bilim insanlarının benimsedikleri teoriler, inançları, önceki bilgileri, eğitimleri, deneyimleri ve beklentileri çalışmalarını etkilemektedir. Bu nedenle insan uğraşı olan bilim öznellik barındırır demek yanlış olmayacaktır. Nesnellik bilimin bir amacı olsa da öznellik bilimsel bilginin gelişimine zorunlu olarak dahil olur, çünkü insanlar bilim yapar.

Bilim hayal gücü ve yaratıcılık içerir: Hayal gücü ve yaratıcılık, bilimdeki ilhamların ve yeniliklerin kaynağı konumundadır. Bilimsel bilgi en azından kısmen doğal dünyanın gözlemlerine dayansa ve bunlardan türetilse de (yani ampirik olsa da), yine de insanın hayal gücünü ve yaratıcılığını içerir. Bilim, yaygın kanının aksine, tamamen cansız, rasyonel ve düzenli bir faaliyet değildir. Bilim, açıklamaların icadını içerir ve bu da bilim insanlarının büyük ölçüde yaratıcılığını gerektirir.

Bilimsel bilgi sosyal ve kültürel değerlerden etkilenir: Bir insan girişimi olarak bilim daha geniş bir kültür bağlamında uygulanır ve uygulayıcıları (bilim insanları) bu kültürün ürünüdür. Buna göre bilim, içinde yer aldığı kültürün çeşitli unsurlarını ve entelektüel alanlarını etkiler ve bunlardan etkilenir. Bilimin, doğal dünyayı anlamak için kullanılan çok güçlü araçlara sahip bir kültür olduğu göz önünde bulundurulduğunda kültürel değerlerin de sosyal bağlam kadar bilimsel bilgiye tesir ettiği söylenebilir.

Bilimde tek bir yöntem yoktur: Bütün bilimsel araştırmalarda kullanılan tek bir bilimsel metod yoktur (Lederman ve diğerleri (2013); Lederman ve Lederman, 2012; Özcan, 2013; Yenice ve diğerleri, 2017).

Fen eğitimi araştırmacıları bilimin doğası unsurlarının neler olması gerektiği konusunda derin araştırmalar yapmalarının yanı sıra bu unsurların öğrencilere nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda da çalışmalar yapmayı sürdürmektedirler. Literatür incelendiğinde bilimin doğası öğretimi için üç yaklaşımın dikkat çektiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar Doğrudan Yansıtıcı Yaklaşım, Dolaylı Yaklaşım ve Tarihsel Yaklaşımlardır (Köksal ve Ertekin, 2015).

Öğrenciler ve öğretmenlerin bilimin doğası görüşleriyle ilgili yapılan araştırmalar; doğrudan yansıtıcı yaklaşımla bilimin doğası öğretiminin dolaylı

yaklaşım ile öğretimine kıyasla daha başarılı sonuçlar verdiğini göstermiştir (Çokadar ve Demirtel, 2012; Önen-Öztürk ve Bayram, 2017; Akerson ve diğerleri, 2000; Clough, 2006; Dai ve diğerleri, 2021; Rudge ve diğerleri, 2014). Bundan dolayı bilimin doğası öğretiminde, bilimsel bilginin özelliklerinin ve bilimsel basamakların açıkça vurgulandığı, öğrencilerin bilimsel süreçleri birebir uygulayarak deneyimlediği yaklaşım olan doğrudan yansıtıcı yaklaşım kullanılmalıdır. Doğrudan yansıtıcı yaklaşım, bilimin doğasının öğretilmesine yönelik doğrudan çaba harcanması gerektiğini ve hazırlanan etkinliklere katılan öğrencilere dönütlerin verildiği bir yaklaşımdır. Bilimin doğasının öğretilmesi öğrenciler için açık olarak belirlenen amaçtır ve bu yönde etkinlikler hazırlanır. Etkinliklerde öğrencilerin bilimin doğası unsurlarını açıkça fark etmeleri, bilim insanları gibi çalışma süreçlerini birebir deneyimlemeleri amaçlanmaktadır. Ancak unutulmaması gerekir ki doğrudan yansıtıcı yaklaşım bilimin doğası hakkında belirli bir bakış açısı dayatmak, açıkça bilimin doğasını öğretmek anlamına gelmez, bunun yerine derslerin belirli bilimin doğası konularını ele alacak şekilde kasıtlı olarak tasarlanması ve eğitmenin öğrencilere içeriğin bilimin doğası konusuyla nasıl ilişkili olduğunu didaktik bir şekilde “söylemesinin” aksine, öğrencilere kendi içgörülerini geliştirirken konuları tartışma ve üzerinde düşünme fırsatları verilmesi gerektiği anlamına gelir (Clough, 2007; Rudge ve diğerleri, 2014). Nitekim Lederman (2007)’da açık yansıtıcı yaklaşım tercih edilerek yapılmış çalışmaları incelediğinde ulaştığı sonuçlardan hareketle “bilimin doğası kavramları en iyi şekilde, sadece bilim “yaparak” üstü kapalı deneyimlerin aksine, açık, yansıtıcı öğretim yoluyla öğrenilir” demektedir.

Doğrudan yansıtıcı yaklaşım gibi yaratıcı drama da bireyleri sürece aktif dahil eden uygulamalardan birisidir. Yaratıcı drama bedensel/kinestetik zekayı ön planda tutan, öğrencinin dil gelişimine, özgüvenine katkı sağlayan, empati duygularını geliştiren, gözlem ve çıkarım yapabilmesini ve bilim insanı gibi düşünebilmesini sağlayan özellikleri dikkate alındığında bilimin doğasının ilkökul öğrencilerine öğretiminde etkili olduğunu düşünülmektedir.

Drama yapısı gereği öğretmen ve öğrenci açısından geniş bir perspektife sahiptir. Öğretmenlere farklı bir yöntem olarak ders içeriğine uygun atmosfer oluşturmasında yardımcı olur. Geleneksel yöntemlere alternatif olarak dersi dramayla zenginleştiren öğretmen, kalıcı öğrenmeyi de sağlamış olur. Çocukları farklı yönlerden gözleme fırsatı bulur. Metne bağlı kalınmayan dramalar çocuğun yaşantısından izler taşır. Dahası çocuk hakkında bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerde fikir sahibi olur. Bunlara bakarak genel anlamda drama öğretmen açısından gizil öğrenme de sağlar.

Dramanın öğrencilere kazandırdığı yaratıcılık, keşfetme, gözlem ve çıkarım yapabilme, deneyim gibi özellikleri bilimin doğasında da karşımıza çıkmaktadır.

İlkokulda birçok alanda drama yöntemiyle bu özellikleri öğrencilere kazandırmak mümkündür. Öğrencinin drama yaparken karşılaştığı problemleri çözebilmesi, çözüm önerileri geliştirebilmesi, iş birliği içinde çalışması, yaparak yaşayarak öğrenmesi, kendini keşfetmesi ve empati yapabilmesi, hayal gücünü kullanarak yaratıcılığını ortaya çıkarması bilimin doğası unsurlarıyla paralellik göstermektedir.

Bilimin ve bilimsel bilginin özelliklerine bakıldığında, bilimsel bilginin yaratıcı bir doğası olduğunu görürüz. Öğrenci temelli eğitim anlayışına göre tam da bu özelliği işe koşarak öğrenmeyi sağlayacak bir yöntem olan yaratıcı drama, etkin ve anlamlı öğrenmeyi sağlar. Bilimin doğası öğretiminde yaratıcı drama etkin olarak kullanılabilir. Öğrencilerin somut işlemler döneminde olduğu düşünüldüğünde dikkatlerinin çabuk dağıldığını söyleyebiliriz. Yaratıcı drama sayesinde sürece aktif şekilde katılıp, öğrenci merkezli bir yaklaşımla bilim insanı gibi düşünerek, gözlem ve çıkarımlarda bulunarak bilgiye kendileri ulaşabilirler.

Çocuklar, doğal gelişimlerinin bir unsuru olarak keşfetme arzusu ile doğarlar ve yaşadıkları dünya hakkında sürekli soru sorma eğilimindedirler. Bu soruların cevabı ilkokul döneminde fen bilimleri dersinde yer almaktadır. Bu derste öğrencinin merak duygusu kamçılanmalıdır. Merak eden öğrenci sorularına cevap bulabilmek için gözlem yapar, dener, sonuç elde eder ve bu sonuçları tartışır. Kısacası bilim yapar (Çalışkan ve Karadağ, 2015). Bu öğrenim kademesindeki öğrencilerin fen bilimleri kavramlarının yanı sıra bilimin ne olduğunu da öğrenmesi gerekmektedir. Bilimin doğası unsurlarını keşfetmesi aşamasında ise öğretmenlerin rehber olması beklenmektedir. Bu nedenle sınıf öğretmenlerinin bilimin doğası unsurları hakkında bilgi sahibi olması ve bilimin doğası öğretiminin önemini fark etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bilimin doğası unsurlarını öğrencilere hissettirecek uygulamalara hâkim olması gerekmektedir. Aşağıda ilkokul düzeyinde uygulanabilecek doğrudan yansıtıcı yaklaşım temelli yaratıcı drama uygulaması örneğine yer verilmiştir.

Örnek Bir Drama Planı: Dinozor mu? Teruzor mu?²

Ders: Fen Bilimleri

Konu (Tema): Bilimin Doğası Özellikleri, Kayaç-Fosil

Kazanımlar:

- *Bilimde yaratıcılığın önemini kavrar.*
- *Bilimde yaratıcılığın olduğunu örnekler ile açıklar.*
- *Aynı veriler kullanılarak başka çıkarımların yapılabileceğini fark eder.*
- *F.4.1.1.3. Fosillerin oluşumunu açıklar. (Fosil çeşitlerine girilmez.)*

2 Bu plan yazarın Yaratıcı Drama Derneği Liderlik Projesinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Süre: 40+40+40

Sınıf (Çalışılacak Grup): İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencileri

Mekân: Drama Salonu

Araç-Gereçler: Müzik çalar, Projeksiyon, Boya Kalemleri, Kâğıt, Kalem, Etkileşimli Tahta, Tablet ya da Cep Telefonu

Teknikler: Yaratıcı Drama (Doğaçlama, Liderin Role Girmesi)

Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar:

Öğretmen planı uygulamadan önce aşağıdaki durumlara dikkat etmelidir;

Fosil görüntüleri ve zarflara konulacak kemik görselleri için aşağıdaki linkler ziyaret edilerek çıktı alınmalıdır.

Link https://www.researchgate.net/publication/325565374_The_ever_changing_contextualization_of_nature_of_science_Recent_science_education_reform_documents_in_the_US_and_its_impact_on_the_achievement_of_scientific_literacy/figures?lo=1

Yukarıdaki linkteki makale indirilerek 15. Sayfada yer alan üç grup halinde verilmiş kemikler zarflara koyulmalıdır.

Herhangi bir arama motoruna dinazor fosili yazarak bazı fosil görselleri çıktı alınmalıdır. Çıktı alınacak fosil görsellerinin doğaçlama yapmaya uygun olacak şekilde seçilmesi gerekmektedir.

Süreç:

A-Isınma Hazırlık Çalışmaları

1.Etkinlik: Ne Söyledim? Duydun mu?

Öğrenciler ile bir oyun oynanacağı söylenir. Öğrenciler iki gruba ayrılır. Oyunda gruplara kendi aralarında bir lider belirlemeleri söylenir. Lideri seçerken dikkat edilmesi gereken önemli bir özellik vardır. Liderin iyi dudak okuyor olabilmesi gerekmektedir. Gruplar liderini belirledikten sonra öğretmen oyunu anlatır. Oyunda Ek 1'de verilen kelimeler kullanılacaktır. Ekte verilen kelime örnekleri çoğaltılabilir. Bu kelimelerden kazanımla ilişkili kelimelerdir. Öğretmen oyuna ilk başlayacak grubu belirler. Grubun liderine bir kulaklık verilir. Kulaklığı takan lider grubunun karşısına geçer. Kulaklığa yüksek sesli müzik verilir. Amaç liderin grup arkadaşlarının söylediği kelimeyi duymamasıdır. Grubun diğer üyeleri sırasıyla liderlerine kendilerine verilen kelimeleri söylemeye başlar. Lider bilemediğinde pas hakkı vardır. Oyunda önemli olan olabildiğince çok kelime bilmektir. Bu oyunun süre ile oynanması tavsiye edilir. Örneğin 2 dakikada grupların kaç kelime doğru bildiği hesaplanarak birinci seçilebilir.

B- Canlandırma

2. Etkinlik: Devr-i Dinozor

Öğrencilere <https://www.kayseribilimmerkezi.com/360sanaltur/> linki açılır. Linkte yer alan soldaki menüden Devr-i Dinozor sekmesine tıklanır. Açılan yeni sekmeden Devr-i Dinozor Giriş bölümüne tıklanır. Devri Dinozor Giriş kısmında çatlamış bir dinozor yumurtası bulunmaktadır. Öğretmen “ O yumurtadan dünyaya kafasını yeni uzatmış yavru bir dinozorsun. Ne gördün ilk tepkin ne olurdu?” sorusunu sorar. Öğrencilerin donuk imge ile bedenlerine bir form vermesi sağlanır. Tüm Öğrenciler donmuş halde beklerken öğretmen Öğrencilere dokunarak bir cümle söylemesini ister. Yavru dinozor konuşsaydı ilk cümlesi ne olurdu? Sorusu yöneltilir.

Bir müzik açılır ve öğrencilere yumurtadan çıkmaları ve dinozor gibi yürümeleri gerektiği söylenir. Diğer dinozorları gözlemlenmeleri gerektiği vurgusu yapılır. Müzik durduğunda herkesin donarak bir dinozor gibi durması beklenir.

Dinozor Yürüyüş Yolu 1 kısmında Dinozorlar çağı kısmı açılır ve etkileşimli tahtadan tüm sınıfın burayı incelemeleri gerektiği söylenir. Dinozorların neden yok olduğunun yazılı olduğu alanı bulan ve okuyan ilk kişinin kazanacağı söylenir. Dinozorların yok oluşunun sebebinin yazılı olduğu yeri bulup okuyan öğrenci yarışmayı kazanır.

3.Etkinlik: Ya Göktaşı Çarpmasaydı

Öğretmen öğrencileri gruplara böler. Gerçek dünyada göktaşı çarptığı için ölen dinozorlar için yeniden bir kurgu oluşturulacaktır. Göktaşı çarpmasaydı ne olurdu? Gruplar bu konu üzerinde çalışır ve doğaçlamalar yapılır.

4.Etkinlik: Fosiller

Öğrenciler üç gruba ayrılır. Öğretmen her gruba bir tane dinozor fosili görseli verir. Öğretmen “Göktaşı çarpmadan önce resimlerdeki dinozorlar bir şey yapıyor onu canlandıracaksınız ve göktaşı çarptığında öleceksiniz ve bedeniniz yıllar yıllar sonra bu şekilde bulunacakmış gibi doğaçlamanın sonunda donuk imge oluşturacaksınız” der ve öğrenciler doğaçlamalara hazırlanır.

5.Etkinlik: Paleontologlar İşbaşında

Öğretmen mekâna daha önceden zarflar asar. Öğrenciler beş grup olacak şekilde bu etkinliği gerçekleştirir. Zarfların üstünde 1. Gün, 2. Gün ve 3. Gün yazar. Her güne ait zarflardan beşer tane olmalıdır. Gruplar görevleri bitirdikçe bir sonraki günün zarfını alır.

Öğrenciler beş gruba ayrılır. Kendilerine ünlü paleontolog oldukları ve bir kalıntı olduğu düşünülen yerde çalışmalarını için teklif götürüldüğü söylenir. Grupların ilk gün zarflarını almaları istenir. Öğrenciler kemikleri birleştirerek bir bütün oluşturmaya çalışır ve birinci gün sonunda bu kemiklerin hangi

hayvana ait olduğunu tahmin eder. Tüm gruplar kemikleri birleştirmeyi bitirdiğinde tahminler alınır. Her grup diğer gruplardaki birleştirme şekillerini inceleyerek yerine geçer.

Öğrenciler ikinci gün kemiklerinin olduğu zarfı alır, kemikleri birleştirerek bir bütün oluşturmaya çalışır ve ikinci gün sonunda bu kemiklerin hangi hayvana ait olduğunu tahmin eder. Tüm gruplar kemikleri birleştirmeyi bitirdiğinde tahminler alınır. Her grup diğer gruplardaki birleştirme şekillerini inceleyerek yerine geçer.

Öğrenciler üçüncü gün kemiklerinin olduğu zarfı alır, kemikleri birleştirerek bir bütün oluşturmaya çalışır ve üçüncü gün sonunda bu kemiklerin hangi hayvana ait olduğunu tahmin eder. Tüm gruplar kemikleri birleştirmeyi bitirdiğinde tahminler alınır. Her grup diğer gruplardaki birleştirme şekillerini inceleyerek yerine geçer.

Tüm gruplar incelemeyi bitirdikten sonra kemikleri ile bir bütün oluşturdukları bu hayvanın nerede yaşadığını, bir gününü nasıl geçirdiğine yönelik bir doğaçlama yapmaları beklenir.

6.Etkinlik: Başpaleontolog der ki!

Tüm zarflar bitince Öğretmen role girer. “sevgili arkadaşlar hepimiz büyük bir iş başardınız. Kemikleri birleştirdiniz. Farklı farklı birleşim şekilleri oldu. Ortak bir karar varmamız gerekiyor. Benim tavsiyem bazı kaynakları incelemememiz gerektiği yönünde olacak.” Bu açıklamadan sonra Öğrencilerden linkteki geriye kalan incelemedikleri Dinozor Yollarını incelemeleri beklenir. Bütün grup Öğretmen ile bu kemiklerin orada yer alan hangi dinozora ya da başka bir canlıya ait olduğunu tartışır. Kemikleri verilen canlı bir Teruzor’dur. Öğrencilerin buna ulaşması beklenir. Zorlandıkları noktada Öğretmen gerekli açıklamaları yapar. Öğrencilere verilen kemiklerin hangi canlıya ait olduğu gösterilir (Ek 8)

C-Değerlendirme

7.Etkinlik: Devr-i Teruzor

Öğretmen Kayseri Bilim Merkezine Devr-i Teruzor bölümü açılacağını bilim uzmanı olarak da Öğrencilerin görevlendirildiğini söyler. Bu bölümde teruzorlar tanıtılırken bilimin doğası unsurlarına da vurgu yapılacağı söylenir. Öğrenciler dört gruba ayrılır. Her grup Devr-i Teruzor bölümü için bir plan yapar ve tasarım oluştururlar. Tasarımlar bittikten sonra her grup kendi tasarımını diğer gruplar ile paylaşır.

8.Etkinlik: Mektubum Var!

Atölye hakkında neler düşündükleri ve hissettikleri sorulur. Daha sonra bugün burada olmayan bir arkadaşlarına bir mektup yazmaları istenir. Mektupta tüm oturumları değerlendiren, anlatan bir yazı yazmaları beklenir.

Ek 1: Ne Söyledim? Duydun mu? Etkinliği için kullanılacak kelimeler

Not: Kelimeleri öğrenci sayısına göre çoğaltınız. Oyunun devam edebilmesi için kazanımla ilişkili olmayan dudak okumayı zorlaştıran kelimeler ekleyiniz.

Fosil	Katman	Küre	Hava küre
Dünya	Yeraltı	Paleontolog	Kemik
Dinozor	Kayaç	Maden	Mineral

2.2. BİLİMSEL SÜREÇ BECERİLERİ

Neredeyse her gün önemli bir bilimsel çalışmanın sonuçlarının paylaşıldığı bu dünyada herkes için bilimsel okuryazarlık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bununla birlikte herkes, önemli bilim ve teknoloji konularında sohbetlere ve tartışmalara katılabilmeli ve mantık çerçevesinde fikirlerini ileri sürebilmelidir. Kısacası herkes doğayı anlamının ve öğrenmenin verdiği zevki yaşamayı hak etmektedir. (NRC, 1996, s.1).

Doğayı anlamak fen bilimleri dersi ile ilişkilidir. Fen Bilimleri öğretim programı fen okuryazarı birey yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin doğayı keşfetmesi ve insan-çevre arasındaki ilişkiyi anlaması için, bilimsel süreç becerileri ve bilimsel araştırma yaklaşımını benimsemeleri beklenmektedir. Programda öğrencilerin günlük yaşam problemlerinde sorumluluk üstlenmesini ve problemleri çözmeye fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerinin kullanılmasını sağlayacak önerilere yer verilmektedir (MEB, 2018, s. 9).

Bilimsel süreç becerileri bilim insanlarının bilimsel bilgi üretirken sergiledikleri davranışları yansıtan, aktarılabilir yetenekler ve bilimsel becerilerdir (Padilla, 1990). Öğrencilerin hangi bilimsel süreç becerilerini öğrenmesi ve deneyimlemesi gerektiğine dair pek çok öneri vardır, ancak en önemli öneriler dizisi 1967 yılında Amerikan Bilimin İlerlemesi Derneği'ndeki (AAAS) bir grup fen eğitimcisi ve bilim insanından oluşan bir komisyonun bilim insanlarını iş başında incelemesi ve tüm bilim insanları tarafından yaygın olarak kullanılan becerilerin bir listesini geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır (McComas, 2014, s.89). Komisyon üyeleri bilimin sadece gerçekler bütünü olmadığını düşünüyorlardı. Bilimin aynı zamanda araştırma ve açıklama yollarını da içerdiğini düşündüler (Livermore, 1964).

Bu sayede fen öğrenenlerin doğal dünyayı daha iyi anlamak için çeşitli araçlar ve prosedürler kullanacakları ve bilim insanlarının yaptığı gibi doğal dünya hakkında öğrenmeye katılacakları bir fen öğretme yöntemi geliştirmeyi amaçladılar. 12 bilimsel süreç becerisinden oluşan liste, ilk olarak öğretilecek

“temel” beceriler (gözlemeleme, uzay/zaman ilişkilerini kullanma, sayıları kullanma, çıkarım yapma, ölçme, iletişim kurma, sınıflandırma ve tahmin etme) ile ilkokulun üst veya orta sınıflarında öğretilecek “bütünleşik” bilimsel süreç becerileri (değişkenleri kontrol etme, işlemsel olarak tanımlama, hipotez kurma, verileri yorumlama ve deney yapma) arasında bölünmüştür (McComas, 2014, s.89).

Bu bölümde temel süreç becerileri kısaca tanıtılacaktır çünkü okul öncesi ve ilkokul öğrencileri için en uygun beceriler; gözlem yapma, sınıflandırma, ölçme, çıkarım yapma, iletişim kurma ve deney yapma becerileridir (Charlesworth ve Lind, 2003, s. 77). “Bu yüzden bu bölümde öğrencilerin bilişsel gelişmişlik düzeyleri ve fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımların yapısı dikkate alınarak gözlem, sınıflama, ölçme, tahmin, deney yapma ve iletişim kurma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler üzerinde durulmuştur (Şahin-Kalyon ve Kadioğlu-Akbulut, 2021, s. 74-75)”.

Gözlem

Gözlem bir nesne, olay veya olgu hakkında bilgi toplamak için duyuları ve uygun araçları kullanmaktır (Harlen, 2006). Gözlem yaparken öğrenciler nesnelere veya materyaller arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri belirler. Duyu organlarının etkililiğini artırmak ve genişletmek için gerekli araç veya gereçleri belirler ve kullanır. Ayrıca birçok gözlem arasından eldeki sorunla ilgili olanları ayırt eder (Harlen, 2006). Bizler beş duyumuzu kullanarak nesnelere, olayları ve insanları gözlemleyerek etrafımızdaki dünyayı anlamlandırırız. Gözlem yaparken tüm duyularımızı kullanmayı öğreniriz. Bilimsel düşünme süreci becerilerinin en temeli gözlemdir. Sadece bu süreç sayesinde çevremizdeki olaylar, durumlar, kişiler nesnelere kısacası dünya hakkında bilgi edinebiliriz. (Charlesworth ve Lind, 2015; Lind, 2000; Martin, 2009; Şahin Kalyon ve Kadioğlu-Akbulut, 2021).

Şunu unutmamak gerekir ki gözlem ilkokul çocuklarının öğrenmesi gereken ilk ve şüphesiz en önemli bilimsel süreç becerisidir. Çünkü görme, koklama, duyma, dokunma ve tat alma duyuları, beynimizin bilgi almasını ve bize bir şeyi tanımlama becerisi kazandırmayı sağlayan araçlardır. İlkokul öğrencileri duyularını ilk elden keşfedici bir şekilde kullanırken, bilim insanları ve mühendislerin dünyada anlam ve bilgi inşa etmek için kullandıkları becerilerin aynısını kullanırlar (Charlesworth ve Lind, 2015, s. 51). Bu nedenle sınıf öğretmenleri öğrencilerine olabildiğince çok gözlem yapma fırsatını vermelidir. Öğrencilerinin gözlem yapabilme becerilerini geliştirmelerine, keskinleştirmelerine ve ustalaşmalarına yardımcı olmaları ilkokul öğretmenlerinin sorumluluğundadır. Çünkü gözlem, tüm bilimsel çalışmaların temel taşıdır (Martin, 2009, s. 81)

Sınıflama

Öğrenciler gözlem yaparken beş duyu organını kullanarak olaylar, durumlar ve nesnelere hakkında nicelik ve nitelik bakımından bilgi edinirler. Bu durum öğrencilerin nesne, durum ya da olaylar arasındaki benzerlik ve farklılıkların farkına varmasına yardımcı olur (Şahin Kalyon ve Kadioğlu-Akbulut, 2021). Sınıflama çocukların gerçek nesnelere gruplama ve sıralama becerilerini sergilemeleri ile başlar. Çocuklar gruplama yapmak için nesnelere özelliklerini karşılaştırmalı ve bu özelliklere göre alt kümeler oluşturmalıdır (Lind, 2000). Sınıflama yaparken ise bir bütün olarak daha büyük bir gruba tabi olan ilişkileri göz önünde bulundurarak nesnelere bir sınıfa dahil ederler (Martin, 2009). Bu iki becerinin tanımlamaları göz önünde bulundurulduğunda gözlem becerisi sınıflama için ön koşul oluşturur demek yanlış olmayacaktır. Çünkü sınıflama nesnelere özellikleri hakkında gerçekleştirilen gözlemlere dayanılarak yapılır. Sınıflama yapabilmek için çocukların nesnelere karşılaştırması ve alt kümeler geliştirmesi gerekir. Bir alt küme, o gruba özgü ortak bir özelliği paylaşan bir gruptur (Charlesworth ve Lind, 2015).

Ölçme

Ölçme, gözlemleri nicelleştirme becerisidir (Charlesworth ve Lind, 2015: 52) ve nesnelere sıralı bir dizi gibi örneğin bir uzunluğa ya da gölge boyuna göre sıraya koymayı içerir (Lind, 2000). Bir nesne veya olayın boyutlarını tanımlamak için hem standart hem de standart olmayan ölçüleri veya tahminleri kullanmayı gerektirir (Padilla, 1990). Okul öncesi dönemde daha çok standart olmayan ölçme birimleri kullanarak ölçme becerisini sergileyen öğrenciler ilkökulda birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar uzunluk, zaman, hacim ve ağırlık ölçmeyi matematik dersinde; termometre kullanarak sıcaklık ölçmeyi de fen bilimleri dersinde de öğrenmektedirler (Şahin Kalyon ve Kadioğlu-Akbulut, 2021). Küçük yaşlardan itibaren ölçme becerisini kazanmaya başlayan öğrencilerin bu beceriyi kazanıp geliştirebilmesi için, ölçme becerisine temel olabilecek gözlem, sınıflama ve hatta karşılaştırma gibi diğer becerilere de sahip olması gerekmektedir.

Tahmin

Tahmin, gözlemlerimizden elde ettiğimiz verileri kullanarak gelecekteki olaylara ilişkin beklentileri ifade etmeyi içerir (Charlesworth ve Lind, 2015: 52). Tahminde bulunduğunuzda, gelecekte ne olmasını beklediğiniz hakkında bir açıklama yaparsınız. Gözlemlerinizden elde ettiğiniz verilerinize dayanarak makul bir tahmin veya kestirim yaparsınız. Bu nedenle bu sürecin basit bir tahminden daha fazlası olduğunu unutmamak gerekmektedir (Lind, 2000). Tahmin, bir bireyin belirli bir durumda bir sonraki adımda ne olacağına dair en iyi açıklamasıdır. Bu nedenle bir sınıf öğretmeni öğrencilerinde tahmin

becerilerinin gelişmesine yönelik bir şeyler yapmak istiyorsa bir soru ile işe başlayabileceğini söyleyebiliriz. ‘Şimdi ne olacak?’ Bu tarz bir sonraki adımı tahmin etmeye yönelik sorular gözlem ve meraktan kaynaklanır, gözlemler birilerinin araştırmak istediği sorulara yol açar ve hepsi tahmin sürecini içerir (Martin, 2009).

Deney Yapma

Deney yapma bir araştırmacının bir değişkenin diğer bir değişkenle etkileşiminden kaynaklanan değişimi incelediği bilimsel bir süreçtir (Martin, 2009). Bir araştırmacının deney olarak adlandırılabilmesi için bir hipotez ve kontrol değişkenleri içermesi gerekir. Bir hipotez, küçük çocukların okul öncesi ve ilkököl sınıflarında araştırdıkları sorulardan daha kapsamlı bir çalışma olmasına rağmen ilkököl düzeyinde de kapsamlı deneyler gerçekleştirilebilir. Hipotez, iki değişken arasında var olabilecek bir ilişkinin ifadesidir. Hipotezin tipik bir biçimi şudur: “Eğer . . . ise, o zaman . . . “. İlkoköl düzeyinde hipotez kavramı kullanılarak öğrencilere deney yaptırılmıyor olsa da değişkenler belirlenerek deneyler yaptırılabilir (Charlesworth ve Lind, 2015: 52; Lind, 2000). Deney yaparken öğrenciler nitelikli bir deney için değiştirilmesi gereken değişkeni, aynı kalması gereken şeyleri ve bir araştırmada sonuç elde etmek için neye bakacaklarını veya neyi ölçeceklerini belirlerler. Deneyi gerçekleştirmeden önce neler yapacağı ile gerçekte neler yaptığını karşılaştırır. Eğer varsa aradaki farklardan kaynaklı sorunları çözmekte yeni planlar oluşturur (Harlen, 2006).

İletişim kurma

İletişim bir eylemi, nesneyi veya olayı tanımlamak için kelimeleri veya grafik sembollerini kullanmaktır. Örneğin bir bitkinin uzunluğundaki değişimin zaman içinde yazılı veya bir grafik aracılığıyla tanımlanması gibi (Padilla, 1990). İletişim, bilimde (hayatın her alanında olduğu gibi) son derece önemlidir. İletişim olmadan, başkaları bir kişinin ne yaptığını ya da yapmayı planladığını veya bir kişinin nasıl mantık yürüttüğü ve düşündüğü bilinemez (Martin, 2009). Fen sınıflarında öğrenciler gözlemlerini, ölçme sonuçlarını, yapılan etkinliklerden neyi ne kadar anladıklarını paylaşmak için sözel ya da görsel iletişim kurarlar. Bu iletişimin kalitesi düşünüldüğünde öğrencilerin birbirlerini anlayabilmeleri için kullanılan sözcüklerin ve görsellerin açık anlaşılır olması gerekmektedir (Şahin Kalyon ve Kadioğlu-Akbulut, 2021). Fen bilimleri dersinde beceri temelli uygulamalar gerçekleştirirken öğrencilere hayatlarının her alanında kullanacakları becerilerin de kazandırılmış olduğunu söylemek mümkündür. Bunu bir örnek ile açıklayacak olursak; fen bilimleri dersinde öğrencilerimizin “minik bilim insanı” gibi davrandıkları bir öğrenme ortamı oluşturmak istediğimizi varsayalım. Bilim insanı gibi davranan öğrenciler sorular sorarak kendilerine verilen temel probleme çözüm üretmek zorundadır.

Bu süreçte, kendilerine verilen problemi beş duyusunu kullanarak değerlendirir, matematiksel becerilerini kullanarak ölçer ve sınıflandırır ve herhangi bir sırayla değil, önceki deneyimlere dayalı çıkarım ve tahminlerde bulunur. Farklı yaş seviyelerindeki öğrenciler, bir beceriyi diğerine göre kullanabilir veya hatta birleştirebilir. Önemli olan öğrencilerin süreci anlamaları ve becerileri günlük hayata uygulayabilmeleridir (Greenspan, 2016 s. 41-42). Becerilerin günlük hayata geçirilmesi ise sınıf içerisinde yapılacak pratikler ile mümkündür. Aşağıda Fen bilimleri dersinde bazı temel bilimsel süreç becerilerine vurgu yapan etkinlik örneği verilmiştir.

ETKİNLİK: Bilimsel Süreç Becerilerini Vurgulayan Ders Planı

Birinci Bölüm	
Dersin Adı	Fen Bilimleri
Sınıf	4. Sınıf
Öğrenme Alanı	Madde ve Doğası
Ünite Adı	Maddenin Özellikleri
Konu	Maddeyi Niteleyen Özellikler
Önerilen Süre	40+40 dakika

İkinci Bölüm	
Kazanım	F.4.4.2.1. Farklı maddelerin kütle ve hacimlerini ölçerek karşılaştırır.
Kavramlar	Kütle, hacim
Beceriler	Ölçme, gözlem, tahmin etme
Değerler	Bilimsellik
Öğretim Strateji, Yöntem ve Teknikleri	5E
Öğretim Araç ve Gereçleri	Patates, gözlem formu (planın sonunda yer almaktadır), elektronik tartı, dereceli silindir,
Güvenlik Önlemleri	Öğrencilerin tadına bakılmaması gereken maddeleri ağızına almaları önlenmelidir.

Üçüncü Bölüm

Girme	<p>1. Etkinlik : Etrafımı Gözlemliyorum</p> <p>Öğretmen yavaş tempoda bir müzik açar. Öğrencilerin, sınıfta müziğin ritmine uygun olarak yürümelerini ister. Müziğin ritmine ayak uyduran öğrencilere sabah evden çıktıktan sonra gördüğü, duyduğu şeyler hakkında soru soracağını söyler. Öğretmen aşağıdaki soruları sırasıyla öğrencilere yöneltir, düşünceleri için zaman verir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Neler gördün?</i> • <i>Hangi sesleri duydun?</i> • <i>Nerelelere dokundun?</i> • <i>Dokunduğun nesnelerin kütesini/ağırlığını hissettin mi?</i> • <i>Hissettiğin kokuları tarif eder misin?</i> • <i>Herhangi bir şey yedin mi? Yediysen tadı nasıldı?</i> • <i>Yediğin yiyeceğin miktarı ne kadardı?</i> • <i>Herhangi bir şey içtin mi? İçtiysen tadı nasıldı?</i> • <i>İçtiğin sıvının miktarı ne kadardı?</i> <p>Sorular bittiğinde öğretmen müziği durdurur ve öğrencilerden yerlerine geçmelerini ister. Öğrencilerin neler gördüğü, hangi sesleri duyduğu, nelere dokundukları, hissettikleri kokular ve aldıkları tatlar konuşulur. Kütle ve hacim kavramlarını hissetmeleri için sorularda sorulan miktar durumuna vurgu yapılır.</p> <p>2. Etkinlik: Bugün rüzgâr nereden esiyor?</p> <p>Öğretmen tüm öğrencilere 500 mililitrelik su dağıtır ve bir etkinlik yapacaklarını söyler. Öğrencilere su şişelerini dağıtır. Su şişesi üzerinde yazılanları okumalarını sağlar. Suyun miktarının ne kadar olduğunu sorar. Hacim ölçüsü olan mililitre kavramına vurgu yapar. Daha sonra etkinliğin nasıl yapılacağını anlatır. Öğretmen öğrencilere “Bugün rüzgâr ..... dan esiyor.” cümlesini tamamlayacaklarını söyler. Kendisi bir örnek vererek süreci başlatır. Örneğin öğretmen “Bugün rüzgâr mutlu olanlardan yana esiyor.” Cümlesini söyler. Mutlu olduğunu düşünen öğrenciler de şişesinden bir yudum su alır. Bu etkinlikte amaç Cümleyi söyleyen öğrenci ile aynı düşünen/hisseden öğrencilerin aynı anda bir yudum su içmesini sağlamaktır. Bütün öğrenciler cümleyi tamamladıktan sonra süreç sonlanır. Öğretmen öğrencilerden su şişelerine bakmalarını söyler. Eğer öğrenciler fazla ise bir litrelik su şişesi de kullanılabilir. Kendi şişelerinde ne kadar su kaldığını tahmin edip defterlerine not etmelerini söyler. Şişedeki sular ile başka bir etkinlik yapılacağı söyler ve şişeleri bir süreliğine sıranın altına koymalarını ister.</p> <p>3. Etkinlik: Kimin Patatesi³</p> <p>Öğretmen bir leğende bulunan patatesi masasının üstüne koyar. Bu leğendeki patateslerin kaç kg olabileceğini öğrencilerden tahmin etmelerini ister. Öğrencilerin leğeni alıp kütleli hissetmeleri sağlanmalıdır. Patates poşetine yönelik tahminlerini de defterlerine not etmeleri istenir. Daha sonra öğretmen her öğrencinin bir patates almasını ister. Öğrencilere patateslerini gözlemlmeleri için Ek 1’deki gözlem formu verilir. Form ve patatesini alan gözlemci sırasına geçerek patatesini gözlemler ve formu doldurur. Gözlemi bitiren öğrenci patatesini yeniden poşetin içine koyar. Tüm öğrenciler gözlemi bitirdiklerinde öğretmen poşetteki patatesleri karıştırır. Öğretmen bütün patatesleri herkes tarafından görülecek şekilde masanın üstüne dağıtır. Öğrencilerden patateslerini bulmaları istenir.</p>
-------	---

Keşfetme	<p>Patateslerini bulan öğrencilerin yerlerine oturmaları sağlanır. Öğretmen sıralarının altına koydukları şişeleri de çıkarmalarını ister. Öğrencilerden önce elektronik tartıyı kullanarak patateslerini tartmalarını ve defterlerine not etmelerini ister. Bütün öğrenciler patatesleri tarttıktan sonra öğretmen etkileşimli tahtadan hesap makinesini açar. Öğrenciler sırayla kendi patatesinin kütleini söyler. Öğretmen hesap makinesinde toplama işlemini gerçekleştirir. Daha sonra tüm patatesleri toplayıp leğene koyar ve leğen ile patateslerin kütleini ölçer. Hesaplama yaparak elde ettikleri tüm patateslerin kütleini ve leğen ile tarttıkları patatesinin kütleinin neden farklı olduğu üzerinde konuşulur. Öğretmen buradaki tartışma sonucunda dara almanın ne demek olduğunu öğrenciye keşfettirir.</p> <p>Dereceli silindirik kullanarak her öğrencinin şişesinde kalan suyun miktarını ölçmesini sağlar. Öğretmen bu esnada öğrencilerin doğru ölçüm yapabilmelerine yardımcı olur. Derse giriş etkinliğinde yaptıkları tahmin ile elde ettikleri sonucu karşılaştırmalarını sağlar. Daha sonra öğretmen şişenin içindeki suyun kütleini nasıl hesaplayabileceklerini sorar. Patatesler ile yapılan etkinlikteki dara alma işleminden hareketle öğrencilerin sıvıların kütle ölçümünde dara alarak bir işlem yapmaları beklenir.</p>																						
Açıklama	<p>Öğretmen sınıfa getirdiği farklı katı ve sıvı maddelerin kütle ve hacim ölçümlerini öğrenciler ile gerçekleştirir. Bu esnada kütle ve hacme ilişkin açıklamalar yapılır.</p>																						
Genişletme	<p>Kütle ve hacim ölçümlerinin yer aldığı bir yiyecek tarifi yapılabilir. Katı ve sıvı malzemelerin bir arada kullanıldığı kek tarifinin bu etkinlik için uygun olduğu düşünülmektedir.</p>																						
Değerlendirme	<p>Öğretmen ders kitabında veya farklı etkinlik kitaplarındaki ölçme değerlendirme yaklaşımlarından yararlanabilir. Ayrıca aşağıda yer alan rubrikleri⁴ kullanarak beceri değerlendirmesi yapabilir.</p> <table border="1" data-bbox="293 979 1024 1208"> <thead> <tr> <th>Beceriler</th> <th>Beceri Açıklaması</th> <th>Puan</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Gözlem</td> <td>Öğrenci duyularını kullanarak nesnelerin özelliklerini belirler. Gerekliğinde gözlem araçlarından yararlanır. Nesnelere veya varlıklar arasında benzerlik ve farklılıkları belirleyip tanımlar.</td> <td>3 2 1 0</td> </tr> <tr> <td>Tahmin</td> <td>Öğrenci tahmin ederken, gözlemlerinden elde ettiği verileri ya da geçmiş bilgilerini kullanır.</td> <td>3 2 1 0</td> </tr> <tr> <td>Ölçme</td> <td>Öğrenci kendisinden istenilen özelliğe uygun ölçme araçlarını duruma göre belirleyip kullanır. Ölçme sonucunu kaydeder.</td> <td>3 2 1 0</td> </tr> </tbody> </table> <p><i>Puanlama : 3- Eksiksiz ve doğru 2- eksiksiz ancak bazı hatalar var. 1- Tam değil ve bazı hatalar var. 0- Görev tamamlanmadı</i></p> <table border="1" data-bbox="293 1339 1024 1536"> <thead> <tr> <th>Beceri Seviyesi</th> <th>Açıklama</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Normal</td> <td>Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları eksiksiz, açık ve nettir.</td> </tr> <tr> <td>Ortalama</td> <td>Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları eksiksiz, açık ve nettir. Ancak bazı yanlışlıklar ve hatalar içerir.</td> </tr> <tr> <td>İyileştirme Gerekli</td> <td>Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları açık değil, yanlışlıklar mevcuttur.</td> </tr> <tr> <td>Zayıf</td> <td>Öğrenci görevi yerine getiremedi.</td> </tr> </tbody> </table>	Beceriler	Beceri Açıklaması	Puan	Gözlem	Öğrenci duyularını kullanarak nesnelerin özelliklerini belirler. Gerekliğinde gözlem araçlarından yararlanır. Nesnelere veya varlıklar arasında benzerlik ve farklılıkları belirleyip tanımlar.	3 2 1 0	Tahmin	Öğrenci tahmin ederken, gözlemlerinden elde ettiği verileri ya da geçmiş bilgilerini kullanır.	3 2 1 0	Ölçme	Öğrenci kendisinden istenilen özelliğe uygun ölçme araçlarını duruma göre belirleyip kullanır. Ölçme sonucunu kaydeder.	3 2 1 0	Beceri Seviyesi	Açıklama	Normal	Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları eksiksiz, açık ve nettir.	Ortalama	Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları eksiksiz, açık ve nettir. Ancak bazı yanlışlıklar ve hatalar içerir.	İyileştirme Gerekli	Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları açık değil, yanlışlıklar mevcuttur.	Zayıf	Öğrenci görevi yerine getiremedi.
Beceriler	Beceri Açıklaması	Puan																					
Gözlem	Öğrenci duyularını kullanarak nesnelerin özelliklerini belirler. Gerekliğinde gözlem araçlarından yararlanır. Nesnelere veya varlıklar arasında benzerlik ve farklılıkları belirleyip tanımlar.	3 2 1 0																					
Tahmin	Öğrenci tahmin ederken, gözlemlerinden elde ettiği verileri ya da geçmiş bilgilerini kullanır.	3 2 1 0																					
Ölçme	Öğrenci kendisinden istenilen özelliğe uygun ölçme araçlarını duruma göre belirleyip kullanır. Ölçme sonucunu kaydeder.	3 2 1 0																					
Beceri Seviyesi	Açıklama																						
Normal	Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları eksiksiz, açık ve nettir.																						
Ortalama	Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları eksiksiz, açık ve nettir. Ancak bazı yanlışlıklar ve hatalar içerir.																						
İyileştirme Gerekli	Öğrencinin gözlemleri, tahminleri, ölçme sonuçları açık değil, yanlışlıklar mevcuttur.																						
Zayıf	Öğrenci görevi yerine getiremedi.																						

for language teachers. kaynağındaki etkinlikten esinlenilmiştir.

4 Main, B. (2001). Assessing Children's Science Learning and Process Skills in the Elementary Classroom. In: Shepardson, D.P. (eds) Assessment in Science. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-010-0802-0_9

Dördüncü Bölüm

Ekler

Gözlem Formu

Gözlem Formu

Çevrenizden bir patates bulunuz. Patatesinizi gözlemek için duyu organlarınızı kullanınız. Gözlemlerinizi sonucunda elde ettiğiniz verileri kaydetmek için bu formu kullanınız.

1. Patatesinizin tadını tahmin ediniz.

.....
.....
.....
.....

2. Patatesinizin rengini tarif ediniz.

.....
.....
.....
.....

3. Patatesinizin şeklini tarif ediniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. Patatesinizin büyüklüğünü tarif ediniz.

.....
.....
.....
.....

4. Patatesinizin kütlesini tahmin ediniz.

.....
.....
.....
.....

5. Patatesinizin dokusunu tarif ediniz.

.....
.....
.....
.....

6. Patatesinizin sesini tarif ediniz.

.....
 .....
 .....

7. Patatesinizin kokusunu tarif ediniz.

.....
 .....
 .....
 .....

8. Patatesinizin resmini sayfanın arkasına çiziniz ve onu boyayınız.

.....
 .....
 .....

9. Patatesinize ilişkin eklemek istediğiniz gözlemlerinizi var ise aşağıya yazınız.

.....
 .....
 .....

3. SONUÇ

Bu çalışmada, bilimin doğası ve bilimsel süreç becerileri konuları ele alınmıştır. Özellikle ilkököl öğrencilerine yönelik tasarlanan ders planlarıyla, onların bilimin ne olduğunu keşfetmeleri, meraklarını beslemeleri ve bilimsel süreç becerilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bununla birlikte sunulan ders planları ile sınıf öğretmenlerinin derslerinde bilimin doğasını nasıl vurgulayabilecekleri ve bilimsel süreç becerilerini nasıl ele alabilecekleri konusunda rehber olmak hedeflenmiştir. İlkokul çağındaki öğrencilerin bilimin doğasını anlamaları ve bilimsel süreç becerilerini kazanmaları, sadece bilimsel bir anlayış geliştirmelerine değil, aynı zamanda yaşamlarına daha bilinçli bireyler olarak devam edebilmelerine de yardımcı olacaktır. Çocukların bilim yolculuğu önce ailede başlar, okul öncesi dönemde devam eder. İlkokulda da hız kesmeden devam etmesi beklenen bu yolculuk sırasında öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini kullanarak bilimin derinliklerine yolculuklarını sürdürmeleri beklenir. Bu nedenle öğrencilerin yollarını bilim ile bulmalarını, bilimle aydınlanmış bir geleceğe adım atmalarını sağlamak, eğitime gönül vermiş akademisyenlerin ve öğretmenlerin sorumluluğundadır. Bu sorumluluk

bilinci ile bu kitap bölümü kaleme alınmış ve sınıf öğretmenlerinin kullanımına sunulmuştur.

Bilim, sadece fen bilimleri dersinde öğrencilere keşfettirilecek bir olgu değil, aynı zamanda yaşam tarzımızın bir parçasıdır. Bilimin doğasını anlamak, sadece bilimin nasıl işlediğini ya da bilim insanların nasıl bilim yaptığını anlamak değil, aynı zamanda bilim insanların bilimsel bilgiye ulaşmak için işe koştukları gözlem yapma, tahminde bulunma, değişkenleri değiştirme gibi bilimsel süreç becerilerini kullanmayı öğrenmektir. Bilimin doğasının öğretimi, öğrencilere bilimin arka planındaki temel prensipleri, değerleri ve becerileri anlamalarını ve bilimsel düşünme yollarını günlük hayatlarına dahil etmelerini sağlar. Bu, onları bilimi bir rehber olarak kullanabilen öğrenciler, bilinçli tüketiciler, etkili problem çözücüler ve bilimsel çalışmalara katkıda bulunan vatandaş bilimcileri haline getirir.

Bilimin kapıları öğrencilere bilimsel süreç becerilerini etkin bir şekilde kullanmaya başladıkları dönemde sonuna kadar aralanır. Bu beceriler öğrencileri bilimle donatarak, bilgi çağında kendilerini güvenle ifade edebilen ve karmaşık sorunları çözebilen toplumu ilgilendiren önemli konularda söz sahibi olabilen bireyler haline getirir. Bu nedenle, bilimin doğası ve bilimsel süreç becerilerinin öğretimi, gelecekteki nesillerin yollarını bilim ile aydınlatma hevesinde olan bireylerden oluşmasını sağlamanın ve dünyayı daha iyi bir yer yapma potansiyelini güçlendirmenin önemli bir adımıdır.

KAYNAKÇA

- Abd-El-Khalick, F., Bell, R. L., Lederman, N. G. (1998). The nature of science and instructional practice: Making the unnatural natural. *Science Education*, 82, 417-436.
- Akerson, V., Abd-El-Khalick, F., ve Lederman, N. G. (2000). Influence of a reflective explicit activity-based approach on elementary teachers' conceptions of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(4), 295-317.
- Allchin, D. (2004). Pseudohistory and pseudoscience. *Science & Education*, 13(3), 179-195.
- Allchin, D. (2011). Evaluating knowledge of the nature of (whole) science. *Science Education*, 95(3), 518-542.
- American Association for the Advancement of Science [AAAS]. (2001). *Atlas of science literacy: Mapping K-12 learning and goals*. Washington, DC: Author.
- American Association for the Advancement of Science [AAAS]. (2009). *Benchmarks for Science Literacy. Project 2061*. 22 Mart 2022 tarihinde <http://www.project2061.org/publications/bsl/online/index.php?chapter=1> adresinden erişildi.
- Charlesworth, R. ve Lind, K. (2003). *Math and science for young children*. Thomson Delmar Learning.
- Charlesworth, R. (2015). *Math & Science for Young Children (8th ed.)*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Clough, M. P. (2007). Teaching the nature of science to secondary and post-secondary students: Questions rather than tenets. *In The pantaneto forum* 25, (1), pp. 31-40).
- Çalışkan, N. ve Karadağ, E. (2015). *Eğitimde drama: Teorik temelleri ve uygulama örnekleri*. Anı yayıncılık.

- Çelik, H., Baykal, N. B., Memur, H. N. K. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.
- Çokadar, H , Demirtel, Ş . (2012). Doğrudan yansıtıcı etkinliklerle öğretimin öğrencilerin bilimin doğası anlayışlarına ve fene yönelik tutumlarına etkisi . *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 31 (31) , 67-79
- Dai, P., Williams, C.T., Witucki, A.M. ve Rudge, D. W. (2021). Rosalind Franklin and the Discovery of the Structure of DNA. *Sci & Educ* 30, 659–692 <https://doi.org/10.1007/s11191-020-00188-6>
- Demirdöğen, B. (2012). *Development of pre-service chemistry teachers' pedagogical content knowledge for nature of science: an intervention study*. Unpublished PhD Thesis, Ankara: METU.
- Enochs, L.G., and Riggs, I.M. (1990). Further development of an elementary science teaching efficacy belief instrument: A preservice elementary scale. *School Science and Mathematics*, 90(8), 694-706.
- Erduran, S., ve Dagher, Z. R. (2014). *Reconceptualizing the nature of science for science education: Scientific knowledge, practices and other family categories*. Springer.
- Fraenkel, J.R., Wallen, N.E (2009). *How to design and evaluate research in education (7. baskı)*. New York. McGraw-hill.
- Greenspan, Y.F. (2016), *A guide to teaching elementary science: Ten easy steps*, Brill Sense, Netherlands.
- Hansson, S. O. (2013). Defining pseudoscience and science. M. Pigliucci, M. Boudry (Ed.), *Philosophy of Pseudoscience : Reconsidering the Demarcation Problem* içinde (pp. 61–77). Chicago: University of Chicago Press
- Harlen, (2006). *Fundamentals of inquiry facilitator's guide- workshop II: Process skills*. San Francisco: Exploratorium.
- Irzik, G., & Nola, R. (2011). A family resemblance approach to the nature of science for science education. *Science & Education*, 20, 591-607
- Köksal, M.S. & Ertekin, P. (2015). Bilimin doğası öğretiminden kuramdan uygulamaya yönelik yaklaşımlar. N. Yenice (Ed.), *Bilimin doğası gelişimi ve öğretimi* içinde (s.191-214). Ankara: Anı.
- Lakatos, I. (1978). Science and pseudoscience. J.Worrall and G. Currie (Eds.), *Philosophical papers, vol. 1: The methodology of scientific research programmes* içinde (pp. 1–7). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lederman, N. G., Abd-El-Khalick, F., Bell, R. L. and Schwartz, R. S. (2002). Views of nature of science questionnaire: Toward valid and meaningful assessment of learners' conceptions of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(6), 497-512
- Lederman, N.G., Lederman, J.S. (2012). Nature of Scientific Knowledge and Scientific Inquiry: Building Instructional Capacity Through Professional Development. In: Fraser, B., Tobin, K., McRobbie, C. (eds) *Second international handbook of science education*. Springer International Handbooks of Education, vol 24. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9041-7_24
- Lederman, N.G., Lederman, J.S., & Antink, A. (2013). Nature of science and scientific inquiry as contexts for the learning of science and achievement of scientific literacy. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 1(3), 138-147.
- Lind, K. L. (2000). *Exploring science in early childhood: A developmental approach (4th edition)*. Clifton Park, NY: Delmar Cengage Learning.
- Livermore A. H. (1964). The process approach of the AAAS Commission on Science Education. *Journal of Research in Science Teaching*, 2(4), 271–282. 10.1002/tea.3660020403

- Martin, D. J. (2009). *Elementary science methods: A constructivist approach*. Thomson Publishing Company.
- Matthews, M. R. (2012). Changing the focus: From nature of science (NOS) to features of science (FOS). In *Advances in nature of science research* (ss. 3-26). Springer, Dordrecht.
- McComas W.F., Clough M.P., Almazroa H. (1998) The Role and Character of the Nature of Science in Science Education. In: McComas W.F. (eds) *The nature of science in science education*. Science & Technology Education Library, vol 5. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/0-306-47215-5_1
- McComas, W. F. (1998). The principal elements of the nature of science: Dispelling the myths of science. In W. F. McComas (Ed.) *The nature of science in science education: rationales and strategies* (pp. 53-70). Kluwer (Springer) Academic Publishers.
- McComas, W. F. (2002). Science and its myths. In M. Shermer (Ed.), *The skeptics encyclopedia of pseudoscience* (pp. 430-442). Santa Barbara, CA: ABC CLIO Press.
- McComas, W. F. (2004). Keys to teaching the nature of science. *The Science Teacher*, 71(9), 24.
- McComas, W. F., Clough, M.P., ve Almozroa, H. (1998). The role and character of the nature of science in science education. W. F. McComas (Ed.), *The nature of science in science education: Rationales and strategies*, (s. 3–39). Kluwer Academic Publishers.
- McComas, W.F. (2014). Nature of Science. In: McComas, W.F. (eds) *The language of science education*. Sense Publishers, Rotterdam. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-497-0_59
- McComas, W.F., Clough, M.P. (2020). Nature of Science in Science Instruction: Meaning, Advocacy, Rationales, and Recommendations. In: McComas, W.F. (eds) *Nature of science in science instruction. science: philosophy, history and education*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-57239-6_1
- MEB. (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (4. ve 5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- MEB. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- National Research Council (NRC) (1996). *National science education standards*. Washington DC: The National Academy Press.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Edinburgh: PEARSON
- NGSS Lead States. (2013). *Next generation science standards: For states, by states*. Appendix H. 22 Mart 2022 tarihinde <https://www.nextgenscience.org/get-to-know> adresinden erişildi. no. 9004). Reston, VA: National Association for Research in Science Teaching (NARST). Retrieved
- Organization for the Economic Cooperation and Development (OECD). (2009). *The PISA 2003 assessment framework—mathematics, reading, science and problem solving knowledge and skills*. 22 Mart 2022 tarihinde [33694881.pdf](https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA-2024-Science-Strategic-Vision-Proposal.pdf) (oecd.org) adresinden erişildi.
- Organization for the Economic Cooperation and Development (OECD). (2020). *PISA 2024 strategic vision and direction for science*. 22 Mart 2022 tarihinde <https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA-2024-Science-Strategic-Vision-Proposal.pdf> adresinden erişildi.
- Osborne, J., Collins, S., Ratcliffe, M., Millar, R., & Duschl, R. (2003). What “ideas-about-science” should be taught in school science? A Delphi study of the expert community. *Journal of Research in Science Teaching*, 40(7), 692-720.
- Önen Öztürk, F. ve Bayram, H. (2017). İki farklı yaklaşıma dayalı bilimin doğası öğretiminin fen bilgisi öğretmen adaylarının kavram yanlışlarının giderilmesindeki etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45 (45), 115-135.

- Özcan, H., (2013). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen içeriği ile ilişkilendirilmiş bilimin doğası konusundaki pedagojik alan bilgilerinin gelişimi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, Ö., Tekkaya, C., ve Çakıroğlu, J. (2002). Fen bilgisi aday öğretmenlerin fen kavramlarını anlama düzeyleri, fen öğretimine yönelik tutum ve öz-yeterlik inançları. V. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi, ODTÜ, Ankara.
- Padilla, M. J. (1990). *The science process skills. Research matters—To the science teacher*. National Association for Research in Science Teaching (NARST). <http://www.narst.org/publications/research/skill.cfm>
- Rudge, D. W., Cassidy, D. P., Fulford, J. M., & Howe, E. M. (2014). Changes observed in views of nature of science during a historically based unit. *Science & Education*, 23(9), 1879–1909.
- Şahin-Kalyon, D. ve Kadioğlu-Akbulut, C. (2020). Fen bilimleri dersinde beceri öğretimi. H. Bozdemir-Yüzbaşıoğlu ve S. Kaymakçı (Ed.), *İlkokulda beceri eğitimi* içinde (s.73-129). Pegem Akademi
- Yardımcı, A. B. (2019). Bilim ve sözde bilim: Bilimsel topluluğun doğasının belirlenmesi ve sözde bilimin ayırt edilmesine yönelik sosyal bir ölçüt. *Kaygı*, 18 (11), 567- 588.
- Yenice, N., Özden, B , Hiğde, E . (2017). Ortaokul öğrencilerinin üstbilgi farkındalıklarının ve bilimin doğasına yönelik görüşlerinin cinsiyet ve akademik başarılarına göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36 (2), 1-18 22 Mart 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuefd/issue/33619/373025> adresinden erişildi.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BOŞANMIŞ EBEVEYN ÇOCUĞU OLMAK: ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE MÜDAHALE SÜREÇLERİ BAĞLAMINDA BOŞANMAYA BAKIŞ

Pınar AKSOY¹

*Anne ve babalar,
hiçbir insan bu dünyaya mutlu ve iyi eğitilmiş bir çocuk
kadar önemli bir miras bırakamaz.*

Thomas Scott

(URL-1)

Özet

Erken çocukluk dönemi, temel yaşam deneyimlerinin edinildiği, çocuğun kendisini, çevresini ve içerisinde bulunduğu dünyayı anlamlandırma çabası içerisinde olduğu bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan zorlayıcı durumlar veya istenmeyen olaylar sonucunda, çocuğun sosyal-duygusal, kişilik ve psikolojik özellikleri bağlamındaki beceri ve davranışlarının süreçten etkilenmesi olasıdır. Bu dönemdeki çocuğun anne-baba boşanmasına maruz kalması da aşılması gereken bir krizi ortaya koymaktadır. Boşanma, aile yapısının değişmesi ile

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, aksoypnr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6107-3877

birlikte aile bütünlüğünün bozulmasına ve anne-babanın evlilik birliğinin zarar görmesine yönelik süreçleri de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, bu kitap bölümünde boşanmanın tanımı ve kapsamı yapılarak nedenleri ve çocuk üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bunları takiben, boşanma sürecine yönelik psikolojik müdahale aşamaları ve müdahaleler için uluslararası eğitim programlarından örnekler sunularak erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik boşanma temalı çocuk kitapları paylaşılmıştır. Bu doğrultuda, anne-babaların hem kendilerinin hem de çocuklarının üzerinde bu sürecin sancılarını azaltmak için bilinçli, özverili ve duyarlı olması son derece önemli görülmüştür. Bu kapsamda, hangi nedenle gerçekleşirse gerçekleşsin boşanmanın çocuk üzerindeki olası etkilerinin dikkate alınarak çocukların çok yönlü gelişim ve öğrenmelerinin önündeki engellerin kaldırılması önerilmektedir. Sonuç olarak, boşanma temalı çocuk kitaplarının, kişisel gelişim kaynaklarının ve çeşitli rehberlik hizmetlerinin de bu yöndeki psikolojik dayanıklılığın ve iyi oluşun sağlanmasında oldukça önemli olduğu öne çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Erken Çocukluk Dönemi, Evlilik Birliği, Aile, Boşanma, Müdahale Süreci.*

Abstract

Early childhood is a period in which basic life experiences are acquired and the child is in an effort to make sense of himself, his environment and the world he is in. As a result of challenging situations or undesirable events in this period, it is possible that the child's skills and behaviours in the context of social-emotional, personality and psychological characteristics may be affected by the process. Exposure of the child in this period to parental divorce also reveals a crisis that needs to be overcome. Divorce, together with the change in the family structure, brings along processes towards the disruption of the family integrity and the damage to the marital community of the parents. In this framework, the definition and scope of divorce, its causes and its effects on children are discussed in this book chapter. Following these, psychological intervention stages for the divorce process and examples from international training programmes for interventions were presented and divorce-themed children's books for children in early childhood were shared. In this respect, it is considered extremely important for parents to be conscious, self-devotion and sensitive in order to reduce the pains of this process on both themselves and their children. In this context, it is recommended to remove the obstacles in front of children's multidimensional development and learning by taking into account the possible effects of divorce on children, regardless of the reason for divorce. As a result, it has come to the fore that divorce-themed children's books, personal development resources and various guidance services are also very important in ensuring psychological resilience and well-being in this direction.

Keywords: *Early Childhood, Marriage Community, Family, Divorce, Intervention Process.*

1. GİRİŞ

Bebeklikten yaşlılığa doğru devam eden insan yaşamı içerisinde, bireyin bir anne-babanın çocuğu olma, bir insanın eşi olma, birinin kardeşi olma, bir firmanın çalışanı olma veya bir ülkenin ferdi olma gibi farklı misyonları bulunmaktadır. Bu süreçte bireyin mevcut misyonunun bozulması veya zarar görmesi ile günlük rutini değişmekte ve mevcut düzeninde değişiklikler meydana gelmektedir. Yaşamın kritik dönemini kapsayan erken çocukluk yılları içinde çocuğun kendisine, ailesine veya çevresine kötü bir durum olarak meydana gelen yeni durular da güncel ve zorlayıcı koşulları ortaya koymaktadır. Çocuğun bir hastalık ve hastane serüveni yaşaması, ailesinin yeni bir eve taşınmış olması, okul değiştirmesi, kardeşinin doğması, ebeveyninin vefatı ve anne-babasının boşanması gibi durumlar erken çocukluk dönemindeki çocuklar için oldukça güçlü yaratan durumlardır. Bu durumlar karşısında değişikliklere uyum sağlama, yeni durumları kabul etme ve olumsuz duygu ve düşünceleri ile başetme gibi becerileri işletmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Anne-babanın boşanması hem anne-babalar hem de çocuklar için yeni yaşam koşullarını meydana getirmekle birlikte, aşılması gereken birtakım kriz dönemlerini de ortaya çıkarmaktadır. Boşanma ile aile yapısında değişiklikler olacağı için de çocukların sosyal-duygusal gelişimleri ve öğrenme süreçleri bu durumun ekseninde şekillenmeye başlayacaktır. Bu bakımdan, boşanma sürecinin en sağlıklı şekillerde ve en doğru tepkilerle yürütülmesi sayesinde, çocuğun mutsuz, çatışmacı ve kavgacı bir aile ortamından daha dengeli, özenetimli ve özgüvenli ebeveynlerle büyümesi söz konusu olacaktır. Aksi takdirde, çocuğun kendini suçlu hissetmesi, diğer bir ebeveynine karşı öfke beslemesi, bundan sonraki yaşamı için korku ve kaygı duyması ve farklı şekillerde öne çıkan problemler yaşaması olasıdır. Öyle ki boşanmaya maruz kalan çocuklar için bu süreç iyi bir şekilde yönetilmediğinde, çocukların aşırı yeme eğilimine geçme, düzensiz uyku alışkanlığı edinme, sosyal ortamlardan kendini izole etme/tek başına zaman geçirmeyi tercih etme, olaylar karşısında daha saldırgan/şiddet eğilimli olma, dikkat ve motivasyon sorunu yaşama, akranları ile iletişim kurmakta güçlük çekme gibi problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu yönde ortaya çıkan istenmeyen davranışlar, boşanmanın çocuk üzerindeki etkisine dayalı olarak farklı seyirde ve farklı şekillerde kendini göstermektedir. Boşanma süreci her ailenin kendine özgü bir durum olarak meydana gelebilmekle birlikte, aile bütünlüğünü sekteye uğratacak ve evlilik birliğini sarsacak her türlü tutum, duygu-düşünce, olay ve koşullar sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, hangi neden(ler)le gerçekleşecek olursa olsun boşanmanın medeni ve ahlâki koşullar çerçevesinde yürütülmesi ve

gerektiğinde katkı sağlayıcı müdahale yaklaşımlarına ve destek hizmetlerine başvurularak en iyi koşullarda yürütülmesi son derece önemlidir. Bunlara koşut bir durum olarak, anne-baba ve çocuk bağlamında boşanma ile ilgili süreçlerin ve müdahale adımlarının neler olduğunun bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. AMAÇ VE GEREÇ

Bu kitap bölümünde, aile/aile bütünlüğü ve evlilik birliği ile ilgili tanımlamalardan bahsedilerek “boşanma” kavramı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, boşanmaya yol açan nedenlere değinilerek eşlerin aile bütünlüğü açısından dikkat etmesi gerekenlere dikkat çekilmiştir. Akabinde boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri açıklanarak, boşanmanın çocuk gelişimi ve eğitimindeki olası sonuçları vurgulanmıştır. Bunları takiben de boşanma sürecine yönelik psikolojik müdahale aşamaları ile bu yöndeki müdahaleler için uluslararası eğitim programlarından örnekler sunulmuştur. Bahsi geçen bu süreçlerin ebeveynler, eğitimciler ve alan uzmanları için de boşanmaya yönelik müdahaleler bağlamında rehber bir kaynak görevi görebileceği öngörülmektedir. Son olarak da erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik müdahale süreçleri için, boşanma temalı çocuk kitaplarından örnekler sunularak boşanma süreçleri için etkili müdahalelerin yapılmasında kullanılabilir çocuk hikâye kitapları tanıtılmıştır. Bu noktalardan hareketle, “boşanma” ekseninde nedenler-etkiler-müdahaleler bağlamında sonuç ve öneriler de ortaya konmuştur.

3. BULGULAR

Aile ve Evlilik Birliği

Yürürlükte olan (2709 sayılı ve 1982 tarihli) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (1982) sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler kapsamında ailenin korunması ile ilgili (41. madde) hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda, “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*” maddesi ile aile kurumunun ilerleyişine ve işleyişine yönelik kıstaslar ortaya konmuştur. Aile, toplumların temel birimi olmakla birlikte, aile dinamikleri evlilik birliğinin güçlü bir şekilde korunması ile mümkün olmaktadır. Yine Türk Medeni Kanunu'nda [TMK] (2001) üçüncü bölümünde (madde 185) “*Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar*” şeklinde evliliğin genel hükümleri açıklanmıştır.

Aile işleyişine göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır.

- *Yetersiz aile*; aile üyeleri arasında iletişimin zayıf ve rollerin belirsiz olması ve eşlerin olgunluk kazanmamış yetişkinler olmasıdır.
- *Duygusal bakımdan kopuk aile*; aile üyelerinin her birinin başına buyruk davranması ve maddi olanaklardan, dini unsurlardan veya kültürel zorunluluklardan dolayı bir arada olması, ancak aralarında kaynaşmanın olmamasıdır.
- *Sıkı düzenli aile*; ailede beklentilerin ve rollerin kesin çizgilerle belirlenmiş olması, görevlerin ve sorumlulukların yerine getirilmesine önem verilmesi, ancak duygusal sıcaklığın eksik olmasıdır.
- *Düzensiz aile*; aile üyeleri arasında yetersiz ve belirsiz bir iletişimin olması, rollerin ve beklentilerin değişken ve çelişkili olması ve aile üyelerinin birbirlerine karşı davranışlarının çok duygusal ve tutarsız olmasıdır.
- *İçine dönük yaşayan aile*; aile üyelerinin çevreyle olan uyumsuzluklarını kendi aralarında yüzeysel olarak bütünleşerek çözmeye çalışması ve toplumsal ilişkilere girmemesidir (Yörükoğlu, 2007).

Aile sistemleri geniş sosyal, ekonomik, eğitimsel, politik ve dini sistemlerin bir parçasıdır. Bireyin yaşamında gerçekleşen sistematik değişimler insanın hayatının akışını değiştirebilmekte, evlenme, göç, savaş, boşanma ve evlat edinme gibi durumlarla ortaya çıkan her bir etken, yaşam döngüsünü normalin dışına çıkarabilmektedir (Korkut, 2003). Bireyin aile içi ilişkilerinin nasıl olduğuna bakarak, yaşamındaki diğer özelliklerin nasıl olacağı hakkında çıkarımlarda bulunulabilmektedir (Aksoy, 2016). Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk olan aile de evlilik birliği ile kurulmaktadır. Genel bir ifadeyle evlilik birliği aileyi ifade etmekle birlikte, evlilik birliği Türk Medeni Kanunu'nda korunmaya alınmıştır. Bu kapsamda, evliliklerin sağlıklı olarak devamına ilişkin düzenlemeler yer alırken eşler arasında bir sorun olması durumunda ayrılık olmaksızın sorunun çözümlenmesini sağlamaya veya boşanmaya dair hükümler yer almaktadır. Bu kapsamda aile bütünlüğünde veya evlilik birliğinde bozulmaların/dağılımların olması ile de farklı aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

- *Evlilikte bozulma*: Çocuğun anne-babasının yıkıcı evliliklerini deneyimlemesi ve/veya ebeveyninin ayrı yaşayanlar veya boşanmış olmasıdır (Kinard ve Reinherz, 1996).
- *Ebeveynin boşanması*: Çocuğun ebeveynlerinin yasal olarak boşanması ve ayrı konutlarda yaşıyor olmasıdır (Hanson, 1999).
- *Ebeveyne ait/Evlilik ayrılığı*: Evli çiftlerin ayrıldığı, ancak boşanmadığı, her birinin ayrı evlerde yaşadığı bir evlilik türüdür (Jeynes, 2000).

- *Tek ebeveynli aile:* Çocuğun anne-babasının boşanması veya diğer bir ebeveyninin vefatı veya ayrılığı sonucunda bir ebeveyni ile yaşamasıdır (Jeynes, 2000).
- *Parçalanmamış aile:* Parçalanmamış/tam (bozulmamış- iki ebeveynli) aile de çocukların biyolojik/evlat edinmiş her iki ebeveyni ile birlikte yaşaması ve evliliğe dair herhangi bir bozulma yaşamamış olmasıdır (Ham, 2003).

Yaşam boyunca çiftlerin evliliklerinde zorluklarla karşılaşmaması ve hiçbir problem yaşamaması mümkün olmamakla birlikte, bu noktada esas önemli olan zorlukların üstesinden gelmek için neler yaptıkları ve sorunla karşılaştıklarında hangi yollara başvurdıklarıdır. Evlilik sürecinde eşlerin sağduyulu olması, aksilikler karşısında serinkanlı davranmaya çalışması ve olası bir problem durumunda çözüm odaklı yaklaşım sergilemesi son derece önemlidir. Buna göre, eşlerin karşılaştıkları sorunları çözebilme becerisine sahip olması, birbirlerine karşı olumlu duygu ve düşüncelere sahip olması ve keyif duyarak birlikte aktiviteler gerçekleştirmesi de evlilikte uyumun sağlanması için ihtiyaç duyulan özelliklerdendir. Bununla birlikte, evlilik birliğinin karşılıklı sevgi ve birlikte yaşamı paylaşma isteği üzerine kurulu olması şarttır. Bu doğrultuda eşlerin evlilik birliğinin kurulmasında olduğu kadar, evlilik birliğinin sürdürülmesi yolunda da karşılıklı fedakârlık, anlayış, ilgi ve özenle evlilik birliğinin devamlılığını sağlamaya yönelik çaba göstermesine ihtiyaç duyulmaktadır. Eşlerin sürekli birlikte olmaya koşut bir durum olarak ilişkilerinin durağanlaşması veya evliliğin bir zorunluluk olarak yürütülmesi sonucunda ise evliliğin sarsılması söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda eşlerin birbirleriyle paylaşımlarının olmaması veya azalması, anlaşmazlıklar karşısında uzun süren gerginliklerin yaşanması ve nihayetinde birbirlerine karşı besledikleri sevgi ve saygının zarar görmesi gibi durumlar da evlilik birliğini riske atan durumlardır. (Aksoy, 2017). Evlilik uyumunun sağlanamaması ve evlilikte yaşanan çatışmaların çözülmemesi durumunda, çiftler için evlilik akdinin sonlandırılmasına kadar uzanan yeni süreçler gün yüzüne çıkmaktadır.

Aile bütünlüğünün bozulması veya evlilik birliğinin bir şekilde sarsılmış olması durumunda, çocukların anne/babadan bağımsız bir şekilde hayat sürmeye başlaması ve koruyucu aile, evlat edinme ve akraba koruması gibi hizmet modelleri aracılığıyla çocuğun aile ortamında büyümesini sağlayıcı hizmetlere başvurulması söz konusu olabilmektedir. Bu durumların hem anne-babayı hem de çocuğu derinden etkilemesi kaçınılmazdır. Örneğin, kurum bakımı altın büyüyen kişilerin ileride anne olduklarında dâhi bunun izlerini taşıyarak kendi çocuklarına karşı daha hassasiyet/çocuk yetiştirme konusunda daha fazla çaba göstermeye, yaraları onarmak için de aşırı sevgi gösterisinde bulunma eğiliminde olmaya çalıştığına ve geniş aile olamamanın üzüntüsünü

hissettiklerine dair tespitler vardır. Bu kapsamda bu çocukların sürekli sevgi arayışının olması, yalnızlık eğilimi, şiddete ve cinsel istismara maruz kalma, yeterli rol-model bulamama ve gerçek aile olamama gibi durumlara yönelik olumsuz anılarının olması olasıdır (Tuncer ve Avcı, 2018). Bu nedenle, ailenin çocuğun bakımından gelişimine ve yetiştirilmesinden eğitimine birçok noktada büyük yetki, görev ve sorumluluklarının olduğu bir gerçektir (Tuncer, Sak ve Şahin, 2016).

Boşanma

Boşanma, yaşam döngüsü içerisinde artık günümüzde neredeyse normatif olmaya başlayan ve birçok ailenin de içinden geçmekte olduğu bir geçiş krizi olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan, boşanma çok boyutlu bir aile değişim sürecidir (Korkut, 2003). Bir diğer ifadeyle, boşanma bireylerin yeniden uyum sağlamasını gerektiren bir geçiş dönemidir (Sayan Karahan, 2022). Boşanma her ne kadar hukuki bir kararı ifade ediyor olsa da beraberinde birçok ekolojik düzene ve ailesel özelliklere ait karmaşık bir psikososyal süreci de içermektedir (Glaser ve Borduin, 1986). Dolayısıyla, boşanma bireylerin yaşam koşullarında değişim meydana getiren, farklı aşamalarda farklı şekillerde birtakım zorlukları içeren ve nihayetinde uyum sağlanması gereken bir süreçtir.

Evliliği sonlandırmak bireyler için oldukça zor olmakla birlikte, boşanmanın bireyler üzerinde birer damgalanmaya yol açması ve büyük bir stres getirmesi olasıdır (Amato, 2014). Boşanma sürecinde, çeşitli stres olayları tipik olarak ortaya çıkmakla birlikte, bu stres faktörleri arasında genellikle bir hanenin ikiye ayrılması ve ekonomik düzenin kaybedilmesinden kaynaklanan yaşam standartlarındaki düşüş yer almaktadır. Şüphesiz çiftlerin boşanmanın ardından taşınması, yorucu ve stres verici durum olmaktadır. Çocukların birincil velayetini elinde bulunduranlar (genellikle anneler) günlük yaşamı paylaşacak ikinci bir ebeveynin artık evde bulunmaması nedeniyle, tek başına ebeveyn olma zorluğu yaşamaktadır. Çocuğun ikametgahı ve erişimi konusunda eski eşler çatışma yaşayabilir ve bu doğrultuda fiziksel, ruhsal sağlıkları üzerinde birikimli bir etki yaratabilir (Amato, 2000; Graham, Christian ve Kiecolt-Glaser, 2006). Bu açıdan değerlendirildiğinde boşanma, bir kimlik krizi, kendilik-imağı krizi, yaşam tarzı krizi, yaşam hedefi krizi ve çocuk yetiştirme krizi gibi birçok krizi de bünyesinde barındırmaktadır (Faust, 1987). Bu nedenle, tek bir yaşam olayı gibi görünse de boşanma, çeşitli nedenlerle ve şekillerde ortaya çıkan bir süreçtir.

Boşanma bir felaket değil, aylar ve hatta yıllar içerisinde gelişen bir süreçtir. Bu bağlamda, boşanma evliliğin getirdiği faydaların kaybedilmesi anlamına da gelmektedir. Birçok insan için evlilik duygusal destek, arkadaşlık, düzenli bir birliktelik, güvenlik ve ekonomik kazanç sağlanan bir alandır. Dahası, eşler

genellikle birbirlerine daha sağlıklı yaşam tarzlarını benimsemesi ve potansiyel zararlı etkileri en aza indirmesi noktasında katkı sağlayıcı olabilmektedir. Dolayısıyla boşanmış olmakla ilişkilendirilen dezavantajların başında birçoğu istikrarlı, bağlı ve tatmin edici yakın ilişkinin yokluğunu yansıtıyor olması gelmektedir. Boşanmış yetişkinlerin evli yetişkinlere göre, daha fazla fiziksel, zihinsel ve psikolojik sorunlar yaşadığı yönündeki tespitler (Amato, 2014) de boşanmanın insan yaşamındaki etkilerinin ilerleyen yıllar için olası olduğunu ifadesi niteliğindedir.

Şubat 2023 yılında Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] tarafından yayınlanan boşanma istatistiklerine göre, ülkemizde boşanan çiftlerin sayısının 2021 yılında 175 bin 779 iken, 2022 yılında 180 bin 954 olduğu görülmüştür. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısı olarak ifade edilen kaba evlenme hızı da 2022 yılında, binde 6,76 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Bu durum, evlilik kurumu gibi boşanmanın da alışılabilir bir olgu olarak toplum pratikleri içerisinde yer aldığı bir ifade niteliğindedir. Yüksek boşanma oranları, birçok gelişmiş batı toplumlarında hayatın bir gerçeği haline gelmiştir. İnsanlar bu yöndeki genel bir eğilimden yakınıyor olsalar dâhi, boşanmanın varlığı ile çiftlerin mevcut işlevsiz ve istismarcı evliliklerinden ayrılmaları sağlanabilmekte ve daha fazla mutluluk ve tatmin arayışına geçmeleri mümkün olmaktadır (Amato, 2014). Boşanmış çiftler zamanla yeni arkadaş edinmeye ve yeni romantik bir ilişki kurmaya başlayabilmektedir. Başarılı bir uyum için de kişilerin bir önceki evliliğine bağımlı olmayan yeni bir kimlik geliştirmesi gerekli olmaktadır (Hetherington ve Kelly, 2002). Dolayısıyla, boşanma çiftlerin bir arada kalmanın getirdiği sorunları, uyumsuzlukları ve çatışmaları gideremedikleri durumda, yıpranma sürecine son vermek üzere gündeme aldıkları bir seçim olarak değerlendirilebilir. Nitekim evlilikten boşanmaya geçişle birlikte, geçmişte var olan yaşam tarzı sona ermekte ve üyeler birşekilde bundan etkilenmektedir. Ancak, her bir aile üyesinin baş etme stratejisine ve her ailedeki uyum sürecinin doğasına göre, boşanmayı tolere etme seviyesi de farklılık gösterebilmektedir (Korkut, 2003). Buna göre, bu geçiş dönemi bazı sancuları içerebileceği gibi, aile üyelerinin kişisel olarak gelişmesini sağlayan bir dönem de olabilmektedir (Amato, 2000).

TÜİK tarafından yayınlanan 2022 yılına ait boşanma istatistiklerine göre, ülkemizde son bir yıl içindeki boşanma olaylarından 180 bin 592 çocuk etkilenmiştir. Boşanma davaları sonucunda çocukların velayetinin (2022 yılında) çoğunlukla anneye verildiği görülmekle birlikte, %75,7'sinin anneye ve %24,3'ü babaya verildiği belirlenmiştir. Boşanan çiftlerin sayısının ise 2021 yılında 175 bin 779 iken, 2022 yılında 180 bin 954 olduğu görülmüştür. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısı olarak ifade edilen kaba evlenme hızı da 2022 yılında, binde 6,76 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Birçok batı ülkelerinde

başta olmak üzere boşanma oranları son yüzyılda şaşırtıcı bir oranda artmıştır. Aile yapısındaki bu yöndeki değişimin sonuçları da milyonlarca çocuğu çeşitli şekillerde etkilemektedir (Ham, 2003). Boşanma hangi nedenle ortaya çıkarsa çıksın çocuklar üzerinde büyük etkiye sahip olacağı bir gerçek olmakla birlikte, farklı birtakım nedene bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Boşanmaya yol açan nedenlerin bilinmesi, aile birliğinin kurulmasına yönelik adımların başlatılması ile birlikte dikkat edilmesi gereken noktaları ve beraberinde eşlere düşen görev ve sorumlulukları açığa çıkartacağı için ayrıca önem taşımaktadır.

Boşanmanın Nedenleri

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün Adli İstatistik'lerine göre (Türkiye, 2020-2021) ülke genelinde 2020 yılında hukuk mahkemelerine 1.983.689 dava açılmış olup bunlardan 246.561'inin boşanma davası olduğu ve 2021 yılında hukuk mahkemelerine açılan 2.565.387 davanın 279.557'sinin boşanma davası olduğu belirlenmiştir. Hukuk mahkemelerinde yoğunluk gösteren konular arasında veraset, boşanma, alacak, vesayet ve tezminat ilk beş dava oranını temsil ederken, 2020 yılında %12,4 ile, 2021 yılında da % 10,9 ile 2. sırada boşanmanın yer aldığı tespit edilmiştir. Buna göre, Aile Mahkemeleri'ne açılmış olan boşanma dava sayısının %13,4 oranında bir artış gösterdiği görülmektedir. Hukuk Mahkemeleri'nde açılış yılına göre çıkan dava sayısı (Türkiye, 2021) 2017 ve öncesi için 1.975, 2018 için 6.297, 2019 için 23.071, 2020 için 71.109 ve 2021 için 182.407 oranında dava açılmıştır. Aile mahkemelerine açılan boşanma dava sayısı bölge bazında ele alındığında, 2021 yılında ülkemizin Marmara Bölgesi'nde açılmış olan davalarının 797.172 (% 31,1) dava sayısı ile ilk sırada ve 487.580 (% 19,4) dava sayısı ile İç Anadolu Bölgesi'nin 2. sırada olduğu görülürken, 3. sırada ise 364.730 (% 14,2) dava sayısı ile Ege Bölgesi'nin bulunduğu görülmüştür. Doğu Anadolu Bölgesi ise açılmış olan boşanma davası sayısının 136.601 (% 5,3) en düşük olduğu bölgemizdir (Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü, 2021).

Türk Medeni Kanunu'nda [TMK] (2001) ikinci bölümde boşanma sebepleri, dava, karar ve boşanmada yargılama usulü kuralları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kapsamda boşanma sebepleri altı madde altında düzenlenmiştir. Bunlar;

- (1) Zina (madde 161),
- (2) Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış (madde 162),
- (3) Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürmedir (madde 163),
- (4) Terk (madde 164),
- (5) Akıl hastalığı (madde 165),
- (6) Evlilik birliğinin sarsılmasıdır (madde 166).

Ülkemizdeki boşanma için açılan davaların en fazla evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeniyle anlaşmalı (140.082) veya çekişmeli (132.675) olarak açılan davalar olduğu görülmüştür. Bunları takiben boşanma davalarının sırasıyla zina (3.358), hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış (1.185), fiili ayrılık (745), terk (531), suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (421), ortak hayatın yeniden kurulmaması (344) ve akıl hastalığı (191) nedeniyle açıldığı ortaya konmuştur (Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü 2021). Türkiye İstatistik Kurumu'nun [TÜİK] (2022) yayımladığı Türkiye Aile Yapısı Araştırması'na göre de en az bir kez boşanmış bireylerin boşanma nedenleri arasında (%32,2 ile) da sorumsuz ve ilgisiz davranma ilk sırada yer almıştır. Bu boşanma nedenini (%14,1 ile) aldatma, (%9,8 ile) evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve (%8,1 ile) dayak/kötü muamele takip etmiştir. Boşanma nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde ise boşanmış erkekler ve kadınlara göre en önemli boşanma nedeninin eşlerin sorumsuz ve ilgisiz davranması olduğu görülmüştür. Bu oran, erkekler için %41,2 iken kadınlara göre %24,2 olmuştur. Erkekler için sorumsuz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri (%11 ile) aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması ve (%9,7 ile) evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama olmuştur. Kadınlara göre de sorumsuz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri (%19,3 ile) aldatma ve (%14,6 ile) dayak/kötü muamele olmuştur. Abbott, Tyler ve Wallece (2005), günümüzde aile içerisindeki birlik ve beraberliğe verilen önemin azalmasından kaynaklı olarak, eskiye kıyasla çiftlerin boşanmaya karşı olumsuz bakış açıları değişmiş ve kadınların ekonomik anlamda daha özgür hale gelmesiyle birlikte evliliklerde yaşanan anlaşmazlıkların ve gerilimin artması ile boşanma oranlarında artış görülmüştür. Nitekim sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, ailenin anlamı ve taşıdığı değer değişerek çiftlerin birbirilerine karşı sevgi ve saygısının gözardı edilmesi, hoşgörü ve tahammül noktasındaki yetersizliklerinin ön plana çıkması ile boşanmanın gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır (Karakaya, 2018). Evlilikte bozulmaların yanı sıra sahip olunan antisosyal kişilik özellikleri, nevrotik özellikler, depresyona eğilim ve zayıf ilişkiler ile birlikte de evliliklerdeki riskler artmaktadır (Kearney ve Bradbury, 1995). Bu çerçevede eşin kendisiyle ve/veya ailesiyle yaşanan sıkıntılar, aile içinde çözümlenemeyen çatışmalar ve cinsel, ekonomik veya sosyo-kültürel açılardan yaşanan çeşitli problemler vb. boşanmaya yol açan nedenlerdendir.

Yıllara göre ortalama ilk evlenme yaşı incelendiğinde, her iki cinsiyette ilk evlenme yaşının arttığı görülürken, ortalama ilk evlenme yaşının 2022 yılında erkeklerde 28,2 ve kadınlarda 25,6 olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2022). Evlilik süresine göre boşanmalar incelendiğinde, 2022 yılında gerçekleşen boşanmaların %32,7'si evliliğin ilk 5 yılı, %21,6'sı ise evliliğin 6-10 yılı içinde

gerçekleşmiştir. Günümüzde yıllara göre ortalama ilk evlenme yaşı, her iki cinsiyette de artmıştır. Ortalama ilk evlenme yaşı 2022 yılında erkeklerde 28,2 iken kadınlarda 25,6 olarak belirlenmiştir. Kaba boşanma hızının 2022 yılında en yüksek olduğu il (binde 3,11 ile) ise İzmir olurken, bu ili (binde 3,09 ile) Uşak ve (binde 3,01 ile) Antalya izlemiştir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu iller ise sırasıyla (binde 0,43) ile Şırnak, (binde 0,44 ile) Hakkari ve (binde 0,51) ile Siirt takip etmiştir. (TÜİK, 2023). Buna göre, evliliğin yaşa, cinsiyete ve bölgeden bölgeye/kültüre göre değişiklik gösteren bir durum olduğu açıktır. Her boşanmanın sebebinin benzer olamayacağı gibi, boşanmanın tek bir sebebi de olmayabilmektedir. Günümüzde aile dinamiklerinde meydana gelen değişimler ve sosyal medya gibi faktörler aracılığıyla, evlilikten beklenenlerin ve aileye yüklenen anlamların değişmesi de bu süreçte önemli rol oynamaktadır.

Türkiye’de yürütülen Aile Yapısı Araştırması’na (TÜİK, 2022) göre, hanehalkı ferdinden ev işlerini genellikle kadınların üstlendiği ve bunun yanında kadınların en fazla %94,4 oranında çocuk bakımı, %85,6 oranında çamaşır ve bulaşık yıkama, %85,4 oranında yemek yapma ve evin günlük toplanması-temizlenmesi işlerini yürüttüğü belirlenmiştir. Hanedeki ev işlerinin evin badana/boyası hariç genellikle bir hanehalkı ferdi tarafından üstlenildiği görülmekle birlikte, hanehalkı ferdi tarafından en fazla üstlenilen işlerin sırasıyla, sofranın kurulup kaldırılması ile bulaşık yıkama ve akşamları çay servisinin yapılması olduğu saptanmıştır. Eşi ile sorun yaşadığını belirten evli bireylerin sorun yaşadığı konular arasında ise bireylerin %5,6’sının harcamalar, %5,5’inin ailece birlikte vakit geçirmeme, %4,9’unun gelirin yeterli olmaması, %3,7’sinin ev ile ilgili sorumluluklar ve %3,6’sının sigara alışkanlığı ile ilgili konularda sorun yaşadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla, evlilik uyumunun sağlanması ve aile içerisinde genel bir çerçevede ortak bir düzenin kurulması aile birliğinin sürdürülmesi için gerekli bir durumdur. Bu nedenle, çocuğun evli bireylerin evlilik süreçleri devam ederken yaşadığı sorunlar zaman içerisinde boşanma nedeni olarak ortaya çıkabilmekte ve evlilik birliğine zarar verebilmektedir. Bu bağlamda, eşlerin ve aynı zamanda çocuk sahibi bireyler olarak anne-babaların aile içi görev ve sorumluluklar ile aileyi içine alan her türlü konuda işbirliği içerisinde olması ve çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemeye çalışması bu sürecin niteliğine ait temel belirleyicilerdendir.

Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Çocuklar psikolojik ve bedensel açıdan gelişimlerini aile ortamında hazırlamakta olup her daim ailenin ilgi, sevgi ve şefkatine ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda ebeveynin boşanması ile çocuk anne ve babasına karşı sevgi, saygı ve sadakati nedeniyle, kendisini parçalanmış hissedebilmektedir (Emery, 2004). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın (2018) yayınladığı bir rapora

göre, ebeveyni boşanmış çocukların yaşadıkları problemler genel olarak aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Boşanma nedeni ile aile bireylerini suçlama ve sorumlu tutma
- İçer kapanma
- Kıskançlık
- Konsantrasyon bozulmaları
- Derslere karşı ilgisizlik ve odaklanamama
- Akademik başarısızlık
- Söz dinlememe
- Arkadaşlarıyla geçimsizlik
- Çabuk sinirlenme
- Ani öfke patlamaları
- Oyunlara katılmama ve yalnız olmayı tercih etme
- Boşanmadan dolayı utanma
- Birlikte yaşadığı ebeveyni ile iletişim problem yaşamadır.

Resim 1: Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Görsel
(Boşanma çocukları en kötü yere götürür)

Ebeveyni boşanmış ergenler üzerinde Wallerstein ve Kelly'nin (1980) yaptığı çalışmada, ebeveyni boşanmış erkek çocuklarda suça yönelme ve antisosyal davranışların kız çocuklarında ise akran bağımlılığı ve cinsel yönelimlerde artışın ön plana çıktığı belirlenmiştir. Bu kapsamda ebeveyni boşanmış çocuklarda okuldan uzaklaşma, akademik başarısızlık ve yaşça kendisinden daha küçük kişilerle zaman geçirmeye başlama gibi davranışlar da gözlemlenmiştir. Üniversite öğrencileri üzerinde Jonsson vd.'nin yürüttüğü çalışmada, ebeveyni boşanmış çocukların evli olan çocuklara göre daha çok olumsuz duygular içerisinde oldukları, daha kısa süreli cinsel deneyim yaşadıkları ve ebeveynleri/arkadaşları ile daha olumsuz ilişkiler içerisinde oldukları saptanmıştır. Lengua

vd. (2000) de anne ve babası boşanmış çocukların uyum sorunlarının ve şiddet eğilimlerinin daha fazla olduğunu saptamıştır. Bu kapsamda, boşanma süreci ile boşanma sonrasındaki yanlış tutumlar da çocukların benlik saygısını ve problem çözme becerisini olumsuz etkilemekte (Karakaya, 2018) iken, olumsuz benlik saygısına sahip olan kişilerin eleştirilerden rahatsızlık duyacağı ve girişimci olmaktan kaçınacağı da bir gerçektir. Buna karşın (ebeveyni boşanmamış) tam ailede yetişen çocukların da ebeveyni ve arkadaşları ile daha uzun süreli göz teması kurmakta olduğu gözlenen bulgular arasındadır (Akkaya, 2021). Boşanma sonrası oluşan tek ebeveyne sahip çocuklara yönelik okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde ise boşanmış aileye sahip olan çocuklarda en çok öfke nöbetleri, saldırgan davranışlar, ağlama, dikkat çekme davranışları başta olmak üzere konuşmama, alt ıslatma, tırnak yeme, çekingen davranışlar, paylaşmama, uyku problemleri, mastürbasyon ve yemek yeme gibi davranış problemlerinin olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda boşanmış aile çocuklarında içe kapanıklık, isteksizlik ve aşırı duygusallık gibi durumlar başta olmak üzere bağlanma problemleri, odaklanamama, yalnız kalma isteği, suçlu hissetme, güvensizlik ve kararsızlık gibi ruhsal problemler gözlemlenmiştir. Akran ve öğretmen etkileşiminde yetersizlikler ve okuma uyum sağlayamama gibi problemler de boşanmış aile çocuklarında gözlenen sosyal problemler arasındadır (Alabay, 2020).

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi sanayileşmiş ülkelerle benzer boşanma oranlarına sahip olan İsveç'te yürütülen boylamsal bir çalışmada (Wadsby ve Svedin, 1999), boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının başlangıçta aynı düzeyde oldukları akademik yetenek ve başarı puanlarının ebeveynin boşanmasından beş yıl sonraki değerlendirmede önemli ölçüde daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda boşanmış aile çocuklarının zihinsel sağlık durumlarında olumsuz yönde bir farklılaşmanın olduğunu ortaya koymuştur. Tam ailede yaşayan çocuklara göre ailesi boşanmış veya ayrı yaşayan çocukların akademik başarılarının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Nitekim Cherian'ın (1989) belirttiği gibi, akademik başarı için aile istikrarının önemli olmasından kaynaklı olarak, boşanma sonrasında yaşanan ayrılık sonucunda dağılan evlerin getirdiği sorunların yer alması da boşanmış aile çocuklarının akademik yöndeki gerilemelerinin nedeni olarak gösterilebilir. Ailelerin boşanması ile birlikte, çocukların okul performansının düşmesi, aile üyelerinin kaygı ve kavgalarının artması, çocukların kendini kontrol edememesi ve beraberinde yıpranmış, duygusal ve huzursuz hale geçmesi gibi durumlar da olası olmaktadır. Weaver ve Schofield'in (2015) çalışmasında, Ulusal Çocuk Sağlığı ve İnsan Gelişimi Enstitüsü Erken Çocuk Bakımı ve Gençlik Gelişimi Çalışması verileri kullanılarak, çocukların 5 ila 15 yaş arasındaki içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları ile ebeveynlerinin

boşanma yaşayıp yaşamadıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Boşanmış ailelerden gelen çocukların hem öğretmenlere hem de annelere göre, sağlam ailelerden gelen çocuklara kıyasla daha fazla davranış problemine sahip olduğu ortaya konmuştur. Ebeveynlerin ayrılmasından sonraki ilk değerlendirmede ve mevcut son değerlendirmede daha fazla içe yönelim ve dışa yönelim sorunları sergilediği görülmüştür. Boşanmanın davranış sorunlarında hem kısa vadeli hem de uzun vadeli artışları öngördüğü görülürken, boşanma öncesinde yüksek düzeyde anne duyarlılığının ve çocuk IQ'sunun da boşanmaya maruz kalan çocuklar için koruyucu faktörler olarak işlev gördüğü belirlenmiştir. Boşanma sonrası ev ortamının daha az destekleyici ve teşvik edici olmasının, annenin daha az duyarlı ve daha depresif olmasının ve hane gelirinin daha düşük olmasının ise çocukların boşanma sonrası sergilediği davranış sorunlarının daha fazla olmasında rol oynadığı vurgulanmıştır.

Boşanma ile ilgili 67 çalışmanın bir analizine yönelik Amato'nun (2001) çalışması, ebeveynleri sürekli evli olan çocukların akademik başarı, psikolojik uyum, benlik kavramı ve sosyal ilişkiler açısından ölçümlerinde önemli ölçüde düşük puan aldıklarını ortaya koymuştur. Bu doğrultudaki başka bir çalışma (Ham, 2003) sonucu da boşanmanın lise öğrencileri üzerindeki etkisinin dâhi var olduğunu ve okul başarısı, okula devam etme düzeyleri açısından tam aile çocuklarının daha iyi konumda olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda dikkat çekici bir bulgu olarak da kız çocuklarının boşanma nedeniyle oluşan aile yapılarından erkeklere göre daha olumsuz etkilendikleri saptanmıştır. Ailesinde yaşanan boşanma sonucunda her çocuk aynı tepkiyi sergilemiyor olmakla birlikte, erkek çocuklarında şiddet eğiliminin ve kız çocuklarında da içe kapanma eğiliminin artış gösterdiği bulunmuştur (Benedek ve Brown, 1997). Boşanmanın çocukların arkadaş ilişkilerinde bozulmalar yaşanmasına ve geç sosyalleşmesine neden olan bir dizi olumsuzluğu da beraberinde getirdiği görülmektedir (Sancaklı, 2014). Buna paralel bir şekilde boşanma ile birlikte, çocuklar sosyal çevre, arkadaş ve okul gibi farklı alanlarda radikal değişiklikler yaşamaktadır (Wallerstein ve Lewis, 2004).

Aile parçalanmasının ve geçimsizliğinin çocukların refahını etkileyebilecek şekilde sosyoekonomik kazanımları, evlilik ve ilişki istikrarı ile ebeveynleriyle olan ilişkilerinin kalitesi üzerindeki etkisini ele alan Amato ve Sobolewski'nin (2001) çalışması da bu noktada dikkat çekicidir. İki nesilden 17 yıllık boylamsal veriler kullanılarak gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen bulgular, boşanma ve evlilik uyumsuzluğunun yetişkinlikte daha düşük psikolojik iyi oluş düzeylerini öngördüğünü göstermiştir. Bu kapsamda, ebeveyn-çocuk ilişkisinin, ebeveyn evlilik uyumsuzluğu ve boşanma ile çocukların sonraki psikolojik sonuçları arasındaki ilişkilerin çoğuna aracılık ettiği belirlenmiştir. Evlilik uyumsuzluğunun çocukların anneleri ile olan duygusal bağlarını aşındırırken,

hem boşanma hem de evlilik uyumsuzluğunun çocukların babaları ile olan duygusal bağlarını aşındırdığı ortaya konmuştur. Amato'nun (2000) okul öncesi dönemden genç yetişkinlik dönemine kadar farklı yaş gruplarındaki çocuklar üzerinde yürütülen 92 farklı araştırmanın incelediği çalışmanın sonucunda ise anne ve babası boşanmış çocukların boşanmamış olanlara göre daha fazla davranış problemleri gösterdiği ve olumsuz benlik davranışı sergilediği, akranları ile daha fazla uyum sorunları yaşadığı ve beraberinde ebeveynleriyle pek sağlıklı iletişim kuramadığı tespit edilmiştir. Şüphesiz boşanma ile birlikte çocukların anne-babanın ilgisinden mahrum kalması sonucunda, boşanmanın çocuk üzerindeki etkisi daha olumsuz yöne kanalize olmaktadır.

Geçmişinde ebeveyn boşanması olan çocuklar üzerinde yapılan çalışmada, boşanmanın çocuklarda kalıcı duygusal/davranışsal sorunlara yol açtığı ortaya konmuştur (Kalter ve Plunkett, 2010). Bu kapsamda, ebeveyni boşanmış çocukların nesiller arası aktarımla boşanmayı kendi evliliklerine yatsıtılabilmelerinin olası olduğu yönünde görüşler de mevcuttur. Boşanmanın nesiller arası etkisinin Hollanda ile İtalya'da en güçlü ve Avusturya ile Finlandiya'da daha yaygın olduğu saptanmıştır. Buna karşın, boşanmanın daha yaygın olduğu ülkelerde nesiller arası aktarımın daha zayıf olduğu yönünde bir bulgu ya da ulaşılmıştır. Bu sonuç, ülkelerarası bir kıyası ortaya koyan sonuç olmakla birlikte, boşanma daha kabul edilir hale geçtikçe evlilikte bozulma riski azalmaktadır (Wagner and Weiß, 2006). bununla birlikte, büyük ebeveyn neslindeki boşanma ile torun neslindeki sonuçlar arasındaki bağlantıyı inceleyen bir çalışmaya (Amato ve Cheadle, 2005) ait tespitler de ilk nesildeki boşanmanın daha düşük eğitim, daha fazla evlilik uyumsuzluğu, annelerle ve babalarla daha zayıf bağlar ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Buna göre, daha fazla evlilik uyumsuzluğu, daha fazla boşanma ve erken ebeveyn-çocuk ilişkilerinde daha fazla gerilim şeklinde kendini gösteren bir süreç öne çıkmıştır.

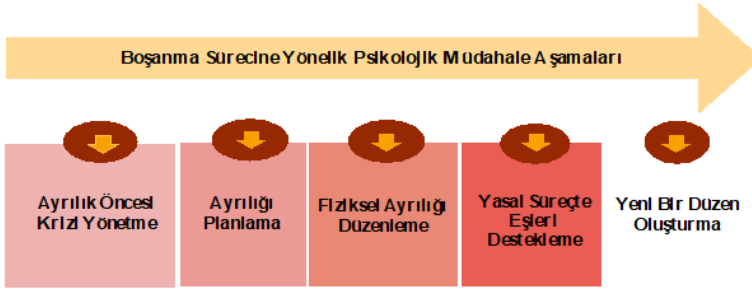
Nitekim eşlerin boşanması ile birlikte ebeveynlerden birinin ayrı evde yaşıyor olması, çocuk için kendisinin ebeveynlik rolünü sona erdirmemektedir. Buna karşın, boşanma sonrasında ebeveynlerin çocuğundan ilgi ve desteğini çekmesi veya çocuğuna karşı rol ve sorumluluklarını yeterince yerine getirmemesi durumunda çocukların boşanmadan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Conway, Christensen ve Herlihy'in (2003) tespit ettiği gibi, boşanma sonrasında anne-babanın birbirine karşı olgunlukla yaklaşarak çocukları ile ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürmesi durumunda, boşanmanın etkileri olumlu olabilmektedir. Nitekim anne-babası boşanmış olan çocukların güvensiz bağlanma örüntüsü ve anksiyete geliştirdiği görülmüştür (Smith Etxeberria, Corres-Medrano ve Fernandez Villanueva, 2022). Ebeveyni boşanmış çocukların akran ilişkilerine göre, ebeveyni boşanmamış çocukların akran ilişkisi açısından daha fazla sosyal davranış ve daha ez çekingenlik davranış biçimi sergilediği görülmüştür. Öte yandan, ebeveyni boşanmış

çocukların ebeveyni boşanmamış çocuklara göre sosyal ilişki açısından daha istekli ve pozitif davrandıkları, beraberinde de çekingen ve saldırgan oldukları görülmüştür. Yine ebeveyni boşanmış çocukların arkadaş ilişkisi kurma konusunda daha çok isteksiz ve çekingen yaklaşım sergilediği, ebeveyni boşanmamış çocukların ise ilişki kurma konusunda istekli, arzulu ve seçici yaklaşım sergilediği belirlenmiştir. Ebeveynleri boşanmış çocukların yapılan eleştirilere karşı daha reddedici tepkiler gösterdiği ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının boşanmış ebeveynlerin çocuklarına göre daha etkili dinleme becerisine sahip olduğu ortaya konmuştur (Akkaya, 2021). Neticede çocukların anne ve babası ile birlikte yaşayarak onları gözleme ve model alma imkânı bularak, uyum sağlama, uzlaşma ve paylaşma gibi becerileri doğal olarak öğrenmesi de söz konusudur. Bu durumlara dayalı olarak, boşanma sürecine giren eşlerin sağduyulu davranarak çocuğun yüksek yararını gözeterek hareket etmesi son derece önemlidir. Bu noktada, eşlerin boşanma ile ilgili konularda bilinçli ve duyarlı olması, beraberinde anne-baba olarak boşanma öncesinde-sürecinde-sonrasında nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda özverili davranması boşanmaya uyumun sağlanması ve olası duygusal-davranışsal problemlerin önlenmesi noktasında oldukça etkilidir.

Boşanma Sürecine Yönelik Müdahale Süreçleri

Boşanmanın kendi içinde bir döngüsü vardır. Bu döngünün ilk adımında duygusal gerilim yükselmekte ve bireyler karar aşamasına yaklaşmaktadır. Sonrasında her bir eşin evlilikten ayrılması gerçekleşerek duygusal boşanma başlamaktadır. Hukuksal aşamaların sonrasına denk gelen dönem içerisinde de yas sürecine geçilebilmektedir. Kızgınlıklar, pişmanlıklar veya incinmeler bu aşamada devreye girmekte olup her bir aile üyesi için de beklentiler, günlük yaşamın yeni detayları ve ilişkilerin sınırları gibi unsurlar da yeniden tamamlanması gereken bir aşamaya geçmiştir. Ancak boşanmanın bir yıkım, bir bitiş ve geri dönüşü olmayan bir kayıp veya bir duygusal sorun olarak abartılı durumlarla bağdaştırılması sonucunda, sürecin bütünüyle kavranmasını güçleştirmektedir. Bu yöndeki olumsuz etiketlemeler boşanma kararı alan kişileri çözümsüzlüğe itebileceği gibi, ruh sağlığı ile ilgili alacağı hizmetleri de etkileyebilmektedir (Korkut, 2003). 1980’li yıllarda boşanma kavramı karşısında dağılmış ve parçalanmış aile gibi bir *patolojik* durumdan bahsedilirken (Carter ve McGoldrick, 2000), 1990’lı yıllarda aile statüsünün değişmez bir yapı olmadığı ile birlikte boşanmanın, boşanma sonrası uyum süreci ve aile içi süreçlerle ilişki olduğu gerçeğinden hareketle patolojik bir vaka olmadığı (Hetherington, Cox ve Con, 1979; Shybunko, 1989) ve hatta boşanmanın ilişkileri bitirmediği, sadece formunu değiştirdiği yönünde görüşler de öne çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, aile içi dinamiklere ve boşanmaya yüklenen anlama göre, boşanmaya yönelik müdahale süreçleri farklılaşabilmektedir.

Boşanma sürecine yönelik psikolojik müdahaleler, belli başlı aşamalardan geçerek gerçekleştirilmektedir. Bu aşamalar Şekil 1'de görüldüğü gibi, *ayrılık öncesi krizi yönetme*, *ayrılığı planlama*, *fiziksel ayrılığı düzenleme*, *yasal süreçte eşleri destekleme* ve *yeni bir düzen oluşturma* şeklinde sıralanabilir. Bu aşamaların içeriğinde yer alan süreçler ise aşağıdaki gibidir (Appell, 2006; Emery, 2004; Isaacs, Montalvo ve Abelshon, 2000; Margulies, 2007):

Şekil 1: Boşanma Sürecine Yönelik Psikolojik Müdahale Aşamaları

(1) *Ayrılık öncesi krizi yönetme aşamasında*, aileyle birlikte çalışırken problemin çözülmesi ve çocukların gereksinimleri ele alınmaktadır. Bu kapsamda ayrı olarak her bir eşle görüşülmekte ve ilişkinin durumu ile diğer yaşam konularını kapsayan kararların ele alınmasında eşlere yardım edilmektedir. Bu aşamada tekrar birleşme, geçici olarak birlikte kalma, ayrılık denemesi, ayrı yaşama ve boşanma gibi alternatiflerin değerlendirilerek olgunlaşmamış kararlardan kaçınarak daha net hareket edilmesi ile ilgili konular ele alınmaktadır.

(2) *Ayrılmanın planlanması aşamasında*, ebeveynlik ilişkisinin kurulması, ebeveynlerle çocuk arasındaki bağlantının korunması, iletişim ve belirli görevler ile ilgili ana hatların ve mekanizmaların oluşturularak uygulanabilir bir ebeveynlik planının oluşturulması gibi noktalara yönelik adımlar yer almaktadır. Bu kapsamdaki müdahale süreçlerinde, çocuğun gelişimsel ve özel gereksinimleri doğrultusunda ebeveyn-çocuk görüşmeleri için bir takvimin oluşturulması, çocuğa ayrılık durumunun uygun bir şekilde ifade edilmesi, ayrılığın günlük hayat üzerindeki etkileri ile birlikte çocuğun suçlanmadığının ve ayrılığın beraberinde çocuğa karşı duyguların değişmeyeceğinin garantisinin sağlanması gibi konular itibariyle yardım edilmektedir.

(3) *Fiziksel ayrılığı düzenleme aşamasında* evin olabildiğince ayrılık öncesine benzer kalmasının sağlanması, özel olmayan bir günde taşınmanın gerçekleşmesi ve çocuğun her iki evde yeterince eşyasının bulunması ele alınması gereken konular arasında gelmektedir. Bu bağlamda her iki evde de çocuğun diğer ebeveynine ait fotoğraflarının yer alması ve çocukla daha az yakın ilişkisi olan ebeveynin diğer eve taşınması gibi koşulları içeren durumlar ele alınmaktadır.

(4) *Yasal süreçte eşleri destekleme aşamasında* da eşlerin attığı yasal adımların öğrenilmesi, güvenin kurulmaya çalışılması ve fevri eylemlerin risklerinin ele alınması, bir anlaşma çerçevesinde yasal sürecin yürütülmesi, uzlaşmanın cesaretlendirilmesi, tüm aile bireyleri için en olumlu şekilde sonuçlanacak yasal boşanma yolları hakkında eşlere önerilerde bulunulması ve yasal işlemlerin sürekli takibi vb. ile ilgili konulara yer verilmektedir. Bu kapsamda agresif yasal adımların ve olası çatışmaların sonuçları bildirilerek daha terapötik bir yaklaşımla sürecin yürütülmesini sağlamaya yönelik adımlar ele alınmaktadır.

(5) *Yeni bir düzen oluşturma aşamasında ise* boşanmaya maruz kalan çocukların kardeş ilişkilerini güçlendirme, iş birliğine dayalı etkili ebeveyn stili oluşturma ve bireysel evleri güçlendirme gibi durumlar için iyileştirmeler yapılmaya çalışılmaktadır. Buna dayanarak, eşlerin nasıl ve ne için iletişim kuracağı, çocukların ihtiyaçlarının nasıl giderileceği, ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirme yolları, yeni rutinlerin nasıl olacağı ve güçlü iletişim mekanizmalarının neler olduğu gibi konular ele alınmaktadır.

Evli iki yetişkinin anlaşamamış olması durumunda boşanma kararı alması onların doğal haklarından biri olmakla birlikte, çocukları olması durumunda boşanmanın çocuk ile ilgili süreçlerini dikkate alması gerekli görülmektedir. Boşanmanın çocuklara açıklanmasında aceleci olmamak ve boşanma kesinleştikten sonra paylaşmak gerekli görülmeyle birlikte, bunun dile getirildiği yerin çocuğun kendini güvende hissettiği bir yerde ve tüm aile bireylerinin bulunduğu ortamda olması önerilmektedir. Çocuğa anne-baba ilişkisinin her zaman süreceği, hem psikolojik hem duygusal hem de ekonomik ihtiyaçlarının karşılanacağı ve boşanmanın onun suçu olmadığını aktarmak son derece önemlidir. Bu kapsamda çocuğun boşanmayla ilgili duygu ve fikirlerinin sabırla dinlenmesi ve çocuğun iyi anlaşmış olması gerekmektedir (Geniş, Toker ve Şakiroğlu, 2019).

Boşanma kararının her iki ebeveyn eşliğinde çocuğa anlatılması gerekirken çocukla konuşurken her iki ebeveynin de mutsuz görünmemeye ve kontrolü kaybetmemeye çalışması önemlidir. Bu kapsamda boşanmaya evli bir kadın ve bir erkek olarak aynı evde devam edemeyecekleri için karar verdiklerini ve bu şekilde olmasının daha iyi olacağını düşündüklerini belirtmesi ve beraberinde çocukla ilgili herhangi bir durumun buna yol açmadığı ve boşanma sonrasında da her iki ebeveynin yine onu sevmeye devam edeceği mutlaka açıklanmalıdır. Dahası, çocuğun istediği zaman her iki ebeveynini de göreceği, hangi ebeveyni ile nerede kalacak olursa olsun onun bir düzeninin olacağı ve istediği zaman diğer ebeveyninin evine gidebileceği, onunla kalabileceği belirtilmelidir. Bu süreçte çocuğun odası, oyuncakları, eşyaları ve okulu vb. ile ilgili durumlarda olabildiğince çok fazla bir değişikliğin yapılmaması ve mevcut düzeninin

korunmaya çalışılması da üzerinde durulması gereken bir durumdur. Bu kapsamda çocuğun yaşamında keskin değişikliklerden sakınmak gerektiği için de yakın arkadaşları, aile dostları ve akrabaları ile görüşmesine fırsatlar verilmelidir. Bunun yanında, çocuğun hangi ebeveyni ile birlikte kalacak olmasına göre, teyze-hala-babaanne/anneanne veya dayı-amca-büyükbaba gibi kişilerle görüşmesi için de imkânlar oluşturulması ile çocuğun özdeşim kurmasını sağlayacak veya duygusal yoksunluk yaşamasının önüne geçebilecek türden yollara da başvurulabilmektedir. Dolayısıyla, boşanma süreci hem eşler hem de çocuklar için birtakım yeni koşulları ve zorlukları bünyesinde barındıran bir durum olmasına karşın, bu sürecin iyi yönetilmesi ve doğru hamlelerle gerçekleştirilmesi sayesinde de sürecin izlerinin daha sağlıklı bir yöne kanalize olması mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, boşanma kararının alınmasından boşanma sonrasına ait her bir sürecin uygun bir şekilde yürütülmesine ve oldukça bilinçli, duyarlı ve sağduyulu bir yaklaşımın benimsenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Boşanma Sürecine Yönelik Müdahaleler için Uluslararası Eğitim Programları'ndan Örnekler

Çocuklarda boşanma sonrasında ortaya çıkan stresle başetmelerine ve akademik başarılarının artırılmasına yardımcı olunmasında mentörlük programlarının kullanılması oldukça etkili müdahale süreçleridir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok okulda başlatılan 6-17 yaş çocuklarına yönelik *Büyük Erkek Kardeşler, Büyük Kız Kardeşler* (Big Brothers Big Sisters) adlı toplum temelli mentörlük programı bulunmaktadır. Bu tür müdahale programları, boşanmadan kaynaklanabilecek stres ve kaygı ile başetmelerinin ve okuldan keyif almalarının sağlanmasında ve savunmasız durumdaki boşanmış aile çocuklarının başetme becerilerinin desteklenmesinde yol gösterici olabilecek türdendir. Bu mentörlük programında, büyüklerin ve küçüklerin cinsiyete, ilgi alanlarına, kişiliklere ve coğrafi konumlara göre birebir arkadaşla eşleştirildiği bir mentörlük sistemi vardır. Gönüllüler, arkadaşlıklarını ve desteklerini paylaşarak olumlu bir etki yaratmak için dikkatle incelenmekte ve eğitilmektedir. Bu çiftler birlikte kaliteli birer zaman geçirmek için belirli aralıklarla (en az iki kez birkaç saat gibi) mentörler günlük aktiviteleri yaparken dinlemeye, teşvik etmeye ve olumlu davranışları modellemeye zaman ayırmakta ve oturumlar bir destek uzmanı tarafından profesyonel olarak desteklenmektedir (URL-2). Tierney, Grossman ve Resch'nin (1995) *Büyük Erkek Kardeşler, Büyük Kız Kardeşler* adlı toplum temelli mentörlük programına katılan çocukların anti-sosyal faaliyetleri, akademik tutum, performans ve davranışları, aile ve arkadaş ilişkileri ve benlik kavramı gelişimi ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışma grubundaki çocuklar (mentor olarak) bir büyük erkek kardeş veya bir küçük kız kardeş ile eşleştirilerek 12 ay boyunca

ayda yaklaşık üç kez her biri en az dörder saatlik toplantılarla biraraya gelmiştir. Bu kapsamda birebir mentörlük deneyiminin gençlerin hayatlarında somut bir fark yaratıp yaratmadığının tespit edilmesi de amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, programa katılan çocukların saldırganlık olasılığının üçte bir oranında azaldığı, okul performansının daha iyi olduğu, aile ve akran ilişkilerinin daha iyi olduğu saptanmıştır

Boşanmaya maruz kalan çocuklara yönelik önleyici müdahale programı kapsamında (The Children of Divorce Intervention Project adlı projede) **Okul Temelli Çocuk Müdahaleleri** (School-Based Child Interventions) ve **Çoklu Oturum Ebeveyn Beceri Programı** (Multi-Session Parenting Skills Program) dizayn edilmiştir (Stolberg and Mahler, 1994). Çocuklar için müdahale programı, oto-kontrol, öfkeyle baş etme, problem çözme ve boşanmayla ilgili duygu, düşünce ve davranışların belirlenmesi dahil olmak üzere bilişsel-davranışsal becerileri öğretmek ve ebeveyn-çocuk iletişimini teşvik etmek, çocuklara duygusal destek vermek için geliştirilmiştir (Stolberg and Mahler, 1994). 8-12 yaş üzerinde yürütülen deneysel bir çalışmada, içsel ve dışsal davranış problemlerinde ve patolojik semptomlarda son test ölçümünde ve bir yıllık takipte azalma olduğu görülmüştür. Ayrıca bu programın boşanmayla ilgili yanlış anlamaları düzeltmek, kendileri ve aileleri hakkında olumlu algıları teşvik etmek için kullanılmaktadır (Pedro-Carroll, 1997; Pedro-Carroll ve Cowen, 1985). Bu müdahale programına katılan çocukların başa çıkma ve problem çözme yeterliliklerinde artışlar ve içsel-dışsal davranış problemlerinde iki yıllık takipte dâhi etkisi devam eder şekilde iyileşmeleri sağladığı saptanmıştır (Pedro-Carroll, Sutton, ve Wyman, 1999). Bir dizi değerlendirmeler sonucunda, programa katılmayanlara göre katılan çocukların başa çıkma ve problem çözme becerilerinde gelişme kaydettiğini göstermiştir. Bu doğrultuda, programın hedefleri arasında yer aldığı gibi boşanmış aile çocuklarının içsel duygularıyla ilgilenecek olumlu bir imaj geliştirmeleri sayesinde, boşanma ve ayrılığın getirdiği durumlarla kendi başlarına baş etmeleri desteklenebilmiştir.

Değişim Yoluyla Ebeveynlik (PTC; *Parenting Through Change*), zorlayıcı olmayan disiplin, uygun olumlu takviye, izleme ve problem çözme dâhil olmak üzere ebeveynlik becerilerini öğretmek için 2-18 yaş çocuklar için tasarlanmış 14-oturumluk bir grup müdahalesidir. Aynı zamanda annelerin olumsuz duygularını kontrol etmelerine ve kişilerarası çatışmalarla başa çıkmalarına yardımcı olacak teknikleri öğretmektedir. Bu kapsamda programda haftalık ebeveyn grup oturumları, bir dizi temel ebeveynlik uygulamaları (beceri teşviki, sınır belirleme, gözleme, problem çözme ve olumlu katılım gibi) ve destekleyici uygulamalar (aktif iletişim, duygu düzenleme ve akademik gelişim gibi) yer almaktadır. Eğitimci becerileri tanıtmak ve uygulamak için rol oynama, problem çözme yöntemi ve deneysel etkinlikler gibi aktif öğretim becerilerini kullanmaktadır. Bu kapsamda çocuklara bireysel ve aile oturumları

eşliğinde çeşitli müdahaleler yapılmaktadır (Forgatch ve DeGarmo, 1999). Müdahale ayrıca ebeveynlik becerilerinin kullanımını teşvik etmek için, hafta ortası telefon görüşmelerini ve gerektiğinde bireysel oturumları içermektedir (Winslow, Wolchik ve Sander, 2004). 6-10 yaş grubundaki ve ebeveynleri ayrılmış erkek çocukların anneleriyle yapılan deneysel bir çalışmada, anneleri *Değişim Yoluyla Ebeveynlik Programı*'na katılan çocukların 30 aylık takipte daha az uyumsuzluk sergilediği saptanmıştır (Martinez ve Forgatch, 2001).

Yeni Başlangıçlar Programı (NBP; New Beginnings Program) da boşanmış ve ayrı yaşayan ailelerin çocuklarını kapsamına alarak geniş yelpazedeki ruh sağlığı sorunları, madde kullanımı, şiddet, anti-sosyal davranışlar, olumsuz akademik sonuçlar ve içsel-dışsal davranış problemleri üzerinde uzun vadeli olumlu yönde katkılar sağlamaya yönelik önleyici bir müdahale programıdır. 3-18 yaş çocuklarına yönelik bu program, ebeveynlere olumlu aile etkileşimlerini, aktif dinleme becerilerini, etkili iletişim becerilerini artırmaya yönelik araçları öğretirken çocukların içsel ve dışsal problemleri önlemeyi amaçlamaktadır. 11-oturumdan oluşan bu müdahale programı; anne-çocuk ilişkisini geliştirmek, baba-çocuk temasını teşvik etmek, etkili disiplinleri artırmak, çocukların ebeveynler arası çatışmalara ve olumsuz boşanma olaylarına maruz kalmasını azaltmak için tasarlanmıştır. Bu müdahale programında, ebeveynlik becerilerini geliştirmek üzere iki ayrı oturum da yer almaktadır. Program, grup tartışmasını, beceri tanıtım videolarını, rol oynamaları, becerilerin kullanımının gözden geçirilmesini, zorlukların giderilmesini ve evde uygulama ödevlerini içermektedir. Bu aktiviteler aracılığıyla, ebeveynler becerilerin çocukların uyum sonuçlarıyla nasıl bağlantılı olduğunu ve bunları nasıl etkili bir şekilde kullanacaklarını öğrenmektedir. Program içerisinde basılı materyal, video ve DVD eğitim materyalleri, çevrimiçi haftalık eğitimler ve yüz yüze eğitimler yer almaktadır. Bu kapsamda *Yeni Başlangıçlar Programı*'na katılan çocukların içsel ve dışsal davranış problemlerinin azaldığı ve dışı yönelik sorunları ile zihinsel bozukluk belirtilerinin de daha düşük olduğu yönünde sonuçlar mevcuttur (Wolchik vd., 1993, 2000, 2002).

Çocuklara Yönelik Müdahale Süreçleri İçin Boşanma Temalı Çocuk Kitapları

Anne-babası boşanmış olan çocukların boşanma sürecine hazırlanmaları ve olası problemlerin önlenmesi noktasında, çocuklara yönelik kitaplardan faydalanılabilmektedir. Çocuk kitapları çocuklar için önemli öğrenme araçları olmakla birlikte, çocuk kitaplarında yer alan karakterler de çocuklar için özdeşim ögesi olmaktadır. Bu doğrultuda, gerek eğitim sınıflarında öğretmenler tarafından gerekse de evde aileler tarafından bu yönde çocuk kitaplarının kullanılması oldukça işlevseldir. Erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik boşanma temalı çocuk hikâye kitaplarına örnekler aşağıda sunulmuştur.

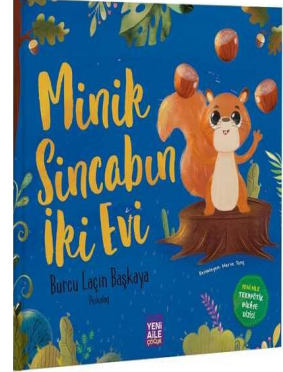
İki Farklı Mağara

Yeni Aile Çocuk Yayınları
Seval Gözeten Durmuş
(+2 Yaş)

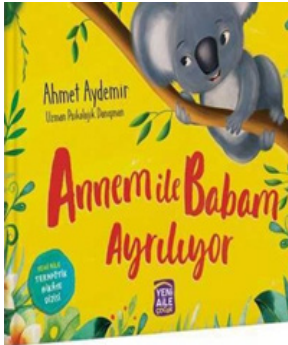
Rakun'un İki Yuvası

Yeni Aile Çocuk Yayınları Feyza
Karayazı (+3 Yaş)

Minik Sincabın İki Evi

Yeni Aile Çocuk Yayınları
Burcu Laçın Başkaya (3+
Yaş)

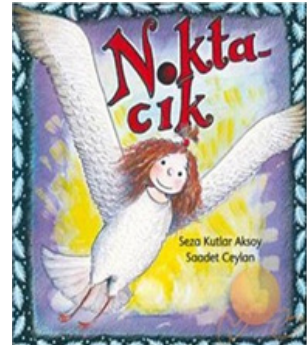
Annem ile Babam Ayrılıyor

Yeni Aile Çocuk Yayınları
Ahmet Aydemir (+3 Yaş)

Şimdi Ben Ne Olacağım?

Morpa Yayıncılık (+3 Yaş)
Alev Önder
(Resimleyen: Ayşin Eroğlu)

Noktaçık

Tudem Yayınevi (+3 Yaş)
Seza Kutlar Aksoy- Saadet
Ceylan

Babam Taşınıyor

Mandolin Yayınları (+2 Yaş)
Aysen Oy

Fibs Olanları Anlayamıyor

Gergedan Yayınları (+4 Yaş)
Jeanette Randerath-İmke
Sönnichsen

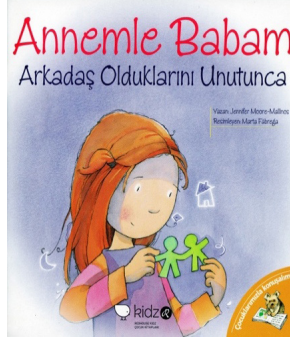

Annem ile Babam Ayrılıyor: Duygularım ve Davranışlarım

Yeşil Denozor (+4 Yaş)
Bengi Semerci

Babasının Başka Evi Var
Can Çocuk Yayınları (2+ Yaş)
Can Göknil

**Annemle Babam Arkadaş
Olduklarını Unutunca**
Mandolin Yayınları (4+ Yaş)
Jennifer Moore-Mallinos
Çev. Emine Deliorman

...

Annem ve babam bana, bazen yetişkinlerin ayrı evlerde yaşayınca daha mutlu olduklarını anlattı. Her ikisi de, nerede yaşarlarsa yaşasınlar beni çok sevdiğini ve benim için her şeyi yapabileceklerini söylüyorlardı. Haklıydılar! Babam başka bir eve taşındıktan sonra her şey tekrar değişmeye başladı. Ne annem ne de babam eskisi kadar üzgün görünüyordu. Ben de kendimi çok daha iyi ve mutlu hissediyordum.

...

Sonuç ve Öneriler

Evlü birer eşin evliliklerini sonlandırma sürecini açıklayan “boşanma”yla birlikte, anne-baba ve çocuk için yeni bir durum ve zorlayıcı bir süreç başlayabilmektedir. Bu sürecin iyi yönetilmesi ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi de olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde pay sahibidir. Bu nedenle, anne-babaların “boşanma” olmaksızın mutsuz ve sağlıksız bir şekilde büyütecekleri çocukları için, bir girişim başlatarak daha özgüvenli, daha cesaretli ve daha fedakar bir yaklaşım sergileyerek sürecin daha olumlu yöne kanalize olmasını sağlaması söz konusudur. Boşanma sürecinin iyi düşünülmesi ve bunun arkasında yatan çözülmesi olası nedenler varsa, bunların el birliği ile ele alınarak, evlilik birliğinin iyileştirilmesine yönelik ortak çabaların sarfedilmesi gerekmektedir. Eşlerin kesin olarak anlaşamaması durumunda da boşanmanın doğal bir seyir olduğu gerçeğinden hareketle, kimsenin kendini suçlu hissetmemesi ve bunun aşılması gereken bir dönem olduğunu kabul etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, eşler aynı evde karı-koca olarak birlikte yaşamaya devam edemeyeceğine ve beraber mutlu olamayacağına karar vererek boşanmaları durumunda, çocuklarına karşı sorumluluklarının devam ettiğini ve anne-baba olarak her birinin görev ve yetkilerini sürdürmesi gerektiğini bilmelidir. Eşlerin birbirlerine olan kırgınlık ve öfkeleri karşısında, çocuğu bir güç savaşına aracı olarak kullanmaktan sakınarak çocuklarının şimdiki ve gelecekteki yaşamı için risk teşkil edecek tutum, tavır ve davranışlardan sakınması önerilmektedir.

Bu kapsamda, çocuğun her iki ebeveyni ile istediği zaman görüşme izninin olması ve her iki ebeveynin yeni yaşamında çocuğa ait bir yerin olması çocuğun benlik saygısı, özgüveni ve ruh sağlığı için şarttır. Anne-babalar boşanma

sonrasında birbirlerini çocuklarına karalayarak çocuğun ebeveynine olumsuz duygular beslemesinin onun ilerideki yaşamında çevresine karşı güven ve sevgi beslemekte güçlük yaşamasına yol açacağını unutmamalı ve beraberinde birbirlerine karşı daha sağlıklı davranmaya özen göstermelidir. Bu bağlamda, çocuk için özel günlerde ve gerekli zamanlarda anne-babanın birer ebeveyn rolüne sahip oldukları bilinciyle çocuğun ihtiyaçlarına odaklanarak hareket etmesi ve çocuğun yüksek refahına katkı sağlayacak türden bir yaklaşım içerisinde olması son derece önemlidir. Bu süreçte anne-babanın daha sabırlı ve daha sakin davranmaya çalışması, ani tepkilerden uzak durmaya çalışması da sürecin iyi yönetilmesini sağlayan durumlardır. Anne-babaların başedemediği veya çocukla ilgili üstesinden gelmekte zorlandığı durumlar olduğunda ise psikolojik eğitim danışmanlarına veya aile sosyal destek hizmetleri birimlerine başvurması yararlı olacaktır. Anne-babalar için boşanma temalı çocuk kitaplarının, kişisel gelişim kaynaklarının ve çeşitli rehberlik hizmetlerinin de bu yöndeki psikolojik dayanıklılığın ve iyi oluşun sağlanmasında oldukça önemli olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abbott, P., Tyler, M. ve Wallace, C. (2006). *An Introduction to Sociology: Feminist Perspectives*. London: Routledge.
- Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2021). *Adli İstatistikler, 2021*. Ankara: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/310520221416422021H%C4%B0ZME-TE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf>. Erişim Tarihi: 12.09.2023.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018). *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Akkaya, B. (2021). *Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Aksoy, P. (2016). Aile İçi İlişkiler ve İletişim. G. Baran (Ed.) *Aile Yaşam Dinamiği* içinde (ss. 67-111). Ankara: Pelikan.
- Alabay, E. (2020). Boşanma Sonrası Oluşan Tek Ebeveynli Aile Çocukları: Okul Öncesi Öğretmenlerinin Görüşleri. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(27), 852-863.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269–1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R. (2001). Children of Divorce in the 1990s: An Update of the Amato and Keith (1991) Meta-Analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 355–370. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355>
- Amato, P. R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Drus Istraz Zagreb God*, 23(1), 5-24.
- Amato, P. R. ve Cheadle, J. (2005). The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well-Being Across Three Generations. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 191–206. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00014.x>

- Amato, P. R., ve Sobolewski, J. M. (2001). The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well-Being. *American Sociological Review*, 66(6), 900–921. <https://doi.org/10.2307/3088878>
- Appell, J. (2006). *Divorce Doesn't Have to Be That Way: A Handbook for The Helping Professional* (1. basım). California: Impact Publishers.
- Benedek, E. P. ve Brown, C. B. (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz* (çev. S. Katlan). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Carter, B., ve Mc Goldrick, M. (1999). *The Expanded Family Life Circle*. Boston: Allyn and Bacon.
- Cherian, V. I. (1989). Academic Achievement of Children of Divorced Parents. *Psychological Reports*, 64(2), 355–358. <https://doi.org/10.2466/pr0.1989.64.2.355>
- Conway, M. B., Christensen, T. M. ve Herlihy, B. (2003). Adult Children of Divorce and Intimate Relationships: Implications for Counseling. *The Family Journal*, 11(4), 364-373. <https://doi.org/10.1177/1066480703255609>
- Emery, R. E. (2004). *The Truth About Children and Divorce: Dealing with The Emotions So You and Your Children Can Thrive* (1. basım). New York: Viking Adult.
- Faust, R. G. (1987). A Model of Divorce Adjustment for Use in Family Service Agencies. *Social Work*, 32(1), 78-80. <https://doi.org/10.1093/sw/32.1.78>.
- Forgatch, M. S. ve DeGarmo, D. S. (1999). Parenting through change: An effective prevention program for single mothers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(5), 711–724. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.67.5.711>
- Geniş, M., Toker, B. Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması: Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199.
- Glaser, R. D. ve Borduin, C. M. (1986). Models of Divorce Therapy: An Overview. *The American Journal of Psychotherapy*, 40(2), 233-242. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1986.40.2.233>
- Graham, J. E., Christian, L. M., & Kiecolt-Glaser, J. K. (2006). Stress, Age, and Immune Function: Toward A Lifespan Approach. *Journal of Behavioral Medicine*, 29(4), 389–400. <https://doi.org/10.1007/s10865-006-9057-4>
- Ham, B. D. (2003). The Effects of Divorce on the Academic Achievement of High School Seniors. *Journal of Divorce & Remarriage*, 38(3/4), 167-185. https://doi.org/10.1300/J087v38n03_09
- Hanson, T. L. (1999). Does Parental Conflict Explain Why Divorce is Negatively Associated with Child Welfare? *Social Forces*, 77(4), 1283-1316.
- Herrero, M., Roca, P., Cormenzana, S., ve Martinez-Pampliega, A. (2003). The Efficacy of Postdivorce Intervention Programs for Children: A Meta-Analytical Review. *Family Process*, 62(1), 74-93.
- Hetherington, E. M. ve Kelly, J. (2002). *For Better or for Worse: Divorce Reconsidered*. New York: Norton.
- Hetherington, E. M., Cox, M. ve Cox, R. (1979). Play and social interaction in children following divorce. *Journal of Social Issues*, 35(4), 26-49. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1979.tb00812.x>
- Isaacs, M. B., Montalvo, B. ve Abelshon, D. (2000). *Therapy of The Difficult Divorce* (1. basım). Northwall NJ: Book-Mart Press.
- Jeynes, W. H. (2000). The Effects of Several of the Most Common Family Structures on The Academic Achievement of Eighth Graders. *Marriage & Family Review*, 30(1/2), 73-97.
- Kalter, N. ve Plunkett, J. W. (1984). Children's Perceptions of the Causes and Consequences of Divorce. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 23(3), 326-334. [https://doi.org/10.1016/s0002-7138\(09\)60512-4](https://doi.org/10.1016/s0002-7138(09)60512-4)

- Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kearney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1995). The Longitudinal Course of Marital Quality and Stability: A Review of Theory, Method, and Research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3–34. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.3>
- Kinard, E. M. ve Reinherz, H. (1966). Effects of Marital Disruption on Children's School Aptitude and Achievement. *Journal of Marriage and the Family*, 48(2), 285-293.
- Korkut, Y. (2003). Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma. *Psikoloji Çalışmaları*, 23, 99-112.
- Lengua, L. J., Wolchik, S. A., Sandler, I. N. ve West, S. G. (2000). The Additive and Interactive Effects of Parenting and Temperament in Predicting Adjustment Problems of Children of Divorce. *Journal of Clinical Psychology*, 29(2), 232-244.
- Margulies, S. (2007). *Working with Divorcing Spouses: How to Help Clients Navigate the Emotional and Legal Minefield* (1. basım). New York: The Guilford Press.
- Martinez, C. R. ve Forgatch, M. S. (2001). Preventing Problems with Boys' Noncompliance: Effects of A Parent Training Intervention for Divorcing Mothers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(3), 416–428. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.69.3.416>
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Pedro-Carroll, J. (1997). The Children of Divorce Intervention Program: Fostering Resilient Outcomes for School-Aged Children. G. W. Albee ve T. P. Gullotta (Eds.), *Primary Prevention Works* (pp. 213–238). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452243801.n10>
- Pedro-Carroll, J. L., ve Cowen, E. L. (1985). The Children of Divorce Intervention Program: An Investigation of the Efficacy of a School-Based Prevention Program. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53(5), 603–611. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.53.5.603>
- Pedro-Carroll, J. L., Sutton, S. E., ve Wyman, P. A. (1999). A Two-Year Follow-Up Evaluation of a Preventive Intervention for Young Children of Divorce. *School Psychology Review*, 28(3), 467–476.
- Sayan Karahan, A. (2022). Boşanma Sürecinde Psikolojik Müdahaleler Üzerine bir Derleme. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 9(1), 88-111.
- Shybunko, D. E. (1989). Effects of Post-Divorce Relationships on Child Adjustment. *Journal of Divorce*, 12(2-3), 299–313. https://doi.org/10.1300/J279v12n02_17
- Smith Etxeberría, K., Corres Medrano, I. ve Fernandez Villanueva, I. (2022). Parental Divorce Process and Post-Divorce Parental Behaviors and Strategies: Examining Emerging Adult Children's Attachment-Related Anxiety and Avoidance. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(16), 1-14. <https://doi.org/10.3390/ijerph191610383>
- Stolberg, A. L. ve Mahler, J. (1994) Enhancing Treatment Gains in a School-Based Intervention for Children of Divorce Through Skill Training, Parental Involvement, and Transfer Procedures. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(1), 147-56. <https://doi.org/10.1037//0022-006x.62.1.147>.
- Tuncer, N., ve Avcı, N. (2018). Yetiştirme Yurdundan Anneliğe Giden Yolculuk; Koruma Altında Büyüyen Kadınların Annelik Deneyimlerinin İncelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 1060-1087. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.510063>
- Tuncer, N., Sak, R. ve Şahin, İ. K. (2016). *Aile Eğitimi*. Ankara: Vize.
- Türk Medeni Kanunu (2001). *Türk Medeni Kanunu*. Kanun Tarihi: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, Resmî Gazete Tarihi: 08.12.2001 Resmî Gazete Sayısı: 24607.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Kanun Numarası: 2709. Resmî Gazete: 9/11/1982, Sayı:17863. <https://www.ihd.org.tr/tke-cumhuretanayasasi/> Erişim Tarihi: 05.09.2023.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri-2022-49437&dil=1>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021*. Yayımlanma Tarihi: 01 Nisan 2022, Sayı: 45813. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>. Erişim Tarihi: 21.10.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], (2023). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022*. 24 Şubat 2023, Sayı: 49437. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri-2022-49437&dil=1#:~:text=Kaba%20bo%C5%9Fanma%20h%C4%B1z%C4%B1n%C4%B1n%20en%20d%C3%BC%5%9F%C3-%BCK,0%2C51%20ile%20Siirt%20izledi>. Erişim Tarihi: 27.09.2023.
- URL-1: “Anlaşmalı boşanma 10bin, çekişmeli 25bin” başlıklı habere ait görsel. Pusula Gazetesi, Tarih: 02.02.2023. <https://www.pusulagazetesi.com.tr/anlasmali-bosanma-10-bin-cekismeli-bosanma-25-bin>. Erişim Tarihi: 21.11.2023.
- URL-2: Big Brothers Big Sisters (*Büyük Erkek Kardeşler; Büyük Kız Kardeşler*) (<https://bbbsnh.org/our-work/1-to-1-mentoring>). Erişim Tarihi: 20.11.2023.
- Wadsby M., ve Svedin C. G. (1999). Academic Achievement in Children of Divorce. *Journal of School Psychology, 34*(4), 325-336.
- Wagner, M., ve Weiß, B. (2006). On The Variation of Divorce Risks in Europe: Findings from A Meta-Analysis of European Longitudinal Studies. *European Sociological Review, 22*(5), 483–500. <https://doi.org/10.1093/esr/jcl014>
- Wallerstein J. S. ve Kelly, J. B. (1980). *Surviving The Brake Up: How Children and Parents Cope with Divorce*. New York: Basic Books.
- Wallerstein, J. S. ve Lewis, J. M. (2004). The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25-Year Study. *Psychoanalytic Psychology, 21*(3), 353-370. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.21.3.353>
- Weaver, J. M., ve Schofield, T. J. (2015). Mediation and Moderation of Divorce Effects on Children’s Behavior Problems. *Journal of Family Psychology, 29*(1), 39–48. <https://doi.org/10.1037/fam0000043>
- Winslow, E. B., Wolchik, S. A., ve Sander, I. (2004). Preventive Interventions for Children of Divorce. *Psychiatric Times, 21*(2), 45-48.
- Wolchik, S. A., Sandler, I. N., Millsap, R. E., Plummer, B. A., Greene, S. M., Anderson, E. R., Dawson-McClure, S. R., Hipke, K., Haine, R. A. (2002). Six-year Follow-Up of Preventive Interventions for Children of Divorce: A Randomized Controlled Trial. *JAMA, 288*(15), 1874-81. <https://doi.org/10.1001/jama.288.15.1874>.
- Wolchik, S. A., West, S. G., Sandler, I. N., Tein, J. Y., Coatsworth, D., Lengua, L., Weiss, L., Anderson, E. R., Greene, S. M. ve Griffin, W. A. (2000). An Experimental Evaluation of Theory-Based Mother and Mother-Child Programs for Children of Divorce. *Journal of Consulting Clinical Psychology, 68*(5), 843-56.
- Wolchik, S. A., West, S. G., Westover, S., Sandler, I. N., Martin, A., Lustig, J., Tein, J. Y. ve Fisher, J. (1993). The Children of Divorce Parenting Intervention: Outcome Evaluation of an Empirically Based Program. *American Journal of Community Psychology, 21*(3), 293-331. <https://doi.org/10.1007/BF00941505>.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (7. baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

ATASÖZLERİYLE BÜYÜYEN ZİHİNLER: ÇOCUKLARA KÜLTÜRÜN TAŞINMASI VE DİLİN GÜCÜ

Halit ÜNEŞ¹

Özet

Çocuklara atasözleri öğretmek, dilin zenginliğini ve kültürel mirası aktarmak için harika bir yoldur. Atasözleri, genellikle deneyimlerden elde edilen bilgileri kısa ve özlü bir şekilde ifade ederler. Çocukların bu tür ifadelerle tanışması, onların dil becerilerini geliştirmelerine ve iletişim yeteneklerini güçlendirmelerine yardımcı olabilir.

Atasözleri, genellikle bir toplumun kültürel mirasının bir parçasıdır ve yaşanmış deneyimlerden gelen bilgileri aktarırlar. Bu ifadeleri çocuklara öğretmek, onların sözcük dağarcıklarını genişletirken aynı zamanda farklı kültürel bakış açılarıyla tanışmalarını sağlar.

Yazıya geçirilen atasözlerinde anlam bütünlüğü yönüyle bu kavramların çocuklar üzerinde nasıl uygulanacağı açısından tespit edilmiş 21 atasözü anlamları ve verdikleri değerler ile ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Atasözleri aracılığıyla çocuklara değerlerimizi aktarırken, kısa ve özlü bir şekilde önemli hayat derslerini sunmak ve bu atasözlerini açıklayarak, somut örneklerle desteklemek etkili bir yöntemdir. Bu, çocukların değerleri, ahlaki prensipler ve toplumsal sorumluluklar konusunda daha bilinçli ve duyarlı olmalarına yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, atasözü, dil, kültürel değerler.

Absract

Teaching proverbs to children is a great way to convey the richness of the language and cultural heritage. Proverbs generally express information obtained from experience in a short and concise way. Introducing children to such expressions can help them improve their language skills and strengthen their communication abilities.

¹ Dr., Öğretmen, Tokat Bilim ve Sanat Merkezi, halitunes60@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7057-243X

Proverbs are often part of a society's cultural heritage and convey information from lived experiences. Teaching these expressions to children expands their vocabulary while also exposing them to different cultural perspectives.

In the written proverbs, 21 proverbs have been tried to be explained in detail with their meanings and values in terms of semantic integrity and how these concepts can be applied to children. While conveying our values to children through proverbs, it is an effective method to present important life lessons in a short and concise way and to explain these proverbs and support them with concrete examples. This can help children become more conscious and sensitive about their values, moral principles and social responsibilities.

Key Words: *Child, proverb, language, cultural values.*

1. GİRİŞ VE ALANYAZIN İNCELEMESİ

Atasözleri; anlatımı etkili kılma, söyleneni açıkça, kolay, anlaşılır bir şekilde dile getirme ve bunları yazılı olarak ifade edebilme konusunda çok önemli etkilere sahiptir. Bu anlamda Türkçenin ve Türk kültürünün zenginliğinin en önemli göstergesidir (Bulut, 2013, 559-575). Sözüden hareketle, atasözleri dilin etkinliğini, anlatım becerisini ve kültürel zenginliğini vurgulayarak, Türkçenin ve Türk kültürünün önemli bir parçası olduğunu belirtiyor. Bu sözler, dilin gücünü, ifade yeteneğini ve kültürel bağlamdaki derinliğini gösterirken, iletişimde etkili bir araç olarak da öne çıkarlar.

Atasözleri, çocukların iletişim becerilerini artırmalarına yardımcı olmanın yanı sıra, yaşam deneyimlerini özlü ve etkili bir şekilde ifade etmelerini sağlayarak onların düşünme ve anlama kapasitelerini geliştiren değerli unsurlardır da diyebiliriz.

Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kurallara uygun olarak söylediği, bilgece düşünce ya da öğüt olarak, kalıplaşmış şekilleri bulunan ifadeleri atasözü olarak adlandırılmaktadır. Çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik atasözleri, fıkraya benzer fakat konuşma sırasında yeri gelmeden söylenemez (Şenel, M, 2008, 354). Atasözleri aynı zamanda Türk halkı tarafından benimsenmiş, dokunaklı, hazır cevap tanımına uygun, zekâyı hareketlendiren, kişiye yeni düşünce ve fikir çağrıştıran; bazen kelimelerin sözlükteki karşılığı dışında örtülü, başka bir anlam çağrıştırmak için söylenmiş, kimin tarafından söylendiği belli olmayan, geniş anlamlı, bununla birlikte öz sözlerdir (Kurt; 1997: 100). "Türk atasözleri, Türk dilini konuşan ve yazarların yaygın olarak kullandığı cümle yapılarını yansıtmaları ve Türk dilinin anlatım imkânlarını ortaya koymaları bakımından önemli birer inceleme alanıdır" (Altun, 2004: 79). Bu anlatımlardan yola çıkarak atasözleri

Türkçenin güzelliklerini ortaya koymaktadır ve genellikle toplumun deneyim ve bilgilerinin kısa ve özlü bir şekilde ifade eden sözlerdir de diyebiliriz.

Kişilerin anlık duygu ve düşüncelerini, içlerinden geldiği gibi saf ve doğal bir şekilde yansıttıkları en eski halk kültürü mahsulleri, atasözleri ve deyimlerdir. Atasözlerinde çoğu zaman bir iki kelimeyle, bazen bir cümleyle, bazen karşılıklı diyaloglarla, bazen de kafiyeli söyleyişlerle küçük bir söz öbeğine koca bir anlam sığdırılmıştır (Aksoy, 1981: 47). Yani atasözleri bir anlamda az sözle çok şey anlatma, kavratma sanatıdır. Çocuklara atasözlerinin ne olduğunu, anlamlarını ve nasıl kullanıldıklarını örneklerle anlatmak bizim burada yazmaya çalıştıklarımıza yol gösterici olacaktır.

2. Amaç ve Yöntem

Çocuklara atasözleri öğretmek, toplumun değerlerini, kültürel mirasını ve bilgeliğini aktarmanın yanı sıra birçok önemli amacı içinde barındırır. Bunları açıklamaya çalışacak olursak;

Değerleri öğretmek; atasözleri, toplumun benimsediği değerleri öğretir. Çocuklara doğru ile yanlış arasındaki farkları anlatırken, ahlaki değerleri, dürüstlüğü, empatiyi, sabrı ve çalışkanlığı vurgular.

Kültürel mirası korumak ve aktarmak; atasözleri, bir kültürün, tarihin ve geleneklerin taşıyıcısıdır. Geçmişten günümüze aktarılan bu sözler, o toplumun değerlerini ve yaşam tarzını yansıtarak kültürel mirası korur ve gelecek nesillere aktarır.

Dil becerilerini geliştirmek; atasözleri, dilin zenginliğini ve çeşitliliğini gösterir. Çocukların kelime dağarcığını genişletir, dilbilgisi kurallarını anlamalarına yardımcı olur ve iletişim becerilerini geliştirir.

Empati ve düşünme becerilerini geliştirmek; atasözleri, bir durumu özetlerken veya bir fikri aktarırken, çocukların başkalarının duygularını anlamalarını sağlar. Bununla birlikte çocukların farklı bakış açılarını değerlendirmelerine ve düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

Yaşam bilgisi ve deneyim aktarımı; bu sözler, yaşanmış deneyimleri özlü bir şekilde ifade eder. Çocuklar, bu ifadeler aracılığıyla yaşamla ilgili önemli dersler alır ve yaşamın farklı yönlerini daha iyi anlar ve hayatında uygulamaya çalışır.

Öğrenmeye teşvik etmek; atasözleri, çocukların merakını ve öğrenme isteğini artırır. Bu sözler genellikle çocuklarda sorular uyandırır ve daha fazla bilgi edinmek için araştırmaya teşvik eder.

Sonuç olarak bu amaçlar, atasözlerinin çocuklara öğretilmesinin önemini vurgular. Bu atasözleri, çocuklara sadece dil ve kültür mirası açısından değerli olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal ve kişisel gelişimlerine de katkı sağlar.

Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmada öncelikle, çocuklara iletmek istediğimiz değerleri ve mesajları içeren uygun atasözleri seçilmiştir. Örneğin, empati, akıl, çalışkanlık, doğruluk gibi değerleri vurgulayan atasözleri tercih edebilmiş ve bu doğrultuda yirmi bir atasözü incelemeye alınmaya çalışılmıştır. Çocukların gözüyle atasözlerinin anlaşılması ve yorumlanması için çocukların yaşları, gelişim seviyeleri ve dil becerileri göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada, çocuklara yönelik olarak belirlenen 21 atasözünün, anlam bütünlüğü kapsamında nasıl uygulanabileceği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu özlü sözlerin anlamları ve içerdikleri değerler titizlikle açıklanarak, çocuklar üzerindeki potansiyel etkileri vurgulanmıştır.

3. Bulgular

Bu çalışmada incelenen 21 atasözü, bu sözlerin anlamları ve içerdikleri değerler aşağıda vurgulanmıştır.

“Damlaya damlaya göl olur” atasözü birikim yapmanın önemini belirtir. Çocuklara sabır, süreklilik ve azmin önemini öğretir. Bu atasözü, küçük adımların ve sürekli çabanın zamanla büyük başarıları getirebileceğini anlatır. Çocuklar bu atasözünü öğrendiklerinde, herhangi bir hedefe veya amaca ulaşmak için sürekli çaba göstermenin önemini kavrarlar. Bu, öğrenme sürecinde, beceri geliştirmede veya bir proje üzerinde çalışırken, başarıya ulaşmak için sabırlı olmanın ve düzenli çalışmanın gerekliliğini anlamalarına yardımcı olabilir.

Bu atasözü aynı zamanda çocuklara, büyük ve önemli işlerin genellikle küçük adımlarla başladığını ve zamanla büyüdüğünü öğretir. Bazen hedefe ulaşmak için hemen büyük adımlar atmaktansa, her gün küçük bir şeyler yapmanın, zaman içinde büyük bir etki yaratabileceğini anlamalarına yardımcı olur.

Bu nedenle, “Damlaya damlaya göl olur” atasözü, çocuklara sabır, azim ve süreklilik konusunda ilham verir, onları başarıya giden yolda adım atmaya teşvik eder ve önemli hedeflerine ulaşmak için düzenli çaba göstermelerini sağlar.

“Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur” atasözü, dikkatin ve özenin önemini vurgular. Çocuklar bu atasözünü öğrendiklerinde, herhangi bir işi veya sorumluluğu ihmal etmenin sonuçlarının ne olabileceğini anlarlar. Bu atasözü, çocuklara işlerine veya sorumluluklarına dikkat etmeleri gerektiğini öğretir.

Çocuklar, bu atasözünü öğrendiklerinde, eğer bir şeye gereken özeni göstermezlerse, küçük bir sorunun zamanla büyüyebileceğini ve daha karmaşık hale gelebileceğini kavrayabilirler. Bu, ödev yaparken, eşyaları düzenlerken veya başka bir görevle uğraşırken detaylara dikkat etmenin önemini anlamalarına yardımcı olur.

Aynı zamanda bu atasözü, çocuklara çevrelerinde olan biten şeylere dikkat etmeleri gerektiğini de öğretir. Bir konuda duyarsız kalmak veya sorunlara kayıtsız davranmak, ilerleyen zamanlarda daha büyük problemlere yol açabilir. Bu nedenle, çocuklara çevrelerindeki olaylara ve sorumluluklarına dikkat etmeleri gerektiğini hatırlatır.

Adı geçen atasözü, çocuklara dikkat ve özen konusunda bilinçli olmalarını sağlar. Onlara işlerini ne kadar küçümserlerse küçümserler, her şeyin önemli olduğunu ve dikkatle ele alınması gerektiğini öğretir. Bu atasözü, aynı zamanda çocukların sorumluluklarını yerine getirirken dikkatli ve özenli olmalarını teşvik eder.

“Ağaç dalları ile gürler” atasözü insanın her zaman bir desteğe ihtiyacı vardır. İnsan gücünü çevresinden alır. Bir babanın dostu düşmanına karşı, kolu kanadı olan evlatlarını göstererek çıkması güç alması güzel şeydir. Ayrıca çocuk, akrabası, yakınları, dostları ile varlığını gösterir; çok işlerde bulunur. Bunlar olmazsa çok yavan ve güçsüz kalır. Yani toplum nezdinde tek başına yaşayamaz yalnız kalır. Ağaç nasıl yapraklarıyla nefes alır ve beslenirse, çocuk da ailesiyle, arkadaşlarıyla, var olan toplum tarafından kabul gören toplumsal değerlerle gelişir (Nazlı, 2013, 39). Ayrıca bu atasözü aile kavramının önemine vurgu yaparken aynı zamanda, bir şeyin birçok parçasının bir araya gelerek daha büyük ve etkili bir bütün oluşturabileceğini ifade eder. Çocuklar için bu atasözü, birlik ve beraberlik duygusunu vurgular ve takım çalışmasının önemini öğretir. Çocuklar, bu atasözünü öğrendiklerinde, bir grup veya topluluk olarak bir araya gelmenin gücünü ve işbirliğinin önemini anlarlar. Birlikte hareket ettiklerinde daha büyük ve etkili sonuçlar elde edebileceklerini kavrarlar.

“Abdal düğünden çocuk oyundan usanmaz” atasözü bir kimsenin sevdiği işi döne döne ve uzun süre yapmaktan bıkmayacağını vurgular (Aksoy, 1995). Aynı zamanda bu atasözü, abdalların düğünden, yani toplumun resmi ve geleneksel kutlamalarından, çocukların da oyunlardan usanmamasını ifade eder. Genel olarak baktığımızda da, bu atasözü, herkesin kendine özgü ilgi alanlarına ve zevklere sahip olduğunu, bu farklılıkları anlamak ve kabul etmek gerektiğini vurgular. Kişiler arasındaki çeşitliliği ve farklılıkları hoşgörülle karşılamak gerektiğini anlatır. Bu anlatımında çocuklar tarafından anlaşılabilirliği yönüyle bu söz önem arz etmektedir.

“Keser döner sap döner, gün gelir hesap döner” buradan şunu anlamalıyız ki; ne olursa olsun kendine istemediğin bir şeyi başkasına da asla istemeyecek ve her zaman için kendini karşıdaki kişinin yerine koyacaksın. Yani empati kuracaksın. Çünkü bu dünya etme bulma dünyasıdır; hiçbir zaman benim başıma gelmez demeyeceksin (ÜNEŞ, 2023, 6). Bu atasözümüyle aynı zamanda anlatılmak istenen, insanların iyi veya kötü hareketlerinin sonucunda karşılaşacakları durumların kaçınılmaz olduğudur. Yani, hiç kimse ister

iyi olsun ister kötü olsun kaçamaz veya sorumluluktan kurtulamaz. İyi işler yapanlar, bu iyiliklerin karşılığını görürken, kötü veya haksızlık yapanlar da zamanı geldiğinde bu eylemlerin cezasını çekerler.

Bu atasözü aynı zamanda adaletin bir gün tecelli edeceğini, haksızlığın veya kötülüğün bir yerde bir zaman sonra ortaya çıkarak kişinin karşısına çıkacağını da ifade eder. Bu nedenle, insanların hareketlerinin ve eylemlerinin bilinçli bir şekilde yapılması ve doğru olanın seçilmesi gerektiği vurgulanır. Kişinin yaptıklarıyla gelecekte karşılaşacağı sonuçlar arasında bir bağlantı olduğu çocuklara hatırlatılır.

“Çocuğun bulunduğu yerde dedikodu (gıybet) olmaz” atasözünde basit anlamıyla küçük bir çocuğun olduğu yerde çocuğa bakmaktan kimse dedikodu ile uğraşmaz anlamı çıkar. Genel olarak baktığımız zaman, atasözü çocukların bulunduğu yerde olumsuz, dedikodu gibi zararlı konuşmaların yapılmadığını, çocukların bulunduğu ortamların daha temiz, samimi ve pozitif bir iletişim ortamına sahip olduğunu vurgular. Bu atasözü, çocukların masumiyeti ve safiyetiyle oluşturulan bu tür ortamların, daha olumlu ve yapıcı ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunduğunu anlatır. Sonuç olarak, çocukların bulunduğu bir ortamda, insanlar genellikle daha dikkatli ve olumlu konuşma eğiliminde olurlar.

“Çocuktan al haberi” atasözünün en masum açıklaması; çocuk yalan dolan bilmez, her şeyi olduğu gibi anlatır, çocuk sır saklamaz onun için haberin doğrusu çocuktan alınır. Çocuklar, genellikle dünya hakkında az bilgiye sahip olmalarına rağmen saf, dürüst ve temiz duygularla hareket ederler. Olumsuz konuşmalar, dedikodu veya karmaşık konular, çocukların dünyalarında genellikle yer almaz. Onlar, basitlikleri ve masumiyetleriyle bilgi sahibi olmadıkları veya anlamadıkları konularda fikir yürütmezler. Onlar her duyduklarını olduğu şekliyle saf bir şekilde masumane bir anlayışla anlatmaktan ve aktarmaktan yanadırlar. Bu da çocukların düşüncelerinin ne kadar saf ve temiz olduğunu gösterir.

“Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider” atasözünde çocuğun kendisine ısmarlanan işi yapamayacağından işi buyuran kimsenin onun arkasından gitmesi gerekir açıklaması en yalın açıklamadır. Geniş anlamıyla çocuklar, genellikle deneyimsiz veya bilgi sahibi olmayabilirler. Bir yetişkin veya büyük biri, çocuğa bir işi yapması için talimat verirse, çocuk genellikle bu talimatları yerine getirmeye çalışır. Ancak, çocukların henüz yaşça veya deneyim açısından yetişkinler kadar sorumluluk alabilecek durumda olmadığı unutulmamalıdır.

Sonuç olarak, çocukların deneyim eksikliği ve sorumluluk alma yeteneklerinin gelişmemiş olması burada çok güzel vurgulanmaktadır. Aynı zamanda da yetişkinlerin, çocuklara iş verirken onların yeteneklerini,

deneyimlerini ve yapabileceklerini göz önünde bulundurarak sorumluluk almaları ve çocuklara destek olmaları gerektiğini anlatır.

“Çocuk düşse kalka büyür” atasözü kısa şekliyle çocuk yürümeye başladığı sırada sık sık düşer, anne baba bu duruma üzülmemelidir şeklinde açıklanabilir.

Bu atasözü, bir çocuğun büyüme sürecini betimlemektedir. Çocukların hayatları boyunca karşılaştıkları zorluklar, hatalar ve düşmelerden ders çıkardıklarını ve bu deneyimler sayesinde büyüduklarını ifade eder. Çünkü çocuklar, hayatları boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşır ve bazen hatalar yaparlar. Ancak bu deneyimler, onların gelişimine katkıda bulunur. Düşmek, hata yapmak, başarısızlık yaşamak gibi durumlar, çocukların öğrenme sürecinin bir parçasıdır. Bu deneyimler sayesinde, çocuklar hem duygusal olarak güçlenirler hem de hayatlarıyla ilgili önemli dersler öğrenirler.

Adı geçen atasözü, bir çocuğun sadece başarılarla değil, aynı zamanda yaşadığı zorluklar ve hatalarla da büyüdüğünü vurgular. Bu durum, onların kendilerini geliştirmelerine, daha güçlü ve dirençli bir şekilde hayata devam etmelerine yardımcı olur. Sonuç olarak, çocuklar deneyimledikleri her düşüş ve zorlukla birlikte büyüme fırsatı bulurlar.

“**Besledik büyüttük danayı, şimdi tanımaz oldu anayı**” atasözü kısaca tanımlanan kimseyi biz yetiştirdik, bu hale getirdik, şimdi yüzümüze bile bakmıyor anlamındadır. Bu atasözü, insanoğlunun zamanla elde ettikleriyle birlikte, yardım ve destek sağlayanları unutma eğilimi hakkında bir uyarı niteliği taşır. Bazen başarılar elde edildiğinde veya iyileşme sağlandığında, bu sürecin yardımcıları unutulabilir veya onların katkıları göz ardı edilebilir. Bu durumda, insanların, elde ettikleri başarıların veya faydaların kaynağını unutmamaları gerektiğini vurgular.

“**Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur**” atasözü anne baba nasıl bir karaktere sahipse çocuk da aynı onlara benzer. Çünkü bu atasözü bir ebeveyn veya yetişkinin, çocuklarının davranışlarını etkileyen ve şekillendiren bir rol model olduğunu vurgular. Yetişkinlerin davranışları, çocukların öğrenme sürecinde önemli bir rol oynar ve çocuklar, çevrelerinde gözlemledikleri davranışları kendilerine örnek alabilirler. Yani çocuklar, çevrelerinde gördükleri eylemleri taklit ederek öğrendiklerini ve rol modellerinin davranışlarını kendilerine örnek aldıklarını ifade eder. Bu atasözü, çocukların gözlem ve taklit yoluyla öğrendiklerini vurgular ve yetişkinlerin, davranışlarının çocukların gelişiminde etkili olduğunu hatırlatır.

Aynı zamanda “Armut dibine düşer” atasözünün yukarıda yer alan açıklamalara uygun demek daha anlamlı ve yerinde olacaktır.

“**Adam olacak çocuk b.kundan belli olur**” atasözünde bir kişinin karakterinin veya yeteneklerinin çok küçük yaşlardan itibaren belli olduğunu

anlatmaya çalışır. Yeni işe başlayan işinde ilerleyip ilerlemeyeceği göstereceği ilk hareketlerinden belli olur. Bu atasözünde akıl yürütme ön plandadır.

Genel anlamda bu atasözü, çocukların genellikle erken yaşlardan itibaren sergiledikleri davranışların, yetişkinlikteki karakterlerini etkileyebileceğini söyler. Örneğin, dürüstlük, yardımseverlik, sabır, yalan söylememe gibi erdemli davranışlar gösteren bir çocuğun, büyüdüğünde de bu özellikleri devam ettirme olasılığı yüksektir. Aynı şekilde, kural tanımamak, başkalarına saygısızlık etmek gibi olumsuz davranışlar sergileyen bir çocuğun, bu tarz özellikleri yetişkinlikte de sürdürebileceği düşünülür.

Ancak bu atasözü kesin bir kural değildir. Çünkü insanlar zamanla değişebilir, gelişebilir ve öğrenebilir. Kimse doğduğu anda tam olarak belirli bir karaktere sahip değildir ve çocukluk döneminde gösterilen davranışlar, sonraki yaşamda değişebilir. O nedenle ki bu atasözü, genellikle erken davranışların ve eğilimlerin gelecekteki potansiyeli hakkında bir fikir verme eğilimindedir, ancak kesin bir yargı değildir.

“Üzüm üzüme baka baka kararır” atasözü her zaman bir arada bulunan kimseler birbirlerinin huylarını kaparlar, birbirlerinden etkilenirler. Özellikle çocuklar arkadaşlarının huylarına göre kişilik meydana getirirler. Bu yüzden arkadaş ve dost seçimi geleceğin rehberidir. Bu nedenle bu atasözü arkadaşlık ve dostluk kavramlarını içinde barındırır.

Sonuç olarak adı geçen atasözü, genellikle insanların birbirlerinden etkilenecek benzer özellikler gösterme veya birbirlerini taklit etme eğilimini ifade eder. Bu atasözü, insanların birbirlerinin davranışlarından, alışkanlıklarından, düşünce tarzlarından etkilenebileceğini ve zamanla benzerlik gösterebileceğini dile getirir.

“Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin” atasözünde özellikle çocuk yaştaki bir kişiyi sürekli uyarırsan ve şiddet uygularsan arsız, gerektiği kadar doyurmazsan hırsız olur anlamı çıkmaktadır. Buradaki doyurmak anlamı manevi anlamda katmaktadır. Burada sağlık ve maneviyat kavramı öne çıkmaktadır.

Daha kapsamlı anlatmaya çalışırsak bu atasözü, iki farklı anlam içererek karşımıza çıkmaktadır:

Birinci anlamda; **“Çok söyleme arsız edersin”** çok konuşma, gereksizce çok şey söyleme veya başkalarının özel alanına müdahale etme, insanları rahatsız edebilir. Bir kişi sürekli olarak konuşarak, sınırları aşarak veya gereksiz yere karşı tarafa rahatsızlık vererek, diğerlerini rahatsız edebilir hale gelir. Bu durumda, aşırı konuşma, kişinin arsız olarak nitelendirilmesine sebep olabilir.

İkinci anlamda ise; **“Aç bırakma hırsız edersin”** çok aç bırakmak, yoksun bırakmak veya birinin temel ihtiyaçlarını karşılamamak, o kişiyi hırsızlık

gibi olumsuz davranışlara itebilir. Eğer biri temel ihtiyaçlarını karşılamazsa, aç kalırsa veya kendisine gereken değer verilmezse, o kişi ihtiyaçlarını farklı yollarla karşılamak için olumsuz davranışlara yönelebilir. Bu da çocuklarda değerlerinin kaybolmasına ve çocuğun küçük yaşlardan itibaren yozlaşmasına sebep olacaktır.

“Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider” atasözünde küçük yaşta olan çocuklarımıza ilk andan itibaren konuşmaları gerektiği gibi susmasını ve susarak dinlemesi gerektiğini de bilmeleri vurgulanmaktadır. Çünkü konuşulan kelimelerin önemi büyüktür. Kelimelerimizi tartarak cümlelere dökmemiz o nedenle önemlidir. Bu bizim bilgilerimizi düşünce süzgecinden konuşarak ifade ettiğimizin açık göstergesidir.

Yine bu atasözünü de iki bölümde değerlendirecek olursak;

“Söz dediğin yaş deridir” ifadesi, insan sözlerinin canlı ve etkileyici olduğunu temsil eder. Deri, esnek bir yapıya sahiptir ve çekildiği yöne göre esner ya da katılır. Benzer şekilde, söylenen bir söz de esneklik gösterebilir ve nasıl kullanıldığına göre farklı sonuçlar doğurabilir.

“Nereye çekersen oraya gider” kısmı ise, söylenen bir sözün etkisinin, insanların zihninde oluşturduğu izlenim ve sonucun, olayların seyrini etkileyeceğini anlatır. Yani, sözlerin söylenme biçimi, içeriği ve niyeti, insanların algısını ve davranışlarını etkiler. Olumlu veya olumsuz, söylenen her söz, bir iz bırakabilir ve ilişkileri, olayları farklı bir yöne doğru yönlendirebilir.

Bu atasözü küçük yaşlarda verilmezse büyüdüğünde yukarıda açıklamaya çalıştığımız olumsuz davranışlar o kişinin hayatına da olumsuz yansımaya sebep olacaktır.

“Ağlamayan çocuğa meme vermezler” atasözü, hakkınız olan şeyi bile istemeniz gerekir, yoksa kimse kimseye “şunun hakkını verelim” demez. Çünkü bu şekilde düşünülen bir yerde işler yolunda gitmiyor, kurallar işlemiyordur. Bu nedenle de burada çalışkanlık dediğimiz değer bir hiç anlamını taşımaktadır.

Bazen de bu atasözü, insanların duygularını, ihtiyaçlarını veya isteklerini ifade etmekten çekinmemeleri gerektiği konusunda bir öğüt olarak da kullanılabilir. Bir durumda yardıma veya desteklemeye ihtiyacı olduğunda sessiz kalmamak, taleplerini açıkça ifade etmek gerektiğini dile getirir.

Genel olarak baktığımızda da adı geçen atasözü, iletişimin önemini ve ihtiyaçların dile getirilmesinin gerekliliğini vurgulayarak, insanların isteklerini, ihtiyaçlarını veya duygularını ifade etmeleri gerektiğini öğretir.

“Ağaç yaş iken eğilir” atasözü en bilinen anlamıyla, insanoğlu çocukken daha kolay eğitilir, büyüğü eğitmek zordur diye açıklanabilir. Çocuklarımızı yetiştirmede bu atasözünün çok büyük anlam ve önemi vardır. Çünkü insanlara belli bir yaşa geldiği zamana bir şeyler öğretmek zordur.

Bu atasözü, genellikle insanların erken yaşlarda aldıkları eğitim, öğretim ve yetiştirilme süreçlerinin, kişilerin karakterlerini, davranışlarını ve alışkanlıklarını şekillendirmede ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Bir ağacın dalları gençken daha esnek ve bükülebilirdir. Aynı şekilde, insanlar da gençken öğrendikleri şeylere daha açık ve esneklerdir. Atasözü, gençken edinilen alışkanlıkların, değerlerin, bilgilerin ve eğitimin, bir kişinin gelişimine ve karakterine büyük ölçüde etki ettiğini ifade eder.

Aynı zamanda adı geçen atasözü çocukluk ve gençlik dönemlerinde, kişilerin öğrenmeye, değişmeye ve etkilenmeye daha açık olduğunu belirtir. Bu dönemde edinilen davranışlar, alışkanlıklar ve öğretiler, kişinin ileriki yaşamında temel alacağı tutumları şekillendirir.

Özellikle çocukların ve gençlerin eğitim, öğretim ve rehberlikle doğru yönlendirilmesinin, onların kişisel gelişimi ve karakterinin ortaya çıkması açısından son derece önemli olduğunu vurgular. İyi alışkanlıkların, değerlerin ve bilgilerin genç yaşlarda kazanılmasının, ileride olumlu sonuçlar doğurabileceği fikrini öne sürer.

Sonuç olarak, “Ağaç yaşken eğilir” atasözü, genç yaşlarda alınan eğitim ve deneyimlerin, kişilerin ileriki yaşamlarını şekillendirmede büyük bir etkisi olduğunu vurgular. Bu nedenle, genç yaşlarda doğru yönlendirme ve eğitimle olumlu değerlerin, bilgilerin ve alışkanlıkların kazandırılmasının önemi üzerinde durur.

“Tandır sıcakken ekmek tutar” atasözü, her şeyin bir yapılma, her sözün bir söylenme zamanı vardır. O zaman yapılan iş sonuç verir, zamanını geçirdikten sonra bir işe kalkışmanın, bir sözü söylemenin anlamı kalmaz. Yani her şey zamanında yapılmalıdır. Tıpkı bir önceki atasözümüzde olduğu gibi çocukların eğitime küçük yaşlarda başlanmalıdır.

Atasözü, bir fırsatın ya da olanakların uygun olduğu anlarda, o fırsatı değerlendirip işe koyulmanın önemini vurgular. Bazı durumlar veya fırsatlar, zamanla kaybolabilir veya geçerliliğini yitirebilir. Dolayısıyla, uygun fırsatlar karşınıza çıktığında, onları kaçırmadan değerlendirmek önemlidir.

Aynı zamanda, bu atasözü bir şeyin doğru zamanda ve uygun koşullarda yapılmasının gerekliliğini de anlatır. İşlerin zamanında ve uygun koşullarda yapılması, sonuçların daha olumlu olmasına yardımcı olabilir.

“Keçi nereye çıkarsa oğlağı da oraya çıkar” atasözü büyüklerin tuttuğu yol küçükler için örnek olur anlamında açıklanabilir.

Genel anlamda çocuklar, gördükleri ve öğrendikleri davranışları ve alışkanlıkları taklit ederler. Bu atasözü, ebeveynlerin veya büyüklerin hangi tür davranışları sergilediği, çocukların da benzer şekilde davranma eğiliminde olacağını belirtir.

Dolayısıyla, bu atasözü, ebeveynlerin çocuklar üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu, çocukların genellikle yetişkinlerin davranışlarını taklit ettiğini ve onlardan örnek aldığını vurgular. Ebeveynlerin, çocuklarına örnek olacak şekilde olumlu davranışlar sergilemesinin ve istedikleri değerleri modellemesinin önemini vurgular.

“Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider” atasözü, çocuk yaşı gereği kendisine tembihlenen işi yapamayacağından işi buyuran kimsenin onun arkasından gitmesi gerekir. Bu nedenle bir kişiye yapamayacağı iş buyurulduğunda ya yanlış yapılır ya da eksik...

Bir yetişkin bir çocuğa bir görev veya iş verirken, bu işin takibi ve sorumluluğunun o yetişkine ait olduğunu ifade eder. Yani, bir yetişkin bir çocuğa bir işi yapması için talimat verirken, bu işin sonucundan kendisinin sorumlu olduğunu ima eder.

Ayrıca, bu atasözü verilen görevlerin takibini ve tamamlanmasını sağlamak için veren kişinin sorumluluk sahibi olması gerektiğini vurgular. Sadece emir vermek yetmez, aynı zamanda işin takibini yapmak ve sonuçtan sorumlu olmak da önemlidir. Bu atasözü de böyle bir öğüt vermektedir.

“Demir Tavında Dövülür” atasözü, çocuğun yapmış olduğu davranışlara zamanında dönüt yapılmalı yoksa olumlu sonuçlar çıkmayabilir şeklinde açıklanabilir. Aynı zamanda bir kişinin eğitim, öğretim veya disiplin altında doğru şekilde şekillenmesine vurgu yapar.

Ayrıca, atasözü bazen insanların, kendi hatalarından veya zorluklardan ders çıkarması gerektiğini de vurgular. Zorluklarla yüzleşmek, hataları düzeltmek ve kendini geliştirmek için çaba harcamak önemlidir. Tüm bunları yanı sıra kişisel gelişimin, disiplinin ve zorlukların insanların karakterini oluşturmada ve güçlendirmede önemli bir rol oynadığını ifade eder.

Atasözleri, genellikle toplumun kültürel birikimlerini yansıtan ve nesilden nesile aktarılan sözlü geleneklerdir. Çocuklar, atasözleri aracılığıyla dilin zenginliğini keşfederken aynı zamanda da derin anlamların ve yaşam derslerinin izini sürerler.

Dil becerileri ve anlam yetisi gelişimi açısından baktığımız zaman atasözleri, genellikle metaforlar veya benzetmeler içerir. Çocuklar bu tür ifadeleri öğrenerek dil becerilerini geliştirir ve anlam yetilerini güçlendirirler.

Yaşam dersleri ve değerler yönüyle atasözleri genellikle yaşamın felsefesini veya bir değeri anlatır. Çocuklar bu atasözlerini öğrenerek, hayatta karşılaşılabilecekleri durumlar hakkında değerli bilgiler edinir ve bu bilgilerle davranışlarını yönlendirirler.

Kültürel bağlamın içselleştirilmesi bakımından atasözleri, genellikle bir toplumun kültürel yapısını, deneyimlerini ve bilgeliğini yansıtır. Çocuklar bu

atasözlerini öğrenerek, kendi kültürel kimliklerini anlamaya ve içselleştirmeye başlarlar.

Empati ve problem çözme becerileri açısından atasözlerinde sıkça karşılaşılan hikâye ve örnekler, çocuklara farklı bakış açıları sunar. Bu da onların empati kurma ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Sözlü mirasın devamı bakımından atasözleri, bir toplumun geçmişten gelen sözlü mirasının bir parçasıdır. Çocuklar, bu atasözlerini öğrenerek ve onları gelecek nesillere aktararak kültürel mirasın devamlılığını sağlarlar.

Bu bulgular, atasözlerinin çocuklar üzerindeki etkisinin dil, kültür, değerler, empati ve problem çözme gibi çeşitli alanlarda olumlu bir şekilde olduğunu göstermektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Atasözleri öğrenme süreci, çocukların yaşlarına, ilgi alanlarına ve dil becerilerine bağlı olarak değişebilir. Bu nedenle, çocukların öğrenme tarzlarına uygun bir şekilde farklı yaklaşımlar denemek önemlidir. Sabırlı olmak ve öğrenmeyi eğlenceli hale getirmek, çocukların bu tür ifadeleri daha kolay öğrenmelerine yardımcı olabilir.

Atasözleri, nesiller boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan, içerisinde derin anlamlar barındıran ve toplumun kültürel birikimini yansıtan özlü sözlerdir. Bu sözler, yukarıda da vurguladığımız gibi çocukların dil becerilerini güçlendirmenin yanı sıra, onların düşünsel yeteneklerini, duygusal zekâlarını ve sosyal anlayışlarını geliştirmede önemli bir rol oynarlar. Çocuklar için atasözleri ve deyimler, sadece dilin zenginliğini keşfetmekle kalmaz, aynı zamanda yaşamı anlama ve yorumlama becerilerini de artırır, onlara farklı bakış açıları sunar ve kültürel birikime katkıda bulunur.

Atasözleri, Türkçenin kelime dağarcığını zenginleştiren ve iletişim becerilerini güçlendiren önemli unsurlardır. Bu sözler, deneyimlerden, halk bilgisinden ve yaşanmışlıklardan gelen derin bilgiyi özlü ve etkili bir şekilde ifade ederler. Çoğu zaman basit bir cümle ya da kelime grubuyla büyük bir anlamı aktarabilirler. Bu durum, iletişimin etkinliği ve anlamın yoğunluğu açısından oldukça değerlidir.

Türk kültüründe atasözleri, nesiller boyunca aktarılarak kültürel birikimi devam ettirmiş, toplumun yaşantısını, düşünce yapısını ve değerlerini yansıtmıştır. Bu sözler, geleneksel bilgelikleri ve toplumun ortak deneyimlerini içinde barındırarak, insan ilişkilerinden hayata dair her türlü konuyu kapsayacak şekilde geniş bir yelpazede kullanılırlar.

Ayrıca, atasözleri ve deyimler, dilin sade ve anlaşılır olmasını teşvik eder. Bu ifadeler, konuşma ve yazı dilinde netlik ve anlaşılabilirlik sağlamak adına önemli bir role sahiptir. Özellikle iletişimin etkili olması, bir düşüncüyü veya duyguyu

açıkça ifade etme amacıyla kullanılan atasözleri ve deyimler, Türkçenin gücünü ve inceliğini gösterir.

Bu şekilde, çocuklar hem dil becerilerini geliştirirken hem de kültürel birikimlerini artırarak atasözlerinin zenginliğini keşfederler. Ancak unutmamak gerekir ki; öğrenme süreci her çocuk için farklı olabilir, bu nedenle sabır ve tekrar önem arz etmektedir.

Elbette, çocuklara atasözleri öğretmek için daha detaylı bir yaklaşım olarak şu önerilerde bulunulabilir;

Tanımlama ve açıklama yapılabilir. Atasözleri ve deyimlerin ne olduğunu açıklayın. Atasözleri genellikle toplumun deneyim ve bilgilerini kısa ve özlü bir şekilde ifade eden sözlerdir. Deyimler ise bir kelime grubunun ya da bir cümlenin özel bir anlamı olduğu ve gerçek anlamının ötesinde kullanıldığı ifadelerdir.

Devamlılık ve motivasyon önem arz eder. Atasözlerini öğrenme sürecini sürdürmek için düzenli aralıklarla tekrar edilmeli. Çocuklar teşvik edilmeli, öğrendikleri atasözlerini hatırlamaları ve kullanmaları için destek olunmalı.

Günlük hayatta kullanım çok yer kaplayabilir. Çocuklara, atasözleri ve deyimlerin günlük konuşma içinde nasıl kullanıldığını gösterilir. Örneğin, “İşleyen demir pas tutmaz” atasözünü kullanarak sürekli Seçtiğiniz atasözlerinin anlamlarını basit ve anlaşılır bir dille açıklayın.

Çalışmanın önemini ve pratik yapmanın ne kadar faydalı olduğu açıklaması türünde anlatılabilir.

Eğlenceli ve ilgi çekici aktiviteler atasözlerini öğretmek için çocukların ilgisini çekebilecek etkileşimli oyunlar, bulmacalar, resimler veya hikâyeler gibi etkinlikler hazırlayın. Bu etkinlikler, atasözlerini öğrenmeyi daha eğlenceli hale getirecektir.

Atasözleri içeren hikâyeler anlatılır veya bu ifadeleri içeren kitaplar okumaları istenir. Bu, çocukların bu ifadeleri gerçek bir bağlamda görmelerine yardımcı olabilir.

Oyunlar veya etkinlikler düzenlenebilir. Örneğin, atasözleri ve deyimlerle ilgili bulmacalar, eşleştirme oyunları veya atasözlerini tamamlama oyunları gibi etkinlikler düzenleyerek eğlenceli bir öğrenme ortamı oluşturabilir.

Soru-cevap ve tartışma yaptırılabilir. Çocuklara bu atasözleri hakkında düşünceleri ve onları anlamaları için sorular sorulur. Sorulan bu sorular karşısında düşünceleri sözlü ya da yazılı kompozisyonlar halinde kendilerinden alınmak suretiyle bu atasözlerinde geçen değerler tartışılabilir.

Ayrıca onların bu ifadeleri nasıl anladıklarını ve kullanabilecekleri durumlar tartışılır ve yukarıdaki açıklamalar şu örnekle ifade edilebilir. Örneğin, “Söz

uçar, yazı kalır” atasözünü örneklerle açıklayarak yazılı iletişimin önemi vurgulanabilir.

Sunum ve paylaşım çocuklara, öğrendikleri atasözlerini aileleriyle, sınıf arkadaşlarıyla veya topluluklarıyla paylaşma fırsatı verilmeli. Çünkü bu, öğrendiklerini pekiştirmelerine ve özgüvenlerini artırmalarına yardımcı olacaktır.

Önerinin sonuç bölümünde ise teşvik ve ödüllendirme yapılabilir. Mesela; çocukların bu ifadeleri hatırlamaları ve kullanmaları için teşvik edilir. Başarılı olduklarında onlar ödüllendirilir. Bu da öğrenme sürecini daha keyifli hale getirebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1981). Atasözleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yay.
- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi).
- Altun, M. (2004). Türk Atasözleri Üzerine Semantik Bir İnceleme, Akademik Araştırmalar Dergisi, (Journal of Academic Studies), sayı 21, s.79-91.
- Bulut, M. (2013). Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 8/13 Fall 2013, P. 559-575, Ankara-Turkey.
- Kurt, İ. (1997), Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım, Konya: Mikro Basım.
- Nazlı, A. (2013). Türk Atasözünden Seçmeler, Akçağ Yayınları, İstanbul, s. 39.
- Şenel, M. (2008). Türk Halkları Edebiyatı, II. Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi, Bakü.
- Üneş, H. (2023). Türk Masallarında Ölüm Motifi ve Atfedilen Deyimler. Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (37).

AİLE EĞİTİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER: EBEVEYNLERİN BİLİNÇLENME YOLCULUĞUNDA ETKİLİ İLETİŞİM STRATEJİLERİ

METHODS AND TECHNIQUES USED IN FAMILY EDUCATION: EFFECTIVE COMMUNICATION STRATEGIES ON PARENTS' AWARENESS JOURNEY

Nuran TUNCER¹

Abstract

Parents are the most basic guides in their children's lives. The holistic development of the child, from social relationships to mental skills, is shaped in the environment provided by the family. Thus, the family plays a critical role in the child's school success and development of positive behaviors. For this reason, the methods and techniques used in family education provide great support in systematic studies carried out to increase the knowledge of parents and fulfill their responsibilities. Many methods used to raise parents' awareness not only increase their knowledge and skills, but also positively affect their communication quality with children.

Parents' learning experiences enrich school-family cooperation and strengthen the bond between family and child. In this section, one of the most commonly used methods in family education studies by early childhood educators; Brainstorming, round tables, workshops, role playing, case study, Q&A: conferences, panels, Book Review Discussions are included. Throughout the chapter, we tried to explain how to plan these studies and the points to be taken into consideration during the study.

Key words: *Family Education, Early childhood education, Methods and techniques in family education, Educational studies, Family and communication*

Özet

Ebeveynler, çocuklarının yaşamında en temel rehberlerdir. Çocuğun bütünsel gelişimi, sosyal ilişkilerden zihinsel becerilere kadar, ailenin sağladığı ortamda şekillenir. Böylece aile, çocuğun okul başarısı ve olumlu davranışlar

¹ Doç. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, nurantuncer72@gmail.com ORCID: 0000-0002-8748-5084

geliştirmesinde kritik bir rol üstlenir. Bu nedenle aile eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler ebeveynlerin bilgilerini artırarak sorumluluklarını yerine getirmesi için yürütülen sistemli çalışmalarda büyük bir destek sağlar.

Ebeveynlerin bilinçlendirilmesi için kullanılan pek çok yöntem onların bilgilerininvebecerileriniartırmaklakalmaz çocuklarla olan nitelikli iletişimlerini de olumlu yönde etkiler. Ebeveynlerin öğrenme deneyimleri okul aile iş birliğini zenginleştirirken aile ve çocuk arasındaki bağı da güçlendirmektedir. Bu bölümde erken çocukluk döneminde erken çocukluk eğitimcileri tarafından aile eğitim çalışmalarında en çok kullanılan yöntemlerden olan; beyin fırtınası, yuvarlak masa, çalıştaylar, rol oynama, örnek olay incelemesi, Soru-cevap: konferanslar, paneller, kitap değerlendirme tartışmalarına yer verilmiştir. Bölüm boyunca bu çalışmaların nasıl planlanacağı ve çalışma sırasında dikkat edilecek hususlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Aile Eğitimi, Erken çocukluk eğitimi, Aile eğitiminde yöntem ve teknikler, Eğitim-Öğretim çalışmaları, Aile ve iletişim*

1. GİRİŞ

Aile eğitim çalışmaları çocukların geliştirilmesi, aile fonksiyonlarının iyileştirilmesi ve ebeveynlerin bilgi ve becerilerinin artırılarak sorumlulukların yerine getirilmesi için yürütülen sistemli çalışmaları ifade eder (Çağdaş, 2002; Demir, 2011; Temel, 2010).

Okul öncesi eğitim almamış çocukların bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimleri, okul öncesi eğitim görmüş olanlara kıyasla geride kalabilmektedir. Bu durum, ileriki eğitim süreçleri ve okul başarıları üzerinde olumsuz etkilere yol açabilir. Ancak, ebeveynlerin bu döneme yönelik bilgi ve becerilerinin artırılması, bu olumsuz durumu büyük ölçüde önleyebilir. Ebeveynlerin erken çocukluk eğitimi konusunda bilinçlendirilmesi, onların çocuklarıyla iletişim kalitesini yükseltirken aynı zamanda çocuklarına sağladıkları destekle onları daha sağlıklı bir şekilde ileri eğitim süreçlerine hazırlamalarını sağlar (Başal, 2010). Bu sebeple, aileye yapılan yatırım, mikro düzeyde çocukların eğitim ve gelişimine katkı sağlar. Daha geniş bir bakış açısıyla düşünüldüğünde ise, toplumun yeniden yapılandırılması anlamına gelir (Yıldız, 2015).

Aile eğitim çalışmalarının sadece ebeveynleri ve çocukları değil, ailenin tüm bireylerini ve kardeşleri de içine alarak geliştirdiğini düşünmek önemli. Bu eğitimlerin kazanımları sadece aile içinde değil, geniş aile ve hatta komşuluk ilişkileri üzerinde de olumlu etkiler yaratabilir. (Ömeroğlu ve diğ., 2003).

Yetişkin eğitimiyle ilgilenen araştırmacılar yetişkin eğitime konular değil, durumlar yoluyla yaklaşmak gerektiğinin üstünde durmaktadırlar. Önem bakımından önceliği her zaman öğrenenlere vermenin önemini vurgulayan araştırmacılar, yetişkin eğitiminde en yüksek değerlerin kaynağının öğrenenin

deneyimi olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Eğitim yaşansa o halde yaşam da eğitimidir. Bir başkasının deneyim ve bilgilerini paylaşmak öğrenmenin bir parçasını oluşturur. (Knowles, Holton ve diğ., 2015). Çünkü yetişkinler, yeni bilgileri, becerileri, değerleri ve tutumları etkili olarak, bunlar kendilerine gerçek yaşam durumlarına uygulama bağlamında sunulduğu zaman öğrenirler (Knowles, 1996, S. 60). Yetişkin eğitiminde önemle vurgulanması gereken nokta; bu eğitim etkinliklerinin planlı, programlı ve sürekli olması gerektiğidir. Başka bir ifadeyle hem öğrenme etkinliklerini planlayanların hem de bu etkinliklere katılanların istekli ve bilinçli olmaları gerekmektedir (Duman, 2007).

Aile eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler konferanslardan, panellere kadar çok çeşitlilik gösterebilir. Aile eğitim programlarının zamanında ve eksiksiz bir şekilde uygulanması temel öneme sahiptir. Bu programlar, ebeveynleri hamilelik öncesinden itibaren anne baba olmaya hazırlamalıdır. Eğitimlerin düzenlenmesi ait oldukları kültürle uyumlu olmalıdır ve farklı bölgelerdeki çeşitli ihtiyaçları karşılayacak şekilde özelleştirilmiş programlar geliştirilmelidir. Hedef kitlenin seviyesi ve gereksinimleri göz önünde bulundurulmalı, özellikle çalışan ebeveynlerin programlara katılabilmesi için esneklik gösterilmelidir. Aile eğitim çalışmalarının etkili olabilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır: Belirli yaş grupları hedeflenmeli, kritik dönemlerde ortaya çıkan zorluklar ele alınmalı, ebeveynlerin mevcut becerileri geliştirilmeli, planlama sürecine ebeveynlerin katılımı sağlanmalı, uzun süreli ve kapsamlı olmalı, ebeveynlerin çevresel koşullarını içermeli, eğitimciler etkili iletişim yeteneklerine sahip ve katılımcıların ihtiyaçlarına duyarlı olmalıdır (Çağdaş ve Seçer, 2005; Temel, 2010). Bu bölümde bu yöntemlerin içinde en çok tercih edilenlere ve bunların nasıl kullanıldığına, kullanılırken nelere dikkat edilmesi gerektiğinin üzerinde durulacaktır.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, erken çocukluk döneminde aile eğitimi üzerine odaklanarak, ebeveynlerin çocuklarının gelişimine katkı sağlamalarını destekleyecek etkili iletişim stratejilerini ortaya koymaktır. Aile eğitiminde kullanılan çeşitli yöntemlerin, ebeveynlerin bilgi ve becerilerini artırmanın yanı sıra çocuklarla nitelikli iletişimlerini güçlendirmedeki önemini ortaya koymaktır. Ayrıca, erken çocukluk eğitimcileri için yaygın olan yöntemlerin, aile eğitimi çalışmalarında nasıl kullanılabileceği ve bu çalışmaların planlanması ve uygulanmasında dikkat edilmesi gereken noktaları açıklamaktır.

Bu bölümde erken çocukluk döneminde erken çocukluk eğitimcileri tarafından aile eğitim çalışmalarında en çok kullanılan yöntemlerden olan; beyin fırtınası, yuvarlak masa, çalıştaylar, rol oynama, örnek olay incelemesi,

Soru-cevap: konferanslar, paneller, kitap değerlendirme tartışmalarına yer verilmiştir. Bölüm boyunca bu çalışmaların nasıl planlanacağı ve çalışma sırasında dikkat edilecek hususlar açıklanmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Beyin Fırtınası

Belirli bir probleme çözüm aramak için konu hakkında öğrenenlerin kendi düşüncelerini doğru yanlış ayrımı yapmadan, akla ilk gelen düşüncelerini paylaşması esasına dayanan ve özgün fikirler meydana getirmeyi amaçlayan bir öğretim tekniğidir (Ocak, 2013) beyin fırtınasının özü yeni ve farklı çözümlerin ortaya çıkması için durumun farklı bir biçimde ifade edilmesidir ve bu yüzden de grup üyelerinin aktif katılımını ve belirlenen konu üzerine detaylı bir şekilde düşüncelerini sağlayan bir grup çalışmasıdır (Akın, 2019; Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010:304). Fakat çalışmaya başlamadan önce tüm ebeveynleri katkıda bulunmaya teşvik etmek için onların hiçbir kısıtlama hissetmeden fikirlerini özgürce dile getirebilecekleri bir ortam sunulmalıdır. Ancak bu şekilde farklı düşüncelerin ve çözümlerin ortaya çıkması mümkün olabilir. Aile eğitimi için bir beyin fırtınası oturumu, birçok fikri ortaya çıkarmak için son derece ideal bir süreçtir (Berger, 2016; Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010:304).

Beyin fırtınası sırasında mümkün olduğunca her katılımcının konuşmasının sağlanması için daire olarak oturmuş on kişiyi geçmeyen küçük gruplar şeklinde çalışmak gerekmektedir. Büyük gruplarla da beyin fırtınası yapmak elbette mümkündür ancak büyük gruplarda herkese söz hakkı düşmeyeceğinden planlamanın küçük gruplar şeklinde yapılması daha sağlıklı olacaktır (Berger, 2016).

Beyin fırtınası sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar;

- Oturuma başlamadan önce oturumu kaydetmek için bir ses kayıt cihazı ayarlayın ve bunun için katılımcılardan izin alın
- Katılımcıların önerilerini veya fikirlerini iyi ya da kötü olarak etiketlememeye ve yargılamamaya dikkat edin.
- Oturum sırasında ortaya çıkan fikirleri varsa bir tahtaya yoksa duvara yapıştırdığımız bir kartona yazın.
- Tüm fikirler veya öneriler listelendikten sonra, ebeveynlerin kendilerini en çok ilgilendiren üç ile altı fikri (yazılı olarak) seçmelerini sağlayın.
- Oturum boyunca ebeveynlerin kültürel farklılıklarını, aile yapılarını ve bilgi birikimlerini aklınızdan çıkarmayın.
- Açık uçlu sorularla derinlemesine bilgi edinin. Örneğin; çocuğumun okulu hakkında ne bilmek istiyorum? Bu grup hakkında ne bilmek

istiyorum? Bulduğum grup veya çocuğumun okulu için ne yapmak isterim?

- Ebeveynler bazen sözlü olarak fikirlerini beyan etmekten çekinebilirler. Bu durumda bir kutuya isimleri olmadan yazılı olarak düşüncelerini atmalarını isteyin. Bunun için gruptan bir katılımcı seçin ve düşüncelerini yazacak yeterli süreyi gruba verin. Ardından seçilen ebeveyn bir kutu ile bu düşünceleri toplansın ve grupta bu düşünceler açarak paylaşın.
- Oturumda en çok oyu alan veya en sık bahsedilen öneri veya fikri geliştirmek için ebeveynlerden destek isteyin. (Grup üyeleri düşünmekte zorlanırlarsa cümle tamamlama yapmalarını veya resimli ifadeleri göstererek tamamlamalarını sağlayarak cevaplar üretebilirsiniz)

Örneğin;

- ✓ En büyük endişem. . . (Yanlış meşguliyetler, çocuklar..)
- ✓ En büyük mutluluğum ondan geliyor. . . (çalıştığım iş, çocuklarım, ailem, anne-babam . . .)
- ✓ Üç dilek hakkım olsaydı, yapardım. . . .
- ✓ Evimdeki bir sorunu ortadan kaldırabilseydim, o
- ✓ olabilir . . . (Sürekli çalan telefonu ortadan kaldırmak . . .)
- ✓ Çocuğumun gelişimi ve eğitimi ile ilgili beni ilgilendiren sorular. . . (acaba akademik başarısı olacak mı?)
- ✓ Bir ebeveyn olarak, öyle olmayı umuyorum. . . (Berger, 2016).

Yukarıda belirtilenler dışında, cümle tamamlama, “yapışkan not kâğıtları, tren, kuralı tahmin etme, tuğla duvarı” ve “... birisi” gibi etkinlikler de grup çalışması olarak Okul Öncesi Eğitim Programında dile getirilmiştir (MEB, 2013).

3.2. Yuvarlak masa

Karşılıklı fikirlerin ve düşüncelerin paylaşıldığı genellikle küçük gruplarda daha rahat uygulanabilen bir tekniktir. Genellikle grupların 25 kişiden fazla olmaması tavsiye edilir. Birçok diğer teknikle birlikte kullanılabilir. Yuvarlak masa tartışmaları bilgi almak, bir problemi çözmek ve ya bir karar almak amacı ile yapılabilir (Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010, S.305).

İyi bir grup etkileşimi için grup lideri tarafından grubun ilgi ve ihtiyaçların önceden iyi belirlenmiş olması gerekmektedir. İyi bir grup lideri;

- ✓ Ebeveynlerin tartışabilecekleri iyi bir konu belirler
- ✓ Toplantıdan önce kendisi de iyi bir ön hazırlık yapar
- ✓ Ebeveynlerin katılabileceği düşündürücü ve canlandırıcı soru listesi ve etkinlik örnekleri hazırlar

- ✓ Kendi düşüncelerini gruba empoze etmeye kalkmaz
- ✓ Tartışılan konunun en iyi şekilde anlaşılması için gayret eder
- ✓ Ebeveynlerin özgürce konuşmalarına izin verir. Kendini ön plana almaz
- ✓ Önyargısız bir tutum sergileyerek herkesin fikirlerin söylemesinin değerli olduğunu grup üyelerine hissettirir.
- ✓ Grup üyelerinin fikirlerini paylaşımını takdir ederek katılımı teşvik eder
- ✓ Önerileri ve fikirleri yazılı olarak kayıt altına alır
- ✓ Sorunun doğasını tartışmaya açar. Örneğin; Televizyondaki şiddet çocuklarımızı etkiler mi ve ülkede daha fazla şiddete neden olur mu?
- ✓ Toplantının sonunda da konuşulanları ve varılan sonucu özetleyen bir konuşma yapar (Berger, 2016).

3.3. Çalıştaylar

✓ Çalıştaylar grup üyelerinin katılımlarını sağlayan çok etkili bir yoldur. Özellikle eğitim programlarını ve müfredatı tanıtmak için en yararlı olandır. Ayrıca öğrenme sürecini anlamak ve geliştirmek için kullanılır Buradaki en büyük avantaj ebeveynlerin çalıştaylarda aktif olarak çalışmasıdır. Örneğin, bulmaca ve oyuncak yapabilirler, boyama üstüne çalışabilirler, şiir yazabilirler. Bu çalıştayların bazı avantajları vardır;

- ✓ Gruplar küçük olduğu için daha fazla ebeveynin birbiriyle etkileşimine izin verir.
- ✓ Ebeveynler ilgilerini çeken konuları seçebilme özgürlüğüne sahiptirler
- ✓ Resmi bir formatı olmadığı için sunum yapanların kaygısı daha azdır (Berger, 2016).

Yapılması gerekenler;

- ✓ Mevcut alana bağlı olarak, aynı anda farklı odalarda veya büyük bir alanda hazırlanmış merkezler çalışmaları yapılabilir.
- ✓ Her grubun farklı gereksinimleri olabilir. Talep edilen alan miktarı ve masa ve sandalye sayısı bu gereksinimlere göre ayarlanmalıdır.
- ✓ Lider diğer katılımcılara çalışma konularını ve kuralları açıklar.
- ✓ Grup üyeleri katılmak istedikleri bir atölye veya merkez seçerler. Bunun için isteğe bağlı yöntem veya kura yöntemi kullanılabilir.
- ✓ Katılımcılar mevcut zamana bağlı olarak bir veya birden fazla atölye çalışmasına katılabilirler. Planlanan etkinlikler zaman sınırı içeriyorsa, gruplar bir işaretle birinden diğerine ilerler.
- ✓ Çalıştayın kapanışında grup üyeleri bir araya gelebilirler veya en son çalıştıkları grupta toplantıyı tamamlayabilirler.

Çalıştay için uygun konular;

- ✓ Öğrenme faaliyetleri
- ✓ Sanat etkinlikleri
- ✓ Oyunlar ve oyuncaklar
- ✓ Evde yapılacak matematik etkinlikleri
- ✓ Evde yapılacak bilim etkinlikleri
- ✓ Yağmurlu gün aktiviteleri
- ✓ Yazarlar Atölyesi
- ✓ Rehberlik
- ✓ Açık hava oyunu
- ✓ Geleneksel çocuk oyunları
- ✓ Küçük çocuklar için müzik ve şarkılar
- ✓ Çevre aktiviteleri

Fotoğraf 1: bir çalıştayın ardından birlikte etkinliğe katılan anne baba ve çocuklar

3.4. Rol Oynama

Rol oynama, grup üyelerinin kendilerini belirlenmiş rollere soktuğu bir durumun dramatize edilmesidir. Yani insan ilişkileri ile ilgili bir problemi veya durumu oyunlaştırarak canlandırma da rol oynama olarak isimlendirilir. Bir başka deyişle bir takım durumu veya olayların, hareket konuşma ve taklit gibi öğelerden yararlanılarak hayali bir ortam içinde canlandırılmasına rol oynama denir. Yaşantıya dayalı bir stratejidir ve grup tartışması yöntemine dayalıdır (Açıkgöz,2002; Demirel, 2005). Bir grupla iletişim kurmak ve bu grubu

motive etmek için canlandırma oldukça etkili bir yöntemdir. Bu etkinlikler, katılımcı ebeveynlerin iletişim kurma, zorlukla ve endişe verici durumla başa çıkma ve problem çözme deneyim kazanmalarını sağlar. Rol oynama, dramaya benzer şekilde gayri resmi bir toplantı türüdür, bu nedenle çeşitli durumlara uyarlanabilir ve grup üyeleri kendilerini canlandırdıkları rollerin yerine koyarlar, canlandırdıkları karakterler gibi davranırlar. Canlandırma yapan grup üyeleri gerçekte kendilerini değil de verilen roldeki kişiyi canlandırmanın rahatlığını yaşarlar, bunun sonucu olarak tutum ve duygularını bu yolla daha rahat ifade ederler. Bu roller katılımcılar tarafından başlatılabilir veya katılımcı oyuncular belirli bir formatı takip edebilir veya belirli bir durumu canlandırabilir. Her iki durumda da rolleri oynayanlar kendilerini bu rollere sokarlar. Rollerdeki karakterler olduklarını hissetmeli ve uygun tepkiler ve duygularla karşılık vermelidirler. Bu şekilde bir rol oynama özellikle bir sorunu ortaya koymak için veya grup üyelerinin bir duruma karşı duyarlılıklarını artırmak amacıyla kullanılabilir. Bu nedenle spontane rol oynama, planlı dramaya göre avantajlıdır.

Rol oynama, bir sorunu görünür kılmak veya katılımcıların bir duruma karşı duyarlılıklarını geliştirmek için kullanılabilir. Bir durumu gösterirken grup üyeleri duygularını ve tepkilerini tartışır ve çözümler sunar. Ebeveynlerde belli bir duruma karşı duyarlılıklarını artırmak için mükemmel bir araçtır ve ebeveyn-çocuk etkileşimini göstermek için kolayca kullanılır. Bunun için oyuncular arasında rol değişimi yapılması önerilir. Bu tekniğin eğitimlerin başında değilde daha ilerleyen zamanlarda yapılması kişilerin kendilerini daha rahat hissetmelerine ve daha rahat rol almalarını sağlayabilir. Bu süreçte; aileyle farklı olan fikirleri paylaşma, aileyle çocuğun zayıf olduğu bir becerisi ya da davranışı hakkında görüşme, aileyle çocuğun portfolyosunu değerlendirme, yeni müfredatı aileye açıklama, sinirli yada hayal kırıklığına uğramış bir ebeveynle iletişim kurmaya çalışma, çocuklar arası rekabet, aile içi şiddet, aile bireyleri arasındaki iletişim örnek konular ve senaryolar olabilir (Berger, 2016; Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010:310; Tuncer, Sak ve diğ., 2016; Shartrand, Weiss vd., 1997).

Rol oynama tekniğinin uygulanmasında, katılımcılara rol dağıtılırken dikkatli olunması gerekir. Özellikle ilk defa uygulamaya başlandığında katılımcılardan gönüllü olanlarla başlamak grubu rahatlatır. Rol oynama yönteminin başarıya ulaşabilmesi için, uygulamaya geçmeden önce yapılacak etkinliğin detaylarının iyi belirlenmesi ve bu etkinlikte görev alacak katılımcılara canlandıracakları roller hakkında detaylı bilgilerin verilmesi ve onlara bu rollere hazırlanmaları için gerekli zamanın verilmesi gerekir. Bu yöntemin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, canlandırılacak durumların veya olayların seçiminde ebeveynlerinde söz sahibi olması gerekir. Ortam rol oynamaya uygun olacak şekilde düzenlenmeli, rol oynamanın sonunda oynanan oyuna ilişkin mutlaka

tartışma ve değerlendirme ortamı oluşturulmalı ve katılımcıların hepsine söz hakkı vermeye özen gösterilmelidir (Aral ve Kılınç, 2017:84).

Rol oynama çeşitli biçimlerde kullanılabilir: (a) katılımcıların çember içinde—dairenin merkezi sahnedir; (b) yarım daire şeklinde dizilmiş sandalyeler ve salondaki sahne ile ön—bu daha büyük gruplar için uygundur; (c) oyuncular için bir tiyatro sahnesi olan büyük bir grup toplantısında.

2. Rol oynama tüm grubun katılımı için planlanıyorsa, üyelerin önce daire şeklinde bir araya gelmelerine ve ardından bir girişten sonra daha küçük gruplara ayrılmaları daha uygun olabilir.

Rol oynama iki şekilde planlanabilir: birincisi, bir grup üye rol canlandırmasını tüm grubun önünde yapar ve tüm grup ile beraber konu tartışılır, öneriler ve kararlar alınır. İkincisi, tüm gruplar daha küçük gruplara bölünür ve her grup kendi içinde rol canlandırması yapar ve daha sonra duygularını ve durumu tartışabilirler. Daha sonrasında düşünceler ve çözüm önerileri üzerinde durulabilir. Bazı zamanlarda ise küçük gruplar kendi aralarında toplandıktan sonra büyük grup önünde canlandırma yaparlar ve tartışma tüm gruba açılır (Berger, 2016).

3.5. Örnek Olay İncelemesi

Örnek olay incelemesi: Örnek olay incelemesinde, bir konuya ilişkin olarak ele alınan gerçek veya hayali durum katılımcılarla birlikte tartışılmaktadır (MEB, 2013).

Örnek bir olay incelenirken;

- ✓ Eğitimi, eğitime katılan anne-babaların sosyal yapıları, yaşantıları gibi farklılıklarına uygun, detaylandırılmış bir olay seçmelidir.
- ✓ Eğitimi, toplantı öncesinde olayla ilgili detaylı hazırlık yapmalı, etkinliğe katılan anne-babaları varılması istenen sonuca götürecek anahtar soruları belirlemelidir.
- ✓ Eğitimi örnek olay incelemesinde, grubun tamamıyla veya küçük gruplarla çalışabilir.
- ✓ Eğitimi, kalabalık grupların yöntem üzerinde olumsuz bir etkisi olacağını gözardı etmemelidir.
- ✓ Eğitimi, süreci yönetmedeki başarısının, anahtar noktalardan biri olduğunu göz önünde bulundurmalıdır (Saban, 2005; akt. Ersay, 2013).

3.6. Soru-cevap:

Okul Öncesi Eğitim Programı'na (MEB, 2013; s. 14) göre bu teknik, "bireylerin düşündüklerini ve zihninde bulunan doğruları açığa çıkarmak için" kullanılmaktadır. Soru-cevap tekniğinin etkili şekilde kullanılabilmesi ve anne-

babaların süreçte aktif olabilmesi için ailelere, deneyimlerine uygun, açık uçlu sorular yöneltilmelidir (MEB, 2013).

3.7. Paneller

Paneller dört ile altı kişi arasında değişen sayılarda ebeveynin bir konu veya fikri resmi olmayan bir ortamda tartışarak yaptıkları sunumlardır. Panel üyeleri seçilen bir konuda gerekli hazırlıkları yaparak gelirler. Bir masada ya da yarım daire şeklinde oturarak daha önceden seçilen konuyu tartışırlar. Paneli yöneten bir kişi bulunur. Bu kişi paneldeki açıklamaları yaparak konuşmaları düzenler. Paneli yöneten lider aynı zamanda o panelin bir üyesi olmasına rağmen farklı sorumluluklara da sahiptir. Lider üyeleri tanıtır, konuyu sunar ve ardından diğer üyelerin katılımını teşvik eder. Bir lider olarak, panelin konuya odaklanmasını sağlamakla sorumludur ve panel bitiminde kapanışı toparlayarak özetler (Berger, 2016, s. 178). Aile eğitiminde büyük gruplar ile çalışılıyorsa panel iyi bir yöntem olabilir çünkü paneller grubu bilgilendirmek ve tartışmalı durumlar hakkında düşünmeye sevk etmek için uygundur (Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010:316).

Hazırlık aşamasında yapılması gerekenler;

- Katılımcıların önüne bir veya iki masa hafifçe birbirine bakacak şekilde yerleştirilir. Panelistler için masanın arkasına sandalyeler koyulmalıdır, böylece üyelerin birbirlerini kolayca görmeleri ve sohbet etmelerini sağlanır.
- İzleyiciler veya grubun kalan üyeleri panel onlara bakacak şekilde yarım daire şeklinde oturtulur. Seyirci grubu kalabalıksa bir panel sunumu ile Seyirci büyükse, bir panel sunumu ile konferans tarzı oturma düzeni kullanılabilir.

Panelin lideri şunları yapar;

- ✓ Panel prosedürünü panele katılacak kişilere açıklar.
- ✓ Tartışılacak konuyu ve konunun çerçevesini çizerek grubun ilgi alanına uygunluğuna göre süreç hakkında konuşur
- ✓ Panel üyelerini tanıtır.
- ✓ Tartışmayı bir soru veya ifadeyle başlatır.
- ✓ Panelistler, özgürce etkileşime girerek ve birbirleriyle sohbet ederek bir tartışmayı başlatır. Panelin amacı doğrultusunda devam etmesini sağlar.
- ✓ Dinleyicilerden sorular alır. Sorular panelistler arasında tartışılır. Panelistlerin eşit oranda konuşmasına dikkat eder.
- ✓ Panelin önemli noktalarını ve sonuçlarını özetler.
- ✓ Katkılarından dolayı panel üyelerine teşekkür ederek paneli sonlandırır (Berger, 2016:178).

Panel İçin Uygun Konular

- ✓ Çocuk gelişimi—sosyal gelişim, duygusal gelişim, zihinsel gelişim ve fiziksel gelişim
- ✓ Sınıf yönetimi
- ✓ Çocuk hakları
- ✓ Farklılıklara saygı
- ✓ Kötü alışkanlıklar ve çocuklar üzerindeki etkisi
- ✓ Disiplin
- ✓ Çocuklarda Duygular
- ✓ Her iki ebeveynin de çalıştığı bir evi yönetmek
- ✓ Beslenme

3.8. Konferans

Uzman bir kişinin aile eğitimine katılan grup üyelerine belirlenen konular hakkında bilgi verici konuşmalar yapmasıdır. Düzenlenmesi çok kolay olduğundan sıklıkla tercih edilen bir tekniktir. Konferanslar tek yönlü iletişim sağlarlar ve katılımcılar yalnızca bilgi alan durumundadırlar. Bunun yanında bilgi aktarmanın en hızlı yoludur. Ancak yanlış ve eksik bilgi aktarımının önüne geçmek için alan bilgilerindeki yeterliliğinden emin olunan, konuşma tarzının az çok bilindiği konuşmacıların konferans vermesi için davet edilmesi tavsiye edilir. Aile eğitimcisi konferans yöntemini seçtiği zaman edinilecek faydanın en üst seviyede olmasından emin olmalıdır.

Konferans sırasında yapılması gerekenler;

- ✓ Ebeveynlerin rahatça oturabilecekleri ve dinleyebilecekleri bir ortam sağlanmalıdır.
- ✓ Lider konferanstan önce konuşmacıya katılımcıların beklentileri ve bu konuşmanın aile eğitimindeki önemini anlatmalıdır. Konuşmacının üzerinde durması gereken konular üzerinde de açıklamalar yapılmalıdır.
- ✓ Lider konuşmacıyı gruba tanıtmalı ve konuşmacının konuşacağı konular üzerindeki yeterliliğini gösteren bilgileri dinleyicilere vermelidir.
- ✓ Bu yöntemin etkili olabilmesinde konuşmacının yeterliliği ve hitap gücü önemlidir (Beal ve diğerlerinden aktaran Ersay-Çekmeçlioğlu, 2010:3).

Konferansların faydalı olabilmesi için en başta yapılması gereken şey bir ihtiyaç belirleme formu oluşturmaktır. Bu formda ebeveynlere ihtiyaç duydukları eğitimlerin neler olduğu konusunda hem seçenekli hem de açık uçlu soruların yer aldığı bir form yollanarak ihtiyaçları belirlenir. Bu ihtiyaçların analizi yapılarak en çok istenen konferans konuları sıralanabilir. Aşağıda ihtiyaç belirleme formu örneğinde bulunan konulara her okul kendi ihtiyacına göre

maddeler belirleyebilir ya da bazı maddeleri değiştirerek kendi ihtiyaçlarına göre güncelleyebilir. İhtiyaç belirleme formu konferans konuları belirlenmeden önce ailelere yollanarak konular listelenebilir. Önceden konuların belirlenmesi o konudaki uzmanın konferansa davet edilme sürecini de planlamaya dahil edecektir. Bu durum zamanı verimli kullanma açısından önemlidir.

Aile eğitimlerinin amacı ebeveynlere hem çocuklarını daha iyi tanımalarını hem de onların bireysel özelliklerine göre bilgi ve anlayışlarını zenginleştirecek bir bakış açısı sağlamaktır. Aileler ancak merak ettikleri, ilgi alanı içerisinde yer alan etkinliklere katılmaktan hoşlanırlar. Çünkü ğrenme ancak merak ve ilgi söz konusu ise gerçekleşir ve kalıcı olur. Bu yüzden de aileler kendi ilgi alanlarını hitap eden konferans ve eğitimlere katılmak isterler. Bu yüzden de ailelere konuları sunarken onların az çok ihtiyaç duyabileceği, ilgilerini çekebileceği düşünülen konuları bulmak ve bu konuları ilgi çekici başlıklarla isimlendirmek doğru olur.

3.9. Kitap Değerlendirme Tartışmaları

Aile eğitimine katılan anne-babalar için yararlı olacak kitap incelemelerinin katılımcılar veya uzmanlarca değerlendirilmesidir. Kitap incelemeleri sunum yapan kişi veya birkaç ye tarafından yapılabilir. Eğer tanıtımlar birden fazla kişi tarafından yapılacaksa konular blşlebilir. Kitabın yazarı, varsa çizeri, yayın evi, konusu, ortaya koyduğu düşünceler ve karakterlerinin özellikleri üzerinde durulabilir.

Neler yapılabilir?

- ✓ Grup yeleri kitap tartışmasına başlamadan önce birbirlerini görecek şekilde otururlar. Bu oturma düzeni yarım ay şeklinde olabilir
- ✓ Grubun lideri kitabı değerlendirecek kişileri diğer grup üyelerine tanıtır
- ✓ Kitap değerlendirmesi bittikten sonra bütün üyelerin katıldığı bir tartışma değerlendirme oturumu yapılır (Berger, 2016).
- ✓ Aile eğitimi veren lider seçilen kitap üstünde daha önce çalışarak tartışma ve değerlendirmeye katkı sağlayabilir ve yanlış anlaşılmaları düzeltebilir (Ersay-ekmeclioglu, 2010: 314).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; aile, bilgi ve ilgi gerektiren bir fidan gibi; büyüyüp meyve verebilmesi için özenle seçilmiş ve sevgiyle kurulmuş bir yapıdır. Bu bağın sürdürülebilmesi için karşılıklı fedakârlık, hoşgörü ve sorumluluk paylaşımı gibi önemli değerleri davranışa çevirmek gerekir (Ağca, 1993). Bununla birlikte, ailenin sürekliliği için gereken bu davranışların yanı sıra, aile bireylerinin kendilerini geliştirme ve aile içindeki sorumlulukları hatırlatma amacıyla aile eğitim programlarına katılmaları önemlidir.

Anne-babalar sadece çocukların ilk rehberleri değil aynı zamanda da eğitimcilerin paydaşdır. Anne-babaların çocuklarıyla ilgili bir bakış açıları vardır ve bu durum öğretmenler için öğrenme deneyimlerini planlarken önemli olabilmektedir. Aynı şekilde öğretmenler de çocukları, anne-babalardan farklı bir şekilde, farklı ortamda tanıdıkları için anne-babaların çocuklarını tanımalarına katkı sağlayabilmektedirler. Eğitimcilerin, anne-babaları öğretim programı ve çocuklarının ilerlemeleri hakkında bilgilendirme sorumlulukları vardır. Bunun yanında anne-babalar da okul programına ve hedeflerine katkıda bulunabilirler. Anne-babalar çocuklarını motive etme, okulda öğrenilenler ile günlük hayattaki deneyimler arasında bağlantı kurmalarında aktif bir rol üstlenebilirler (Aksoy, 2017; Aksoy ve Yılmaz, 2021; Danielson, 2002). Çünkü çocuğun hayatla olan bağı okuldan, okulla olan bağı da aileden geçmektedir. Bunun bilincinde olan eğitimcilerin çocuğun yüksek yararını düşünerek hareket etmesi ve ailelerle okulu bir bütün olarak değerlendirmesinin önemi şüphe götürmez bir gerçektir.

Eğitimcilere Öneriler:

- ✓ **İletişim Güçlendirilebilir:** Ailelerle sıkı bir iletişim ağının oluşturulması eğitim sürecini destekleyebilir.
- ✓ **Aile Eğitim Programlarına Destek Verilebilir:** Ailelere çocukların eğitimine katkı sağlayabilecek programlara katılmaları teşvik edilebilir.
- ✓ **Düzenli Geri Bildirim Sağlanabilir:** Ailelere düzenli olarak öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimleri hakkında bilgi sunulabilir.

Ailelere Öneriler:

- ✓ **Eğitim Sürecine Katılım Teşvik Edilebilir:** Ailelerin, çocukların eğitimine ve öğrenme süreçlerine daha fazla katılımı teşvik edilebilir.
- ✓ **Destekleyici Bir Ortam Oluşturulabilir:** Evde, öğrenmeyi destekleyici bir atmosfer oluşturulabilir.
- ✓ **Çocukları Desteklemek İçin Motive Edici Yaklaşım Benimsenebilir:** Aileler, çocuklarına destekleyici ve motive edici bir yaklaşım benimseyebilir.
- ✓ **İletişimi Açık Tutulabilir:** Okul ile ev arasında düzenli ve açık bir iletişim kanalı kurulabilir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, K.Ü. (2002) Aktif Öğrenme, Eğitim Dünyası yayınları.
- Ağca, H. (1993). Ailede eğitim. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akın, M. Ş. (2019). Farklı bakış açısı kazanmak için beyin fırtınası modelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(23), 15-24. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.505010>
- Aksoy, P. (2017). Okul öncesi eğitimde ailenin önemi-okul aile iş birliği. Z. Seçer-Şahin (Editör), Okul öncesi eğitime giriş (ss. 225-249). Ankara: Eğiten kitap.
- Aksoy, P., Yılmaz, B. (2021). Karakter Gelişiminde ve Eğitiminde Aile, Okul ve Çevre. A. Yıldırım (Editör), Erken Çocuklukta Karakter ve Değer Eğitimi içinde. 49-98. Pegem A Akademi.
- Berger, E. H., ve Riojas-Cortez, M. (2016). Parents as partners in education: Families and schools working together. Ninth Edition, Pearson.
- Çağdaş, A. (2002). Anne-baba-çocuk iletişimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2005). Mutlu ve sağlıklı yarımlar için anne-baba eğitimi. Konya: Eğitim Danielson, C. (2002). Enhancing student achievement: A framework for school improvement. Association for Supervision & Curriculum Development, Alexandria, VA, USA. <http://site.ebrary.com/lib/hacettepe/Doc?id=10044776&ppg=71>.
- Demir, E. (2011). Aile eğitimi programlarında eğitimcilerin ve annelerin kültürel çeşitliliğe ilişkin görüşleri (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirel, Ö. (2005). Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğretim Sanatı, 9. Baskı PegemA Yayıncılık
- Duman, A. (2007). Yetişkinler eğitimi. Ütopya Yayınları
- Ersay, E. (2013). Aile eğitim programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. Z. F. Temel (Ed.), Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları içinde (s.273-325). Anı yayıncılık.
- Ersay-Çekmeclioglu, E. (2010) "Aile ve Aile Eğitimi ile ilgili Temel Kavramlar", Aile grubu örneği. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(2), 1037-1063. <https://doi.org/10.24315/tred.811566>
- Knowles, M. (1996). Adult learning The ASTD Training and Development Handbook.
- Knowles, M., Holton, E., ve Swanson, R. (2015). Yetişkin Eğitimi. O. Gündüz (Çev.), MEB. (2013). Aile eğitimi uygulamaları ülke raporu. Ankara: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Sosyal ve Kültürel Eğitimler ve Faaliyetler Grup Başkanlığı
- Ömeroğlu, E., Kandır, A., ve Ersoy, Ö. (2003). 36-72 aylık çocukların eğitimi için yıllık plan örnekleri ve aile katılım çalışmaları. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Shartrand, A. M., Weiss, H. B., Kreider, H. M., & Lopez, M. E. (1997). New skills for new schools: Preparing teachers in family involvement.
- Temel, F. Z. (Ed.). (2010). Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılımı çalışmaları. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tuncer, N. Aileler ve öğretmenler arasındaki iletişim için güncel bir uygulama: whatsapp grubu örneği. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(2), 1037-1063. <https://doi.org/10.24315/tred.811566>
- Tuncer, N., Sak, R. & Şahin, İ. K. (2016). Aile eğitimi. Ankara: Vize.
- Yıldız, Z. (2015). Aile eğitim programları ve "din/değer merkezli" aile eğitimi ihtiyacı. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 22(2), 159-183.

EK 1

AİLE EĞİTİMİ İHTİYAÇ BELİRLEME FORMU	
Velinin Adı Soyadı	
Sevgili Aileler, okulumuzda sizlerin belirleyeceği konularda konferans etkinlikleri düzenlemeyi planlıyoruz. Aşağıda verilen konulardan eğitim almak istediklerinizi önem sırasına göre numaralayınız.	
En önemli gördüğünüz konuya (1) veriniz	
☐ Çocuğun çevresiyle iletişimi	
☐ çocukta istek ve ihtiyaçlar nasıl belirlenir	
☐ çocukta eğitici kitap kriterleri	
☐ erken çocuklukta teknoloji bağımlılığının sonuçları	
☐ erken çocukluk dönemindeki çocuğa nasıl bir ebeveyn olunmalı	
☐ mizaca göre ebeveynlik	
☐ erken çocuklukta akran ilişkisinin önemi	
☐ salgın hastalıkların çocuğa anlatılması	
☐ Çocuğun doğadaki yeri	
☐ eğitici oyuncakların önemi ve kullanımı	
☐ Çocuğun sınıfa uyumu	
☐ Sanal Oyunların Çocuk Üzerinde Etkisi	
☐ diğer istediğiniz konular (ekleyiniz)	
Konferans etkinliğinin size uygun gün ve saatlerini işaretleyiniz	
1- Hafta içi 17.'den sonra	
2- Hafta içi mesai saatleri içinde	
3- Hafta sonu sabah	
4- Hafta sonu öğleden sonra	
5- Hafta sonu akşam 17.'den sonra	
Diğer gün ve saatleri lütfen belirtiniz	

ERKEN ÇOCUKLUKTA “ÖLÜM” KAVRAMI VE GELİŞİMİ: YAKINININ ÖLÜMÜ SONRASINDA ÇOCUĞA YÖNELİK YAKLAŞIM VE MÜDAHALE SÜREÇLERİ

Pınar AKSOY¹

İnsan bir yere, bir eve veya bir aileye olan bağlılığını ancak onlardan ayrıldığı an ölçebilir.

Eric Cantona

Özet

Bireyin yaşam serüveni içerisinde zorluklarla karşılaşmaması veya herhangi bir güçlük yaşamaması neredeyse imkânsızdır. Yaş grupları veya gelişim dönemleri için zorlayıcı gelen yaşantılar veya durumlar farklılık gösterse de büyük acı duyulan ve uyum sağlamakta oldukça zorlanılan yeni durum, bir yakınının ölümü/kaybı sonrasındır. Yas sürecinde, bireyin yakınının/sevdiği kişinin kaybına uyum sağlamaya yönelik tepkileri yer almaktadır. Çocukların ölümü anlama kapasiteleri bilişsel ve duygusal olgunluk düzeyine bağlı olarak gelişmekle birlikte, yas süreci ölen kişiyle yakınlık düzeyine, yakınını ölüm biçimine, ölen kişiyle kurulan ilişki şekline, daha önce yaşanan bir kaybın olup olmamasına, yaş-cinsiyet ve bağlanma stili gibi özelliklere ve sosyal destek düzeyine vb. göre farklılaşmaktadır. Bu doğrultuda, bir yakınının ölümü sonrasında çocuklarda öfke nöbetleri, ayrılık kaygısı, yeme-uyku sorunları, dikkat eksikliği, regresyon ve stres bozukluğu/depresyon gibi tepkiler öne çıkabilmektedir. Bu çerçevede de çocukta ölüm kavramı işlevsizlik, nedensellik, evrensellik ve geri dönülmezlik gibi bilişsel yapılardan geçerek gelişmektedir. Yas/kayıp sonrası farklı tepkiler sergilenmesi normal bir süreç olmakla birlikte, yas süreci kişiye özgü bir seyir izleyebilmektedir. Bu kapsamda, yas/kayıp süreci genel olarak inkar, öfke, pazarlık, depresyon ve kabul aşamalarından geçmektedir. Bir yakınının ölümü ile çocuğa yönelik sağduyulu bir tavır, gerçekçi ifadeler ve açık bir iletişim ile yapılacak müdahaleler eşliğinde, sürecin sancılarının ve olumsuz etkilerinin azaltılması desteklenebilmektedir. Bu

noktada ise çocuğun yas/ölüm sürecinden kendisini sorumlu tutmasının önüne geçilerek, sonraki yaşamı için kaygılarının önlenmesine yönelik adımların takip edilmesine ihtiyaç vardır. Gerçekçi olmayan, yanlış ve korkutucu bir şekilde bilgilendirmelerden sakınarak da olabildiğince sevgi dolu, hoşgörülü ve sabırlı bir yaklaşımla soruların cevaplandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreçte erken çocukluk dönemindeki çocuklar için doğal bir öğrenme ve etkili bir kaynak olan çocuk kitaplarından faydalanılarak “ölüm” temalı çocuk kitapları aracılığıyla uyumun sağlanmasına yönelik çabaların sarfedilmesi ayrıca önemlidir. Sonuçta, erken çocuklukta kazanılan bilgi, beceri ve tutumların izlerinin ilerleyen yıllarda da etkisini gösterebileceği gerçeğinden hareketle, “çocuk” ve “ölüm” kavramları çözüm odaklı yaklaşımlarla özenle ele alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Erken Çocukluk, Ölüm, Yas, Yaklaşım, Müdahale Süreci.

Abstract

It is almost impossible for an individual not to encounter difficulties or experience any difficulties in his/her life adventure. Although experiences or situations that are challenging for age groups or developmental periods vary, the new situation in which great pain is felt and it is very difficult to adapt is after the death/loss of a relative. In the mourning process, the individual's reactions to adapt to the loss of a relative/loved one take place. Although children's capacity to understand death develops depending on the level of cognitive and emotional maturity, the mourning process differs according to the level of closeness with the deceased, the way of death of the relative, the type of relationship with the deceased, whether there was a previous loss, characteristics such as age-gender and attachment style, and the level of social support. Accordingly, reactions such as tantrums, separation anxiety, eating-sleeping problems, attention deficit, regression and stress disorder/depression may come to the fore in children after the death of a relative. In this framework, the concept of death in children develops through cognitive structures such as dysfunctionality, causality, universality and irreversibility. Although it is a normal process to exhibit different reactions after grief/loss, the grief process can also follow a personalised course. In this context, the grief/loss process generally passes through the stages of denial, anger, bargaining, depression and acceptance. With the death of a relative, interventions to be made with a common sense attitude, realistic expressions and open communication with the child can support the reduction of the pains and negative effects of the process. At this point, it is necessary to follow steps to prevent the child from holding himself/herself responsible for the mourning/death process and to prevent his/her concerns for his/her later life. There is a need to answer

questions with a loving, tolerant and patient approach, avoiding unrealistic, false and frightening information. In this process, it is also important to make efforts to ensure adaptation through children's books on the theme of "death" by making use of children's books, which are a natural learning and effective source for children in early childhood. As a result, the concepts of "child" and "death" should be handled carefully with solution-oriented approaches based on the fact that the traces of the knowledge, skills and attitudes gained in early childhood can show their effects in the following years.

Keywords: *Early Childhood, Death, Grief, Approach, Intervention Process.*

1. Giriş

Birey yaşamı boyunca bebeklikten ergenliğe, yetişkinlikten yaşlılığa farklı dönemlerden geçmektedir. Her yaşam dönemi içerisinde öne çıkan özellikler ve karşılaşılan yeni durumlar olmakla birlikte, yaşamın farklı dönemlerinde karşılaşılan bambaşka problemlerin olması da kaçınılmazdır. Değişen yaşam koşullarına koşut bir durum olarak, bireyin daha mutlu ve daha dengeli bir hayat sürebilmesi için de yeni durumlara uyum sağlamasına ve değişiklikleri kabullenme sürecine geçmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşam sürecinde bireyler çeşitli kayıplarla karşı karşıya kalabilmekte veya istenmeyen birden fazla olumsuz durumla yüzleşmek durumunda kalabilmektedir. Bu kapsamda, sevilen ve yakın olunan birinin, önemli bir eşyanın, bir organın, mevcut bir işin, bir ilişkinin veya bir düşüncenin kaybedilmesi gibi durumlar yaşanabilmektedir. Bu süreçte hem yetişkinler hem de çocuklar için oldukça güçlük yaratan durum ve en büyük acı ise bir yakınının ölümü ve sevdiği birinin kaybedilmesi karşısında yaşanmaktadır (Bildik, 2013). Bir yakının ölümü, sadece o kişinin fiziksel bir yokluğunu değil, aynı zamanda varlığına yönelik duygusal bir boşluğu da beraberinde getirmektedir.

Farklı yaşlarda yaşanan kaybın ardından normal bir yas süreci yaşanmaktadır. Bu süreçte birey yas sürecine geçmekte ve yas süreciyle birlikte bazı durumların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Buna göre, birey için yas süreci (1) kaybı yaşanan kişinin kaybedildiğini kabullenme, (2) yasın verdiği acının üstesinden gelmeye çalışarak hissettiği duyguları ifade edebilme, (3) ölen kişinin yokluğuyla birlikte, çevreye uyum sağlamaya çalışma ve (4) duygusal açıdan ölen kişinin yerini dolduracak bir düzen kurarak hayatını devam ettirmeye yönelme anlamı taşımaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2001; Kübler Ross ve Kessler, 2014; Worden, 2009). Özellikle yaşamın ilk sekiz yılını kapsayan erken çocukluk yıllarının yaşama dair temel tutum, tavır ve alışkanlıkların kazanıldığı bir dönem olması itibarıyla, bu dönemde yaşanan zorlukların, duygusal boşlukların veya sıkıntıların izlerinin çocuğun sosyal-duygusal becerileri ve öğrenme süreçleri üzerinde büyük yer edinmesi

muhtemeldir. Yaşanan kayıplar/alınan ölüm haberleri, çocuk için fizyolojik, duygusal veya davranışsal açıdan etkileyici olmakla birlikte, çocuğun hayatının farklı bir yöne kanalize olmasına da yol açmaktadır. Bir yakınının ölümü sonrasında çocukta içe kapanıklık, yalnızlık, ani tepkiler, psiko-somatik rahatsızlıklar ve çeşitli davranış bozuklukları vb. baş gösterebilmektedir. Bu durumlar kaybın getirdiği doğal bir süreç olmakla birlikte, bu sürecin iyi çözümlenememesi veya sağlıklı bir şekilde atlatılmaması durumunda kronik bir hale geçerek kaybın getirdiği olumsuz etkilerin uzun vadede devam etmesi söz konusudur. Bu süreçte yas/ölüm sürecinin nasıl bir seyir gösterdiği gerçeğinden hareketle, çocuklardaki “ölüm” kavramının gelişimi ele alınarak ölüm karşısında sergilenen yaklaşım ve müdahale süreçlerinin neler olabileceğinin tespiti, bu yönde işlevsel ve etkili adımların atılmasına yardımcı olacaktır.

Ölüm ve Ölümle İlişkili Kavramlar

Yüzyıllar öncesinde ölüm, tabu olarak kabul edilen konulardan biri olarak değerlendirilirken, ölümü ve ölüme ilişkin biyo-psikolojik süreçleri inceleyen bir bilim dalı (tanatoloji) ile birlikte günümüzde ölüm, sosyal ve psikolojik açılardan ele alınan bir konu olmaktadır (Ragland ve Scott, 1989). Ölüm evrensel bir olay olmakla birlikte, hayatta kalan yakınlar için en büyük kayıptır (Yavuzer, 2003). Ölen kişinin biyolojik varlığının sona ermesi, geride kalanlar için “yas”, “matem” ve “elem” gibi farklı düşünce ve duygu durumlarını ortaya çıkarmaktadır. “Yas”, bir yakını veya sevdiği bir kişiyi kaybedenin bu kayba yönelik gösterdiği uyum tepkileridir (Bildik, 2013). Bir diğer ifadeyle, yas; yaşanan kayıp karşısında gösterilen reaksiyonlardır (Horowitz, 1997). Yasta kaybedilen kişiyle gerçekleştirilememiş hayaller ile tamamlanamamış istek ve planlar öne çıkmaktadır (Malkinson, 2009). Yas süreci sonlanıncaya kadar ele alınması ve iyi yönetilmesi gereken bir süreçtir. Bu süreç tamamlandığında, kaybedilen kişiden ayrılabilmek daha mümkün hale geçebilmektedir. Yastaki bir insanın kendisi için önemli olan bir kişinin kaybına hazır olmadığına gösterdiği tepki “şok” iken, şoktaki kişinin yaşadığı durum da “elem” olarak açıklanabilir. Şok olma haline nefes darlığı, iştahsızlık, iç geçirme veya kaslarda güçsüzlük gibi fiziksel tepkiler eşlik edebilmektedir. Elem (bereavement), yas tutan kişinin kendisiyle veya birileriyle yaptığı bir pazarlığı veya yaşanan trajediyi geri döndürme için kurduğu hayalleri içerebilmektedir.

Örneğin, yakınıni kaybeden kişinin “daha erken evde olsaydım, onun ölümüne sebep olan ... (şeyi) önleyebilirdim” gibi ifadelere yer verdiği görülebilir. Bu kapsamda, yastaki kişi ölüm olayından suçluluk hissedebilmekte veya hissettiği bu suçluluk elem, keder ve acı ile birlikte daha karmaşık bir hale geçebilmektedir (Ürer, 2017). Ölüm sonrasında yaşanan *matem* (mourning) süreci ile birlikte yas da yaşanmaktadır. Matem kaybın kültürel yanını ve

bilinçli/bilinçsiz tepkilerini içermekte iken, yas durumun sosyal bir ifadesidir. *Yas* (grief), kişi için çok sevilen ve çok önemli olan birinin sonsuza kadar kaybedilmesi karşısında hissedilen üzüntüden doğan bir duygudur. Buna göre, yas dönemi üzüntü ile birlikte birçok içsel ve dışsal tepkiyi içine almaktadır. Yas sonucunda fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan farklı tepki biçimleri ortaya çıkmaktadır. *Fiziksel olarak*, yeme sorunları, uyku düzensizlikleri ve çeşitli psikosomatik rahatsızlıklar; *sosyal olarak*, aile bireyleri, arkadaş ve akrabalarla ilişkilerin yönetilmesi ile ilgili süreçler ve *duygusal olarak*, suçluluk, endişe, öfke ve kızgınlık gibi tepkiler öne çıkabilmektedir (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014; Stubenbort, Donnelly ve Cohen, 2001). Buna göre, yas dönemi kendine özgü bir yapıda ve her birey için farklı seyirde yol alan bir deneyim sürecidir.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma erken çocuklukta ölüm kavramı gelişimini literatürdeki değerlendirmeler çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır.

3. BULGULAR

Çocukta Ölüm Kavramının Gelişimi

Ölümü çocuklar bir ruh, hayalet veya melek olma gibi bir durum olarak değerlendirebilir. Buna dayalı olarak da ölen kişinin görülebilir veya duyulabilir olduğunu düşünebilir (Tahta, Tahta ve Dernek, 2015). Psikoanalitik kurama göre, çocukların ölümü anlama kapasiteleri bilişsel ve duygusal olgunluk düzeylerine bağlıdır. Bilişsel kurama göre de çocukların ölümü algılayışı (1) *işlevsizlik*, (2) *nedensellik*, (3) *evrensellik* ve (4) *geri dönülmezlik* gibi bilişsel yapılardan geçerek gelişmektedir. *İşlevsizlik* kavramı, ölümle tüm işlevlerin (yemek yeme, yürüme ve düşünme gibi) kaybedildiğini ve *nedensellik*, ölümün biyolojik bir nedenle (yaşamsal işlevin bozulmasıyla organların çalışmaması şeklinde) oluştuğunu açıklamaktadır. *Evrensellik* kaçınılmaz bir şekilde her şeyin/canlının öleceğini ve *geri dönülmezlik* de ölen birşeyin tekrar yaşama dönemeyeceğini açıklamaktadır. Ölümün anlaşılmasına yönelik bu kazanımların da genel olarak 5-10 yaşta gerçekleştiği belirtilmektedir (Bjorklund, 2000; Garnezy ve Masten, 1994; Slaughter ve Griffiths, 2007).

Bebeklik döneminde ölüm kavramının oluşumu, Bowlby'nin bağlanma kuramı ile ilişkili olmakta ve nesne sürekliliğinin gelişimine paralel olarak 10.-12. aylık dönemde gerçekleşmektedir. Bebeklik dönemindeki çocuk için ölüm ayrılıkla özdeşleşmektedir. Bu nedenle de ayrılık ve kayıp durumları için benzer olabilecek şekilde, ebeveyni arama, umutsuzluk, kayıtsızlık, ayrılık kaygısı ve yatıştırılmayan ağlama gibi çeşitli tepkiler sergilenebilmektedir. Bu kapsamda, çocuklar diğer yetişkinlerin sakinleştirme eğilimlerini reddedebilmekte ve genel olarak huzursuz biri olabilmektedir. Yaşamın ilk yıllarında çocuklar ölümle ilgili haberlerden/sözlerden bir anlam çıkartmaya

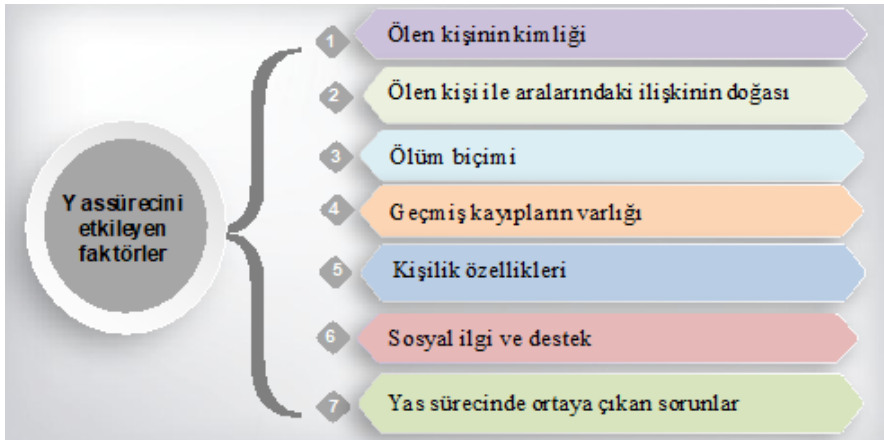

çalışmakta iken, henüz ölüme yönelik bir korku veya kaygı taşımamaktadır. 2-3 yaşındaki çocukların oyunlarında ölüme yer verdikleri gözlenmektedir. Bu yaş grubu için ölüm “hareketsiz kalma” anlamına gelmektedir. Bu dönemi takiben 3-4 yaşındaki çocuklar da bitki ve hayvanların öldüğünü anlamakta, ancak kendisi için de geçerli birşey olduğunu kavrayamamaktadır. 6 yaşından küçük çocuklarda ölüm, uyku veya uzun bir yolculuk ya da başka şartlarda yaşama olarak algılanmaktadır. Yine okul öncesi dönemde ölümün geçici bir durum olarak algılanması söz konusudur. Ölen kişinin başka bir yerde olduğu ve havaya-suya ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Çünkü okul öncesi dönemde bilişsel olarak süreklilik kavramı kazanılmadığı için, çocuklar ölen kişinin geri döndürülemez olduğunu kavrayamamaktadır. Bu nedenle, 6-9 yaşında ölümün insanüstü özelliklere sahip biri yoluyla gerçekleştiği kabul edilmekle birlikte, bu yaştaki çocuklar için herkesin (özellikle kendisinin) öleceği inandırıcı bir durum gelmemektedir. Ölüm soyut bir kavram olduğu için, genel olarak işlem öncesi dönemde (2-7 yaş) olan okul öncesi yaşlardaki çocuklarda henüz ölüme ilişkin gerçekçi bir düşünce sistemi oluşmamıştır. Ölümü büyüsel düşüncelerle ve sihirli sözcüklerle ifade etmektedir. Bu yaşlarda ölüm geri dönüşü olan ve dışsal nedenlerle gerçekleşen bir olay olarak algılanmaktadır. Okul dönemine (6-11 yaş) gelindiğinde, çocuklar daha somut düşünmektedirler. Bu evrede ölümün geri dönüşmezlik, sona erme ve evrensellik gibi özelliklerini kavrayabilmektedir. Ölen kişinin kalbinin atmayacağını, nefes alamayacağını, hareket edemeyeceğini ve konuşamayacağını bilmektedir. Genel olarak da 9 yaş ve üzerinde, ölüm erişkine benzer bir şekilde algılanmakta iken evrensel ve geri dönüşü olmayan bir son olarak değerlendirilmektedir. Soyut işlemler dönemi (12 yaş ve üzeri) sonrasında ise ölüme yönelik düşünce sistemleri gelişmiş durumdadır. Bu dönemde, ölüm soyut bir kavram olarak algılanmakta ve ölümlle ilgili (ölen kişi nereye gitti, cennet/cehennem nasıl oluyor ve her zaman mezarda mı yaşıyor, yoksa başka yere mi geçiyor gibi) sorular sormaya yönelik bir eğilim başlamaktadır (Bowlby, 1991; Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014; Lieberman, Compton, Horn ve Ippen, 2003; MEB, 2001; Nagy, 1948; Orbach ve Blaubman 2005; Weller ve Welller, 1991; Yörükoğlu, 2014).

Ölüm Kavramının Gelişimini Etkileyen Unsurlar

Çocukların yası yaşama şekilleri ve/veya yas süresi çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda, çocukların yas tepkisi ve ölümü algılama şekli birbirlerinden farklı olabilmektedir. Çocuğun ölümü nasıl algıladığına bağlı olarak, yası yaşama şekli gerçekleşmektedir. Çocuklardaki yas süreci yetişkinlerden uzun sürebilmektedir. Ölümü izleyen süreç içerisinde, çocuklar kaybı tekrar tekrar yaşayabilmektedir. Bu süreçte çocuklar bazen ölüm karşısında hemen tepkilerini göstermeye başlarken bazen de sonradan yeni tepkiler sergileyebilmektedir (Trozzi ve Dixon, 2006; Waldinger, Vaillant ve

Orav, 2007). Kayıp sonrasında yaşananlar; çocuğun yaşı, gelişimsel özellikleri, kişiliği ve ölen kişiyle ilişkisi gibi değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Çocuk için ölen kişinin kim olduğu, bu kişinin ne şekilde ve ne zaman öldüğü, çocuğun daha öncesinde benzer bir deneyiminin olup olmaması ve kültürel değerleri gibi birçok faktör ölüm sonrasındaki süreç üzerinde etkilidir. Çocuğun çevresindeki yetişkinlerin ölümüne verdiği tepkiler, sosyal çevre/medyadan kazandığı izlenimler, ailenin tutumu ve kardeş-çocuk ilişkisi de bu süreci etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Okuldaki öğretmenlerin ve akranların ölümüne verdiği tepkiler yanı sıra, çocuk için sosyal veya toplumsal desteğin varlığı ise yas sürecine uyumun sağlanması noktasında önemlidir (Coleman ve Richmond, 2009; Fiorelli, 2010; Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014; Yıldız, 2004). Yas sürecini etkileyen faktörler Worden (2009) tarafından da aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Şekil 1: Yas Sürecini Etkileyen Faktörler

(1) *Ölen kişinin kimliği*: Kayıp yaşayan çocuk ile ölen kişi arasındaki yakınlık düzeyi (anne/baba, kardeş, arkadaş ve kuzen gibi) ve aralarındaki ilişkinin niteliği yas sürecini etkileyebilmektedir. Yaşlılık veya normal koşullarla ölen bir büyükanne ile trafik kazası gibi ani durumlar sonucunda ölen bir kardeşe yönelik yas tepkilerinde farklılıklar olabildiği gibi, babaları ölen iki kardeşin yas tepkileri de farklı olabilmektedir. Bu noktada, kaybedilen kişiyle olan yakınlık düzeyi ve o kişiye yönelik beklentiler önemli rol oynamaktadır.

(2) *Ölen kişi ile aralarındaki ilişkinin doğası*: Ölen kişiyle aralarında çatışmaların olması durumunda, kaybı yaşayan kişi suçluluk hissedebilmektedir. Buna karşın kayıp sonrasında yas sürecindeki kişi rahatlamış ve çatışmalı ilişkiden kurtulmuş hissetse de zaman içerisinde bundan dolayı kaygı duyabilmekte veya pişmanlık yaşayabilmektedir. Buna karşın, kaybı yaşayan çocuk ölen kişiyle bağımlı ilişkiler sürdürüyorsa ve kaybedilen kişi onun

için model alınan bir kişiye, kaybı yaşayan kişi de yalnızlık, çaresizlik ve uyum sorunları baş gösterebilmektedir.

(3) *Ölüm biçimi*: Ölüm biçiminin travmatik veya beklenmedik bir şekilde olduğu durumlarda yas süreci daha zorlaşmaktadır. Bu nedenle, beklenen bir ölümle (yaşlılık ve hastalık gibi nedenlerle) karşılaşılması durumunda benzer acı duyulacak olsa dâhi, sosyal destek ağının oluşturulabilmesi ve ölen kişiyle vedalaşılması itibarıyla yas süreci üzerinde etkilidir. Bu bakımdan, ölüm şekli (normal ölüm, kaza, cinayet veya intihar...) doğal olarak yas sürecine yönelik uyumu etkileyen bir faktördür.

(4) *Geçmiş kayıpların varlığı*: Kayıp yaşayan bireyin daha önce yaşadığı kayıpların olup olmaması, önceki kayıplara gösterdiği tepkiler ve bu kayıplara uyum sağlamış olup olmaması, yaşadığı yas süreci üzerinde etkilidir. Bu bakımdan, çocuğa ait daha önceki uyum problemlerinin ve varsa psikolojik sorunların değerlendirilmesi gerekmektedir.

(5) *Kişilik özellikleri*: Yas sürecinde olan bireyin yaşı, cinsiyeti, bağlanma stili ve zorlukla başetme gücü ve değerleri gibi faktörler kayba yönelik tepkileri üzerinde etkili olmaktadır. Bu kişilik özellikleri ne kadar güçlük yaratacak türden olursa o kadar uyum da zorlaşacaktır.

(6) *Sosyal ilgi ve destek*: Kayıp yaşayan kişinin çevresinden veya ailesinden sosyal desteğin olması ve beraberinde yas sürecindeki kişinin bu sosyal desteğe yönelik algılarının ne düzeyde olduğu uyum süreci üzerinde pay sahibidir.

(7) *Yas sürecinde ortaya çıkan sorunlar*: Yaşanan kayıp süreciyle birlikte, kişinin yaşamında herhangi bir değişikliğin olup olmadığı ile varsa meydana gelen sıkıntılar, ani değişiklikler ve krizler yas süreci üzerinde son derece önemli rol oynamaktadır.

Yas süreci, kaybedilen (ölen) kişinin ardından ortaya çıkan doğal bir tepki halidir. Bu bakımdan, yas sürecinin sağlıklı atlatılabilmesinde ölen kişiyle ilişkili değişkenlerle birlikte, kaybı yaşayan kişiye ait durumlar da önem taşımaktadır. Bu bakımdan, yas süreci kişisel ilişkiler ve gelişimsel özellikler yanında, içinde yer alınan kültür, başa çıkma stratejileri ve ruhsal özellikler gibi farklı faktörlerin de etkisi altındadır. Öyle ki bir kültürün normal karşıladığı yas tutma şekli, başka bir kültür için normal görülmebilmektedir. Kaybın ardından yapılan ritüellerin yasin normalleşmesine katkı sağlayacak türden olması önemlidir. Bununla birlikte, çocuğun duygularını ifade etme imkânı bulması ve beraberinde yaşanan durum karşısında olumlu durumlara ve iyimser duygulara odaklanması yas süreciyle başetmesini kolaylaştıracaktır. Bunlara ek olarak, yaşanan kayıpların öncesinde çocukta depresyon, panik atak, aşırı stres ve obsesyon gibi başka problemlerin var olması durumunda da yas sürecinin

daha zor geçirilmesi ve yaşanan kayıpla birlikte bu yöndeki semptomların artış göstermesi olasıdır. Bu nedenle, çocuğun kendi içinde mutlu, sabırlı, sakin ve olumlu ruh halinde bir kişi olmasına yönelik durumlar yas süreci üzerinde kolaylaştırıcı olacaktır (Çelik ve Sayıl, 2003; Lotterman, Bonanno ve Galatzer Levy, 2014; Yancey, 2013). Bu bakımdan, yasin hangi toplum ve hangi kültür içerisinde yer alarak hangi ailede büyüyen çocuklar için söz konusu olduğu, yasa yönelik tepkilerde ve yasin kabulü sürecinde son derece önemlidir.

Bir Yakınının Ölümü ile Çocuğun Gelişiminde Ortaya Çıkan Değişiklikler

Amerikalı psikiyatrist Yalom'a göre, insanın dört temel korkusu vardır. Bunlar; “özgürlük korkusu”, “yalnızlık korkusu”, “yaşamına anlam verememe korkusu” ve “ölüm korkusu”dur. Bunlar içerisinde yer alan “ölüm korkusu” en büyük korkudur ve varken yok (hiç) olma korkusunu içermektedir. Ebeveyn kaybı durumunda, geride kalan kişi olarak çocuklar da bu kaygıları yaşamaktadır. Bu nedenle, yas atlatılacak bir duygu değil, aksine uyumla yeniden şekillendirilecek bir süreçtir. Yas süreci bireyden bireye değişebildiği gibi, çocuklardan erişkinlere göre de farklılık göstermektedir (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014). Çocuklarda yaşla birlikte ölüm kavramının anlamlandırılması farklılaşmakta, kademeli olarak yetişkinlere benzemektedir (O'Halloran ve Altmaier, 1996). Çocuklar yetişkinler gibi tek tip tepki göstermemektedir. Birinin öldüğüne ilişkin bir habere gösterdikleri tepkiler arasında birçok farklılık vardır. İlk anda gösterilen en yaygın tepkiler; şok ve inanama, korku, itiraz, hissizlik-dona kalma ve aldırış etmeme/mevcut etkinliğe devam etme gibi yollarla sergilenen tepkilerdir (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry [Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi], 2003)

Çocuklarda yas tepkisi, erişkinden farklı olarak baş ağrısı, karın ağrısı ve uyku sorunları gibi fiziksel belirtiler ve psikosomatik yakınmalar ile öne çıkabilmektedir. Bununla birlikte, öfke nöbetleri, saldırgan davranışlar, dikkat eksikliği veya sosyal geri çekilmeler gibi davranışlarla da kendini gösterebilmektedir (Trozzi ve Dixon, 2006). Bunlara paralel bir şekilde, konuşma bozukluğu, yeme ve uyku problemleri, regresyon (gerileme), okul başarısında düşme, huzursuzluk, hırçınlık, hareketlilik, sinirlilik, bedeniyle aşırı uğraşma, hayatta kalan ebeveyn/bakım verene aşırı yapışma davranışı ve ayrılık kaygısı gibi belirtiler sıkça görülebilmektedir (Dowdney, 2000). Bu doğrultuda, konuşmayı öğrenmiş bir çocukta bebek gibi konuşmalar ve/veya tuvalet alışkanlığı kazanmış bir çocukta da geceleri alt ıslatma gibi davranışlar öne çıkabilmektedir.

Ölen kişi çocuğun dünyasının istikrarı için çok önemli olması durumunda, öfke de doğal bir tepki olmaktadır. Öfke oyunlarda, kabuslarda, sinirlilikte ve diğer çeşitli davranışlarda ortaya çıkabilmektedir. Çoğunlukla da çocuk

hayatta kalan aile üyelerine karşı öfke gösterebilmektedir. Bir ebeveynin kaybı sonrasında, çocuk geçici olarak daha çocuksu hale gelebilmekte, ilgiye ve sevgiye sarılmaya ihtiyaç duymakta ve çeşitli yiyecek taleplerinde bulunmaya başlamaktadır (Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi, 2003). Çocuğun yas tepkisinin uzaması veya yıkıcı hale geçmesi durumunda, yaşam kalitesi ve işlevselliği olumsuz bir seyir göstermeye ve sosyal çevresiyle uyumu bozulmaya başlamaktadır. Uzamış yas tepkileri de yeme-uyku problemleri gibi biyolojik süreçlerle birlikte, kayba yönelik aşırı duyarlılık veya duyarsızlaşma, günlük hayattaki işlevlerde bozukluk, stres bozukluğu veya okul başarısızlığı gibi durumları ortaya koyabilmektedir (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014).

Yas ve kayıpla ilgili ciddi sorunlar yaşayan çocuklar, genelde aşağıda belirtilerden birini veya birden daha fazlasını gösterebilmektedir (Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi, 2003):

- Çocuğun günlük aktivitelere ve olaylara olan ilgisini kaybettiği uzun süreli bir depresyon dönemi,
- Uyuyamama, iştahsızlık ve uzun süreli yalnız kalma korkusu,
- Uzun bir süre çok daha çocuksu davranma,
- Ölen kişinin aşırı taklit edilmesi,
- Ölen aile üyesiyle uzun süredir konuştuğuna veya onu gördüğüne inanma,
- Ölen kişiye gitmek istediğini tekrar eden ifadeler kullanma,
- Arkadaşlardan çekilme,
- Okul performansında keskin düşüş ve okula gitmeyi reddetmedir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar ölümü genellikle geçici ve geri döndürülebilir bir şey olarak görmektedir. Bu inanç, ölen ve yeniden hayata dönen çizgi film karakterleri ile pekiştirilmektedir. 5-9 yaş arasındaki çocuklar ölüm konusunda yetişkinlere benzer düşünmeye başlasalar bile, bunun kendilerinin veya tanıdıklarının başına gelmeyeceğine inanmaktadırlar. Bir erkek/kız kardeşinin veya ebeveyninin ölümü karşısında çocuğun yaşadığı şok ve kafa karışıklığına ek olarak, üzüntüden sarsılmış olabilecek aile üyelerinin çocuğun bakımının normal sorumluluğuyla başedemeyecek durumda olması çocuğun zorlayıcı tepkiler sergilemesine yol açabilmektedir. Bu kapsamda bazı çocukların ölümü takip eden haftalarda anında acı duyması veya aile üyesinin hâla hayatta olduğuna dair inancını sürdürmesi normal olmakla birlikte, ölümün uzun süre inkâr edilmesi veya acıdan kaçınılması duygusal açıdan sağlıklı olmaktan ve daha sonrasında daha ciddi sorunlara yol açmaktadır (Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi, 2003). Dolayısıyla, yetişkinlerdeki yas sürecinde her bir evrenin daha açık bir şekilde geçirildiği görülmekle birlikte, çocuklardaki yas süreci de belirli evrelerden geçerek doğal karşılanmaya başlanmaktadır.

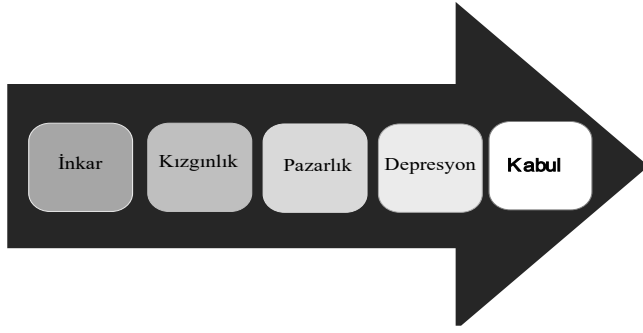
Yasın Aşamaları ve Ölümü Kabule Geçiş

Resim 1: Ölümle Karşılaşanların Yaşadığı Duygusal Değişim Sürecine ait Görsel

Yas için kapsamlı bir tanımdan bahsetmek güç olmakla birlikte, yasın bir dizi reaksiyonları içerdiği ve belirli evrelerden geçerek anlaşılır olmaya başladığı öne çıkmaktadır. Psiko-seksüel kuramın savunucusu Freud'un kuramında bahsedildiği üzere, her birey bekleğinde libido enerjisini belirli dönemlerde ağırlıklı olarak belirli bölgeye/kişilere odaklayarak çevresiyle bir bağ kurmaktadır. Freud'a (1959) göre sevilen bir yakının kaybedilmesi, libidinal enerjinin yeterince karşılanamaması anlamına gelmekte ve bunu yaşayan için yardım edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, Freud yaşanan kayıpla/yasla birlikte libidinal enerjinin yeni bir sevgi kaynağına aktarılması gerektiğine değinerek, kaybedilen sevgi kaynağından libidonun serbest kalmasının ego özgürlüğünü meydana getireceği üzerinde durmaktadır. Bağlanma kuramının öncüsü J. Bowlby (1960) de bebek ve çocuklar için önemli kişiden ayrılmanın bağ ve güvenlik duygusu açısından bir risk teşkil ettiğini ve yas/kayıp durumunda kaybedilen kişinin kaybına yönelik tepkilerin sergileneceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla, kaybedilen kişiye yönelik duygusal enerjinin bırakılmaması durumunda, duygusal ve psikolojik güçlerin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

Yas/kayıp sonrası farklı tepkiler sergilenmesi normal bir süreç olmakla birlikte, aynı zamanda yas kişiye özgü bir seyir gösteren durumdur. Yas/kayıp süresine yönelik farklı aşamalardan bahsedilmesi mümkün olsa da yas/kayıp karşısında sergilenen bazı genel tepkiler mevcuttur. Buna göre, yas/kayıp sürecinin beş aşamadan geçerek kabul aşamasına geldiğinden bahsedilmektedir. Bunlar inkar, öfke, pazarlık, depresyon ve kabul şeklindedir ve Şekil 2'de açıkça görülmektedir (Kübler Ross ve Kessler, 2014).

Şekil 2: Yasın Aşamaları

(1) *İnkâr*: Kayıp haberini aldıktan ve yaşanan acı olayı deneyimledikten sonra yaşanan ilk aşama inkar aşamasıdır. Bu aşamada, kişi için hayat anlamsız gelmeye başlamaktadır. Bu evrede yas karşısında inkar başlamakta ve acı veren durumdan kaçınmaya çalışılmaktadır. “Neden, bu benim başıma geldi?” gibi sorular ile yaşananlar ifade edilmektedir.

(2) *Öfke*: Bu aşamada, kontrol edilemeyen duygulara/hayal kırıklıklarına sahip olduğu gibi, bunları bir başkasını suçlayarak ve/veya saldırgan davranarak/sinirlenerek gösterme eğilimi vardır. Birey kontrolü almaya çalışırken öfke kontrolü için farklı başetme yöntemlerini kullanmaktadır.

(3) *Pazarlık*: Yasın kabullenmeye başlandığı aşama olan pazarlık aşamasında, anlaşmalar yapılarak gerçeği değiştirme ve kaybedilen kişinin kazanılma isteği ile ilgili çabalar sergilenmektedir.

(4) *Depresyon*: Bu aşama ise bireyin kaybettiği kişinin geri gelmeyeceğini anladığı ve isteksiz, yorgun ve çaresiz hissettiği aşamadır. Yasın getirdiği acılar ve sıkıntılar ön plandadır.

(5) *Kabullenme*: Yasın anlaşıldığı, yeni normal durumun benimsenmeye başlandığı ve yaşanan kayıpla ilgili duyguların çözümlendiği bir aşamadır. Yasın son aşamasında yaşanan yası kabul etme ve yeni duruma uyum sağlama vardır (Kübler Ross ve Kessler, 2014).

Yasın her bir aşamasında hissedilenleri Resim 2’deki görsel özetlemektedir.

Resim 2: Yasın Beş Aşamalı Modeline Göre Hissedilenlere Ait bir Görsel

Bir Yakınının Ölümü Sonrasında Çocuklara Karşı Yaklaşım ve Müdahale Süreçleri

Bir yakınının ölümü çocuk için ciddi güçlükleri beraberinde getirmekle birlikte, bu süreçte yapılan doğru açıklamalar ve verilen tatmin edici bilgiler çocuğun sürece uyumu noktasında katkı sağlayıcıdır. Ölümü çocuğa uyku, hastalık, uzağa gitmek ve yaşlılık gibi kavramlarla eşleştirerek açıklamak yanlıştır. Bu doğrultuda, ölen kişi ile ilgili olarak çocuğa o kişi için “uyuyor”, “hastanede” veya “uzağa gitti” gibi gerçekçi olmayan açıklamalar yapmaktan kaçınılmalıdır. Ölümü izleyen kayıp sürecinde yetişkinin çocuğa yaklaşımı önemlidir. Yetişkin çocuğa karşı duyarlı ve soğukkanlı davranan, çocuğu yargılamadan dinleyen bir kişi olmalıdır. Her koşulda çocuğun ihtiyaçlarını dikkate alan ve duygusunu ifade etmesine izin veren bir yaklaşım sergilemelidir. Çocukta kayıptan önceki yaşantısının aynı şekilde devam edeceği ve güvende olacağı ile ilgili bir hissiyat geliştirilebilirse, kayıp sonrasındaki yas süreci daha sağlıklı atlatılabilecektir (Yıldız, 2004). Bu noktada gerçekçi olmayan güvencelerden ve gereksiz ayrıntılardan kaçınarak bilgilendirme yapılmalıdır. Bir hastalık veya ölümün çocuğun yaptığı bir hatadan/sebepten olduğu bir durumdan kaynaklanmadığı da zihninde açıklık kazandırılması gereken bir durumdur. Çocuğun kaygı ve korkularının azaltılmasında, çocukla kurulan iletişimin açık ve net olması önemlidir. Ölümle ilgili olarak yapılacak açıklamaların, çocuğun bilgiye ihtiyaç duyduğu zamanda, anlaşılır ve net bir şekilde yapılmasına özen gösterilmelidir. Bu kapsamda çocuğun soruları karşısında asıl öğrenmek istediği şeyin açıklanması ile hazır olduğu kadarıyla bilgilendirilmesi sağlanmış olacaktır (Rogge, 2001; Schonfeld ve Lewis, 1995). Çocukların bir kısmı yakınının ölümü karşısında ağlama veya duygularını ifade etme gibi durumlardan kaçınabilmektedir. Bir kısmı ise ölümle ilgili bir durumla karşı karşıya değilmişçesine, öncesinde yaptıklarını devam etme eğilimine geçebilmektedir. Bu çocukların “Dışarı çıkıp oynayabilir miyim şimdi?” gibi sorular sorduğu görülebilmektedir. Çocukların duygularını gizlemesi, ebeveynler için de endişe verici olmaktadır. Sürecin kabulünün sağlanmasında, adım adım hareketlerle çocuğu anlamaya çalışmak önemli bir adımdır (Tahta, Tahta ve Dernek, 2015). Bu noktada yapılan her bir açıklamanın veya yanıtın çocuğun umudunu koruyarak sunulmuş olmasına dikkat edilmelidir.

Çocukların ölümle ilgili sorduğu soruların yanıtız/açıklamasız bırakılması, başka sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ölümün yarattığı bir etkiyle küçük çocukların uykuya dalmaktan korkması ve büyük çocukların da uykuda kabuslar görmesi olasıdır. Hastalık, doğal afet (depresyon, sel ve heyelan gibi) veya şiddet gibi çeşitli nedenlerle yaşanan kayıpların sonrasında, çocukların kendilerini iyi hissetmesini sağlayacak açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde, çocuklarda dikkat eksikliği veya kaygı bozukluğu gibi problemler

baş gösterebilecektir. Bu noktada çocuğun kendini iyi hissetmesi ve günlük yaşamını kaliteli geçirebilmesi için sevdikleriyle birlikte oyun oynama, resim yapma ve hikâye/masal anlatma gibi yöntemlere de başvurulabilir. Ancak bu dönemde gerçekleştirilen etkinliklerin içeriğine de ayrıca dikkat edilmelidir. Örneğin; çocuklara okunan Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel gibi masallar, ölenin tekrar dirilebileceği yönünde bir algıya ulaşmalarına yol açabilir. Çünkü masalda ölen pamuk prensesin prensin gelmesiyle birlikte uyanmasını içeren bir serüven yer almaktadır. Bu yöndeki bir içerikten yola çıkarak, çocuklar ölünün tekrar canlanabileceğini düşünmeye başlayabilir. Bununla birlikte, hikâye veya masalların bir kısmında kötü karakterlerin öldüğüne yönelik senaryolar da yer alabilmektedir. Bunlara tanık olan çocuk da zihninde “ölüm, kötüler içindir” gibi bir anlayış geliştirebilir. Buna dayanarak da ölümü kendisinden çok uzak bir durum olarak algılamaya başlayabilir. Dahası, çocuk ölümün bir ceza olduğuna yönelik bir anlayış geliştirebilir ve her koşulda rahatsız edilebileceği ile ilgili korku ve kaygı yaşayabilir (Schonfeld ve Lewis, 1995; Tahta, Tahta ve Dernek, 2015).

Yetişkin tarafından çocuğa ölümün uykuya benzetilerek açıklanması durumunda ise çocuğun uykudan huzursuzluk duyması, uyku esnasında anne-babasının yaşayıp yaşamadığını kontrol etmek istemesi ve onlarla birlikte yatmayı tercih etmesi gibi durumlar olası olabilmektedir. Çocuk ölümle ilgili bir soru sorduğunda “Bizim başımıza böyle birşey gelmez!” veya “Korkulacak bir şey yok” gibi fayda sağlayıcı olmayan açıklamalardan uzak durulması yanında, “Sen böyle şeyler için küçüksün” diyerek çocuğun dışlanmış hissetmesine yol açılmamalıdır. Böyle bir durumda “Bize de olabilir, ancak böyle birşeyde ben senin yanındayım” demek çocuğun kaygılarının giderilmesine yardımcı olacaktır. Çocuklar da tıpkı yetişkin gibi ciddiye alınmak ve kabul edilmek istediği için, bir ölümün onlardan saklanması da rahatsızlık verici olacaktır. Oysa, çocukların yas tutması ve duygularını yaşaması da üzüntü, öfke ve saldırganlık gibi başka duyguların ortaya çıkmasının önüne geçecek bir durumdur. Çocuk bağlılığı ve güven duygusunu hissettiği takdirde, matem sürecine eşlik eden korkulardan daha az etkilenecek ve zaman içerisinde yas sürecinin getirdiği üzüntünün üstesinden gelmeye başlayabilecektir (Rogge, 2001). Dolayısıyla, ebeveynlerin veya çocuğun çevresindeki diğer yetişkinler tarafından ölümü, “tabu” haline getirerek bu konuda konuşmaktan kaçınmasından daha ziyade, çocukla ölümle ilgili konuları yeri geldiğinde paylaşımları daha doğal bir süreç olacaktır. Nitekim çocuklar kaybettikleri yakınlarını özlediklerinde veya buna üzüldülerinde, çevresindeki kişilere açılmak istemeyerek daha sessiz kalabilmektedir. Bu noktada çocukların yaşadıkları üzüntüyü ifade edebilmelerine fırsat vermek üzere, çocuktan ölen kişi için bir resim yapma veya yetişkinle birlikte ona mektup yazma gibi yollara

başvurulabilir. Bu kapsamda, çocukla birlikte aile albümlerine bakılarak güzel anıların hatırlanması ve ölen kişinin mezarı ziyaret edilerek çocuğun ölen kişiye veda etmesi ve duygusal olarak rahatlaması sağlanabilir (Ferreros, 2012). Ölen kişinin cenazesine katılmaktan korkan çocuk için zorlama yapılmamalı ve not defteri hazırlama, fotoğraflara bakma veya bir hikâye anlatma gibi çeşitli yollarla o kişiyi onurlandırmak ve hatırlamak için planlamalar yapılabilir. Çocukların kayıplarına ve acılarına ilişkin duygularını kendi yollarıyla ifade etmelerine izin verilmesi de bu noktada ayrıca önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hayatta kalan ebeveynler/akrabalar çocukla mümkün olduğu kadar fazla zaman geçirmeye özen göstermeli ve çocuğun duygularını açıkça ve özgürce göstermesine izin verildiğini açıkça dile getirmelidir (Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi, 2003). Bir yakınının kaybıyla birlikte, çocuğun zihninde açıklığa kavuşturulması gereken birçok konu gündeme gelmektedir. Bunların başında, çocuğun yaşantısının nasıl devam edeceğine ilişkin durumlar yer almaktadır. Çocuklar için bu hususta yapılması gerekenler içerisinde buldukları gelişim dönemlerine göre, genel olarak özetlenebilir. Bunlar şöyledir:

- **0-2 yaşta:** Bu yaşta ölüm kavramı, bağlandığı kişinin yokluğunu ifade etmektedir. Bebek için uzun süreli bir ayrılık acı verici olacağı iken; bu süreçte çocuğun yalnız bırakılmaması çok önemlidir. Beslenme, uyku, oyun gibi alışkanlıklarının bozulmamasına ve mevcut düzeninin korunmasına dikkat edilmelidir. Bebeğin rahatlaması için onunla temas kurma ve ona sarılma, ninni veya şarkı söyleme gibi paylaşımların yapılmasına özen gösterilmelidir.
- **3-5 yaşta:** Çocukların “ölüm” hakkında bildiklerinden başlayarak, “... artık hayatta/yanımızda değil, ... öldü ama hep kalbimizde olacak ve bizi çok sevecek” gibi basit cümlelerle ölüm hakkında açıklamalar yapılmalıdır. Bu esnada, “yaşamak için kalbin atması, nefes alma, konuşma ve hareket etme... gerekir. Ama kardeşin/annen/baban/deden ... (ölen kişi her kimse) bunları artık yapamayacak” gibi ifadelerle gerçekçi açıklamalara yer verilmelidir. Aksi taktirde “... uzun bir yolculuğa gitti” veya “... derin bir uykuya daldı” gibi doğru olmayan ifadelerle zihnen başka bir boyuta geçilmesi söz konusu olabilir. Çocuk yapılan açıklamalar sonrasında bazen oyununa devam edebilir veya hiç ilgilenmiyormuş gibi davranabilir. Bazen de “Geri dönecek mi?”, “Bana kim bakacak?” veya “Peki, ben ne olacağım” gibi sorularla endişelerini dile getirebilir. Bu yöndeki sorular karşısında, “Sana ... olarak ben bakacağım” veya “Sana ... çok severek bakacak” gibi yanıtlarla endişesi giderilmeye çalışılmalıdır. Bununla birlikte, “özledikçe fotoğraflarına ve/veya videolarına bakabilirsin ve neler yaptığını ona anlatabilirsin” gibi açıklamalarla yapabilecekleri hakkında fikir verilmelidir. Bu kapsamda,

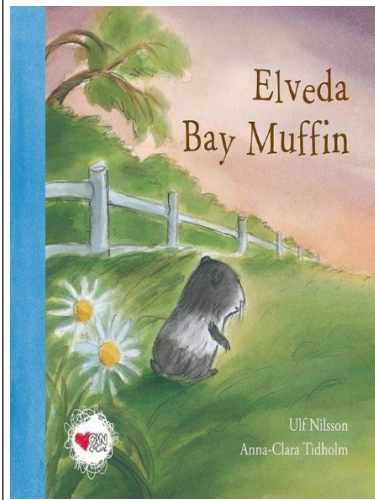
aynı soruları sorduğu zamanlarda aynı cevapları vermek ve gereksiz ayrıntılarla uzatmamak gerekir.

- **6-12 yaşta:** Ölüm kavramını anlayarak, ölen kişinin geri gelmeyeceğini kavrayabilmektedir. Ölüm olayı karşısında kendini sorgulamaya devam ettiği ve kendini hazır hissettiğinde ölümle ilgili sorular sorduğu görülmektedir. Bu aşamada çocukların bir kısmının hiçbir şey olmamış gibi oyunlara veya aktivitelere devam ettiği de gözlenebilmektedir. Böylesine duyarsız görünme çabası karşısında şefkatli, sevgi dolu ve sabırlı bir yaklaşımla sürecin sancılarının azaltılmasına katkı sağlanmalıdır (URL-1).

Çocukların yaşadığı duygusal ve davranışsal sorunlar karşısında, ebeveynler genellikle endişe duysalar da yardım etmeye nereden başlayacakları konusunda net olamamaktadır. Nitekim çocuğun yaşadığı bir duygusal sıkıntı hem ebeveynin hem de çocuğun dünyasının bozulmasına neden olabilmektedir. Bu noktada, ebeveynler objektif olmakta zorlanabilmekte ve kendilerini suçlayabilmektedir. Dolayısıyla, ebeveynlerin çocuklarının sergilediği duygular ve davranışlar hakkında endişeye düştüğü durumlarda, sosyal hizmet uzmanları, çocuk gelişimi uzmanları, çocuk psikologları ve psikoterapistler vb. aracılığıyla çocuk ruh sağlığı alanında destek vermekte olan merkezlere/kurumlara başvurması da sosyal destek ve etkili müdahale noktasında oldukça önemlidir. Nitekim çocuk ve ergen psikiyatristleri duygusal-davranışsal sorunlar ve psikiyatrik bozukluklar için tıbbi/psikiyatrik değerlendirme ve geniş kapsamlı tedavi müdahaleleri sağlamaktadır. Bu kapsamda ebeveynlerin eğitim ve deneyim sahibi ruh sağlığı uzmanları ile uyum içerisinde çalışarak, çocukların karşı karşıya kaldığı problemlerin üstesinden gelmesine rehberlik edilebilir (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry [Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi], 2017). Bu kapsamda hem eğitimcilerin hem de anne-baba ve çocukla ilgilenen diğer yetişkinlerin çocuğun gelişimine ve doğasına uygun müdahaleleri ilke edinmesi şarttır. Bu kapsamda “ölüm” gibi soyut kavramların kazandırılması ve bundan kaynaklı ortaya çıkan duygusal ve davranışsal problemlerin önlenmesi noktasında, çocuk kitaplarına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü çocuk kitapları bir olay kurgusu veya serüveni eşliğinde ve dikkat çekici bir karakter(ler)le ele alınan kavramları işleyerek çocukların farklı becerileri deneyimlesine fırsat veren araçlardır. Özellikle sanatçı duyarlılığı ile yazılmış ve resmedilmiş çocuk kitapları, çocuklara bir ders veya bir öğüt vermektense uzak durarak çocukların ilgi-istek ve merak düzeyine göre dikkat çekici bir şekilde ve anlaşılır bir dille sorularının yanıt bulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim nitelikli çocuk kitapları çocuklarda şiddet, öfke, nefret ve korku gibi durumlardan ziyade sevgi-saygı, hoşgörü, merhamet ve nezaket gibi olumlu yöndeki becerilerin gelişimini öne çıkarmaktadır. Bu

kapsamda erken çocukluk dönemindeki çocukların bir yakının ölümü sonrasında “ölüm” ile ilgili süreçleri kavrayarak “ölüm” gerçeğini kabullenmesi ve “ölüm” karşısındaki tepkilerinin iyileşmesi için, “ölüm” temalı çocuk kitaplarından faydalanılabilmektedir. Erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik “ölüm” temalı çocuk kitaplarından örnekler de aşağıda sunulmuştur.

Erken Çocukluk Dönemindeki Çocuklara Yönelik “Ölüm” Temalı Çocuk Kitapları

Yazar ve Çizer: Ulf Nilsson
Yayınevi: Can Yayınları
Hedef Yaş Grubu: +4 Yaş

Ulf Nilsson’un yazarı ve Anna-Clara Tidholm’in çizeri (Can Yayınları) olduğu *Elveda Bay Muffin* adlı eserde (+4 Yaş); *Bay Muffin*, ters çevrilmiş karton kutuda yaşayan bir kobay faresidir. Ona evin küçük kızından mektuplar gelir ama Bay Muffin okuyamaz ki, onları da kemirir. Bay Muffin çoğunlukla evinde oturur; geride bıraktığı hayatını düşünerek iç geçirir. Şöyle bir anılarına baktığında çoğu kobaydan iyi yaşamış olduğunu düşünür Bay Muffin. Ama bir Çarşamba sabahı yaşlı Muffin yatağından kalkamaz. Her yeri nasıl da ağrıyordu. Ve birden ölür. Tabanına yumuşak, güzel yosunlar döşenmiş karton bir kutunun içine şefkatle yatırılır. En sevdiği eşyaları yanına koyulur... şeklinde bir serüven yer almaktadır. Buna göre, bu eserde hayvanlar üzerinden fabl yolu ile anlatım gerçekleştirilerek, ölüm kavramı dokunaklı ve gerçekçi bir dille ele alınmıştır.

Yazar ve Çizer: Benji Davies
Yayınevi: Redhouse Kidz
Hedef Yaş Grubu: +4 Yaş

Benji Davies’in yazarı ve çizeri olduğu (Redhouse Kidz Yayınları) *Dedemin Adası* adlı eserde (+4 Yaş); *Dedesini çok seven bir Sid var. Bir gün dedesi Sid’in daha önce görmediği evin çatı katına çıkarır ve burası kutuların, dedesinin daha öncesinde toplayıp getirdiği eşyaların olduğu bir tavan arasıdır. İçerisinde büyük bir metal kapı vardır ve dedesiyle bu kapıdan geçtiklerinde ekrafları çatı okyanusundan oluşan bir geminin güvertesine çıkılır. Geminin düdüğünü çalıp yola koyulurlar ve ıssız, sessiz ve güzel bir adaya gelirler. Sid adayı çok beğenir ve gitme vakti geldiğinde, dedesi Sid’e onunla dönmeyeceğini ve adada kalacağını söyler. Sid onun yalnız olacağını sanar ama etrafı çok fazla hayvan dostlarıyla doludur. Sid’e geri dönüş yolculuğu dedesi olmadığı için uzun gelir ve eve dönüp dedesinin evine geldiğinde dedesi yoktur. Fakat ona bir sürpriz yollamıştır... şeklinde anlatılara yer verilerek, çocuk ölüm ile doğal bir akışta tanıştırılmaktadır.*

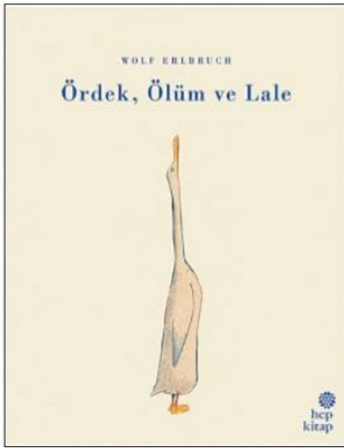
Yazar: Primm Van Hest

Çizer: Sassafra De Bruyn

Yayınevi: Gergedan

Hedef Yaş Grubu: +5 Yaş

Primm Van Hest'in yazarı ve Sassafra De Bruyn'nin çizeri olduğu (Gergedan Yayınevi) *Annem Nerededir* adlı eserde (+5 Yaş) ise *Ölen annesinin nerede olduğunu öğrenmek isteyen çocuk, onu aramaya karar veriyor. Her yerde..., her şeyde..., herkeste. "Annem nerede?" sorusu sorduğunda büyükbabası "Annen işte o topraktan gömülü. İlkbaharda bu topraktan yeni çimlen ve çimenler çıkacak. İşte o zaman anneni yeniden görür gibi olacaksın. Bir çiçekte, başını topraktan çıkaran bir kurtçukta ya da ağaçta yetişmiş lezzetli bir elmada annen tekrar hayata dönecek" demiştir.* Bu eserdeki anlatılarla *kaybettiğimiz sevdiklerimizi artık göremeyeceğimiz, fakat tıpkı rüzgarı hissettiğimiz gibi hissedebileceğimiz* ile ilgili süreçler duyumsatılmıştır.

Yazar: Wolf Erlbruch

Yayınevi: Hep Kitap

Hedef Yaş Grubu: +5 Yaş

Wolf Erlbruch'un yazarı olduğu (Hep Kitap Yayınevi) *Ördek, Ölüm ve Lale* adlı eserde (+5 Yaş) de *Küçük Ördek, bir gün Ölüm'le karşılaşmaktadır. Ölüm, Ördek'i almaya gelmiştir. Tanışıp sohbet ederler. Ördek Ölüm'ün kim olduğunu, neler yaptığını ve gitme zamanı geldiğinde, Ölüm'ün onu nereye götüreceğini anlamaya çalışmaktadır. Bu eserdeki anlatı içerisinde, ördek üşüdüğünü hissediyor, ona ürperti geliyor ve ölüyor. Bunun üzerine "Doğanın kanunu gereği... Ölüm tekrar başka canlılar için yola devam ediyor. O da kendi vazifesini yapıyor bir yerde" gibi ifadelerle yer verilerek çocuğa ölümün doğal bir süreç olduğu hissettirilmiştir.*

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Erken çocukluk dönemi, insan yaşamına temel oluşturan bir dönem olmakla birlikte, yaşama ilişkin temel tutum ve tavırların kazanıldığı ve farklı gelişim alanlarına ait kazanımların şekillendiği bir dönemdir. Bu dönemdeki çocukların anlam evreni, olay ve durumları algılama düzeyi ve bilişsel yetkinliği ise çok daha sınırlı düzeydedir. Özellikle bu dönemde soyut kavramları anlamlandırmakta güçlük çektikleri için, çocukların "ölüm" kavramını

anlaması da güçleşmektedir. Aslında ölüm doğası gereği kabul edilmesi güç bir durum olmakla birlikte, belli başlı zorlukları da bünyesinde barındırmaktadır. Bir yakınının veya sevdiğinin kaybı sonrasında, çocuklarda olumsuz duygusal-davranışsal tepkiler öne çıkabilmekte iken, bu sürecin nasıl yönetildiğine ve ne şekilde atlatıldığına göre sürecin seyri farklılaşmaktadır. Dolayısıyla “ölüm” gibi engellenemez/durdurulamaz bir durum karşısında, çocuğun bakım ve yetişmesinden sorumlu her bir paydaşın çocuk için yapıcı yaklaşımlar sergilemesi ve çocuğun ihtiyaçlarına karşı etkili/doğru müdahalelerde bulunması ise sürecin kabul edilmesi ve ölümün ardından yaşama uyumun sağlanması noktasında oldukça önemlidir. Anne-baba ve eğitimcilerin çocukları yakından gözlemleyerek yaşadıkları durumlar karşısında gereken ilgi-sevgi ve desteği sunarak gelişimlerini sağlamaya özen göstermelidir.

KAYNAKLAR

- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry [Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi] (2003). *Grief and Children*. No: 8. https://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFF-Guide/Children-And-Grief-008.aspx'den alınmıştır. Erişim Tarihi: 13.10.2023.
- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry [Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi] (2017). *Where to Find Help for Your Children*. https://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFF-Guide/Where-To-Find-Help-For-Your-Child-025.aspx'den alınmıştır. Erişim Tarihi: 20.10.2023.
- Bildik, T. (2013). *Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas*. Ege Tıp Dergisi, 52(4), 223-229.
- Bjorklund, D. F. (2000). *Children Thinking: Developmental Function and Individual Differences* (3. baskı). Belmont, C.A.: Wadsworth Press.
- Bowlby, J. (1960) Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 15, 9-52.
- Bowlby, J. (1991). *Attachment* (Vol. 1). USA: Penguin Books.
- Coleman, W. L. ve Richmond, J. B. (2009). After The Death of a Child: Helping Bereaved Parents and Brothers and Sisters. Carey, W. B., Crocker, A. C. ve Coleman, W. L. (Eds.) (pp. 366-372). *Developmental Behavioral Pediatrics* (4. baskı). Philadelphia: Elsevier Foundation.
- Çelik, S., ve Sayıl, I. (2003) Patolojik Yas Kavramına Yeni Bir Yaklaşım: Travmatik Yas. *Kriz Dergisi*, 11(2), 29-34.
- Dowdney, L. (2000). Annotation: Childhood Bereavement Following Parental Death. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(7), 819-830.
- Ferreros, M. L. (2012). *Seni Korkularınla Seviyorum: Çocuğunuzun Korkularıyla Başa Çıkmanın Yolları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Fiorelli, R. (2010). *Grief and Bereavement in Children*. B. M. Kinzbrunner ve J. S. Policzer (2. baskı). *End of Life Care: A Practical Guide* (pp. 635-663). New York: McGraw-Hill.
- Freud, S. (1959). Mourning and Melancholia. E. Jones (Ed.). *Collected Papers of Sigmund Freud*, Vol. 4 (pp. 152-170). New York, NY: Basic Books.
- Garnezy, N., ve Masten, A. S. (1994). Chronic Adversities. M. Rutter, L. Hersow ve E. Taylor (Eds.). *Child and Adolescent Psychiatry* (pp. 191-208). (3. baskı). Oxford: Blackwell Science.
- Horowitz, M. J. (1997). *Stress Response Syndromes*. New Jersey: Jason Aronson.
- Kıvılcım, M. ve Gümüş Doğan, D. (2014). Çocuk ve Ölüm. *Journal of Turgut Ozal Medical Center*, 21(1), 80-85.

- Kübler Ross, E. ve Kessler, D. (2014). *On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss*. New York: Scribner.
- Lieberman, F. A., Compton, N. C., Horn, P. V. and Ippen, G. C. (2003). *Losing a Parent to Death in The Early Years. Guidelines for The Treatment of Traumatic Bereavement in Infancy and Early Childhood*. Washington, D. C: Zero to Three.
- Lotterman, J. H., Bonanno, G. A., ve Galatzer Levy, I. (2014) The Heterogeneity of Long-Term Grief Reactions. *Journal of Affective Disorders*, 167(1), 12-19. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.05.048>
- Malkinson, R. (2009) *Bilişsel Yas Terapisi: Bir Yakını Kaybettikten Sonra Yaşamın Anlamını Yeniden Yapılandırma* (Çev. S. N. Akbaş). Ankara: HYB Basım Yayın.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2001). *Psikososyal Önleyici Destek Programı (Ölüm-Yas Travması ve Önlenmesi)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Nagy, M. (1948). The Child's Theories Concerning Death. *The Journal of Genetic Psychology*, 73(1), 3-27.
- O'Halloran, C. M., ve Altmaier, E. M. (1996). Awareness of Death Among Children: Does a Life-Threatening Illness Alter the Process of Discovery? *Journal of Counseling & Development*, 74(3), 259-262.
- Orbach, I., ve Blaubman, H. (2005). Children's Perception of Death as A Defensive Process. *Journal of Abnormal Psychology*, 88(6), 671-674.
- Ragland, R and Scott, B. (1989). *Invitation to Psychology* (2. baskı). USA: Addison Wesley/ Scott Foresman.
- Rogge, J. U. (2001). *Çocukların Korkuları Vardır* (Çev. Ş. Çağlıdil). İstanbul: Rota Yayınları.
- Schonfeld, D. J. ve Lewis, M. (1995). Dying children. S. Parker ve B. Zuckerman (Eds.), (pp. 363-367). *Behavioral and Developmental Pediatrics*. New York: Brown and Company.
- Slaughter, V., ve Griffiths, M. (2007). Death understanding and fear of death in young children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. 12, 525-35.
- Stubenbort, K., Donnelly, G. R., ve Cohen, J. A. (2001). Cognitive-Behavioral Group Therapy for Bereaved Adults and Children Following an Air Disaster. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 5(4), 261-276. <https://doi.org/10.1037/1089-2699.5.4.261>
- Tahta, F., Tahta, K. ve Dernek, S. (2015). Çocukların yakınlarının ölüm kavramlarını algılamaya üzerine kurdukları sistemler ve oyunlar. *Hacettepe University Faculty of Health Science Journal*. Vol. 1. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88805>'den alınmıştır. Erişim Tarihi: 15.10.2023.
- Trozzi, M. ve Dixon, S. (2006). Stressful Events: Separation, Loss, Violence and Death. M. Trozzi, ve S. Dixon (Eds.) (pp. 675-700). *Encounters with Children* (4. baskı). Philadelphia: Mosby.
- URL-1: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Çocuklarda Yas Tepkileri ve Aileler için Öneriler*. https://www.aile.gov.tr/media/111739/a_ocuklarda-yas-tepkileri-ve-ailelere-yonelik-onerilerlogosuz.pdf'den alınmıştır. Erişim Tarihi: 19.10.2022.
- Ürer, E. (2017). Çocuklarda Ölüm ve Yas Üzerine Bir İnceleme. *Dini Araştırmalar*, 20(52), 131-140. <https://doi.org/10.15745/da.363801>
- Waldinger, R. J., Vaillant, G. E. ve Orav, E. J. (2007). Childhood Sibling Relationships as A Predictor of Major Depression in Adulthood: A 30-Year Prospective Study. *The American Journal of Psychiatry*, 164(6), 949-954. <https://doi.org/10.1176/ajp.2007.164.6.949>
- Weller, E. B. ve Weller, R. A. (1991). Grief. M. E. Lewis (Ed). *Child and Adolescent Psychiatry* (pp. 389-394). Baltimore, MD: Williams & Wilkins.
- Worden, W. (2009). *Grief Counselling and Grief Therapy: A Handbook for The Mental Health Practitioner* (4. basım). New York: Brunner-Routledge.

- Yancey, V. (2013). The Experience of Loss, Death and Grief. P. A, Potter, A. G. Perry, P. A. Stockert ve A. M. Hall (Eds.). *Fundamentals of Nursing* (8. baskı) (pp.708-730). Missouri: Elsevier Mosby.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, A. (2004). Çocuk, Ölüm ve Kayıp. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(12), 121-144.
- Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.